

UNIVERSITAT DE
BARCELONA

Innovació social i governança urbana

Entitats socialment creatives a Barcelona i Bilbao

Santiago Eizaguirre Anglada

Aquesta tesi doctoral està subjecta a la llicència **Reconeixement 3.0. Espanya de Creative Commons.**

Esta tesis doctoral está sujeta a la licencia **Reconocimiento 3.0. España de Creative Commons.**

This doctoral thesis is licensed under the **Creative Commons Attribution 3.0. Spain License.**

Universitat de Barcelona
Departament de Teoria Sociològica, Filosofia del Dret i Metodologia de les Ciències Socials.

INNOVACIÓ SOCIAL I GOVERNANÇA URBANA

Entitats socialment creatives a Barcelona i Bilbao

Tesi doctoral per a optar al títol de doctor en Sociologia

Presentada per Santiago Eizaguirre Anglada

Dirigida per la Doctora Maria Soledad García Cabeza

A en Marcel Oliveres, exemple de creativitat social

Però aprofitem-nos d'aquesta perversió per estudiar què significaria per nosaltres que la població (que no és la 'ciutadania') pogués decidir sobre el futur de la seva ciutat, de forma col·lectiva, horitzontal, consensuada...

...voldriem dir que participar és prendre part, i prendre part inclou el poder de decidir. Una participació que no impliqui presa de decisions conjunta, es podrà dir de moltes maneres (...) però no serà mai participació.

(Grup de participació - A Barcelona la participació canta.)

... perquè? Doncs perquè la ralitat és una tapadora però jo no puc simplement obrir la finestra i dir mireu, això d'aquí és el camí dels contrabandistes, aquestes gàbies de conills són seves, i aquells d'allà són ells, els contrabandistes, no, perquè els perjudico. No ho puc fer. He d'explicar un conte de fades, una rondalla, i espavilar-me perquè d'alguna manera deixi clar, fora de dubte, establert, que «en algun lloc» hi ha «unes persones» que deixa-les anar; que la saben molt llarga, que se la juguen: herois, sí, herois... i que mengen molt bé (...) se'l mengen molt bé el seu miserable darrer rosegó de pa sec, sí...

Enric Casasses. Do'm, drama en tres actes

Índex

Índex

Capítol 1

Introducció

1.0- Presentació general de la problemàtica	3
1.1- Camps temàtics i aportació a la literatura	6
1.2- Estratègia metodològica.....	17
1.3- Selecció de casos.....	18
1.4- Model d'anàlisi.....	21
1.5- L'entrevista semi-dirigida en l'estudi de les dinàmiques d'innovació social.....	25
1.6- Disseny de la mostra d'informadors privilegiats.....	30
1.7- Estructura de la tesi.....	32

Capítol 2

L'estudi d'entitats socialment creatives: El tema del canvi social promogut per la ciutadania

2.0- Introducció.....	37
2.1- Els moviments socials urbans com a antecedents de les dinàmiques d'innovació social.....	38
2.1.1- La mobilització pel consum col·lectiu, la cultura comunitària i l'auto-gestió política.....	42
2.1.2- La construcció de nous codis culturals.....	44
2.1.3- La interlocució entre els moviments socials i les administracions públiques.....	47
2.2- La innovació promoguda per la societat civil	50
2.2.1- L'ambigüitat política de la societat civil organitzada per la innovació social. 51	
2.2.2- El debat sobre la delimitació de l'associacionisme socialment transformador. 54	
2.2.3- La innovació social com a línia d'investigació interdisciplinar.....	57
2.3- Conclusions.	60

Capítol 3

La governança urbana pel tractament de les dinàmiques d'exclusió social

3.0- Introducció.	65
3.1- La condició multi-escalar de la governança urbana.....	66
3.2- El capital social com a recurs discursiu clau en el foment de la cohesió urbana. . .	71
3.3- La qualitat de la participació associativa en el procés democràtic	74
3.4- La fragmentació creixent dels riscos socials i els demandants de benestar.....	79
3.5- Les ciutats com a sistemes locals de benestar.	84
3.6- Conclusions.	90

Capítol 4

Barcelona i Bilbao: revitalització urbana i arquitectura institucional contra l'exclusió social

4.0- Introducció.....	95
4.1- La revitalització urbana a Barcelona i Bilbao.....	96
4.1.1- De l'urbanisme ciutadà al màrqueting del model (Barcelona).....	100
4.1.2- L'entusiasme d'una revitalització post-traumàtica. (Bilbao).....	104
4.2- L'arquitectura institucional contra l'exclusió social.....	109
4.1.3- Comparativa sobre les pautes de revitalització urbana de Barcelona i Bilbao.	110
4.2.1- La intervenció pública en el tractament de les dinàmiques d'exclusió social. 111	

4.2.2- La concertació estratègica com a instrument d'innovació (Barcelona).	116
4.2.2.1- Foment de la inclusió sociolaboral.....	116
4.2.2.2- Foment de la responsabilitat social i l'economia solidària.....	120
4.2.2.3- Foment de l'acollida, la interculturalitat i els drets de ciutadania	121
4.2.2.4- Foment de la dinamització cultural	124
4.2.2.5- Foment del dret a l'habitatge	126
4.2.3- L'intervencionisme multinivell com a mecanisme innovador (Bilbao).....	128
4.2.3.1- Foment de la inclusió sociolaboral.....	129
4.2.3.2- Foment de la responsabilitat social i l'economia solidària.	132
4.2.3.3- Foment de l'acollida, la interculturalitat i els drets de ciutadania.....	134
4.2.3.4- Foment de la dinamització cultural.....	136
4.2.3.5- Foment del dret a l'habitatge.....	138
4.2.4- Comparativa sobre l'arquitectura institucional contra l'exclusió a Barcelona i Bilbao.....	139
4.3- Les entitats de la societat civil en els sistemes de benestar local.	146
4.3.1- El dinamisme del Tercer Sector i l'Economia Social.....	147
4.3.2- Els registres municipals d'entitats ciutadanes.	152
4.3.3- Les polítiques de foment de l'associacionisme i la participació ciutadana a Barcelona i Bilbao.....	154
4.3.4- Diversificació associativa i relacions de governança del moviment veïnal a Barcelona.	157
4.3.5- Diversificació associativa i relacions de governança del moviment veïnal a Bilbao.....	166
4.3.6- Comparativa sobre les relacions de governança de l'associacionisme socialment transformador a Barcelona i Bilbao.	176

Capítol 5

Entitats socialment creatives a Barcelona i Bilbao

5.0- Introducció.....	181
5.1- Entitats orientades a la inserció sociolaboral.....	182
5.1.1- Fundació Surt.....	183
5.1.2- Sartu-Gaztaroa.....	186
5.1.3- Goiztiri.....	189
5.1.4- Fundació Futur.....	192
5.1.5- Kooperera.....	195
5.1.6- Comparativa sobre les entitats orientades al foment de la inserció sociolaboral analitzades a Barcelona i Bilbao.....	198
5.2- Entitats orientades al foment de l'economia solidària.....	200
5.2.1- COOP 57.....	203
5.2.2- Fiare - Euskadi.....	205
5.2.3- Xarxa d'Economia Solidària (XES).....	208
5.2.4- Red de Economía Alternativa y Solidaria (REAS) – Euskadi.....	210
5.2.5- Comparativa sobre les entitats orientades al foment de l'economia solidària analitzades a Barcelona i Bilbao.....	213
5.3- Entitats orientades al reconeixement dels drets de ciutadania per a persones immigrades.....	215
5.3.1- SOS Racisme – Catalunya.....	216
5.3.2- SOS Arrazakeria - SOS Racismo – Bizkaia.....	219
5.3.3- Xarxa 9 Barris Acull.....	222
5.3.4- Harresiak Apurtuz.....	225

5.3.5- Comparativa sobre les entitats orientades al foment dels drets de ciutadania analitzades a Barcelona i Bilbao.	227
5.4- Entitats orientades al foment de la dinamització sociocultural.	230
5.4.1- Ateneu Popular de 9 Barris.....	233
5.4.2- Kafe Antzokia – Zenbat Gara.....	236
5.4.3- Kukutza.....	239
5.4.4- Gazteleku.....	242
5.4.5- Asociación Tendel.....	244
5.4.6- Comparativa sobre les entitats orientades al foment de la dinamització sociocultural analitzades a Barcelona i Bilbao.....	247
5.5- Entitats orientades a la millora de l'accés a l'habitatge.....	249
5.5.1- Assemblée popular per un habitatge digne V de Vivienda.....	251
5.5.2- Sostre Cívic.....	253
5.5.3- Comparativa sobre les entitats orientades a la defensa del dret a l'habitatge analitzades a Barcelona i a Bilbao.	256
5.6 – Conclusions.....	257

Capítol 6

L'estratègia organitzativa de les entitats socialment creatives	259
6.0- Introducció.....	261
6.1- L'anàlisi de les formes de finançament de les entitats socialment creatives.	262
6.1.1- El finançament públic d'entitats socialment creatives.....	267
6.1.1.1- El cas de les entitats orientades al foment de la inserció sociolaboral....	274
6.1.2- L'efecte del finançament públic en la capacitat crítica de les entitats.	276
6.2- La dimensió multiescalar de les entitats socialment creatives.....	284
6.2.1- El barri com a primera escala socialment creativa.....	290
6.2.2- La projecció metropolitana de les entitats socialment creatives.....	293
6.2.3- La interlocució organitzativa a les escales supramunicipals.....	295
6.3- El treball en xarxa socialment creatiu.....	297
6.3.1- Coordinació per al tractament de problemàtiques específiques.....	300
6.3.2- L'ús cooperatiu de recursos, serveis i metodologies d'inclusió.	303
6.3.3- L'articulació coordinada de pressió política.....	304
6.3.4- La transformació horitzontal de la sensibilitat ciutadana.	306
6.4 - Conclusions.....	307

Capítol 7

Les transformacions en la governança urbana promogudes per les entitats socialment creatives.....	311
7.0 - Introducció	313
7.1- La participació associativa en els processos consultius.	316
7.1.1- Els diferents tipus de participació en funció de l'orientació associativa....	319
7.1.2- Les condicions institucionals de la participació consultiva.....	321
7.1.3- Les dificultats en la valoració positiva dels processos participatius.....	324
7.2- L'impacte conceptual de les estratègies socialment creatives.....	327
7.2.1- Els diferents tipus de canvis conceptuals en funció de l'orientació associativa.....	329
7.2.2- La identificació de la importància de les relacions socials en els processos d'inclusió.....	332
7.2.3- La sensibilització i denúncia per la transformació social.	336
7.3- El foment de la innovació institucional per part de les entitats socialment creatives.	

.....	339
7.3.1- Els diferents tipus d'impacte en les polítiques públiques per part de les entitats analitzades.	340
7.3.2- El condicionament multinivell de les dinàmiques d'innovació institucional.	344
7.3.3- Governança institucional i innovació social.	347
7.4- Conclusions	351
Capítol 8	
Conclusions	
8.0- Aportacions de la recerca.....	357
8.1-La governança multinivell en l'explicació de les dinàmiques d'innovació social. .	358
8.2- Les estratègies d'institucionalització de les entitats socialment creatives.....	361
8.2.1- La dependència del finançament públic i el paper crític de la societat civil. .	364
8.3- Els mecanismes de la innovació social promoguda per la ciutadania.	366
8.4- Línies de recerca i interrogants de futur.....	370
BIBLIOGRAFIA.....	375
Hipervíncles	390
ANNEX 1.....	395
Dades econòmiques sobre les entitats objecte d'estudi.....	395
ANNEX 2	411
Fitxes de les entrevistes realitzades.....	411
Agraïments.....	502

Índex de gràfics i taules

Gràfic 1.1: Relació de causalitat analitzada en aquesta recerca.	6
Gràfic 1.2: Dimensions de la innovació social objecte d'estudi en aquesta recerca.	12
Taula 1.3: Dinàmiques d'exclusió social, àrees d'innovació i entitats socialment creatives objecte d'estudi.....	21
Taula 1.4: Operacionalització de la relació entre innovació social i governança.	23
Taula 1.5: Operacionalització analítica dels sistemes de benestar local.	24
Taula 1.6: Composició de la mostra d'informadors privilegiats.	31
Taula 2.1: Similituds i diferències entre els nous moviments socials i les entitats socialment creatives objecte d'estudi en aquesta recerca.	48
Gràfic 3.1: Dimensions per a l'anàlisi dels sistemes de benestar local.....	87
Gràfic 3.2: Model d'anàlisi de la recerca.....	89
Gràfic 4.1: Taxa d'atur. Espanya, Catalunya, País Basc, Barcelona i Biscaia (1991-2007). 96	
Gràfic 4.2: Taxa d'atur. Espanya, Catalunya i País Basc (2005-2009).	97
Gràfic 4.3: Taxa d'atur de llarga durada (2000-2009). Catalunya, País Basc i Espanya.....	98
Gràfic 4.4: Percentatge d'assalariats amb contractes indefinits. Espanya, País Basc i Catalunya (1991-2007).....	99
Taula 4.5: Comparativa pressupostos de les comunitats autònomes. Catalunya i País Basc (2010).	114
Taula 4.6: Comparativa pressupostos de la Diputació de Barcelona i la Diputación Foral de Bizkaia (2010).....	114
Taula 4.7: Comparativa pressupostos municipals. Barcelona i Bilbao (2010).	114
Gràfic 4.8: Percentatge d'entitats del sector no lucratiu respecte el total de les activitats econòmiques. Dades de les províncies de Barcelona i Bizkaia (1999-2009).....	148
Gràfic 4.9: Percentatges d'empreses segons condició jurídica. Barcelona (1999-2009)....	149
Gràfic 4.10: Percentatges d'empreses segons condició jurídica. Biscaia (1990-2009).....	150
Gràfic 4.11: Registre municipal d'entitats ciutadanes per tipus (%). Barcelona i Bilbao (2011).	153
Taula 6.1: Variables analitzades al respecte de les dinàmiques internes i les estratègies seguides per les entitats objecte d'estudi.	261
Taula 6.2: Estratègia de subsistència financera en relació al tipus d'entitat.	264
Taula 6.3: Pressupostos i fonts de finançament de les entitats estudiades (2010).....	266
Taula 6.4: Comparativa entre la Red de Economía Alternativa y Solidària REAS – Euskadi) i la Xarxa d'Economia Solidària 267	
Taula 6.5: Tipologia de les entitats objecte d'estudi en relació al finançament públic.	268
Taula 6.6: Percentatge de finançament públic de les entitats analitzades.	269
Taula 6.7: Vinculació a la mobilització ciutadana per part de les entitats objecte d'estudi 277	
Taula 6.8: Estratègia crítica de les entitats estudiades respecte l'administració i les polítiques públiques.	282
Taula 6.9: Escala territorial de projecció associativa.....	285
Mapa 6.10: Situació de les entitats objecte d'estudi a Barcelona.....	287
Mapa 6.11: Situació de les entitats objecte d'estudi a Bilbao.	287
Taula 6.12: Escales territorials de projecció associativa en relació a la finalitat de l'entitat.	288
Taula 6.13: Orientació del treball en xarxa entre les entitats estudiades.	298
Taula 6.14: Treball en xarxa en relació al tipus d'entitat.	299
Taula 7.1: Condicionants institucionals respecte de l'impacte en la governança per part de les entitats analitzades.	313

Gràfic 7.2: Comparativa dels mecanismes de participació associativa en processos consultius.....	318
Taula 7.3: Participació en processos consultius sobre polítiques públiques en relació al tipus d'entitat.	319
Taula 7.4: Canvis produïts a nivell conceptual en relació a l'àrea d'innovació.	330
Taula 7.5: Impacte sobre les polítiques públiques en relació a l'àrea d'innovació.....	340

Capítol 1

Introducció

1.0- Presentació general de la problemàtica

Aquesta investigació analitza la participació d'entitats socialment creatives en les relacions de governança pel tractament de les dinàmiques d'exclusió social, de manera comparativa, en el context de dues ciutats, Barcelona i Bilbao.

L'objectiu inicial ha estat el d'explicar la innovació social¹ promoguda per part de la ciutadania organitzada en entitats orientades a tractar les dinàmiques d'exclusió. Per innovació social en aquesta recerca ens referim a la provisió de serveis i recursos no oferts prèviament ni pel mercat ni per l'estat, l'apoderament de subjectes i grups sotmesos a processos d'exclusió social, i a l'acció per la transformació de les dinàmiques de poder generadores d'exclusió (Moulaert, 2000: 71-73; Moulaert et al., 2007a: 201).

Al llarg de tota la investigació per descriure a l'associacionisme socialment transformador i la ciutadania orientada a promoure la innovació social, fem servir l'expressió d'entitats socialment creatives. Amb aquesta expressió ens referim a diferents tipus i formes d'associació, per part de la societat civil orientada al tractament de l'exclusió social, que promouen dinàmiques d'innovació social². Ens referim a diferents tipus d'entitats, ja siguin entitats de barri, organitzacions especialitzades en el tractament d'una o varies problemàtiques, com a xarxes d'associacions que responen a formes de coordinació entre distintes associacions amb missions compatibles i complementàries. El comú denominador que defineix les entitats socialment creatives analitzades en aquesta recerca és que desenvolupen respostes a les dinàmiques d'exclusió social amb una perspectiva que, més enllà de l'assistència i l'apoderament dels subjectes o grups sotmesos a situacions precàries, s'orienten a la sensibilització ciutadana pel canvi en les relacions de poder. Aquestes respostes consideren la necessitat tant de la provisió de recursos a qui els necessita, com l'apoderament³ dels subjectes sotmesos a dinàmiques d'exclusió i la definició d'alternatives a les relacions de poder que generen aquestes dinàmiques (Moulaert et al., 2007b). Ens referim doncs a iniciatives que organitzen, en diferents àmbits,

1 Aquesta definició d'innovació social ha estat la que s'ha utilitzat en el context del projecte europeu, KATARSIS, *Alternative Knowledge and Practices Overcoming Social Exclusion in European Cities*, finançat pel sisè programa marc de la Comissió Europea, durant els anys 2006-2010, promogut per un consorci format per diverses universitats europees en el que s'emmarca aquesta recerca, sota la direcció de Frank Moulaert.

2 Les administracions públiques o els agents privats també poden ser socialment creatius, però en aquesta recerca s'estudia l'associacionisme socialment transformador promogut per la societat civil organitzada. Com a entitats socialment creatives aquesta recerca presenta les entitats que produeixen canvis en la manera de proveir recursos i serveis a subjectes o grups en situació o risc d'exclusió social, entitats que promouen l'empoderament d'aquests subjectes o grups mitjançant la transformació de la manera com son percebudes les dinàmiques d'exclusió social, i entitats que cerquen l'impacte en la governança com a mecanisme per a promoure la transformació de les relacions de poder generadores de desigualtats.

3 L'apoderament es refereix a l'augment de la força psicològica, política, social o econòmica dels individus i les comunitats. En aquesta recerca es defineix com a concedir poder a un col·lectiu desafavorit socioeconòmicament perquè a través de la seva autogestió, millori les seves condicions de vida.

Introducció

graus i intensitats, respostes inclusives i socialment transformadores als processos de fragmentació que afecten els contextos urbans (Mingione, 1991, 1996).

La societat civil que s'organitza per al tractament i la transformació de les dinàmiques d'exclusió es relaciona en el cas d'aquesta investigació amb el com l'administració pública aborda les dinàmiques d'exclusió. El procés d'interacció entre actors socials conegut com a governança⁴, no succeeix de la mateixa manera en tots els àmbits de les polítiques públiques ni en tots els sistemes locals de benestar⁵. Seguint Le Galès (2002) en aquesta recerca l'ús de l'expressió governança s'orienta a l'anàlisi de la interacció entre actors socials. Aquesta interacció entre actors socials, des d'una perspectiva urbana, es materialitza en la definició d'un sistema de regulació particular en cada ciutat, caracteritzat per estar en contínua transformació i alhora per pertànyer en el cas de Barcelona i Bilbao a un model comú com és el de la ciutat europea. Des de la perspectiva neoweberiana que desenvolupa Le Galès (2002), l'anàlisi de la resistència a la fragmentació social protagonitzada pels actors socials que operen a les ciutats europees parteix de la consideració de la ciutat com una entitat activa en el procés de re-escalament de les geografies polítiques i econòmiques. En l'explicació d'aquest protagonisme és crucial la identificació de com els actors socials confereixen a les ciutats un cert sentit de coherència, que tot i que no implica l'absència de conflictes socials, atorga un caràcter específic a la manera com aquestes afronten les dinàmiques de fragmentació social (Le Galès, 2002).

La investigació revisita un tema clàssic dins la sociologia política: la relació entre societat civil i administració pública. L'objectiu és clarificar les relacions entre les entitats de la societat civil que s'orienten al tractament de les dinàmiques d'exclusió social i l'administració pública en la producció d'innovació social. De quina manera les relacions de governança entre les administracions públiques i la societat civil organitzada pel tractament i la transformació de les dinàmiques d'exclusió promouen la innovació social? Com es relacionen les administracions i les entitats socialment creatives promogudes per la societat civil? De quina manera aquesta relació promou o pot promoure el tractament i la transformació de les dinàmiques d'exclusió

- 4 La paraula governança fa referència a la co-producció de l'assertivitat directiva i implica l'existència d'una pluralitat d'agents. Segons el diccionari etimològic de la llengua catalana de Joan Coromines, la paraula govern apareix al segle XIII, provinent del llatí tardà *gubernus* 'timó' o *gubernius* 'timoner'. Per Coromines govern té dues accepcions: la primera és l'acció i l'efecte de governar i governar-se; la segona, de tipus polític, descriu (1) el conjunt dels qui tenen la direcció política d'un estat, (2) la forma política segons la qual un estat és governat, i (3) època i durada d'un estat. Sobre el sufix -ança, Coromines destaca que prové del llatí *-antia*, que significa 'acció' i 'efecte de'. Considerant aquesta descripció la paraula governança podria significar l'acció de governar per part del conjunt dels qui tenen la direcció política d'un estat, o més aviat d'una ciutat en el cas d'aquesta recerca.
- 5 L'expressió sistema (o règim) de benestar local pretén sintetitzar la dependència econòmica, històrica, cultural i política de les ciutats respecte el seu context institucional. La referència al règim de benestar local expressa l'existència de patrons de conducta institucional particulars i localitzats. Implica la consideració d'una coherència particular, geogràficament localitzable i històricament contextualitzada, dels diferents rols que adopten els actors polítics, econòmics i socials i la seva vinculació institucional a les relacions de poder entre escales de l'administració pública. L'expressió s'orienta especialment a la definició de com són institucionalitzades les condicions de vida i les formes de benestar social en una ciutat o ciutat-regió (Andreotti et al., 2012; Ghezzi and Mingione, 2007; Mingione et al., 2002).

Introducció

social? Pot la participació en la governança suposar un impediment per a la producció d'innovació social per part d'aquestes entitats? O al contrari, la col·laboració amb l'administració actua com a mecanisme dinamitzador en la producció d'innovació social per part d'aquestes entitats? Pot ser que es donin ambdues tendències alhora?

Per a afrontar aquesta problemàtica conceptual, el model d'anàlisi d'aquesta investigació relaciona una mostra d'entitats socialment creatives amb la governança pel tractament de les dinàmiques d'exclusió en els sistemes de benestar local de Barcelona i Bilbao. La recerca aprofundeix en la noció d'innovació social analitzant-ne les implicacions per a la recerca urbana i ressaltant la importància dels sistemes de benestar locals en tant que condicionants de les dinàmiques d'innovació social i la transformació de les relacions de poder generadores d'exclusió social.

La investigació que es presenta a continuació es basa en l'anàlisi de la història, la naturalesa organitzativa, la relació amb l'administració i les dificultats d'una mostra d'entitats de la societat civil que promouen estratègies socialment creatives en dues ciutats diferents. En paral·lel es presenta de manera sintètica el tractament institucional de les dinàmiques d'exclusió en un marc de governança multinivell i multi-agent, a Barcelona i Bilbao, observant-ne les relacions.

La recerca aprofundeix en l'existència de diversos tipus d'entitats socialment creatives promogudes per la ciutadania. En concret s'orienta a la definició dels factors que determinen la posició d'aquestes entitats respecte a l'administració i les polítiques socials. La participació associativa en la governança urbana es relaciona amb les dificultats per desenvolupar-se que es troben les entitats estudiades, en funció de la seva naturalesa i orientació.

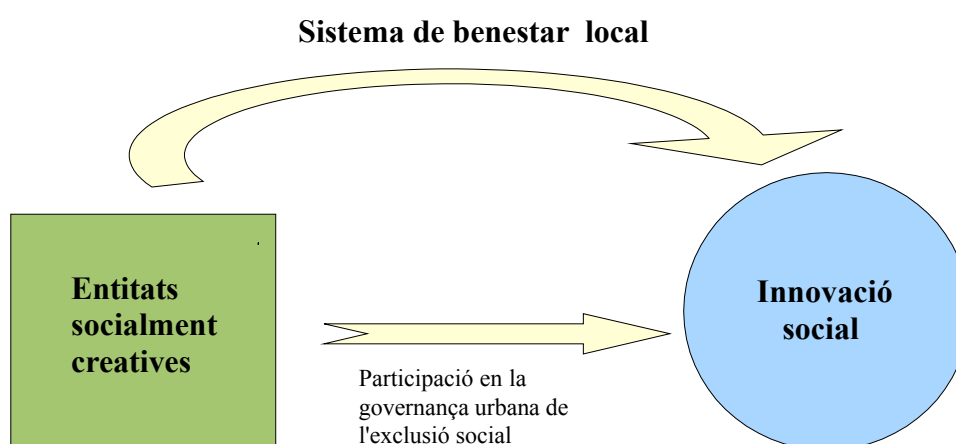
Per aprofundir en la governança per al tractament de les dinàmiques d'exclusió social, la recerca també es planteja de quina manera s'entén i es valora per part de l'administració pública la participació associativa en el tractament de les dinàmiques d'exclusió social. S'observa amb atenció a les dues ciutats objecte d'estudi com les administracions públiques busquen l'establiment de vincles de col·laboració amb les entitats socialment creatives, i com valoren la participació d'aquestes en el disseny i l'aplicació de polítiques públiques. Amb aquest objectiu s'investiga la influència del marc de governança multinivell a Barcelona i Bilbao en la producció d'aliances entre la societat civil i l'administració pública.

La pregunta d'investigació és: de quina manera la participació d'entitats socialment creatives⁶ en la governança urbana per al tractament de l'exclusió social incideix en la producció d'innovació

6 Les entitats socialment creatives s'orienten en primer lloc al tractament de les dinàmiques d'exclusió però són considerades com a tal pel fet que, en diferents graus i de diferents maneres, s'orienten a la transformació social. L'objectiu de les entitats analitzades en aquesta recerca no és necessàriament la participació en les dinàmiques de governança. La recerca explora els motius que condueixen en determinats casos a les entitats en qüestió a participar en la governança per al tractament de l'exclusió social.

social? Com es mostra al gràfic següent, la hipòtesi principal de la recerca és que la manera com les entitats socialment creatives impacten en la governança urbana de l'exclusió social i promouen la innovació social està condicionada pel règim o sistema de benestar local (Andreotti et al., 2012; Ghezzi and Mingione, 2007; Mingione et al., 2002; Pradel et al., 2012). Seguint aquest plantejament la recerca estableix dos tipus d'hipòtesis: les que fan referència a la producció d'innovació social a través de la participació d'entitats socialment creatives en la governança urbana, i les que fan referència a la relació entre els sistemes de benestar local i les entitats socialment creatives.

Gràfic 1.1: Relació de causalitat analitzada en aquesta recerca.

Font: Elaboració pròpia.

1.1- Camps temàtics i aportació a la literatura

I

Per a entendre les entitats de la societat civil que s'orienten al tractament de l'exclusió social, en un primer moment aquest treball s'endinsa en la literatura sobre la construcció de la ciutat per part dels moviments socials. La recerca que es pregunta per l'emergència i per la consolidació de les demandes ciutadanes que promouen millores contra la desigualtat social i a favor del desenvolupament de polítiques socials, especialment en contextos urbans, deu a l'anàlisi dels moviments socials molta inspiració.

Les raons que donen lloc a l'emergència de moviments socials de caràcter urbà han estat tractades principalment per una generació d'investigadors que ha analitzat el moviment associatiu veïnal com a fenomen clau en la renovació urbana i també en la provisió de recursos

Introducció

i serveis propis de l'estat del benestar durant la segona meitat del segle vint (Borja, 1973a, 1973b; Castells, 1983; Pickvance, 1985; Urrutia, 1992).

Aquesta línia d'investigació conflueix en la percepció d'una diversificació en els objectius i la forma dels moviments socials a finals del segle vint. Castells (1983) és dels primers en alertar que l'acció col·lectiva centrada en la democratització de les institucions polítiques i la cerca d'influència dins els governs locals desborda les explicacions marxistes més ortodoxes basades en la lluita de classes. La classe treballadora ja no explica per si sola l'acció col·lectiva del moviment veïnal orientada a la mobilització i provisió de recursos. Per altra banda apareixen nous moviments socials, molt vinculats a la identitat cultural i als estils de vida de les minories, que de manera gradual i orientada al consum col·lectiu⁷, adquireixen importància com a rectors de l'acció col·lectiva en contextos urbans (Castells, 1983).

D'aquesta manera durant les últimes dècades del segle vint es consolida un canvi en la percepció de l'acció col·lectiva per a la transformació social que en l'àmbit acadèmic conflueix en el que es coneix com a literatura dels nous moviments socials. La desagregació i atomització de les lluites socials, relacionada amb la fragmentació de les societats urbanes i la consolidació de nous processos d'exclusió social (Mingione, 1991, 1996), ressalta que la transformació social ja no es dona de manera unitària, a partir d'un sol moviment que l'englobi, sinó que pren com a referència àmbits d'acció concrets (Melucci, 1980, 1985). En aquest context, l'anàlisi i classificació de les ambicions i demandes, valors i ideologies, formes d'acció i organització dels nous moviments socials esdevé freqüent durant les últimes dues dècades del segle vint. Els autors que analitzen les noves formes d'organització de la mobilització social i la contestació política destaquen que responen als valors propis de la societat post-industrial (Cohen, 1985; Inglehart, 1977, 1990; Melucci, 1994; Offe, 1985; Touraine, 1981, 1991).

Com a punt de partida del marc teòric d'aquesta tesi, es presenten les variables explicatives identificades pels investigadors que discuteixen els objectius i les possibilitats d'èxit dels moviments socials durant les dues dècades anteriors al canvi de mil·lenni. La seva aportació ens ofereix una visió preliminar dels motius que porten a la societat civil a organitzar-se i combatre les dinàmiques d'exclusió social en benefici de la provisió de drets de ciutadania⁸.

7 Castells segueix a Alain Touraine en afirmar que els moviments socials basats en el consum col·lectiu desborden les divisions de classe. D'aquesta manera aquests autors obren pas a l'anàlisi de la cultura en el marc de conceptes materialistes de consum. L'obra *The city and the grassroots* (1983) identifica la canviant situació política i immobiliària de San Francisco amb la importància de la identitat *gay* i les organitzacions llatines (Susser, 2001:23).

8 Per altra banda la tesi investiga la capacitat de la societat civil per a influir en l'administració pública. La investigació planteja que per les entitats socialment creatives, de manera similar que pels moviments socials, la transformació de la governança és un objectiu secundari, ja que s'organitzen bàsicament per al tractament de les dinàmiques d'exclusió social. Tot i així l'impacte en la governança esdevé un requisit necessari per a incidir en els drets de ciutadania i per a la producció de canvis en les relacions de poder generadores de desigualtat social.

Introducció

Les discussions que conformen la literatura sociològica dels moviments socials urbans ens informen també de la influència de la cultura política i del context d'anàlisi en la comparació de les possibilitats d'èxit i els mecanismes de pressió política amb els que compten els moviments socials. En aquest respecte en la presentació del marc teòric d'aquesta recerca es valora la crítica de Pickvance a Castells (1985), sobre la influència del context polític i cultural en la definició tant dels mecanismes com de les possibilitats d'èxit dels moviments socials urbans. Una crítica que introdueix la importància d'una perspectiva comparativa en l'anàlisi dels canals institucionals per a la transformació social. L'exemple paradigmàtic en aquest sentit és que mentre que en el context anglosaxó és corrent la identificació de canals d'influència política entre els moviments socials urbans i les administracions públiques, en el context de l'Europa continental, especialment aplicable en el territori francès i en el de l'Europa meridional, l'èmfasi dels autors interessats pel tema és en l'enfrontament entre moviments socials urbans i administracions públiques.

Aquesta investigació vol contribuir a la literatura existent presentant les principals similituds i les diferències més evidents entre les entitats socialment creatives objecte d'estudi i els moviments socials. Es suggereix que el desenvolupament de la societat civil organitzada contra l'exclusió en entitats socialment creatives, no ve a substituir sinó a complementar l'activitat dels moviments socials, molts d'ells, no només vigents avui en dia, sinó que en constant procés de renovació.

De la mateixa manera que els actors dels moviments socials clàssics, els actors de les entitats socialment creatives lluiten per serveis i per cobrir necessitats no satisfetes ni pel mercat ni per l'estat, exigeixen canvis en les relacions socials i promouen la ciutadania de ple dret pels sectors de la població més desfavorits. En comparació als actors dels moviments socials clàssics (obrerisme), els actors de les entitats socialment creatives són molt heterogenis. En la línia dels nous moviments socials, no són formacions de masses, i no s'enfronten directament a les institucions, de manera similar al que Pickvance (1985) destaca com a propi dels moviments socials urbans en contextos anglosaxons.

De manera paral·lela al citat canvi d'aproximació en l'explicació de l'acció col·lectiva per la transformació social, durant la dècada dels noranta, un cop materialitzat l'esfondrament del bloc soviètic, la noció de societat civil esdevé clau en l'explicació de la mobilització per l'eixamplament de la democràcia i la innovació institucional (Cohen & Arato, 1992; Gellner, 1995; Pérez-Díaz, 1995). Si la noció de nous moviments socials s'havia identificat fins aleshores, de manera relativament pejorativa, a la fragmentació i la protesta, la noció de societat civil fa referència a l'organització de xarxes socials i a la participació ciutadana en

Introducció

l'establiment de respostes a l'autoritarisme i en benefici de la innovació institucional (Gellner, 1997: 22).

En aquesta direcció, la present recerca pren de referència l'estudi del desenvolupament històric de la noció de societat civil (Ferguson, 1989; Giner, 2008; Migliore, 2005) que conflueix en una mirada detallada a les anàlisis que s'han endinsat recentment en la caracterització de la societat civil com a clau en el desenvolupament democràtic (Cohen & Arato, 1992; Diamond, 1994, 1997; Gellner, 1995; Pérez-Díaz, 1995).

Entre les anàlisis contemporànies que relacionen societat civil i administració pública hi ha una extensa producció acadèmica al voltant de les dinàmiques que la societat civil ha promogut en la inclusió social a través del desenvolupament del tercer sector (Evers, 2004; Jerez, 1998; Montagut, 1993; Vidal, 2002). Són diversos els treballs que des de l'economia política han tractat detalladament l'emergència del sector cívico-social i la influència d'aquest, tant en la definició de formes alternatives a l'empresa de benefici privat tradicional com en la reconfiguració dels sistemes públics de benestar. El desenvolupament de l'economia social⁹ ha estat objecte d'estudi, sobretot en l'àmbit europeu, en tant que una conseqüència de la transformació de l'estat del benestar i la derivació dels seus serveis a empreses que reconeixen la seva funció social i el treball amb finalitats d'ordre públic. La concreció científica amb criteris precisos de delimitació, d'aquest àmbit o sector institucional, alimenta des de ja fa més de dues dècades el debat tant dins com fora de la comunitat acadèmica (Evers, 2004; Laville, 1994; Nyssens, 2000, 2006). La discussió per a la delimitació del tercer sector social ha enfrontat per una banda la tradició d'origen francòfon (pròpia dels països llatins) sobre *l'economie sociale*, amb la tradició anglosaxona d'anàlisi del *non profit sector* (Monzón, 2006).

Més enllà del calaix de sastre que engloba les empreses que es declaren orientades cap al benefici social i desvinculades de la recerca del lucre privat, es fa necessària la sistematització d'indicadors per mesurar la manera en que la societat civil pot incidir en el tractament i la transformació de les dinàmiques d'exclusió social. Amb aquest objectiu dins el propi tercer sector s'ha desenvolupat l'auditoria social¹⁰ com un mecanisme de transparència orientat a donar a conèixer la manera com les entitats del sector social incideixen en el tractament de les

9 La noció d'economia social, en la seva accepció dominant actual, pren progressivament força a partir dels anys setanta en països europeus com França, Bèlgica, Espanya i Portugal, referint-se a les activitats econòmiques de formes socials privades que en el seu funcionament no encaixen o qüestionen la lògica de funcionament i desenvolupament purament lucratiu (Monzón, 2006: 9).

10 Segons la *New Economics Foundation*, l'auditoria social és un procés que permet a una organització avaluar la seva eficàcia social i el seu comportament ètic en relació als seus objectius de manera que pugui millorar els seus resultats socials i solidaris i donar compte d'aquests a totes les persones compromeses per la seva activitat (www.neweconomics.org)

Introducció

dinàmiques generadores d'exclusió. Una de les qüestions de fons que es pot distingir en aquest instrument és fer front a les crítiques al sector d'estar còmodament instal·lat en el paper de prestador de serveis a les administracions mitjançant un reformisme no rupturista. L'altra qüestió que planteja el desenvolupament de l'auditoria social és la presència dins del sector social d'entitats que no generen transformació, en el sentit de tractament de les relacions de poder generadores de desigualtat.

La recerca parteix de la identificació que l'acció social per al tractament de la desigualtat social es troba entre la pal·liació assistencial dels danys que les dinàmiques d'exclusió causen a les persones i la transformació de l'estructura de desigualtats generadores de dinàmiques d'exclusió. En aquest sentit la present investigació proposa l'anàlisi de la participació en la governança urbana d'una mostra d'entitats de la societat civil que reconeixen que és necessari anar més enllà de l'enfoc assistencial en ordre a produir transformació social¹¹.

L'expressió d'estratègies i/o entitats socialment creatives ha estat desenvolupada per la recerca urbana contemporània fent referència a la ciutadania organitzada per a la superació de les dinàmiques d'exclusió social en contextos urbans (Pradel et al., 2012; González, 2005; McCallum et al., 2009; Swyngedouw, 2005). Dins el cos de literatura sociològica que aborda aquest lèxic s'observa de manera freqüent la institucionalització de pràctiques de ciutadania¹² orientades al tractament de l'exclusió social. Seguint Moulaert *et al.* (2007a), la noció d'estratègia socialment creativa¹³, es presenta en aquesta recerca com una conducta precursora de la innovació social (MacCallum, 2009; Moulaert et al., 2007a). Segons aquests autors, la innovació social es dona vinculada a tres característiques bàsiques: la provisió econòmica, l'apoderament sociocultural, i el canvi en les relacions de poder (Moulaert, 2000: 71 - 73).

En primer lloc, per a que una pràctica sigui considerada com a socialment innovadora cal que s'ofereixi com a resposta a l'aprovisionament de necessitats bàsiques no cobertes ni per l'estat ni pel mercat. Això vol dir que cal que ofereixi recursos o serveis, de manera desmercantilitzada, a persones o grups necessitats d'aquests, no atesos prèviament ni per les administracions públiques ni pel sector privat. La capacitat de les entitats de la societat civil

11 Moltes de les entitats analitzades en aquesta recerca es defineixen com a integrants del tercer sector, especialment les empreses i entitats orientades a la inserció sociolaboral, però n'hi ha d'altres que no es consideren pròpiament dins del tercer sector i més aviat en rebutgen la distinció.

12 La idea de pràctiques de ciutadania posa de relleu el caràcter dinàmic de la pràctica de la ciutadania. Històricament els drets de ciutadania s'han aconseguit com a resultat de la mobilització cívica i política. En aquest sentit, les pràctiques de ciutadania estan en constant evolució, denoten processos reflexius, amb ciutadans re-interpretant la base de la seva vida col·lectiva segons noves formes que corresponen al desenvolupament de les seves necessitats i ideals (Garcia, 2006: 747).

13 Com s'ha destacat anteriorment les administracions públiques o els agents privats també poden ser identificats com a socialment creatius. Aquesta recerca pren de referència l'associacionisme socialment transformador considerant que recull les reivindicacions socialment transformadores dels moviments socials i que es troba en una situació intermèdia entre l'estat i el mercat.

Introducció

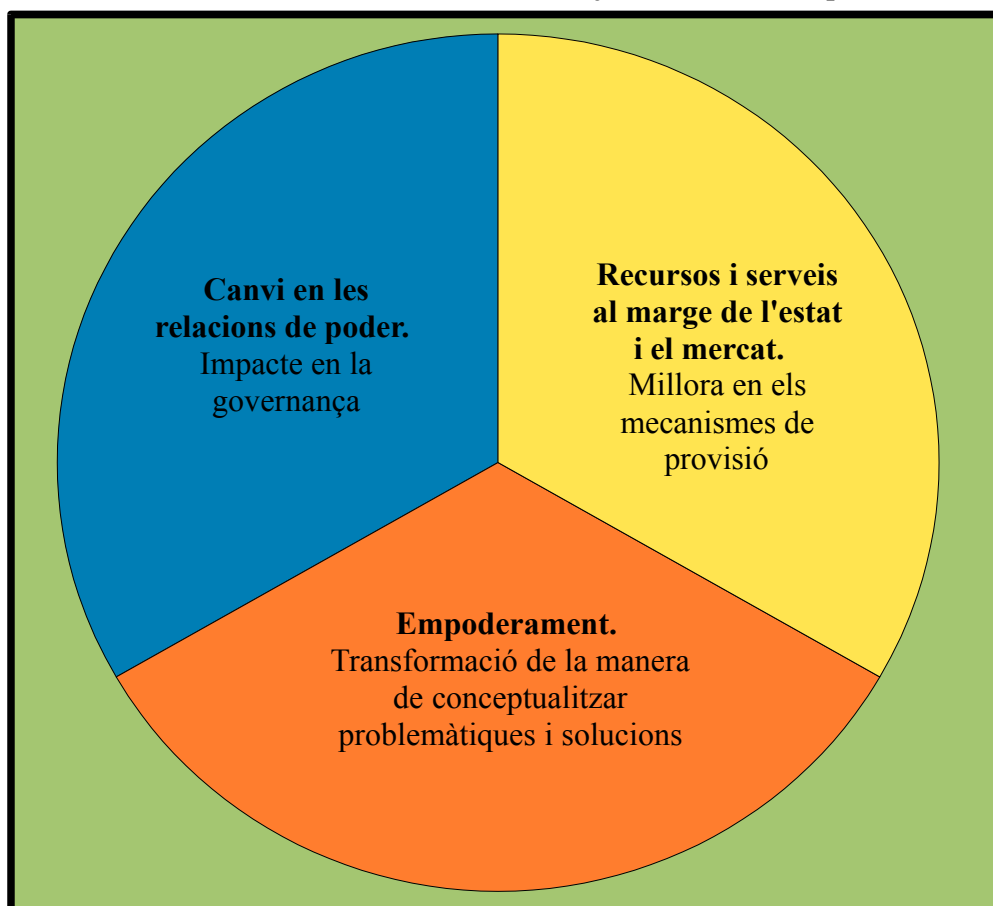
organitzada per millorar els mecanismes de provisió de recursos i serveis, al marge de l'estat i el mercat, és la variable que defineix aquesta dimensió de la innovació social fent referència a la redistribució econòmica.

En segon lloc, l'oferiment de recursos o serveis, per a poder ser considerat com a socialment innovador, ha d'anar vinculat a l'apoderament (*empowerment*) dels grups o subjectes que pateixen situacions de vulnerabilitat o estan sotmesos a dinàmiques d'exclusió que els impulsen a haver de rebre aquests recursos o serveis. El desenvolupament d'alternatives en les trajectòries vitals de persones en situació o risc d'exclusió social és tant important com la mateixa provisió de recursos. Aquesta dimensió subratlla la capacitat de les entitats socialment creatives per a promoure un canvi en la conceptualització de les dinàmiques d'exclusió, tant pel subjecte o el grup que la pateix, com per part de la comunitat en la que s'inscriu fent referència a la dimensió cultural de la innovació social.

Finalment, la tercera dimensió que configura el que s'entén en aquesta recerca com a innovació social és el canvi en les relacions de poder. Les entitats socialment creatives promogudes per la societat civil s'orienten a la transformació de les relacions de poder generadores dels processos d'exclusió. En ordre a fer referència a aquesta qüestió, en aquesta recerca s'estudia l'impacte en la governança que tenen les entitats socialment creatives. S'interpreta l'impacte en la governança com la variable que sintetitza la influència de la ciutadania organitzada en la transformació de les relacions de poder fent referència a la dimensió política dels drets de ciutadania.

Les entitats objecte d'estudi en aquesta recerca encarnen propostes d'innovació social construïdes de manera relativament autònoma a les administracions però compromeses amb la governança urbana de l'exclusió social. Com es veurà totes les iniciatives objecte d'estudi estan vinculades a una visió de l'economia no especulativa i solidària. No són moviments socials en tant que grups de protesta, com s'ha identificat amb freqüència a aquests, però en formen part, en tant que els seus objectius són perfectament coherents amb els que propugnen determinats moviments socials. La diferència que rau en l'anàlisi d'entitats socialment creatives respecte al de moviments socials, és que si en l'anàlisi dels moviments socials, els valors, els objectius i les formes d'organització s'observen en el pla de la capacitat per denunciar les injustícies, exercir el dret a la protesta i pressionar les administracions per a la producció de canvis socials, en l'anàlisi d'estratègies socialment transformadores, es tendeix més aviat a observar la manera com, de manera relativament silenciosa, s'orienten a la institucionalització de pràctiques de ciutadania que condueixen, a mitjà o llarg termini, a la producció, o si més no a la definició, de processos concrets d'inclusió i transformació social.

Gràfic 1.2: Dimensions de la innovació social objecte d'estudi en aquesta recerca.

Font: Elaboració pròpia.

II

Com ha estat assenyalat al principi, aquesta investigació aprofundeix en la participació d'actors no governamentals en la governança urbana. Aquesta temàtica té relació amb les diverses àrees de coneixement que des de les ciències socials han explorat la reestructuració de l'estat, les formes de governança multinivell, els sistemes locals de benestar, la innovació en el disseny i l'aplicació de les polítiques socials urbanes, així com la participació de la ciutadania organitzada en el foment de la cohesió social urbana¹⁴.

La noció de governança és la que més s'ha utilitzat dins l'acadèmia per fer referència a les relacions i als mecanismes de coordinació entre actors que pertanyen a les administracions i actors que no en formen part directament. En l'àmbit de la sociologia política s'ha utilitzat el concepte de governança per fer referència a la capacitat comunicativa i reflexiva de la

¹⁴ La noció de cohesió social urbana ha estat estudiada àmpliament en el desenvolupament de la plataforma social *Social Polis- Social Platform on Cities and Social Cohesion*. (<http://www.socialpolis.eu>)

multiplicitat d'actors que conformen la societat civil (Pradel et al., 2012; Jessop, 2002).

La idea d'una transició del govern a la governança multinivell s'orienta a sintetitzar profundes transformacions de l'estat i l'economia que impliquen l'emergència de processos de decisió complexos a diferents nivells o escales. La consideració de les ciutats com a sistemes connectats en un esquema de competència global conviu com a centre d'interès de la recerca urbana amb el tema de la transformació dels sistemes públics de provisió social i la configuració de les relacions productives en la nova economia. És en aquesta direcció que la descentralització política de responsabilitats a l'escala local i regional ha rebut especial atenció de l'acadèmia durant els primers anys del segle XXI (Blatter, 2004, 2006; Brenner, 1999, 2003, 2004; Jessop, 2002; MacLeod, 2001; Smyth *et al.*, 2004). La noció de governança multinivell para atenció a la progressiva re-articulació a l'escala local i regional de les polítiques fins fa relativament poc encarnades gairebé exclusivament per l'estat-nació central. La política multinivell es relaciona amb el canvi d'una economia de tipus keynesià centrada en el rol regulador de l'estat a una agenda econòmica marcada per la globalització, on els governs locals i regionals intervenen activament en el desenvolupament buscant l'atracció dels fluxos de capitals.

En el context europeu, on el lideratge dels estats-nació té unes arrels molt assentades, el paper de les regulacions nacionals, regionals, i fins i tot supranacionals, és decisiu en la generació de coalicions o aliances multinivell: a nivell local, entre administracions a diferents nivells, o entre institucions públiques i entitats de la societat civil (Bache & Flinders, 2004; Garcia, 2006; Giersig, 2008; Jessop, 2004; Eizaguirre et al., 2012)¹⁵. La fórmula del partenariat a Europa s'ha utilitzat per remarcar la necessitat de criteris d'eficiència en la gestió dels serveis i recursos públics. A l'estat espanyol, per exemple, la popularització dels partenariats públic-privats s'observa en l'increment del nombre d'agències locals de treball i promoció econòmica d'àmbit local, que es dona durant els anys noranta, o també en la freqüent utilització d'aquest tipus de coalició en el camp de les infraestructures o les obres de renovació urbanes¹⁶. A les ciutats europees les coalicions de governança són multi-escalars, i les polítiques són finançades per complexos esquemes que poden involucrar a la vegada a diverses administracions públiques (Kantor and Savitch, 2002; Salet and Gualini, 2007). A més a més, en el context europeu, és

15 En el context nord-americà, on les ciutats han estat amb freqüència analitzades com a màquines de creixement (Moloch, 1976), l'estudi de la governança es vincula a l'anàlisi dels vincles entre iniciativa pública i privada en la construcció de la ciutat i va associada a la idea de règims urbans (*urban regime analysis*). Als Estats Units, on l'intervencionisme estatal és per norma menor que a Europa, la definició dels processos de governança s'associa amb la noció de partenariat públic-privat. Es vincula expressament amb la intervenció del sector privat (Geddes, 2006).

16 Lan Ekintza a Bilbao, i Barcelona Activa a Barcelona, són agències de promoció econòmica de caràcter mixt promogudes durant la dècada dels noranta pels ajuntaments respectius amb el suport d'altres administracions. Per altra banda entitats com Bilbao Ría 2000, o FOCIVESA a Ciutat Vella de Barcelona, són també creades durant aquesta època orientades a la remodelació física de les ciutats, seguint el mateix esquema.

possible distingir profundes diferències territorials, entre ciutats i regions que han guanyat més o menys autonomia i competències. És en aquest sentit que diversos autors que s'han apropiat a la qüestió assenyalen la importància dels contextos nacionals i locals en la comprensió de la manera en que els actors locals s'organitzen col·lectivament i desenvolupen formes de regulació que incideixen en situar a una ciutat en els esquemes de governança global (Garcia, 2006; Giersig, 2008; Keating 1998; Le Galès, 2002; Pierre, 2005; Rhodes, 1997).

La col·laboració multinivell implica també que l'objectiu de buscar el creixement econòmic, emblemàtic de la iniciativa privada, es combini amb altres objectius més propis del sector públic, com pot ser el manteniment de la cohesió social¹⁷. Un matís que impulsa que a Europa el debat acadèmic sobre governança s'orienti també a tractar temes vinculats amb la democràcia (Bache & Chapman, 2008; Pierre, 2000), la cohesió (Harding, 1997), la ciutadania (Novy et al., 2012) o les dinàmiques d'exclusió social (Andersen & Van Kempen, 2001; Gonzalez and Healey, 2005; Pradel et al., 2012).

Es pot afirmar, doncs, que la literatura reconeix que l'aparició de la noció de governança va lligada també a la consciència d'un canvi en la manera de tractar els efectes socials de la competitivitat econòmica. Diversos autors assenyalen com en un context marcat pel post-industrialisme i la globalització, la desigualtat social i la pobresa han estat substituïdes com a matèries del debat polític per nocions de caràcter relacional com les dinàmiques d'exclusió¹⁸, el capital social i la cohesió social (Mayer, 2003; Novy et al., 2012; Silver, 1995, 2006; Raya, 2004).

De manera paral·lela a la transformació de les formes de comandament públic, o de la definició i la manera d'abordar la desigualtat social, les transformacions econòmiques i socials fan necessària la redefinició de la ciutadania i la participació política. Si durant la segona meitat del segle vint, la noció de ciutadania fou assentada sobre els límits de l'estat-nació i la teoria de Marshall¹⁹ (Marshall, 1950), des de finals del segle són forces els analistes que assenyalen la necessitat d'una actualització de la teoria de la ciutadania marshaliana a partir d'una comprensió universalista i global, de caràcter transnacional, dels drets cívics, socials i polítics (Issin, 2000, 2002, 2007; Sassen, 2003; Turner, 1994, 2008).

17 A l'entrada del segle XXI la cohesió social s'entén com un objectiu multidimensional, especialment perseguit per els governs de les ciutats, que indica l'existència de fragmentació social. Com a matèria del debat polític no és sempre utilitzat fent referència a l'existència de conflicte, substituint en molts casos el debat sobre els drets de ciutadania de la segona meitat del segle XX. La cohesió social a nivell agregat fa referència al desenvolupament multiescalar de l'acció col·lectiva, la solidaritat i els drets de ciutadania (Novy et al., 2012; Eizaguirre et al., 2012).

18 En el desenvolupament del marc teòric d'aquesta recerca s'ofereix una atenció detallada a la gènesi de la noció d'exclusió social, al seu estudi, el seu amidament i les problemàtiques derivades del seu ús.

19 Com a teoria clàssica dels drets de ciutadania es fa referència a l'apreciació feta per T.H. Marshall (1950) de la dimensió econòmica, cultural i política dels drets de ciutadania, que es presenta posteriorment a l'estat de la qüestió.

Introducció

A partir de la dècada dels anys noranta, la diversitat, no només la derivada dels processos vinculats a la migració sinó també la derivada de la divisió social del treball o de l'estructura d'edats, planteja, especialment en el medi urbà, la necessitat de cercar mecanismes per potenciar la cohesió social (Buck et al., 2005). El manteniment de la cohesió social esdevé un objectiu polític invocat per els governs locals des de totes les perspectives ideològiques. Per la narrativa política hegemònica, la societat civil, en tant que agent capaç d'involucrar-se en el manteniment d'una certa harmonia social, esdevé un valor clau de la governança urbana (Novy et al., 2012).

El canvi de mil·lenni es pot caracteritzar perquè les polítiques socials deixen progressivament de ser una qüestió estrictament d'ordre nacional, pròpia d'un ordre keynesià fordista, per passar a ser cada cop més decidides a nivell local i regional involucrant les entitats de caràcter social com a providores de recursos i serveis de benestar. Un subtil canvi en la manera de governar que es sintetitza per deixar enrere el paper protagonista i central de l'estat nació, però que tampoc s'ha d'entendre com un procés que tendeixi a fer desaparèixer la influència dels estats (Blackeley, 2010). És un procés de re-configuració en el que la centralitat de l'estat-nació es difon en d'altres nivells administratius i en el que per tant, com es veurà al llarg de la recerca, la connectivitat entre administracions esdevé crucial (Giersig, 2008).

És en aquest context teòricament procliu a la innovació institucional en el que teòricament les propostes socialment creatives promogudes per la societat civil arriben a ser rellevants i compten amb la possibilitat de rebre l'atenció de les administracions. Les entitats de la societat civil que mitjançant el tractament de les dinàmiques d'exclusió social plantegen estratègies contràries a les dinàmiques hegemòniques poden comptar també amb aliances dins les administracions. El marc de governança multinivell anteriorment descrit ho facilita (Pradel et al., 2012; Eizaguirre et al., 2012). Una possibilitat que obre la porta per a que les estratègies socialment creatives representades per entitats com les que són objecte d'estudi en aquesta recerca participin i influenciïn els processos de governança.

De manera paral·lela al reconeixement de la importància de les institucions urbanes i regionals en el desenvolupament de les polítiques de benestar, són diverses les investigacions que destaquen que els governs locals i regionals poden exercir com una alternativa en la facilitació de drets de ciutadania als nouvinguts, contrarestant, en determinats casos, l'actitud exclusivista i discriminadora dels governs estatals. Un debat que en termes anglosaxons s'ha sintetitzat al voltant de l'expressió el *dret a la ciutat* (*right to the city*) i que contempla els drets derivats de la residència²⁰ com un dels ancoratges bàsics per a afirmar la pertinença (Bauböck, 2003; García,

²⁰ Cal matisar que els governs locals i regionals si bé poden oferir drets de ciutadania cívica i social, per ara compten amb un poder molt limitat en l'adjudicació de la ciutadania política, que encara resideix en el poder dels estats-nació.

Introducció

1996; Holston, 1999; Issin, 2000; Penninx 2004). En definitiva, la diversitat i fragmentació, tan ètnica com social, ressalten des de la perspectiva de l'administració la necessitat de polítiques socials orientades al foment de la cohesió social i plantegen reptes orientats a redefinir la frontera de la ciutadania política.

A això cal afegir que especialment en el context de les ciutats europees, l'interès creixent per la participació de la societat civil en la governança urbana planteja també la necessitat d'innovar en els mecanismes de participació democràtica. En consonància amb aquest nou interès polític, la recerca sobre processos participatius a nivell local ha implicat durant l'última dècada que diversos acadèmics s'acosten a l'anàlisi de les formes de participació ciutadana en la governança local (Beaumont & Nichols, 2008; Bifulco, 2008; Blanco, 2003; Gaventa, 2006; Gbikpi, 2002). Aquests treballs que estudien els processos de participació ciutadana a l'àmbit local transiten entre dues formes d'anàlisi complementàries entre si. Per una banda, l'anàlisi de la democràcia participativa, considerant com les institucions públiques afecten a les formes de participació ciutadana, vinculant la democratització amb la inclusió de la ciutadania en les estructures de participació (Beaumont, 2008; Blanco, 2003). Per altra banda, l'altre focus d'anàlisi es preocupa per la qualitat i naturalesa de la deliberació que hauria d'implicar tot procés participatiu. En aquest cas l'interès principal és la consideració que la participació democràtica només és possible quan existeixen comunitats conscients i crítiques amb si mateixes, capaces de donar cabuda en els seus processos de presa de decisions a les opinions minoritàries que normalment resten al marge de l'esfera pública (Mayer, 2003, 2009; Silver et al., 2010; Swyngedouw, 2005). Com assenyala John Gaventa (2006), tant els processos participatius com els deliberatius poden ser més o menys inclusius, i poden anar més o menys en consonància amb les institucions representatives de la democràcia tradicional. L'estudi de la interacció dels processos de participació ciutadana amb les formes tradicionals de representativitat resulta també un interès a considerar en l'actualitat. No tots els processos participatius o deliberatius serveixen per enfortir les dinàmiques i institucions democràtiques tradicionals (Gaventa, 2006: 23), i viceversa.

Aquesta preocupació per la participació ciutadana, per altra banda, posa de manifest un interès creixent per vincular la construcció de la ciutadania activa i la vitalitat de la societat civil amb la reforma de l'estat. És doncs una tendència analítica cap a no tractar ambdós processos com a temàtiques sociològiques independents sinó vincular-ne l'anàlisi (Gaventa, 2006).

1.2- Estratègia metodològica

Aquesta recerca s'ha dissenyat com un estudi comparatiu d'entitats que s'orienten al tractament i la transformació de les dinàmiques d'exclusió social. Com s'ha apuntat anteriorment, la pregunta d'investigació és: de quina manera la participació de les entitats socialment creatives en la governança urbana de l'exclusió incideix en la producció d'innovació social? Aquesta pregunta implica la consideració bàsicament de dos fenòmens complexos, la governança urbana per una banda, i la innovació social, per una altra, en el sentit que Durkheim dona als fets socials com a coses.

L'estratègia que segueix la recerca es basa en la selecció d'un petit nombre de casos que són analitzats cadascun per separat com un tot interpretable. S'ofereix una anàlisi en profunditat de la participació en la governança i de la manera com aquesta és socialment innovadora en cada un dels casos analitzats. També s'aporta una visió comparada de la manera com es produeix la innovació social en dues ciutats amb contextos institucionals particulars. Això implica l'avançament de dos tipus d'hipòtesis, les que fan referència a la incidència de la participació de la societat civil organitzada en la governança de l'exclusió i les que fan referència al paper dels règims de benestar local en la configuració de l'associacionisme socialment transformador²¹.

La definició d'innovació social, així com la d'entitats socialment creatives, es desenvolupa al llarg de tota la recerca. Això situa aquesta recerca en la tradició d'aquell tipus d'investigacions qualitatives que es preocupen per la concreció d'un concepte lliscadís, que està poc definit i del qual se'n refina el significat al llarg de la recerca. És una investigació que dona importància a la localització dels casos d'estudi en un context polític, històric i cultural, i al fet de 'llegir' i 'donar sentit' als casos singulars en el seu context particular.

En el sentit weberian d'investigació qualitativa i comparativa, la lògica d'anàlisi de l'acció social

21 Aquest doble enfoc es manifesta també en l'estructura de la tesi. En ordre a la presentació d'ambdues lògiques interpretatives, en el capítol quart, dedicat a la transformació socioeconòmica, l'arquitectura institucional contra l'exclusió i el dinamisme del teixit associatiu de les ciutats objecte d'estudi es presenta una comparativa de les dues ciutats en les que s'ha realitzat el treball de camp basant l'anàlisi en les variables que es considera que incideixen en la participació de les entitats socialment creatives en la governança de l'exclusió. El capítol dedicat a les entitats objecte d'estudi presenta els Pràctiques d'innovació, les relacions de governança i les problemàtiques d'una mostra d'entitats socialment creatives en els dos contextos. En aquest apartat es cerca la descripció de la naturalesa socialment creativa d'aquestes entitats, així com la caracterització de les relacions de governança en les que es troben immerses seguint un criteri de classificació temàtic, en funció de les dinàmiques d'exclusió amb les que tracten les entitats. El capítol sisè ofereix una interpretació de les diferents estratègies organitzacionals que les entitats analitzades utilitzen per esdevenir socialment creatives, observant similituds en funció de l'àmbit temàtic en el que es situen. En el capítol setè també de manera transversal en funció de l'àmbit temàtic s'explora l'impacte que són capaces de produir les entitats objecte d'estudi en les dinàmiques de governança. Finalment, en el capítol vuitè s'assaja una síntesi d'ambdós nivells interpretatius presentant les conclusions de la recerca al respecte del concepte d'innovació social i de la participació de les entitats socialment creatives en la governança de l'exclusió, així com de les principals diferències dels dos règims de benestar local analitzats pel que fa a la facilitació de les dinàmiques d'innovació social.

22 Weber a la introducció de *Economía y sociedad. Esbozo de una sociología comprensiva*, publicat per primer cop el 1922, defineix la sociologia com una ciència que es proposa comprendre l'acció social interpretant-la i a partir

en aquesta recerca resideix en la comparació sobre com es dóna la participació en la governança de l'exclusió per part d'entitats promogudes per la societat civil organitzada en *diferents* temes i en *dos* contextos institucionals diferenciats. Al llarg de la recerca es clarifica el rol i la importància del context institucional i polític afrontant una anàlisi en profunditat de cada una de les entitats objecte d'estudi. Aquest tipus d'aproximació permet la comparació de singularitats i diferències entre casos permetent l'elaboració d'hipòtesis per a futures recerques sobre fenòmens empírics, mecanismes socials o construccions teòriques vinculades a la innovació social en la governança urbana.

El sentit d'aquest tipus de recerca, criticable des d'un punt de vista quantitatiu perquè no permet generalitzacions estadístiques, és el d'identificar qüestions o problemes que podrien ser obviats sinó s'observessin d'aquesta manera. Té també una utilitat divulgativa perquè permet l'especificació de la naturalesa d'un cas mitjançant la comparació²³ amb d'altres.

1.3- Selecció de casos

La selecció dels casos objecte d'estudi en aquesta recerca implica dues justificacions. La primera fa referència a les dues ciutats en les que es situa la recerca i la segona a les temàtiques en les que s'inscriuen les entitats socialment creatives que formen part de la comparativa.

En referència a l'interès de comparar Barcelona i Bilbao cal senyalar, abans que res, l'existència d'una tradició analítica molt fructífera de comparació entre ambdues ciutats (Gómez, 2004; Borja & Muixí, 2004). En el cas d'aquesta recerca s'ha considerat interessant comparar les dues ciutats per dues raons bàsiques, la relativa autonomia de la que gaudeixen els seus règims de

d'aquí explicar de manera causal el seu desenvolupament i els seus efectes (Weber, 1964). Weber pretén que la sociologia no només compregui el sentit causal de l'acció, sinó la significació que aquesta té. Per a Weber interpretar l'acció social és possible mitjançant la construcció de tipologies. Els 'tipus ideals' o tipologies, són una construcció teòrica que accentua les característiques qualitatives d'una realitat. El seu valor és doncs utilitari en tant que permeten una major intel·ligibilitat d'allò real. Les tipologies segons Weber serveixen per a la reconstrucció racional de les conductes socials. Weber les utilitza tant per a la seva sociologia de l'acció (tipus de racionalitat) com per a la seva sociologia econòmica (tipus de capitalisme) com per la sociologia política (tipus de dominació). Per Weber les tipologies són una eina que permet superar la contradicció entre fets històrics singulars i la generalització de regles socials, així mateix permet al sociòleg superar la contradicció entre la subjectivitat inherent a la selecció de materials i l'objectivitat que s'exigeix com a científic. Per a Weber, a diferència de Marx, un mateix fenomen pot explicar-se per mecanismes causals diversos (Ritzer, 1993: 34).

23 La recerca comparativa implica la superació del repte vinculat al coneixement limitat que pot arribar a tenir l'investigador sobre diferents contextos. És pràcticament impossible considerar el mateix grau de coneixement en dos contextos diferents. El grau de proximitat, ja sigui física o cognoscitiva, que té l'investigador respecte cada un dels contextos que analitza pot tenir un impacte en el tipus de descripció o anàlisi que ofereixi d'aquests. De totes maneres la qualitat de la recerca en qüestió no té perquè veure-se'n afectada si permet un anàlisi comparatiu real. Finalment cal considerar que una comparació sempre implica un cert grau de descontextualització del cas objecte d'estudi. Sempre que es duu a terme una recerca comparativa en el procés de seleccionar els casos d'estudi així com els aspectes que s'observa en aquests es produeix una certa construcció artificial de la problemàtica en qüestió. Els protocols estandaritzats per la recerca social qualitativa procuren assegurar el màxim de validesa possible essent conscients que l'empremta personal de l'investigador és present tant en la formulació de les preguntes d'investigació com en el disseny de la recerca i en els resultats d'aquesta (Röcke, 2009).

benestar locals i la importància institucional que atorguen els seus governs respectius a les dinàmiques d'innovació social.

Comparar Barcelona i Bilbao és útil per copsar la influència de dos règims de benestar locals diferenciats que comparteixen ubicació dins d'un mateix estat. La comparació indica la importància dels règims de benestar locals en la definició de la manera en que s'aborda el tractament i la transformació de les dinàmiques d'exclusió social. Si el context institucional estatal s'ha demostrat que és un patró molt decisiu en la definició de la política social (Esping-Andersen, 2002), en el cas d'aquesta recerca es posa en relleu l'existència de variabilitats molt marcades dins d'un mateix tipus d'estat de benestar, com és el sud-europeu, llatí o mediterrani (Garcia & Karakatzanis, 2006; Garcia & Kazepov, 2002; Moreno, 2009).

Per altra banda, una altra raó que explica l'interès de la comparació entre Barcelona i Bilbao, és que comparteixen un paper modèlic entre les narratives de transformació urbana²⁴. Com bé han destacat diversos autors crítics amb els respectius models urbanístics les dues ciutats han aplicat les fórmules comuns de moltes altres ciutats que han abordat processos de transformació urbana post-industrial (Rodríguez, 2002; Capel, 2005). Ambdós casos han desenvolupat, especialment durant la dècada dels anys noranta del segle vint, una estratègia institucional que ha vinculat la remodelació física amb la social. Si la remodelació física d'ambdues ciutats ha estat provada i alabada en molts sentits en ambdós casos, la segona part de l'equació, referent a un efecte socialment transformador dels processos de renovació urbana és més difícil de provar i posada en dubte en molts sentits. En aquesta direcció la present recerca ofereix un anàlisi de la vinculació de la societat civil amb els respectius governs locals i regionals que determinen les polítiques socials a nivell metropolità. Ambdues ciutats es troben immerses en la consideració de la participació ciutadana com a crucial en la dinamització social i econòmica de les ciutats contemporànies. També en ambdós casos els respectius governs valoren de manera específica les pràctiques de la societat civil amb finalitats no lucratives en la provisió de recursos per a persones o grups en situació d'exclusió social.

L'altra justificació que ha d'abordar aquesta recerca en l'exposició dels seus criteris de selecció de casos és la de les entitats objecte d'estudi. Perquè aquestes entitats i no unes altres? El criteri d'elecció ha estat la definició de cinc àmbits temàtics, o àrees d'innovació, en els quals es poden trobar entitats ciutadanes orientades al tractament i la transformació de les dinàmiques

24 Barcelona i Bilbao son dos ciutats de caràcter metropolità, que comparteixen la preocupació per part de les seves institucions públiques per la renovació física i social de la ciutat. Aquesta similitud les fa interessants en tant que contextos immersos en les narratives institucionals més innovadores pel que fa tant a la consideració de les pràctiques de la societat civil en la provisió de recursos com en la consideració de la participació ciutadana com a crucial en la dinamització social i econòmica de les ciutats. Per contra, tot i pertànyer a un mateix marc estatal ambdues ciutats estan immerses en diferents contextos institucionals, amb unes relacions de poder i esquemes de finançament entre escales administratives particulars (González, 2006; Degen & García, 2008).

Introducció

d'exclusió social (veure Taula 1.3). Però, si les dinàmiques d'exclusió social son polièdriques, perquè aquests cinc àmbits i no d'altres? El criteri en aquest cas ha estat escollir cinc dinàmiques d'exclusió social que incideixen directament en la condició de plena ciutadania i que tenen un caràcter especialment urbà. Són dinàmiques d'exclusió que per si soles generen situacions de privació relativa severa. L'accés al treball, als recursos financers, a la condició de membres de ple dret d'una societat, a la cultura i a l'habitatge, han estat els eixos que s'ha considerat apropiats explorar. Són tot de condicions que defineixen la condició de ciutadania, i que per tant són decisives en la construcció de la cohesió social i el tractament de l'exclusió a nivell urbà.

Així en aquesta recerca es consideren entitats que treballen en el desenvolupament d'oportunitats sociolaborals per a persones en situació d'exclusió social severa; entitats que treballen en el foment de l'economia solidària; entitats que treballen en favor dels drets dels immigrants i el reconeixement a la plena ciutadania; entitats que treballen en la promoció de la sociabilitat veïnal, l'educació en el lleure i la dinamització cultural; i entitats que treballen en la millora de l'accés a l'habitatge (Veure Taula 1.3).

S'han buscat exemples d'aquests cinc tipus d'entitats en les dues ciutats en qüestió, partint de la idea que l'aïllament en compartiments estancs d'aquestes entitats no és del tot exacte. Moltes d'aquestes entitats es troben tot i la seva vinculació preferent amb el treball en una d'aquestes àrees, tocant temes de les altres. Per exemple sovint les entitats que tracten temes vinculats a la dinamització comunitària tenen molta relació amb la millora de les condicions d'accés a un habitatge digne. També per a les entitats que treballen en l'accés als drets bàsics de ciutadania per part de la població nouvinguda, l'acció en el camp de la capacitació i l'accés al mercat laboral són també molt importants.

La taula següent resumeix les estratègies socialment creatives que conformen la mostra objecte d'estudi en relació a les dinàmiques d'exclusió i les àrees d'innovació amb les que es relacionen.

Taula 1.3: Dinàmiques d'exclusió social, àrees d'innovació i entitats socialment creatives objecte d'estudi

Dinàmiques d'exclusió social	Àrees d'innovació	Casos objecte d'estudi	
		Barcelona	Bilbao
Falta d'oportunitats de treball i formació per a la població en risc o situació d'exclusió social	Desenvolupament de processos d'inserció social per a persones en situació d'exclusió social.	-Fundació Surt -Fundació Futur	-Sartu-GAZTAROA -Goiztiri -Red social Kooperera
Falta de recursos financers per a dinàmiques de transformació social.	Articulació creativa del capital financer i foment de l'economia solidària	-COOP 57 -Xarxa d'Economia Solidària	-Fiare – Euskadi -Red de Economía Alternativa y Solidaria (REAS - Euskadi)
Vulneració dels drets humans i manca d'accés als drets cívics i socials.	Sensibilització i denúncia. Articulació de pressió política per a una ciutadania inclusiva que rebutgi el racisme i la xenofòbia.	-SOS Racisme -9 Barris Acull	-BIZKAIKO SOS -Harresiak Apurtuz
Falta d'accés a l'art, la cultura i les possibilitats d'articular la sociabilitat i el veïnatge.	Foment de la dinamització sociocultural i comunitària.	-Ateneu Popular de 9 Barris	-Gazteleku -Asociación Tendel -Kukutza -Kafe Antzokia
Falta d'accés a l'habitatge	Reivindicació i millora de l'accés a l'habitatge.	-Sostre Cívic -Moviment de defensa del dret a l'habitatge	*** ²⁵

Font: Elaboració pròpia

1.4- Model d'anàlisi

La recerca delimita la innovació social “en” la governança i “a través de” la governança que duen a terme les entitats estudiades (Pradel et al., 2012). Es presenta el conjunt de pràctiques de ciutadania analitzades com a exemples d'innovació social observant com s'organitzen per a desenvolupar-se, per una banda (com es desenvolupen “a través de” la governança), i com impacten en les administracions públiques, per l'altra (com impacten “en” la governança).

Com es pot observar a la Taula 1.3, l'estratègia organitzativa de les entitats, lligada a l'àmbit temàtic en el que es mouen, condiona la manera com participen en la governança urbana de l'exclusió social. Procurant entendre els condicionants amb els que es troben les entitats a l'hora de participar en la governança urbana s'investiga com assoleixen l'autonomia financera (si és que l'assoleixen), com projecten l'activitat a escala territorial, i els motius que condueixen a les entitats analitzades a establir relacions de col·laboració en xarxa amb d'altres entitats. L'anàlisi d'aquestes tres variables a partir dels indicadors que s'enumeren a la Taula 1.4 s'exposa

²⁵ *** Com s'observa a la taula 1.3, pel que fa a les entitats orientades al foment del dret a l'habitatge, a Bilbao no s'ha identificat cap entitat susceptible d'esdevenir un estudi de cas. L'explicació d'aquest fet forma part del raonament sobre la vinculació de les entitats socialment creatives amb els règims de benestar local, que s'exposa al llarg d'aquest treball.

Introducció

successivament al llarg del capítol 6.

A continuació, al llarg del capítol 7, s'investiga la incidència en la governança, en tant que regulació de les relacions de poder vinculades a la generació de les dinàmiques d'exclusió. Aquest plantejament implica l'establiment d'una explicació sobre de quina manera és possible l'impacte de les entitats objecte d'estudi en la governança, entenent aquest impacte com un indicador de la producció d'innovació social per part de les entitats objecte d'estudi. La hipòtesi en aquest sentit és que l'impacte de les entitats objecte d'estudi es pot produir en la manera de participar en la presa de decisions referents a les polítiques públiques, en les formes de conceptualitzar les dinàmiques d'inclusió i exclusió social, i en la producció de canvis directes en les polítiques públiques, ja sigui a través d'innovacions legislatives, o amb la institucionalització de les pràctiques de governança, promogudes per les entitats objecte d'estudi (Pradel et al., 2012)²⁶. Com pot observar-se a la taula 1.4, a part de l'estratègia organitzativa de les entitats estudiades, per a la identificació de les transformacions en la governança promogudes per les entitats socialment creatives s'han considerat diferents tipus d'impactes amb els seus respectius indicadors.

26 L'acció de les entitats analitzades no està igualment orientada als tres processos anteriorment citats (distribució de recursos i serveis, capacitat de persones o grups en situació o risc d'exclusió, canvi en les relacions de poder) però sí que els té tots en compte. Així en aquesta recerca es presenten entitats que tenen un objectiu principal que es centra en la producció i distribució de recursos i serveis, d'altres que tenen un orientació molt vinculada a la capacitat de persones sotmeses a dinàmiques d'exclusió i d'altres que s'orienten principalment a la producció de pressió política per la transformació de dinàmiques de poder.

Taula 1.4: Operacionalització de la relació entre innovació social i governança.

conceptes	dimensions	variables	indicadors
Innovació social i governança	Innovació a través de la governança L'estratègia organitzativa de les entitats socialment creatives	-autonomia financera -relacions multinivell -treball en xarxa amb d'altres entitats socialment creatives	-estructura de finançament -independència econòmica respecte les administracions. -establiment de relacions de governança multi-escalars -àrea de projecció associativa -treball per a tractar temes específics -treball per a compartir recursos i serveis -treball per a promoure el canvi polític -treball per a la sensibilització
	Innovació en la governança Les transformacions en la governança urbana promogudes per les entitats socialment creatives	-participació en la presa de decisions -impacte en la manera de conceptualitzar problemàtiques i solucions -impacte en les polítiques.	-importància atorgada als processos participatius de l'administració . -capacitat crítica de les entitats -identificació de problemàtiques i de possibles solucions -preocupació per la construcció de discurs a l'esfera pública, -sistematització metodologies d'inclusió -institucionalització de programes o activitats -promoció d'innovacions legislatives o normatives

Font: Elaboració pròpia a partir de Pradel et al., 2012²⁷.

Prèviament, per a contextualitzar les dinàmiques d'innovació social objecte d'estudi en les dues ciutats en les que es situa la recerca, al llarg del capítol 4, s'introdueixen els processos de revitalització urbana post-industrial, l'arquitectura institucional contra l'exclusió social, i les relacions entre el teixit associatiu i l'administració pública a Barcelona i Bilbao. Com s'exposa a la Taula 1.5, en ordre a contextualitzar la entitats objecte d'estudi, el capítol 4 analitza diverses variables referents a l'economia urbana, la política social i la cultura política de Barcelona i Bilbao. Aquestes grans dimensions, que son abordades a mode contextual sense pretensió exhaustiva, son els elements constituents bàsics dels sistemes de benestar local (Mingione et al. 2002) i condicionen l'acció de les entitats estudiades.

²⁷ La definició de tres tipus de transformacions en la governança urbana promogudes per les entitats socialment creatives, que es pot considerar com la hipòtesi principal de la recerca ha estat desenvolupada en el marc del projecte Katarsis, en col·laboració amb la catedràtica Marisol Garcia, directora d'aquesta recerca, i el també doctorant Marc Pradel, durant el curs 2008-2009.

Taula 1.5: Operacionalització analítica dels sistemes de benestar local.

conceptes	dimensions	variables	indicadors
Sistemes de benestar local	MERCAT Economia urbana Transformació socioeconòmica post-industrial	-Procés de transformació urbanístic -Millora en l'atractivitat urbana -lideratge del sector públic en la transformació urbana -Transformació del mercat de treball	-millora en la qualitat urbana -lideratge del sector públic -indicadors del mercat de treball
	ESTAT Política social Arquitectura institucional contra l'exclusió	-Recursos financers de les administracions públiques local, regional i autonòmica. -Atenció a les dinàmiques d'exclusió social. Política social. -Lideratge del sector públic en les polítiques de benestar. -grau de concertació estratègica amb el tercer sector de les polítiques de benestar.	-Provisió pública de recursos i serveis socials. -Implicació de les diferents administracions públiques en el tractament de les dinàmiques d'exclusió social. -Concertació estratègica i derivació de les polítiques de benestar al tercer sector.
	SOCIETAT CIVIL Cultura política Relacions entre l'administració i la societat civil	-tradicions associatives i diversificació del teixit associatiu -relació entre l'administració municipal i els moviments veïnals -instàncies formals de participació ciutadana i polítiques de foment de l'associacionisme	-fragmentació / connectivitat entre la societat civil organitzada i les administracions públiques -processos de negociació i conflicte entre els moviments veïnals i l'administració municipal -treball en xarxa de l'associacionisme socialment transformador

Font: Elaboració pròpia

El procés de transformació urbana i socioeconòmica, de ciutat industrial a economia de serveis, condiona la capacitat per a la mobilització de recursos per part de la societat civil, com contempla la literatura sobre mobilització de recursos (Borja, 1973; Castells, 1983; Pickvance, 1985). Segons els teòrics dels moviments socials, la provisió de qualitat urbana actua com a dinamitzador de la reclamació de millores en les condicions de vida per part de la societat civil. Especialment en els contextos més degradats la percepció d'un procés de transformació urbana orientat a la millora socioeconòmica incideix en promoure la viabilitat dels processos de transformació social. Els processos de transformació urbana iniciats a Barcelona a partir de la segona meitat de la dècada dels vuitanta i a Bilbao durant els anys noranta, són analitzats com a part fonamental del marc institucional en el que s'inclouen els processos de transformació social de les ciutats postindustrials promoguts per les experiències objecte d'estudi.

Per altra banda, també s'observa el lideratge del sector públic en les polítiques de benestar i l'amalgama multinivell i multiagent, del règim de benestar local particular de cada ciutat. S'analitza, en aquest sentit, la manera com l'administració pública s'implica en el tractament de l'exclusió social, considerant que les polítiques socials incideixen en la manera com s'organitza la societat civil que tracta amb les dinàmiques d'exclusió. L'assumpció d'un paper responsable

per part de l'administració pública en la provisió de recursos té efectes en la politització de la ciutadania (Pickvance, 1985). No només la presència a l'esfera pública sinó també la coherència de les demandes articulades per les entitats de la societat civil es troba relacionada amb l'acció de l'administració, o l'estat del benestar local, en matèria social.

Finalment l'anàlisi del dinamisme del teixit associatiu, les instàncies formals de participació i les relacions entre l'administració municipal i el moviment veïnal es considera clau en la contextualització de les dinàmiques d'innovació social. L'estudi del teixit associatiu ens ofereix observacions importants sobre les característiques històriques i culturals en les que s'inclou la mobilització ciutadana a cada ciutat. El creixement del tercer sector així com la diversificació temàtica del teixit associatiu segueix patrons particulars a cada lloc. Per altra banda, les estructures de participació locals, les instàncies i els consells de districte que tenen els ajuntaments per fomentar la relació amb la ciutadania, indiquen el reconeixement de la importància, especialment a nivell local, de les relacions de governança de l'administració pública amb el teixit associatiu²⁸. En aquest sentit els episodis recents d'acord o conflicte, segons els quals s'ha definit la negociació política entre l'administració i els moviments ciutadans afecten també les dinàmiques d'innovació social²⁹.

1.5- L'entrevista semi-dirigida en l'estudi de les dinàmiques d'innovació social

Aquesta recerca ha utilitzat l'entrevista semi-dirigida com a principal tècnica de recollida de dades, com es pot observar mitjançant la observació de les fitxes d'entrevistes recollides als annexes³⁰. Tot i així hi han hagut altres tècniques de recollida de dades de tipus qualitatiu, com

28 L'existència d'unes institucions polítiques capaces d'expressar els conflictes urbans, promoure l'associacionisme i discutir críticament les polítiques urbanes de manera participada condiona també la conceptualització dels processos de governança i el vitalisme de la societat civil orientada al tractament de l'exclusió social. L'habilitat de les institucions públiques per a expressar conflictes polítics determina la manera segons la qual es configuren els moviments ciutadans per al tractament de les desigualtats. Seguint Pickvance, l'obertura de les estructures polítiques a les entitats de la societat civil orientades al tractament de les dinàmiques d'exclusió esdevé una dimensió important a considerar en la conceptualització d'un context polític (Pickvance, 1985).

29 Pickvance (1985) fent referència als moviments socials urbans destaca també que el punt del cicle econòmic en que s'analitzen les dinàmiques d'innovació és important. En els períodes en que es dona un creixement d'expectatives fort, així com una important tensió social, es generen moviments principalment per a l'accés als serveis socials, o per al control popular dels recursos i les institucions públiques. En contextos socioeconòmics en els que es dona una gran afluència de recursos públics i per conseqüència existeixen projectes de revitalització i activació d'àrees degradades, el tipus de reclamació ciutadana bàsica és la que es troba en relació amb aquests mateixos projectes de renovació, els posa en dubte, critica i millora. Per contra en els períodes que hi ha crisi econòmica i la despesa pública és reduïda els moviments socials urbans es concentren en la consecució de millores en l'accés a la provisió de recursos i serveis (Pickvance, 1985: 31).

30 Per altra banda, la recollida de materials referents a les iniciatives objecte d'estudi, ja sigui retalls de premsa,

Introducció

el grup de discussió, que s'han desenvolupat durant el període d'investigació i el treball de camp associat a la recerca³¹.

L'entrevista³² semi-estructurada representa una aproximació intermèdia entre les enquestes, per una banda, i les entrevistes en profunditat o de final obert, per una altra. En el cas d'aquesta recerca les entrevistes es refereixen de manera conscient, dirigida i en profunditat, al coneixement de les relacions de governança entre les entitats de la societat civil organitzada i l'administració pública, així com al coneixement del sentit que donen els actors a la noció d'innovació social. Tracten doncs amb profunditat la manera com els entrevistats mesuren la transformació social de les dinàmiques d'exclusió i les problemàtiques que afecten a la participació d'entitats ciutadanes socialment creatives en la governança urbana de l'exclusió.

L'esquema o guió previ de les entrevistes realitzades durant el treball de camp ha estat adequat a la posició de l'entrevistat. S'ha cuidat amb l'objectiu de recollir el discurs de personalitats tipus seguint el criteri de la seva posició en relació als processos objecte d'estudi. En el cas d'aquesta recerca s'han identificat tres situacions possibles: la de les persones implicades des de les entitats analitzades en l'actuació contra els processos d'exclusió; la de les persones implicades en l'actuació contra aquests mateixos processos des de l'administració; i la de persones dedicades a la investigació vinculada a aquests mateixos processos³³. Cal però dir que

treballs acadèmics o materials editats per les pròpies entitats (s'han analitzat en detall totes les webs de les entitats objecte d'estudi), també ha servit per a la contrastació i contextualització de les dades recollides mitjançant l'entrevista.

- 31 Al llarg del desenvolupament de l'acció coordinada Katarsis (VI Programa Marc de la Unió Europea) i la plataforma social Social Polis (VII Programa Marc de la Unió Europea), que com s'ha informat en un inici han jugat un paper decisiu en la definició dels contorns d'aquesta recerca, s'han realitzat diversos grups de discussió amb actors representants d'entitats socialment creatives i responsables, tècnics i/o polítics, d'organismes o departaments de l'administració pública vinculats al tractament de les dinàmiques d'exclusió social. En el cas de Katarsis, una representant de l'Ateneu Popular de 9 Barris va acudir a la realització d'una trobada internacional d'activistes socials a la ciutat de Lisboa el febrer de 2008 en el marc del projecte. En el cas de Social Polis l'11 de desembre de 2009 el grup responsable del projecte a la Universitat de Barcelona vàrem organitzar un grup de discussió a la seu del Parlament Europeu a Barcelona amb representants de diverses entitats socialment creatives de la ciutat de Barcelona. Tot i que els resultats d'aquests grups de discussió no s'inclouen en l'informe final d'aquesta recerca sí que han incidit directament en el coneixement d'alguns dels casos als que es fa referència. També, durant el treball de camp a terres basques, s'ha participat en un grup de discussió sobre el concepte d'innovació social marcat per un perfil de participants de tipus majoritàriament acadèmic dins el marc del Congrés Anual d'Eusko Ikaskuntza, realitzat el novembre de 2009, del que se'n ofereixen observacions en l'apartat d'anàlisi del treball de camp.
- 32 La paraula entrevista deriva del llatí i té com a significat '*els que es veuen entre si*'. Quan es tracta d'una situació en la que un respondent és preguntat sobre una sèrie de qüestions dissenyades per a obtenir informació que serà interpretada en un esquema definit prèviament es diferencia del procés d'una conversació convencional en que té una intencionalitat científica.
- 33 Cal considerar que tot i que de manera prèvia a la realització del treball de camp s'ha realitzat un disseny de la mostra d'informadors privilegiats a entrevistar en el procés interactiu de la recollida de dades, s'ha produït en diverses ocasions cert distanciament respecte el programa inicial d'entrevistes previstes. En concret s'han realitzat més entrevistes de les previstes per la mostra d'informadors seleccionada *a priori* de la que es presenta la lògica en la taula 4. S'han realitzat entrevistes a persones a qui s'ha considerat important abordar com a informadors privilegiats perquè podien oferir observacions sobre algun aspecte de les relacions de governança entre administracions públiques i societat civil organitzada o sobre la noció d'innovació social. Per exemple en els annexes s'ofereixen fitxes d'entrevistes a representants d'entitats que no consten de monografia en el capítol 5 pel fet que no s'ha considerat rellevant a l'entitat o a la informació recollida sobre aquesta, en el marc global de la

Introducció

tot i la consideració de diferents models d'entrevista, amb tipus de preguntes específiques per a cada grup d'actors, els tres tipus han comptat amb preguntes comunes sobre la percepció de les iniciatives objecte d'estudi com a socialment transformadores i s'ha buscat l'ús de categories comuns entre tots els tipus d'entrevistats.

Per als actors que treballen amb funcions de responsabilitat específiques en el funcionament de les entitats objecte d'estudi s'ha contemplat un qüestionari sobre el funcionament de la iniciativa desenvolupada per l'entitat, les relacions de governança entre l'entitat i l'administració, i finalment l'impacte de la iniciativa en termes d'innovació i/o transformació social. En un inici, doncs s'ha orientat la conversa cap al coneixement de la història i els mecanismes de supervivència de l'entitat representada per l'entrevistat. En aquest sentit, s'ha comptat amb que tot i que els tècnics responsables de les iniciatives en qüestió sovint van i venen, o són renovats periòdicament, un coneixement bàsic dels orígens de la iniciativa, la gestació d'aquesta, així com els principis a partir dels quals s'estructura l'entitat, o l'argumentari sobre la transformació social que sosté, són requisits necessaris per a desenvolupar les tasques que tenen encomanades. Així podem afirmar, que els actors implicats en tirar endavant les entitats seleccionades estan habituats no només a la resposta sobre els orígens i els motius de cada iniciativa sinó també a la resposta sobre el funcionament, el finançament, els estatuts legals i el perquè d'aquests. La història de les lluites, els avenços aconseguits, així com també els intents de resolució de conflictes en els que la iniciativa ha participat, quan s'han exposat en aquesta primera fase de l'entrevista han ofert una informació valuosa sobre el dia a dia i les decisions que han hagut de prendre per a sobreviure. Per altra banda, les activitats que conformen les tasques dels tècnics o responsables professionals que treballen en el si de les entitats en qüestió ens han informat de les àrees a les que les entitats objecte d'estudi atorguen més importància i de l'abast o grandària de l'entitat en qüestió. Un altre aspecte important del funcionament intern de les iniciatives s'ha considerat que era la seva capacitat per a crear aliances amb d'altres propostes d'innovació social, establint xarxes de comunicació i intercanvi d'experiències, així com també delegant funcions representatives a diverses escales de governança. En aquest cas l'entrevista amb els tècnics i professionals vinculats amb el funcionament de les iniciatives s'ha orientat també a oferir dades al respecte de l'aprofitament dels vincles i xarxes establerts amb d'altres entitats, així com de la influència aconseguida a través d'aquests.

La segona part de l'entrevista amb responsables de les entitats seleccionades s'ha centrat sempre en el treball realitzat per part de l'entitat amb les administracions públiques.

Concretament s'ha orientat a conèixer l'abast de la relació de les entitats en qüestió amb l'administració, fent referència a la qualitat d'aquesta relació. S'ha considerat important valorar

recerca.

Introducció

en quina mesura les entitats orienten l'organització a la negociació amb l'administració, o la influència en les polítiques públiques, i també de quina manera perceben l'interès de les distintes administracions públiques per al seu funcionament. Principalment s'ha orientat aquest tram de l'entrevista a entendre el valor i la importància que donen les entitats a la interlocució amb les administracions, així com a copsar la percepció que tenen sobre la valoració de la seva tasca per part dels seus interlocutors a les administracions públiques. Un tema recurrent que ha aparegut en aquesta part de l'entrevista ha estat el dels processos conflictius en els que l'entitat ha participat fent tasques de mediació o enfrontant-se a les administracions. Aquesta informació quan apareix ens ofereix una mirada al paper de les entitats en el tractament de les problemàtiques socials que generen tensió i són focus d'inestabilitat tant per a les persones i grups que les pateixen com per a les institucions públiques. Un altre qüestió que s'ha tractat en el moment d'analitzar la naturalesa de la relació d'influència entre les entitats de la societat civil i l'administració pública, és la de les demandes postulades per aquestes entitats a l'administració. Fins i tot en el cas de les entitats que rebutgen la participació o la col·laboració amb l'administració pública s'ha percebut que existia una consciència clara al respecte d'accions de govern susceptibles de ser dutes a terme en el seu propi àmbit d'actuació. Això implica l'existència d'una estratègia política, un plantejament d'accions necessàries acordada en el sí de l'entitat com a adequat per a la millora de les condicions de vida i la intervenció tant en les dinàmiques globals com en les trajectòries personals que condueixen a l'exclusió social.

Finalment la tercera part de l'entrevista amb representants d'entitats s'ha orientat a la discussió al voltant de la idea d'innovació social i la vinculació del concepte a la transformació de les dinàmiques d'exclusió social³⁴. Aquesta part de l'entrevista s'ha abordat preguntant sobre els indicadors utilitzats per l'entitat per a mesurar l'impacte de la seva activitat tant sobre les administracions com sobre la realitat social que pretén transformar. S'ha buscat la valoració dels paràmetres amb que les entitats mesuren la incidència en la realitat social fent referència a la redistribució de recursos, la capacitat i l'apoderament de persones i grups sotmesos a dinàmiques d'exclusió, i la transformació de les relacions de poder generadores de l'exclusió.

Com a segon tipus d'informador privilegiat s'ha considerat als tècnics professionals, o responsables polítics, vinculats a l'administració, en les àrees de política social a les que fan referència les entitats de la mostra objecte d'estudi. En aquests casos l'interès de l'entrevista s'ha centrat en les problemàtiques i els canvis en la governança produïts en l'àmbit de la política social vinculat a les entitats considerades en la mostra de casos d'estudi. L'entrevista a persones

³⁴ No tots els actors estan disposats a abordar la discussió en termes d'innovació social. La valoració personal de l'entrevistat sobre l'impacte de l'activitat de l'entitat en les administracions públiques s'ha plantejat en funció de la capacitat de les entitats per a promoure polítiques públiques, la capacitat per a situar determinades qüestions en l'esfera pública, i també per a promoure la transformació dels sistemes de presa de decisions.

Introducció

posicionades dins d'aquest grup inclou tècnics que treballen al sector públic i/o persones amb càrrecs polítics indistintament. En aquest cas l'entrevista ha seguit la pauta d'una primera part orientada a la caracterització de l'acció de govern en l'àmbit de les polítiques socials en qüestió, una segona part orientada a analitzar la vinculació de l'administració amb entitats de la societat civil organitzada, i una tercera part orientada a tractar les problemàtiques del tractament i la transformació de les dinàmiques d'exclusió amb les que tracta l'àrea o departament en qüestió, i la consideració d'experiències d'innovació social en l'àmbit temàtic amb el que treballa.

La caracterització de l'acció de govern s'ha orientat al coneixement dels canvis en la governança i les pràctiques d'innovació institucional desenvolupades per l'administració. S'ha buscat la identificació per part dels entrevistats de les principals innovacions en el seu àmbit de treball concret. D'aquesta manera s'ha obtingut una primera identificació de la idea de progrés en el tractament de les dinàmiques d'exclusió social per part dels entrevistats. En aquesta part s'ha tingut en compte també amb especial atenció la caracterització de les relacions de governança interdepartamentals i inter-institucionals. En l'anàlisi de la connectivitat multinivell ha aparegut sovint la descentralització de recursos a l'àmbit local i regional com a problemàtica, considerant que tots els representants de l'administració pública entrevistats formaven part d'escales administratives sub-estats.

En un segon temps de l'entrevista amb responsables de l'administració pública s'ha considerat la relació entre l'administració i les entitats de la societat civil organitzada que treballen en l'àmbit d'actuació d'aquesta. En aquest punt s'han posat de relleu les relacions d'incentiu per part de les administracions de la capacitat auto-organitzativa de la societat civil. També s'ha tractat la percepció des de l'administració de les demandes promogudes per la ciutadania organitzada i la participació per part d'entitats de la societat civil en la presa de decisions.

Finalment la tercera part de l'entrevista orientada a responsables de l'administració pública s'ha dedicat a la valoració de problemàtiques associades a la producció de transformacions en les dinàmiques d'exclusió social, així com a la caracterització d'experiències d'innovació social per part dels entrevistats i a la reflexió sobre els impediments amb que es troba la producció de transformacions en les dinàmiques d'exclusió social.

Per altra banda, s'ha desenvolupat un tercer model d'entrevista específic per a acadèmics, especialitzats en l'anàlisi de les àrees d'innovació, els eixos de desigualtat i l'àmbit de les polítiques públiques al que les entitats objecte d'estudi fan referència. En aquest tipus d'entrevista, seguint l'esquema dels tipus d'entrevista anteriors en funció de si el perfil de l'entrevistat era més proper a l'estudi de les pràctiques promogudes per la societat civil o a l'anàlisi de les polítiques públiques, s'ha buscat la crítica i contrastació de l'efecte

transformador de les iniciatives objecte d'estudi, així com també, la consideració crítica de l'acció de l'administració pública en el desenvolupament de les polítiques socials vinculades a les entitats objecte d'estudi.

1.6- Disseny de la mostra d'informadors privilegiats

En total s'han entrevistat cinquanta-vuit persones, la majoria entre els mesos de setembre de 2009 i el juny de 2010. S'inclouen també les observacions recollides en la realització d'una quinzena d'entrevistes durant la primavera de 2007, en el marc dels treballs per a l'obtenció de la suficiència investigadora³⁵. La duració mitja de les entrevistes ha estat de tres quarts d'hora i en tots els casos aquesta ha estat realitzada cara a cara.

El principal problema metodològic³⁶ de les recerques basades en l'entrevista com a eina de recollida de dades és la fiabilitat de la informació recollida. En el cas d'aquesta recerca el punt en el que s'ha observat certa propensió a que la persona entrevistada no digués el que pensava ha estat en l'anàlisi de les relacions entre entitats i administracions. Si l'anàlisi de la part primera de l'entrevista (la que fa referència a l'activitat de les entitats, o de l'administració en l'àmbit de la política social) és comprovable per vies alternatives no passa el mateix pel que fa a la valoració de la qualitat de la relació entre administracions i entitats. En determinats casos, sobretot en el cas de les entitats, se'ns ha ofert una informació 'davant de la grabadora' que després ha estat contradita 'off de record'.

L'anàlisi de les entrevistes transcrites s'ha realitzat mitjançant un sistema de fitxes, incloses en els annexes de la recerca, que presenta uns resums sobre els temes desenvolupats durant l'entrevista així com un apunt sintètic sobre la significativitat de cada entrevista respecte al context general de la investigació abans de la selecció de les declaracions més representatives recollides durant l'entrevista.

35 Una quinzena d'entrevistes foren realitzades durant els mesos de maig i juny de 2007 en el marc del treball per a la obtenció del Diploma d'Estudis Avançats (DEA) que anticipa a aquesta recerca. Aquest treball és un estudi monogràfic de quatre experiències d'innovació social localitzades a la ciutat de Barcelona que s'inclouen, amb les actualitzacions pertinents, en aquest informe (COOP 57, SOS Racisme, Ateneu Popular de 9 Barris, i la Plataforma per a l'Habitatge Digne)

36 Pel que fa a les tècniques d'anàlisi de les dades recollides durant el treball de camp, cal remarcar que totes les entrevistes realitzades han estat transcrites, analitzades i codificades de manera artesanal. Sobre la transcripció cal remarcar que s'ha desestimat la delegació de la transcripció de les entrevistes a terceres persones considerant el procés manual com una manera d'establir un contacte 'físic' amb el material recollit. La transcripció íntegra de les entrevistes resulta una feina feixuga però molt útil per a la preparació de la feina d'anàlisi. Una primera part de la codificació s'ha realitzat de manera automatitzada amb el software ATLAS.ti però la major part d'aquesta s'ha procedit mitjançant la definició d'un sistema de fitxes, amb un processador de textos de codi obert.

Taula 1.6: Composició de la mostra d'informadors privilegiats.

Tema	Entitats	Informadors del funcionament intern de cada iniciativa.	Informadors vinculats a les administracions públiques implicades	Acadèmics conxexors del procés d'exclusió	
Barcelona	Finançament ètic i economia solidària	COOP 57 XES	Ramon Pascual (COOP57)* David Fernández (COOP57)* Jordi Garcia (XES)	Txema Castilla (Agenda 21 de Barcelona)* Mircea Franch (Direcció general d'Economia cooperativa) *	
		Inserció sociolaboral	Fundació Surt Fundació Futur	Fina Rubio (Fundació Surt) Mannuel Almhall (Fundació Futur)	Xavier Godàs (Ajuntament de Barcelona)
	Drets de ciutadania per a persones immigrades	SOS Racisme 9 Barris Acull	Isabel Martínez (SOS)* Bernat Aveïna (SOS)* Lourdes Ponce (9Barris Acull)	Oriol Amorós (Secretari General d'Immigració – Generalitat de Catalunya)* Ramon Nicolau (regidor de participació ciutadana de l'Ajuntament de Barcelona)*	Hèctor Silveira (UB)*
		Art i cultura	Ateneu Popular de 9 Barris	Sergi López (teònic gestor)* Marcel·lí Puig (escoda de circ Rogello Rlvel)*	Esteve Caramés (ICUB)* Francesc Barreda (Districte de 9 Barris)*
	Habitatge	Sostre Cívic FAVB V de Vivenda	Raül (Sostre Cívic) Ada Colau (V de Vivenda- Magdalenes)* Adria Perez (Oficina anti-mobbing)* Albert Recio (FAVB)	Ricard Frigola (Institut Municipal d'Urbanisme)* Carme Trilla (Secretària General d'Habitatge)*	Montserrat Pareja (UB)* Anton Costas (UB)* Ada Llorens (UPC)*
		Bilbao	Finançament ètic i economia solidària	Fiare REAS	Petu Sasia (Fiare) Carlos Azkuneze (REAS)
	Inserció sociolaboral	Koopera Goiztiri Sartu	Josetxu González (Koopera) Jesus Casanedo (Goiztiri) Karmele y Marta (Sartu)	Jon Echevarria (Diputacion Asuntos sociales) Juan Felix Madariaga (Ayuntamiento Accion Social)	Pablo Argando (Universidad de Deusto)
		Drets de ciutadania per a persones immigrades	SOS Racismo Harresiak Apurtuz	June (SOS) Soreya (Harresiak) Inigo (Bihlus) Mohamed (AZHRAS)	Miguel Muñoz (Biltzen) Clàudia Inanol (Ayuntamiento) Miguel González (Gobierno vasco dirección general de inmigración)
	Art i cultura	KAFE ANTZOKIA GAZTELEKU TENDEL Kukarza	Xabier Monasterio (Kate Antzokia) Miguel Angel (GAZTELEKU) Kernan (TENDEL)	Justo Ezanarro (Ayuntamiento) Josean Urdangarin (Observatorio de la cultura)	Daniel Inerarity (UZ)
		Habitatge	Arritz eta Iban (Kukarza)	Igor Mera (Foro por la Vivienda en Euskadi)	Arkatiz Fullaondo (Labe)

* Entrevistes realitzades durant la primavera del 2007 en els treballs per l'obtenició del DEA. La resta d'entrevistes realitzades entre la tardor de 2009 i la primavera de 2010.

1.7- Estructura de la tesi

La tesi consta de tres parts. La **primera part** ofereix una introducció al tema de la recerca.

En el *primer capítol* es presenta la pregunta d'investigació, la justificació general de l'interès de la recerca, el model d'anàlisi i l'estratègia metodològica.

El *segon capítol* enfoca el tema de la mobilització col·lectiva per a la transformació social en contextos urbans. En aquest capítol s'analitzen els models teòrics amb els que s'ha interpretat l'acció col·lectiva per a la transformació social des d'una perspectiva urbana. La idea que estructura l'exploració és que l'estudi de la participació en la governança urbana per part de les entitats de la societat civil que s'orienten a tractar la desigualtat social entra en contacte amb una qüestió central de les anàlisis sobre moviments socials com és l'acció de la ciutadania disposada a la social. En aquest mateix sentit s'ofereix un breu repàs de l'evolució històrica del concepte de societat civil durant els últims trenta anys i se'n fa la caracterització com a instància crucial en la demanda d'innovació institucional per a l'eixamplament democràtic. Finalment es presta atenció al desenvolupament de la noció d'innovació social, als requisits que la literatura existent reconeix com a propis de les entitats socialment creatives, i a les hipòtesis sobre l'impacte de les entitats objecte d'estudi en la governança que guien la recerca.

El *tercer capítol* justifica l'interès del tema d'estudi en el marc del debat acadèmic sobre la reestructuració de l'estat i els sistemes locals de benestar. En aquest capítol s'analitza el creixement de l'atenció als governs urbans i regionals com a motors de la nova economia (Brenner, 2004; Jessop, 2002). Una transformació que implica l'increment de la complexitat en els processos de presa de decisions i la transversalització de les polítiques públiques involucrant diferents administracions, agents privats i representants de la societat civil, en un marc de governança multi-agent i multi-escalar (Garcia, 2006; Giersig, 2008). Les ciutats, sobretot en el context europeu, s'han trobat al llarg de les últimes dues dècades amb el repte de fer front a l'increment de la tensió entre dos objectius aparentment contradictoris, però que molts governs han tractat com a complementaris: l'objectiu d'assolir la competitivitat econòmica i el de garantir la cohesió social. En aquesta direcció, fent èmfasi en la noció de sistema de benestar local (Andreotti et al., 2012; Ghezzi & Mingione, 2007), es posa en relleu que la descentralització política de responsabilitats en la provisió del benestar no és recolzada amb els mateixos recursos financers a tot arreu. El context institucional com també la cultura política, nacional, regional, local i fins i tot supra-nacional, incideixen en les dinàmiques de governança multi-escalar (Garcia, 2006; Ghezzi & Mingione, 2007; Giersig, 2008; Pradel et al., 2012).

La **segona part** de la tesi presenta la contextualització de les dues ciutats (capítol 4) i de la

Introducció

vintena d'entitats objecte d'estudi (capítol 5) en les que es basa la nostra proposta analítica.

El *quart capítol* descriu els dos sistemes de benestar local en els que es situa la recerca. En primer lloc es presenta la transformació post-industrial de l'economia urbana d'ambdues ciutats. A continuació s'analitza l'arquitectura institucional contra l'exclusió observant les polítiques socials urbanes que operen en ambdós sistemes locals. Finalment es para atenció a la cultura política de negociació entre l'administració i l'associacionisme socialment transformador, observant en quin sentit es pot parlar d'una institucionalització de la participació ciutadana particular en cadascuna d'aquestes ciutats, atenent també al dinamisme del teixit associatiu dels dos contextos, les formes de mobilització ciutadanes i referenciant la memòria recent dels processos de negociació i conflicte ocorreguts entre l'administració municipal i els moviments socials urbans a Barcelona i Bilbao.

El *cinquè capítol* presenta les entitats socialment creatives escollides en la mostra objecte d'estudi. En aquest apartat s'ofereixen vint monografies analítiques d'entitats que s'orienten al tractament i a la transformació de les dinàmiques d'exclusió social, ressaltant la manera com aquestes promouen dinàmiques d'innovació social. Els aspectes que es consideren de manera transversal són: la contextualització del naixement de l'entitat al seu territori, els actors que la conformen i la població a la que va dirigida; la missió, que s'entén com allò a que s'orienta, les estratègies per a la satisfacció de necessitats que planteja com a entitat; els recursos que ofereix, allò que desenvolupa i duu a la pràctica; la manera com organitza la gestió de l'entitat i el finançament amb el que compta; la relació amb les administracions a diferents escales; la cultura i la identitat col·lectiva a la que responen; el treball en xarxa amb d'altres entitats que desenvolupen; les problemàtiques, debilitats i amenaces que identifiquen; el reconeixement exterior del que gaudeixen; i les reflexions metodològiques que plantegen al respecte del tractament de les dinàmiques d'exclusió social.

La **tercera part** de la tesi analitza les observacions del treball de camp realitzat a la llum de la pregunta d'investigació i el marc teòric.

El *sisè capítol* presenta un anàlisi sobre com les entitats objecte d'estudi s'organitzen fan ús dels recursos propis i interactuen amb els mecanismes de governança públics per a esdevenir entitats socialment creatives. En aquest capítol s'informa de les diferents estratègies de subsistència que segueixen les entitats analitzades en funció de la seva orientació temàtica així com dels respectius sistemes de benestar local de Barcelona i Bilbao. Per una banda s'observa com, amb independència del context, la finalitat a la que orienten l'actuació implica diferents tipus d'estratègies financeres, diferents tipus de projecció territorial de les pràctiques desenvolupades per les entitats, així com també diferents tipus d'aliances entre elles. De manera complementària

Introducció

el capítol presenta com l'estratègia organitzativa de les entitats estudiades encarna característiques pròpies de la cultura política i les formes de mobilització ciutadana a cada ciutat.

El *setè capítol* tracta l'impacte en la governança per part de les entitats analitzades. En primer lloc s'analitza com és la participació de les entitats objecte d'estudi en processos consultius per a la presa de decisions sobre polítiques públiques. La manera com és entesa per les administracions la participació associativa afecta directament a com les entitats analitzades perceben com a útil la participació en processos consultius. En segon lloc es considera que les entitats objecte d'estudi poden provocar transformacions en la manera de conceptualitzar les relacions de governança a través de la identificació de les dinàmiques d'exclusió social i les possibles vies a partir de les quals és possible la innovació social. En aquesta direcció s'exposa una anàlisi de la relació entre la capacitat crítica de les entitats i la seva vinculació organitzativa amb l'administració pública observant que la dependència econòmica no suposa de per si una neutralització de la seva capacitat crítica. Finalment considerant que l'impacte en la governança per part de les entitats estudiades succeeix quan l'acció d'aquestes produeix canvis en les polítiques públiques, s'exposa com la connectivitat interinstitucional i interdepartamental per part de les administracions promou la difusió de les dinàmiques d'innovació social. Per a demostrar-ho s'exposen les dades recollides durant el treball de camp pel que fa a l'efecte de la multiescalaritat en les dinàmiques d'innovació social en els dos règims de benestar analitzats. L'anàlisi d'aquestes tres variables es presenta vinculat als diferents tipus d'entitats estudiats així com als respectius sistemes de benestar local en els que s'ubica la recerca.

El *vuitè capítol* sintetitza les principals troballes de la recerca i dibuixa els reptes de futur d'una línia d'investigació basada en la proposta analítica d'aquesta tesi doctoral.

Capítol 2

L'estudi d'entitats socialment creatives: El tema del canvi social promogut per la ciutadania

2.0- Introducció

En aquest capítol es presenta a les entitats objecte d'estudi en el marc de l'anàlisi de la mobilització ciutadana per a la transformació social.

En primer lloc s'analitza la vinculació de les entitats objecte d'estudi amb els moviments socials. El rol dels moviments socials, ja sigui en la pressió per a l'adopció de pràctiques socials innovadores com en la introducció en l'esfera pública de determinades problemàtiques, els caracteritza com a antecedents immediats de les entitats estudiades en aquesta recerca. Per contra, les entitats socialment creatives, tot i encarnar la voluntat de transformació social dels moviments socials no responen a les mateixes característiques organitzatives que aquests. En general es tracta d'entitats integrades per poques persones en relació als moviments socials entesos com a formes d'acció col·lectiva per les que la quantitat de persones que es mobilitzen és una variable crucial. També a diferència dels moviments socials, si entren en l'esfera pública tendeixen a no buscar la confrontació amb les administracions, per exemple.

Seguint aquesta línia d'anàlisi en aquest primer capítol es presenten les similituds i diferències entre les entitats objecte d'estudi i els moviments socials. S'observen amb atenció les transformacions viscudes pels moviments socials durant l'últim quart del segle vint i es relacionen amb les característiques de les entitats promogudes per la societat civil per a tractar les dinàmiques d'exclusió social en contextos urbans a l'inici del segle XXI. Fent referència als moviments de caràcter urbà es presenta la diversificació i la fragmentació de les formes de lluita per a la transformació social que es dona a Europa a finals de segle XX. En aquest punt es para atenció als autors que han reflexionat sobre les diferències tant en els objectius com en les possibilitats d'èxit dels moviments socials. També s'observa com els tipus de vinculació amb l'administració pública per part dels moviments socials depenen de pràctiques i codis de comportament polític que tenen una història particular en cada context d'anàlisi.

En un segon apartat d'aquest primer capítol es presenta la literatura acadèmica que ha explorat la preocupació sobre les possibilitats de la societat civil d'influir en l'administració pública. Aquest apartat exposa com la societat civil a partir de la dècada dels noranta de segle vint s'associa amb l'eixamplament democràtic, l'organització de xarxes ciutadanes i la innovació institucional³⁷. S'observa la gènesi de la societat civil organitzada contra les dinàmiques d'exclusió i la seva relació amb l'administració considerant amb atenció els debats acadèmics que han girat al voltant de la definició del tercer sector. L'emergència del sector cívic-social i la influència d'aquest en la definició de formes alternatives a l'empresa de benefici privat

³⁷ Per innovació institucional s'entén al llarg de la recerca la provisió i millora dels recursos de l'administració pública per fer front al tractament de les dinàmiques d'exclusió social.

tradicional ha copsat l'atenció de nombrosos estudis durant la última dècada del segle XX i la primera del XXI.

En un tercer apartat d'aquest primer capítol es presenta la definició del concepte d'innovació social considerant que aquesta recerca no es limita ni a l'anàlisi de les entitats denominades com a tercer sector ni a l'anàlisi de la forma contemporània dels moviments socials. Es presenta així a les entitats objecte d'estudi com a formes organitzatives de diversa índole, que son promogudes per la societat civil que s'enfronta als efectes de la fragmentació social urbana, i que comparteixen el fet de ser compromeses amb la transformació social i cercar, d'una manera que no es restringeix a l'àmbit local, un impacte en la governança de l'exclusió en benefici d'una realitat social més justa, democràtica i solidària.

2.1- Els moviments socials urbans com a antecedents de les dinàmiques d'innovació social.

El paper dels moviments socials durant la segona meitat del segle vint exemplifica la complexitat de la producció d'influència en les administracions públiques per part de la societat civil. L'activitat dels moviments socials urbans a partir de la dècada dels seixanta en els països occidentalitzats és una referència obligada en la caracterització de la participació de la societat civil en la governança de les ciutats contemporànies.

Arrel de l'activitat dels moviments socials urbans durant l'últim quart del segle vint són revisats i qüestionats els models teòrics per explicar l'acció col·lectiva i la mobilització ciutadana (Pickvance, 1985). La consideració de l'acció col·lectiva per a la mobilització de recursos i el consum col·lectiu (Castells, 1983) i la comprensió cultural i estructuralista protagonitzen el pensament sobre els nous moviments socials sorgits a finals del segle vint (Inglehart, 1990; Offe, 1988; Tourraine, 1981).

Duran Muñoz (1995) presenta l'evolució del pensament acadèmic sobre els moviments socials com el trànsit des d'una percepció individualista que conceptualitza els moviments socials com a producte d'una anomalia, perspectiva pròpia de la primera meitat del segle vint i dominada pel model teòric del funcionalisme nord-americà, cap a una percepció com la que actualment ens ocupa, que versa sobre l'acció col·lectiva, l'existència de condicions d'oportunitat per a la mobilització i els punts en comú de col·laboració i construcció de polítiques públiques entre els moviments socials i les administracions (Duran Muñoz, 1995: 369).

El model psicològic-social³⁸, també conegut com a model de privació relativa, fou molt popular als EEUU durant la primera meitat del segle vint per explicar els moviments socials urbans. Aquest model teòric recollia l'herència de la sociologia funcionalista i el conductisme. Les explicacions d'aquest tipus consideraven la mobilització social com a portadora d'un comportament polític no institucionalitzat generalment espontani i irracional orientat de manera clara a la protesta. Guido Galafassi (2006) fent referència a aquest model analític, destaca que segons la matriu teòrica pròpia dels autors nord-americans del període d'entreguerres, es conceben principalment dos tipus d'acció: el comportament convencional institucionalitzat i el comportament col·lectiu no institucionalitzat. Aquest segon tipus de comportament no es guia per normes socials existents sinó que es genera per enfrontar-se a les normes socials predominants avançant cap a la formació d'opinió pública i la consolidació dels moviments socials com agrupacions de comportament col·lectiu no convencional. La situació de confrontació resultant s'entén com a col·lapse, tant de la integració normativa del sistema en el que s'inclou la mobilització, com de la capacitat dels òrgans de control social per a mantenir l'ordre. Un col·lapse que es deu, segons aquesta visió teòrica, a desajustos i canvis estructurals. Les tensions, la frustració i el descontent portarien a l'individu a participar del comportament col·lectiu no convencional. És en aquesta direcció que aquestes teories són conegudes també com a models de privació relativa, i argumenten que una situació social o econòmica desavantajosa condueix inevitablement a la violència o la contestació política (Galafassi, 2006: 38).

Per contra per a les teories de la mobilització de recursos³⁹, la preocupació pels moviments

38 Com a corrent interpretativa, la teoria social nordamericana al respecte de l'acció col·lectiva (*collective behaviour*) es caracteritza pel vincle directe amb l'escola del interaccionisme simbòlic de Herber Blumer (1934) i pel fet que en un primer moment es pregunta per els processos d'aprenentatge social i d'innovació en el comportament col·lectiu des d'un punt de vista psico-social.

39 Jesús Leal al diccionari de Sociologia editat per Emilio Lamo de Espinosa i Salvador Giner (1998: 512), a l'entrada 'moviments socials urbans', anuncia com aquesta reclamació de béns pròpia dels moviments socials urbans pot interpretar-se també com a expressió de la demanda de la idea de salari indirecte de part de l'estat. Aquesta forma de salari configuraria el desenvolupament de la societat del benestar i això intervindria en la manera de configurar tot allò que abans era moviment obrer. Implícitament s'ens suggereix que allò que es considera moviment social urbà ve a substituir la idea de moviment obrer. Una qüestió que suscita discussió. El moviment urbà es caracteritza per la seva organització, la seva composició o el seu objecte. Pot ser espontani o organitzat. Freqüentment s'observa com els moviments organitzats venen precedits per fortes i repetides carències que expressades de manera espontània acaben articulant-se en una organització que lluita permanentment per la seva obtenció. La seva composició, en el marc de la descripció de la transformació de les formes de lluita de la classe treballadora durant els últims vint-i-cinc anys del segle vint, passa, de ser distingida com a obrera, a ser distingida com a popular. La mescla social entre els participants desdibuixa l'etiqueta de l'obrerisme, desactiva la seva narrativa revolucionària eixamplant l'espai en el si de la idea de moviment social urbà tant a les classes mitges com a les altes, oferint a tothom la possibilitat de participar discursivament en la transformació social. El fet doncs que alguns autors han tractat de distingir en funció de la composició entre diferents dinàmiques s'ha explicat doncs en la distinció entre la dinàmica dels moviments de composició obrera, més combativa, i la dinàmica dels moviments populars, més organitzada. Segons aquestes lectures, doncs, els moviments socials urbans poden anar des de els més radicals, que plantegen un canvi en les formes de govern, amb una participació democràtica dels ciutadans en la presa de decisions sobre els elements que componen el seu entorn espacial, fins als que es centren en les reivindicacions concretes de certs béns com poden ser escoles, parcs, transports, zones verdes. Solen tenir una dimensió estrictament local i la seva permanència o dissolució pot estar directament

socials passa de centrar-se en l'individu i la seva disposició individual a mobilitzar-se, a centrar-se en l'organització del grup i les possibilitats en que les agrupacions d'individus poden desenvolupar els seus objectius gestionant els recursos de que disposen. Els teòrics de la mobilització de recursos coincideixen en preguntar-se per l'emergència, sustentació i consolidació en el temps dels moviments socials (McCarthy, 1977; Tilly 1978). Consideren que els moviments socials depenen més de canvis en els recursos, la organització i les oportunitats per a l'acció col·lectiva que de l'existència d'una privació relativa. Conceptes com 'oportunitat política', 'construcció de xarxes', 'repertoris d'acció' i 'marcs referencials per a l'acció' són desenvolupats sota aquest esquema analític. Entre ells el concepte d'estructura d'oportunitats polítiques ajuda a comprendre per què els moviments en ocasions adquireixen una importància sorprenent en determinades situacions geogràfiques i històriques. També ajuda a comprendre com s'estén sovint la mobilització, de persones que pateixen una privació profunda, cap a persones que viuen en circumstàncies molt diferents (Tilly, 1978, 2009).

En el cas espanyol és amb el tardo-franquisme que l'activitat dels moviments veïnals esdevé rellevant a nivell social i polític. Les associacions de veïns, la majoria conegudes, en els seus inicis, com a *Asociaciones de Familias*⁴⁰, representen durant la transició i especialment un cop instaurades de nou les institucions democràtiques, un pol d'articulació de participació ciutadana. Entre 1975 i 1979 les grans ciutats espanyoles van ser escenari d'una sèrie de lluites urbanes que esdevenen claus per entendre el procés de democratització que s'identifica amb l'època. Els moviments socials urbans, articulats a partir de les associacions de veïns, protagonitzen la recuperació de la democràcia a l'escala local. Estructuren demandes ciutadanes relacionades amb la provisió de recursos i serveis col·lectius que no són oferts per l'estat (Urrutia, 1992: 49).

La reivindicació, no només de béns i serveis, sinó també d'una transformació profunda de les estructures urbanes i polítiques, caracteritza els moviments socials urbans d'aquesta època. A Espanya aquest període acaba amb una posició per part de les associacions de veïns d'integració, o semi-integració en el conjunt de l'entramat polític que conforma la ciutat amb les primeres eleccions municipals democràtiques després del franquisme (1979). Aquesta transició que ha afectat als moviments socials urbans, convida, en paraules de Víctor Urrutia

l·ligada a les característiques de la seva composició i a l'èxit de les seves accions reivindicatives. Hi ha moviments que es mantenen degut a la seva gran capacitat de mobilitzar a la ciutadania i la seva organització, mentre d'altres poden desaparèixer degut a la consecució o al fracàs de la seva acció (Jesús Leal Maldonado a Lamo de Espinosa & Giner, 1998: 512). Una temàtica en la que també algú com Jordi Borja, entrava quan ja transcorria gairebé una dècada del Maig del 68. Borja, que coneix bé l'obra de Castells, defineix també els moviments socials urbans per el seu objectiu bàsic de la reivindicació de béns urbans de consum: l'habitatge, les infraestructures, els equipaments, així com les formes de govern democràtiques (Borja, 1973a). Una noció correntment acceptada per els investigadors actius en aquell temps.

40 La coneguda com a Llei Fraga, o *Ley 191/1964 de asociaciones*, suposa la creació de nombroses associacions de veïns que, dins les restriccions pròpies del franquisme, són reconegudes com a interlocutores en la mobilització de recursos a nivell local.

(1992), a 'la reflexió sobre l'articulació com a moviment social del moviment veïnal', un cop superat el clima d'efervescència inicial. Una reflexió en la que s'inscriuen molts acadèmics que estudien atentament el 'sindicalisme veïnal'(Urrutia, 1992: 49)⁴¹.

Un cop consolidada la recuperació de les institucions democràtiques es produeix un canvi en el sí dels moviments socials urbans. A mesura que des de les institucions públiques s'assumeixen les demandes, i el conjunt de continguts reivindicatius dels moviments veïnals, també dins d'aquests moviments veïnals es produeix una transició cap a postures i actituds que accepten la definició de determinades quotes de representativitat o la limitació de les seves reivindicacions. Urrutia també mostra com després d'un cert període de clima polític en el que 'tot està per fer' i en el que els moviments veïnals es troben al centre del procés de regeneració democràtica promocionant nombrosos membres de la seva base social als llocs de poder dins l'administració municipal, certs tics autoritaris tornen a ser visibles dins de les administracions públiques. Per exemple, gestos que encarnen de nou actituds com l'exclusivisme, o el paternalisme. S'atorga una atenció preferent a determinades organitzacions, més pròximes a les postures ideològiques dels grups al poder i en la prestació de serveis o recolzaments diversos es tendeix a la consideració de 'favor' d'allò que és un 'dret' (Urrutia, 1992: 51).

De manera paral·lela, un cop superada l'efervescència inicial també es suavitza la dimensió reivindicativa dels moviments veïnals. La satisfacció del consum col·lectiu⁴² deixa de ser un tema procliu a provocar mobilització ciutadana quan comença a ser un tema tractat per les institucions públiques. En conseqüència la reivindicació i la mentalitat de contestació que identificaven els moviments socials urbans durant les dècades dels seixanta i setanta en el context del tardofranquisme, comencen a ser estigmatitzats com a tics desmobilitzadors, durant els anys vuitanta. Així els anys vuitanta, en el context de l'estat espanyol, poden ser percebuts com un període de certa ruptura ideològica al si de la base social dels moviments urbans, amb la incorporació de part de les seves files a l'administració municipal (Urrutia, 1992). També poden ser caracteritzats per un canvi de patró de comportament en la relació amb l'administració, cap a esquemes més de negociació⁴³, que de reivindicació o conflicte (Domingo

41 No només a Espanya sinó que també en d'altres països europeus es relata el fenomen de la cooptació d'activistes (Uitermark, 2004). Pel que fa a Barcelona especialment cal aquí fer menció a l'estudi *Els moviments socials urbans a Barcelona* de Miquel Domingo i Maria Rosa Bonet (1998), on es posa de manifest que un significatiu nombre dels antics lluitadors del moviment veïnal, integrats a la vida política, amb càrrecs a l'administració, curiosament consideren '*els moviments socials urbans com una etapa superada, i les Associacions de Veïns actuals com un cau de nostàlgics*' (Domingo i Bonet, 1998: 69).

42 El concepte de consum col·lectiu serveix a Castells per a assenyalar que existeixen determinats problemes, com la contaminació mediambiental, la congestió del tràfic i l'habitatge, que malgrat tenir efectes diversos segons la classe, exerceixen un impacte sobre la qualitat de vida de tots els grups socials, i considera que aquestes qüestions relacionades amb el consum col·lectiu son crucials per a l'aparició dels moviments socials susceptibles de provocar un canvi social progressista (Susser, 2001: 21).

43 Aquest mateix clima de relativa calma durant la segona dècada dels anys vuitanta i la dècada dels noranta del segle vint, ha estat descrit en d'altres ciutats europees. Autors com Uitermark (2004) descriuen com una relativa comprensió i col·laboració entre les autoritats municipals i els moviments socials urbans a Amsterdam es trenca a

i Bonet, 1998: 65). Un procés, el de les relacions d'entesa entre administració municipal i moviments socials urbans, que ha estat observat per altres autors en diverses ciutats europees (Mayer, 2003 a Berlin; Pickvance, 1985 al Regne Unit; Uitermark, 2004 a Amsterdam) i que està sotmès, com veurem al llarg d'aquesta recerca, a alts i baixos.

2.1.1- La mobilització pel consum col·lectiu, la cultura comunitària i l'auto-gestió política.

La mobilització social a les ciutats de l'Europa occidental i els Estats Units es comença a percebre durant la dècada dels vuitanta com a cada cop més atomitzada i fragmentada. El teixit associatiu es renova en noves formes socials, en molts casos orientades al consum col·lectiu però també orientades a l'afirmació d'identitats col·lectives concretes (Castells, 1983). Aquesta transformació és relatada per Manuel Castells a *The city and the grassroots (1983)* on documenta una serie de casos d'acció col·lectiva, alguns dels quals demostren el poder dels moviments basats en la identitat o en els estils de vida.

Castells recalca el fet que els moviments socials urbans es defineixen a sí mateixos com a moviments socials i es caracteritzen pel fet de transformar la ciutat i les maneres de regir-se d'aquesta en un sentit que va més enllà del propi barri. Es defineixen per treballar el consum o aprovisionament col·lectiu (*collective consumption*); la cultura de la comunitat (*community culture*), i l'autogestió política (*political self-management*). Per altra banda, Castells atribueix als moviments socials urbans el poder d'utilitzar a mitjans de comunicació, així com a tècnics professionals o grups polítics, com a operadors de les seves demandes, i a la vegada mantenir l'autonomia organitzacional i ideològica, respecte a qualsevol partit polític (Castells, 1983, 2001: 166).

Influenciat per el seu pare acadèmic, Alain Tourraine, Castells assenyala l'existència de problemes que tot i tenir efectes diferents en funció de la classe social exerceixen un impacte sobre la qualitat de vida de tots els grups socials a les ciutats. Amb això assenyala que els moviments socials seguiran proliferant i adoptant formes cada cop més particulars que requeriran l'anàlisi pel que signifiquen i representen en sí mateixes, i no en tant que parts d'una cadena lògica d'esdeveniments dins de la lluita per l'emancipació de la classe treballadora⁴⁴.

causa de la pressió immobiliària. Uitermark estudia com la relació de relatiu enteniment es trenca quan l'ajuntament d'Amsterdam decideix donar pas a la iniciativa privada per regenerar zones on el moviment "squatter" estava establert i desenvolupava una clara tasca de dinamització cultural (Uitermark, 2004: 687).

44 És significatiu el fet que Castells, en la seva producció posterior (*La ciudad informacional* i la monumental trilogia *La era de la información*) deixa de banda l'anàlisi dels moviments socials per centrar-se en la documentació de les transformacions del capitalisme avançat, la nova organització flexible de l'economia global i la revolució en les comunicacions que configura el que es denomina com a societat en xarxa. *The city and the grassroots* marca un gir en els treballs de Castells, d'un anàlisi de caire estrictament marxista, propi de la dècada

El llibre de Castells a part d'esdevenir una obra de referència rep crítiques importants. Pickvance (1985) critica a Castells elaborar una teoria per explicar la naturalesa de tot tipus de moviments socials urbans sense fer prediccions de la influència en aquests de context econòmic i institucional. Les característiques dels moviments socials urbans que Pickvance observa en el context de les illes britàniques no es corresponen amb les característiques que Castells relata quan fa referència als moviments socials urbans a París i Madrid (Pickvance, 1985:45). En el context britànic els moviments socials urbans tenen una tradició de negociació i contacte amb les institucions públiques que contrasta amb l'oposició frontal i contestatària que es dona als casos relatats per Castells a Madrid. Partint d'aquesta observació Pickvance critica a Castells obviar la importància del context polític en la definició dels mecanismes de negociació i de la possibilitat d'influència política dels moviments socials urbans quan elabora conclusions generals sobre les característiques i la naturalesa dels casos d'estudi que documenta. Segons Pickvance allò que pot arribar a explicar Castells amb el seu model de caracterització dels moviments socials urbans és el seu reeiximent en tant que moviments i la seva capacitat d'organitzar-se i fer-se propaganda a sí mateixos com a entitats que transformen socialment la ciutat. Per a Pickvance Castells no enuncia moltes de les variables que expliquen l'èxit en tant que incidència política d'aquests moviments (Pickvance, 1985: 31).

Pickvance distingeix l'existència de cinc factors contextuals que afecten a l'experiència dels moviments urbans⁴⁵: el procés d'urbanització, l'acció de l'estat, el context polític, el desenvolupament de la classe mitja i les condicions econòmiques i socials. Aquests factors incideixen, segons Pickvance, en les formes de mobilització i militància dels moviments urbans, i en la manera com aquests impacten en l'administració.

Les observacions de Castells i el model d'anàlisi desenvolupat per Pickvance s'emmarquen en un moment, mitjans de la dècada dels vuitanta, en que la teoria sociològica preocupada pels moviments socials incorpora nous enfoc⁴⁶. És un moment de diversificació i fragmentació de

anterior en que considera els interessos de classe especialment importants per explicar l'acció col·lectiva, cap a una perspectiva més cultural i menys basada en l'economia. L'obra incorpora una interpretació weberiana amb una visió de l'estat més plural i amb una varietat de manifestacions i tipologies dels moviments socials.

45 Al respecte de la definició del caràcter urbà, en sentit abstracte aplicat a la noció de moviments socials, Pickvance utilitza un model de tres entrades: l'aprovisionament col·lectiu, el procés polític local, i la proximitat espacial (Pickvance, 1985:38). La definició segons els tipus de demanda acompanya aquesta definició. Pickvance conforma una tipologia de moviments urbans segons quatre tipus de motius: per a la facilitació d'habitatge i serveis socials; per a l'accés a l'habitatge i els serveis socials; per el control i la gestió de recursos o serveis; i moviments defensius o per reaccionar a formes d'agressió.

46 L'anomenada literatura dels nous moviments socials, que serà especialment activa durant la dècada dels noranta, s'inicia durant la dècada dels vuitanta, marcada per l'afloreament de noves formes d'organització de la mobilització col·lectiva. La literatura sobre la transformació social urbana tracta aquestes noves formes d'organització de l'acció col·lectiva com a re-orientació d'objectius dels moviments socials urbans, passant de la cerca de poder dins del govern local, a la recerca d'una millor qualitat de vida urbana, en molts casos vinculada a la identitat cultural però també a la fragmentació de les relacions socials. Un canvi que explica la renúncia a les estratègies polítiques de caire representatiu, el decreixement de l'activitat sindical i l'augment d'estratègies comunitàries

les formes d'acció col·lectiva que planteja l'aflorament d'un nou esquema analític, que és conegut com el dels nous moviments socials i que s'estendrà sobretot al llarg de la dècada dels noranta del segle vint entre la comunitat acadèmica. Desenvolupat principalment a Europa, el model dels nous moviments socials, caracteritza als investigadors que es centren en l'anàlisi del significat cultural dels moviments socials però també té en compte els seus orígens estructurals.

L'emergència i constatació de noves formes de sociabilitat associativa condueix al desenvolupament de la teoria sobre els nous moviments socials. El nou mapa associatiu és d'allò més heterogeni. Urrutia (1992), que estudia el context de Biscaia durant la desindustrialització, destaca una varietat força àmplia de motius: grups de caràcter expressiu i d'oci; grups vinculats a propostes polítiques concretes; organitzacions instrumentals vinculades a problemes relacionats amb els efectes del deteriorament social i els ajustos del sistema econòmic; o el rebrotament d'organitzacions vinculades a l'àmbit religiós (Urrutia, 1992).

2.1.2- La construcció de nous codis culturals

La tradició europea en l'anàlisi dels moviments socials s'orienta a diferenciar els moviments socials que van aflorant progressivament en l'època posterior al maig del 68, dels propis de les dècades anteriors, més marcades per l'obrerisme clàssic. D'aquí se'n deriva l'expressió 'nous moviments socials' que ens arribarà fins a l'actualitat, amb Clauss Offe (1985, 1988) i Alberto Melucci (1980, 1985) com a principals acadèmics que n'han difós l'ús, i amb Alain Tourraine (1981, 1991) com un dels precursors teòrics.

L'expressió 'nous moviments socials' és utilitzada per a descriure una forma de lluita per a la transformació social on l'autonomia de l'individu té unes noves connotacions. Per aquesta raó els autors que s'inclouen en aquesta perspectiva són coneguts també com a teòrics de la 'identitat'. Unes identitats que involucren un nou estil d'acció en el que el personalisme pren valor i les accions polítiques queden connectades per les xarxes que estableixen els seus actors, sense respondre a la voluntat de cap òrgan rector o organització concreta, sinó més aviat a la suma de moltes d'aquestes (Duran Muñoz, 1995: 375).

Entre els sociòlegs que s'han endinsat en la interpretació del canvi cultural lligat als moviments socials, Inglehart (1990) destaca que els sistemes de valors de les democràcies occidentals es transformen com a conseqüència de canvis socials de caire materialista. D'un èmfasi en el benestar material, i en la seguretat física, es passa a un nou èmfasi en valors post-materialistes, que emfatitzen la qualitat de vida i l'expressió personal (Inglehart, 1990). Una idea relacionada

ressenyat per Castells a *The city and the grassroots* (Castells, 1983).

amb la teoria de la societat post-industrial preconitzada per Alain Tourraine a l'inici de la dècada dels vuitanta (Tourraine, 1981). Per a Tourraine, la cerca de la identitat explica, entre d'altres coses, com en el context de les societats post-industrials, els integrants dels moviments socials, són o s'identifiquen en molts sentits, com a joves. En una època de canvis, la conformació de la identitat personal és present en molts dels nous moviments socials (Tourraine & Khosrokhavar, 2000:14).

En l'anàlisi del canvi cultural que porten associat aquests moviments Dalton i Kuechler (1992: 385) destaquen que els nous moviments socials són moviments de conscienciació sobre l'existència de seriosos problemes respecte el Futur o el sentit, tant del creixement econòmic, com del respecte als drets humans o dels recursos naturals. Com posaran de manifest les protestes dels moviments altermundistes que es donen a partir de la segona meitat dels anys noranta⁴⁷ són moviments que abandonen una reflexió del paper de les democràcies occidentals en la política mundial, des del manteniment de la pau, al tractament de la fam o la distribució de la pobresa (Offe, 1988).

Per la literatura del canvi social promogut pels moviments socials un dels factors claus per analitzar-ne el sorgiment es troba en aquelles instàncies que dins de l'esfera pública actuen com a institucions d'intermediació d'interessos. Parlaments, mitjans de comunicació i sobretot els partits polítics han sigut debatuts per la literatura sobre la formació dels nous moviments socials com a factors determinants. Per exemple Scott (1990) estudia com la lògica corporativista⁴⁸ s'endinsa en la presa de decisions polítiques i incentiva encara més el sorgiment dels nous moviments socials com a reacció contrària (Scott, 1990). En aquesta mateixa direcció Wilson (1990) posa de relleu una certa marginació dins del parlamentarisme de determinades demandes proposades per la ciutadania. Els nous moviments socials esdevenen la veu de la protesta d'unes classes mitges, creixents en nombre durant l'últim quart del segle vint, que no perceben com a garantides o defensades dins les institucions públiques les seves necessitats, valors i prioritats, i que reaccionen contra el corporativisme de la classe política (Wilson, 1990: 67).

La identitat i l'acció col·lectiva son centrals en l'explicació dels moviments socials un cop detectada la diversificació dels seus motius. Per a Antonio Melucci l'acció col·lectiva és possible perquè els actors que la produeixen són capaços de definir-se a si mateixos i definir les seves relacions amb l'ambient. D'aquesta manera la identitat que construeixen els actors es basa en la interacció, la negociació i l'oposició de diferents orientacions. Melucci (1985) avisa

⁴⁷ Les protestes del que es coneix com a moviment antiglobalització es pot considerar que s'inicien el 1995 a Madrid en la celebració dels 50 anys del Fons Monetari Internacional, segueixen a Seattle 1999 amb les manifestacions contra la cimera de la OMC, el 2001 a Gènova contra la cimera del G8, a Barcelona també el 2001 contra el Banc Mundial, o el 2003 simultàniament a moltes ciutats d'arreu del món en contra de la invasió aliada de l'Irak.

⁴⁸ Per lògica corporativista Scott fa referència a l'interès particular que condicionat pels cicles electorals que afecta directament a l'acció dels partits polítics en el si de les institucions públiques.

que les interpretacions sobre els moviments socials que els descriuen genèricament com a moviments de protesta limiten la seva mirada a les formes d'acció col·lectiva que impliquen un enfrontament directe amb l'autoritat. Aquest plantejament deixa de banda algunes de les dimensions clau per identificar precisament les noves característiques dels moviments socials a l'últim quart del segle vint. Limitant l'observació als aspectes mesurables de l'acció col·lectiva, com són la confrontació amb el sistema polític i l'efecte en polítiques concretes, s'ignora la producció de nous codis culturals, que és el que caracteritza i possibilita la visibilitat de les accions d'aquests moviments⁴⁹ (Melucci, 1985: 792).

Degut a l'àmplia diversitat de problemàtiques que aborden els moviments socials a partir de l'últim quart de segle vint, rarament es troben en la literatura enumeracions exhaustives de les finalitats d'aquests moviments. Alan Scott (1990) destaca que no es tracta de moviments monotemàtics, com seria fàcil reduir l'anàlisi, es tracta en molts casos d'organitzacions que tot i tenir com a referència un gran tema, o un gran interès, s'articulen al voltant d'una àmplia varietat de temàtiques (Scott, 1990).

El caràcter societari i transversal de les transformacions que reclamen els moviments centrats en l'ecologia, contrasta amb els exemples del que Cohen anomena com a 'moviments socials d'identitat': el moviment estudiantil, el moviment per a l'alliberació sexual, el de consumidors i usuaris de serveis, el moviment en pro del respecte dels drets humans, el de lluita per a la protecció d'una memòria històrica, identitat col·lectiva i dignitat particulars, així com els moviments per el tractament equitatiu de qui es defineix per la seva ideologia política, edat, raça, llengua, religió, gènere o orientació sexual (Cohen, 1985: 670).

En l'anàlisi de la relació d'aquests moviments amb els valors culturals dominants Offe destaca que el que es planteja no és un canvi radical sinó una radicalització selectiva de valors (Offe, 1988). Cohen, en la mateixa línia, afirma que els moviments socials es fan eco del tema de l'auto-defensa de la societat davant l'estat i l'economia de mercat. Els moviments socials, com a agents que defensen un radicalisme auto-limitat, no pretenen tornar a una societat romàntica o anterior sinó que proposen d'aprofitar els avanços científics o tècnics, de manera culta, emprant els recursos econòmics i polítics propis de la modernització (Cohen, 1985: 664).

Un cop distingides les característiques dels moviments socials de finals del segle vint no s'aprecien grans discontinuïtats entre els anomenats nous moviments socials i els moviments socials reconeguts com a tradicionals, com el moviment obrer, o el camperol. La distintivitat

⁴⁹ En aquesta recerca doctoral la producció de nous codis culturals per part dels moviments socials es contempla que es dona a partir de l'establiment de pràctiques de ciutadania. Les pràctiques de ciutadania actuen en tant que comportament col·lectiu en fase d'institucionalització que és compartit per la població, al marge de la seva adscripció identitaria perquè va en benefici del respecte als drets de ciutadania o d'altres titularitats indispensables.

resideix més aviat en la diversificació motivacional de la mobilització col·lectiva, o en la composició social d'aquesta, que en que hi hagi cap tipus de contradicció entre 'vells' i 'nous' moviments socials. Al contrari, les persones que militen dins dels nous moviments socials en molts casos ho combinen amb les formes tradicionals de militància. Segons Duran Muñoz (1995) es pot dir que les formes tradicionals de militància per la transformació social son complementades per les noves (Duran Muñoz, 1995: 376).

2.1.3- La interlocució entre els moviments socials i les administracions públiques.

En l'anàlisi de la voluntat d'influència dels nous moviments socials, la diferenciació entre objectius socials, culturals i polítics, esdevé difícil. Preguntar-se si aquests nous moviments socials són o no són antisistema, per exemple, implicaria discernir si van, o no van, en contra dels règims polítics vigents i dels sistemes econòmics en que aquests s'integren. En aquesta recerca no ens fem aquesta pregunta. Aquesta recerca parteix de la observació que tot i el refús a allò institucionalitzat, aquests moviments entren en contacte amb les institucions públiques i en determinats aspectes en cerquen l'establiment d'aliances i cooperació.

El contacte entre moviments socials i administracions públiques es caracteritza per la 'desdiferenciació', en paraules d'Offe (1988:178). Els moviments socials sempre queden relacionats amb escenaris polítics determinats. Això explica perquè en molts casos no queda clar a què referir-nos, si als moviments socials, o a les seves organitzacions que s'imbriquen en les arquitectures polítiques d'àmbit local. Sobre aquesta desdiferenciació s'assenta la vinculació entre moviments socials i les entitats objecte d'estudi d'aquesta recerca.

L'efecte dels moviments socials sobre les polítiques públiques comporta segons Inglehart la desaparició dels moviments socials. Dit d'una altra manera, la desaparició dels moviments socials provaria el seu èxit en el procés d'influència sobre les administracions (Inglehart, 1990). No obstant, Melucci destaca que al marge de la institucionalització en formes organitzatives com poden ser algunes de les entitats que conformen el tercer sector, el que fan els nous moviments socials és crear un 'espai públic intermedi', entre la societat civil i el sistema polític, on donar presència a determinades idees i missatges i fer d'aquests decisions polítiques, sense que això afecti ni la seva autonomia, ni la de les institucions públiques (Melucci, 1985: 815).

En la mateixa línia, Urrutia, ja a l'inici de la dècada dels noranta assenyala com a necessari calibrar la força i les tendències polítiques de les noves formes d'organització urbanes dels

moviments socials. Assenyala com a interessant estudiar el grau d'autonomia respecte els partits polítics o grups de pressió més rellevants, i la capacitat o inèrcia institucional per a respondre a les demandes de canvi i democratització, en definitiva la seva capacitat per participar en l'esfera pública⁵⁰ (Urrutia, 1992: 55).

En aquest mateix sentit, una part important dels moviments socials s'ha convertit en el que es coneix en el context hispànic com a tercer sector cívico-social, constituint-se en determinats casos com a entitats subsidiàries de l'administració. Seguint aquesta observació, aquesta recerca es dedica a l'anàlisi crític del potencial socialment transformador de les relacions entre les administracions públiques i les organitzacions derivades dels moviments socials. Considerant que les relacions de governança entre ambdues instàncies poden ser tant de foment com de negació, en el cas d'aquesta recerca, la pregunta d'investigació es centra en la institucionalització de les pràctiques socialment creatives desenvolupades per les entitats objecte d'estudi.

Amb l'objectiu de fixar la definició de les entitats objecte d'estudi i distingir-ne les diferències respecte els moviments socials la present recerca arranca plantejant-se les diferències i similituds entre els moviments socials i les entitats socialment creatives que s'exposen a la Taula 2.1.

Taula 2.1: Similituds i diferències entre els nous moviments socials i les entitats socialment creatives objecte d'estudi en aquesta recerca.

Similituds	<ul style="list-style-type: none">-Lluiten per serveis i per cobrir necessitats que ni l'estat ni el mercat garanteixen (consum col·lectiu)-Cerquen un canvi en la redistribució de la riquesa i les relacions de poder generadores de dinàmiques d'exclusió.-Promouen la ciutadania de ple dret.-Ambdues formes d'organització transcendeixen l'explicació de classe en la composició de la seva base social.
Diferències	<ul style="list-style-type: none">-Les entitats socialment creatives quan entren a l'esfera pública no acostumen a cercar la confrontació amb les administracions públiques.-Les entitats socialment creatives necessiten de menys gent participant per a ser efectives. No cerquen la militància de manera quantitativa sinó que la cerquen de manera qualitativa.

Font: Elaboració pròpia

Les entitats socialment creatives estudiades en aquesta recerca exerceixen una tasca política al marge de la política formal cercant la mobilització ciutadana per la transformació social de

50 Participar a l'esfera pública no significa cooperar amb les administracions. Més aviat Urrutia fa referència a la capacitat dels moviments socials, o les seves formes d'organització urbanes, per a participar dels debats existents a l'esfera pública.

manera progressiva. Com a organitzacions de la societat civil es caracteritzen per exercir una oposició a l'administració molt selectiva.

En determinades ocasions es poden caracteritzar com la 'cara amable' dels moviments socials davant l'administració col·laborant-hi en l'execució de polítiques públiques o simplement facilitant a través de les seves activitats la governança de les dinàmiques d'exclusió social en contextos complexos.

Com destaquen els teòrics dels nous moviments socials per a determinades tasques els moviments socials es presenten sota el paraigües organitzacional d'associacions, moltes erigides en quant a tercer sector, però no totes definibles com a tals. Podem considerar com a entitats socialment creatives promogudes per la ciutadania tant a empreses d'inserció com a plataformes veïnals orientades a la dinamització comunitària. El comú denominador entre totes les entitats socialment creatives analitzades en aquesta recerca és que a part de que totes s'orienten al tractament de l'exclusió, en diferents graus i seguint diferents mecanismes, procuren la institucionalització de pràctiques que impliquen la transformació de les dinàmiques de poder generadores de desigualtat social. Són entitats que s'orienten al tractament de l'exclusió social, però que més enllà de l'assistència a les víctimes d'aquesta plantegen canvis socialment transformadors en la governança urbana que es refereixen a les relacions de poder que generen dinàmiques d'exclusió.

Com hem suggerit, les entitats objecte d'estudi en aquesta recerca no busquen la confrontació amb les administracions. En molts casos eviten la mobilització contestatària contra l'administració pública, però tampoc renuncien a promoure la mobilització social contestatària si les relacions de governança amb l'administració no donen resultats. Si fa falta recorren a la mobilització ciutadana i la denúncia com a últim recurs en situacions en les que no veuen altra sortida. Com es mostra al llarg dels estudis de casos, en moments de conflicte l'organització ciutadana pot deixar pas al moviment social per a l'exercici de pressió, o la denúncia d'una injustícia o reivindicació (Fraisse, 2012; Vitale, 2007).

La capacitat per representar la ciutadania agrupada per a la transformació social, entesa en termes de mobilització de recursos i construcció de nous codis culturals, vincula aquestes entitats amb els moviments socials. La seva institucionalització associativa però inspira l'anàlisi del seu paper en tant que formes pròpies de la societat civil, que es presenta en la següent secció (Leubolt et al., 2009; Pérez-Díaz, 1997; Pradel et al., 2012).

2.2- La innovació promoguda per la societat civil

En aquest apartat es descriu a les entitats objecte d'estudi en aquesta recerca com la ciutadania organitzada per a la transformació de les dinàmiques d'exclusió social. Es parteix de la presentació de l'ambivalència ideològica de la noció de societat civil, i de la seva confusió semàntica amb la idea de ciutadania organitzada, per a aprofundir en el debat acadèmic sobre la identificació de l'associacionisme socialment transformador, el caràcter local de les dinàmiques d'innovació social i la definició d'entitats socialment creatives que engloba aquest treball en la línia d'investigació sobre innovació social en marxa en l'actualitat dins la recerca urbana contemporània (Moulaert & Van Dyck, 2012).

La noció de societat civil⁵¹ ha comptat al llarg de la història amb diferents significats. L'amplitud del concepte permet fer-hi referència representant fenòmens ideològicament oposats entre sí. Per exemple, la societat civil identificada com el reialme la llibertat individual i la iniciativa privada, principal ingredient de l'economia de mercat, contrasta amb la societat civil com a promotora de la innovació institucional i garant dels drets socials de ciutadania.

Segons Hall (1995) recentment és amb l'entrada de la dècada dels noranta del segle vint, amb el desmantellament del socialisme d'estat, quan la noció de societat civil adquireix anomenada recollint el fil de molts pensadors que s'han plantejat sobre les formes del liberalisme polític⁵². Contraposada a l'estructura governamental, la societat civil és compresa com a conjunt d'institucions 'no governamentals' que poden contrarestar l'Estat. La societat civil es pot definir per oposició, en aquest sentit, per allò que no representa (Hall, 1995: 13).

Durant la caiguda del mur i el final de la guerra freda, recuperar l'autonomia de la societat civil i defensar l'existència d'espais independents de l'acció governamental passa a ser una de les

51 La història del pensament sobre la noció de societat civil ha estat àmpliament documentada per Ferguson, Giner o Migliore, entre d'altres (Ferguson, 1989; Giner, 2008; Migliore, 2005). S'opta aquí per ressenyar només l'evolució més recent de la teoria social al respecte desestimant un anàlisi més extens dels pensadors que han tractat el tema de la societat civil en diferents moments històrics: a l'època clàssica (Sòcrates, Plató, Aristòtil, Ciceró), a l'edat mitjana (Sant Tomàs), durant l'adveniment del liberalisme el segle XVII (Hobbes, Locke), la il·lustració escocesa del segle XVIII (Hume i Smith), la comprensió liberal i moderna de Hegel al segle XIX, o la vinculació entre dinamisme de la societat civil i democràcia que exposa Alexis de Toqueville, en el seu llibre *La democratie en Amerique*, un clàssic d'obligada referència en tots els estudis sobre societat civil. Finalment per a l'exposició de la perspectiva marxista al respecte de la noció de societat civil, és freqüent l'exposició que fa Marx de la noció 'societat de classe' o 'societat burgesa' i el treball d'Antonio Gramsci, qui a l'inici del segle vint, dota a la noció de societat civil de valor analític per a la tradició marxista.

52 Durant els anys vuitanta es conceptualitza a la societat civil com a l'oposat del despotisme, un espai en que els grups socials poden existir i moure's. Com a concepte la noció de societat civil s'anuncia en contextos molt diversos. El 1994 la revolució Zapatista, l'introdueix en l'esfera simbòlica de les lluites d'alliberació col·lectives pròpies de les esquerres més revolucionàries. Abans però, el 1989, cal considerar que si hi ha un succés que ha simbolitzat la puixança de la societat civil com a actor polític, durant les acaballes del segle vint aquest és la caiguda del mur de Berlín. Un episodi en què la societat civil de manera espontànea, gairebé no organitzada, feia valer el seu valor en tant que agent innovador de l'esfera pública. Un cop recuperada en molts països socialistes l'economia de mercat, l'equilibri entre el mercat, la democràcia liberal i certs tipus d'estructura social torna a ser qüestionat. L'absència de fre a la iniciativa privada posa de relleu l'eixamplament de les desigualtats socials.

transformacions enarborades per els discursos que rebutgen el socialisme d'estat⁵³. L'existència de normes comunes per part de les entitats que representen la societat civil és destacat davant l'uniformització estatista com a requisit indispensable per a l'estabilitat de les institucions democràtiques. Davant els canvis que es van veient a l'Europa de l'est durant la dècada dels noranta es posa de manifest la necessitat d'explicar la relació entre la manera de ser conscient una societat civil del seu poder, la qualitat democràtica d'una societat i el nivell de democràcia d'un país o ciutat (Diamond, 1997; Glenn, 2001).

Com exposa J. A. Hall (1995) l'Europa continental consta d'un sistema de llibertats codificat en lleis que privilegien els drets corporatius. Això significa que l'Europa continental en comparació als països occidentals d'influència anglo-saxona, tendeix a organitzar-se de manera funcional i estructurada seguint un tipus de solidaritat orgànica en la que l'estat té una importància considerable. La societat civil es configura comptant tant la incapacitat de l'estat per penetrar en la vida social com la necessitat d'interactuar entre la societat i l'estat. La societat civil actua en aquest context com una instància intermèdia entre la societat i l'estat. Dins d'una lògica corporativista la cooperació ciutadana esdevé la manifestació d'una societat civil amb consciència de sí mateixa, que s'oposa al fonamentalisme i promou valors com la tolerància i la llibertat individual, sobretot quan s'esdevenen episodis d'uniformització política o ideològica. L'encoratjament de la comunicació contra-hegemònica o l'aparició d'espais de debat, són factors que expliquen el desenvolupament de la societat civil, en tant que instància que complementa l'intervencionisme estatal i alhora en desenvolupa un rol de vigília (Hall, 1995: 27).

2.2.1- L'ambigüitat política de la societat civil organitzada per la innovació social.

Els efectes de la vitalitat del teixit associatiu sobre l'organització social i econòmica han acaparat l'atenció d'acadèmics de postures ideològiques allunyades a la idea de la transformació política clàssica dels moviments socials. Segons Putnam (2000) l'existència d'organitzacions voluntàries facilita una major participació política i una ciutadania més informada. En l'explicació econòmica productivista que se'n deriva, les organitzacions no-polítiques són vitals per a la democràcia liberal individualista perquè construeixen capital social⁵⁴ i confiança que

53 Des d'una perspectiva liberal, un dels tòpics amb els que s'identifica la societat civil és que es basa en la llibertat individual. Això distingiria les associacions de la societat civil de les associacions basades en la família o el territori en les que no existeix la possibilitat d'escollir. Gellner (1995) destaca amb aquesta observació que la societat civil crea vincles flexibles i *clusters* d'institucions i associacions suficientment fortes per a prevenir la tirania i garantir alhora la llibertat dels seus membres.

54 Bourdieu senyala les relacions i les xarxes d'influència i suport que es deriven de formar part d'un grup. Bourdieu

són transmesos a l'esfera pública. Les associacions de la societat civil faciliten la comprensió de la interconnexió dels interessos existents dins d'una societat. Segons les teories del capital social que transiten de la ciència política a la economia urbana durant els anys noranta, el 'compromís cívic', entès com la capacitat d'involucrar-se amb la vida de la pròpia comunitat, resulta determinant a l'hora d'explicar l'èxit o el fracàs tant de les institucions democràtiques com de l'economia de mercat. Putnam utilitza la noció de 'capital social' per a remarcar que la confiança, els hàbits de cooperació i el sentit de la reciprocitat creats per les associacions en àmbits no econòmics són els que permeten, en última instància, el bon funcionament del mercat (Putnam, 2000; Migliore, 2005: 12-13).

D'altres autors, distingint entre voluntariat associatiu i militància política, des d'una perspectiva conservadora, subratllen la importància del voluntariat⁵⁵, per sobre la militància política contestatària, com a força motriu a nivell social i econòmic, generadora de confiança (Walzer, 1991). Seguint aquesta tendència durant la dècada dels noranta va succeir una conversió en la manera que les administracions públiques feien referència a les persones que participen de les activitats de les entitats de la societat civil organitzada contra l'exclusió. Diverses de les persones entrevistades en aquesta recerca relaten un canvi terminològic, que es dona també dins les pròpies entitats de la societat civil, segons el qual als antics 'activistes' se'ls passa a anomenar com a 'voluntaris'. En aquest canvi els propis actors identifiquen un intent de despolitització de l'associacionisme socialment transformador.

Víctor Pérez-Díaz (1995) defineix les associacions de la societat civil com a formes híbrides d'agrupació social que es mouen entre ser 'associacions cívils' o comportar-se en tant que empreses. Les 'associacions cívils' es basen en valors universals relacionats amb la tolerància mútua i el seu objectiu és l'assoliment de l'interès general. S'orienten a valors abstractes i universalistes que tothom podria ser obligat a seguir mentre persegueix els propis interessos, ja siguin de caràcter egoista o altruistes. Per contra, el funcionament com a empreses rau en perseguir objectius que s'expliquen únicament pel propi interès associatiu i impliquen que els membres de l'entitat contribueixin, i fins i tot eventualment es sacrificuin, per els objectius que s'estableixen com a interessos de l'associació (V. Pérez-Díaz, 1995: 81). Així mateix, les associacions de la societat civil es troben amb el repte de trobar l'equilibri entre aquestes dues

descriu el capital social com l'agregació dels recursos actuals i potencials que estan lligats a la possessió d'una xarxa perdurable de relacions més o menys institucionalitzades, de reconeixement o atenció mútua (Bourdieu, 1986: 241). El volum de capital social propietat d'un agent depèn de la mida de la xarxa de connexions que aquest pot mobilitzar i del volum de capital (econòmic, cultural o simbòlic) propietat d'aquells amb els que està connectat. Segons Bourdieu, els beneficis aconseguits de l'afiliació a un grup són la base de la solidaritat que fa possible la seva existència.

55 L'anàlisi de les entitats socialment creatives promogudes per la societat civil planteja, sobretot en el context europeu, una fotografia on el pes de les associacions basades en la militància política és considerable en relació a l'anàlisi d'origen nord-americà, basat en un tipus d'entitats socialment creatives més de caire voluntari i apolític.

lògiques alhora de produir pràctiques innovadores. Per una banda fan referència a necessitats i objectius universalistes, però per l'altra, desenvolupen certes dinàmiques organitzacionals que responen a interessos particulars. En molts casos les entitats s'han de moure cap a una racionalitat o lògica d'empresa on les accions s'orienten a fins molt específics dels que només la pròpia entitat en gaudeix els beneficis. Per aquesta raó, en el sí del que aquí presentem com a entitats socialment creatives, en tant que organitzacions de la societat civil orientades al tractament i la transformació de les dinàmiques d'exclusió social, cal considerar que podem trobar ambdues lògiques de funcionament i que a vegades poden entrar en contradicció. El pes de cadascuna de les lògiques com veurem en l'anàlisi del treball de camp depèn d'elements múltiples tals com el context institucional, la provisió de benestar i el camp polític al que facin referència (V. Pérez-Díaz, 1995, 1997, 2007).

La tensió entre les diferents lògiques de funcionament de les entitats estudiades apareix també en l'anàlisi de la relació entre la societat civil i l'administració. Com han assenyalat en diferents recerques Mayer (2003) i Nyssens (2006), les dinàmiques soci-econòmiques contemporànies promouen que les entitats del tercer sector es comportin sota la lògica empresarial. El concepte de capital social, per exemple, esdevé un dels elements claus en els discursos anti-pobresa durant la dècada dels noranta del segle vint (Mayer, 2003: 110) i la inserció laboral passa per davant de la transformació de les formes de treball com a objectiu del tercer sector. Nyssens (2006), exemplifica amb la seva recerca com moltes empreses d'inserció aparegudes per a promoure noves formes de treball basades en l'auto-ocupació, a base de treballar amb l'administració en el que són programes orientats al foment de l'activació laboral descuiden el seu objectiu inicial de promoure una nova cultura del treball i es centren en l'objectiu institucional d'inserir persones en el mercat de treball (Nyssens, 2000, 2006).

Per contra, com assenyalen Moulaert i Ailenei, sobretot en el camp de l'economia social, hi ha iniciatives en les que co-existeixen lògiques de caràcter empresarial amb la preservació i lluita per a objectius de caire més universalista com la transformació de les relacions socials generadores d'exclusió o la promoció del treball en tant que activitat emancipadora (Moulaert & Ailenei, 2005: 2037). El problema de fons és que encara que en els principis de l'economia social⁵⁶ s'hi troben clars objectius de tipus universalista, no totes les iniciatives incloses dins de

56 L'economia social designa a una part de l'activitat econòmica que es diferencia, tant de l'àmbit de l'economia estatal del sector públic, com de l'economia privada orientada al benefici privat. La definició francòfona (*économie sociale*), establerta ja a finals del segle XIX, és avui en dia la més estesa a la majoria de països europeus, al Quebec, a l'Amèrica llatina, l'Àsia i el continent africà, i es refereix principalment a cooperatives, associacions, mútues i fundacions l'ètica de les quals es basa en el foment de la transformació social. Segons el que contempla la Carta de Principis de l'Economia Social (2002), l'economia social estaria integrada per organitzacions privades, principalment cooperatives, mutualitats i associacions, l'ètica de les quals respon a uns principis determinats. En primer lloc es destaquen els processos de decisió democràtics, hereus del principi cooperatiu i la voluntat de democratitzar el poder de decisió dins de l'empresa. En segon lloc, com a principi, l'economia social considera prioritàries les persones i el treball sobre el capital en el repartiment de les rentes.

l'economia social són socialment transformadores de la mateixa manera. Mentre que hi ha cooperatives que mantenen l'ideal de la transformació social a través de l'activitat econòmica, n'hi ha moltes que restringeixen l'objecte de la seva especificitat a la propietat compartida de l'activitat empresarial entre els socis cooperativistes.

2.2.2- El debat sobre la delimitació de l'associacionisme socialment transformador

La delimitació del territori de l'associacionisme socialment transformador no evita la controvèrsia. Especialment la definició acadèmica de l'economia social no és clara i suscita debat. Per una banda la mateixa locució *economia social*⁵⁷ ha estat freqüentment utilitzada dins les ciències socials amb un significat més proper al d'un enfoc metodològic que no pas per fer referència a un sector econòmic i social (Chaves, 1999: 115). Per altra banda, d'altres locucions que es refereixen a realitats socials afins o pròximes, amb major o menor nivell d'acceptació, segons els països i els camps científics, introdueixen també complexitat al reconeixement de la utilitat social del sector. Entre aquestes locucions trobem: *el sector no lucratiu*, *el sector voluntari*, *el tercer sector*, *el tercer sector social*, *el sector solidari*, *la iniciativa social* o *l'economia solidària*⁵⁸, per exemple (Monzón, 2006: 9).

L'arrel de les controvèrsies al voltant de la definició del sector també té una component cultural important. A la perspectiva llatina s'hi oposa la denominació anglosaxona, que fa referència al sector no lucratiu, identificant a un ampli grup d'organitzacions no lucratives (*non-profit organizations*) la característica més rellevant de les quals és la de que no distribueixen beneficis entre les persones que les controlen en base als seus estatuts (Levitt, 1973)⁵⁹. La majoria d'aquestes organitzacions, que adopten generalment l'estatut jurídic d'associació o de fundació, són conegudes com a integrants del *non profit sector* (EEUU) o en el seu equivalent britànic com el *voluntary sector* (Weisbrod, 1977).

D'aquest plantejament se'n deriva el fet que la finalitat de servei als seus membres o a la col·lectivitat de la que formen part es prioritza abans que l'obtenció de beneficis. Això emfatitza el fet que l'activitat econòmica desenvolupada per aquestes entitats té vocació de servei a persones, i no de cerca de benefici, condicionant la cerca de benefici com a objectiu intermediari per a un fi últim que és el de donar servei. Finalment, l'autonomia en la gestió, diferenciant-se especialment de les entitats pertanyents a l'esfera pública, completa la caracterització més estesa dels criteris ètics de l'economia social (Monzón, 2006: 9-10).

57 Com economia social tant les administracions catalanes com les basques entenen en sentit ampli, a l'economia sota la forma legal cooperativa i les societats laborals de treball associat, al marge de quines siguin les seves orientacions ètiques o les seves formes de presa de decisions.

58 L'economia solidària és l'expressió que més s'utilitza en aquesta recerca per fer referència al desenvolupament d'activitats econòmiques amb un clar plantejament ètic en pro de la democràcia i la justícia social.

59 Levitt es referia a l'acció de la Fundació Rockefeller quan va popularitzar l'expressió.

Les definicions de l'economia social (als països llatins) i del sector no lucratiu (als països anglosaxons), descriuen realitats amb amplis espais comuns, però amb característiques diferencials ben contrastades. El punt de trobada és representat per la noció de *tercer sector*, a la que es fa referència tant des d'un com des de l'altre enfoc. Ambdues definicions coincideixen bàsicament en fer referència a un espai a mig camí entre el sector privat i el públic, tot i que amb diferències significatives sobre el seu abast (Monzón, 2006).

L'enfoc que es centra en l'anàlisi del sector com a 'no lucratiu' exclou del tercer sector a totes aquelles organitzacions que distribueixen beneficis, sota qualsevol modalitat, a les persones o entitats que les han creat, controlen o financen. Per a l'enfoc predominant als països anglosaxons les entitats del tercer sector han d'aplicar estrictament el principi de no distribució de benefici (*not-for-profit*), és a dir que no s'hagin creat amb l'objectiu principal de generar beneficis ni d'obtenir una rentabilitat financera. Això condueix a excloure del tercer sector a les cooperatives i mútues, que en la seva immensa majoria distribueixen una part dels seus excedents entre els socis. Una exclusió que és discutida des de l'enfoc de l'economia social, tenint en compte que les cooperatives no només són entitats pioneres en el desenvolupament dels principis socialment transformadors de l'activitat econòmica, sinó que en molts casos, encara que reparteixin beneficis, són entitats que s'han creat bàsicament per oferir un servei als seus socis i no per a obtenir rentabilitats financeres.

Un segon aspecte de diferenciació entre ambdues perspectives assenyalades és l'aplicació del criteri democràtic en la presa de decisions dins l'organització, exigit teòricament per l'enfoc propi de l'economia social, i no considerat per l'enfoc de les *non profit organizations*. A efectes analítics això es tradueix en que la perspectiva anglosaxona inclou dins del tercer sector entitats que no compleixen el requisit d'organitzar la presa de decisions segons criteris democràtics. Ens referim a entitats com ara hospitals, universitats, col·legis, entitats culturals i artístiques, entre d'altres. Per contra l'enfoc de l'economia social tampoc és del tot estricte en aquest sentit i inclou dins del tercer sector a aquelles entitats voluntàries no lucratives, sobretot fundacions o les denominades entitats de tercer sector d'acció social, que proporcionen serveis de forma gratuïta o a preus que no són econòmicament significatius, al marge de que la presa de decisions en el seu si no sigui de caire democràtic (Monzón, 2006: 11).

Analitzant aquest garbuix de criteris per establir on comença i acaba el tercer sector, Víctor Pérez-Díaz, ja contemplava a inicis de la dècada dels noranta que caldria distingir l'existència de la utilitat social en un sentit més ampli que el que ofereixen moltes entitats privades no lucratives contribuint a la governació de la societat. Entre d'altres coses Pérez-Díaz remarcava que caldria fer referència al desenvolupament de la dimensió cultural i l'apoderament

comunitari com a aspectes de la utilitat social (Pérez-Díaz & López-Novo, 1993).

Cal considerar que els canvis en les formes i els motius de mobilització social així com les transformacions en el món associatiu també han tingut el seu reflex en l'àmbit empresarial. Durant la dècada dels noranta dins l'àmbit de la gestió empresarial es donen a conèixer diverses pràctiques, estratègies i sistemes de gestió empresarials que persegueixen un nou equilibri entre les dimensions econòmica, social i ambiental. La responsabilitat social corporativa, i la responsabilitat social a l'empresa, s'introdueixen com a factors empresarials d'èxit no només com a resultat de la pressió dels consumidors i activistes sinó també com a activitat estratègica addicional en la competència comercial⁶⁰.

Com a resposta a una nova realitat política i empresarial, també a finals de la dècada dels noranta, dins del tercer sector, i d'una manera molt vinculada al moviment anti-globalització o altermundista, les iniciatives més preocupades per la consideració socialment transformadora de l'economia social donen lloc a la creació de xarxes de foment del que es coneixerà com a economia solidària. Tant REAS Euskadi (1997) com la XES (2001) a Catalunya, casos d'estudi que apareixen en aquesta recerca, són exemples d'organitzacions sorgides per la unió de determinades entitats englobades dins del tercer sector que creuen en la promoció d'una nova manera d'entendre l'activitat econòmica que es basa en el comerç just, el reciclatge i l'ecologisme, entre d'altres criteris solidaris bàsics. Aquestes organitzacions, que observen l'increment del màrqueting social i la responsabilitat social corporativa com a preocupacions pròpies de les entitats privades, molt sovint multinacionals, de caire estrictament capitalista, fomenten la popularització del que es coneix com a balanç o auditoria social⁶¹, en ordre a establir criteris per discernir el gra de la palla en tot allò que significa la producció de transformació social a través de l'activitat econòmica.

El desenvolupament de la responsabilitat social i l'economia solidària esdevé cada dia més clau per a les administracions públiques a mesura que avança l'actual crisi econòmica. Com destaca Fraisse (2012), els governs locals, de la mateixa manera que les institucions internacionals, no han parat fins fa relativament poc atenció al potencial ofert per les iniciatives de la societat civil

60 Encara que a partir dels anys seixanta als EUA ja es comença a parlar de responsabilitat social corporativa o responsabilitat social empresarial, no és fins als anys noranta del segle vint, que es popularitza l'ús del concepte a Europa, impulsat per la Comissió Europea, amb la voluntat d'implicar l'empresariat en el foment de la cohesió social (Unzueta y Gurrutxaga, 2006).

61 Com a balanç social la Xarxa d'Economia Solidària entén l'elaboració d'un document que facilita el reconeixement del valor social general per una entitat amb la seva activitat. Aquest document permet a cada empresa o entitat, tenir una idea en conjunt de les seves aportacions, detectar-ne les insuficiències, i a partir d'això, marcar-se objectius de millora, que intentarà assolir en els propers exercicis. En el cas del model que difon la XES es tracta d'un document que avalua mitjançant diversos indicadors, la democràcia, la igualtat, la sostenibilitat, la participació comunitària, la qualitat laboral, la qualitat professional, i la compra i inversió eco-social.

organitzada, alternatives a l'empresa tradicional, en termes de creació de treball, desenvolupament local o cohesió social (Fraisie, 2012). Per altra banda, no hi ha una definició consensuada del poder de la societat civil organitzada en termes de transformació social ni del seu rol en les dinàmiques de governança. Aquesta recerca afronta el repte de desenvolupar criteris d'anàlisi que tinguin en compte la pluralitat de formes organitzatives encapçalades per la ciutadania organitzada de manera desinteressada que compten entre els seus objectius amb el tractament de les dinàmiques d'exclusió social.

2.2.3- La innovació social com a línia d'investigació interdisciplinària.

Per a fer referència al desenvolupament d'estratègies, conceptes i organitzacions que promouen dinàmiques de transformació social, al llarg de la primera dècada del segle vint-i-u, s'ha popularitzat l'ús de la noció d'innovació social⁶². La seva difusió en l'àmbit de la recerca urbana com una línia d'investigació interdisciplinària (Moulaert, 2012) està vinculada amb el desenvolupament dels projectes europeus de recerca (SINGOCOM (2002-2004), DEMOLOGOS⁶³ (2004-2007)), de l'acció coordinada KATARSIS (2006-2009) i la plataforma social SOCIAL POLIS⁶⁴ (2009-2010), tots sota la coordinació de Frank Moulaert. Tant en el marc d'aquests projectes, com en el si d'organitzacions que treballen en els vincles entre la recerca i l'acció pràctica, s'ha popularitzat l'expressió per a descriure tant la provisió de recursos per a la superació de les desigualtats socials, com per tractar la transformació de codis culturals o la innovació en els serveis públics (Martinelli, 2012; Moulaert and Van Dyck, 2012).

Com s'ha exposat a la introducció, com a entitats socialment creatives, en aquesta recerca ens

62 Segons Moulaert et al. (2005) el tòpic de la innovació social dins les ciències socials és relativament nou. Va ser suggerit a finals del segle XIX per Max Weber ("social inventions") i el 1930 va ser introduït explícitament per Joseph Schumpeter dins la teoria econòmica (Moulaert, et al., 2005). Schumpeter descriu el desenvolupament com un procés de destrucció creativa basat en la innovació i l'emprenentatge (Leubolt *et al.*, 2009). L'emprenedor és descrit com l'introduïdor d'una descoberta, que pot ser fruit de l'articulació de noves combinacions d'elements ja existents. Schumpeter observa l'existència de diverses categories de resistència a la innovació com són la incertesa, la dificultat per descobrir noves combinacions d'elements i la necessària construcció de l'ús social de la innovació (Fontan *et al.*, 2004). D'altres autors com Abreu (2011) realitzant un anàlisi epistemològic destaquen que la idea d'innovació social, en tant que canvi social, és tant antiga com la humanitat i que ha estat avaluada per tots els pares fundadors de les ciències socials (Marx, Weber, Durkheim) utilitzant conceptes afins. Abreu (2011) recull els autors que utilitzen específicament l'expressió durant els anys seixanta (Peter Drucker o Michael Young) els anys setanta (Pierre Rosanvallon, Jacques Fournier i Jaques Attali) i els vuitanta (Chambon) (Abreu, 2011: 134). En l'actualitat la noció d'innovació social té diversos significats. Per exemple, pot ser utilitzat per fer referència a processos i tècniques d'innovació, com el programari de codi obert que s'aplica en l'àmbit del software informàtic. Alternativament s'utilitza per fer referència a innovacions que tenen un propòsit social, com el microcrèdit o l'ensenyament a distància, i pot ser vinculat, com és el cas d'aquesta recerca, a l'emprenentatge social, encara que l'emprenentatge no sigui necessàriament innovador.

63 Social Innovation, Governance and Community Building (SINGOCOM) Development Models and Logics of Socioeconomic Organisation in Space (DEMOLOGOS)

64 *Alternative Knowledge and Practice in Overcoming Social Exclusion in Europe.*(KATARSIS) 6thFP; *Social Platform on Cities and Social Cohesion (SOCIAL POLIS) 7thFP.* CE.

referim a aquelles experiències que promouen la innovació social: promovent la satisfacció de recursos i serveis per a persones en situació o risc d'exclusió social, l'apoderament sociocultural i econòmic d'aquestes persones, i la institucionalització de pràctiques orientades tant a innovar en els serveis públics com a canviar les relacions de poder relacionades amb la producció i reproducció de l'exclusió social (Moulaert et al., 2007b). La manera com les entitats objecte d'estudi són socialment innovadores varia en funció de les temàtiques a les que s'orienten i als mecanismes a través dels quals es plantegen la influència en la governança, però les pràctiques que plantegen, es caracteritzen totes elles, per considerar com a necessària la institucionalització de nous mecanismes per promoure el canvi social associat a les dinàmiques d'exclusió social.

Davant la dicotomia clàssica dels anàlisis de la relació entre societat civil i administració pública, que distingeixen entre entitats socialment transformadores que promouen dinàmiques de canvi des de la base (*bottom-up*), i institucions públiques, també preocupades pel tractament de les dinàmiques d'exclusió, que promouen polítiques socials, de dalt cap a baix (*top-down*), l'anàlisi de les dinàmiques d'innovació social desenvolupat en el marc de la recerca urbana contemporània posa l'atenció en la institucionalització de pràctiques socialment creatives amb l'expressió *bottom-linked policies* (Novy et al., 2012; Pradel et al., 2012). En aquesta línia considerant que tant el sector privat⁶⁵ com les administracions públiques també poden ser socialment innovadores, aquesta recerca es planteja investigar de quina manera els règims de benestar local incideixen en l'associacionisme socialment transformador i en la producció d'innovació social. En aquest sentit aquest treball complementa la recerca realitzada dins el projecte KATARSIS on s'ha observat en una perspectiva comparada europea com les formes i continguts dels programes que desenvolupen les entitats socialment creatives promogudes per la societat civil estan molt vinculades als modes de governança en el que es troben immerses (Pradel et al., 2012).

Com suggereix el treball de Esping-Andersen (2002), el règim nòrdic de benestar, de caràcter socialdemòcrata, ofereix un marc institucional distintiu per a les polítiques socials. En aquest context, degut a l'herència del municipalisme socialista en el qual les institucions públiques estan habituades a exercir de forces líders en la transformació social, les organitzacions de la societat civil han desenvolupat un rol marginal en la provisió de serveis. Als països nòrdics la innovació social tendeix a estar relacionada amb un nou desenvolupament qualitatiu del sector públic, per exemple, en l'aplicació de nous estàndards per la gestió holística i inclusiva amb els usuaris dels centres comunitaris (Andersen et al., 2012; Pradel et al., 2012).

⁶⁵ Stephen Goldsmith (2010) promou l'ús de l'expressió innovació social per a fer referència al compromís del sector privat en la provisió de serveis socials.

Per contra en el cas dels països sud-europeus la societat civil tendeix a veure's forçada a involucrar-se ella mateixa en la gestió de la inclusió social. En aquests contextos és usual trobar iniciatives compromeses amb la transformació de les relacions socials i la provisió de recursos i serveis, al marge de les administracions públiques, sovint partint d'una posició en tensió o fins i tot conflictiva respecte de les administracions locals. Degut a la imbricació en cultures del benestar basades en la reciprocitat informal i les aliances familistes, les dinàmiques d'innovació social en els contextos del sud d'Europa són principalment promogudes per la societat civil⁶⁶.

Un altre cas és aquell dels contextos institucionals que han sofert un procés de neo-liberalització que ha suposat una relativa retirada de l'estat en favor de la regulació promoguda a través dels mecanismes de mercat. El cas britànic ofereix un exemple d'aquest tipus ideal de règim de benestar. En aquest context és més fàcil trobar entitats socialment creatives amb una organització orientada cap al negoci. Són contextos on es poden trobar experiències d'organitzacions que combinen la consciència d'estar treballant per a la inclusió social amb la provisió de bens i serveis a través d'intercanvis mercantilitzats. En aquests casos les entitats socialment creatives tendeixen a mobilitzar els propis sabers i coneixements exportant experiències a diversos contextos similars per a esdevenir sostenibles, tot treballant en la majoria dels casos amb l'administració pública com a principal client.

Aquestes observacions sobre la influència del règim de benestar en la forma de les entitats socialment creatives s'han de relativitzar observant que els règims de benestar són complexos institucionals en transició constant. En un mateix règim o sistema de benestar per tant s'hi poden trobar exemples de tots aquests tipus ideals. Per exemple, en el cas català, trobem entitats que responen a l'esquema d'estratègia socialment creativa típica al sud d'Europa, com és el cas de l'Ateneu Popular de 9 Barris, però també trobem exemples d'entitats socialment creatives orientades a respondre a la provisió de bens i serveis a través d'intercanvis mercantilitzats amb l'administració, com és el cas de Surt.

La mirada científica a la formació de diferents tipus d'entitats socialment creatives ha de comptar amb aquesta complexitat institucional (Ghezzi & Mingione, 2007; Mingione et al., 2002) i entendre les dinàmiques d'innovació social com un procés intrínsecament territorial (Van Dyck & Van den Broeck, 2012). Les relacions de poder entre actors, així com també les diferents coalicions que creen consensos o els vincles dèbils que desenvolupen els actors

66 En aquests contextos l'autonomia de la societat civil, al marge de les seves limitacions financeres, tendeix a ser subratllada com un valor que contrarresta l'absència de recursos i la manca d'inversió pública. Són contextos on es promou el desenvolupament de forts lligams en el sí de la comunitat de referència amb el que cada iniciativa es mostra implicada. Com a resultat d'això els exemples d'innovació social més propis del context sud-europeu són iniciatives íntimament lligades a la base social del territori, impactant en els mecanismes de governança institucionalitzats promovent canvis en les maneres d'apropar-se i conceptualitzar el problema de les desigualtats socials (García et al., *forthcoming*).

(Granoveter, 1973), estan relacionats amb les característiques dels contextos nacionals, regionals i locals, i la territorialització en aquests de drets de ciutadania (Martinelli, 2012). És per això que aquesta recerca explora com incideix la governança multi-escalar i la seva consolidació en sistemes de benestar locals en el desenvolupament de la societat civil organitzada.

2.3- Conclusions.

Durant la segona meitat del segle vint, han sigut diversos els enfocaments teòrics que han intentat comprendre els motius i les formes de mobilització col·lectiva per a la transformació social. Dels models psicològics socials, basats en la identificació de la privació relativa com a motiu bàsic de la mobilització, fins els models teòrics basats en la mobilització de recursos i el consum col·lectiu, amb Manuel Castells entre els seus principals difusors, la investigació sobre els moviments socials urbans ha evolucionat cap a models teòrics que contempen la complexitat en la composició social, els motius i els mecanismes d'influència dels moviments socials urbans.

L'aportació de Castells a *The city and the grassroots* (1983) en que identifica els moviments socials urbans per estar orientats al consum col·lectiu, la cultura comunitària i l'autogestió política (Susser, 2001: 21), pot considerar-se com a vigent i molt relacionada amb la identificació de la perspectiva de la innovació social com orientada a la provisió de recursos i serveis, vinculada a l'apoderament cultural i al canvi en les relacions generadores d'exclusió (Moulaert, 2000; Moulaert et al., 2007a).

L'estudi del canvi social promogut per la ciutadania té en la literatura dels moviments socials urbans de la segona meitat del segle vint un marc d'anàlisi de referència. Els autors que analitzen els nous moviments socials a finals del segle vint identifiquen noves formes de mobilització en les que la qualitat de vida i l'expressió personal esdevenen molt rellevants, vinculades a valors post-materialistes (Inglehart, 1990; Tourraine, 1981). Melucci parla de moviments que responen a la necessitat de desenvolupar nous codis culturals (Melucci, 1985:792). Aquestes qualitats referides als nous moviments socials de finals del segle vint, són en molts sentits observables en les entitats socialment creatives promogudes per la societat civil que són objecte d'estudi en aquesta recerca.

Per altra banda, l'anàlisi de la relació entre aquests moviments i l'administració pública suscita diverses observacions útils per a la contextualització de l'objecte d'estudi en aquesta recerca. Com assenyala Offe malgrat en molts casos poden rebutjar tot allò institucionalitzat (1988: 178)

els nous moviments socials entren en contacte amb les administracions públiques a través d'organitzacions com les que s'estudien en aquesta recerca, que treballant en xarxa s'imbriquen en les estructures institucionals. Considerant aquesta idea ja a principis de la dècada dels noranta, autors com Víctor Urrutia, destaquen l'interès d'estudiar la capacitat d'aquestes entitats per participar en l'esfera pública i posar de manifest determinats debats clau (Urrutia, 1992: 55). Aleshores la literatura acadèmica, segons destaquen aquests mateixos autors, no ha entrat prou en l'anàlisi de les relacions entre les institucions públiques i les organitzacions derivades dels moviments socials.

La principal diferència entre les entitats objecte d'estudi en aquesta recerca i els nous moviments socials analitzats a finals del segle vint és que les entitats objecte d'estudi en aquesta recerca si entren en l'esfera pública no acostumen a buscar la confrontació amb l'administració. Aquesta observació suggereix afirmar la tesi d'una certa continuïtat entre les entitats socialment creatives analitzades en aquesta recerca i els moviments socials, caracteritzant a les entitats socialment creatives com a entitats pont entre l'administració i els moviments socials. Son entitats que es concentren en el desenvolupament d'alternatives possibles, orientades de manera progressiva i localitzada a fomentar noves formes d'organització social i econòmica de caràcter democràtic i equitatiu. Les entitats socialment creatives representen doncs una visió pragmàtica, parcel·lada en àmbits de treball molt concrets, de la transformació social per a l'eixamplament democràtic, la organització de xarxes i la innovació institucional.

El debat sobre els motius rectors de les entitats de la societat civil també es pot relacionar amb el debat sobre la delimitació del tercer sector. Les diferències entre la tradició llatina, que entén el tercer sector en el marc de l'economia social, respecte la tradició anglòfona, que fa referència a la no distribució de beneficis per delimitar el tercer sector, posen de manifest la manca d'acord en els criteris per a la mesura de l'impacte en termes de transformació social de les entitats socialment creatives promogudes per la societat civil. Un camp en el que aquesta recerca fa una aportació concreta explorant la manera com una mostra d'entitats, de diferents naturaleses i amb distinta finalitat en dos ciutats diferents incideixen en millorar la provisió de recursos i serveis per a persones i grups sotmesos a dinàmiques d'exclusió, promovent noves formes d'abordar la conceptualització i el tractament de les dinàmiques d'exclusió social.

L'estudi de la innovació social des d'una perspectiva urbana, en el que s'inclou aquesta recerca i que té una línia d'investigació popularitzada per nombrosos projectes d'investigació col·laborativa durant la primera dècada del segle vint-i-u (MacCallum et al., 2009; Moulaert et al., 2012), pren com a referència la idea que la institucionalització de les dinàmiques d'innovació social en la provisió de serveis públics i en la articulació de respostes a les

dinàmiques d'exclusió té un caràcter molt lligat als sistemes locals de benestar (Andreotti et al., 2012; Ghezzi and Mingione, 2007; Mingione, 2002; Martinelli, 2012), que implica tant a actors governamentals o públics, com a actors de la societat civil o privats (Novy et al., 2012; Pradel et al., 2012) i que és un procés intrínsecament territorial (Moulaert, 2009; Van Dyck and Van den Boeck, 2012). Aquesta recerca posa de relleu aquestes observacions centrant-se en l'anàlisi de les dinàmiques d'innovació social promogudes per la ciutadania organitzada sense ànim de lucre.

Capítol 3

La governança urbana pel tractament de les dinàmiques d'exclusió social

3.0- Introducció.

L'objectiu d'aquest capítol és contextualitzar críticament l'interès per part de l'administració pública per la participació de la societat civil en el tractament de les dinàmiques d'exclusió social. Com s'ha observat al capítol anterior l'associacionisme socialment transformador entra en contacte amb l'administració per a desenvolupar els seus objectius. En aquest capítol s'examina les raons que duen a l'administració pública, per la seva banda, a buscar la col·laboració de la societat civil en el tractament de les dinàmiques d'exclusió social.

De manera creixent les polítiques socials impliquen la intervenció d'una multiplicitat d'actors, així com també d'escales administratives, que precisen coordinació (Jessop, 2002; Brenner, 2004). La importància de la governança multinivell, i d'un cert rol coordinador per part de l'administració pública en aquesta, s'explica per un procés de transformació econòmica iniciat durant la dècada dels noranta en que el lideratge de les ciutats i les regions esdevé cada cop més decisiu. No només l'entrada d'agents privats en el desenvolupament de les polítiques públiques sinó que, sobretot en el context europeu, la coordinació entre diferents administracions, esdevé cada dia més rellevant alhora de promoure el progrés social i econòmic de les regions urbanes (Eizaguirre et al., 2012; Garcia, 2006; Giersig, 2008; Pradel et al., 2012).

En funció del bagatge històric i la cultura política es distingeixen disparitats territorials clares entre sistemes de benestar local⁶⁷ (Andreotti, et al., 2012; Ghezi & Mingione, 2007; Mingione et al., 2002). Dins d'un mateix estat, especialment en els països federals o quasi federals, és possible distingir diferents règims de benestar local en funció de les diferents combinacions de poders que es donen entre les escales administratives sub-estatals (Garcia & Kazepov, 2002). Aquests règims consten de patrons de comportament institucional propis pel que fa a la relació de l'administració pública amb el mercat i la societat civil. En conseqüència els règims de benestar local incideixen d'una manera particular a decantar l'equilibri inestable entre cohesió social i competència econòmica com a objectius de les polítiques urbanes contemporànies (Andreotti et al., 2012).

La necessitat de tractar els efectes socials de la competitivitat econòmica i garantir la cohesió social, especialment en els contextos sud-europeus, va lligada a la participació d'entitats liderades per la societat civil en la governança de l'exclusió. La conceptualització de les dinàmiques d'exclusió, en tant que processos relacionals i polièdrics⁶⁸, és relativament recent

⁶⁷ Com s'ha apuntat a la introducció l'expressió règim de benestar local implica la consideració d'una coherència particular, geogràficament localitzable i històricament contextualitzada, dels diferents rols que adopten els actors polítics, econòmics i socials i la seva vinculació institucional a les relacions de poder entre escales de l'administració pública. (Andreotti et al., 2012; Ghezzi and Mingione, 2007).

⁶⁸ La consideració de l'exclusió social com a procés relacional i polièdric representa un avanç en la comprensió de les dinàmiques que condueixen a situacions d'absència de benestar. La noció d'exclusió social, i d'una

dins de les polítiques públiques, fins fa poc centrades en la consideració de la situació de pobresa com una condició estàtica. També les teories del capital social aplicades a la sociologia urbana (Putnam, 2000; Coleman, 1988), encara que contestades per molts acadèmics, han incidit en promoure el reconeixement de les entitats de la societat civil orientades al tractament de l'exclusió social com a crucials en el manteniment de la cohesió social.

La diversitat creixent, tant ètnica com social, ha fet créixer l'interès pel foment de la participació associativa en la governança de contextos urbans cada cop més fragmentats. En conseqüència, cada vegada de manera més freqüent, durant la primera dècada del segle vint-i-u, les institucions públiques fan referència a la participació ciutadana així com a la integració de les associacions de la societat civil en processos consultius, que esdevenen mecanismes per garantir uns mínims d'aplicabilitat a les polítiques públiques.

3.1- La condició multi-escalar de la governança urbana

La idea de governança s'ha convertit en una noció indispensable per a descriure les formes de governar contemporànies. La literatura que utilitza l'expressió en l'àmbit de la sociologia i l'economia política es fa ressò d'un canvi en els mecanismes de comandament i control utilitzats en el si de l'administració pública. Un canvi que comporta una creixent complexitat en la presa de decisions i que implica també canvis en els processos d'aplicació de les polítiques públiques. L'estat i les administracions públiques es reconfiguren segons aquest nou paradigma d'un rol centralitzador i directiu, propi d'un període anterior, a un paper coordinador preocupat per facilitar el desenvolupament de les polítiques públiques.

Amb diferents motius i aproximacions, l'ús de l'expressió “bona governança” ha estat afavorida per importants institucions internacionals com el World Bank⁶⁹ (1992), la OECD (1995), les Nacions Unides (1997) o la Comissió Europea (CEC 2001; 2003). El concepte de “bona governança” de la Comissió Europea, expressat al 2001 al *Llibre blanc de Governança Europea* (CEC 2001), i al posterior *Informe de la Comissió sobre Governança Europea* (CEC, 2003) fa èmfasi especial en la multi-escalaritat i el control democràtic. La Comissió Europea defineix cinc principis de bona governança: l'obertura, la participació, la transparència,

multiplicitat de dinàmiques que hi condueixen implica la superació de la comprensió de la pobresa com una condició estàtica (Atkinson et al., 2001; Silver, 2006; Subirats, 2004; Raya, 2007).

69 Per Leubolt et al. (2009), son els efectes negatius dels plans d'ajustament estructural el que va suggerir la difusió de la noció de governança. Durant la segona meitat de la dècada dels noranta apareix en el discurs de les institucions financeres hegemòniques la necessitat de “fer tornar” a l'estat, utilitzant-se la idea de “governança” per fer-hi referència. Entre 1997 i 2002, en un context de fragmentació social creixent i liberalització dels serveis públics, el Banc Mundial situa en el primer pla del seu discurs a l'estat i les institucions públiques com a instàncies que garanteixen la governança (Leubolt, *et al*, 2009: 14).

l'efectivitat i la coherència. En el marc de la Unió Europea, en ordre a promoure la implicació i la participació ciutadana, la governança es presenta vinculada a un necessari replantejament del model lineal de polítiques dispensades de dalt a baix. La governança es relaciona amb la creació d'un cercle virtuós basat en el *feed back*, les xarxes i la implicació en la creació i la implementació de polítiques a tots els nivells (Leubolt *et al*, 2009: 17).

En l'àmbit acadèmic, l'ampli cos literari que analitza la noció de governança inclou des d'aproximacions de caire teòric a temptatives explicatives de tipus empíric passant per discursos polítics de caràcter normatiu (Pierre, 2005). Per la sociologia política, principalment la paraula governança posa en relleu la pluralitat d'actors i escales administratives que participen en la presa de decisions i en l'aplicació de les polítiques públiques emfatitzant la interacció i l'entrada d'actors privats i societat civil organitzada en el disseny i la gestió de les polítiques públiques. Expressions com "l'estat cooperatiu" (Mayntz, 2003) es dirigeixen a la re-emergència de solucions corporativistes conegudes com a xarxes de treball (*networks*) o partenariats⁷⁰ (Di Gaetano & Strom, 2003).

Partint del que es coneix com la teoria de la regulació, diversos anàlisis es centren en el desenvolupament històric de l'estat del benestar i la seva posterior transformació al llarg dels últims quaranta anys, des de les economies nacionals basades en el keynesianisme fins als estats-nació multi-escalars regits per agendes polítiques neo-liberals. Treballs significatius en aquest sentit són els de Rhodes (1997), MacLeod (2001), Brenner (1999, 2004a, 2004b), Jessop (2002; 2004), Bache i Flanders (2004), Blatter (2004; 2006) o Le Galès (2002). Aquests autors fan èmfasi en la transformació de la governança, des de polítiques dirigides pels governs centrals, cap a noves formes de governança multinivell en les que els nivells de govern urbà i regional esdevenen decisius. És un procés vinculat a la transformació de les economies fordistes i la flexibilització de les relacions productives que a nivell polític es manifesta en una re-estructuració de l'estat del benestar. Una reconfiguració que es basa en la difusió de les funcions governamentals abans encarnades per l'estat nació a d'altres nivells administratius, no només sub-nacionals sinó també supra-nacionals.

Mentre autors com Brenner (2004) o Jessop (2002) assenyalen el canvi estratègic dels estats per adaptar-se al règim de regulació del que es coneix com a capitalisme flexible, altres autors com Le Galès (2002) i Sassen (2007), subratllen el rol de les ciutats i les regions com a actors col·lectius, i la pressió que generen sobre els estats centrals per a obtenir més recursos i

⁷⁰ El terme governança ha estat utilitzat amb molta freqüència durant la primera dècada del segle XXI per fer referència a un nou model de gestió pública, emfatitzant la transició cap a noves formes de fer política en les quals noves agències mixtes entre el sector públic i el privat substitueixen l'estat com a únic proveïdor de recursos i serveis. Un dels àmbits en que la investigació acadèmica sobre governança s'ha desenvolupat més especialment ha estat l'anàlisi del paper dels partenariats en el lideratge dels processos de transformació urbana (DiGaetano & Strom, 2003: 356).

competències. En ambdós perspectives hi ha una consciència compartida que dos fenòmens relacionats estan transformant la forma de governar els estats: per una banda el rol creixent dels nivells administratius sub-nacionals i supra-nacionals⁷¹, per l'altra, la implicació d'actors privats i societat civil.

Cal remarcar la vinculació de la idea de governança a la literatura sobre el paper de les ciutats i les regions en la nova economia. A ambdós costats de l'Atlàntic el sorgiment d'una literatura específica amb la governança urbana (*urban governance*) com a objecte d'estudi es pot explicar pel reconeixement per part de l'economia i la sociologia política de la importància del nivell local i regional com a àmbits de definició de dinàmiques i condicions pel desenvolupament econòmic. La governança urbana és un factor crucial d'una més àmplia governança multinivell, que implica també a altres instàncies. Des d'una perspectiva crítica, el 'nou regionalisme urbà' com s'ha conegut a l'interès acadèmic per la competitivitat urbana, reifica a la ciutat-regió, com un agent polític de l'economia global exagerant a vegades l'autonomia funcional i territorial de les institucions involucrades en la governança metropolitana (González, 2007; Jonas and Ward, 2007: 169; Tretter, 2008; Feiock, 2009: 356)

Les polítiques de creixement econòmic i reestructuració del teixit empresarial, fins fa poc encarnades principalment per l'estat nació, han estat progressivament descentralitzades cap a ciutats i regions. Això ha subratllat la competència entre ciutats fent que es donin diferències molt grans entre aquestes. El context institucional, tant a escala nacional com regional o local, explica gran part d'aquestes diferències. L'habilitat dels actors locals per a organitzar-se i fer presents les seves ciutats en les xarxes de governança globals depèn en gran mesura dels recursos i competències que els atorguen els contextos estatals i regionals en els que estan inscrits. La capacitat dels governs locals per fer front als reptes d'unes estructures socials urbanes cada cop més complexes depenen, a part de les competències que tinguin reconegudes, dels esquemes de finançament amb que aquestes competències siguin recolzades. En aquesta recerca, s'exposa com dues ciutats dins d'un mateix context estatal caracteritzat per una estructura de finançament municipal molt precària⁷², disposen de règims de benestar local diferents, degut, entre d'altres coses, a un sistema de finançament diferenciat.

Segons Treib (2004), la governança urbana es pot definir com el marc conceptual que defineix determinats elements rellevants a considerar en els processos de producció de polítiques. Les relacions formals i informals entre actors públics i privats són un exemple dels elements als que

71 Un exemple de la importància de les escales de presa de decisions supra-nacionals és l'estratègia europea per l'ocupació, que comença a funcionar el 1997, arrel del Tractat d'Amsterdam, en el que es defineix l'ocupació com una prioritat comunitària i s'atorguen competències a la Unió Europea pel desenvolupament de polítiques coordinades entre els països membres. (<http://europa.eu/eur-lex/es/treaties/selected/livre545.html>)

72 L'estat espanyol té un percentatge de despesa municipal de 1000€ anuals per capita, mentre que països com Suècia o el Regne Unit aquesta despesa és de 3000 i 4000€ (Woolman, 2009 a Eizaguirre et al., *forthcoming*).

es refereix com a rellevants en els processos de producció de polítiques (Treib, 2004). L'anàlisi comparatiu d'aquestes relacions entre actors públics i privats ofereix indicadors de les diferències en els modes de governança urbana⁷³.

El rol creixent de noves agències d'àmbit urbà o regional en la promoció del creixement econòmic és especialment rellevant a nivell local, on es distingeixen diferents tipus de coalicions en funció del context. Els debats que es donen, per exemple, en la literatura nord-americana, sobre la noció de règims urbans (*urban regimes*), posen un èmfasi especial en el partenariat mixt entre l'administració i l'empresa privada com a motor de transformació econòmica. Diversos autors s'ocupen de senyalar que aquest plantejament és molt específic de les coalicions polítiques i econòmiques que es donen en les ciutats nord-americanes i que no és útil en d'altres contextos (Pierre, 2005; Savitch & Kantor, 2002; Stone, 2005). Segons Tretter, la teoria nord-americana tendeix a infravalorar la importància que té la interacció entre múltiples nivells governatius a l'hora de promoure coalicions que liderin la transformació d'una ciutat (Tretter, 2008: 87).

En el cas europeu, la casuística és diferent. El poder dels partenariats entre el sector privat i l'administració pública en tant que instruments definidors de les polítiques públiques és menor que a les ciutats nordamericanes. Degut a una tradició d'intervenció forta per part del sector públic en el planejament urbà, així com també a una alta densitat institucional, en el context europeu la governança implica no només les coalicions entre el sector públic i el privat, sinó que també la connectivitat entre els diferents nivells del sector públic (Giersig, 2008: 53; Navarro et al., 2008: 531), o la relació entre els diferents nivells del sector públic i la ciutadania (Garcia, 2006; García & Judd, 2012; Gerometta et al, 2007). En el context europeu és molt més freqüent que en el nord-americà la valoració del paper de la societat civil no agrupada al voltant d'interessos empresarials ni estrictament alineada amb les administracions. L'anàlisi de les implicacions, en termes democràtics⁷⁴, de la transformació del rol tradicional de l'estat forma part de les preocupacions principals en el context del vell continent (Hendriks, 2009: 689; Moulaert et al., 2007a; Novy et al., 2012; Swyngedouw, 2005).

Sobretot en el context europeu un cos important de la recerca es centra especialment en la dimensió multinivell de la governança contemporània, provant d'entendre la relació entre escales de govern sub-nacionals, nacionals i supra-nacionals, així com la interacció entre els

73 Modes de governança que es diferencien entre si per com afronten la tensió entre la cohesió social i la competitivitat econòmica, així com per com es desenvolupa en el seu si la institucionalització de la vida política, la presa de decisions i els filtres a la participació, entre d'altres factors (Pierre, 2005; Treib, 2004).

74 Les possibilitats de la participació ciutadana en els processos de presa de decisions i el rol dels diferents actors no lucratiu en la gestió de les ciutats, són qüestions cabdals en la recerca europea sobre governança (Beaumont and Loopmans, 2008; González & Healey, 2005). Aquesta investigació s'emmarca en aquesta lògica.

actors implicats en aquestes distintes escales. Aquesta línia de recerca subratlla el rol de la Unió Europea com una escala de governança supra-nacional que està potenciant en determinats aspectes a les escales sub-nacional, regional o local (Geddes & Bennington, 2001; Bache & Chapman, 2008; Garcia, 2006; Garcia et al., 2004). La influència de les polítiques regionals europees a través dels Plans Nacionals d'Inclusió Social⁷⁵ en les formes d'assistència social i les accions contra l'exclusió i la pobresa a nivell urbà i regional són una mostra de la importància de la governança multinivell europea (Andreotti, 2006; Eizaguirre et al., 2012; Garcia et al., 2004; Saraceno, 2002).

Les dues ciutats escollides en aquesta recerca són exemples de contextos on s'han donat coalicions de governança multinivell per promoure la transformació de la ciutat. Tant Barcelona com Bilbao han desenvolupat estratègies de renovació urbana lligades a situar la ciutat en un mapa d'atractivitat turística global. Amb la justificació d'una prosperitat generalitzada, la introducció del turisme com a eix de l'estratègia econòmica de la ciutat es dona en ambdós casos durant la segona meitat de la dècada dels noranta (Garcia, 2008: 66; Rodríguez, 2002). En ambdós ciutats això es fa mitjançant un ús intensiu del màrqueting urbà i la vinculació de la transformació urbana a una voluntat d'atraure la creativitat cultural. L'estratègia de la *brandificació*, en paraules de Francesc Muñoz (Muñoz, 2008: 157), o de la promoció de la ciutat-marca (Alvarez-Mora, 1999, UTE, 2004) s'associa a la regeneració cultural en ambdues ciutats. A l'entrada del segle vint-i-u això implica el suport institucional a l'establiment de nous museus o indústries culturals, entre d'altres. Com han observat els autors que han estudiat la relació de les indústries culturals amb l'estratègia de renovació de les ciutats, la cultura juga un paper clau en el foment de l'atractivitat urbana a l'entrada del segle XXI (Florida, 2002; Zukin, 1995, 2010).

En ambdós casos es pot observar com més enllà de les institucions de caràcter urbà o metropolitana, els respectius governs autonòmics, així com l'estat, han incidit en promoure la internacionalització d'ambdues ciutats (aquesta qüestió es desenvolupa amb detall al capítol 4). En el cas de Barcelona la transformació de la ciutat durant la dècada olímpica s'explica per una forta aliança entre les administracions públiques i el sector privat. A la capital catalana les administracions públiques impliquen al sector privat en la promoció i el desenvolupament de la ciutat (Capel, 2005; Degen & García, 2008), però el factor inter-institucional, d'aliança no només promoguda pel govern local sinó que secundada per la Generalitat i el govern estatal, té

⁷⁵ L'estratègia europea per a la inclusió social, també coneguda com la Estratègia de Lisboa, neix en el Consell Europeu de Lisboa celebrat a Lisboa i Feira el juny de 2000. En ell s'hi marquen les directrius de la política social europea. Durant el temps que porta funcionant s'han anat renovant les directrius dins del que es coneix com l'Agenda Social Europea, un marc de coordinació de les estratègies nacionals que contempla la participació dels agents socials, les entitats d'iniciativa social, l'administració regional (o autonòmica en el cas espanyol) i les corporacions locals.

una importància crucial en la inversió en infraestructures.

En el cas de Bilbao s'argumenta que el pes de la iniciativa privada és menor respecte el cas català. La unió d'esforços entre administracions públiques, amb una forta connectivitat sobretot entre Govern Basc, Diputació Foral i Ajuntament, és el principal factor d'èxit. La recerca sobre la transformació de Bilbao destaca que ha estat el sector públic qui ha liderat el disseny i el desenvolupament de les operacions. La transformació s'ha executat a través del partenariat públic-privat Bilbao Ría 2000, seguint una línia d'intervenció definida bàsicament pel sector públic que es caracteritza per la importància atorgada a les infraestructures i per el desenvolupament en sòl públic (Rodríguez, 2002).

3.2- El capital social com a recurs discursiu clau en el foment de la cohesió urbana.

La governança urbana ha estat tractada com un factor clau per al creixement econòmic però també s'ha discutit com hem vist, sobretot en el context europeu, fent referència al desenvolupament de la cohesió social. En aquesta línia a la Unió Europea, la competitivitat urbana és relacionada amb el tractament de l'exclusió social (Harding, 2005). Per la recerca europea que es centra en l'estudi comparatiu de les formes de governança urbana, la capacitat de les ciutats (a través dels seus governs o a través de coalicions entre l'administració a diferents nivells, la ciutadania activa i el sector privat) per tractar les dinàmiques de fragmentació social esdevenen un indicador més de la competitivitat econòmica d'un territori (Moulaert, 2000; Novy et al., 2012).

Fent èmfasi en la teoria social que analitza els vincles relacionals dèbils com a crucials en el comportament econòmic i la innovació (Granoveter, 1973), o el capital social⁷⁶ en tant que

⁷⁶ Per capital social Bourdieu (1986) es refereix a recursos basats en la vinculació a un grup. El conformen les relacions i les xarxes d'influència i suport que es deriven de formar part d'un grup. Bourdieu descriu el capital social com l'agregació dels recursos actuals i potencials que estan lligats a la possessió d'una xarxa perdurable de relacions més o menys institucionalitzades, de reconeixement o atenció mútua (Bourdieu, 1986: 241). El volum de capital social propietat d'un agent depèn de la mida de la xarxa de connexions que aquest pot mobilitzar i del volum de capital (econòmic, cultural o simbòlic) propietat d'aquells amb els que està connectat. Segons Bourdieu, els beneficis aconseguits de l'afiliació a un grup són la base de la solidaritat que fa possible la seva existència. Per Fukuyama el capital social és una norma de col·laboració informal que promou la cooperació entre dos o més individus. Com a norma està relacionada amb l'honestedat, l'acompliment de compromisos, el desenvolupament de responsabilitats i la reciprocitat. Fukuyama relaciona la confiança, les xarxes i la societat civil com un resultat del capital social, però no com el capital social en si mateix (Fukuyama, 1999: 12). Destaca que pot tenir externalitats positives i negatives. Que pot ser utilitzat tant com un bé públic, en tant que valor universalista de solidaritat i col·laboració, però també en tant que norma privada de comportament orientada a beneficis egoistes. Fukuyama subratlla que la literatura del desenvolupament no ha tendit a identificar el capital social com un recurs, sinó com una responsabilitat. La modernització econòmica, ha requerit en cert sentit, trencar amb els cercles de reciprocitat tradicionals, i per aquest motiu, per Fukuyama, el desenvolupament dels

norma que institucionalitza la col·laboració entre actors (Bourdieu, 1986; Fukuyama, 1999), les polítiques públiques a Europa han incidit en programes de renovació urbana que combinen la remodelació física amb la recuperació social dels barris. El pla de barris desenvolupat per la Generalitat de Catalunya n'és un exemple⁷⁷. Aquests programes, que han estat desplegats arreu d'Europa, han articulat la idea que el foment de la sociabilitat veïnal, així com la millora física i social de les condicions de vida urbanes i comunitàries, té una influència sobre les dinàmiques d'exclusió social que pateixen els seus habitants (Andersen & Van Kempen, 2001; Forrest & Kearns, 2001: 2125; Moulaert & Nussbaumer, 2005). Una qüestió que ha estat contestada per investigadors de la segregació urbana com Musterd que recorda que la majoria de les dinàmiques d'exclusió social que afecten els barris desfavorits tenen unes causes que transcendeixen l'àmbit del barri (Musterd, 2006).

El concepte de capital social aplicat a la sociologia urbana s'utilitza per entendre el rol de les xarxes socials tant en l'empoderament d'individus com en el desenvolupament econòmic de la ciutat o el barri. L'interès pel capital social com a crucial en el desenvolupament local parteix del treball de Coleman (1988) i Putnam (1993, 2000) que permet la comprensió dels factors no econòmics en el desenvolupament econòmic⁷⁸. Amb l'ús de la noció de capital social en les polítiques públiques es busca la connexió entre els grups socials més desfavorits i les administracions.

Des d'una perspectiva crítica, l'èmfasi en el capital social, així com en els termes de governança o cohesió social, es pot explicar per una situació d'ambigüitat política i cert buit intel·lectual (Maloutas & Pantelidou, 2004: 450; Mayer, 2003; Middleton et al., 2005: 1711). La necessitat d'explicar l'aparent fallida dels mercats i la inoperància de l'estat per solucionar determinats

l·ligams dèbils destacats per Granoveter (1973), propis de comportaments individuals heterodoxos que es mouen entre grups, forma part de les senyals d'identitat de la modernitat, aportant idees, informació i innovació.

77 El programa URBAN Europe integra la recerca orientada a la sistematització de solucions per a la creació d'àrees urbanes atractives, sostenibles i econòmicament viables. La Llei de barris, impulsada pel Govern català i aprovada pel Parlament de Catalunya el maig de 2004, compta amb referents similars a tota Europa. Al Regne Unit amb el *New Deal for Communities* i el *New Commitment for Neighbourhood Renewal*, a Dinamarca amb el programa *Kvaterloft* o la *Politique de Ville* amb els *Contrats des Villes* a França, són polítiques similars.

78 Mentre que Coleman, defineix el concepte com un recurs que permet als actors individuals i col·lectius d'aconseguir objectius específics tenint en compte tot allò que posa a la seva disposició l'estructura social, per a Putnam, es tracta d'un valor que denota la capacitat d'un grup social per actuar en termes de reciprocitat i confiança. Així per a Putnam, que es tracta del principal autor a partir del qual es popularitza el terme, el capital social denota actituds i hàbits que condueixen cap al compromís cívic de l'individu. Sota aquest paradigma, un ampli nombre d'associacions voluntàries entren a l'anàlisi, més enllà dels clàssics moviments socials, les societats corals, les lligues esportives, els sindicats o els grups de feligresos de l'església, passen a ser teòricament i políticament comparables. Aquest és el principal defecte o crítica que se li fa a Putnam, un cop exposades les seves perspectives (Mayer, 2003:111). El fet que l'anàlisi del capital social no facilita la identificació d'aquelles associacions, que tot i basar-se en el suport mutu, la cooperació, la confiança entre els seus membres i la cerca de l'efectivitat institucional o la solució de problemes que afecten a una comunitat, no produeixen efectes democràtics. El fet que el capital social sigui, segons aquesta primera definició una dimensió neutra políticament. Davant d'això Putnam (2000) corregeix el seu esquema afegint-hi les nocions de *bonding & bridging*. La seva nova lectura contempla que el crear vincles és allò propi de totes les associacions voluntàries, siguin progressistes o no, observant que el que no és propi de les associacions que no tenen com a objectius el respecte democràtic i el progrés social és la creació de ponts amb d'altres institucions (Putnam, 2000: 22).

problemes condueix a l'ús de terminologia que fa referència a l'imaginari igualitari des d'un punt de vista moderat, ni radical ni conflictiu. En aquest context, l'ús de conceptes mixtes, com capital social, que fusiona variables econòmiques i polítiques amb variables socials, serveix per a fer referència a les problemàtiques i necessitats amb les que es troben les estructures socials intermediàries, tals com els barris, les associacions, les esglésies o les comunitats organitzades (Mayer, 2003:110). La necessitat de combinar recursos privats i públics, reforça també de manera indirecta nocions com la de capital social, la de governança o la de cohesió social.

Segons Margaret R. Sommers (2005) durant els anys noranta es produeix un canvi en el llenguatge i una nova terminologia altament ambivalent esdevé corrent en la literatura acadèmica i en el discurs polític. La noció de capital social serveix per fer referència tant a la necessitat de polítiques de suport al mercat com a la intervenció entre la societat civil per compensar els dèficits del mercat (Somers, 2005: 7). Com a solució no posa en dubte l'economia de mercat. Implica actuacions de baix cost que tracten amb variables relacionals problemes derivats de la competència econòmica (Mayer, 2003: 113).

Les organitzacions analitzades en aquesta recerca per una banda representen l'articulació d'influència en les administracions públiques per part dels moviments socials com hem vist al capítol anterior. Des de la perspectiva de l'administració pública però també poden ser percebudes com a entitats que promouen la millora del capital social, garanteixen el manteniment de la cohesió social urbana i fomenten la confiança econòmica. Tant les entitats del tercer sector, com els moviments locals són particularment competents en la solució de problemes locals (Maloutas & Pantelidou, 2004) i en la creació de xarxes de participació que permeten una prosperitat harmònica de la societat en el seu conjunt.

Però són diversos els arguments per posar en dubte les teories que redueixen els problemes d'exclusió social a simples mancances en la mobilització de capital social. Somers (2005) exposa que la utilització de la noció de capital social tendeix a desconnectar la societat del poder coercitiu de l'estat i de l'individualisme del mercat explicant al marge d'aquests la prosperitat social i l'activitat econòmica. L'èmfasi en el capital social tendeix a obviar la importància de les lleis, els drets de ciutadania o les institucions polítiques en la configuració del poder polític i la mateixa cohesió social. La idea d'exaltar la societat civil i les xarxes a petita escala com a canal de transmissió de l'activitat econòmica i el progrés social tendeix a garantir el manteniment de l'*estatus quo*. L'èmfasi en la microsociologia del capital social es pot caracteritzar com una manera de desviar l'atenció sobre el fet que són realment els moviments cívics a gran escala els que han estat claus al llarg de la història en el modelatge del poder polític, la prosperitat democràtica i la confiança social (Somers, 2005: 5).

L'ús de la noció de capital social per explicar el progrés social no serveix per explicar les formes disruptives d'activisme urbà. Hi ha moviments ciutadans que posen en dubte la manera com es gestiona la ciutat, i això no entra dins l'anàlisi teòric de les entitats ciutadanes com a nodes generadors de capital social que beneficia el sistema social general de la ciutat i la seva administració. Hi ha entitats ciutadanes que en defensa de la democràcia local s'expressen confrontant-se a les institucions i administracions públiques. La idea d'una societat civil lliure de conflictes, permanentment connectada amb si mateixa queda contradita per aquestes experiències (Mayer, 2003; 2009). El problema de les teories del capital social i de tota la terminologia que s'hi associa és el seu tractament de la desigualtat social i del conflicte. Com es veurà al llarg d'aquesta investigació, les teories del capital social serveixen per explicar els beneficis que aporten les entitats estudiades en aquesta recerca a la governança pel tractament de l'exclusió, però no expliquen la capacitat crítica i transformadora d'aquestes entitats respecte les relacions de poder generadores d'exclusió.

3.3- La qualitat de la participació associativa en el procés democràtic

De la mateixa manera que la participació associativa en la governança urbana quan és fomentada simplement per l'interès de preservar la cohesió i pal·liar la conflictivitat social no implica la transformació de les dinàmiques d'exclusió, la presència de les entitats de la societat civil en processos o consells participatius de tipus consultiu, per a l'assessorament o el disseny de polítiques públiques, no garanteix l'atenció per part de l'administració a les necessitats i demandes de les entitats. Al voltant d'aquesta consideració al llarg de la primera dècada del segle vint-i-u son diversos els acadèmics que s'han acostat a l'anàlisi de la participació ja sigui estructurada al voltant de l'associacionisme o oberta a tota la ciutadania, analitzant-ne les seves diferents manifestacions i problemàtiques com una qüestió d'interès per a l'aprofundiment local del procés democràtic.

Prenent com a exemple l'experiència pionera dels pressupostos participatius desenvolupats a Porto Alegre (Brasil), des de 1989, varis autors han discutit sobre la qualitat i la possible transferència d'aquesta metodologia a altres contextos (Abers, 2000; Avritzer, 2002, 2006; Baiocchi, 2005; Sintomer et al., 2008). L'experiència dels pressupostos participatius implica un enfortiment de la societat civil, quan combina, segons Santos (2005), un desig polític pragmàtic per la part de l'administració local amb una mobilització nombrosa i compromesa per part de la

ciutadania. Però com el mateix Santos ha denunciat, és molt fàcil trobar casos en els que no es dona aquest equilibri. Fins i tot en el context de Porto Alegre hi ha veus crítiques que destaquen processos amb una falta de participació real, o una participació mediatitzada per la militància d'un partit polític concret (Santos, 2005). La qüestió és que quan els processos participatius (facin referència a pressupostos o no) són promoguts única i exclusivament des d'instàncies institucionals, així com quan són promoguts per la societat civil sense tenir un suport institucional real en forma de recursos per a aplicar actuacions els resultats deixen molt que desitjar (Avritzer, 2006).

En la direcció de presentar una aproximació integrada a la governança participativa i la democràcia deliberativa Sintomer et al. (2008) exposen que a Europa els processos participatius es tradueixen en una múltiple varietat d'experiments. Els efectes difereixen enormement depenent en gran mesura dels contextos socio-econòmics i polítics específics, així com també de les tradicions i la cultura política de cada context territorial (Sintomer et al., 2008: 168; Röcke, 2009).

En el context de les dues ciutats protagonistes en aquesta recerca s'han donat processos participatius molt ben valorats tant pels seus protagonistes com pels analistes que els han seguit. Els plans de desenvolupament comunitari que s'han desenvolupat en barris com Trinitat Nova (Nou Barris) o Otxarkoaga, en el cas de Bilbao, ofereixen exemples d'apoderament col·lectiu que amb el suport de les administracions i l'impuls del moviment veïnal parteixen del foment de la participació ciutadana com a idea bàsica. Al marge que cal ponderar l'efecte d'aquests processos en tant que transformadors de les dinàmiques d'exclusió, considerant que el tractament de les dinàmiques d'exclusió no es pot abordar únicament des d'una perspectiva local, cal remarcar que son processos innovadors dins l'àmbit de les polítiques públiques que han atret l'atenció de la recerca (Blanco, 2005; Casellas, 2007).

Per contra també en el marc de les dues ciutats analitzades hi ha processos que no responen a l'esquema d'integració ideal entre l'administració pública i la ciutadania. Des del moviment veïnal barceloní, per exemple, es destaca que en un moment en que la participació ciutadana forma part del discurs quotidià de les institucions es segueix donant l'existència de molts processos urbanístics on la participació veïnal és obviada deliberadament o simplement tergiversada⁷⁹.

També en el cas de Bilbao s'identifiquen clarament incongruències entre les narratives

79 Al Febrer de 2008 un grup de treball format per diferents membres del moviment veïnal assenyalava l'existència de set processos urbanístics engegats a la ciutat de Barcelona en els que la participació veïnal no era considerada (El Pla Caufec, Les cases barates del Bon Pastor, La Mina, Can Ricart – Parc Central, La Barceloneta, El 'Forat de la Vergonya', Folch i Torres) <http://straddle3.net/participacio/>

socialment innovadores de les administracions públiques i l'actuació respecte a propostes socialment creatives promogudes per la ciutadania. Potser el cas més flagrant de falta de coherència en aquest sentit és el desallotjament del centre social okupat Kukutza el setembre de 2011, malgrat el paper clau que jugava en la promoció de dinàmiques inclusives al barri de Recalde⁸⁰. Aquesta realitat contrasta amb que els respectius governs locals han atorgat a la participació ciutadana un estatus d'importància dins les estructures de govern i han desenvolupat consells sectorials i territorials en cada un dels casos.

Com hem assenyalat, es pot emmarcar la present recerca en una línia d'anàlisi que es centra en investigar els efectes en termes de provisió de drets de ciutadania de les pràctiques desenvolupades per l'associacionisme socialment transformador. L'atenció a com aquestes pràctiques impacten s'identifica en el cas d'aquesta recerca a la qualitat de la participació de les entitats socialment creatives en la governança de l'exclusió social. Hi ha autors que defensen que determinades associacions civils que representen interessos de comunitats minoritàries, pel fet que representen els interessos de grups vulnerables, han de tenir reconegut un lloc en el sistema democràtic (Hendriks, 2009: 689). En aquest sentit la noció de “democràcia associativa” (Gerometta *et al*, 2005) o “ciutadania associacionista” (Varsany, 2006) s'utilitza per fer referència a la possibilitat d'una organització social en xarxa orientada a afavorir un flux menys restringit entre instàncies proveïdores de titularitats de benestar. Per aquests autors quan s'entenen les entitats de la societat civil com a subjecte polític es dona pes al parer de la ciutadania activa.

Lligada a la definició normativa dels drets i deures vinculats a la ciutadania, la participació en la definició de polítiques públiques és presentada per les administracions com un camp obert per a l'experimentació i les pràctiques innovadores referents al caràcter públic de l'estat. Però dins l'ampli terreny discursiu de la participació associativa hi ha diferents maneres d'entendre la seva aplicació. En determinats casos la representativitat és atribuïda a la possessió d'alguna qualitat o recurs rellevant en la solució del problema que ha de ser resolt. Un clar *handicap* quan se'n avalua la legitimitat democràtica ja que sovint es tendeix a deixar de banda les persones afectades en benefici dels experts o agents econòmics implicats en la gestió de les problemàtiques. Diverses de les entitats analitzades en aquesta recerca participen en processos consultius sobre l'elaboració de polítiques públiques en la seva qualitat d'experts pel seu contacte directe amb les problemàtiques i les persones afectades. Però això no significa la participació en la presa de decisions per part ni dels membres de les entitats que participen als processos consultius ni de les persones en situació o risc d'exclusió que protagonitzen les

80 L'anàlisi monogràfic del cas de Kukutza s'inclou al capítol 5.

polítiques públiques.

L'explosió de mesures per promoure la innovació en les formes de governança a través de mecanismes de participació, ha centrat l'atenció de molts acadèmics durant la última dècada. En el si de la recerca urbana hi ha hagut un creixent interès en l'anàlisi de les noves formes de participació, que ha resultat en la consolidació d'una literatura especialitzada en aquesta, analitzant-ne els potencials i destacant-ne les contradiccions (Beaumont, 2008; Blanco & Gomà, 2003; Bifulco & Centeneri, 2008; Font et al., 2000; Font & Blanco, 2004; Fung, 2004; Fung & Wright, 2003; Gbikpi & Grote, 2002; Uitermark & Duyvendak, 2008).

Segons Silver et al. (2010), la literatura urbana sobre governança i democràcia consta de dos grans corrents de pensament, en molts sentits complementàries entre si (Silver et al., 2010). En una banda hi ha un grup d'acadèmics que es concentren en analitzar com les institucions afecten la participació de la ciutadania (Sintomer et al., 2008; Beaumont & Nichols, 2008; Silver et al., 2010). És un cos literari que assumeix que una pluralitat d'actors pot assolir un consens racional en determinats aspectes si l'administració pública pertinent s'ocupa d'organitzar de manera òptima el procés de participació i debat. Una democràcia participativa es basa segons aquest punt de vista en un procés de comunicació, ple de sentit i igualitari, entre subjectes polítics rellevants, implicant la possibilitat d'assoliment d'un consens racional entre aquests al respecte de temes conflictius. Per aquesta línia d'argumentació, el focus d'anàlisi és que les formes tradicionals de les institucions liberal-democràtiques necessiten esquemes innovadors, que assoleixin cert grau de coherència amb la diversitat creixent. Promouent l'enfortiment del rol d'associacions secundàries, aquesta perspectiva ha estat vinculada al que es coneix com a 'pluralisme associatiu', subratllant l'important rol de les associacions com les que són objecte d'estudi en aquesta recerca en encoratjar la participació activa en la política de persones 'de base' (Cohen and Rogers, 1995). En la línia d'analitzar com les institucions participatives poden crear condicions de lliure comunicació, varis autors es centren en el procés de deliberació com un punt clau (Fung, 2004, Melo and Baiocchi, 2005: 590). Altres, en canvi, veuen l'esfera pública com el context en el que les organitzacions participatives poden promoure una comunicació fructífera i consensos coherents (Beaumont & Nichols, 2008: 90). Seguint aquesta línia la present investigació analitza la interacció entre associacions i administracions públiques recollint la manera com les associacions participen en la deliberació associada a les polítiques públiques i la manera com promouen la conceptualització de les problemàtiques amb les que tracten a l'esfera pública.

A l'altre corrent analític hi ha un important nombre d'acadèmics que es fixen en que la participació és possible només quan existeixen comunitats conscients i crítiques. Destaquen que

la participació succeeix només quan és possible definir lliurement, així com exercir i desenvolupar també, aquelles identitats polítiques situades als marges de l'esfera pública (Mayer, 2003, 2009). Aquest enfoc es centra en analitzar les implicacions d'assolir consensos hegemònics. Assumeix la impossibilitat d'una comunicació no distorsionada en aquells processos orientats a assolir el consens racional (Mouffe, 2000). Els autors que secunden aquesta crítica, denuncien la manca de respecte pels pressupòsits d'una democràcia radical, des d'un punt de vista racional i universalista, que tenen determinats processos de participació ciutadana. Critiquen la concepció evolucionista del desenvolupament moral basat en el consens. Des d'aquesta visió es sosté que la democràcia radical ha de permetre als subjectes polítics exercir identitats múltiples, també de manera conflictiva o contradictòria. La corrent de pensament, en qüestió, assumeix que on hi ha consens, hi ha també un marge silenciats, i per conseqüència, proposen centrar la discussió en com reconèixer i respectar el conflicte i el dissentiment (Mouffe, 2000), com a parts integrants dels processos de governança⁸¹ (Mayer, 2009; Maloutas & Pantelidou, 2004; Silver et al., 2010; Swyngedow, 2005).

Com hem vist la manera segons la qual les comunitats més desfavorides articulen els seus interessos polítics en un esquema basat en la idea de la participació ciutadana és dubtosa. Segons Blackeley (2010) és paradoxal que la retòrica de la participació ciutadana no impliqui l'apoderament de les poblacions a les que s'aplica (Blackeley, 2010: 130). Al contrari canviar cap a certs tipus de participació, amaga conseqüències negatives, en alguns casos no buscades, principalment per les comunitats menys representades. Sota l'emblema de la participació ciutadana sovint s'amaga una re-definició de les maneres de negociar que comporta dinàmiques més excloents que les que es donarien en un esquema de deliberació representativa (Swyngedow, 2005). La naturalesa ambivalent de la governança per sota de l'estat, produeix efectes contradictoris, de desmobilització, mentre el que pretén és l'activació de la ciutadania (Swyngedow, 2005: 1991). A les societats occidentals, per exemple, algunes iniciatives sota el nom del 'nous mecanismes de participació', han marcat un canvi fonamental d'un tipus de negociacions col·lectives que enfrontaven blocs de pressió, vinculats a interessos de classe, cap a una forma corporativista de governança amb un tipus de deliberació més individualitzat (Beaumont & Nicholls, 2008: 90). Considerant aquestes observacions la present investigació es planteja que la participació de les entitats de la societat civil requereix d'un anàlisi en termes d'impacte en la governança avaluant de quina manera incideix en la transformació de les relacions de poder.

81 Aquests arguments han estat desenvolupats a Eizaguirre et al., 2012.

3.4- La fragmentació creixent dels riscos socials i els demandants de benestar

Les entitats de la societat civil que procuren el tractament de les dinàmiques d'exclusió social juguen un paper cabdal en la governança urbana perquè atenen de manera específica la creixent fragmentació dels demandants de benestar. Orientant la seva actuació al tractament especialitzat de les dinàmiques d'exclusió, les entitats de la societat civil objecte d'estudi en aquesta recerca atenen les necessitats de benestar específiques de la població que es manifesten a nivell local d'una manera cada cop més fragmentada. La creixent importància del tercer sector en la provisió de benestar s'explica per un context de creixents dificultats fiscals dels estats nació, en els que es procedeix a la liberalització dels serveis públics i augmenta la importància del sistema local de benestar. Aquest procés succeeix en paral·lel a la desestandarització i la individualització dels perfils associats a la demanda de serveis de benestar (Mingione et al., 2002; Andreotti et al., 2012). En conjunt aquestes tendències de canvi en els riscos socials i les necessitats de benestar impliquen una transformació de la manera com són percebudes i tractades les dinàmiques d'exclusió social per part de l'administració pública.

Són diversos els autors que estudien el canvi qualitatiu en el reconeixement institucional de la pobresa i les desigualtats socials (Levitas, 1999; Mingione, 1996; Paugam, 2007; Silver, 2006; Subirats, 2004; Raya, 2007). Entre aquests Moulaert, Morlicchio i Cavola (2007b) assenyalen que els debats polítics al voltant del fenomen de la nova pobresa urbana, sovint n'exploren noves causes sense fer referència a l'estructura d'explotació i d'exclusió inherent a les societats i economies capitalistes i jeràrquiques (Moulaert et al., 2007b). Aquesta tendència subratllaria la estigmatització de la pobresa urbana i l'exclusió considerant als exclosos com a portadors de patologies socials urbanes i subratllant la noció d' 'infraclasse' (*underclass*).

L'expressió 'exclusió social' va ser utilitzada per primer cop a França durant els anys seixanta amb l'objectiu de fer referència a l'influx creixent de gent extremadament pobra expulsada cap a suburbis de barraques. Durant els anys setanta el terme va ser utilitzat per fer referència a persones amb problemàtiques com l'abús de substàncies, la delinqüència juvenil, o en un sentit ampli, per fer referència a la població amb algun tipus de *handicap* (persones amb minusvalies físiques o mentals, víctimes d'abusos, famílies monoparentals...) ⁸².

A mesura que s'estén l'anàlisi de les dinàmiques d'exclusió social aquest model analític en va reemplaçant a d'altres. Si abans es parlava d'integració social en referència als elements que permeten la cohesió entre els membres d'una determinada societat, l'atenció als processos de

⁸² La popularització del terme durant aquest període s'atribueix a René Lenoir, Secretari d'Estat d'Acció Social francès (1974-1978), que va jugar un rol important en sensibilitzar entorns polítics dels problemes de l'exclusió, donant lloc a la *Loi d'orientation en faveur des personnes handicapées* (1975).

segmentació i individualització que acompanyen les dinàmiques d'exclusió social en societats cada cop més complexes i fragmentades provoquen la substitució de la noció d'integració per la d'inserció (Mingione, 1991, 1996; Procacci, 1999). Les implicacions polítiques conservadores d'aquesta transició és que en molts àmbits ja no es considera a la societat com a responsable d'integrar al subjecte en l'entramat de relacions socials. Una lectura conservadora de les dinàmiques d'exclusió social tendeix a interpretar que és a la persona que li correspon la responsabilitat d'inserir-se i de participar de l'intercanvi de bens materials i valors culturals del seu entorn. Això propicia una tendència a parlar de la individualització no només de la responsabilitat respecte les dinàmiques d'exclusió sinó també de la intervenció social. Com a conseqüència d'aquest discurs, en un context de dificultats financeres pels sistemes nacionals de benestar, la legitimació d'algunes despeses de benestar en favor dels aturats, els pobres, els immigrants o les minories, per exemple, esdevé políticament problemàtica (Andreotti et al., 2012).

És a finals dels anys vuitanta que la literatura acadèmica comença a tenir en compte l'exclusió social com a problema estructural. En el llibre blanc sobre creixement, competitivitat i treball de la Comissió Europea (1993), s'assenyala la necessitat de lluitar contra l'exclusió social i l'atur, considerant a l'atur com a causa principal de l'exclusió⁸³. En aquest document l'exclusió és diferenciada de la pobresa. Per primer cop la Comissió Europea no considera únicament la dimensió econòmica del problema sinó també la pèrdua del vincle social. La situació socio-econòmica és definida no per allò que la persona és (la identitat) sinó per allò del que està exclosa, allò que troba a faltar, allò que ha perdut, o allò que mai ha tingut (Brugué et al., 2002; Raya, 2007; Tezanos, 1998).

Ruth Levitas (1999) desenvolupa un model que identifica tres aproximacions diferents a l'exclusió social, amb visions molt diferents de les relacions causals entre la pobresa i l'exclusió. En primer lloc, un tipus d'aproximacions que anomena Discurs Redistributiu i Igualitari (*Redistributive Equalitarian Discourse*), que aboga per una política social crítica amb les relacions de poder. És una aproximació inspirada per els indicadors de privació de Peter Townsend (1979) que reconeix que la pobresa no ha de ser únicament entesa en termes de subsistència i diners, sinó també en termes de l'habilitat de les persones per participar en el costumari de la vida social i d'accedir a serveis proveïts col·lectivament. El segon tipus d'aproximació que identifica Levitas és anomenat Discurs Social Integratiu (*Social Integrative Discourse*). En aquest cas es tendeix a posar més èmfasi en l'articulació de la força de treball i

83 El llibre blanc sobre creixement, competitivitat i treball, publicat per la UE el 1993, recollia la importància de la Societat de la Informació per al desenvolupament econòmic i la competitivitat europea. El document inclou el primer pla d'acció de la UE sobre la Societat de la Informació que donarà lloc uns anys més tard, dins el marc de l'estratègia de Lisboa (2000), a l'objectiu estratègic de construir una societat europea de la informació basada en la inclusió. (http://europa.eu/documentation/official-docs/white-papers/index_es.htm)

el principal indicador d'exclusió social és l'atur, o la inactivitat econòmica. Finalment el que Levitas anomena com a Discurs Moral de la Infraclasse (*Moral Underclass Discourse*) fa referència a els patrons morals i culturals de la pobresa. La idea de la culpabilització de la víctima, junt amb la por a l'existència de 'classes perilloses' és un tema recurrent per aquesta aproximació que subratlla l'efecte que l'exclusió social té per a l'ordre social (Levitas, 1999: 3). Levitas alerta de l'ús combinat d'indicadors sense clarificar les definicions subjacents que aquests proposen ni les relacions causals entre ells. Bàsicament la falta de jerarquies metodològiques clares i correntment acceptades entre indicadors facilita que en la mesura de l'exclusió social es produeixi una gran quantitat d'amidaments discutibles. En la selecció d'indicadors d'exclusió social es naturalitzen sovint processos que en realitat són resultat d'opcions polítiques, infravalorant la causalitat. La capacitat per ser definits clarament, mesurats amb deteniment i presentats com a processos causals en el seu context és un dels criteris crucials en l'anàlisi de les fortaleses i debilitats tant dels indicadors d'exclusió social i pobresa com dels règims de benestar local. (Levitas, 1999: 4).

Entre els perfils més citats durant la última dècada del segle XX, així com durant la primera del XXI, l'expressió 'exclusió social' ha estat utilitzada per a fer referència als sense sostre i a la situació de persones que pateixen el fenomen del racisme. Les condicions que defineixen la situació d'exclusió social a Europa es caracteritzen per una diversitat creixent⁸⁴. Això suposa la necessitat de conceptualitzar la institucionalització dels drets bàsics que defineixen la ciutadania social i política (Ipsen, 2005).

La situació d'exclusió es defineix en relació a el nivell de vida i els drets socials propis de la societat de pertinença. Tant la integració com l'exclusió expressen un mode de relació entre la persona i la societat. La integració reflexa una relació d'igualtat en l'accés i el gaudi dels drets socials que permet una reducció dels riscos i de la inseguretat. Per contra la noció d'exclusió social manifesta la instal·lació en la precarietat generant en el subjecte un estatus 'd'interinitat permanent' segons Castel (1991, 1995). Com a ruptura del vincle social, o com a procés de declivi de la participació, l'accés a serveis i recursos, i la solidaritat, l'exclusió social ha estat també definida com una idea relacional més aviat que una qüestió redistributiva (Silver, 1995, 2006). En aquesta mateixa direcció, Castel, defineix exclusió com a *des-affiliació (disaffiliation)*, a l'inici dels noranta (Castel, 1991, 1995) a la vegada que Paugam es referia al terme com a *desqualificació (disqualification)* (Paugman, 1991). Aquests anàlisis han anat evolucionant des de l'observació i classificació de la pobresa i els tipus de pobres, cap a la

⁸⁴ Segons Garcia i Kazepov, les principals variables que conflueixen en la probabilitat d'exclusió severa es consideren el context socio-econòmic, la xarxa social de la persona potencialment necessitada d'assistència social, i les seves habilitats personals (García i Kazepov, 2002: 127). En el cas d'aquesta recerca s'aprofundeix en l'observació de com les entitats socialment creatives promogudes per la societat civil organitzada vigoritzen la xarxa social que incideix en tractar i oferir assistència a les persones en situació o amb risc d'exclusió social.

consideració de l'exclusió social com un procés multi-dimensional (Paugam, 2007).

Esther Raya (2004, 2007), en el context basc destaca com a avanç legislatiu la *Ley 12/1998 contra la exclusión social* del Parlament de la Comunitat Autònoma del País Basc, en la que es defineix l'exclusió social com la impossibilitat o incapacitat d'exercir els drets socials, fonamentalment el dret del treball, però també el dret a l'educació, a la cultura, a la salut, a un habitatge digne o a la protecció social (Raya, 2004). L'exclusió es refereix a tota persona que en major o menor mesura es troba incapacitada o impossibilitada per l'exercici d'algun o de varis dels drets socials que atorguen l'estatus de ciutadania. En aquest sentit Raya (2004) identifica que en les societats post-industrials es presenta un nou problema: la manca d'accés a la ciutadania plena de la població que es troba en situació d'exclusió. En contraposició al que suggereixen determinades lectures moralistes de les teories del capital social, les causes, per a Raya, cal buscar-les en la pèrdua de vincles socials i no en el desinterès dels protagonistes. La integració la defineix la seguretat en els ingressos derivats del treball, o d'altres fonts admeses socialment com les rentes personals, els sistemes de protecció social, i la participació dels béns socials i culturals de l'entorn. Per contra la zona de precarietat es caracteritza per la fragilitat de les relacions socials i laborals (Raya, 2004: 2).

Des dels indicadors inicials per a mesurar l'exclusió social a la Unió Europea, basats exclusivament en indicadors sobre ingressos i atur (Atkinson et al., 2002), s'ha evolucionat cap a subratllar la naturalesa multi-dimensional del fenomen, de manera que han començat a considerar-se tant els indicadors referents a la salut com els que mesuren l'exclusió respecte els serveis públics⁸⁵. Posteriors avanços metodològics han tingut en consideració altres indicadors, com l'accés a Internet, l'habitatge, els mitjans de transport, l'educació contínua i la competència lingüística (Silver, 2006: 4412). Més avenços s'esperen en el Futur de cara a l'articulació de nous indicadors de situacions d'exclusió social a la Unió Europea, per una banda degut a l'expansió del nombre d'estats membres de la UE, però també com a conseqüència de la crisi econòmica.

Però totes aquestes evolucions poden ser limitades al reialme dels indicadors estadístics sense parar atenció a l'oferiment d'una explicació àmplia al respecte de l'exclusió social com un fenomen produït per la interacció de diverses dinàmiques. L'enumeració d'indicadors no serveix per a copsar les dinàmiques estructurals de l'exclusió social, així com les articulacions i jerarquies entre processos que estan produint i reproduint exclusió social. L'exclusió social té lloc a través de diferents processos de caire dinàmic, i entre els quals no totes les dimensions tenen la mateixa importància. L'exclusió social és un tema relacionat a les relacions de poder i

⁸⁵ El treball de Tony Atkinson (2002) ha servit de referència en tots els documents de la Unió Europea per a l'elaboració dels Plans Nacionals d'Inclusió Social.

té una connexió específica amb els recursos implicant la necessitat de visions estructurals de les seves causes i dels seus processos de reproducció. Moulaert et al. (2007b) han destacat la necessitat de tenir en compte una estratègia metodològica que consideri l'existència de diferents nivells d'anàlisi per fer referència a les dinàmiques d'exclusió social (Moulaert et al., 2007b).

Alan Murie assenyala que observant els sistemes de redistribució de recursos que operen en les ciutats post-fordistes també podem definir l'abast de les dinàmiques d'exclusió (Murie, 2004: 151). Les estructures que maximitzen l'efectivitat i la justícia i minimitzen els efectes dels mecanismes ocults en la presa de decisions són especialment rellevants. En la mateixa línia per Moulaert et al. (2007b), un dels avanços dels anàlisis contemporanis de l'exclusió social urbana és l'atenció a les escales territorials en les que es duen a terme els processos d'exclusió. Això significa que oferir un clar reconeixement espacial dels diversos processos d'exclusió social contemporanis és un repte per a les ciències socials. Moulaert et al. (2007b) reivindiquen una aproximació institucional i específicament territorialitzada en l'anàlisi de les dinàmiques d'exclusió. Per aquests autors observant el gruix de literatura que fa referència a l'exclusió social es confirma que hi ha una gran part de feina feta en el reconeixement d'històries i trajectòries personals o familiars, que tot i ser útils per al reconeixement de què passa a determinats estadis d'un procés d'exclusió, no informen de l'exclusió com a procés social. Tenint en compte aquestes observacions l'anàlisi institucional dels sistemes de benestar local és útil per a l'avaluació de les dinàmiques d'exclusió social, considerant no només els règims de benestar o la regulació del mercat de treball, sinó també les xarxes informals de solidaritat i cooperació com a crucials en el tractament i la transformació de les dinàmiques d'exclusió social. Centrant-nos en les característiques dels sistemes de distribució dels recursos o en les dimensions relacionals entre els actors que en un context particular es dediquen al seu aprovisionament, com és el cas específic d'aquesta recerca, es poden enfocar els processos d'exclusió i inclusió social de manera operativa per al seu estudi socio-polític (Murie, 2004: 166).

En la direcció d'identificar el caràcter institucional de les dinàmiques d'exclusió, en aquesta recerca no s'amida la inclusió social promoguda entre les persones a les que es dirigeixen les entitats objecte d'estudi sinó que es mesura la incidència d'aquestes organitzacions en l'administració pública i la governança per al tractament de l'exclusió. S'observa com algunes de les entitats socialment creatives analitzades promouen la visualització a l'esfera pública de les causes estructurals que provoquen la desigualtat social. Per exemple les entitats de foment del cooperativisme financer posen de relleu el predomini del factor financer sobre d'altres dinàmiques generadores de desigualtat social. La manera com les entitats objecte d'estudi incideixen en la definició i contextualització de les dinàmiques d'exclusió és doncs un factor

important per comprendre la seva participació en la governança pel tractament de l'exclusió social.

3.5- Les ciutats com a sistemes locals de benestar.

Els processos de canvi social contemporanis plantegen reptes complexos en els mecanismes institucionals de foment de la democràcia i provisió de drets de ciutadania. El declivi dels sistemes de regulació i provisió social d'àmbit nacional, basats en el mode de producció fordista, remarca la necessitat de reformes en els sistemes de provisió de benestar. Els canvis en la divisió internacional del treball i les noves formes d'instabilitat laboral associats a la globalització i al capitalisme del coneixement i la informació ressalten la importància dels sistemes locals de benestar en la provisió de drets de ciutadania (Andreotti et al., 2012; Mingione, 2011). En el si d'aquests sistemes locals de benestar, la institucionalització de pràctiques de ciutadania i governança desenvolupades per la societat civil i les administracions públiques esdevé crucial en la provisió de recursos i serveis de benestar i en la re-definició dels drets de ciutadania.

El caràcter dinàmic dels drets de ciutadania ja va ser retratat a la meitat del segle vint per Thomas Humphrey Marshall, que va lligar el desenvolupament de la ciutadania civil amb la conceptualització del benestar social i la participació política dins dels estats de dret⁸⁶. La descripció evolucionista de l'assoliment dels drets civils s'ha basat en les seves observacions sobre la noció de ciutadania. Una concepció que ha estat centrada durant molt de temps en les formes de ciutadania nacional, esdevenint la nacionalitat o la ciutadania nacional un punt d'enfocament hegemònic en les dissertacions sobre ciutadania. La primera institucionalització dels drets de ciutadania va anar lligada a una època definida pel ple treball, el mode de producció fordista basat en els règims nacionals de benestar i l'organització al voltant d'aquests dels drets cívics. Els canvis en l'esfera laboral però han posat en tensió la relació entre la condició de membre de ple dret i l'estatus de treballador. La crisi del model de producció fordista ha fet reaparèixer les tensions al voltant de la definició dels drets de ciutadania.

⁸⁶ En la seva obra "*Citizenship and social class and other essays*" (1950), T.H Marshall dibuixa la distinció sociològica entre ciutadania cívica, política i social, a la vegada que senyala la interdependència entre aquests tres tipus de ciutadania. La ciutadania civil consisteix en els drets necessaris per a garantir la llibertat individual (de moviment, contractació, d'expressió, o el dret a la propietat personal). La ciutadania política s'expressa pel dret a participar en el poder polític. La ciutadania social s'integra per la sèrie de drets i obligacions que permeten a tots els membres participar de forma equitativa dels nivells bàsics de vida (Marshall, 1950: 23). Segons Marshall les institucions que guarden una relació més estreta amb aquest tipus de ciutadania són el sistema educatiu, els serveis de salut i de seguretat social.

En termes generals, la 'ciutadania' pot ser compresa com un conjunt de drets i deures històricament construïts que defineixen el pertànyer a una societat a través de titularitats associades amb recursos i serveis. Aquesta aproximació, basada en la teoria dels drets de ciutadania marshalliana (Marshall, 1950: 23), representa un pas endavant respecte a la noció de ciutadania promoguda per les revolucions liberals del segle dinou. Des de Marshall, la ciutadania ha estat utilitzada per fer referència a un estatus legal de tipus nacional que aprovisiona drets i titularitats als individus, íntimament relacionats amb la protecció social oferta per l'estat del benestar.

Contrastant amb la perspectiva marshalliana que posa èmfasi en l'estat-nació, un tema freqüent dels estudis contemporanis sobre ciutadania és vincular l'anàlisi de la ciutadania amb atribucions transversals com 'global', 'transnacional', o 'cosmopolita'. Aquestes aproximacions en molts casos prenen en consideració les desigualtats socials a les ciutats i es centren en les contradiccions entre la concepció tradicional de la ciutadania, basada en els estats nació, i la situació derivada de les migracions econòmiques contemporànies (Issin, 2002, 2007; Sassen, 2003). L'accés universal als drets de ciutadania és un repte que esdevé especialment present a les ciutats marcades per l'augment de les desigualtats socials i les dinàmiques de fragmentació. Les ciutats i els drets derivats de la residència⁸⁷ podrien assumir els límits de la teoria sobre la ciutadania basada en els estats-nació. Una solució que, més en un context d'escassetat financera, dista molt de ser presa en consideració a l'esfera pública (Bauböck, 2003; García, 1996; Holston & Appadurai, 1999; Issin, 2000; Penninx, 2004).

Al marge de la seva realització pràctica, la ciutadania urbana i regional⁸⁸ està emergint en la literatura com una forma distintiva de ciutadania (Bauböck, 2003; Desforges et al., 2005; García, 2006; Hays, 2007). Des d'aquesta perspectiva, la simple residència en una ciutat hauria d'implicar el dret a gaudir dels beneficis del règim de benestar local. Però la realitat dista molt d'aquest ideal. Mentre algunes persones són elegibles per a varis tipus de ciutadania (la nacional convencional, la supra-nacional en el cas de la UE, la regional, la urbana, o la local, basada en el barri), moltes persones no tenen aquest privilegi. Considerant aquesta contradicció, un repte per a la recerca contemporània és determinar quin tipus d'estructures polítiques són necessàries per a contrarestar els processos no participatius i anti-democràtics que produeixen desigualtats en l'accés als drets de ciutadania (Varsany, 2006).

87 El problema de qui pertanya a la comunitat, pel fet que la noció de comunitat implica les pròpies perifèries d'exclusió, representa un dels principals reptes que la recerca urbana identifica a l'esfera pública (Desforges et al., 2005: 439). Les estratègies socialment creatives analitzades en aquesta recerca s'ocupen d'eixamplar la comunitat treballant per a la inclusió social de persones situades a la perifèria d'aquesta.

88 L'ús de l'expressió ciutadania urbana i regional és criticada pels mateixos autors que l'utilitzen (Bauböck, 2003; Desforges et al., 2005) que malgrat mostrar-se interessats en la vinculació local dels drets de ciutadania observen com la geografia dels drets civils, socials i polítics dista molt encara d'estar determinada pels governs locals.

L'heterogeneïtat creixent en els perfils de demandants de serveis de benestar, així com que la provisió de recursos benestar a nivell nacional sigui cada cop més problemàtica, implica l'increment de la importància dels sistemes de benestar local (Andreotti et al., 2012; Garcia & Kazepov, 2002; Mingione et al., 2002). La provisió col·lectiva de drets socials té una connexió antiga amb els sistemes de governança local. Com descriu la literatura sobre la reestructuració de l'estat del benestar, originàriament els règims de benestar europeus han anat lligats a entitats petites com la família que definien unitats de producció (Esping-Andersen, 2002; Abrahamson, 2005). En les societats agràries i industrials tradicionals, a les rectories o les fàbriques es definia la provisió col·lectiva de benestar a nivell local i de forma íntimament lligada amb la producció.

Amb la transformació del tipus d'influència dels estats-nació del període post-industrial, sobretot en els contextos on l'estat de benestar ha estat desenvolupat de manera més dèbil⁸⁹, la lluita contra l'exclusió social tendeix a reconfigurar-se com un afer local que implica les administracions municipals. El nivell local esdevé crucial en l'establiment de mínims de provisió per a les persones en situació o risc d'exclusió. En l'actualitat parlem dels règims de benestar local en funció de com els governs locals, en un marc on també intervenen les aliances de governança multinivell, responen a les dinàmiques d'exclusió social (Abrahamson, 2005: 608).

La política social urbana condiona les possibilitats de mobilitat descendent a través de l'estructuració d'esdeveniments que faciliten l'accés a xarxes de reciprocitat i ajudes socials. En el cas de l'estat espanyol, la subsidiarietat⁹⁰ de les polítiques d'assistència social es basa en el tipus de règim de benestar llatí-meridional. Aquest és un règim de caire familista, que dona poca importància al desenvolupament personal individual al marge de l'abric de la solidaritat familiar, deixant desproveïts de respostes intencionalitzades determinats sectors vulnerables, com les mares soles, les persones sense parella, els divorciats o les persones immigrades, entre molts d'altres exemples de prototips de grups social de risc degut a la feble estructura de les seves xarxes relacionals (Esping-Andersen, 2002; Subirats, 2004).

Mingione et al. (2002) partint de l'estudi de les construccions locals de la pobresa i l'anàlisi de la variabilitat en les polítiques socials a nivell europeu, elaboren un model teòric per a l'estudi

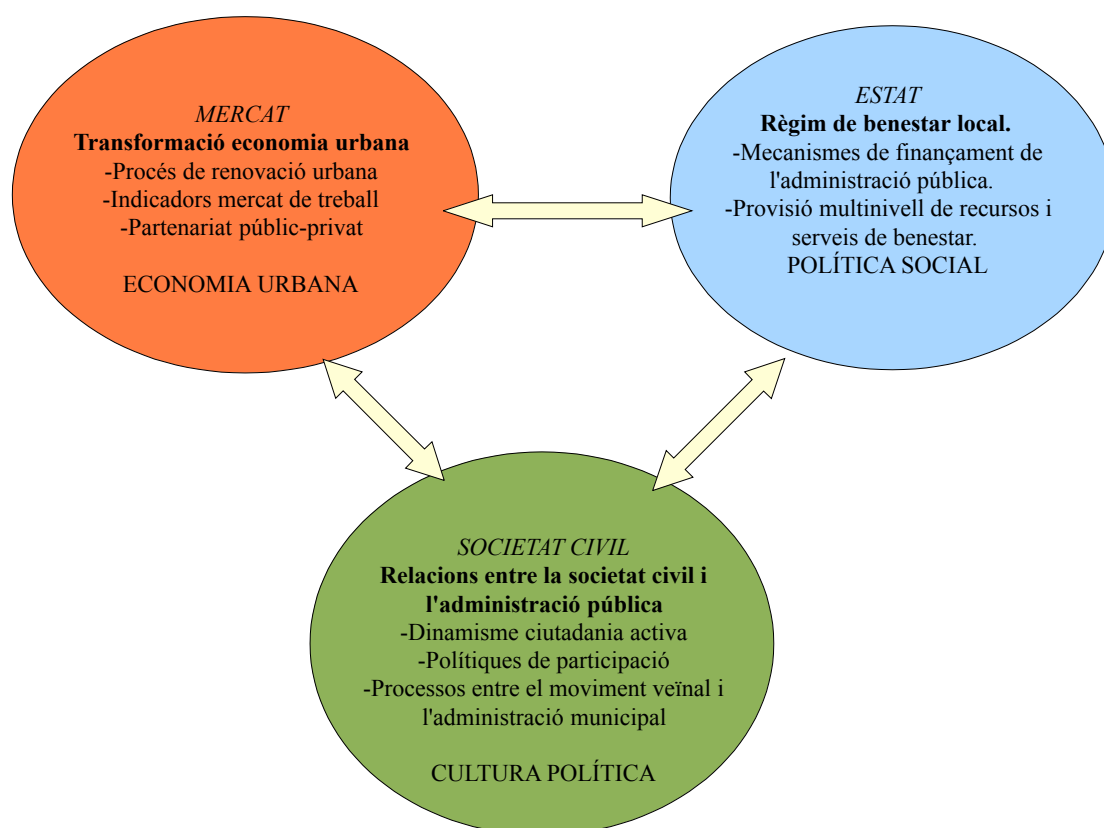
89 La individualització de la pobresa, junt amb la polarització i segmentació de la força de treball són les manifestacions indesitjades que acompanyen la reestructuració postindustrial allà on la protecció social és més feble (Mingione, 1993; Castells, 2001; Gerometta *et al.* 2005). El canvis al mercat de treball impacten en la configuració de les unitats de solidaritat bàsiques com pot ser la família allà on l'estat del benestar no ha estat ben assentat (Esping-Andersen, 2002). En el model de benestar llatí-mediterrani, el manteniment de l'esquema familista d'assistència, amb rols públics dèbils en el camp de l'exclusió social suposa una de les herències problemàtiques en la lluita contra l'exclusió social.

90 El principi de subsidiarietat en la seva formulació més àmplia disposa que un tema ha de ser resolt per l'autoritat competent més pròxima a l'objecte del problema.

sistemàtic de l'estructura institucional i la combinació de benestar dels sistemes locals. Per aquests autors és important no només definir les relacions entre l'estat, el mercat i la societat civil, sinó que cal també copsar les formes i les dinàmiques de cadascuna d'aquestes tres dimensions per entendre l'estructura d'un sistema de benestar local. En primer lloc, Mingione et al. (2002) proposen l'anàlisi de les característiques diferenciades a nivell nacional i també regional del mercat. En aquest sentit proposen la consideració de la capacitat per a la integració social del mercat, considerant que la influència del mercat en la producció de pobresa varia d'un lloc a un altre depenent de la manera com s'organitza l'economia a nivell cultural i social. En segon lloc Mingione et al., (2002) destaquen que és necessari comprendre l'estat observant la regulació pública, i explicar les seves arrels locals, com s'organitza, quina extensió té i la manera en que intervé i es relaciona amb el mercat i la societat civil. Finalment, l'anàlisi de la societat civil implica la consideració de factors com la manera que s'organitza el tercer sector, la regulació i pràctica de la solidaritat familiar o l'organització de les comunitats locals (Mingione et al., 2002: 57).

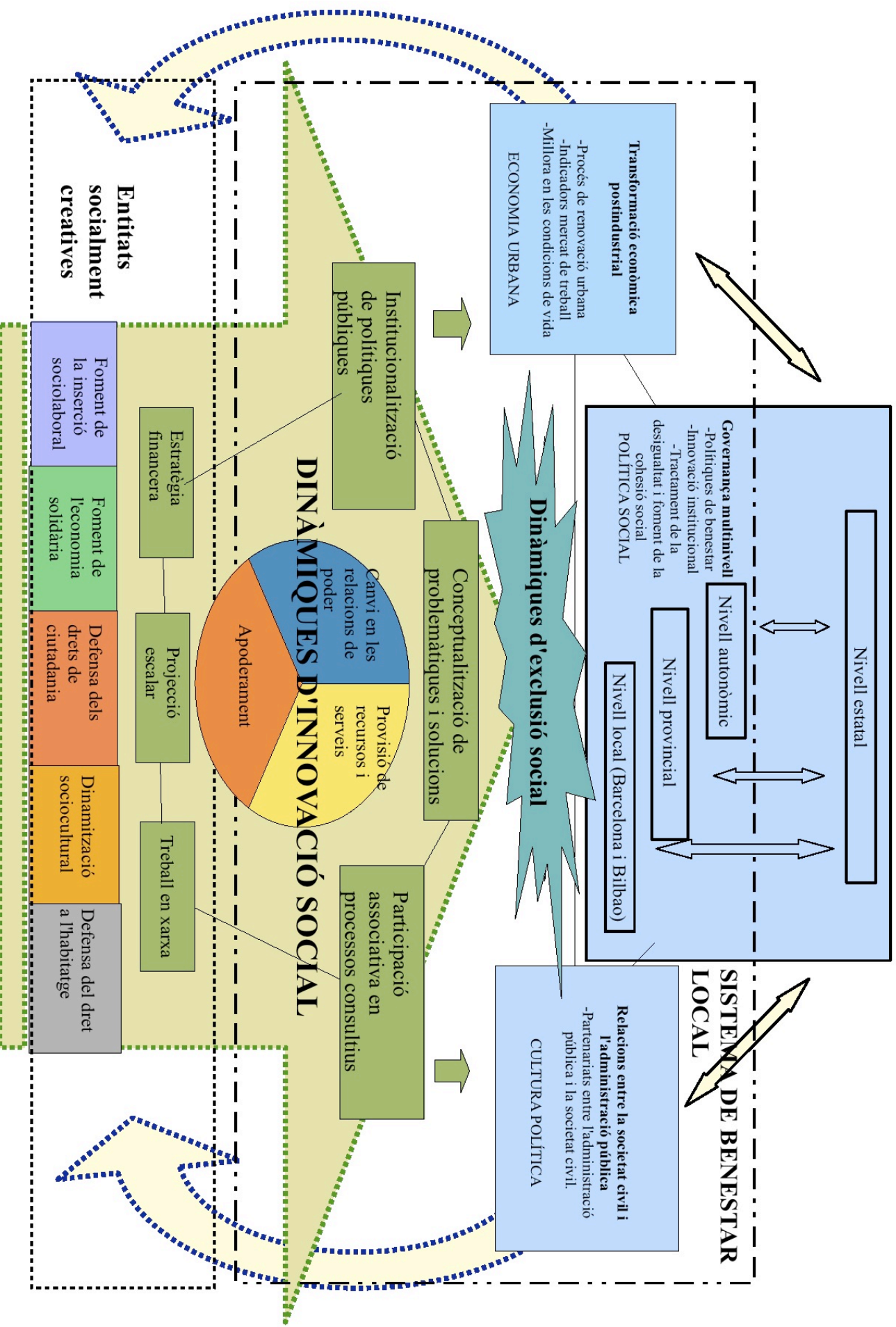
Com s'exposa al gràfic 3.1, en aquesta recerca partint d'aquesta distinció, en el capítol següent es contextualitzen les iniciatives objecte d'estudi a Barcelona i Bilbao. Seguint aquest esquema metodològic, en el capítol següent, es considera l'anàlisi de la transformació post-industrial de l'economia urbana a Barcelona i Bilbao, la consideració de l'arquitectura institucional contra l'exclusió en els dos règims de governança multinivell operants, i el dinamisme de la societat civil i les relacions d'aquesta amb l'administració pública .

Gràfic 3.1: Dimensions per a l'anàlisi dels sistemes de benestar local.

A continuació i recapitulant el marc conceptual presentat fins aquí, el gràfic 3.2 exposa un esquema complet del model d'anàlisi de la recerca. En la part inferior del dibuix s'incorpora la distinció analítica entre les finalitats de les entitats estudiades així com les variables analitzades respecte l'estratègia organitzativa que segueixen (estratègia financera, projecció escalar, treballa en xarxa) i els mecanismes a partir dels quals les entitats estudiades produeixen transformacions en la governança urbana (ja dins del sistema de benestar local). Com es procura representar gràficament en aquest dibuix, el tractament de les dinàmiques d'exclusió social és on les dinàmiques d'innovació social entren en contacte amb el marc de governança multinivell i la política social de l'administració pública. A la part superior de l'esquema, de color blau s'observen la naturalesa institucional i reguladora dels sistemes de benestar local i la seva incidència tant en el tractament de l'exclusió social com en les entitats socialment creatives. També es busca expressar la relació dialèctica d'influència entre el sistema de benestar local (economia urbana, política social i cultura política) i les entitats socialment creatives.

Gràfic 3.2: Model d'anàlisi de la recerca

3.6- Conclusions.

Aquest capítol vincula l'estudi de les relacions entre l'administració pública i les entitats de la societat civil que s'orienten a la transformació social com a útil per a entendre el paper de l'escala urbana i regional en el desenvolupament dels drets de ciutadania.

El desenvolupament de la literatura sobre governança mostra com el declivi del mode de producció fordista implica que s'incrementi, des de la perspectiva de l'administració pública, l'interès per el desenvolupament d'aliances amb la societat civil, tant amb l'organitzada sense ànim de lucre com amb el sector privat. En aquest procés de reestructuració de l'estat del benestar, especialment en el context europeu, la condició multinivell de les polítiques públiques, sobretot en l'àmbit de les polítiques socials, és cada cop més important. La incidència tant de les escales supra-nacionals (la Unió Europea) com les sub-estats (les administracions locals, provincials i regionals) és molt rellevant de cara a explicar les diferències en les polítiques de benestar especialment en els països federals o semi-federals.

Les ciutats com Barcelona i Bilbao han hagut de fer molta incidència en elaborar una estratègia per esdevenir centres decisoris de la nova economia. Això ha implicat el desenvolupament de polítiques orientades a promoure la competitivitat econòmica que cerquen la reconversió de les antigues ciutats industrials en centres decisoris de la nova economia de serveis i del coneixement. Tant Barcelona amb la seva estratègia d'atractivitat basada en el turisme, com Bilbao també fomentant la indústria del turisme amb el que es coneix com a urbanisme creatiu associat a la renovació física de la ria, amb el museu Guggenheim al capdavant, han cercat, creant aliances amb totes les escales de l'administració pública, definir narratives d'innovació econòmica en un marc post-industrial. La vessant social d'aquesta transformació és però una qüestió no del tot resolta.

De manera paral·lela a la preocupació institucional per la transformació en una economia de serveis les administracions públiques han promocionat un canvi en la terminologia social que nega l'existència de conflictes d'interessos en el marc del nou sistema de governança. A l'hora que l'administració pública promou la idea de governança per fer referència a la importància d'implicar la societat civil en l'aplicació de respostes als reptes econòmics i socials contemporanis es produeix una substitució dels termes i la manera d'atendre institucionalment a la desigualtat. La pobresa deixa de ser observada com una condició estàtica per ser referida com una qüestió dinàmica i relacional. La noció d'exclusió social ofereix una visió polièdrica i molt sovint atomitzada de la desigualtat social. Perífrasis com cohesió social, o capital social posen de relleu la transformació de l'atenció institucional a aspectes com la participació ciutadana o la

diversitat, sense arribar a resoldre les causes que produeixen les dinàmiques d'exclusió o la pobresa.

En aquest marc, l'anàlisi que proposa aquesta recerca és el de l'atenció a com determinades entitats incideixen en la conceptualització relacional de les dinàmiques d'exclusió, participant en la governança per al tractament de l'exclusió i promovent la defensa dels drets de ciutadania dels més desfavorits. En aquest capítol s'ha exposat com considerant que la provisió nacional de benestar és cada cop més problemàtica i que la demanda de benestar creix constantment i de manera cada cop més fragmentada, la necessitat de mobilitzar nous recursos i disposar-los de manera més eficient erigeix als sistemes de benestar local com a primera instància per a respondre als reptes de l'exclusió social i la pèrdua de drets de ciutadania. Els sistemes locals de benestar són més hàbils que els estats nació en la mobilització de recursos privats i en l'activació d'individus, així com en la identificació de l'heterogeneïtat de demandes i necessitats (Andreotti et al., 2012). En el si d'aquests sistemes locals de benestar, l'estudi de com les estratègies de les entitats de la societat civil promouen la transformació social adquireix doncs d'una especial importància.

Capítol 4

**Barcelona i Bilbao: revitalització urbana i
arquitectura institucional contra l'exclusió social**

4.0- Introducció

Aquest capítol presenta les dues ciutats en les que es situa la recerca centrant l'anàlisi en tres aspectes interrelacionats: la transformació de l'economia urbana, l'arquitectura institucional contra l'exclusió i el dinamisme de l'associacionisme socialment transformador. L'objectiu del capítol és contextualitzar l'objecte d'estudi a Barcelona i Bilbao, parant atenció a les característiques específiques dels sistemes de benestar local en els que s'inscriuen les entitats analitzades. Seguint Mingione et al. (2002) per a la contextualització dels sistemes de benestar local, es presenta un anàlisi de les relacions entre el mercat, l'estat i la societat civil (Mingione et al., 2002).

En primer lloc s'observa com han evolucionat durant la primera dècada del segle vint-i-u els principals indicadors que fan referència al mercat laboral i s'analitza de quina manera el planejament urbanístic ha incidit tant a Barcelona com a Bilbao a promoure una narrativa de transformació socioeconòmica particular en la que tenen molta importància les nocions d'innovació i creativitat. En aquesta mirada s'analitza la transformació urbana de Barcelona i Bilbao, des de la recuperació de les institucions democràtiques, observant la manera com aquestes ciutats han passat d'una economia eminentment industrial a una economia de serveis.

En segon lloc el capítol caracteritza l'arquitectura institucional contra l'exclusió a Barcelona i Bilbao. Per a fer-ho planteja un repàs de la governança multinivell de les polítiques socials a Catalunya i el País Basc, observant com s'ha desenvolupat recentment l'arquitectura institucional i legislativa en els diferents àmbits de la política social en els que les entitats analitzades estan implicades. D'aquesta manera es caracteritza com escalen respectivament, els dos règims de benestar analitzats, les polítiques socials, a través de l'administració autonòmica, provincial i municipal condicionant l'atenció a la innovació en el tractament de les dinàmiques d'exclusió.

En la tercera part d'aquest capítol s'aborda la descripció del teixit associatiu en ambdues ciutats en les que es situa la recerca. S'analitza comparativament el pes del sector no-lucratiu respecte la resta d'activitats econòmiques i la diversificació temàtica de les associacions ciutadanes registrades a Barcelona i Bilbao. També es presenta com els governs municipals d'ambdues ciutats han consolidat estructures i polítiques de foment de la participació associativa. Finalment, considerant la importància que tenen en la definició del context històric de les relacions de governança, es presenten els antecedents més immediats de processos de negociació i conflicte entre l'associacionisme socialment transformador i l'administració pública

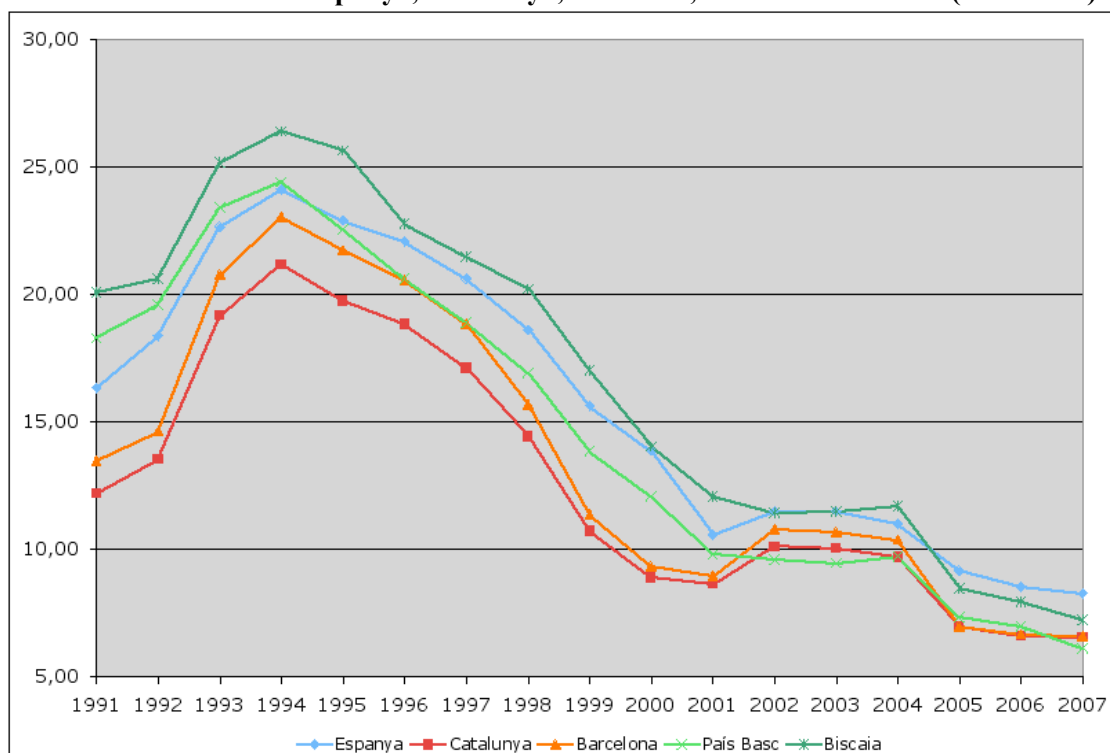
municipal en el marc de les dues ciutats.

4.1- La revitalització urbana a Barcelona i Bilbao.

La reconversió d'un model productiu eminentment industrial a un de basat en els serveis ha estat un dels fils conductors de l'economia catalana i basca durant la última dècada del segle XX i la primera del XXI. Pel que mostren les dades de l'atur, però, aquesta transformació d'una economia industrial a una de serveis, ha estat més encertada en el cas basc.

Com es pot veure al gràfic 4.1, ambdues comunitats autònomes, seguint la tendència global de recuperació econòmica després d'un període de recessió post-industrial, redueixen les respectives taxes d'atur durant la segona meitat dels anys noranta. Al context basc però el canvi d'activitat és més significatiu que en el context català i així ho demostra la reducció de les distàncies en l'ocupació existents a inicis de la dècada dels noranta. Mentre a principis dels anys noranta la diferència en la taxa d'atur entre ambdós contextos era de més de 5 punts percentuals, al 2007 just abans de l'inici de la crisi financera de 2008, la taxa d'atur mitjana del País Basc ha passat a ser més baixa que la catalana mentre que la distància entre l'atur a la província de Barcelona i la de Biscaia és gairebé inexistent.

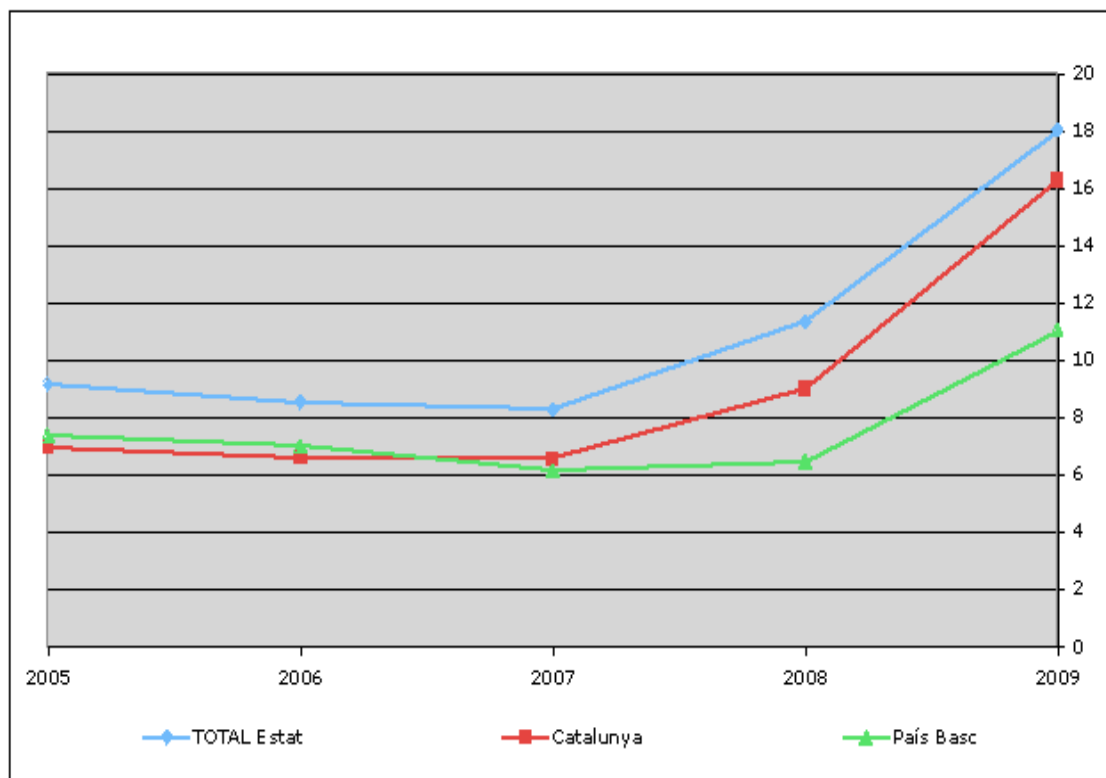
Gràfic 4.1: Taxa d'atur. Espanya, Catalunya, País Basc, Barcelona i Biscaia (1991-2007)

Font: INE. Indicadores Sociales. 2008.

Aquesta reducció de les diferències en termes d'atur s'explica per un major èmfasi en la reconversió dels sectors d'activitat en el cas basc. Al País Basc la creació de llocs de treball ha tingut menys relació amb sectors com l'immobiliari que s'han mostrat a la llarga com a poc sostenibles. Una realitat que també es posa de manifest en l'observació de l'afectació diferencial en ambdues comunitats autònomes de l'esclat de la bombolla immobiliària el 2008. A partir de 2008, segons l'enquesta de població activa les taxes d'atur comparades entre el conjunt d'Espanya, Catalunya i el País Basc, posen de relleu una diferència considerable entre el model productiu català, que segueix la tendència espanyola de pèrdua de llocs de treball molt vinculada a l'aturada de l'activitat immobiliària, i el model productiu basc, en el que el sector immobiliari, un dels més afectats pel canvi de tendència iniciat al 2008, té un paper menys rellevant.

Gràfic 4.2: Taxa d'atur. Espanya, Catalunya i País Basc (2005-2009).

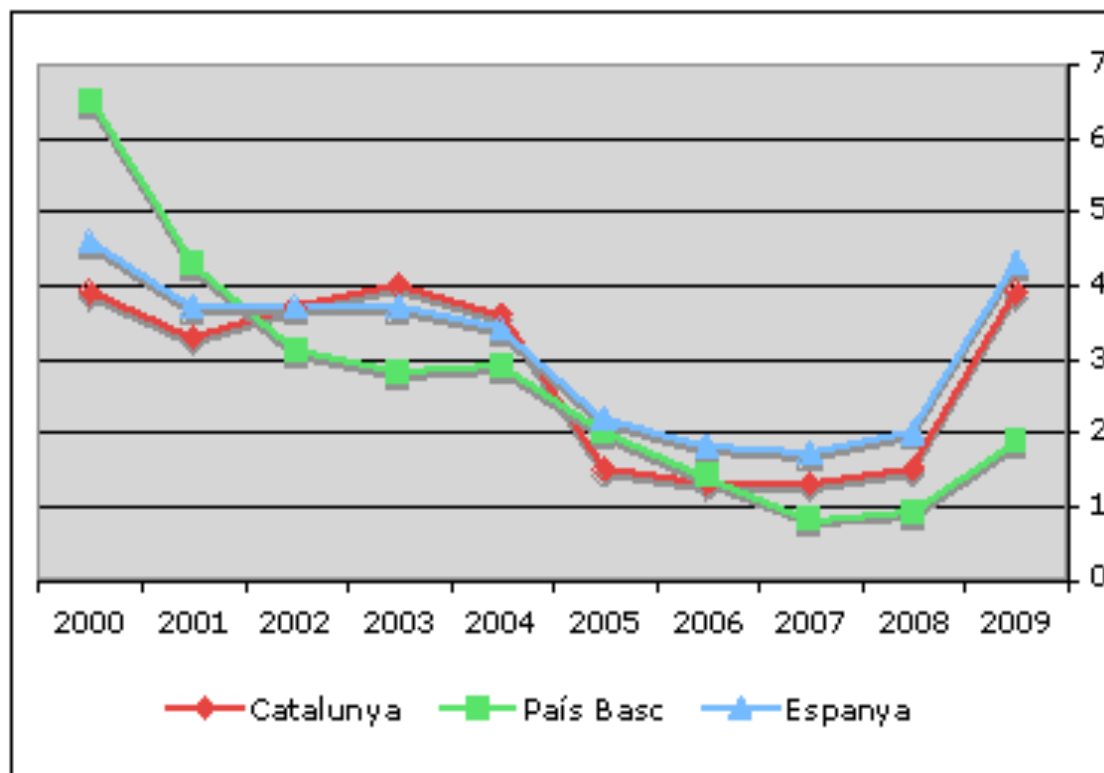

Font: Elaboració pròpia. Enquesta de Població Activa. INE 2010

Com es pot veure als gràfics 4.2 i 4.3, la mateixa observació sobre el tipus de reconversió post-industrial en ambdues zones es pot fer analitzant les dades de l'atur de llarga durada. Si a l'inici del segle XXI el País Basc comptava amb una taxa d'atur de llarga durada molt superior a la mitjana espanyola i a la catalana, en el moment que la recessió econòmica es comença a traduir en l'ocupació la relació s'ha invertit significativament. Catalunya segueix la tendència

espanyola d'un fort augment en l'atur de llarga durada, mentre a la comunitat autònoma de País Basc, aquest tipus d'atur hi creix també, però ho fa d'una manera més pausada.

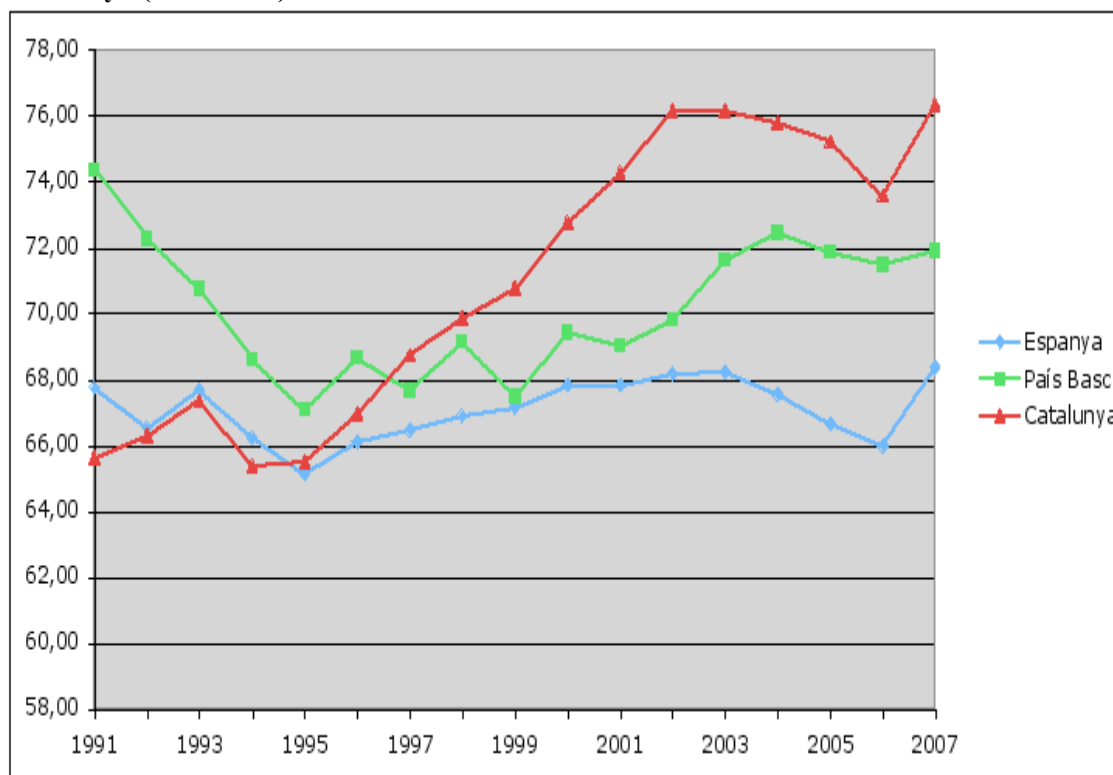
Gràfic 4.3: Taxa d'atur de llarga durada (2000-2009). Catalunya, País Basc i Espanya

Font: Font elaboració pròpia a partir de dades publicades a Eustat i Idescat.

En l'anàlisi comparativa de l'estabilitat del mercat de treball d'ambdós comunitats autònomes es posa de relleu també un canvi remarcable durant la dècada dels noranta del segle XX. Com es pot veure al gràfic 4.4, si a inicis dels anys noranta, el mercat laboral basc es caracteritzava perquè tres quartes parts dels contractes (75%) eren indefinits, cosa que el diferenciava clarament de la mitjana espanyola (68%) i de la catalana (65%) a inicis de 2007 era Catalunya qui presentava la major part de contractes indefinits (76%) mentre que el país basc n'havia reduït el pes en l'estructura de l'ocupació a un 72%. Aquestes dades indiquen que el canvi en l'estructura productiva, superant la crisi de la desindustrialització a base d'una reconversió del teixit industrial en el sector serveis, ha tingut repercussions en l'estabilitat de l'ocupació generada (Rodríguez, 2002).

Gràfic 4.4: Percentatge d'assalariats amb contractes indefinits. Espanya, País Basc i Catalunya (1991-2007)

Font: Elaboració pròpia. INE. Indicadores sociales (2008)

Considerant el paper rellevant que l'administració pública ha atorgat a l'urbanisme com a mecanisme de transformació social i econòmica en ambdues ciutats en les que es situa la recerca, en aquest apartat s'ha considerat oportú també realitzar una mirada a la literatura que ha analitzat els processos de transformació urbanística que han viscut respectivament Barcelona i Bilbao. Les narratives institucionals de transformació socioeconòmica en ambdues ciutats han fet referència a l'economia del coneixement, la innovació i l'atracció d'indústries creatives, d'una manera explícita. L'anàlisi del projecte de ciutat, la seva consolidació en model d'èxit en la transformació urbanística, els actors que l'han protagonitzat, així com les crítiques que han rebut respectivament, serveix per contextualitzar els processos de transformació social i econòmica que desenvolupen les entitats analitzades en aquesta recerca en un marc més ampli que consideri les transformacions en clau urbana que s'han donat recentment a les ciutats en les que es situa la recerca. D'aquesta manera a continuació s'ofereix una visió general de les narratives de transformació social i econòmica promogudes pels respectius contextos institucionals locals en el que s'han desenvolupat les entitats objecte d'estudi.

4.1.1- De l'urbanisme ciutadà al *màrqueting* del model (Barcelona)

Les polítiques urbanes desenvolupades durant la dècada dels vuitanta a la ciutat de Barcelona exemplifiquen el que es coneix per 'urbanisme ciutadà' (Borja, 2004:171). Aquest tipus ideal d'urbanisme, basat especialment en una concepció social de la millora de l'espai públic, és substituït un cop superada la data simbòlica dels Jocs Olímpics (1992) per un urbanisme sense una concepció unitària ni re-distributiva, en molts sentits de caràcter especulatiu⁹¹.

A les acaballes del franquisme l'activitat urbanística de l'administració municipal es pot sintetitzar per la preocupació de dotar a la ciutat d'un cos jurídic⁹² que permeti certa autonomia al sector privat per la seva participació en l'execució urbanística i per un canvi d'escala de les operacions realitzades. Però per la seva banda, la influència del moviment veïnal en l'administració municipal té també un punt de partida que es pot situar en aquesta època. Durant el període que va de 1983 a 1986, l'elaboració de PERIs (Plans Especials de Reforma Interior) i de programes d'actuacions immediates van donar resposta a les demandes socials de la ciutadania recollides des dels anys setanta. Aquest període és analitzat per Jordi Borja com el de la descentralització de l'urbanisme local, amb un paper molt important jugat per l'aparició dels districtes com estructures municipals descentralitzades que duen a terme programes socials i culturals particulars a cada barri (Borja, 2004: 173). La mobilització social dels barris va trobar en aquesta descentralització unes estructures tècniques i administratives que establien mecanismes de participació ciutadana i que van servir per implementar respostes locals a les

91 La història de l'urbanisme especulatiu a la ciutat de Barcelona però no és pas nova. Si observem la divisió per etapes de la construcció urbana de la ciutat proposada per Miquel Domingo i Maria Rosa Bonet (1998), des del final de la guerra civil fins a la recuperació democràtica, l'etapa Porcioles, que segueix a l'etapa de posguerra i s'estén durant quinze anys, entre 1957 i 1972, té una importància a considerar atentament. Segons Domingo i Bonet en aquest període cal diferenciar dos tipus principals d'activitats urbanístiques: la legal i la constructiva. Per una banda es dona l'assentament de les bases legals per a la construcció de la Gran Barcelona. Una de les aspiracions de la dreta catalana dels anys trenta, que tot i que havia estat escapçada per la guerra, plantejava de nou l'exercici d'una forta influència de la ciutat en el seu entorn més directe. El desenvolupament de noves formes legals per a la intervenció va possibilitar la urbanització de noves zones. Però, a més a més, aquesta legislació es va orientar a fer que el capital privat passés a tenir un paper preponderant, fent passar a la municipalitat a un segon pla en que l'ajuntament assumia només teòricament les funcions de control i supervisió (Domingo & Bonet, 1998: 38).

92 El Pla General Metropolità de 1974 és reconegut per Jordi Borja, com un dels factors clau en la constitució de l'urbanisme cívic barceloní (Borja, 2004: 173). El PGM contrastava amb el planejament anterior perquè oferia unes circumstàncies favorables que permetien una potent intervenció pública i que van permetre que durant la dècada dels vuitanta les actuacions urbanístiques es centressin en desenvolupar projectes immediats. En definitiva va afavorir la conversió d'àrees i edificis obsolets (infraestructures i indústries) en equipaments col·lectius i espais públics, així com l'existència d'un patrimoni de sòl públic o de reserva per aquests usos. Durant la transició de manera complementària es dona lloc a l'expressió de noves perspectives i alternatives, en molts casos en oposició radical amb el que fins aleshores havien estat els plantejaments oficials i que continuaven prioritant les operacions immobiliàries. Un exemple en són la oposició davant dels Plans Parcialis que apareixen en aquesta època (el de la Muntanya de Montjuïc, el dels Tres Turons al Carmel, el de Trinitat-Vallbona-Torre Baró, o el de la Ribera) És una etapa d'efervescència ciutadana en la que es van configurant organitzacions de veïns que reclamen una millora dels serveis públics i un urbanisme orientat a la redistribució dels recursos.

demandes socials.

L'herència dels moviments veïnals de finals dels 60 i principis dels 70 es fa notar, de manera directa, quan alguns dels líders polítics i tècnics que havien participat en aquests moviments esdevenen gestors municipals amb les primeres eleccions municipals democràtiques després del franquisme. L'acumulació de plantejaments crítics i propositius que s'havia donat durant les dècades anteriors incideix aleshores en promoure els valors cívics, i els acords bàsics sobre els objectius i les actuacions urbanes pendents (Borja, 2004:175). En aquest temps, amb la regidoria d'urbanisme de l'ajuntament coordinada consecutivament per Joan Antoni Solans (1977-80) i Oriol Bohigas (1980-84) es posa en marxa un urbanisme d'urgència que es preocupa per atendre, en primer lloc, les demandes en matèria d'equipaments socials. És un urbanisme que també incideix ben aviat en la regeneració del centre de la ciutat, a partir de la intervenció en carrers i places (Bohigas, 1985).

Durant la primera meitat de la dècada dels vuitanta la restricció pressupostària significa l'impediment de la intervenció generalista. Horacio Capel (2005) destaca que durant aquest període Barcelona procura recuperar el temps perdut pel franquisme actuant sobretot en el que és la perifèria de la ciutat, en la correcció dels seus dèficits. La manca de recursos per part de l'Ajuntament fa predominar la presa en consideració d'operacions puntuals, segons certs criteris de dispersió territorial, buscant un equilibri en la producció de sectors d'estímul a la rehabilitació sense privilegiar directament el centre sobre la perifèria. La construcció d'equipaments es considerava com una forma de promoure la renovació espontània de l'entorn, no hi havia diners per gairebé res més que desitjar que la producció d'equipaments de qualitat i la intervenció puntual a l'espai públic estimulés el seu entorn (Capel, 2005: 14).

La segona meitat de la dècada dels vuitanta es caracteritza per la reactivació econòmica i les expectatives generades pels Jocs Olímpics. L'anunci de la realització de l'Olimpíada de 1992 a la ciutat permetrà el pas de l'actuació d'abast mitjà a projectes de gran envergadura. L'entrada de l'estat espanyol a la Unió Europea i l'accés als fons estructurals per al desenvolupament (FEDER) permeten iniciar projectes infraestructurals més ambiciosos. L'esponjament del centre urbà⁹³ comença en aquesta època.

Per altra banda els grans projectes infraestructurals d'aquest moment incorporen una dimensió re-distributiva i no simplement funcionalista que esdevindrà una de les característiques clau de l'urbanisme barceloní dels anys vuitanta. Les rondes i la seva concepció ciutadana de les infraestructures, el front de mar i la recuperació urbana del Port Vell, o la regeneració de Ciutat Vella i el manteniment de la vinculació amb l'Eixample són operacions amb una voluntat multi-

⁹³ L'enderroc de mançanes senceres per regenerar el teixit urbà es tracta d'una estratègia que a Barcelona té el seu cas emblemàtic en la Rambla del Raval (1990) i que es posa en marxa en aquesta època.

funcional. Com assenyala Borja (2004:172) amb aquests projectes no només s'afavoreix la mixtura social sinó que es mostra la voluntat de solucionar amb una sola acció diversos problemes.

Per contra el consens al voltant de l'estratègia a seguir per part de l'àrea metropolitana de Barcelona no va tenir continuïtat durant les dècades dels vuitanta i dels noranta. La Corporació Metropolitana de Barcelona⁹⁴, l'entitat que hagués pogut representar una estratègia de planejament a tota l'àrea metropolitana, va ser percebuda com un possible contra-poder massa fort per part de l'administració de la Generalitat i va ser desmantellada el 1986. D'aquesta manera el tema del planejament a nivell metropolità no va formar part de l'agenda política oficial i durant gairebé vint anys des de 1986. Malgrat que a partir de 1988 es va començar a pensar el Pla Estratègic de Barcelona (1990) no va ser fins al 2003 que ja per la que seria la quarta edició d'aquest Pla que es va obrir l'enfoc a l'escala metropolitana⁹⁵.

La falta d'entesa entre les administracions autonòmica i municipal s'accentua un cop superada l'època olímpica, i s'estén als primers anys del segle vint-i-u, fent-se patent en divergències sobre diferents projectes de gran envergadura. El projecte del tren d'alta velocitat o el calendari de realització del metro i la reforma de l'aeroport són exemples de falta d'entesa interinstitucional. Especialment el període en què l'Administració Estatal és governada pel Partit Popular (1996 – 2004) incideix en la prioritat donada a la inversió pública a Madrid, respecte Barcelona. Les relacions inter-institucionals d'aquesta època, també entre la Generalitat, l'Ajuntament de Barcelona i la resta de municipis de l'Àrea Metropolitana de Barcelona⁹⁶, contrasten amb els acords assolits durant els anys vuitanta.

A l'entrada del segle vint-i-u de manera paral·lela a la promoció oficial de la marca Barcelona

94 La Corporació Metropolitana de Barcelona (CMB) va ser promoguda per professionals de l'urbanística que actuaven a un nivell territorial més ampli que el de la ciutat estrictament municipal, i percebien la necessitat d'una estratègia urbanística global. En tant que entitat que en els primers anys de la recuperació de les institucions democràtiques va ser la encarregada del planejament urbanístic a nivell supramunicipal, va dur a terme reformes significatives. Va descentralitzar els parcs, va promoure el pla de vies metropolità, i va ser decisiva en la definició dels sistemes de transport públic. Va tenir una forta embranzida els primers anys dels vuitanta fins que fou escapçada per la Generalitat de Catalunya, el 1986. Les sigles de Transports Metropolitans de Barcelona (TMB), empresa en l'actualitat gestionada com a societat anònima però de titularitat pública, s'inspiren amb el que s'havia conegut popularment com a *corpo*. Herència del socialisme municipalista fou considerada com a un contrapoder massa influent per part de la Generalitat i fou tapat i substituït per les funcions tècniques implicades en planejament de l'Institut Català del Sòl (INCASOL).

95 Per Jordi Borja, el Pla Estratègic de Barcelona, en les seves tres primeres edicions (1990, 1994 i 1999) té la virtut de plantejar maneres de superar la ressaca post-olímpica; crear una estructura permanent d'encontre entre administracions públiques i organitzacions econòmiques, professionals i socials; o promoure un debat públic sobre els objectius, les actuacions i els procediments de l'urbanisme municipal. Alhora se li reconeix una vocació metropolitana que es concreta en un canvi d'escala a partir de la seva tercera edició. El Pla Estratègic Metropolità de Barcelona (2003), es duu a terme amb la participació dels 36 municipis que conformen l'àrea metropolitana de Barcelona.

96 Borja destaca com els projectes duts a terme durant aquesta època (Aeroport, port, Sagrera, Besós i Diagonal) es realitzen als límits de la ciutat, amb una lògica on la ciutat central domina, des d'una visió centrípeta que en condiona la viabilitat política i l'acceptació social (Borja, 2004: 177).

apareix la contradicció entre el model ideal de l'urbanisme ciutadà dels vuitanta i l'afany atractor⁹⁷ de l'urbanisme barceloní a partir de la dècada dels noranta. Respecte l'efervescència democràtica d'un urbanisme ciutadà durant els anys vuitanta, el projecte reformador olímpic, amb un fort esforç inversor a finals dels vuitanta i principis dels noranta, sembla disposar l'atenció institucional, un cop superada la celebració dels Jocs, en l'accentuació de la diferenciació de la ciutat com a objecte de consum i l'atracció d'inversors privats.

Horacio Capel (2005) destaca com a caràcter distintiu del “model Barcelona” que la ciutat experimenta un canvi d'escala en el planejament de les seves actuacions. De la petita actuació es passa a la gran intervenció, del projecte simple o monogràfic, al projecte complex. També la gestió financera es transforma durant els anys de mandat de l'alcalde socialista Pasqual Maragall (alcalde de 1982-1997), especialment amb l'impuls olímpic, utilitzant la figura de la cooperació entre entitats públiques i privades (*partnership*). El model Barcelona és distingit per la capacitat per tractar i regenerar espais centrals, especialment a través de la intervenció a l'escala dels carrers i les places, així com la posada en marxa de grans projectes urbans que s'estenen al conjunt de la ciutat, amb el disseny d'operacions de llarg abast (Monclús, 2003; Montaner, 2004). Com assenyala Capel, l'àmplia producció literària parlant del model Barcelona, en molts casos promoguda institucionalment a partir de mitjans polítics i tècnics vinculats a l'ajuntament, fa èmfasi en que les virtuts del model s'estenen més enllà de les seves dimensions urbanístiques. La idea, impulsada per Pasqual Maragall, de que la renovació urbanística de l'espai públic és rellevant per la resolució dels problemes econòmics i socials, es promou com a principal lema del *màrketin*g urbà barceloní⁹⁸.

Però com demostren diversos autors, el moment en que adquireix notorietat model Barcelona és precisament quan comencen a transformar-se'n els plantejaments bàsics (Andreu, 2008; Borja, 2004; Capel, 2005; Clarós, 2007; Degen & Garcia, 2008) quan l'Ajuntament aposta per un desenvolupament de projecció exterior, amb la finalitat d'atraure negocis, congressos i esdeveniments culturals. Les prioritats aleshores són actuacions per potenciar la ciutat com a 'màquina de creixement' (Molotch, 1976). L'aeroport, el port, l'arribada del tren d'alta velocitat, el desenvolupament del 22@⁹⁹, o l'increment de la infraestructura hotelera al Fòrum i a

97 La tradició de la burgesia catalana per invertir en renovació urbana a base d'esdeveniments atractors és antiga. L'exposició universal del 1888, i la Exposició Internacional del 1929, són antecedents en la vinculació de la transformació urbanística a l'esdeveniment mediàtic que varen significar els Jocs Olímpics de 1992 per Barcelona. El Fòrum de les Cultures de 2004, n'esdevé una continuació, encara que fallida.

98 “Això sí que és un luxe barceloní. No solament ho hem dit i ho hem fet, sinó que després de fer-ho entre tots, entre tots ho expliquem.” Pasqual Maragall al pròleg de *Barcelona i els moviments socials urbans* (Domingo & Bonet, 1998).

99 Al III Pla Estratègic Econòmic i Social de Barcelona aprovat el 1999 es parla d'un nou urbanisme 22@ per a una nova economia centrada en el coneixement. Un model que es concretarà a nivell metropolità al I Pla Estratègic Metropolità, aprovat el 2003, reconeixent el districte 22@ com un gran projecte d'escala regional. La promoció d'una àrea de nova centralitat metropolitana forma part de la transformació del front litoral de la ciutat i s'integra

l'Hospitalet, passen per davant de l'atenció a les problemàtiques que impliquen més directament a la ciutadania. El problema de l'habitatge, la millora de la convivència i la cohesió social, o el transport de proximitat queden en un segon pla.

L'urbanisme de promotors privat (ex: l'operació de Diagonal Mar) suposa però uns costos considerables en matèria de legitimitat social per l'administració. Aquests costos, es comencen a percebre de manera directa amb el fracàs de participació social dels actes culturals vinculats al Fòrum de les Cultures 2004, en les que l'ajuntament no és capaç d'articular la col·laboració del moviment veïnal (Andreu, 2008; Clarós, 2007). Com a conseqüència, amb el relleu en l'alcaldia entre Clos i Hereu, i especialment després de les eleccions de maig de 2007, apareix en el discurs municipal la referència constant a les polítiques de proximitat (Clarós, 2007: 4) i la participació ciutadana. Durant la legislatura 2007-2011 el consistori barceloní hi fa referència constant. El Pla d'Acció Municipal 2008-2011, o la fallida consulta de la Diagonal, la primavera de 2010, són exponents d'aquest gir en el discurs, que no serveix per mantenir la coalició d'esquerres al govern en les eleccions de 2011.

4.1.2- L'entusiasme d'una revitalització post-traumàtica. (Bilbao)

Des de principis dels anys setanta del segle vint l'àrea metropolitana de Bilbao ha patit un intens i prolongat procés de reestructuració que ha transformat de manera dràstica la base productiva i social així com l'entorn construït de la ciutat. Durant els anys 90 del segle vint es promouen a Bilbao varies iniciatives i projectes urbanístics encaminats a dinamitzar el perfil físic i socioeconòmic de la ciutat. Aquestes operacions s'emmarquen com a exemples d'una resposta institucional contundent en un context de forta degradació: la desindustrialització que afecta a la ciutat així com a tota la comarca del Bajo Nervión durant les dues dècades anteriors.

L'èxit de moltes de les actuacions, en comparació a la degradació urbana durant la segona meitat dels anys setanta i tota la dècada dels vuitanta, incideix en que la regeneració física de la ciutat sigui coneguda com el '*miracle*' Bilbao. La ciutat és projectada a nivell mundial com un compendi de bones pràctiques urbanístiques així com un paradigma de l'urbanisme que es

al triangle de transformació definit per la Plaça de les Glòries, el Fòrum i Sant Andreu-Sagrega. La operació porta lligada una argumentació que promou el salt d'escala de la ciutat a la metròpolis, la unitat territorial significativa per a la competència global. La operació del 22@ pivota sobre la lògica de la competència entre ciutats i territoris, donant molta importància a la oferta i la promoció urbana, i exemplifica la voluntat d'internacionalització de l'economia per part de les administracions. La projecció de la imatge externa del districte tecnològic 22@ es pretén de caràcter mundial (Boixader, 2005). Per altra banda la operació també implica un major protagonisme per a la iniciativa privada en el procés de transformació. La modificació del pla general metropolità que es duu a terme pel desenvolupament del 22@ promou la transformació a partir de plans derivats. L'administració opera en aquest cas principalment a través del planejament i la pràctica urbana, mitjançant l'aritmètica dels coeficients d'edificabilitat, instant a la iniciativa privada a ocupar un lloc central en el procés.

practica a ambdós costats de l'Atlàntic durant les últimes dècades del segle vint. Una transformació que combina la transformació urbanística amb la diversificació econòmica i l'augment de la productivitat (Plaza, 2008: 506).

Com a un dels tres centres industrialitzadors de referència de tot l'estat espanyol, amb Madrid i Barcelona, Bilbao havia esdevingut durant tot el segle XIX i l'inici del segle XX un nucli articulador d'un ampli espai econòmic. La ciutat és coneguda com la capital de la cornisa cantàbrica. La forta especialització en sectors tradicionals de la indústria pesada, amb una demanda en clar retrocés i molt exposats a la competència internacional, suposa a partir de la dècada dels vuitanta que tota l'àrea metropolitana rebi un impacte especialment fort del procés de desindustrialització.

Entre 1975 i 1996 l'àrea metropolitana perd gairebé un 50% dels llocs de treball industrials, concentrant-se la destrucció de llocs de treball en la indústria bàsica i la transformació de metalls (Rodríguez, 2002: 75). A l'inici de la dècada dels noranta l'àrea metropolitana de Bilbao esta marcada per la desindustrialització i el declivi urbà. Però encara que el procés de desindustrialització, el tancament d'empreses i la pèrdua de llocs de treball s'allarga durant tota la dècada, els noranta marquen el punt d'inflexió en el que s'enceta la dinàmica de regeneració econòmica i metropolitana¹⁰⁰.

A finals de la dècada dels vuitanta, la consciència d'un declivi que afecta a tota la macro-regió de la Cornisa Cantàbrica es confirma també per la falta d'atenció a l'escala metropolitana. L'absència de projectes i iniciatives per impulsar la regeneració socioeconòmica es comença a trencar a nivell local a partir de 1986 amb l'estratègia marcada per l'ajuntament de Bilbao en el seu *Plan General de Ordenación Urbana* (1986-1994). A nivell metropolità, l'entitat Bilbao Metropoli 30¹⁰¹ promovia el 1991 el *Plan Estratégico de Revitalización del Bilbao Metropolitano* (1991) on es plantejava la reorientació econòmica cap a una economia de serveis.

És en aquest context que apareix el partenariat Bilbao Ría 2000. L'entitat fou creada el 1992 com una entitat inter-institucional en la que els membres eren l'Ajuntament de Bilbao i de Baracaldo, la Diputació Foral de Biskaia i el Govern Basc, per una banda, i l'estat, representat per diverses empreses públiques, per l'altra (Leira, 2004: 41; Urrutia, 2004:55). Aquesta

100 El context de crisi és contrarestat parcialment per la conversió de la ciutat en una economia de serveis. El sector dels serveis arriba el 1999 a concentrar un 70% dels llocs de treball metropolitans (Rodríguez, 2002: 74). Una tendència que es corrobora amb l'observació de com la taxa d'atur fins al 2007 continua baixant i com el context basc suporta els embats de la crisi financera a partir de 2008, si ens guiem per les dades de l'atur entre 2005-2009 (Veure Gràfics 4.1, 4.2 i 4.3 a la introducció d'aquest capítol).

101 Bilbao Metropoli 30 (el nombre de municipis que conformen l'àrea metropolitana) va ser creada a l'inici de la dècada dels noranta per un consorci d'administracions públiques i grans empreses privades. Si Bilbao Ría 2000 s'orienta a la gestió urbanística, Bilbao Metropoli 30 s'orienta a la projecció de la imatge social de l'àrea metropolitana.

societat de gestió fa de motor de les iniciatives urbanístiques que es donen al llarg de la dècada dels noranta a la ciutat i la seva àrea metropolitana. La ria, com el nom de l'entitat confirma, esdevé l'eix d'articulació territorial de tota l'àrea metropolitana (Alvarez Mora, 1999:156). L'estratègia que segueix Bilbao Ria 2000 és la revitalització del teixit urbà que es localitza al voltant de la ria.

Un dels trets característics de les operacions realitzades en el context biscaí és el predomini i gairebé exclusivitat de les inversions públiques per sobre de les privades. Com explica Víctor Urrutia (2004) els projectes es van anar posant en marxa gràcies a una certa col·laboració institucional, que contava principalment amb la cobertura dels governs de coalició entre el Partit Socialista d'Euskadi i el Partit Nacionalista Basc, entre 1986 i 1998 (Urrutia, 2004: 56). Eduardo Leira (2004) analitza l'aportació de l'Administració Central com un element també essencial encara que escàs en determinats aspectes. A l'inici del procés, la cessió per part de l'estat de sòls de maniobra va ser crucial per la formació de Bilbao Ria 2000, especialment clau en les operacions realitzades al port i l'aeroport, o en les infraestructures ferroviàries. Per contra, Leira crítica la no aportació de fons dels pressupostos generals de l'estat a la transformació de la ciutat, com si es va fer en les operacions de Sevilla o Barcelona, en motiu dels esdeveniments internacionals del 1992 (Leira, 2004: 35).

La transformació de la metròpoli biscaïna és liderada per una coalició entre l'administració municipal, provincial i autonòmica, que desenvolupa diverses inversions claus en grans infraestructures¹⁰² i propaga el relat d'una estratègia de promoció econòmica que atorga a la transformació urbanística un gran poder revulsiu. Aquesta narrativa troba en projectes bandera com el museu Guggenheim una excusa monumental per situar la ciutat en les xarxes internacionals d'atractivitat urbana i buscar l'orientació cultural i terciària de la nova economia. 'L'efecte Guggenheim' esdevé un exemple de l'estratègia urbanística segons la qual els equipaments culturals poden ser motors de processos de transformació urbana (Plaza, 2006, 2008). Per a Beatriz Plaza (2008), el procés de transformació és un èxit perquè el museu Guggenheim és un element més d'una estratègia més àmplia que contempla l'atracció de turisme però també el desenvolupament de polítiques orientades a la diversificació productiva de l'economia de la ciutat i la millora de la productivitat dels treballadors (Plaza, 2008: 506).

La construcció del metro, el sanejament de la ria, o un canvi radical en la renovació i neteja de l'espai públic, entre d'altres moltes actuacions que es fan patents durant aquest període, han creat una sensació d'eficàcia i de confiança en les institucions per part de la ciutadania bilbaïna, de manera fins i tot més espectacular que l'impuls al turisme vinculat a la construcció del museu

¹⁰² El superport, l'aeroport, les autovíes, el palau de congressos, així com el metro de Bilbao, son les principals obres públiques promogudes.

(Urrutia, 2004: 51). Diversos autors han destacat l'efecte psicològic positiu que ha tingut en la ciutadania transformar el xassís urbà per implantar una nova economia superant la desfeta de la ciutat industrial (Leira, 2004: 37; Urrutia, 2004: 52). Per Víctor Urrutia, la consideració 'd'èxit' del procés de revitalització durant la dècada dels noranta es justifica no només pel fet d'aconseguir la transformació física d'un paisatge urbà molt degradat, sinó també per la transformació de la imatge social d'una societat civil immersa en un context traumàtic en termes de psicologia social. Per una banda la reestructuració productiva havia deixat un gran rastre d'espais degradats i semi-abandonats a llarg de tota l'àrea metropolitana de Bilbao concentrats en els terrenys plans de l'estuari a ambdues bandes de la ria, des de Santurzi a Bilbao passant per Getxo, Erandio i Barakaldo¹⁰³. Per l'altra la recessió econòmica també va impactar fortament en la societat civil incidint en la consolidació d'una imatge de desànim generalitzat. En aquest context Urrutia afegeix que la violència d'ETA¹⁰⁴ també incidia a principis de la dècada dels noranta, en promoure una auto-representació negativa i un clar pessimisme en el si de la societat civil basca. En definitiva, un context traumàtic promogut per diversos factors¹⁰⁵ que afectava als ànims de la població així com també en els dels responsables institucionals. La superació d'aquests impediments per Urrutia és una prova de l'èxit que se li ha de reconèixer a la transformació urbana de l'àrea metropolitana de Bilbao durant la dècada dels noranta i els primers anys del segle vint-i-u (Urrutia, 2004: 54).

L'evident transformació urbana que s'ha produït a la ciutat però, no està exempta de crítiques. Diverses veus critiquen el programa de 'rentat de cara' (Urrutia, 2004: 51), basat en un urbanisme 'de marca' que es recolza en l'arquitectura singular (Alvarez-Mora, 1999), o en un patró d'urbanisme 'de pensament únic' que entén la ciutat simplement com una màquina de creixement (Cenicacelaya, 2004: 18).

També diversos autors coincideixen a senyalar que una de les febleses que identifica a la transformació de la ciutat de Bilbao és l'absència d'un projecte territorial d'àmbit metropolità (Urrutia, 2004; Cenicacelaya, 2004; Esteban, 2000; Rodríguez, 2002). Des d'un punt de vista d'equitat territorial, Rodríguez (2002) destaca que els processos de reestructuració econòmica promoguts durant la segona meitat dels noranta s'han desenvolupat seguint els patrons de segregació, polarització i dualització socio-espacial ja existents anteriorment. L'escàs desenvolupament de les activitats terciàries a la marge esquerra, pulmó industrial i obrer de la

103 El govern basc havia identificat el 1999, 158 complexos industrials en situació de ruina a l'àrea metropolitana de Bilbao (Rodríguez, 2002: 75).

104 L'atemptat al centre comercial Hipercor de Barcelona (1987), el més sanguinari amb la població civil de la història d'ETA, suposa l'inici d'un procés de deslegitimació de les activitats d'ETA en el si de l'independentisme basc.

105 Molts dels estudiosos que relaten la transformació física de Bilbao fan referència a la tragèdia que va viure la ciutat amb les fortes inundacions de 1983, que varen annegar completament gran part del casc antic, en plena crisi del sector industrial.

ciutat, n'és la prova (Rodríguez, 2002). En una línia similar, respecte l'absència de planejament d'àmbit metropolità, Cenicacelaya (2004) argumenta que al llarg dels últims cent anys, i en aquests inclou també les intervencions dutes a terme durant la dècada dels noranta, el creixement de Bilbao s'ha basat sempre en solucions puntuals. No hi ha consciència d'un projecte de ciutat global que fes referència a tots els municipis de la vall del Bajo Nervión (Cenicacelaya, 2004: 17). La manca d'una concepció integral del territori es tradueix en una visió municipalista del planejament¹⁰⁶.

Per altra banda diversos autors també posen en dubte que s'hagi assolit l'objectiu de la terciarització de l'economia que perseguia la intervenció urbanística. La millora en el reclam turístic i la projecció internacional de la ciutat no implica efectes automàtics sobre les condicions de vida i de treball de la població, en especial de la més necessitada. En aquesta direcció són diverses les veus que denuncien que l'estratègia de revitalització s'ha plantejat des d'una perspectiva netament urbanística en detriment de l'enfoc social i econòmic (Cenicacelaya, 2004; Gamarra, 2005; Urrutia, 2004: 54; Rodríguez, 2002:105). Com assenyala Arantxa Rodríguez (2002), el model seguit per aquesta metròpolis dista molt de ser original o genuí. S'inspira en el camí desenvolupat per altres ciutats europees i nord-americanes afectades pels danys físics i socials de la desindustrialització. Una manera de fer que es troba fortament condicionada per les servituds de la gestió urbanística, dirigida per criteris de rendibilitat i viabilitat financera, imposant una lògica de maximització de plusvàlues i valorització a curt termini (Rodríguez, 2002: 105). En el cas de Bilbao aquesta estratègia implica la des-regulació del sòl i l'adequació de les ordenances municipals als interessos dels projectes immobiliaris. Un fet que es dona en espais com Ametzola, Abandoibarra i Urribarte (Cenicacelaya, 2004: 26-27). La cerca de l'impuls urbà es basa en la transformació física i funcional convertint àrees degradades o ocupades per activitats econòmiques obsoletes en centres dinàmics i innovadors¹⁰⁷. El model de transformació urbana de Bilbao també es caracteritza per la utilització del màrqueting urbà com a motor de canvi, amb tota la seva retòrica sobre creativitat i innovació associada. Les àrees de nova centralitat són conglomerats urbans que combinen usos productius amb usos residencials, comercials, culturals o d'oci. Són espais que esdevenen

106 Malgrat que des dels anys seixanta al conjunt de municipis situats al llarg de la ria se'ls coneix com a Gran Bilbao, i que va existir un *Plan Comarcal del Gran Bilbao* el 1964, vinculat al desenvolupisme franquista, durant els anys setanta i principis dels vuitanta el planejament a l'àrea metropolitana de Bilbao va tenir una visió exclusivament municipalista. No és fins la dècada dels noranta en que es proposa un *Plan Territorial Parcial para el Bilbao Metropolitano* (1994) (que no arriba a ser aprovat), en que es comença a parlar del projecte metropolità (Cenicacelaya, 2004).

107 L'operació d'Abandoibarra, a l'esquerra de la ria, un antic enclavament industrial i portuari al cor residencial i terciari de la ciutat, es presenta com un exemple d'èxit que combina la recuperació dirigida per grans projectes amb els beneficis d'un nou model de gestió empresarial. Rodríguez, destaca però els límits d'aquest model en el que denomina el mite de l'auto-finançament, ja que la revitalització depèn no només de fortes inversions públiques sinó que també de les possibilitats efectives de re-valoració del sòl (Rodríguez, 2002).

simbòlics per l'ús d'arquitectures emblemàtiques, projectes bandera, i infraestructures culturals i turístiques, entre d'altres elements. Una manera de fer que exemplifica també a Bilbao una clara voluntat propagandística.

Per altra banda, Rodríguez (2002) assenyala que la reorganització del mercat laboral urbà es deu en gran mesura a l'augment constant del pes dels contractes laborals temporals (Veure Gràfic 4.4 a la introducció d'aquest capítol). Unes condicions contractuals normalitzades en la dinamització econòmica posterior a la recessió post-industrial que impliquen un canvi en la qualitat de l'ocupació. La nova ocupació va lligada directament a la inestabilitat, la inseguretat i el risc. Unes variables que afecten cada vegada a més part de la població urbana (Rodríguez, 2002).

Finalment cal també destacar la crítica a la falta de participació ciutadana en el procés de transformació liderat per les administracions públiques. Aquesta crítica es posa de manifest ja entrat el segle vint-i-u en un context de descentralització política on la literatura dona importància a la re-politització de l'àmbit local. En el cas de la revitalització a escala micro, la participació ciutadana sí que s'ha donat al voltant de processos de regeneració de barris com és el cas de Bilbao La Vieja (Urrutia, 2004: 58; Arnaiz, 2003: 691) o Otxarkoaga. La manca d'una cultura de negociació i consens, entre les administracions públiques i la ciutadania, pel que fa a la planificació urbana i territorial de rang metropolità però, és un dels reptes de governança que autors com Víctor Urrutia (2004: 58), continuen assenyalant ja entrat el segle vint-i-u.

4.2- L'arquitectura institucional contra l'exclusió social

A continuació es presenten les polítiques socials que han seguit les respectives administracions públiques en el tractament de les dinàmiques d'exclusió en els àmbits que treballen les entitats objecte d'estudi. Seguint Mingione et al. (2002), es considera aquest un pas clau, junt amb l'anàlisi del mercat i la societat civil, en l'anàlisi comparatiu dels sistemes de benestar local que operen en les dues ciutats on es situa la recerca.

Amb l'objectiu de contextualitzar l'actuació de les entitats socialment creatives objecte d'estudi s'ofereix un repàs a les polítiques públiques desenvolupades en els àmbits que toquen directament les entitats estudiades. D'aquesta manera es presenten les polítiques socials a Catalunya i al País Basc en els àmbits que s'han considerat objecte d'atenció en aquesta recerca: el foment de la inclusió sociolaboral; el foment de la responsabilitat social i l'economia solidària; el foment de la interculturalitat i l'atenció a la població immigrada; el foment de la

cultura com a eix d'integració social; i finalment les polítiques socials d'habitatge.

4.1.3- Comparativa sobre les pautes de revitalització urbana de Barcelona i Bilbao.

La transformació física i socio-econòmica que realitzen Barcelona i Bilbao a finals del segle XX es caracteritza per emmarcar-se, amb especificitats particulars a cada ciutat, en les narratives d'innovació urbana típiques d'un context post-industrial. Malgrat que les administracions públiques de Bilbao s'hi apunten amb posterioritat que les de Barcelona, els governs d'ambdues ciutats, des dels anys vuitanta (Barcelona) i durant els anys noranta (Bilbao), cerquen la transformació d'una economia industrial a una economia de serveis combinant aquest objectiu amb una estratègia de remodelació urbana que entén la millora de les dotacions com un factor clau en la transformació social i econòmica de la ciutat.

La reconversió urbana d'ambdós ciutats passa per un primer període d'efervescència ciutadana, en que l'urbanisme és percebut com un instrument al servei de la millora de les condicions de vida de la ciutadania en el seu sentit més social. Tant l'urbanisme ciutadà centrat en la provisió d'equipaments i serveis a tots els barris de Barcelona, especialment actiu durant els anys vuitanta i que troba en els Jocs Olímpics de 1992 l'ocasió per desenvolupar grans inversions que beneficien a tota la ciutat (ex: les Rondes), com les intervencions en qualitat urbana ja sigui gràcies al sanejament de la Ría o la provisió d'infraestructures clau com el metro en el cas de Bilbao dels anys noranta, tenen un clar sentit cívic i social.

Per contra tant a Barcelona com a Bilbao, amb posterioritat a una primera fase de reconeixement del lideratge municipal en pro dels beneficis socials de l'urbanisme, emergeix certa literatura durant la segona meitat dels noranta i sobretot durant els primers anys del segle vint-i-u, que posa en dubte el caràcter social de les polítiques urbanes dels governs d'ambdós ciutats. L'èmfasi atorgat per les administracions públiques a la construcció d'elements atractors per a l'activitat econòmica (el districte 22@ i la operació de Diagonal Mar a Barcelona o les operacions de Zorrozaure, Abandoibarra o el propi museu Guggenheim a Bilbao) són considerats per la literatura especialitzada com a exemples d'un urbanisme al servei dels interessos privats.

Al marge d'aquests processos, relativament simètrics en ambdues ciutats, els mecanismes seguits, així com els resultats assolits pel que fa al pas d'una economia bàsicament industrial a una de serveis, no ha estat igual a Barcelona i Bilbao. Si en ambdues ciutats l'entesa interinstitucional multinivell ha sigut clau per a iniciar els respectius processos de renovació i

fer front a la forta inversió pública que impliquen les operacions de remodelació, es pot afirmar que en el cas basc la majoria de les actuacions han sigut desenvolupades sobre sòl públic i liderades per les administracions, mentre que en el cas català el paper dels promotors privats ha sigut més protagonista.

També pel que fa a la reconversió del mercat de treball d'una economia industrial a una de serveis, cal destacar que en el cas basc, que partia d'unes condicions sensiblement pitjors pel que fa als efectes en l'ocupació del procés de desindustrialització, s'ha dut a terme una reducció més significativa d'indicadors clau com la taxa d'atur. Això configura un retrat favorable a Bilbao pel que fa a la reconversió de l'economia urbana i el mercat de treball al tombant del segle XX. Les dades en aquest respecte indiquen la importància del poder relatiu del que disposa l'administració basca, tant a nivell autonòmic com regional a través de les diputacions, en el desenvolupament d'una política atractiva per als sectors emergents de la nova economia.

4.2.1- La intervenció pública en el tractament de les dinàmiques d'exclusió social.

En aquest apartat es presenta una comparativa del paper de l'administració pública en la provisió de recursos i serveis de benestar. S'observen les diferències principals entre els marcs de governança multinivell a les dues ciutats a les que es situa la recerca, des de la perspectiva del paper de les administracions en la provisió de recursos i serveis de benestar a la ciutadania.

A Catalunya, malgrat els indicadors que fan referència a la vulnerabilitat econòmica de la població es situen per sota de la mitjana espanyola, hi ha determinats sectors o col·lectius socials que queden exposats amb una intensitat considerable a les dinàmiques d'exclusió (Ayllón et al., 2007; Mur, 2008). Seguint Subirats (2004: 95), a Catalunya els riscos baixos de precarietat social s'expliquen molt més pel dinamisme econòmic i social que per l'esquema públic d'acció per a la inclusió social. Els indicadors sobre la cobertura pública davant els riscos de l'exclusió posen de manifest dèficits importants tant en els serveis i recursos de tipus universal com en les polítiques específiques orientades a promoure la inclusió. En comparació a la mitjana espanyola, a Catalunya destaquen els indicadors que denoten una absència de polítiques preventives. Si bé respecte la mitjana espanyola a Catalunya la proporció de població exclosa a nivell econòmic, laboral o formatiu, és menor, a l'esfera socio-sanitària, de l'habitatge o en la participació política és possible trobar un índex molt alt de situacions de vulnerabilitat. Segons Subirats (2004) els principals focus que es detecten a la comunitat catalana tenen a

veure amb la immigració, l'accés a l'habitatge¹⁰⁸, les malalties pròpies d'entorns urbans amb un alt creixement econòmic, i la població menor d'edat. La precarietat en l'accés a un habitatge propi constitueix el factor d'exclusió que afecta a capes més àmplies de població, manifestant-se especialment entre els joves i la població immigrada¹⁰⁹ (Subirats, 2004: 94-104).

El País Basc, per contra, es caracteritza per ser una de les comunitats autònomes amb menors índexs de pobresa i dificultats financeres a la llar (Raya, 2007; Subirats, 2004: 166). Els indicadors d'exclusió en l'àmbit econòmic situen la comunitat autònoma del País Basc per sota de la mitja espanyola en matèria de dependència de la protecció oficial. El sistema de rendes mínimes d'inserció basc ofereix una cobertura gairebé absoluta que redueix a la més mínima expressió els riscos d'exclusió econòmica. En els indicadors d'exclusió que fan referència a l'àmbit laboral el País Basc es troba en la mitja espanyola, malgrat que és una de les comunitats amb major proporció de contractes temporals. En l'àmbit de l'habitatge presenta uns indicadors clarament favorables tant pel que fa a l'accés a l'habitatge com pel que fa referència a l'estat i les condicions de manteniment¹¹⁰ d'aquest. Pel que fa als indicadors sobre les limitacions de les persones per exercir els seus drets com a ciutadans i la participació d'aquests en la comunitat, el País Basc presenta uns índexs molt alts d'implicació en organitzacions de participació ciutadana. És una de les comunitats amb majors índex d'associació, ja sigui en partits polítics o en sindicats o associacions de diversa índole. Per altra banda el País Basc té una de les proporcions més baixes d'estrangers residents de tota Espanya (Subirats., 2004: 164).

Subirats (2004), destaca que el dispositiu públic d'inclusió social en el País Basc és sòlid i consistent. S'hi articulen alts graus d'intensitat protectora en les polítiques de tall universalista que actuen com a prevenció del risc d'exclusió i polítiques específiques que atenuen les conseqüències de l'exclusió. En ambdós tipus de polítiques el País Basc es situa per sobre de la mitjana del conjunt de comunitats. Per altra banda cal destacar que el País Basc va molt més avançat que la resta de comunitats pel que fa al desenvolupament de les rendes mínimes d'inserció, que ofereixen una elevada cobertura a les famílies amb insuficiència d'ingressos (Mur, 2008), i que desenvolupa una potent política pública d'habitatge combinant la protecció oficial, el règim especial i la promoció pública (Subirats, 2004: 166).

108 Catalunya ofereix uns índexs superiors a la mitjana espanyola d'accés en precarietat, habitatges en règim de subarrendament, risc de desnonament i població usuària d'albergs. Aquests problemes d'accessibilitat troben una explicació en l'elevat preu de l'habitatge nou i l'esforç inversor que suposa per les llars. Alhora s'han trobat acompanyats fins fa relativament poc d'una política pública d'habitatge especialment dèbil amb taxes molt baixes de protecció oficial i promoció pública

109 Per altra banda Catalunya destaca per ser una de les comunitats amb més població immigrada i amb un major nombre d'estrangers de les procedències socialment més estigmatitzades

110 El País Basc és una de les comunitats autònomes que presenta els valors més baixos de persones que resideixen en infrahabitatges, un dels percentatges menors d'habitatges sotmesos a judicis per desallotjament i una proporció propera a la mitjana de persones censades en habitatges col·lectius.

Un indicador clau per a explicar la força d'un règim de benestar local són els recursos utilitzats per les administracions públiques en l'àmbit de les polítiques socials. Els pressupostos oficials de les administracions local, provincial i autonòmica, que operen a Barcelona i Bilbao presenten diferències significatives. Les taules 4.5, 4.6 i 4.7, prenent com a referència l'any 2010, mostren les diferències en la provisió de recursos entre els dos contextos analitzats, pel que fa als àmbits que toquen de manera més directa a les entitats analitzades¹¹¹.

111 Si bé el capítol de despesa social més important de les administracions públiques és el que fa referència a salut i el que fa referència a educació, en aquesta comparativa es presenten els recursos destinats a les àrees que s'ha considerat d'influència immediata en el finançament públic de les entitats objecte d'estudi.

Taula 4.5: Comparativa pressupostos de les comunitats autònomes. Catalunya i País Basc (2010).

2010	Habitatge i urbanisme*	Protecció social**	Promoció econòmica i social***	TOTAL	Despesa per habitant
C.A Catalunya	596,5 M€ 1,6%	2110,5 M€ 5,7%	100,6 M€ 0,27%	36918,6 M€	/7512381 4914 €/habitant
C.A País Basc	185,6 M€ 1,8%	514 M€ 5%	74,2 M€ 0,7%	10089,8 M€	/2169038 4701,2 €/habitant

Font: Dades oficials publicades.

*Per a habitatge i urbanisme s'entén les polítiques d'habitatge i les actuacions de millora i rehabilitació urbanes.

** Per protecció social s'inclou ajuda a la dependència, a la infància i l'adolescència, serveis socials bàsics i atenció a la immigració.

***Per promoció econòmica social s'entén, serveis a la joventut, polítiques d'activació laboral i inserció sociolaboral, polítiques d'igualtat i serveis a la comunitat.

Taula 4.6: Comparativa pressupostos de la Diputació de Barcelona i la Diputación Foral de Bizkaia (2010)

2010	Protecció social	Promoció econòmica i social	Finançament Govern Local	TOTAL	Despesa per habitant
Diputació de Barcelona	194 M€ 29,4%	35 M€ 5,3%	66 M€ 10,1%	661M€	/5511147 119 €/hab
Diputació n Foral de Bizkaia	680 M€ 27,5%	81 M€ 3,2%	724 M€ 29,43%	2469 M€*	/1151708 2143 €/hab

Font: Dades oficials publicades.

*El pressupost global de la Diputació Foral de Biskaia és de 6827 M€ però d'aquests 4358 M€ corresponen a compromisos amb d'altres administracions (Estat i Govern Autonòmic).

Taula 4.7: Comparativa pressupostos municipals. Barcelona i Bilbao (2010).

2010	Habitatge i urbanisme	Polítiques de benestar i ciutadania	Promoció econòmica	TOTAL	Despesa per habitant
Barcelona	92 M€ 5%	198,9 M€ 11,3%	41 M€ 2%	1758 M€	/1621537 1084 €/hab
Bilbao	18 M€ 3,5%	52M€ 10,3%	18 M€ 3,5%	500,1 M€	/353296 1415 €/hab

Font: Dades oficials publicades.

Com es pot observar en les anteriors taules, en les que s'ofereixen dades sobre la despesa pública en les àrees funcionals més significatives per les entitats objecte d'estudi, malgrat els pressupostos a nivell autonòmic i municipal, són relativament similars en termes de despesa per habitant i percentatges de distribució funcional entre les comunitats autònomes de Catalunya i el País Basc, i entre el govern municipal¹¹² de Barcelona i Bilbao, la diferència significativa

¹¹² Pel que fa al finançament de les hisendes locals, la Constitució Espanyola, al seu article 142 estableix que aquestes es nodreixen dels tributs propis (IBI, IVTM i IAE) i de la participació en els de l'estat i les comunitats

entre ambdós règims de benestar local el marca el concert econòmic de règim foral amb el que compta el País Basc on destaca el poder de l'administració provincial amb una despesa i poder financer que no resisteix la comparació.

La Constitució Espanyola aprovada el 1978 va donar peu a la creació de les comunitats autònomes, que va diferenciar entre les de règim foral (la Comunitat Autònoma del País Basc (CAPB) i la de Navarra) i les de règim comú (tota la resta). Aquesta dualitat es materialitza entre d'altres en el seu sistema de finançament. Les comunitats de règim comú es financen mitjançant impostos cedits per l'estat, transferències de l'estat i impostos propis, mentre que les comunitats autònomes de règim foral gaudeixen d'una major autonomia financera ja que es financen bàsicament mitjançant impostos concertats (País Basc) o convinguts (Navarra) amb l'estat, havent de transferir a l'estat una quantia (*cupo*) relacionada amb la despesa que l'Administració central encara duu a terme en aquestes comunitats autònomes. En cas de la CAPB, a causa de la tradició històrica prèvia, els impostos han estat concertats amb els territoris històrics, les províncies. Cada Diputació Foral pot dissenyar els seus impostos de forma independent i diferent de la resta de diputacions, encara que aquestes tendeixen a ser uniformes entre els tres territoris històrics de la CAPB, i compten també de certes limitacions de caràcter general, que s'orienten a l'harmonització amb la resta de l'estat: sotmetre's als tractats o convenis internacionals signats per Espanya, no distorsionar ni la competència entre empreses ni el lliure moviment de capitals, i donar com a resultat una pressió fiscal equivalent a la del territori comú (Zubiri, 2003: 66). Zubiri (2003), en la comparació del règim foral i el comú, exposa que les diferències més significatives es troben en l'impost de societats i en el disseny de la base de l'IRPF, en els que el règim foral disposa d'autonomia normativa plena. Per altra banda destaca que l'essència del poder tributari en el règim comú la continua tenint el Govern central, encara que les CA rebin part del que han pagat els seus residents, mentre que en el règim foral qui recapta i gestiona els impostos són els territoris històrics. Les conseqüències de l'autonomia fiscal en termes de capacitat financera és que la CAPB i Navarra tenen uns recursos per càpita aproximadament un 75% superiors als de les CA de règim comú, si es consideren els recursos incondicionals que reben les CA de règim comú respecte del govern central (Zubiri, 2003: 68).

autònomes. Si el percentatge de participació municipal dels ingressos estatals a través de l'IRPF, l'IVA i els impostos especials està regulat en funció de la grandària i al nombre d'habitants dels municipis, pel que fa a la participació dels ingressos de les comunitats autònomes aquests difereixen d'una comunitat a una altra (Cordero & Murillo, 2008: 39). Cordero i Murillo (2008) analitzant comparativament la quantia de les transferències incondicionades a les entitats locals per part de les comunitats autònomes, i relacionant-ne la diferència amb el règim foral, xifren que mentre Catalunya el 2008 transferia de la CA a les entitats locals 23,49 € per habitant, en el cas del territori històric de Biskaia, aquesta transferència era de 741, 4€ per habitant (Cordero & Murillo, 2008: 46).

4.2.2- La concertació estratègica com a instrument d'innovació (Barcelona).

L'arquitectura institucional per al tractament de l'exclusió social a Barcelona es caracteritza per l'èmfasi en el planejament estratègic com a eina de concertació i innovació, sobretot al llarg de la primera dècada del segle vint-i-u. En comparació al context de benestar local analitzat en el cas base, l'administració catalana es caracteritza per una estructura de finançament que no facilita, com ho fa el concert econòmic base, la provisió i redistribució de recursos i serveis. Malgrat això, o potser per la capacitat de fer de la necessitat virtut, el règim de benestar de la ciutat de Barcelona, i en molts aspectes per generalització de tot el territori català, es pot caracteritzar per ser innovador i avançat en el camp de la planificació estratègica concertada amb la societat civil.

En aquest apartat analitzem per àrees d'innovació les polítiques socials que afecten a les entitats objecte d'estudi. Es presenten els principals plans d'acció de les administracions públiques catalanes pel que fa al foment de la inserció sociolaboral, el foment de la responsabilitat social i l'economia solidària, el foment de la interculturalitat i la defensa dels drets de ciutadania, el foment de la dinamització cultural i el foment del dret a l'habitatge.

4.2.2.1- Foment de la inclusió sociolaboral

En el camp de la inclusió socio-laboral, tant la Generalitat de Catalunya com l'Ajuntament de Barcelona, han avançat durant els últims anys cap a promocionar la transversalitat i la integralitat en l'enfocament de l'assistència social. En ambdós nivells administratius s'han elaborat avenços normatius en la regulació dels contractes de l'administració, que han incidit en promoure un tracte diferencial de les entitats d'acció social per a l'assoliment de contractes amb l'administració. Aquestes transformacions es poden vincular al reconeixement de la importància creixent del tercer sector com a operador crucial en els sistemes locals de benestar (Andreotti et al., 2012; Fraise, 2012; Mingione et al., 2002).

En l'anàlisi dels ajuts econòmics i les prestacions que el sistema català de serveis socials preveu per a persones en situació d'exclusió i de vulnerabilitat, es posa de manifest una diferència significativa entre els dos règims de benestar analitzats en aquesta recerca. La renda mínima d'inserció (RMI) és una prestació assistencial de tipus econòmic inclosa en un conjunt més ampli d'actuacions destinades a ajudar persones sense mitjans econòmics suficients. La finalitat

d'aquesta prestació és atendre a necessitats d'aliments i subsistència, té un caràcter periòdic i està subjecta al desenvolupament d'un pla individual d'inserció social i laboral. Aquesta prestació pot ser completada per altres ajuts, com els ajuts d'urgència social, que es financen amb càrrec als pressupostos de les administracions locals, o la prestació per a les despeses de la llar per a determinats col·lectius. La diferència amb la Renta de Garantia d'Ingressos (RGI) basca és considerable en l'aspecte quantitatiu¹¹³ i ens informa de la diferència en la capacitat financera amb el que compten ambdós sistemes de protecció. Malgrat això, com destaca Rosa Mur (2008), la RMI catalana, junt amb la basca i el salari social que es desenvolupa a la comunitat de Madrid, són de les prestacions de garantia social més avançades de l'estat espanyol (Mur, 2008: 136).

Per altra banda a Catalunya la lluita de l'administració pública contra l'exclusió social i a favor d'una societat cohesionada es pot considerar avançada en la planificació estratègica¹¹⁴. Com a exemple d'això es poden destacar els objectius marcats en el Pla per a la Inclusió i la Cohesió Social a Catalunya 2010-2013, hereu del Pla Integral de Lluita contra la Pobresa i l'Exclusió Social 1995-2000 i el Pla per a la Inclusió i la Cohesió Social a Catalunya 2006-2009¹¹⁵. Arrel d'aquestes figures de planejament estratègic el marc normatiu dels serveis socials catalans ha sigut reformat per diverses lleis i decrets a partir de l'any 2006. Són crucials en l'àmbit de la inclusió i la cohesió social, la Llei 13/2006 de prestacions socials de caràcter econòmic, que crea prestacions per a la protecció de les persones més desfavorides; la Llei 39/2006 de Promoció de l'Autonomia Personal i Atenció a les Persones en situació de Dependència, que estableix el sistema d'ajudes per a persones en situació de dependència i regula l'atenció a aquestes coordinant el desplegament del nou mapa dels serveis socials; i la Llei 12/2007 de Serveis Socials, que pretén garantir que es prestin els serveis socials amb uns requisits i estàndards de qualitat òptims, definint el sistema públic de serveis socials.

Amb especial interès per a les entitats que es dediquen al foment de la inserció socio-laboral, el

113 Les quantitats de les prestacions de 2010 mostren una diferència de més de 200 euros entre la RGI basca i la RMI catalana.

114 En la línia de promoure el coneixement al voltant dels fenòmens vinculats a la inclusió i la cohesió social el 2008 es va promoure la creació de l'observatori de la Pobresa, la Inclusió i la Vulnerabilitat Social a Catalunya. Aquest organisme, molt vinculat a la coordinació dels Plans Locals d'Inclusió Social, s'orienta a analitzar i diagnosticar la realitat, seguir polítiques, programes i experiències, generar reflexió estratègica, recuperar la memòria del que s'ha realitzat a Catalunya i en altres indrets contra la pobresa i l'exclusió, i socialitzar i fomentar l'intercanvi d'informació i coneixements. En aquesta mateixa en el marc del Pacte Nacional per a la Recerca i la Innovació (2008) s'introdueix la necessitat de promoure la investigació vinculada als serveis socials. Entre les disposicions de la Llei 12/2007 de Serveis Socials, es contempla la pertinència d'adoptar les mesures necessàries per al desenvolupament i la promoció de la recerca i la innovació dins l'àmbit dels serveis socials. Les mancances que es detecten són la falta d'estructures de suport a la coordinació entre els investigadors en matèria social i la Generalitat i la necessitat de crear espais de trobada entre col·lectius. Des de la Generalitat es reconeix poca disseminació i aplicació de la recerca en termes d'innovació social. En aquest cas la idea d'innovació social s'identifica amb la millora dels serveis socials.

115 Aquest document repassa l'estratègia integral per a garantir la inclusió i la cohesió social revisant els objectius específics del govern de la Generalitat de manera adequada a les directius europees i estatals.

Pla per a la Inclusió i la Cohesió Social a Catalunya 2010-2013¹¹⁶, contempla com a punt clau el desplegament de la Llei 30/2007 de Contractes del Sector Públic, que ha de permetre l'aplicació de contractes reservats i de clàusules socials en la contractació pública de les administracions de Catalunya. Aquesta llei proveeix a les entitats d'acció social d'un avantatge respecte del sector privat tradicional en l'adjudicació de contractes amb l'administració. S'incorpora el concepte de compra social¹¹⁷ segons el qual les administracions reserven una part de la contractació pública per a empreses d'inserció, centres especials de treball i entitats que tenen com a finalitat la inserció sociolaboral de persones amb risc d'exclusió social.

Dins del Pla per a la Inclusió i la Cohesió Social (2010-2013), com a mecanisme per a millorar les formes de relació entre la Generalitat i el tercer sector social¹¹⁸, i en consonància a la dinàmica de reconeixement de la importància del tercer sector en els sistemes de benestar locals (Andreotti et al., 2012; Fraisse, 2012; Martinelli, 2012; Mingione et al., 2002), es fomenta la integració de les organitzacions com a operadores de serveis. En aquest document, la Generalitat reconeix la precarietat laboral associada al sector i la necessitat de millorar les relacions entre l'administració i les entitats del tercer sector consolidant mecanismes de participació institucional i interna de les entitats.

Un dels organismes que estructura la participació institucional de les entitats del tercer sector és la Taula del Tercer Sector¹¹⁹. La Taula és una organització de tercer grau formada per 29

116 Segons el PICSC (2010-2013) la política d'inclusió i cohesió social de la Generalitat es caracteritza per el compromís de cooperació i col·laboració amb el món local a través d'un programa per al desenvolupament de Plans Locals d'Inclusió Social. Aquest programa atorga als ens locals un paper actiu en la política d'inclusió social, promovent el treball en xarxa i facilitant l'elaboració de plans locals des de la proximitat. La Generalitat ofereix als municipis assessorament i suport tècnic en matèria d'accés a recursos econòmics per a la lluita contra l'exclusió social així com duu a terme la organització d'activitats de formació especialitzada per a tècnics municipals.

117 Les administracions públiques compten amb dos mecanismes per fer compra social: la reserva pressupostària que consisteix a reservar un percentatge de la compra pública de contractes menors i negociats a proveïdors socials; i les clàusules socials que, són aquelles disposicions que regulen un contracte introduint aspectes de política social com a criteris d'admissió, valoració o obligació de la licitació pública. Ambdues eines esdevenen mitjans de creació d'ocupació per a persones en situacions d'exclusió social alhora que possibiliten l'exercici de la responsabilitat social de les administracions públiques.

118 Segons dades del Departament d'Acció Social i Ciutadania, el tercer sector social a Catalunya aplega més de 7500 entitats no lucratives que actuen en el camp social, tot prestant serveis a més d'un milió de persones. Aquest col·lectiu, que mou un volum econòmic de 5.500 milions d'euros (2,8% del PIB), genera més de 100.000 llocs de treball i incorpora unes 250.000 persones voluntàries (web del Departament d'Acció Social i Ciutadania). La consolidació del tercer sector social com a clau per a la inclusió i la cohesió social es contempla en el 'Pla de suport al tercer sector social 2008-2010' que s'orienta a acompanyar el teixit associatiu en l'adequació al nou marc normatiu establert per la Llei de Serveis Socials amb mesures encaminades a reforçar el finançament, els equips professionals, la seva capacitat de gestionar serveis i la seva representació en els espais de decisió de les polítiques d'inclusió social.

119 Els Estatuts de la Taula, l'última modificació dels quals fou aprovada per l'Assemblea General el 13 de març de 2008, estableixen en el seu article 2n que *"la missió de l'associació és aglutinar, amb el consens més ample possible, les entitats del tercer sector social, amb l'objectiu de treballar per a la millora del benestar de les persones amb necessitats socials no cobertes, i de manera prioritària per a la seva inclusió social, la consolidació de les pròpies entitats, i el reconeixement de la seva acció per part dels sectors econòmics, les administracions públiques i el conjunt de la societat catalana, cercant la incidència en les polítiques socials a Catalunya"*. La institució va néixer per iniciativa de les seves entitats sòcies, que són les principals

federacions i agrupacions que aglutinen en conjunt a més de 3.000 entitats socials no lucratives, associacions, cooperatives, fundacions, empreses d'inserció i centres especialitzats de treball. La institució va néixer el 2003 i des d'aleshores representa al sector social davant les administracions públiques. Malgrat que és una institució clau en el reconeixement de les entitats promogudes per la societat civil en el tractament de l'exclusió social, són diverses les veus, que acusen a la taula d'estar orientada per els interessos de les entitats més grans del sector¹²⁰.

Pel que fa referència específica al foment de la inserció sociolaboral a través d'empreses d'inserció, la Generalitat disposa de diferents línies d'incentius i ajuts a les empreses d'inserció¹²¹. També compta amb una línia de subvencions per al suport de les despeses de contractació i de manteniment d'un tècnic d'acompanyament a la inserció i/o d'un tècnic d'acompanyament a la producció per part de les empreses inscrites al Registre Administratiu d'Empreses d'Inserció de Catalunya. Aquestes línies d'ajudes, combinades amb l'anteriorment esmentada Llei 30/2007 de contractes de l'administració que potencia la compra social, integren l'instrumental polític de la Generalitat pel foment de les empreses d'inserció.

L'estratègia municipal del Pla Municipal per a la Inclusió Social de Barcelona posat en marxa el 2005, aposta clarament per la transició d'un model de caràcter assistencial, a un de centrat en la capacitació socioeducativa dels subjectes sotmesos a processos d'exclusió social, seguint les directius europees i estatals per a una estratègia d'inclusió social basada en la integralitat, la transversalitat i l'empoderament. El desenvolupament de la integralitat dels processos d'inclusió fa temps que es desenvolupa a l'àmbit local, si considerem per exemple, que l'Àrea d'Acció Social i Ciutadania de l'Ajuntament de Barcelona, va crear el 1988 el Consell Municipal de Benestar Social, com a òrgan consultiu i de participació en l'àmbit del benestar social a la ciutat. Aquest òrgan format pels grups polítics de la corporació municipal, els consells sectorials municipals i/o de participació, les entitats socials de la ciutat, les associacions empresarials, les universitats, les caixes d'estalvis i persones expertes, entre d'altres, es proposa estudiar i promoure iniciatives d'interès per l'àmbit, potenciar la coordinació de les institucions i la concertació d'actuacions, analitzant críticament les actuacions que es duen a terme en l'àmbit del benestar, i en definitiva promovent la informació i el debat sobre la qualitat de vida a la

organitzacions de segon nivell del sector i que agrupen entitats que atenen als col·lectius més diversos: infància i família, joves, persones immigrades, gent gran, discapacitats psíquics, físics i sensorials, drogodependents, persones amb dificultats per accedir a un lloc de treball, persones sense sostre, etc.

120 Durant el treball de camp s'han recollit opinions que a títol individual, tot i reconèixer la importància de la Taula per a la visibilitat del sector, destaquen la supeditació de les seves actuacions als interessos de les entitats més potents dins del sector. Les dimensions de la Taula en comparació a les entitats incloses en la mostra, així com la seva no orientació específica al foment de l'economia solidària, ha incidit en que aquesta no fos inclosa com a cas d'estudi en aquesta recerca.

121 La Generalitat ofereix ajuts a la contractació de persones destinatàries de la renda mínima d'inserció (RMI) i persones en situació o greu risc d'exclusió social, per un període mínim de tres mesos.

ciutat.

Com a producte emblemàtic de la reflexió estratègica que s'ha plantejat recentment l'Ajuntament de Barcelona en l'àmbit de la inserció sociolaboral, molt vinculat a les polítiques de governança participada cal destacar la signatura de l'Acord Ciutadà per a una Barcelona Inclusiva (2009), mitjançant el qual s'impulsen xarxes temàtiques d'acció integrades per entitats, organitzacions i institucions de la ciutat amb la finalitat d'aprofundir el treball compartit pels diferents agents implicats i dirigir-lo cap a objectius estratègics (veure entrevista a Xavier Godàs a l'apartat d'annexes). Pel que fa a la inserció sociolaboral, l'estratègia de l'Ajuntament de Barcelona també implica Barcelona Activa. L'agència de desenvolupament local de Barcelona en funcionament des de 1986 ha esdevingut un referent institucional per moltes administracions municipals pel que fa al foment de la innovació, el suport a les persones emprenedores, la millora professional i les polítiques actives de treball. L'agència té un caràcter d'instrument pel disseny i execució de les polítiques municipals d'ocupació i creació d'empreses, més centrat en el foment de l'activitat empresarial que no pas en la millora de la inclusió, el foment de la inserció sociolaboral o el tractament de l'exclusió social¹²².

4.2.2.2- Foment de la responsabilitat social i l'economia solidària

En aquest àmbit a Catalunya les administracions prioritzen el foment de la responsabilitat social, identificant-ho amb el suport a les formes empresarials pròpies de l'economia social i deixant relativament al marge el foment de l'economia solidària. La principal acció de l'administració autonòmica catalana en matèria d'economia solidària és vehiculada de manera indirecta per les línies de finançament i els organismes oficials especialitzats en el foment del cooperativisme.

Per contra, pel que fa a l'Ajuntament de Barcelona, l'àmbit departamental que ha desenvolupat més actuacions en aquest sentit és la Direcció de Programes Ambientals, que a través del desenvolupament de l'agenda 21 ha donat suport des d'una consideració estratègica a la difusió del coneixement d'alternatives a la banca tradicional i ha promogut la contractació pública socialment responsable a tots els departaments de l'administració municipal.

La Generalitat té en marxa diferents actuacions destinades a fomentar els valors socials de l'activitat econòmica entre les empreses i la societat en general, però com hem apuntat no s'involucra directament en el foment de l'economia solidària. En l'apartat de subvencions que el

¹²² Durant el 2006, però, BCNActiva va ser l'encarregada d'engegar la Xarxa d'Inserció Sociolaboral de Barcelona, un portal de recursos per aglutinar els diferents serveis i programes d'inserció existents a la ciutat. La constitució de la Xarxa d'Inserció Sociolaboral de Barcelona es pot interpretar per la seva aparició en el temps com a conseqüència de l'objectiu explícit de reorientar l'estratègia d'Inclusió Sociolaboral de l'Administració.

Departament de Treball destina a l'incentiu de la responsabilitat social empresarial destaquen diverses ajudes per a la realització d'actuacions en matèria medi-ambiental, el suport a la contractació de persones en situació d'atur, o les subvencions per a l'establiment de mesures que promouen la igualtat d'oportunitats entre homes i dones. Per altra banda, com s'ha destacat son diverses les línies de foment que contempla la Generalitat en matèria de cooperatives. Aquestes van des de les ajudes a la incorporació de socis o sòcies, a les subvencions per als projectes empresarials de nova creació, subvencions als projectes empresarials d'enfortiment i intercooperació destinats a cooperatives i societat laborals ja consolidades, subvencions a les entitats representatives de l'economia cooperativa, i subvencions per a la promoció, difusió i investigació de l'economia cooperativa. Seguint aquesta tendència la Generalitat, a través de la Direcció General d'Economia Cooperativa, promovia, fins la seva dissolució el 2010, la consolidació d'un conjunt d'entitats que tenen com a finalitat el foment i la promoció del cooperativisme en l'activitat econòmica i social de Catalunya, realitzant tasques de formació, representació i estudi de l'àmbit cooperatiu (Institut per a la Promoció i Formació de Cooperatives; Consell Superior de la Cooperació; ARA_COOP; la Confederació de Cooperatives de Catalunya i Federacions de Cooperatives, i la FESALC (Federació de Societats Laborals de Catalunya) (veure entrevista a Mireia Franch a l'apartat d'annexes).

Pel que fa a l'Ajuntament de Barcelona, l'àrea que ha tocat més directament el foment tant de la responsabilitat social com de l'economia solidària, a part de l'Àrea d'Acció Social i Ciutadania, és la Direcció de Programes Ambientals. A través de l'Agenda 21 de la ciutat de Barcelona, i en concret observant els objectius del Compromís Ciutadà per la Sostenibilitat (2002), la Direcció de Programes Ambientals de l'Ajuntament de Barcelona ha donat una importància considerable a la necessitat d'enfortir els mecanismes d'equitat i participació, així com potenciar l'activitat econòmica orientada cap a un desenvolupament sostenible. Per una banda, la Direcció de Programes Ambientals de l'Ajuntament de Barcelona ha donat suport puntual a l'edició divulgativa de materials orientats a la popularització del sector de la banca ètica (COOP 57 ha aparegut en aquests). Per altra banda, la introducció de les clàusules socials en els contractes de l'administració ha suposat una ocasió perquè departaments com la Direcció de Programes Ambientals recomanessin a les altres àrees de l'Ajuntament la contractació d'entitats socialment transformadores, com per exemple la Fundació Futur (veure entrevistes a Txema Castiella, Manuel Almirall i Xavier Godàs a l'apartat d'annexes).

4.2.2.3- Foment de l'acollida, la interculturalitat i els drets de ciutadania

El tractament de l'acollida i la facilitació dels drets de ciutadania a les persones immigrades

ofereix un clar exemple de la potenciació per part de l'administració pública, tant en el cas de la Generalitat de Catalunya com en el de l'Ajuntament de Barcelona, d'una implicació multi-agent i multinivell en el disseny de polítiques socials, que contempla la participació de les entitats de la societat civil especialitzades en la governança urbana pel foment de l'acollida (Eizaguirre et al., 2012; Zapata, 2004).

La normativa catalana ha estat renovada, a les darreries de la primera dècada del segle vint-i-u, partint d'un procés de concertació basat en la interlocució, tant entre administracions com amb la societat civil organitzada. D'aquest procés n'ha esdevingut una llei que es considera pionera en l'ordenació de l'acollida a l'estat espanyol i que dona una especial importància a la vinculació de les entitats de la societat civil en el tractament de la integració de població nouvinguda. El Pacte Nacional per a la Immigració, signat el desembre de 2008 per la majoria de forces polítiques i els actors implicats en la gestió del fet migratori contempla mesures per a garantir una bona convivència i una societat més justa i cohesionada amb l'horitzó de 2020. Derivat d'aquest pacte, el Pla de Ciutadania i Immigració 2009-2012 planifica de manera concreta polítiques transversals en matèria de gestió dels fluxos migratoris, promoció de la igualtat d'oportunitats, i reconeixement del principi de ciutadania resident, que permet l'accés als serveis públics independentment de la situació administrativa.

La Llei 10/2010 d'acollida de les persones immigrades i les retornades a Catalunya és la primera norma a l'estat espanyol que ofereix un marc legal de referència integral per a l'acollida. En concret s'orienta a la creació d'un servei de primera acollida i d'acollida especialitzada per a la promoció de l'autonomia personal de les persones estrangeres immigrades a Catalunya que es troben en desavantatge per motiu del seu desconeixement de la societat catalana. Aquesta Llei defineix els continguts formatius d'aquests serveis i el paper del català com a llengua comuna. També defineix les relacions competencials en matèria d'immigració, entre la Generalitat i els ajuntaments, establint diversos espais per a la col·laboració institucional en polítiques d'immigració, ja siguin de coordinació interinstitucional (Comissió Interdepartamental d'Immigració, la comissió bilateral Estat-Generalitat, o la Comissió Mixta Generalitat-Ens locals), o de participació amb les entitats (Taula de Ciutadania i Immigració).

La Taula de Ciutadania i Immigració es defineix com un òrgan de consulta i participació per a les polítiques de gestió del fet migratori, que incorpora la participació d'entitats d'immigrants, de suport a immigrants, així com d'altres agents de la societat civil catalana vinculats al tractament del fet migratori¹²³. El seu objectiu és fomentar la participació de la població

¹²³ Secretaria per a la Immigració; SOC; Departament de la Presidència; Federació de Municipis de Catalunya; Associació Catalana de Municipis; CCOO; UGT; PIMEC; Foment del Treball; Unió de Pagesos; JARC; CCAR;

immigrada estrangera, així com del conjunt de la població, en el seguiment de les matèries vinculades al fet migratori¹²⁴.

Pel que fa a l'Ajuntament de Barcelona durant el mandat de la coalició socialista fins a 2011¹²⁵, la política d'immigració i ciutadania es gestiona a partir de l'àrea de Nova Ciutadania, seguint una perspectiva de tractament integral. Aquesta àrea va desenvolupar diverses línies d'actuació que incorporen mesures per a l'acollida, l'assessorament jurídic, la convivència als districtes, el foment de la integració a través de la cultura i els esports, el diàleg intercultural (Pla Barcelona Interculturalitat), les necessitats específiques de les dones immigrades, la salvaguarda dels drets civils, l'educació com a mecanisme d'integració, l'estudi permanent de la realitat migratòria, l'accés a l'habitatge, el foment de la integració lingüística, el coneixement del mercat de treball i els agents econòmics, la salut i els serveis socials. El rol de l'Administració Municipal en totes aquestes temàtiques pot caracteritzar-se com el d'agent coordinador, entre les necessitats personals de les persones immigrades i les entitats de la societat civil organitzada que s'orienten al tractament de cada problemàtica¹²⁶ en qüestió.

En aquest mateix sentit de potenciar el rol de dinamitzador de la governança per part de l'administració pública, el 2009 la Direcció d'Immigració de l'Ajuntament de Barcelona impulsa el Pla Barcelona Interculturalitat, orientat a la promoció sistemàtica i gradual d'espais i processos d'interacció positiva. També en el cas de la ciutat de Barcelona es disposa d'un òrgan de participació orientat específicament al tractament de totes les problemàtiques vinculades amb la immigració, el Consell Municipal d'Immigració de Barcelona. Aquest va ser creat el 1997 i és compost voluntàriament per entitats i associacions de col·lectius d'immigrants, agents socials, els grups polítics municipals i persones a títol individual.

Taula d'Entitats del Tercer Sector; Càritas; Creu Roja; Òmnium Cultural; Federació d'Associacions de Veïns d'Habitatge Social de Catalunya; Fundació Sergi; SOS Racisme; Associació de Treballadors Pakistanesos a Catalunya; Associació Sociocultural Ibn Batuta; FEDELATINA; FEPERCAT; Coordinadora d'Associacions Senegaleses; Associació de Dones Xineses a Catalunya; Taghrast-Espai Amazic; Associació Romanesa de Catalunya ASOCROM.

124 També s'orienta a contribuir a la incorporació de la població immigrada al teixit associatiu, la sensibilització sobre el fet migratori, i a recollir propostes per al tractament de temes d'especial interès com és el cas les necessitats específiques de les dones immigrades.

125 Quan Convergència i Unió guanya les eleccions el maig de 2011, l'àrea de Nova Ciutadania desapareix i es constitueix un comissionat d'Immigració dins l'Àrea de Qualitat de Vida, Igualtat i Esports.

126 En el cas de l'assessorament legal, per exemple, des de la Direcció del Programa d'Immigració i Diàleg Intercultural de l'Ajuntament de Barcelona, es va impulsar a final del 2007, la Xarxa d'Entitats Socials d'Assessorament Jurídic d'Estrangeria (XESAJE), formada pel conjunt d'entitats del tercer sector que proporcionen assessorament jurídic professional i gratuït. Actualment la Xarxa està formada per 55 entitats que treballen conjuntament amb els sindicats, el Col·legi d'Advocats de Barcelona i el Servei d'Atenció a l'Immigrant Estranger i el Refugiat (SAIER).

4.2.2.4- Foment de la dinamització cultural

A Barcelona en l'àmbit del foment de la cultura es donen processos de concertació amb els sectors tant a nivell autonòmic com a nivell municipal. Aquests processos tenen un caràcter majoritàriament orientat al foment de les indústries culturals deixant de banda l'objectiu de potenciar la societat civil orientada a la dinamització sociocultural. Malgrat això, en el cas de l'Ajuntament de Barcelona cal destacar que el govern municipal és pioner en el foment de l'Agenda 21 de la cultura, un document que és una declaració d'intencions d'abast mundial sobre el paper de les polítiques culturals locals en la transformació social¹²⁷.

El nou model de participació en la definició i gestió de les polítiques culturals catalanes encara no compta amb una trajectòria suficientment extensa per a fer-ne una valoració. El Consell Nacional de la Cultura i de les Arts (CONCA) és l'entitat encarregada de desenvolupar el sistema de la cultura i les arts a Catalunya des de 2008. Aquest ens públic es basa en el model anglosaxó dels *Arts Councils*. La Llei 6/2008, del Consell Nacional de la Cultura i les Arts, defineix i justifica els objectius del CONCA emmarcant-los en la necessitat de renovar les polítiques culturals i de suport a la creació. El CONCA té la doble funció d'oferir un sistema d'ajuts i subvencions per a la creació artística i l'activitat cultural¹²⁸, i d'una altra banda, esdevenir el dispositiu per al coneixement de la realitat cultural, emetent informes, recomanant polítiques concretes, impulsant mesures i mediant entre l'àmbit artístic, la societat i l'administració.

L'evolució de les polítiques culturals municipals ha transitat d'una política que ha tingut com a producte estrella la xarxa de biblioteques de Barcelona, concertada amb la Diputació de Barcelona¹²⁹, a un model que contempla la creació de centres de producció cultural i artística, amb vocació d'excel·lència. Això implica un canvi de model d'unes polítiques que tenien com a

127 Barcelona és impulsora de l'Agenda 21 de la cultura, un document amb vocació mundial aprovat en el marc del Fòrum de les Cultures 2004, i promogut pel IV Fòrum d'Autoritats Locals per a la Inclusió Social de Porto Alegre, en la que un grup de governs locals de tot el món es comprometen en promoure el desenvolupament cultural a l'àmbit local com a clau pel foment dels drets humans, la diversitat cultural, la sostenibilitat, la democràcia participativa i la generació de condicions per a la pau. En el marc d'aquest acord estratègic es contempla la definició i intercanvi d'exemples d'innovació institucional que a través de l'organització mundial de Ciutats i Governos Locals Units (CGLU) es van renovant, mitjançant trobades de representants de les polítiques culturals locals d'arreu, de manera periòdica, anualment.

128 A partir de 2010 el sistema d'ajuts a la creació es desenvolupa en diversos tipus de convocatòries. En primer lloc es destaquen els ajuts per als agents articuladors, per a la realització d'activitats que impulsin i articulïn els sectors professionals. En segon lloc es destaquen els ajuts a la creació per a cada àmbit sectorial, l'objecte dels quals és col·laborar en la realització de projectes artístics professionals de formació, creació, producció i exhibició vinculats als àmbits de la dansa, el teatre, el circ, les arts visuals i la música, adaptant cada convocatòria a les peculiaritats de cada sector. Finalment a través del CONCA també es desenvolupen convocatòries per a donar resposta a programes específics i beques, tant per a la recerca i la creació com per a la formació.

129 Entre d'altres actuacions significatives encapçalades per la Diputació de Barcelona, sobretot en l'àmbit del foment i la gestió del sistema de parcs i jardins a l'àrea metropolitana, o en el suport tècnic als municipis en matèria d'habitatge, urbanisme, cohesió social, i innovació democràtica, entre d'altres, cal destacar que la Diputació ostenta la titularitat del Centre de Cultura Contemporània de Barcelona.

concepte bàsic l'accés a la cultura, a unes altres polítiques que es centren en el foment de la producció artística i cultural amb criteris d'excel·lència.

A nivell municipal es repeteix l'esquema del planejament estratègic que hem observat en d'altres àmbits. El primer Pla Estratègic de la Cultura de Barcelona es va aprovar al maig de 1999 i compta amb una edició revisada a 2006, anomenada *Nous accents*. Aquest document es tracta d'un nou acord entre els diferents actors que intervenen en el desenvolupament cultural de Barcelona que marca les línies estratègiques de Futur. L'aposta per la proximitat és el primer accent estratègic segons el qual el govern de la ciutat es compromet a fomentar entorns urbans afavoridors de la interacció i la convivència i fomentar la igualtat d'accés als bens i continguts culturals, així com garantir les oportunitats per tal que qualsevol ciutadà pugui desenvolupar les seves capacitats expressives. El segon accent del Pla Estratègic de la Cultura de Barcelona *Nous accents*, 2006, és el de fomentar la qualitat i l'excel·lència en la producció cultural de la ciutat. Els objectius d'aquesta línia es centren en la millora de les condicions per tal que els creadors disposin dels mitjans necessaris per desplegar tot el seu potencial, i la millora continuada de les programacions de tots els equipaments públics de la ciutat. Finalment el tercer accent en el que posa èmfasi aquest pla en concret és la consolidació d'un ecosistema cultural més connectat. Segons aquesta línia de treball s'apela a augmentar la connectivitat de les diverses escales territorials en els àmbits metropolità, català i estatal, així com a garantir les condicions de la projecció internacional, afavorint polítiques de coproducció i intercanvi, i incentivant l'ús de tecnologies de la informació i la comunicació. La implantació d'aquest pla, amb l'horitzó de 2015 per a l'avaluació i replantejament de les seves línies estratègiques, es basa en la creació, funcionament, i seguiment, de manera similar al que passa a l'escala de la Generalitat, del Consell de la Cultura de Barcelona¹³⁰. Aquest consell s'incorpora a l'estructura de participació ciutadana de l'Ajuntament i compta tant amb representants dels sectors culturals, com amb representants de diferents institucions culturals, públiques o privades que actuen a la ciutat. A diferència de la funció resolutiva que té fins el 2012 el CONCA a l'hora d'atorgar subvencions, ajuts i beques, en el cas del Consell de Cultura de l'Ajuntament de Barcelona les seves funcionalitats són més aviat les pròpies d'un òrgan purament consultiu¹³¹.

Des de l'ICUB de Barcelona, durant el treball de camp realitzat el 2007 es reconeixia que aquesta potestat per repartir subvencions, ajudes i beques era la principal diferència entre el Consell de Cultura de Barcelona, i el Consell de les Arts i la Cultura de Catalunya, que tenia previst la seva posta en funcionament l'any 2008 i que aleshores aixecava cert recel entre els

¹³⁰ Els estatuts del Consell de Cultura de Barcelona són publicats al BOPB des de juliol de 2008.

¹³¹ A Gener de 2012 el CONCA pateix una crisi institucional. Entre les raons que es donen per explicar la falta d'entesa sobre el seu funcionament és que la capacitat per repartir diners en dificulta el funcionament en tant que òrgan consultiu.

sectors culturals pel fet que suposava una incògnita saber si es mantindrien les línies de finançament que s'havien seguit fins aleshores (veure entrevista a Esteve Caramés a l'apartat d'annexes)

4.2.2.5- Foment del dret a l'habitatge

La legislació catalana ha realitzat canvis recents a favor del foment de les polítiques socials d'habitatge, encara que en comparació amb les polítiques desenvolupades al País Basc, es troba en un estadi molt incipient en tant que política d'intervenció pública.

La Llei 2/2002 d'Urbanisme de la Generalitat de Catalunya, introdueix per primera vegada una reserva de sòl obligatòria per a habitatge protegit en totes les promocions de nous creixements urbans. Aquesta reserva, que començarà essent del 20% i en modificacions legislatives posteriors (2007) arribarà al 40% del sostre de nova producció destinat a habitatge protegit, representa un punt de partida de les actuals polítiques socials d'habitatge a Catalunya.

En un context de fortes dificultats de moltes llars per a fer front tant a l'accés, com al pagament o la rehabilitació del seu habitatge, l'octubre de 2007 es va signar el Pacte Nacional per a l'Habitatge 2007-2016. La situació que condueix a la signatura d'aquest acord es caracteritza per la forta inflació de preus al mercat immobiliari entre 1997 i 2006 que implica un creixement del cost de l'habitatge, molt per sobre de l'evolució dels salaris. Aquest increment de preus implica que moltes famílies s'hagin d'endeutar fins a límits que posen en perill no només la seva solvència davant els crèdits compromesos sinó també la seva capacitat de consum. Durant aquest període, la forta dinàmica del mercat d'habitatge lliure, juntament amb la dificultat per disposar de sòl per a habitatges amb protecció oficial fa decantar els promotors privats cap a la promoció lliure deixant la promoció d'habitatge protegit en mans únicament de promotors públics, o de cooperatives sense ànim de lucre, fundacions i altres entitats de caire social. El resultat és que moltes persones es troben en situació d'exclusió residencial. La problemàtica es posa de manifest quan es comença a observar que la gran majoria dels joves no poden emancipar-se, que els treballadors de rendes baixes i ocupació temporal es troben amb una incertesa molt gran a l'hora de poder fer front a la hipoteca o al lloguer davant d'unes renovacions fortament inflacionistes de la majoria de contractes (tant hipotecaris com de lloguer), i que hi ha un gran grup de persones amb risc o situació d'exclusió social (gent gran, persones estrangeres immigrades, famílies nombroses, famílies monoparentals) que es troben també amb un risc molt alt d'exclusió residencial. Per altra banda es destaca també la dificultat d'una gran part de la població per fer front al cost de la realització d'obres de rehabilitació d'un

parc que mostra signes de deteriorament.

Fins al moment en que es comença a donar importància creixent a les polítiques de sòl i urbanístiques, així com els ajuts directes a les llars, la política d'habitatge de la Generalitat s'havia basat en mesures de tipus financer que s'orientaven a fer menys costós el crèdit hipotecari a les llars que volien comprar habitatges amb protecció oficial. Considerant la necessitat d'intervenir directament en el mercat els objectius del Pacte Nacional per a l'Habitatge 2007-2016 marquen un canvi en aquesta tendència. L'acord es planteja millorar l'accés a l'habitatge, especialment pels joves, mobilitzant sòl per a la construcció d'habitatges amb protecció oficial; fent aflorar al mercat habitatges del parc desocupat; incrementant els ajuts directes¹³²; i aconseguint un parc d'habitatges per a polítiques socials i millorar, a través del foment de la rehabilitació, les condicions del parc d'habitatges.

Com una de les primeres materialitzacions legislatives d'aquest pacte, la Llei 18/2007 del Dret a l'Habitatge de la Generalitat de Catalunya, aprovada al desembre de 2007, planteja un marc integral amb objectius que passen tan per la creació d'un parc específic d'habitatges assequibles –per atendre les necessitats de la població que econòmicament no arriba al mercat lliure–; com per les actuacions sobre el parc existent en vista a la seva la conservació i millora; i per la necessària incidència sobre el mercat lliure, regulant les relacions per la protecció del consumidor, la qualitat i els requisits exigibles als habitatges i les mesures d'intervenció administrativa en casos d'utilització anòmla. Amb una definició prèvia del que ha de ser avui dia un habitatge digne, establint la seva funció social com a límit al dret de propietat i considerant com a servei d'interès general la provisió d'habitatges per a polítiques socials, la llei reconeix l'instrument del Pla Local de l'Habitatge¹³³ com a instrument de planificació i programació municipal.

Entre les mesures que la Generalitat ha procurat introduir per al foment del lloguer, seguint també l'exemple del model basc es troba el programa de mediació per al lloguer social o el lloguer jove, mitjançant el qual ha promogut les negociacions amb propietaris per convèncer-los que posin els seus habitatges en lloguer, o les negociacions amb ajuntaments perquè mobilitzin i incrementin els seus sòls disponibles per fer habitatges amb protecció oficial.

132 El Pacte Nacional per a l'Habitatge també es compromet amb la rehabilitació proposant el desenvolupament d'accions per millorar l'allotjament de la gent gran i de les persones amb diversitat funcional. En l'àmbit de prevenir l'exclusió social residencial planteja accions per evitar que la gent quedi exclosa d'un habitatge per motius econòmics i garantir un habitatge digne i adequat per a les llars mal allotjades, eradicant fenòmens com el dels sense sostre, garantint l'existència d'habitatges d'urgència i eradicant d'altres situacions precàries com la sobreocupació i l'infrahabitatge.

133 L'ajuntament de Barcelona, davant el nou marc legislatiu derivat de l'aprovació de la Llei de Dret a l'Habitatge, considerant les propostes contingudes en Llibre Blanc de l'Habitatge a Barcelona (2007), i les recomanacions fetes pel Síndic de Greuges de Catalunya i la Síndica de Greuges de Barcelona va elaborar el Pla d'Habitatge 2008-2016.

(veure entrevistes amb Carme Trilla, Montse Pareja, Anton Costas, Ricard Firgola a l'apartat d'annexes)

Pel que fa a l'acció de l'Ajuntament de Barcelona en aquesta matèria, l'instrument municipal en el foment de les polítiques socials d'habitatge és el Patronat Municipal de l'Habitatge de Barcelona (PMHB), fundat el 1927, amb la finalitat d'oferir habitatges a preu assequible per atendre les necessitats socials. A més dels pisos d'obra nova que s'ofereixen de lloguer, el Patronat administra habitatges públics de lloguer, tant propis com pertanyents a d'altres administracions, amb la missió de reforçar el paper social de l'habitatge protegit tot cercant nous mecanismes i eines per a facilitar la rotació del parc públic. A partir de 2009 el Patronat seguint les indicacions del Pacte Nacional per l'Habitatge incorpora el dret de superfície com una innovació pionera en els règims de tinença i promou la gestió del Registre de Sol·licitants d'Habitatge de Protecció Pública de Barcelona. El context en el que opera el Patronat, com destaquen les veus més crítiques amb l'actuació municipal, cal considerar que està fortament condicionat per les deficiències de les polítiques socials d'habitatge a la ciutat que arrossega un percentatge de lloguer social gairebé inapreciable en comparació a d'altres ciutats europees¹³⁴.

4.2.3- L'intervencionisme multinivell com a mecanisme innovador (Bilbao).

El règim de benestar local que opera a la capital biscaïna es caracteritza per estar dotat de mecanismes redistributius derivats del concert de finançament basc que s'orienten a garantir l'equitat entre ciutadans i que faciliten un paper actiu per part de les administracions autonòmica (Govern Basc), provincial (Diputació Foral de Biscaia) i local (Ajuntament de Bilbao) en el tractament de l'exclusió social des d'una perspectiva universalista.

Partint de l'especificitat del sistema de finançament basc que s'ha mostrat a l'inici d'aquest capítol, i considerant la importància de l'anàlisi de les polítiques socials i la provisió combinada de serveis i recursos de benestar per part de l'administració pública per entendre el funcionament dels sistemes locals de benestar (Mingione et al., 2002), en el següent apartat es caracteritza l'arquitectura institucional contra l'exclusió al context basc, en les àrees d'innovació objecte d'estudi.

¹³⁴ Segons dades del propi Patronat de l'Habitatge aquest percentatge era del 0,73% el 2001, molt lluny de les ciutats europees que estan entre el 21 i el 48%. Entre 2002 i 2007, període de màxima activitat constructora i en els que les polítiques socials d'habitatge ja eren actives, a la ciutat es van construir 24182 habitatges dels quals 3321 van sortir al mercat com a lloguer protegit (13, 73%). Segons les dades del Patronat a inicis de 2008 el percentatge de lloguer social a la ciutat havia pujat a 1, 05% del total del parc d'habitatges.

4.2.3.1- Foment de la inclusió sociolaboral

El concert de finançament basc, basat en els furs i el seu desplegament en territoris històrics, possibilita la consolidació d'una acció política en matèria social molt avançada. La Diputació Foral de Bizkaia té una importància considerable en l'àmbit de la inclusió social. Les diputacions basques¹³⁵, s'identifiquen com a providores d'un seguit de prestacions vinculades al tractament de l'exclusió social de manera específica i especialitzada. La Diputació s'ocupa de l'atenció especialitzada a les situacions personals que requereixen una atenció que va més enllà dels serveis d'atenció de base dels municipis. En l'àmbit del treball per la inserció social el paper de les diputacions basques descarrega els ajuntaments, i també al govern de Vitòria-Gasteiz, de la responsabilitat en l'acció directa contra les dinàmiques d'exclusió social més acusades. Entre els recursos que ofereix la Diputació es contemplen els centres d'acollida nocturna, els centres residencials o els serveis d'atenció a persones amb necessitats especials.

A nivell de la Comunitat Autònoma del País Basc (CAPB), les polítiques públiques contra la pobresa i l'exclusió social es caracteritzen per dos principis, el dret a la protecció econòmica i el dret a la inserció socio-laboral. El dret a la protecció econòmica es garanteix amb la *Renta de Garantía de Ingresos* (RGI)¹³⁶ que és una prestació periòdica dirigida tant a la cobertura de les despeses bàsiques per a la supervivència com a les despeses per a la incorporació social i laboral de persones que no disposen d'ingressos suficients¹³⁷. La RGI basca, constitueix amb gran diferència el model de rentes mínimes més desenvolupat de l'estat espanyol, situant-se en paràmetres europeus en el que fa referència a la quantia i la cobertura de les necessitats bàsiques (Font: *II Plan Interinstitucional de Inclusión Social 2007-2009*).

Segons el govern basc, el funcionament de la RGI té com a principal dificultat la realització del diagnòstic individualitzat i l'acompanyament social que permet l'establiment de convenis

135 Bàsicament en el context basc l'administració foral s'identifica popularment com la que recull els impostos. El fet que s'hagi especialitzat en la gestió de les dinàmiques d'exclusió social severes, o en els temes de benestar social que requereixen una intervenció especialitzada ofereix una mostra del poder que li concedeix en tant que recursos el fet de ser l'administració encarregada de recollir els impostos.

136 Tot i que en molts àmbits aquesta mesura és coneguda com a renta bàsica diverses veus especialitzades alerten de no confondre el sistema basc de garantia mínima amb el que suposaria una renta bàsica de ciutadania. Les raons eximides es centren en el fet que aquestes rentes de garantia d'ingressos no compleixen els requisits del que seria un model de renta bàsica de ciutadania. Els principis d'incondicionalitat, individualitat, i universalitat, que constitueixen la idea de renta bàsica de ciutadania estan encara molt distants de ser socialment admesos o políticament tractats de forma oberta (Uribarri, 2009).

137 Les *Ayudas de Emergencia Social (AES)*, prestacions econòmiques de caràcter no periòdic, i les prestacions complementàries per a habitatge completen les prestacions econòmiques per a la inserció social garantides per a tota la comunitat autònoma pel Govern Basc. Per altra banda existeixen algunes ajudes finançades per les diputacions forals i alguns ajuntaments per a complementar les necessitats de col·lectius que no poden accedir a la RGI o la AES, o per complementar aquestes ajudes. Això configura un panorama de variabilitat territorial, dins de la pròpia CAPB. En el cas de Bilbao, per exemple, es contemplen diversos d'aquests complements.

d'inserció amb les persones perceptores de la renda. La sobrecarrega dels serveis socials de base, i les dificultats per arribar als objectius d'inserció més enllà de la cobertura de les necessitats bàsiques són les problemàtiques més comunes a la major part dels sistemes de rendes mínimes. Malgrat aquestes dificultats, segons el *II Plan Interinstitucional de Inclusión Social* (2007-2009) l'esforç realitzat en polítiques d'inserció a Euskadi s'havia traduït en una taxa de pobresa greu situada entre la dels països més avançats d'Europa (3,7% respecte el 5% de mitja a la UE-15 el 2004). Per contra la feminització de la pobresa, la monoparentalitat com a factor d'exclusió, la concentració territorial de la pobresa en àrees urbanes, i la baixada dels salaris, amb el consegüent deteriorament de la capacitat protectora del treball, són factors que condicionen l'evolució de les situacions de pobresa i exclusió a la Comunitat Autònoma del País Basc.

Fins a 2004, les dades mostren una evolució favorable de les taxes de pobresa. Aquestes es redueixen significativament entre 1996 i 2000, i entre 2000 i 2004 ho fan d'una manera lleugera. En aquest període (1995-2004) també es dona un espectacular descens de les taxes d'atur, i un increment també sorprenent de les taxes de creixement de l'ocupació, que situen a la CAPB en una situació pràcticament de plena ocupació (Veure gràfic 7 a la introducció d'aquest capítol).

Entre les polítiques actives d'ocupació que s'orienten a la protecció del dret a la inserció sociolaboral es contemplen diverses ajudes d'estímul a l'ocupació¹³⁸. Aquestes polítiques promouen que les persones perceptores de RGI que accedeixen a un treball rebin una prestació complementària. Per altra banda, las *Ayudas para la creación y sostenimiento de las empresas de inserción*, atorgades per la *Dirección de Inclusión*, del *Departamento de Empleo y Asuntos Sociales*, s'orienten a la promoció d'empreses d'inserció¹³⁹, societats mercantils o d'economia social, que desenvolupin una activitat econòmica de producció de bens o prestació de serveis, i que contemplen com a finalitat primordial del seu objecte social la incorporació socio-laboral de persones amb dificultats d'accés al mercat laboral. D'altres ajudes es destinen a la creació i el manteniment de llocs de treball per a persones en processos d'inserció o a la creació i el manteniment de llocs de treball per a tècnics d'acompanyament. Així mateix també s'ofereixen

138 El *programa Auzolan* és un programa de formació per al treball pensat per a persones amb dificultats d'inserció laboral. Està en funcionament des del 2002, promogut pel Govern Basc i pretén subministrar les eines per a la realització de plans d'inserció personalitzats, mitjançant formació teòrico-pràctica, formació en el lloc de treball, i acompanyament personalitzat. Els destinataris són persones en situació o risc d'exclusió social, en concret persones que pertanyen a unitats familiars perceptores del RGI, i persones que han subscrit convenis d'inserció. En l'actualitat aquest programa està cofinançat al 50% per el Fons Social Europeu i el Govern Basc i el poden sol·licitar entitats públiques.

139 Les ajudes orientades a la creació d'empreses d'inserció consisteixen en la subvenció de la realització d'estudis de mercat que contemplin la viabilitat de la seva creació. També hi ha ajudes orientades al sosteniment d'empreses d'inserció ja en funcionament que promouen a la inversió en actius fixes que permetin el manteniment o la creació de llocs de treball per a persones en processos d'inserció.

per a cobrir una gran part de la despesa en formació de les persones en procés d'inserció (són ajudes que afecten a les entitats orientades al foment de la inserció sociolaboral com Koopera, Goiztiri o Sartu).

L'articulació institucional de les empreses d'inserció està estructurada a partir de 2007 per el naixement de GIZATEA, l'associació d'empreses d'inserció del País Basc. Aquesta entitat neix impulsada per REAS Euskadi (una de les entitats analitzades com a objecte d'estudi en aquesta recerca) en el marc d'un projecte europeu EQUAL-LAMEGUI. L'objectiu de GIZATEA és el de fomentar la cooperació entre les empreses, contribuir a la millora i l'enfortiment del sector, així com promocionar interlocució amb les institucions públiques i la societat.

Com a puntal de l'arquitectura municipal bilbaïna per a la inserció socio-laboral cal destacar LAN EKINTZA, l'agència de desenvolupament local creada el 1989 per l'Ajuntament de Bilbao com a instrument per a la millora de l'empleabilitat de les persones i per a recolzar l'activitat comercial i empresarial al municipi. LAN EKINTZA promou el desenvolupament d'actuacions de millora de les oportunitats d'accés i manteniment del treball, i l'afavoriment de la inclusió. L'entitat s'orienta també a la detecció de noves oportunitats econòmiques per a la millora del treball i la dinamització del teixit empresarial. A més de la inserció laboral i la promoció econòmica, l'entitat treballa com a incubador empresarial, en la creació i el desenvolupament d'empreses, així com en la promoció de la responsabilitat social i des de 2010, en la promoció de la innovació social (EUTOKI¹⁴⁰). Territorialment la seva acció es concreta tant en barris que necessiten processos de revitalització i renovació (Bilbao La Vieja, Otxarkoaga) com en àrees de nova o Futura centralitat (Zorrozaure). Una de les característiques de LAN EKINTZA, com a centre local de treball a Biskaia, és la de respondre a un model organitzatiu flexible, que ha anat evolucionant al llarg de la seva història. L'atenció a les persones usuàries, demandants de feina, ha passat de fer-se segons departaments estanc, en el que aquestes s'incorporaven seguint un itinerari pre-establert, a fer-se en itineraris personalitzats en funció de les necessitats i expectatives de la persona usuària.

Per altra banda la capacitat d'adaptació a un marc de governança inter-institucional per part d'entitats locals com LAN EKINTZA es posa de manifest en la manera com els diferents programes de polítiques actives de treball articulats a diferents escales administratives conflueixen en aquesta en tant que centre orientador. Tant el servei basc de treball, Lanbide¹⁴¹, fruit de la transferència de polítiques actives de l'estat a la comunitat autònoma, com la xarxa de

140 El nou *Centro para la Innovación Social de Bilbao* inaugurat el novembre de 2010 s'orienta a la producció de sinèrgies entre actors de diferents sectors. És una iniciativa promoguda per l'Ajuntament de Bilbao, impulsada per Innobasque i duta a terme en col·laboració amb una xarxa d'agents i organitzacions lligades a l'àmbit de la innovació social.

141 El servei basc de treball www.lanbide.net declara com a objectiu principal '*contribuir a lograr el pleno empleo, estable y de calidad y favorecer un mercado de trabajo inclusivo que coadyuve a la cohesión social y territorial.*

centres locals de treball de Bizkaia, Behargintza¹⁴², tenen en Lan Ekintza un referent institucional. D'aquesta manera LAN EKINTZA, forma part de diferents xarxes de centres orientadors en matèria d'inserció laboral, a part de diferents xarxes també d'agències de desenvolupament local¹⁴³.

4.2.3.2- Foment de la responsabilitat social i l'economia solidària.

En el foment de la responsabilitat social les administracions basques juguen un paper actiu promocionant i finançant de manera directa institucions que s'orienten, entre d'altres coses, a la promoció dels valors socials de l'activitat econòmica i, a diferència de l'àmbit català, a la difusió de l'economia solidària. L'aposta de l'administració basca per al suport de REAS Euskadi, una de les entitats analitzades en la mostra d'aquesta recerca, és una prova de la disponibilitat de l'administració basca per a donar suport, més enllà del foment de la responsabilitat social, a la difusió dels valors i les opcions de consum de l'economia solidària.

Son diversos els acadèmics que consideren l'entramat empresarial basc com un bon exemple de responsabilitat social corporativa (Errasti et al., 2003: 553; Forcadell, 2005: 54; Unceta & Gurrutxaga, 2006: 25). El País Basc ha estat analitzat com a context en el que moltes empreses han desenvolupat una notable inserció en el medi social. L'exemple més clar i de més anomenada d'una cultura humanista de l'empresa, interrelacionada amb una filosofia participativa i solidària, és la Corporació de Mondragón¹⁴⁴. El pes d'aquest grup empresarial com a capdavanter en el foment de l'economia social al context basc es tradueix també amb el disseny d'una arquitectura institucional de suport a la innovació social.

Un dels productes resultants d'aquesta cultura empresarial amb forta presència del cooperativisme és Innobasque¹⁴⁵. L'Agència Basca de la Innovació, impulsada pel govern basc, és clarament hereva dels valors de cooperació, participació, responsabilitat social i innovació,

142 En el cas de *Behargintza*, l'associació de *Centros Locales de Empleo de Vizcaya*, impulsada per la diputació foral I Eudel, l'assemblea de municipis basca, els objectius de la informació i la orientació pel treball es convinen amb la inserció laboral per compte aliena, l'autoocupació i la creació d'empreses, els serveis a les empreses i l'anàlisi i la prospecció.

143 GARAPEN és l'entitat que agrupa les agències de desenvolupament local basques

144 Mondragón Corporació Cooperativa (MCC) és un grup de cooperatives i empreses que constitueix el primer grup empresarial del País Basc i el setè de l'estat espanyol, així com el major grup cooperatiu del món. Va ser fundat pel sacerdot José Maria Arizmendiarieta el 1956 a la vila d'Arrasate (Gipúscoa). El grup Mondragón està compost per 264 empreses i entitats que es divideixen principalment en tres sectors, financer, industrial i distribució, a més d'abastar també les àrees d'investigació i formació.

145 INNOBASQUE es comença a gestar al juliol de 2006, quan el Consell del Govern basc aprova el *Plan de Competitividad Empresarial e Innovación Social 2006-2009*, que amb la col·laboració de les Diputacions Forals, suposarà el desenvolupament de la política d'innovació i recerca científica basca, durant els dos anys següents, amb la creació, el 2007, del *Consejo Vasco de Ciencia, Tecnología e Investigación*.

que caracteritzen el cooperativisme de Mondragón. Innobasque, és una associació privada, sense ànim de lucre creada per a impulsar la innovació a Euskadi en tots els seus àmbits. La xarxa està formada per agents de la Red Vasca de Ciencia, Tecnología e Innovación, empreses privades, institucions públiques basques, representants institucionals d'empresaris i treballadors, i organitzacions de tota naturalesa relacionades amb la innovació¹⁴⁶. La manera d'organitzar-se d'Innobasque, mitjançant grups d'experts que analitzen temes concrets elaborant diagnòstics de punts febles, oportunitats i bones pràctiques, té l'objectiu d'estructurar la societat civil i establir la màxima col·laboració possible entre el sector públic i privat. Innobasque però és percebuda més positivament per part dels actors propis del sector empresarial, i dels llocs de responsabilitat dins l'administració, que pels agents vinculats a la societat civil organitzada contra l'exclusió¹⁴⁷. Innobasque, per la seva orientació transversal al foment de les distintes dimensions de la innovació, no només la tecnològica, i per la seva voluntat d'integrar diversos tipus d'agents exemplifica la transició cap a fórmules de governança compartida i cap al foment de noves maneres d'entendre l'activitat econòmica. Pel que fa específicament a l'àrea que s'orienta al tractament de la innovació social es posa de manifest una preocupació institucional i empresarial per la salut del tercer sector i el desenvolupament dels drets socials. En aquesta àrea el grup de treball¹⁴⁸ que ha tingut més èxit de participació, segons les informacions recollides durant el treball de camp, és el grup que discuteix sobre polítiques d'immigració (veure entrevista amb Pablo Angulo, a l'apartat d'annexes).

La preocupació per la innovació social que a nivell de la CAPB s'articula a través d'Innobasque, s'ha traduït en el context de Bilbao amb el desenvolupament d'EUTOKIA, el centre per la innovació social promogut per l'Ajuntament de Bilbao estrenat el novembre de 2010. Aquest projecte vincula l'ajuntament, LAN EKINTZA, Innobasque i una xarxa d'entitats orientades al tractament de l'exclusió social (amb REAS, entitat analitzada al proper capítol, fent un paper dinamitzador). L'objectiu d'EUTOKIA és el de facilitar les condicions que permetin concebre

146 Pensada com a plataforma social de col·laboració entre tots aquests agents, s'orienta al desenvolupament d'activitats que promocionen els valors i les actituds associats a la innovació en la societat basca, accions de difusió a l'exterior de la imatge d'Euskadi com a regió innovadora, pol avançat d'I+D+I, entenent la innovació en totes les seves vessants no tecnològiques també. L'agència s'organitza en sis àrees, que corresponen a sis grups diferents de treball (Innovació tecnològica, Innovació social, Transformació Empresarial, Promoció i comunicació, *Emprendizaje avanzado*, i totes elles son emmarcades en el projecte *2ª Transformación económica y social de Euskadi*).

147 Durant el treball de camp alguns actors de la banda de les entitats de la societat civil han manifestat posicions escèptiques respecte la funció d'Innobasque. Aquestes apreciacions, per contra, donen fe que entitats de foment de la innovació com Innobasque necessiten de cert recorregut per a fer visible la seva utilitat.

148 L'efecte d'aquests grups de treball sobre les polítiques públiques, encara està per veure, segons es reconeix des de fonts de la pròpia agència basca per la innovació. L'objectiu es centra en la definició de bones pràctiques per a les distintes administracions i la societat basca en general. Que aquesta socialització es tradueixi en replicació d'experiències depèn de cada un dels actors que hi estan vinculats o que en són partícips. L'impacte que se'n valora clarament com a provat i positiu és en les relacions de governança que desenvolupen els actors que participen en els grups de treball. Els grups de treball en els que es tradueix la iniciativa fomenten el diàleg entre sectors que no acostumen a relacionar-se, com és el tercer sector social i les associacions d'empresaris, per exemple.

noves idees per al bé comú, agitar i despertar la capacitat creativa de la ciutadania. Com es declara en la seva web la iniciativa s'orienta a atraure projectes empresarials sòlids que fugin de models de benefici ràpid i a qualsevol preu i que integrin des de la seva concepció clars objectius socials i un nítid respecte mediambiental. La oferta de serveis i activitats que es desenvolupen a EUTOKIA inclou la cessió d'espais de treball per a projectes residents¹⁴⁹ i la dinamització de projectes transversals entre persones i organitzacions.

4.2.3.3- Foment de l'acollida, la interculturalitat i els drets de ciutadania

En l'anàlisi de l'arquitectura institucional pel tractament de la immigració i el respecte dels drets de ciutadania al context basc, l'existència d'una Direcció d'Immigració dins el Govern Basc es considera positiva en la generació de relacions de governança entre les entitats que participen del tractament de les problemàtiques associades al fenomen. Com a dispositius d'atenció a l'acollida a l'àmbit autonòmic destaquen IKUSPEGI (2003), l'Observatori Basc de la Immigració¹⁵⁰, Heldu, el servei d'assessorament legal recentment desaparegut (2002-2010)¹⁵¹, i Biltzen, servei públic de intermediació intercultural.

El *Servicio Vasco de Integración y Convivencia Intercultural BILTZEN* és un clar exemple del

149 Entre els projectes residents que han iniciat la vida del centre, s'hi pot trobar un projecte que aspira a visibilitzar el potencial de l'art com a palanca per a l'engendrament de noves iniciatives empresarials de base tecnològica (*Sistorgy*); *Aktiba*, un activador de mercats d'economia solidària, que treballa per l'enfortiment i el reconeixement de l'economia solidària; o un projecte específicament orientat al foment d'eines d'acompanyament per a la inserció sociolaboral.

150 Durant el 2003 es firma entre el Govern Basc i la Universitat del País Basc, un conveni de col·laboració per a la creació del *Observatorio Vasco de Inmigración IKUSPEGI*. L'observatori s'orienta a l'anàlisi de la immigració estrangera al País Basc amb una voluntat de servei per a les polítiques públiques i un grup d'usuaris que inclou tant administracions públiques, com entitats de la societat civil i persones a títol individual. Els destinataris de l'observatori són principalment agents especialment implicats, associacions i personal qualificat que tracta amb la gestió de la immigració, ONG's de recolzament a la immigració i el desenvolupament, serveis de les administracions locals i autonòmica directament relacionats, docents, investigadors i estudiants. També es considera a d'altres sectors socials interessats, com partits polítics, professionals dels mitjans de comunicació i la judicatura, associacions de veïns o agents dels països d'origen. Les línies de treball d'IKUSPEGI es centren en la plasmació i l'estudi del fenomen migratori. Per una banda es contempla la informació sobre els moviments migratoris cap al País Basc, la seva evolució, els perfils socio-econòmics, així com les perspectives i actituds que desperten tant entre autòctons com entre immigrants. IKUSPEGI s'orienta també a la investigació, com a eina de servei a les polítiques públiques, elaborant diagnòstics de necessitats i assenyalant buits informatius, promovent la reflexió a través d'espais d'intercanvis d'idees amb el fi d'ampliar el coneixement del fenomen migratori i les seves conseqüències socials (veure entrevista a Xabier Aierdi a l'apartat d'annexes).

151 HELDU, creat el 2002 a través d'un conveni entre el Govern Basc i els col·legis d'advocats de Biskaia, Araba i Gipuzkoa, oferia un servei d'atenció jurídic-social a les persones immigrants estrangeres en situació administrativa no regularitzada. Aquest servei tenia per finalitat col·laborar amb els serveis socials de base per evitar l'exclusió social i pal·liar la vulnerabilitat de les persones immigrades residents al País Basc sense tenir la situació administrativa regularitzada. El servei s'orientava a informar, assessorar, acompanyar i tramitar de forma gratuïta les sol·licituds de permisos de residència, o de residència i treball, de persones immigrants estrangeres que havien estat derivades pels serveis socials de la Comunitat, i tenia una especial incidència en el tractament de situacions d'extrema vulnerabilitat com el cas dels immigrants menors no acompanyats. També oferia un suport permanent als serveis socials sobre el reglament jurídic d'immigració. El seu tancament el 15 de juliol de 2010, com una de les mesures derivades del canvi de govern a Vitòria derivat de l'acord entre el Partit Socialista d'Euskadi i el Partit Popular, va suposar una reacció crítica de totes les entitats de suport a immigrants.

rol provisor de l'administració autonòmica basca en l'àmbit dels recursos i serveis de benestar. L'objectiu d'aquest servei és el de dinamitzar el diàleg entre les diferents comunitats culturals presents a la societat basca així com entre aquestes i l'administració. El servei, que té una seu a cada una de les tres capitals basques s'orienta també a assessorar en matèria de mediació i educació intercultural als diferents serveis públics i privats; facilitar processos de gestió i transformació de conflictes; i afavorir una plena integració social de totes les persones en el respecte de la diversitat. *BILTZEN* va néixer amb l'objectiu immediat d'actuar com a apagafocs en temes de conflictivitat cultural i convivència, i ha evolucionat cap a un rol estratègic i de foment de la interculturalitat. Des de Biltzen es dissenya formació dirigida a entitats locals, per a treballadors de diferents perfils (polícies locals, treballadors socials, assistents socials, tècnics de treball, gestors culturals, etc.). *BILTZEN* també dissenya materials i formació a demanda d'entitats socials, o dins el marc de programes específics. L'evolució del servei, es caracteritza per el canvi d'un rol de prestador de serveis, gairebé d'urgència, a un rol de coordinador de la formació de tota la Direcció d'Immigració, definint polítiques d'intermediació cultural per a l'àmbit de tota la Comunitat Autònoma (veure entrevista amb Miguel Muñoz a l'apartat d'annexes).

En l'àmbit del foment dels drets de ciutadania per a les persones immigrades la Diputació Foral de Bizkaia compta amb un departament relativament nou, en el que inclou les àrees de igualtat, cooperació i drets de ciutadania. Aquesta *Dirección General de Igualdad y Derecho Ciudadanos*, ofereix ajudes a entitats d'immigrants, i a entitats de suport a immigrants, entre les seves línies de suport.

Pel que fa a l'ajuntament de Bilbao, l'eix temàtic de la immigració i la ciutadania correspon a la *Sección de Igualdad, Cooperación y Ciudadanía del Ayuntamiento de Bilbao*. En aquest cas l'àrea d'immigració queda desvinculada de l'àrea d'Acció Social, cercant no conceptualitzar la immigració en termes d'exclusió social. L'àrea d'igualtat, cooperació i ciutadania aglutina diferents àmbits d'intervenció: igualtat de gènere, violència de gènere, cooperació al desenvolupament, immigració i convivència en la diversitat. Dins d'aquesta àrea, el programa d'immigració i convivència en la diversitat compta amb dos serveis bàsics, un de mediació (SEMEBI), que s'orienta a la mediació intercultural, l'acompanyament, els projectes i les iniciatives comunitàries i la formació i l'assessorament de professionals i agents socials en matèria intercultural; i un servei municipal d'immigració (SEMI) que és un servei gratuït d'atenció socio-jurídica que proporciona informació, orientació i gestió dels tràmits relacionats amb el dret d'asil i l'estrangeria, així com tramita els informes d'inserció social i de disponibilitat d'habitatge per a la re-agrupació familiar. A part d'aquests serveis d'atenció a les necessitats dels immigrants, aquesta àrea de l'ajuntament també promou espais consultius per a

la participació política en la vida local de les entitats d'immigrants (*Consejo Local de la Inmigración*), activitats per al foment de la sociabilitat intercultural (*Festival Gentes del Mundo*) i participa en programes europeus de foment de la interculturalitat (*OPEN Cities*). (veure entrevista amb Clàudia Imanol, a l'apartat d'annexes).

4.2.3.4- Foment de la dinamització cultural

La promoció de la dinamització cultural en tant que vehicle de transformació social és potser l'àmbit de les polítiques socials analitzades en què la diferència entre les polítiques que es fan a nivell autonòmic i municipal és més acusada. Mentre les polítiques d'àmbit autonòmic tenen un caràcter clarament orientat al foment de la indústria dels sectors culturals i no contempnen la incorporació en la governança de les entitats de la societat civil, l'àmbit d'actuació local generalment valora positivament el paper de la societat civil en el tractament de la desigualtat a través de la dinamització sociocultural

El *Plan Vasco de la Cultura* es comença a gestar el 2002 amb la intenció de vincular la indústria cultural basca al disseny de les polítiques públiques, i com en el cas català sense considerar l'associacionisme cultural no professionalitzat en el seu disseny. La creació de l'Observatori de la Cultura el 2004, respon a la voluntat d'obtenir informació sobre la salut dels sectors culturals desenvolupant estadística sobre pràctiques culturals de la població amb l'objectiu d'elaborar informació aplicable al disseny de polítiques públiques. A aquesta voluntat per conèixer l'estat tant dels sectors culturals que operen al territori basc, com de les pràctiques culturals de la població en general, s'hi afegeix la creació del Consell Basc de la Cultura que s'orienta a la cerca de consens entre els sectors productius vinculats a les polítiques culturals. Pels sectors productius el *Plan Vasco de la Cultura* ha marcat un canvi qualitatiu en la manera de coordinar les polítiques públiques. Ha implicat la cerca de la concertació de manera transversal entre els diferents sectors productius, i també la implicació de les administracions públiques a nivell interinstitucional¹⁵².

La precarietat associativa de molts dels sectors implicats en la definició del *Plan Vasco de la Cultura* ha estat el primer repte a abordar. L'administració s'ha vist obligada a intervenir

¹⁵² Com a problemàtiques derivades d'aquest nou plantejament de les polítiques culturals l'aprenentatge de la concertació comporta tensions, tant entre sectors, com entre administracions. Per una banda això implica dificultats en els processos de presa de decisions i de preparació de projectes. Per l'altra suposa acotar el planejament estratègic per fases, considerant primerament la necessitat d'elaborar una estratègia comú a nivell de CAPB. El que és la política d'equipaments culturals, per exemple, posa de relleu la tensió entre l'estratègia a nivell de comunitat autònoma i l'estratègia local. Mentre que allà on hi ha lideratge i especialització es busca el suport per a centres de producció especialitzats, a la resta del territori es tendeix a la promoció de centres que donin resposta a més d'un sector.

facilitant al sector que reforcin els seus òrgans de representació, oferint-los dades sobre la dinàmica cultural de la població, i ajudant en definitiva a definir projectes específics. Aquesta debilitat indicaria que la governança participada en l'àmbit de les arts i la cultura és més aviat una innovació considerada com a necessària per part de l'administració, més que no pas una demanda específica de les entitats del sector prèviament organitzades. Aquesta observació concorda amb el que indica Blackeley (2010) fent referència a la governança urbana en general. Per altra banda, com a principal debilitat del plantejament del *Plan Vasco de la Cultura* es podria assenyalar un enfoc orientat a la productivitat i l'absència en els plantejaments i el disseny del Pla de l'associacionisme cultural no professionalitzat. (veure entrevista a Josean Undargarin, a l'apartat d'annexes)

Pel que fa a l'Ajuntament de Bilbao, els canvis més recents en la política cultural es situen al final de la dècada dels noranta i van suposar que l'Àrea de Cultura passés d'ocupar-se únicament de les festes populars i la gestió del Teatre Municipal Arriaga a tractar temes més sectorials i comptar amb un pressupost distribuït de manera territorial per a la programació cultural. Des d'aleshores a través dels consells de districte les entitats del territori decideixen a què es destina una part del pressupost municipal destinat a actes de tipus cultural i artístic. En aquest aspecte poden incidir les entitats analitzades en aquesta recerca i posa de manifest una certa sensibilitat dins l'administració municipal, sobretot a nivell tècnic, pel paper jugat en la governança urbana per part de les entitats de la societat civil que s'orienten a la dinamització sociocultural amb finalitats transformadores. Des de l'Àrea de Cultura de l'Ajuntament però es destaca que és un àmbit molt subjecte als canvis del pressupost municipal, dels primers en ser retallats en contextos de crisi (veure entrevista amb Justo Eznarro a l'apartat d'annexes).

La falta d'una estratègia institucional assumida més enllà de l'Àrea de Cultura pels màxims responsables de l'Ajuntament al respecte de les polítiques culturals¹⁵³, i en especial respecte els centres de dinamització cultural promoguts per la ciutadania es posa de manifest amb els fets del desallotjament del centre social Kukutza. Com assenyala Ramon Zallo (2011), el desallotjament d'un centre social de les característiques de Kukutza, ubicat en un barri amb una forta tradició associativa i de mobilització veïnal, no hauria estat possible a Berlin (Zallo, 2011). L'autor, davant del desallotjament ocorregut a finals del mes de setembre de 2011,

153 En un altre article Zallo (2005) destaca que a Bilbao no hi ha una estratègia que vinculi la política cultural a la creació d'ocupació. Per a l'autor, Bilbao no és encara una societat de creació i producció de productes i serveis culturals i comunicatius. Encara que els serveis tecnològics i financers i d'organització s'han desenvolupat d'una manera important a la ciutat, arrel de la seva reestructuració post-industrial, i que la ciutat ofereix uns bons índexs d'utilització de les noves tecnologies, Bilbao no compta encara amb serveis de producció de valor afegit de caràcter immaterial. En aquest sentit Zallo ofereix dades de que malgrat l'interès institucional, la reconversió estratègica de l'economia pesant, típicament industrial, que a Bilbao fou especialment representada per la indústria del metall, no ha passat encara el testimoni a l'economia del coneixement que es reconeix per les activitats vinculades al mercat dels intangibles, del disseny i la cultura, dels drets i actius immaterials (Zallo, 2005).

destacava que l'Ajuntament de Bilbao no havia sabut identificar que el centre social Kukutza era un viver de creativitat social que les institucions haurien d'haver potenciat enlloc de fer desaparèixer.

4.2.3.5- Foment del dret a l'habitatge

El model basc en matèria d'urbanisme i habitatge es considera com a avançat i innovador ja que la legislació aprovada a l'inici dels anys noranta (1994) garanteix uns percentatges molt alts de sòl reservat per a la construcció d'habitatge protegit (75%). Que la inclusió en la legislació de reserves per a habitatge de protecció pública es dugués a terme tant aviat ha permès desenvolupar una política d'habitatge protegit considerable, que de manera paulatina ha establert un sistema pioner emulat per la resta de comunitats autònomes.

La disposició de la llei basca d'urbanisme en benefici de les polítiques socials d'habitatge es tradueix en que el 2008 la quota de mercat d'habitatge protegit respecte el total de l'habitatge construït és del 48% a tota la Comunitat Autònoma del País Basc, un 41% a Biscaia. Aquesta dada en comparació amb el panorama estatal, que és d'una mitjana del 10%, configura una imatge de la política d'urbanisme i habitatge basca com a exemplar (Gobierno Vasco, 2008). Malgrat que al País Basc, la problemàtica de l'accés a l'habitatge també existeix, ho ha fet d'una manera menys cruenta que en d'altres contextos. Aquesta idea es reafirma en l'estudi de la intensitat dels moviments per a la reivindicació del dret a l'habitatge (Camargo, 2008).

En el context de la CAPB no s'han produït bombolles especulatives durant els temps de bonança econòmica ni desploms severos del preu de l'habitatge. Això s'explica per les distintes polítiques socials d'habitatge desenvolupades amb mecanismes innovadors tant en la provisió¹⁵⁴ com en la gestió¹⁵⁵. La voluntat intervencionista tant del Govern Basc com dels Ajuntaments, que en tenen les competències, ha significat el manteniment de la funció pública i social de l'urbanisme. L'èxit del model basc es basa en la tesis que la intervenció pública en matèria d'habitatge no ha de ser residual o merament anticíclica. El plantejament de l'administració

154 D'altres innovacions, a part de la reserva de sòl per a habitatge protegit, que contempla la legislació basca en aquesta matèria són la impossibilitat de vendre l'habitatge de protecció pública, establint uns períodes molt llargs de catalogació pública, i el foment de l'habitatge de lloguer.

155 Un exemple és que la gestió de l'accés a l'habitatge protegit es duu a terme de manera centralitzada a través del servei ETXEBIDE, garantint l'accés centralitzat de la població a tots aquells sortejos que es realitzen. Pel foment de l'habitatge de lloguer el 2003 es posa en marxa un programa per a la mobilització de pisos buits, anomenat BIZIGUNE. Mitjançant aquest programa els propietaris d'habitatges buits obtenen la garantia del Govern Basc pel que fa al pagament de la renda i la conservació de l'habitatge. A més a més el Govern ofereix un finançament sense interessos per a la realització de reformes. També en aquest programa els llogaters accedeixen en règim de lloguer sense pagar més del 30% dels seus ingressos. La diferència entre la renda que cobra el propietari i la que paga el llogater l'aporta el Govern.

basca en aquest terreny ha estat considerar que son els agents públics els que han de mantenir en tot moment una posició protagonista a l'hora de garantir una producció constant, a preus assequibles, tant de lloguer com de venda, de manera que aquesta producció serveixi de garantia pel dret a l'habitatge. La conseqüència directa d'aquest plantejament és una institucionalització de les polítiques socials d'habitatge que incideix en que no hi hagi necessitat d'entitats de la societat civil que s'ocupin específicament del tema.

4.2.4- Comparativa sobre l'arquitectura institucional contra l'exclusió a Barcelona i Bilbao.

En aquest apartat s'ha presentat les característiques de l'arquitectura institucional contra l'exclusió que condiona l'activitat de les entitats objecte d'estudi. Les diferències més profundes observades entre ambdós contextos s'atribueixen als diferents esquemes de finançament de l'administració pública a Catalunya i el País Basc però també tenen una arrel en la presa de decisions polítiques. L'adopció, o l'absència de recursos suficients, per a determinades polítiques socials, com és el cas de la renda de garantia d'ingressos o la política social d'habitatge, no només quantitativament sinó també qualitativament molt més avançades en el context basc que en el català, defineix clares diferències entre els sistemes de benestar local d'ambdues ciutats.

Com s'ha assenyalat anteriorment, aquestes diferències en el paper de l'administració pública en la provisió de benestar s'han d'analitzar combinades amb les característiques particulars del mercat i la societat civil en ambdós contextos, considerant que les diferències resultants condueixen a la definició de dos tipus diferents de cultures de governança en dos tipus diferents de sistemes locals de benestar (Mingione et al., 2002: 64).

Foment de la inclusió sociolaboral.

Al context català el marc normatiu dels serveis socials ha sigut recentment reformat, amb la definició de tres lleis (*Llei de la dependència, Llei de Serveis Socials, i Llei de Contractes Públics*) que afecten especialment l'activitat de les entitats objecte d'estudi orientades al foment de la inserció sociolaboral. En especial la Llei de Contractes Públics, pretén avançar en la facilitació de contractes a les entitats sense ànim de lucre que s'ocupen de la inserció sociolaboral de persones en situació o risc d'exclusió social. En aquesta mateixa direcció, de facilitar la incorporació del tercer sector en la provisió de serveis de benestar (Andreotti et al., 2012; Mingione et al., 2002), en el context català s'ha desenvolupat un sistema de foment de la creació d'empreses d'inserció que és pioner a Espanya i caracteritza el sistema català avançat en

promoure l'externalització de serveis i recursos de benestar.

Pel que fa als mecanismes de coordinació de la governança urbana en l'àmbit de la inclusió social, l'Ajuntament de Barcelona fa temps que desenvolupa un treball coordinat amb les entitats d'intervenció social a través del Consell Municipal de Benestar o d'altres mecanismes de coordinació com l'Acord Ciutadà per a una Barcelona Inclusiva (2009). De manera complementària pel que fa a les polítiques d'activació laboral a nivell local, Barcelona Activa és l'aposta de l'Ajuntament de Barcelona, que es caracteritza com una empresa de desenvolupament local centrada en el foment de l'emprenentatge i la innovació empresarial.

Al País Basc els serveis socials es caracteritzen per la intervenció especialitzada de la Diputació Foral, que és qui s'ocupa de gestionar l'atenció a situacions que requereixen d'un tractament específic. Això configura una estructura de càrregues de la que se'n beneficien els ajuntaments, i que converteix a les diputacions territorials com a interlocutors del tercer sector. Pel que fa la inclusió sociolaboral el context basc compta amb un mecanisme de garantia d'ingressos molt més avançat, amb la *Renta de Garantía de Ingresos (RGI)* que supera en més de dos cents euros la Renda Mínima d'Inserció (RMI) catalana.

Per la seva banda a l'àmbit de la inclusió sociolaboral al País Basc les diputacions juguen un paper molt important que gira al voltant del suport de garantia d'ingressos, que és complementat en molts casos, com és el de Bilbao, per ajudes d'emergència social atorgades pels municipis. Això es combina amb programes d'activació del treball com el programa *AUZOLAN* i en el cas de Bilbao en concret per la tasca desenvolupada per l'agència de desenvolupament econòmic LAN EKINTZA, que té un paper protagonista en l'activació d'itineraris d'inserció sociolaboral, i que combina el treball en el desenvolupament local i la promoció econòmica, amb un rol actiu en la inserció sociolaboral de persones excloses.

Foment de la responsabilitat social i l'economia solidària

Pel que fa al foment de la responsabilitat social i l'economia solidària els dos règims de benestar local analitzats es diferencien clarament. Mentre que l'administració autonòmica catalana no s'ha implicat pel moment en la sensibilització al voltant de l'economia solidària i es limita a l'àmbit de la promoció de la responsabilitat corporativa, l'economia social i la interlocució institucional amb el tercer sector, en el cas basc es pot observar un compromís explícit de l'administració autonòmica amb la difusió dels mecanismes, valors i possibilitats de l'economia alternativa i solidària (banca ètica, consum responsable, transformació social). Aquesta diferència posa de manifest que a Catalunya existeix certa dificultat per a visibilitzar l'associacionisme socialment transformador i l'economia solidària com un actor social

diferenciat dins del conjunt d'activitats econòmiques que conformen el tercer sector. L'externalització dels serveis públics resultant d'un règim de benestar amb pocs recursos financers ha promogut el creixement d'un tercer sector social en el que la iniciativa empresarial privada també ha jugat un rol important, mutant en formes d'activitat econòmica no-lucrativa¹⁵⁶ (Martinelli, 2012).

En el cas català la transformació social a través de l'activitat econòmica es promou sense anar més enllà de la lògica de la responsabilitat social corporativa, mitjançant subvencions per a la realització d'actuacions en matèria medi-ambiental, el suport a la contractació de persones en situació d'atur o subvencions destinades a l'establiment de mesures per al foment de la igualtat d'oportunitats entre homes i dones. La Generalitat anuncia d'una manera genèrica el seu compromís amb l'impuls de polítiques de responsabilitat social a les empreses i les organitzacions fent referència al cooperativisme com a paradigma d'empresa socialment responsable. En aquest aspecte en concret, el foment del cooperativisme comptava fins a l'inici de les restriccions pressupostàries arrel de la crisi financera de 2008, amb diversos organismes públics de dinamització.

Es pot afirmar que en el foment de la responsabilitat social i especialment en el foment de l'economia solidària, les polítiques públiques catalanes han estat fins al moment, poc significatives. Pel que fa a l'Ajuntament de Barcelona, les àrees que ha tocat més directament el foment de la responsabilitat social i l'economia solidària, han estat l'Àrea d'Acció Social i Ciutadania i la Direcció de Programes Ambientals encarregada d'articular l'Agenda 21 de la ciutat de Barcelona.

Per contra en el si de les administracions públiques basques és possible percebre un compromís major amb el foment de la responsabilitat social, i el que és més innovador, amb l'economia solidària en concret. L'arquitectura institucional basca, a part d'una estructura d'incentius i foment del cooperativisme com l'anteriorment descrita en el cas català, compta amb entitats que específicament s'orienten al foment de la innovació social i l'economia solidària. La identificació històrica de l'entramat empresarial basc com un exemple de responsabilitat social corporativa (Errasti et al., 2003: 553; Forcadell, 2005: 54; Uncueta & Gurrutxaga, 2006: 25) pot servir per explicar aquest tret diferencial. La *Corporación de Mondragón* és l'exemple més reconegut d'aquesta identificació de l'entramat empresarial basc amb una cultura humanista associada a l'empresa, interrelacionada amb una filosofia participativa i solidària. Innobasque, per la seva banda, l'agència basca d'innovació, pot ser analitzat com un dels productes resultants

¹⁵⁶ Seguint aquesta argumentació es podria considerar que la definició del tercer sector a l'àmbit català, es pot considerar més propera a la consideració d'aquell tipus d'activitat que té un benefici social, s'ofereix fora dels preus de mercat i no pertany a l'estat, més que no pas l'activitat empresarial no lucrativa.

d'aquesta cultura. Aquesta xarxa que és una societat privada creada amb capital públic per a impulsar la innovació en tots els sentits, és pionera en l'ús de nocions com la d'innovació social i s'orienta al desenvolupament d'activitats que promocionen els valors i les actituds associades a la innovació a través de grups de treball entre experts, estructurant treball en comú entre membres de l'administració i de la societat civil, tant del sector públic com del privat. Per altra banda en el cas de l'Ajuntament de Bilbao també és possible identificar una aposta específica pel treball en xarxa entre administracions i societat civil per a fomentar visions alternatives de l'activitat econòmica, així com per optimitzar el treball desenvolupat pel tercer sector. EUTOKI, de recent creació, es defineix en aquest sentit com un centre per a la innovació social en el context bilbaí, orientat a estimular específicament la capacitat socialment creativa de la ciutadania.

Foment de l'acollida i els drets de ciutadania.

Per contextualitzar el tractament de la immigració i els drets de ciutadania en ambdós ciutats objecte d'anàlisi cal destacar que el 2009, moment de màxima intensitat de l'última onada migratòria, Barcelona comptava amb un 17,5% de la població empadronada amb nacionalitat estrangera, per un 8% a Bilbao¹⁵⁷. L'arquitectura institucional d'ambdós contextos orientada a tractar les dinàmiques d'exclusió derivades del fenomen migratori reproduceix els esquemes observats en d'altres àmbits temàtics. Si en el cas català l'estructura d'oportunitats per a la població immigrada es genera institucionalment a partir del planejament estratègic i la implicació de la societat civil en el tractament de les problemàtiques associades a l'exclusió social, en el context basc existeixen diversos organismes públics orientats específicament al tractament de les dinàmiques d'exclusió social associades al fenomen migratori.

Les polítiques públiques catalanes de foment de la integració de la nova immigració tenen un punt d'inflexió el 2008 amb la signatura del Pacte Nacional per la Immigració, que culmina amb la definició el 2010 de la Llei d'Acollida. La llei ordena la relació entre la Generalitat i les corporacions municipals com a principals administracions encarregades de gestionar l'acollida de persones immigrades, definint mecanismes de coordinació interinstitucional¹⁵⁸ així com una taula d'interlocució amb les entitats del sector que amb les seves activitats duen a terme una part important del treball de gestió del fet migratori, i que segons aquest marc normatiu els ha de ser

¹⁵⁷ Dades extretes d'Idescat i de l'Eustat respectivament.

¹⁵⁸ En l'àmbit de la gestió de la cohesió social la Diputació de Barcelona juga un paper actiu vehiculant un suport tècnic als ajuntaments que es tradueix en la promoció de recursos i formació per al tractament de les problemàtiques derivades del fenomen migratori. La Diputació de Barcelona incideix en la sistematització de recursos teòrics i mecanismes de planejament pel que fa els ajuntaments en temes com el civisme, la convivència ciutadana o el foment de la interculturalitat.

reconegut en forma de recursos financers.

Per la seva banda l'ajuntament de Barcelona, comptava fins a 2011 d'una àrea, 'Nova ciutadania', encarregada de vetllar per l'acollida de persones immigrants, que seguint també una perspectiva de tractament integral del fenomen de la immigració, s'ocupava de promoure, recolzar i fomentar la implicació de les entitats de la societat civil a través del Consell Municipal d'Immigració de Barcelona.

La externalització dels serveis personals vinculats a la gestió de les polítiques d'acollida caracteritza també l'Ajuntament de Barcelona. En el cas de l'assessorament legal, com a servei especialitzat, per exemple, des de la Direcció del Programa d'Immigració i Diàleg Intercultural de l'Ajuntament de Barcelona, es va impulsar a final del 2007, la Xarxa d'Entitats Socials d'Assessorament Jurídic d'Estrangeria (XESAJE), formada pel conjunt d'entitats del tercer sector que proporcionen assessorament jurídic professional i gratuït.

En l'estructura institucional basca destaca el lideratge i la titularitat pública dels serveis i organismes que apliquen les polítiques d'acollida. La Direcció General d'Immigració creada el 2002 va promoure el desenvolupament de diversos organismes públics com IKUSPEGI (2003), l'Observatori Basc de la Immigració, *Heldu*, el servei d'assessorament legal (2002-2010), i *Biltzen*, el servei públic d'intermediació intercultural que ofereixen recursos i serveis orientats a fomentar l'acollida.

Pel que fa a l'Ajuntament de Bilbao, l'eix temàtic de la immigració i la ciutadania correspon a la *Sección de Igualdad, Cooperación y Ciudadanía del Ayuntamiento de Bilbao* que aglutina diferents àmbits d'intervenció: igualtat de gènere, violència de gènere, cooperació al desenvolupament, immigració i convivència en la diversitat. El programa d'immigració i convivència en la diversitat compta amb dos serveis bàsics, un de mediació (SEMEBI), que s'orienta a la mediació intercultural, l'acompanyament, els projectes i les iniciatives comunitàries, i la formació i l'assessorament de professionals i agents socials en matèria intercultural; i un servei municipal d'immigració (SEMI) que es tracta d'un servei gratuït d'atenció socio-jurídica que proporciona informació, orientació i gestió dels tràmits relacionats amb el dret d'asil i l'estrangeria, així com facilita la tramitació dels informes d'inserció social i de disponibilitat d'habitatge per a la re-agrupació familiar.

Foment de la dinamització cultural.

La comparativa del model de polítiques culturals a ambdós ciutats és l'àmbit d'innovació dels analitzats en aquesta recerca en que el model català és més reconegut que el basc. Precisament

perquè les polítiques culturals són un àmbit en el que el rol mediador de l'administració pública, més facilitador que dirigista, està més arrelat¹⁵⁹, la tradició catalana de concertació amb els sectors productius és valorada com a exemplar i innovadora des de la perspectiva de les institucions basques (veure entrevistes amb Josean Urdangarin y Justo Eznarro a l'apartat d'annexes). En això hi intervé també que les polítiques culturals, sobretot a nivell autonòmic, s'assimilïn sovint amb les polítiques a favor de les indústries culturals més que no pas amb les polítiques de foment de la cultura com a mecanisme de lluita contra l'exclusió social.

Lluny de ser perfecte, el desenvolupament d'organismes com el CONCA (Consell Nacional de Cultura i de les Arts) (2008) o el seu antecedent a nivell de ciutat, el Consell de la Cultura de Barcelona, no han deixat des de la seva creació d'estar envoltats de polèmica. També en el cas basc l'aposta per un enfoc de governança en l'aplicació de les polítiques culturals al *Plan Vasco de la Cultura* (2002) i la creació de l'Observatori de la Cultura el 2004 al seu servei susciten debat. En ambdós contextos es pot relatar l'existència de tensions, tant entre sectors, com entre administracions, que posen de relleu la dificultat d'aquest tipus d'enfocaments participats de les polítiques culturals. L'existència de contradiccions entre l'estratègia a nivell de comunitat autònoma i l'estratègia local, per exemple, posa de manifest les dificultats del model i la relativa novetat d'aquests plantejaments en les polítiques públiques. La desigualtat entre els actors que intervenen en la negociació, amb certa precarietat associativa de molts dels sectors implicats, obliga a la intervenció de l'administració ajudant als sectors més febles a definir projectes específics. Per altra banda, des de la perspectiva d'aquesta recerca, l'enfoc eminentment orientat a la productivitat industrial i l'absència de plantejaments en favor de l'associacionisme cultural sense ànim de lucre, posa de manifest una desconexió evident entre les polítiques culturals enteses en un sentit purament industrial i els agents de dinamització cultural i ciutadana repartits pel territori que encarnen diverses de les entitats objecte d'estudi en aquesta recerca.

Al nivell municipal si que és possible trobar certa sensibilitat dels gestors de les polítiques culturals amb les entitats que s'ocupen de la dinamització de la sociabilitat comunitària. Seguint el tarannà exposat com a característic de l'arquitectura institucional catalana el Pla Estratègic de la Cultura de Barcelona (2006) marca les línies de Futur per la ciutat a nivell cultural. L'aposta per la proximitat és el primer accent estratègic segons el qual el govern de la ciutat es compromet a fomentar entorns urbans afavoridors de la interacció i la convivència i promoure la igualtat d'accés als bens i continguts culturals. En aquesta direcció el producte estrella de la política cultural barcelonina és la xarxa de biblioteques promoguda per la Diputació de Barcelona amb col·laboració amb l'Ajuntament durant els anys vuitanta i noranta

¹⁵⁹ Mentre que d'altres àmbits les polítiques socials tendeixen a estar orientats a la provisió de serveis i recursos, en l'àmbit de la promoció cultural el paper de les administracions es vincula al foment, la protecció i l'incentiu de la producció.

del segle vint. El segon accent del Pla Estratègic de la Cultura de Barcelona és el de fomentar la qualitat i l'excel·lència en la producció cultural de la ciutat. En aquest sentit hi ha actuacions com la generació de fàbriques de creació que han implicat l'establiment de relacions de governança entre la Generalitat, l'Ajuntament i col·lectius d'artistes implicats en entitats de la societat civil organitzada¹⁶⁰.

Pel que fa a l'ajuntament de Bilbao, els canvis més recents en la política cultural impliquen passar d'ocupar-se únicament de les festes populars i la gestió del Teatre Municipal Arriaga a tractar temes més sectorials comptant amb un pressupost distribuït de manera territorial. Des d'aleshores a través dels consells de districte les entitats del territori decideixen a què es destina una part del pressupost municipal per a actes de tipus cultural i artístic. Aquesta és una finestra d'oportunitat per les iniciatives analitzades en aquesta recerca. Per contra episodis com el desallotjament del centre social Kukutza (setembre de 2011) posen de manifest la manca de sensibilitat per part de l'Ajuntament de Bilbao respecte la importància de la creativitat ciutadana en la dinamització sociocultural.

Foment del dret a l'habitatge.

Les polítiques socials d'habitatge són l'àmbit de les polítiques socials analitzat en aquesta recerca en que la diferència entre ambdós contextos és més evident. Mentre que les institucions basques són pioneres en el lideratge de polítiques socials d'habitatge, en el cas català la política social d'habitatge ha arrencat fa relativament poc.

No és fins el 2002 que a Catalunya es contempla la reserva de sòl obligatòria per a habitatge protegit. Per contra al País Basc a l'inici dels anys noranta s'aprova la legislació que garanteix uns percentatges molt alts de sòl reservat per a la construcció d'habitatge protegit. Això té una traducció en la magnitud de la problemàtica d'accés a l'habitatge en cadascun dels dos contextos i també en conseqüència en les formes de reivindicació del dret a l'habitatge. Fins que es comença a donar importància creixent a les polítiques de sòl i urbanístiques, així com els ajuts directes a les llars¹⁶¹, la política d'habitatge de la Generalitat s'havia basat en mesures de tipus financer per fer menys costós el crèdit hipotecari a les llars que volien comprar habitatges amb protecció oficial.

Per contra la voluntat intervencionista de l'administració basca en matèria d'habitatge, duta a

160 Com s'analitza en l'estudi del cas de l'Ateneu Popular de 9 Barris, l'Associació de Professionals del Circ de Catalunya, la Generalitat i l'Ajuntament de Barcelona arriben a un acord per a la definició d'una fàbrica de producció cultural al recinte del Fòrum de les Cultures, anomenada *La central del circ*, en el que l'Ateneu Popular de 9 Barris té un paper dinamitzador.

161 L'octubre de 2007 es signa el Pacte Nacional per l'Habitatge, que estableix una sèrie de prioritats a desenvolupar en ordre a facilitar l'accés a l'habitatge.

terme tant pel Govern Basc com pels Ajuntaments, que en tenen les competències, es basa en la idea que la intervenció pública en matèria d'habitatge no ha de ser residual o merament anticíclica. El plantejament de l'administració basca en aquest terreny ha estat considerar que son els agents públics els que han de mantenir en tot moment una posició protagonista a l'hora de garantir una producció constant, a preus assequibles, tant de lloguer com de venda, de manera que aquesta producció serveixi de garantia pel dret a l'habitatge. La conseqüència directa d'aquest plantejament és una institucionalització de les polítiques socials d'habitatge que incideix en que no hi hagi necessitat d'entitats de la societat civil que s'ocupin específicament del tema. L'execució de polítiques socials d'habitatge ha estat assumida per els partits polítics amb poder dins l'arquitectura institucional basca de manera que no hi ha hagut, com si ha passat en d'altres contextos, la creació d'associacions promogudes per la societat civil amb aquest tema en concret.

4.3- Les entitats de la societat civil en els sistemes de benestar local.

En aquest apartat es presenten les principals característiques del teixit associatiu, les instàncies i polítiques municipals de foment de l'associacionisme, i els episodis més recents de negociació i conflicte entre el moviment veïnal i l'administració municipal a les dues ciutats objecte d'estudi.

En un primer moment s'ofereixen dades sobre l'evolució de l'associacionisme a Barcelona i Bilbao a partir de la recuperació dels ajuntaments democràtics (1979). S'observa el creixement del sector no lucratiu respecte el total d'activitats econòmiques i es compara la diversificació temàtica de les entitats ciutadanes compreses en els registres municipals d'ambdues ciutats. A continuació s'observa la consolidació en ambdues ciutats d'instàncies formals per a la participació d'entitats ciutadanes així com l'existència de polítiques locals de foment de l'associacionisme, orientades a promoure la implicació de les entitats objecte d'estudi en la governança de l'exclusió social. Finalment es resumeixen alguns dels principals processos de negociació i conflicte ocorreguts entre el moviment veïnal i l'administració municipal a partir de la recuperació de les institucions democràtiques. Aquesta informació es considera rellevant per a contextualitzar la participació en la governança urbana de l'exclusió social per part de les entitats socialment creatives objecte d'estudi en aquesta recerca. En aquest sentit s'ofereixen exemples de processos de negociació i conflicte, així com dinàmiques de col·laboració, entre entitats ciutadanes i administració municipal, en les dues ciutats amb especial atenció en els barris d'aquestes on es situen les entitats objecte d'estudi en aquesta recerca.

4.3.1- El dinamisme del Tercer Sector i l'Economia Social

Com exposa Isabel Vidal (2008), a partir de l'explotació de les dades que ofereix el Directori Central d'Empreses de l'Institut Nacional d'Estadística es pot elaborar una imatge comparativa del pes específic del sector no lucratiu a Barcelona i Bilbao en relació al conjunt d'activitats econòmiques registrades en ambdós contextos¹⁶².

Com es mostra al gràfic 4.8 és destacable que durant la primera dècada del segle XXI les activitats econòmiques inscrites en el grup de les associacions i altres tipus (fundacions) que, junt amb les societats cooperatives¹⁶³, es poden considerar com la suma del que es coneix com a sector no lucratiu i el sector social, no ha deixat d'augmentar tant a la província de Barcelona, passant d'un 5 a més d'un 7,5% de les activitats econòmiques, com a la de Biscaia, passant d'un 2 a un 3,8%.

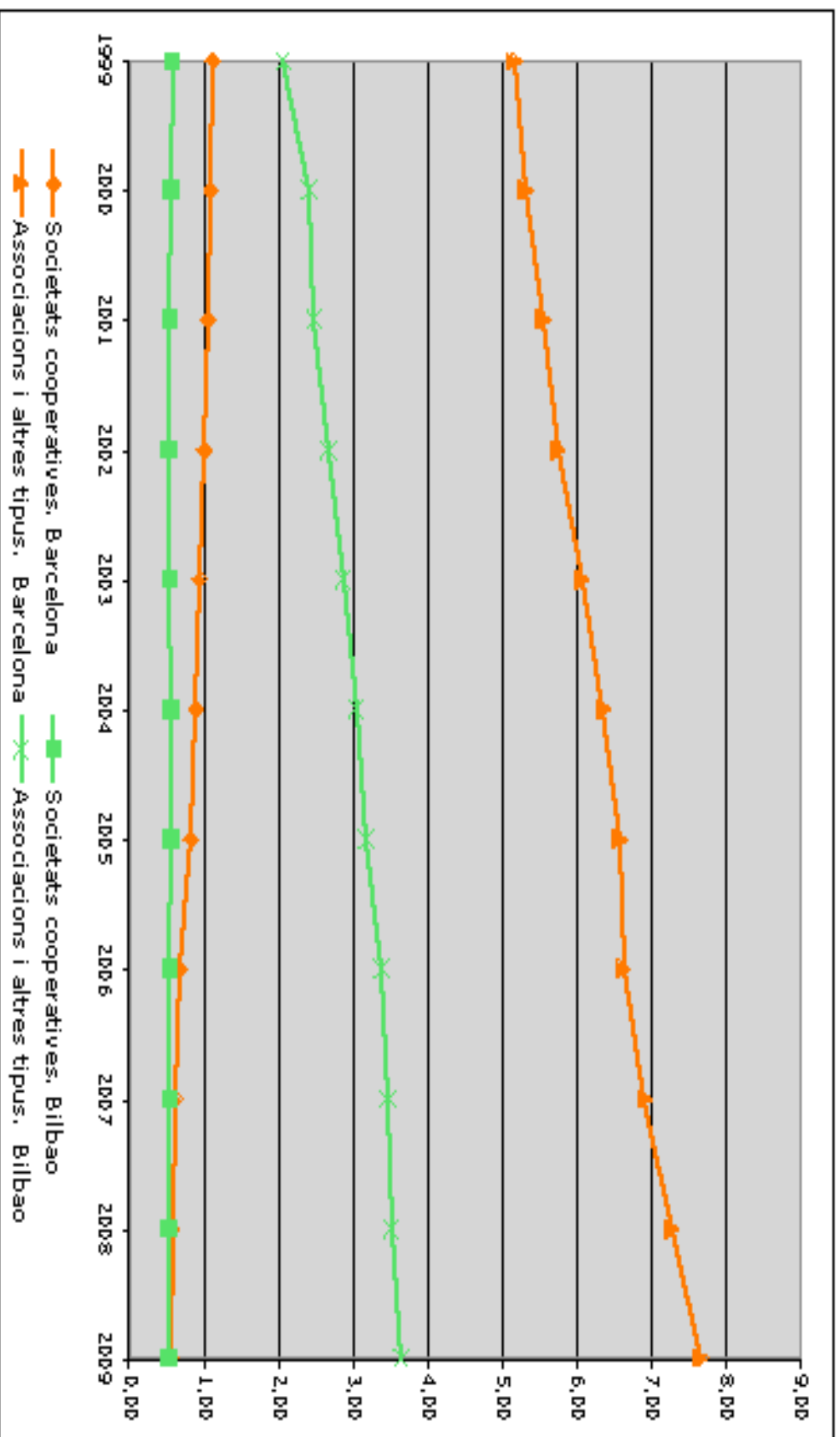
Observant els gràfics 4.9 i 4.10 sobre els percentatges d'empreses per condició jurídica es pot observar que al llarg de la primera dècada del segle XXI, mentre les societats anònimes decreixen de manera constant, creixen en pes les societats de responsabilitat limitada, així com les associacions i fundacions, tant a la província de Barcelona com a la de Bizkaia.

El creixement de l'activitat empresarial no lucrativa així com el pes del sector cooperatiu coincideix amb tot el descrit en els capítols anteriors pel que fa a la importància del tercer sector i l'economia social en la provisió de recursos i serveis de benestar.

162 Aquest mètode d'explotació del Directori Central d'Empreses per a l'anàlisi de l'evolució del sector no lucratiu ha estat desenvolupat per Isabel Vidal, directora del Màster en Economia Cooperativa de la Universitat de Barcelona. Estudar el volum del sector no lucratiu ens serveix per fer-nos una idea de la importància creixent de l'associacionisme respecte la resta d'activitats econòmiques però en el cas d'aquesta recerca no és una imatge del tot definitiva doncs no tot el sector no lucratiu s'orienta a la transformació social.

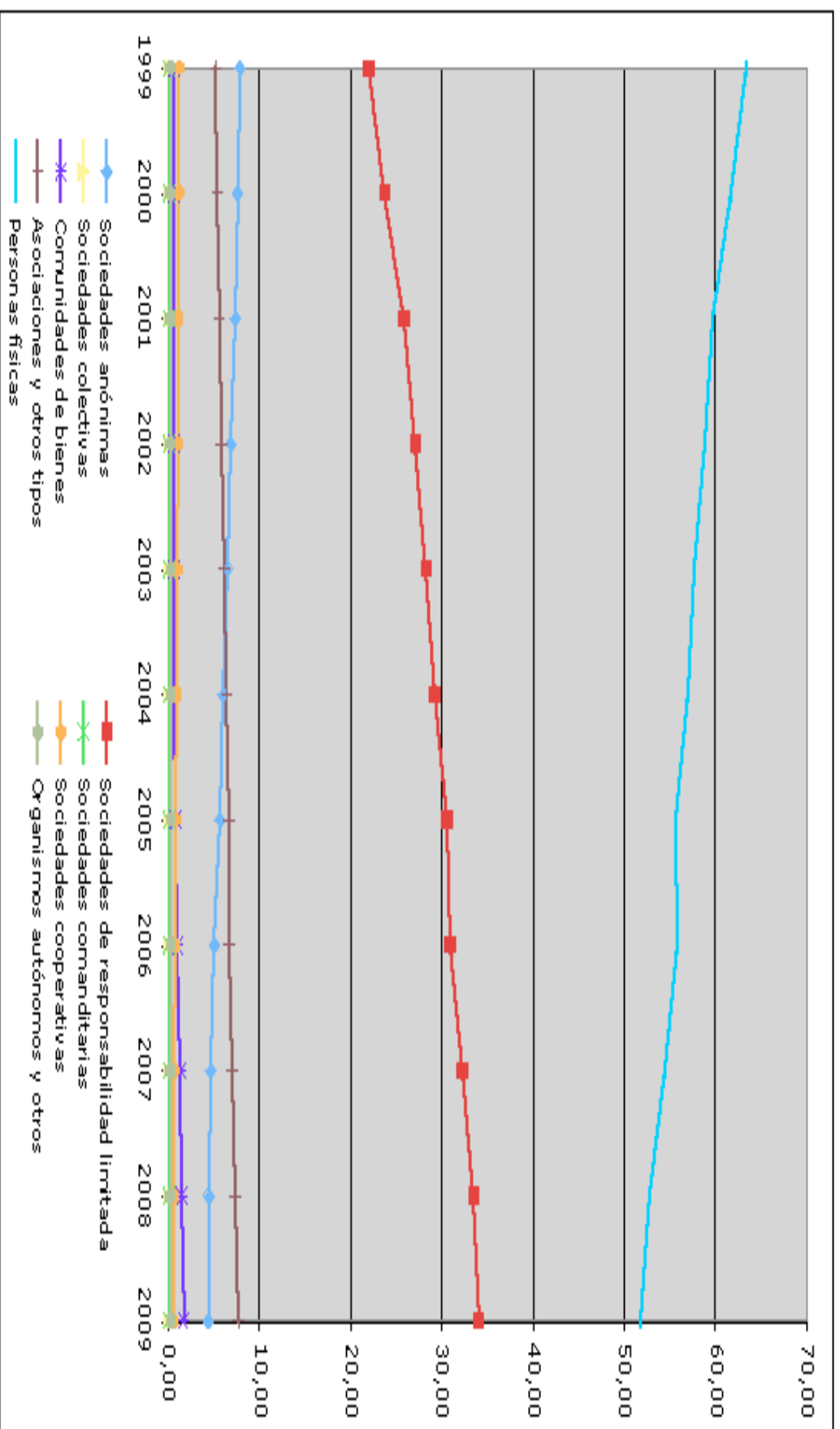
163 Respecte a la distinció entre la recerca d'arrel anglosaxona (*non-profit*) i la d'arrel llatina i francòfona (economia social), en aquesta recerca fem referència a l'associacionisme socialment transformador incloent ambdós perspectives però destacant el compromís amb la transformació social entesa com a canvi en les relacions de poder generadores de dinàmiques d'exclusió que adopten les entitats objecte d'estudi.

Gràfic 4.8: Percentatge d'entitats del sector no lucratiu respecte el total de les activitats econòmiques. Dades de les províncies de Barcelona i Bizkaia (1999-2009).

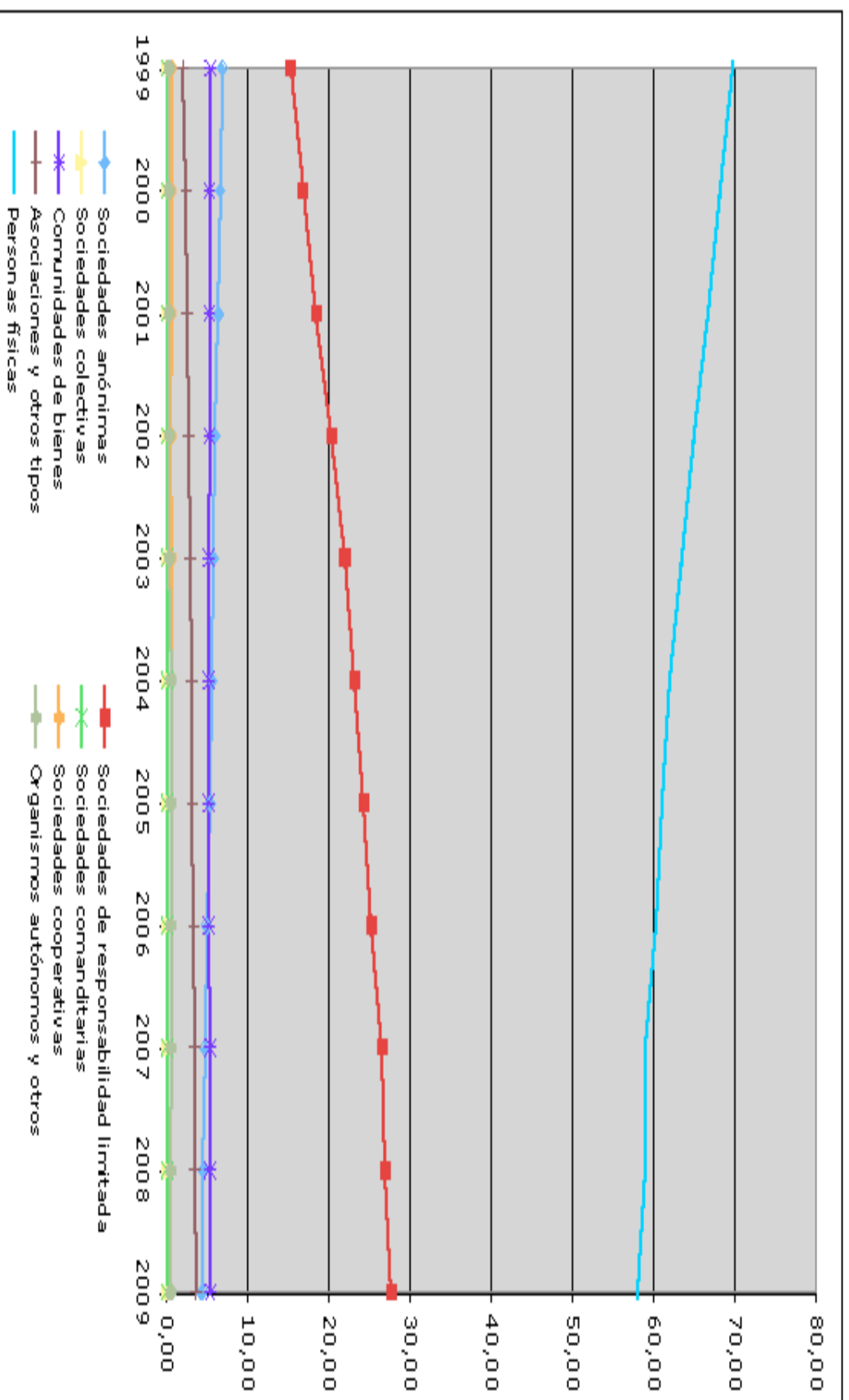
Font: Elaboració pròpia a partir de les dades del Directori General d'Empreses. INE 2010.

Gràfic 4.9: Percentatges d'empreses segons condició jurídica. Barcelona (1999-2009)

Font: Elaboració pròpia. Directori General d'Empreses. INE 2010.

Gràfic 4.10: Percentatges d'empreses segons condició jurídica. Biscaia (1990-2009).

Font: Elaboració pròpia. Directori General d'Empreses. INE 2010.

Isabel Vidal (2008) analitza el creixement del tercer sector i l'economia social en relació al creixement durant els trenta anys anteriors de l'estat del benestar i del sector privat lucratiu. Per Vidal un fort creixement de les administracions públiques ha portat vinculat el creixement del sector privat tant lucratiu com no lucratiu associat a la provisió de serveis de benestar (Vidal, 2008: 20). L'administració recorre a entitats privades, ja siguin amb ànim de lucre o sense, generant un mercat de producció i prestació de serveis públics, on l'especialització i l'eficiència en la provisió de serveis de benestar, especialment davant el declivi de la capacitat financera del sector públic i la diversificació de la demanda de serveis de benestar, esdevenen elements clau (Andreotti et al., 2012; Martinelli, 2012).

Per Vidal (2008) el tercer sector i l'economia social són un teixit de representació política i defensa dels interessos dels ciutadans. Mentre que durant el curs dels anys seixanta i fins a la implantació de la democràcia, les associacions de veïns van desenvolupar un gran protagonisme com a instrument de defensa d'una gran majoria dels interessos públics i socials dels ciutadans, amb la recuperació de les institucions democràtiques es va possibilitar la constitució de partits i sindicats creant l'entorn institucional necessari per a la diversificació del teixit associatiu i per al desenvolupament de la participació pública ciutadana a través d'organitzacions d'advocacia, drets humans, moviments socials, organitzacions per la defensa del mediambient, entre d'altres (Vidal, 2008: 8).

Un altre element clau per Vidal (2008) a l'hora d'explicar l'augment de les organitzacions del tercer sector i l'economia social a Espanya és la seva implicació en la creació de llocs de treball en moments difícils amb especial atenció les persones a l'atur o de difícil ocupabilitat. En aquest àmbit Vidal fa referència a com les dues tradicions que conformen l'Economia Social i el Tercer Sector, la de les entitats que s'orienten a l'ajuda mútua (cooperatives i economia social) i la de les entitats que s'orienten a l'ajuda a tercers (sector voluntari no-lucratiu o tercer sector), es caracteritzen per la creació de llocs de treball en moments de crisi. Coincidint amb la crisi del model econòmic fordista, la destrucció de llocs de treball i l'augment progressiu i continuat de la taxa d'atur, a partir de la dècada dels seixanta del segle vint és freqüent l'organització de col·lectius de treballadors que davant el risc d'anar a l'atur decideixen comprar les empreses en les que treballaven i convertir-les en cooperativa de treballadors o societat laboral¹⁶⁴.

Per altra banda també a partir de finals dels anys seixanta que comencen a sorgir associacions de familiars que tenen en comú disposar d'algun membre amb algun tipus de discapacitat.

¹⁶⁴ Vidal reporta que Espanya és el país que registra el major protagonisme de cooperatives de treball associat i societats laborals en l'àmbit de la Unió Europea. En concret assenyala amb dades de 2007 un total de 47.834 empreses propietat dels seus treballadors i 442326 llocs de treball (Vidal, 2008: 10).

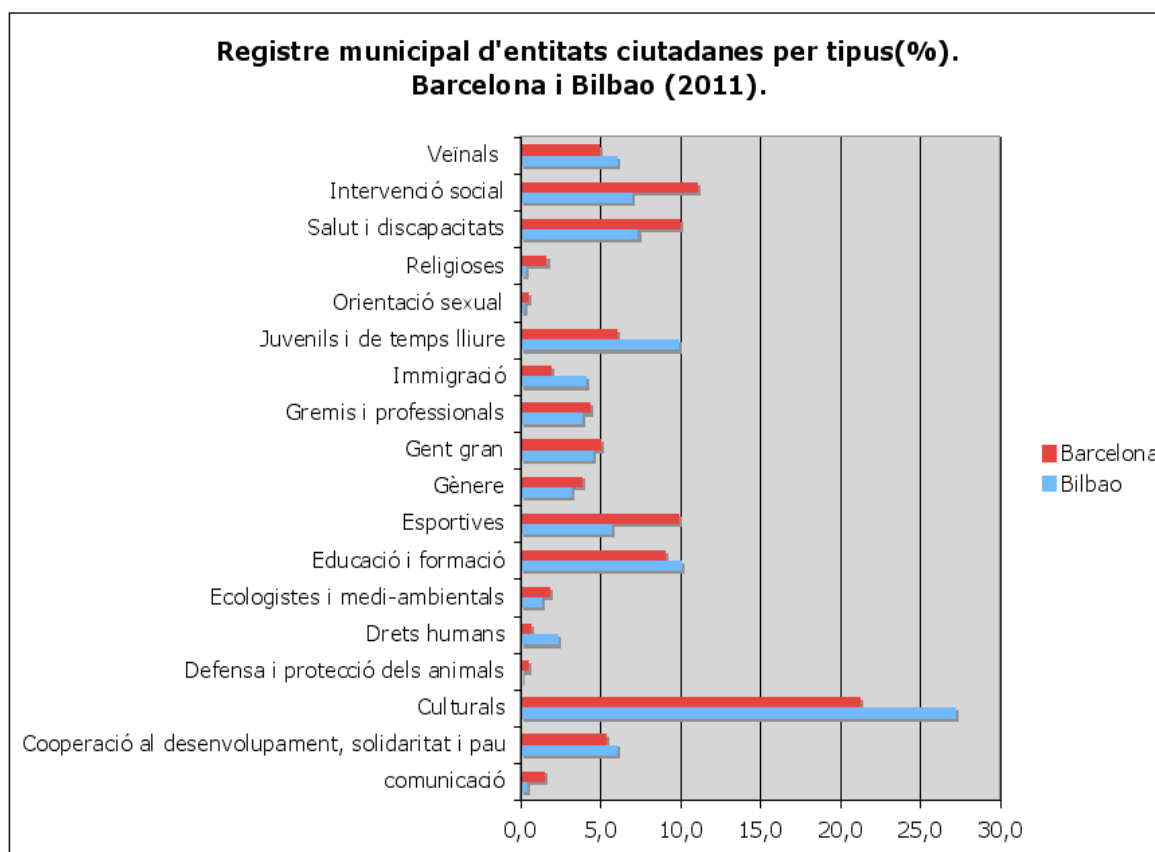
Aquestes associacions comencen a crear organitzacions que han de servir de recolzament en la prestació de serveis que necessiten aquestes persones amb alguna discapacitat i a crear centres especials de treball. Durant els anys vuitanta, aquests centres són reconeguts com a parts integrants de la política activa de treball contra la discriminació laboral i a favor de la igualtat d'oportunitats. També durant els anys vuitanta, com a conseqüència de la no creació de llocs de treball en el mercat de treball ordinari, les associacions de veïns i les comunitats de cristians de barri, amb una base totalment voluntària i al marge del reconeixement institucional, comencen a promoure senzilles estructures empresarials amb l'objectiu de proporcionar treball a persones amb nul·la o amb una molt escassa probabilitat de trobar feina. Aquestes iniciatives seran les que amb el temps seran reconegudes com a empreses d'inserció social, i seran oficialment reconegudes a partir de l'any 2000 per part de les comunitats autònomes, i a partir del 2007 per part de l'estat (Vidal, 2008: 12).

4.3.2- Els registres municipals d'entitats ciutadanes.

Una altra manera d'obtenir una imatge global de les entitats promogudes per la societat civil per a tractar les dinàmiques d'exclusió a les dues ciutats on es situa la recerca és a partir de l'explotació del registre municipal d'entitats ciutadanes que tenen ambdós ajuntaments¹⁶⁵. Com es pot veure al gràfic 4.11 la imatge estàtica que ens ofereix l'estudi d'aquesta font de dades ens remet a un pes per sobre del 20% de les entitats ciutadanes que s'engloben dins del calaix de sastre de 'culturals', seguides però per les d'intervenció social, les de salut i discapacitats, les juvenils i de temps lliure, i les esportives.

¹⁶⁵ La imatge comparativa derivada d'aquesta explotació ha de considerar-se en la seva justa mesura com a susceptible de ser millorada. Les categories que utilitzen els dos ajuntaments alhora de classificar per temàtiques les entitats registrades difereixen en moltes categories. L'explotació que es presenta de les dades d'ambdós registres compta doncs amb un cert grau de construcció de la comparabilitat de les dades per part de l'investigador.

Gràfic 4.11: Registre municipal d'entitats ciutadanes per tipus (%). Barcelona i Bilbao (2011).

Font: Elaboració pròpia a partir dels respectius registres d'entitats ciutadanes.

Els tipus d'entitats que s'identifiquen més clarament amb les entitats objecte d'anàlisi en aquesta recerca és el d'entitats d'intervenció social; el d'entitats ciutadanes que tenen per objecte la immigració; les que s'orienten al foment de la cooperació; i les que s'orienten a la defensa dels drets humans. De totes maneres les dades presentades al gràfic 4.11 han de considerar-se com a indicatives doncs la comparativa general entre els dos registres d'entitats presenta dificultats derivades de les diferents categories utilitzades pels municipis a l'hora de classificar les entitats. Com a criteris per a la inclusió en els registres municipals d'entitats ciutadanes es cita el que siguin sense ànim de lucre, que tinguin la seu social al municipi, que s'orientin a fomentar els interessos de la ciutat i la qualitat de vida en aquesta, o que representin interessos sectorials, econòmics, comercials, professionals, dins del marc territorial de la ciutat. El registres municipals inclouen un gran nombre d'entitats, de categories molt diferents, agrupant-les per àmbits temàtics molt amplis, en funció del que les pròpies entitats declaren en el moment de registrar-se.

Un cop elaborada una aproximació al volum i les característiques tipològiques de l'associacionisme en ambdues ciutats, i abans de presentar les relacions entre el moviment veïnal i les administracions municipals, és interessant destacar les similituds entre les instàncies formals de participació amb les que compten els respectius governs municipals, així com les polítiques de foment de l'associacionisme a Barcelona i Bilbao.

4.3.3- Les polítiques de foment de l'associacionisme i la participació ciutadana a Barcelona i Bilbao

Les polítiques municipals de foment de l'associacionisme i la participació ciutadana es basen per una banda en la descentralització consultiva de la presa de decisions, ja sigui a nivell territorial com a nivell sectorial, i per una altra banda en el foment de l'associacionisme. En ambdues ciutats on es situa la recerca podem trobar ambdós tipus de polítiques.

La participació ciutadana a la ciutat de Barcelona s'organitza en consells, que són òrgans consultius i assessors, constituïts legalment, que analitzen les principals actuacions municipals. La composició i el funcionament d'aquests es regula amb un reglament intern propi que reconeix les especificitats de cada consell¹⁶⁶. El Consell de Ciutat és el màxim òrgan consultiu i de participació de la ciutat. El componen els grups municipals, els consells sectorials i de districte, les associacions i institucions de la ciutat, persones d'especial rellevància i persones triades aleatòriament. S'orienta a emetre informes, impulsar iniciatives i assessorar l'Ajuntament en les grans línies de la política i la gestió municipal. També serveix per a conèixer i debatre el programa d'actuació, els pressupostos municipals, i els grans projectes de ciutat, així com donar suport a la resta de consells de participació de la ciutat, conèixer-ne les conclusions, i si cal proposar iniciatives ciutadanes o impulsar processos participatius.

En els Consells Ciutadans de Districte hi participen representants de les entitats, associacions i consells sectorials de participació del districte, i també persones a títol individual. Aquests realitzen el que es coneix com l'audiència pública¹⁶⁷ del districte que té per finalitat potenciar la comunicació periòdica entre el Consell del Districte i la ciutadania. D'altra banda, des de l'octubre de 2009, estan regulats els Consells de Barri, que responen a una unitat de divisió de

166 La participació ciutadana, tant a nivell de ciutat com de districtes i de barris, es regula a través de les Normes Reguladores del funcionament dels districtes, de 2001, i les Normes Reguladores de la Participació Ciutadana, de l'any 2002.

167 L'Audiència Pública, tant d'àmbit de ciutat com de districte és l'espai per a la presentació pública per part de l'Ajuntament de l'acció municipal així com és un mecanisme també per a la formulació de propostes per part de la ciutadania.

la ciutat més petita que el districte¹⁶⁸.

Per la seva banda els consells sectorials són òrgans de participació especialitzats en diversos àmbits temàtics¹⁶⁹, que fomenten processos de relació entre entitats del mateix sector¹⁷⁰. Poden ser d'àmbit de ciutat o de districte. Es componen per representants dels partits al consistori, representants de les entitats de l'àmbit temàtic en concret del consell, i persones expertes o personalitats dins el sector a títol individual.

El Pla d'Acció Municipal (PAM) 2008-2011 de l'Ajuntament de Barcelona apareix a la documentació municipal com a exemple de la importància que dona el govern de la ciutat a la participació ciutadana. Aquest full de ruta expressa clarament el compromís de consolidar i aprofundir la participació ciutadana, de manera que aquesta sigui un dels elements definitoris de la ciutat. Seguint aquest objectiu concret el Pla Director Municipal de la Participació Ciutadana (PDMPC) (2010-2015) fa èmfasi en els conceptes de governança i corresponsabilitat ciutadana i realitza un diagnòstic de les debilitats de la participació ciutadana a Barcelona. El diagnòstic es basa en la síntesi de diferents estudis¹⁷¹ que tracten la participació de les associacions en els afers municipals, els òrgans i mecanismes formals de participació de l'Ajuntament de Barcelona o les aportacions ciutadanes en matèria de participació recollides al PAM 2008-2011. La participació ciutadana a la ciutat de Barcelona, tot i estar altament desenvolupada amb consells tant territorials com sectorials, no gaudeix encara d'una visibilitat social suficient, ni entre els propis protagonistes: els actors socials -ja siguin ciutadans conscienciats o membres d'entitats ciutadanes - que hi participen. La raó de ser d'aquesta

168 El Consell Econòmic i Social de Barcelona, coincidint amb l'inici del mandat de Jordi Hereu (2007), promou la definició d'un dictamen sobre la dimensió pública de les polítiques de cohesió social. El municipi de Barcelona es divideix en 10 districtes (Ciutat Vella, Eixample, Sants-Montjuich, Les Corts, Sarrià-Sant Gervasi; Gràcia; Horta-Guinardó; Nou Barris; Sant Andreu; Sant Martí), que responen a la suma de 73 barris.

169 A la web de participació de l'ajuntament de Barcelona, a desembre de 2010, es citen els següents consells sectorials: Escolar Municipal de Barcelona; de Consum; Pacte per la mobilitat; Coordinació Pedagògica; de Convivència, defensa i protecció dels animals; de la Formació Professional i Ocupacional; de Cooperació Internacional al Desenvolupament; d'Immigració; Consell de Cent Joves; d'Associacions de Barcelona; de Medi Ambient i Sostenibilitat; de Gais, Lesbianes i Homes i Dones Transexuals; de les Dones; Assessor de la Gent Gran; de Benestar Social; Pla Estratègic de l'Esport; del Poble Gitano; Ciutat i Comerç; Econòmic i Social de Barcelona; de Cultura; de l'Habitatge Social de Barcelona; de Participació de l'Institut Municipal de Persones amb Discapacitat.

170 El foment de l'associacionisme forma part de les polítiques de foment de la participació ciutadana de l'Ajuntament de Barcelona i la Regidoria de Participació Ciutadana aposta per les potencialitats de les noves tecnologies com a mitjà per aprofundir en el treball en xarxa entre associacions. Amb aquest objectiu ha promogut la Xarxa d'Associacions, que es tracta d'un portal web generador de portals per associacions. En l'actualitat aquest portal ha servit per la generació de diverses xarxes als districtes dinamitzades per les associacions que conviden a la participació. Torre Jussana – Centre de Serveis a les Associacions és l'equipament municipal al servei de totes les associacions de la ciutat. Aquest centre ofereix serveis i recursos de formació, informació i comunicació, assessorament i promoció associativa.

171 *Les associacions de Barcelona i la participació en els afers municipals*. Pau Vidal i Núria Valls (coords.) Observatori del Tercer Sector. 25/05/09; *Diagnòstic dels òrgans i mecanismes formals de participació de l'Ajuntament de Barcelona*. Ajuntament de Barcelona. Catalunya segle XXI. Gener 2009. Segons aquest estudi una dificultat de bona part dels actors socials consultats és descriure els projectes que han incorporat participació a la ciutat de Barcelona.

dificultat segons els autors d'aquest estudi pot atribuir-se tant a les deficiències en la comunicació dels processos participatius, com en la complexitat que es deriva de la diversitat de criteris i temes (Vidal i Valls, 2009). En una línia similar el diagnòstic del Pla Director Municipal de Participació Ciutadana (2010-2015) destaca que molts d'aquests espais de participació, tant els sectorials com els territorials, estan compartimentats en temàtiques o àmbits molt delimitats la qual cosa dificulta la seva interconnexió i l'aprofitament de les seves potencialitats¹⁷². En aquest aspecte es posa de manifest un mimetisme entre la percepció de les administracions com a regnes de taifes, totalment compartimentats en departaments que no es comuniquen entre si, i la reproducció d'aquesta compartimentació en els processos participatius.

L'Ajuntament de Bilbao consta de consells territorials que s'orienten a descentralitzar la participació ciutadana als districtes. També organitza varis consells sectorials en els àmbits de mediambient, d'igualtat, d'escoles, de drogodependències, de benestar social, de consum, de planejament municipal, de festes, de cooperació i de civisme. Entre la definició dels objectius del *Área de Participación y Consejos de Distritos*, s'afirma que es busca la participació no només de les persones associades, sinó que també es busca arribar a les persones individuals que no formen part d'associacions. La participació ciutadana en el govern municipal es potencia per mitjà dels consells de districte, i les comissions de treball constituïdes als districtes, on representants de grups polítics i associatius discuteixen per a transformar i millorar les infraestructures i la qualitat de vida als barris. Aquests consells, entre d'altres qüestions, prioritzen les inversions anuals d'Obres i Serveis als districtes i realitzen la tramitació de les festes de barri i les activitats culturals descentralitzades (veure entrevista a Jone Unzueta a l'apartat d'annexes).

El territori del municipi de Bilbao està dividit en 8 districtes¹⁷³, on s'articulen i desenvolupen òrgans representatius, amb l'objectiu de facilitar la participació veïnal i d'apropar l'administració als veïns. La composició dels consells de districte consta de 13 consellers a proposta dels grups polítics amb representació municipal, en proporció a la seva representació al districte, segons els resultats de les últimes eleccions municipals. Per altra banda aquests consells també consten de 5 vocals, amb veu i sense vot, que representen cada un d'ells a un dels grups bàsics que componen l'associacionisme del barri (*Les Asociaciones de Familias y Vecinos*, les

172 Pel que fa a l'anàlisi de la participació de les associacions ciutadanes el PDMPC destaca que les entitats valoren la participació principalment com a mecanisme per a exercir influència sobre la presa de decisions. Com a conclusió del PDMPC s'afirma que la participació ciutadana, malgrat els diferents dispositius que la fomenten, no arriba a una diversitat suficient de la ciutadania. En especial el col·lectiu de joves entre 16 i 24 anys i les persones novingudes no acaben d'enrolar-se en els mecanismes participatius del consistori. Sobre aquest fet es destaca que en un sentit global la ciutadania desconeix l'aposta municipal per la participació i que les associacions, i els canals que obre internet amb la e-participació, segueixen essent més coneguts que no pas els consells de districte.

173 Distrito 1: Deusto; Distrito 2: Uribarri; Distrito 3: Otxarkoaga/Txurdinaga; Distrito 4: Begoña; Distrito 5: Ibaiondo; Distrito 6: Abando; Distrito 7: Rekalde; Distrito 8: Basurto/Zorroza.

associacions assistencials, les associacions culturals i recreatives, les associacions de comerciants, i les associacions d'una altra naturalesa que figurin al registre municipal d'entitats de participació ciutadana).

L'altra línia d'actuació amb la que s'orienta el treball de l'*Área de Participación y Consejos de Distritos* de l'Ajuntament de Bilbao, és la de la promoció de l'associacionisme. En aquesta direcció es gestiona el Registre Municipal d'Associacions, i es fomenten recursos per a les entitats i associacions de la ciutat. Entre aquests recursos s'hi troba una guia d'associacions, l'agenda mensual d'activitats de les associacions, la guia de recursos formatius per associacions i voluntariat, així com una *Escuela Formativa para Asociaciones* que funciona des de 1993 amb la idea respondre a les necessitats concretes del moviment associatiu.

Un cop observades les instàncies formals de foment de la participació ciutadana i les polítiques municipals de foment de l'associacionisme, a continuació proposem una mirada a la literatura específica sobre l'associacionisme socialment transformador, i més específicament sobre les relacions entre el moviment veïnal i l'administració municipal, a les dues ciutats en les que es situa la recerca.

En aquest sentit a continuació s'inclou informació referent al moviment veïnal d'ambdues ciutats, la diversificació del teixit associatiu durant els anys noranta, així com la literatura sobre moviments socials urbans que ha tractat els vincles entre el moviment veïnal i l'administració municipal a Barcelona i Bilbao. Finalment s'observa com el teixit associatiu local ha desenvolupat processos de negociació i conflicte amb les administracions públiques, parant atenció especial en els principals processos que s'han documentat als barris en concret on es localitzen la majoria de les entitats analitzades en aquesta recerca.

4.3.4- Diversificació associativa i relacions de governança del moviment veïnal a Barcelona.

Entendre els antecedents històrics que determinen la configuració i l'organització de l'associacionisme compromès amb la provisió de recursos de benestar i la transformació de les dinàmiques d'exclusió social és, com destaquen Mingione et al. (2002), un element important en la descripció dels sistemes de benestar local. La contextualització històrica de la presència, la força, la visibilitat i l'orientació ideològica de la societat civil orientada al tractament de les dinàmiques d'exclusió és una qüestió a considerar (Mingione et al., 2002: 57; Pradel et al., 2012). En aquest apartat, amb l'objectiu de contextualitzar les relacions de governança de les

entitats socialment creatives analitzades en el següent capítol, i partint de la consideració que la institucionalització de pràctiques de ciutadania promogudes pel moviment veïnal especialment en els règims de benestar de tipus mediterrani és possible després d'episodis de negociació i conflicte (Vitale, 2007; Pradel et al., 2012), es presenten les arrels històriques i la complexitat de les relacions entre el moviment veïnal i l'administració municipal a partir de la recuperació de les institucions democràtiques fins a la primera dècada del segle vint-i-u.

Com reporta Pep Martínez (1998) durant la revolució industrial al llarg del segle XIX a Catalunya es dona una veritable eclosió del fenomen associatiu amb un caràcter eminentment urbà, ja sigui impulsat per la burgesia lliberal o per les classes obreres i populars. En aquesta època apareixen entitats de signe molt divers, que es situen entre la preocupació pel foment de la identitat cultural catalana i l'organització del suport mutu entre les classes treballadores. Els orfeons, els cors, els esbarts i els grups de teatre, per una banda, i per l'altra els sindicats obrers, les mutualitats laborals, les cooperatives o els ateneus, caracteritzen el teixit associatiu català en el moment de l'emergència de la societat industrial¹⁷⁴. La dictadura franquista té un efecte repressiu sobre aquestes entitats. Pràcticament aniquila l'associacionisme obrer, el democràtic i el catalanista. És durant els anys del tardo-franquisme, com a efecte no desitjat del *desarrollisme porciolista*, que a Barcelona es donen les condicions per al renaixement de la cultura associativa de tipus reivindicatiu¹⁷⁵. L'arribada massiva d'immigrants d'altres zones de l'estat suposa una forta concentració demogràfica, que juntament amb unes condicions urbanes pèssimes (barris dormitori de la *Obra Social Sindical del Hogar*, autoconstrucció, barraquisme) donen lloc al sorgiment d'organitzacions cristianes que canalitzen, mitjançant les *Juntas Municipales* i les *Asociaciones de Cabezas de Familia*, demandes ciutadanes de millora en les condicions de vida.

En els barris populars la presència de grups polítics d'esquerres donarà lloc a les comissions de barri, promotores de les associacions de veïns, recuperant en molts casos les antigues entitats

174 El creixement de la classe obrera i els seus desitjos de millores socials i culturals impulsen els membres més actius a crear ateneus amb un caràcter obrer, en molts casos llibertari, de millora de coneixements utilitzant l'educació i la cultura. L'ateneu es tracta d'una institució popular, generalment urbana o de barri, que té durant la segona meitat del segle XIX i fins a l'inici del franquisme una importància clau en la estructuració de la vida associativa i la participació ciutadana a Catalunya. La importància de l'anarcosindicalisme a Catalunya, a Barcelona en concret, fou especialment rellevant a principis del segle XX i fins al final de la Guerra Civil.

175 L'associacionisme popular i democràtic es caracteritza en aquest temps per l'objectiu bàsic i aglutinant d'acabar amb la dictadura. El ressorgiment d'una cultura de resistència obrera, democràtica i catalanista es dona a través dels centres parroquials, l'escoltisme i la Universitat. La consciència crítica en la lluita antifranquista des de finals dels seixanta es vehicula a través d'activitats culturals que es desenvolupen en un cert ambient de clandestinitat. La crítica al règim es comença a vehicular a través de l'excursionisme, el teatre, el cine-fòrum i les xerrades clandestines. La recuperació dels símbols de Catalunya es posa de manifest a través de fenòmens com el de la Nova Cançó. El Sindicat Democràtic d'Estudiants de la Universitat de Barcelona (SDEUB) protagonitza el 1966 la Caputxinada, un tancament d'estudiants al convent dels Caputxins de Sarrià que acabarà amb la intervenció de la policia franquista, l'acostament de sectors eclesiàstics a la lluita antifranquista i l'impuls a la constitució de l'Assemblea de Catalunya. L'Assemblea de Catalunya, constituïda el 1971 va ser el principal marc de coordinació de la resistència contra la dictadura fins ben entrada la transició.

culturals que havien aglutinat la vida comunitària abans del franquisme. A partir de la legalització de les associacions de veïns, amb la *Ley de Asociaciones* de 1964, les associacions de veïns recuperaran progressivament cert perfil crític i contestari. Durant la dècada dels setanta moltes d'aquestes associacions promouran plans populars en tots els barris com a mecanisme per contrarestar els plans parcials de l'ajuntament desarrollista. Els plans populars es convertiran en l'instrument per incorporar els grans temes com la sanitat, l'ensenyament o la qualitat de vida en l'agenda política.

En aquest període una fita important pel moviment associatiu veïnal és la fundació de la Federació d'Associacions de Veïns i Veïnes de Barcelona, el 1972 i que a partir de 1974 aglutina a les diverses associacions de veïns dels diferents barris. És també el moment de l'aparició en l'esfera pública de les primeres associacions de veïns que aspiren a ser interlocutores i controladores de futures actuacions urbanístiques, amb el suport dels estaments professionals. Una presència que es percep com a crucial també per part de les administracions públiques que detecten la necessitat de pactar determinats aspectes de la política urbanística amb la ciutadania. D'aquesta voluntat de diàleg amb la ciutadania n'és un exemple el *Pla General Metropolità* (PGM) aprovat el 1974¹⁷⁶. El procés d'aprovació¹⁷⁷ d'aquest pla no implica, però, una connexió automàtica entre l'administració municipal i la ciutadania¹⁷⁸.

La recuperació de les llibertats i garanties democràtiques suposa també la diversificació del teixit associatiu, amb la incorporació en aquest de diferents tipus d'associacions i moviments socials, fent créixer numèricament el teixit associatiu amb organitzacions de tipus recreatiu, cultural, esportiu, socioeconòmiques, juvenils, de dones, de consumidors, de tercera edat,

176 Com explica Josep Maria Huertas, en un primer moment el PGM és rebut amb malfiança per sectors amb interessos molt diferents. Per part dels agents econòmics i immobiliaris la planificació era patida com a pejorativa per l'aturada de les expectatives de creixement i la suspensió durant dos anys de les llicències. Les entitats cíviques entenen el Pla com un producte de l'especulació que havia resultat, durant el període porciolista, en destrucció de l'hàbitat als barris. La insuficiència de les zones verdes i els equipaments projectats, la prioritat donada al transport privat sobre el públic o les vies de circulació que tallaven nuclis antics consolidats, van ser causa d'un important rebuig inicial. Tot i així, la modificació de moltes de les propostes del Pla, va fer que amb el temps les associacions passessin a defensar el paper d'aquest. Espais com l'actual parc de l'Espanya industrial, van ser re-qualificats en equipaments gràcies a l'acció veïnal. En aquest context Huertas descriu el resultat de l'enfrontament entre propietaris de sòl i veïns en benefici dels segons com a propi dels 'utòpics' anys setanta. L'urbanisme d'espais i equipaments públics es comença doncs a gestar en aquest ambient, a través de l'articulació dels moviments veïnals, així com també de sectors professionals vinculats a l'urbanisme (Huertas, 1997, 2007).

177 Per a Delgado, l'aprovació del Pla General Metropolità al 1974 indica la presa de consciència dels agents socioeconòmics de la força de la desindustrialització, i de la necessitat de gestionar-ne els efectes fortament negatius en el teixit urbà. Una presa de consciència anterior a la restauració del sufragi universal i de les institucions democràtiques post-franquistes (Delgado, 2007).

178 Domingo i Bonet, destaquen entre 1973 i 1979, tres etapes en la pràctica política de l'ajuntament. Entre 1973 i 1975, l'alcalde Enric Masó posa en pràctica el diàleg amb les associacions de veïns. Per contra durant el període de l'alcalde Viola, entre 1975 i 1976, la tendència dialogant de l'ajuntament pateix una involució, associada amb el tancament de files propi dels sectors més reaccionaris del règim. Una situació que farà que les associacions de veïns acabin demanant la dimissió de l'alcalde Viola. El tercer període serà caracteritzat pel caràcter també eminentment dialogant del que és conegut com l'alcalde de la transició, Josep Maria Socias, entre 1976-1979.

infantils, de comerciants, ecologistes, pacifistes, de voluntariat o de cooperació (Martínez, 1998: 70). Per altra banda durant els anys de la transició, la incorporació de les reivindicacions democràtiques identifica el sindicalisme veïnal com una 'escola d'associacionisme' i a partir de les primeres eleccions municipals, el 1979, molts dels membres actius del moviment veïnal s'incorporin a l'Ajuntament com a càrrecs electes.

L'urbanisme d'urgència aplicat pels primers ajuntaments democràtics, entre les primeres eleccions municipals de 1979 i la designació olímpica de 1986, es troba clarament influït pel moviment veïnal. El moviment veïnal esdevé decisiu precisament perquè és el moment en que es recull l'herència de les demandes veïnals socialment transformadores acumulades durant els anys 60 i 70 (Andreu, 2008:3). La cooptació d'activistes per part dels ajuntaments democràtics i la diversificació del teixit associatiu, també en el context de Barcelona son analitzats com a causants de certa desorientació dins el moviment veïnal. La incorporació a les agendes d'actuació municipals de moltes de les reivindicacions del moviment veïnal van tenir un efecte desmobilitzador entre els quadres d'activistes (Martínez, 1994: 188). La designació olímpica, i el canvi d'escala en les intervencions urbanístiques que es dona a partir de 1986 afectarà també d'una manera indirecta el caràcter protagonista de les demandes del moviment veïnal en la transformació de la ciutat. En el període que va entre 1986 fins a 1992 el canvi d'escala de les intervencions urbanístiques, del barri a la ciutat, o el canvi de les prioritats, més infraestructurals que socials, perjudica els interessos del moviment veïnal. La pèrdua de protagonisme del moviment veïnal, en favor dels gestors tècnics que des de les institucions públiques promouen la transformació de la ciutat, no implica, com recorda Marc Andreu, una pèrdua de la capacitat crítica¹⁷⁹ del moviment veïnal (Andreu, 2008: 4).

És a partir del moment en que es superen les Olimpíades, i en l'etapa que va des de 1993 fins a finals dels noranta, que el model Barcelona de transformació urbana esdevé més complexe. Com assenyala Marisol Garcia (2008), a partir de 1995, moment en el que s'inicia la recuperació econòmica a la crisi dels noranta, es pot parlar d'un canvi cap a un estil de governança municipal orientada a l'atracció de turistes i nous visitants, que té amb una consideració especial el paper dels promotors privats en la gestió urbana (Garcia, 2008: 104)¹⁸⁰. En aquest context, les mobilitzacions socials a Barcelona són constants durant la dècada que va

179 Andreu cita com a exemples d'aquesta crítica sostinguda al model de ciutat per part del moviment veïnal la campanya *Aquí hi ha gana* el 1987 per denunciar la existència de pobresa i fam en el context d'eufòria per la designació olímpica, o el naixement el 1991 de la revista *La veu del CARRER*.

180 Marisol Garcia argumenta que seria una simplificació afirmar que durant el període que va de 1997 a 2004, l'època caracteritzada pel mandat de Joan Clos, l'Ajuntament abandoni els barris o les polítiques socials en benefici dels interessos privats. Ja no es dona el tipus d'intervenció integral propi de la dècada anterior i les associacions de veïns deixen de jugar el rol interlocutor que havien tingut en èpoques passades però això no implica que no hi hagi polítiques socials redistributives per part de l'ajuntament durant aquest període (s'obren biblioteques i centres cívics). Més aviat cal ressaltar que la fragmentació i la diversificació de l'organització social ha suposat la difuminació dels interlocutors.

des de la meitat dels anys noranta fins la fita simbòlica del 2004¹⁸¹, protagonitzada pel Fòrum de les Cultures.

Autors crítics amb la política municipal, com Andreu (2008) o Clarós (2007) argumenten que l'Ajuntament no va saber aprofitar el renaixement de l'acció col·lectiva per aprofundir en les relacions amb l'associacionisme socialment transformador. Al contrari, l'organització del Fòrum de les Cultures no va comptar amb els moviments socials ni veïnals, malgrat va basar els eixos de l'esdeveniment amb les línies del pensament crític dels propis moviments socials. L'esdeveniment es va percebre des de les files dels moviments socials com una burla. Les desavinences entre l'Ajuntament i la FAVB, al respecte de com articular un procés de participació i debat a la ciutat sobre els continguts de multiculturalitat, sostenibilitat i pau del Fòrum, van incidir en desacreditar l'esdeveniment. El Fòrum tot i que es pretenia com una ocasió per reeditar la il·lusió olímpica no comptava amb el mateix entusiasme ciutadà que va secundar l'Olimpíada (Andreu, 2008:7).

Per altra banda, la operació urbanística vinculada al Fòrum, a diferència de l'aportació dels jocs olímpics, no es va fer en forma d'operació urbanística redistributiva amb impacte a tota la ciutat. El procés de renovació urbanística associat es va concentrar en un sol punt perifèric donant una raó més per associar l'esdeveniment cultural amb una campanya de camuflatge institucional d'una operació marcada pels interessos privats. La gran qualificació del sòl industrial del 22@, amb teòrics criteris de mixtura d'usos, esdevé un exemple de l'urbanisme especulatiu de la segona meitat dels noranta¹⁸². L'administració pública hi preveu un intens desenvolupament dels equipaments tecnològics propis de la nova economia. La constitució d'un viver d'empreses, l'agència de desenvolupament regional, un centre de producció audiovisual o universitats, són l'eix del programa municipal¹⁸³ pel barri. Aquestes operacions,

181 És un període amb un clima social que porta Andreu a parlar de les *primaveres de Barcelona*: l'acampada pel 0,7% a la Diagonal, l'oposició a la guerra dels Balcans i el moviment solidari amb Bòsnia el 1994; el suport al moviment *okupa* després del desallotjament del Cinema Princesa el 1996; l'acte contra la desfilada militar, la oposició de Barcelona com a possible seu de l'Euroexèrcit i la consulta popular de la Xarxa Ciutadana per a l'Abolició del Deute Extern, l'any 2000; la campanya contra el Banc Mundial, el 2001; la contracimera europea del 2002; el No a la Guerra, contra la guerra d'Iraq el 2003; i la revolta ciutadana per la reacció del PP als atemptats de Madrid l'11-M, tres dies abans de les eleccions generals de 2004 (Andreu, 2008).

182 La remodelació del Poblenou i del conjunt del front marítim respon, per Andreu, a les diferents etapes amb les que s'ha trobat la participació ciutadana en l'urbanisme de la ciutat (Andreu, 2008). Durant el final dels anys seixanta i principis dels setanta es va aconseguir parar el Pla de la Ribera. A inicis dels vuitanta coincidint amb l'urbanisme ciutadà de valoració de l'espai públic es va accedir a la recuperació de la platja de la Mar Bella, que els veïns reclamaven des de 1974. L'Associació de Veïns del Poblenou i la FAVB reivindiquen que es destini un 40% dels habitatges de la Vila Olímpica a habitatge social. La demanda, desatesa directament per les autoritats en aquell moment, serà recuperada una dècada més tard en la legislació catalana per fer front al problema de l'habitatge.

183 De manera paral·lela, l'acció pública, es centra en l'emergència de complexes xarxes de presa de decisió tant territorials com funcionals. La proliferació d'instàncies públiques i parapúbliques amb capacitat d'intervenció sobre el territori com la societat anònima 22@bcn S.A. dedicada al desenvolupament i l'execució de les actuacions urbanístiques relacionades amb el districte, en relació al planejament, la gestió, la projecció i

tot i que es duen a terme envoltades d'una forta oposició veïnal i ciutadana, no són reconsiderades per la municipalitat¹⁸⁴.

En paral·lel a aquests processos en els que es fa evident la falta d'entesa entre el moviment veïnal i l'administració, de manera coherent amb una transició en la narrativa institucional cap a la governança participada, el govern municipal desenvolupa durant aquest període diversos processos participatius. La resposta per part del moviment veïnal és la identificació i denúncia de la instrumentalització de la participació ciutadana per part de l'administració. Al document *A Barcelona la participació canta* (2008), realitzat en xarxa per diversos grups d'activistes veïnals barcelonins, s'hi inclouen els anàlisis crítics de set propostes de participació veïnals vinculades a processos urbanístics (El Pla Caufec, el de les Cases Barates del Bon Pastor, La Mina, Can Ricart-Parc Central, la Barceloneta, el forat de la Vergonya, Folch i Torres) ocorreguts entre 2000 i 2007. En tots ells es posa de manifest que la participació en tant que retòrica política té un costat amagat¹⁸⁵.

Per contra Barcelona també compta amb exemples d'un desenvolupament relativament satisfactori de les relacions de governança entre el moviment veïnal i l'administració municipal. Diversos d'aquests exemples es situen al districte de 9 Barris¹⁸⁶, en el que es troben ubicades dues de les entitats analitzades en aquesta recerca (Xarxa 9 Barris Acull, i l'Ateneu Popular de 9 Barris). De l'observació dels processos ocorreguts a 9 Barris es pot ressaltar que l'assoliment de

l'execució.

184 El moviment veïnal de Poblenou aconsegueix la negociació d'un pla d'equipaments pel barri, l'aprovació d'un pla de patrimoni industrial i la negociació d'una quota d'habitatge social per a residents entre d'altres. En l'actualitat el barri s'articula com a nou districte de negocis a la ciutat, amb habitatges de renda lliure finalitzats i amb les promocions de protecció pública pactades, totalment endarrerides. Parant atenció als successos ocorreguts a Poblenou, Salvador Clarós, destaca com entre 2003 i 2007, coincidint amb el mandat de Joan Clos, l'executiu municipal es va mostrar especialment poc dialogant envers els grups socials que reclamaven millores socials (Andreu, 2008; Clarós 2007). Durant el període que segueix a la celebració del Fòrum, fins al canvi a al capdavant de l'alcaldia amb Jordi Hereu són diverses les manifestacions de descontentament social en les que l'ajuntament no arriba a un acord amb els grups socials que exposen les seves demandes (les protestes pel dret a l'habitatge (2006), el conflicte de la Makabra (2006) i el conflicte de Can Ricart (2005-2006), es superen sense acords entre les parts).

185 A partir de l'anàlisi comparatiu dels casos en qüestió el col·lectiu firmant del document elabora un manual de defensa contra els processos participatius de l'administració. En aquest es proposen recomanacions pels col·lectius de veïns sobre què fer quan es detecta en un barri la proximitat d'un procés de participació. Uns processos dels que sovint és difícil estar assabentat sinó es dedica temps a investigar, revisar i vigilar les publicacions de l'ajuntament, les revistes del districte que s'envien a casa, les webs sobre urbanisme, els diaris més coneguts i els anuncis dels diaris oficials de l'estat. Uns processos que responen a plans que sovint els veïns no saben des d'un principi que es troben en cartera. Plans que des d'una perspectiva d'auto-organització de la població cal anticipar. En aquest cas investigar sobre el planejament vigent esdevé una de les precaucions que es recomanen a sí mateixes les organitzacions veïnals. La informació i la comunicació és una de les coses que les organitzacions veïnals tenen dret a demanar a l'administració local.

186 9 Barris és un districte geogràficament molt extens i perifèric de la ciutat, entre el congost del riu Besòs i els estreps nord de la serra de Collserola, ha estat un espai en el que s'han obert barris suburbials fins al límit de la ciutat amb Montcada. Tot i que en un primer moment molts indrets del barri van ser pensats com espai de segona residència, el desenvolupament i la urbanització compulsiva i infradotada van desvirtuar la zona. L'evolució cap a processos de marginalitat i la manca d'accessibilitat consolidaven el caràcter perifèric no sols geogràficament sinó que també socialment del barri respecte la ciutat central (Domingo & Bonet, 1998:125).

participació veïnal en els afers públics deriva d'un procés de negociació i conflicte que s'allarga a través del temps. Durant els anys setanta, en el context de 9 Barris es van donar les iniciatives pròpies de zones perifèriques excloses socio-territorialment. Accions com el segrest d'autocars o l'anomenada 'urbanització en diumenge', basades en l'accessibilitat, però també accions basades en la lluita contra l'impacte ambiental al barri d'una obra 'd'interès de ciutat' com el 2n cinturó¹⁸⁷, o posteriorment el pas de la Ronda de Dalt¹⁸⁸. Com destaca la FAVB (2010) 9 Barris ofereix casos molt diversos de demandes ciutadanes convertides en realitat partint de la mobilització ciutadana, i gràcies al desenvolupament de processos de negociació molt sovint llargs i costosos (FAVB, 2010). Després de patir la segregació socio-espacial que va generar el desenvolupisme franquista esdevenint una ciutat a l'ombra de la ciutat, s'hi van acostar de manera especial les polítiques socials d'equipaments a partir dels anys 80, i més recentment les polítiques de desenvolupament comunitari a partir de la dècada dels anys 90.

Una de les experiències citades àmpliament d'aquesta manera de promoure la inclusió social és el pla de desenvolupament comunitari de la Trinitat Nova¹⁸⁹, que neix a mitjans dels noranta a iniciativa de l'acció veïnal. Com recullen estudis com el de Blanco (2005), sobre Trinitat Nova, o la mateixa FAVB, sobre tot 9 Barris (2010), els plans de desenvolupament comunitari s'assenten en experiències prèvies pel que fa a la gestió cívica d'equipaments que anticipen formes de col·laboració entre l'Ajuntament i el moviment veïnal. A finals dels vuitanta, el moviment veïnal va començar a reivindicar gestionar alguns dels equipaments del districte desenvolupant coordinadores ciutadanes i entitats veïnals de segon grau en molts dels seus barris. La FAVB (2010) cita Prosperitat a la Plaça Àngel Pestaña, Guineueta a Ca n'Ensenya, Turó de la Peira a Can Basté, Roquetes amb Ton i Guida i Can Peguera a La Cosa Nostra, que desenvolupen casals de barri autogestionats i equipaments de gestió cívica (2010:127). El model esdevé d'èxit i amb el temps passarà a constituir-se com un model de gestió d'equipaments socioculturals promogut institucionalment a tota la ciutat. El cas de l'Ateneu Popular de 9 Barris, analitzat amb detall en aquesta recerca, és l'exemple més representatiu d'institucionalització del moviment veïnal com a gestor d'un espai de titularitat municipal. Un

187 A finals de la dècada dels setanta, les entitats del barri, reunides en assemblea, decideixen canviar la seva posició, d'una oposició frontal a les obres perquè trencaven el barri, cap a la demanda de soterrament per a reduir l'impacte del cinturó (FAVB, 2010). Potser aquesta és una de les obres que ha incidit de manera més directa en definir la identitat de 9 Barris. Més de cent entitats de Nou Barris reclamaven en audiència pública el 1987 la cobertura del segon cinturó.

188 En el cas del pas de la Ronda de Dalt per la zona de 9 Barris, després de nombroses reclamacions i enfrontaments per part de les Associacions de Veïns s'aconsegueixen diverses correccions. Barris com Verdum van lluitar fins a beneficiar-se de canvis i concessions municipals en forma d'equipaments obtinguts (Domingo & Bonet, 1998: 143). D'altres com Trinitat Vella en canvi, tot i tenir una Associació de Veïns activa en la protesta i mantenir l'enfrontament amb les institucions per l'afectació del nus de la Trinitat, al 1993 ha de tallar diverses vegades la ronda per recordar al consistori la falta de respecte a terminis i obres acordades, i no reben atenció institucional fins molt més tard.

189 <http://www.pctn.entitatsbcn.net/>

equipament que combina la participació ciutadana del moviment veïnal amb el suport de l'administració local al districte. Com es relata en l'estudi de cas corresponent, al llarg del temps la experiència ha suposat, des de la perspectiva veïnal, la cerca d'un equilibri constant entre mobilització reivindicativa i negociació amb les institucions.

Hi ha d'altres espais de la ciutat però, en els que la mobilització veïnal no ha acabat traduint-se en un reconeixement per part de les administracions en forma d'espais per a la participació en la presa de decisions. A Ciutat Vella, per exemple, malgrat hi ha hagut diversos casos de mobilització ciutadana, no s'ha arribat a definir una col·laboració clara i estable entre l'ajuntament i el moviment veïnal com si s'ha produït a 9 Barris. En l'explicació d'aquesta manca de sintonia es pot fer referència a que el centre és una zona especialment condicionada per la pressió turística i immobiliària. Això ha determinat, entre d'altres coses, unes polítiques municipals menys propícies a establir acords amb el moviment veïnal.

Això no significa que a Ciutat Vella les entitats veïnals no hagin desenvolupat entitats gestores de serveis i recursos o demandes que amb el temps han esdevingut efectives. Una de les accions més referenciades entre les cròniques del moviment veïnal al casc antic de Barcelona és la que protagonitzen un grup de veïns de Ciutat Vella, amb el lema '*Aquí hi ha gana*'¹⁹⁰ el gener de 1987, només uns mesos després de la designació de Barcelona com a ciutat olímpica. L'acció es va encaminar a promoure un Centre Alimentari Solidari, amb l'objectiu d'aglutinar queviures i diners, per a distribuir-los entre la població necessitada. La mobilització, que es va dur a terme en un any electoral, va rebre molta atenció per part dels mitjans de comunicació. Des de la FAVB (2010) es destaca que va servir per encetar el debat sobre la nova pobresa i el quart món, així com també per a la gestació d'entitats d'iniciativa social, com el Banc dels Aliments, encara en actiu i un programa d'inserció laboral anomenat *Anem per feina*. La Fundació Surt, entitat analitzada amb detall al següent capítol és apareguda com a entitat del tercer sector al Raval durant la dècada dels noranta, es pot relacionar amb aquesta preocupació per la gestació d'iniciatives orientades a la inserció socio-laboral, encara que no té una relació directa amb el moviment veïnal sinó que la seva fundació prové de l'àmbit del feminisme.

La manca d'una relació fluïda entre l'administració municipal i el moviment veïnal al centre de la ciutat no implica que no hi hagi relacions d'influència entre ambdues instàncies. Entre els processos emblemàtics de regeneració urbana a Barcelona, potser un dels més reconeguts és el produït al cor de l'antic barri xino o districte V, l'actual barri del Raval. Aquest procés de remodelació ha estat vehiculat a partir de la concentració d'un seguit d'equipaments culturals

¹⁹⁰ La campanya, assumida per l'AV Casc Antic i la FAVB, s'orientava a destapar la problemàtica de marginació social a Ciutat Vella. També segons dades de la FAVB (2010) aleshores Ciutat Vella comptava, entre d'altres problemes, amb un 40% d'atur, fam, tuberculosi i mortalitat infantil.

que han suposat una revaloració de l'entorn (Centre de Recursos i Estudis de la Diputació a la Casa Caritat (1986), Foment de les Arts i el Disseny (1987), Centre de Cultura Contemporània de Barcelona (1994), Museu d'Art Contemporani de Barcelona (1996), Facultat de Geografia i Història (2006), i més recentment la Filmoteca de la Generalitat de Catalunya (2012). Una aposta que ha estat liderada clarament per les administracions públiques. Si s'observa, com fa la FAVB, que el procés de recuperació de la Casa de la Caritat¹⁹¹ (la primera peça del conglomerat cultural al voltant de la Plaça dels Àngels) parteix d'una reivindicació del moviment veïnal, es pot argumentar la influència també del moviment veïnal en la promoció de l'estratègia de renovació urbana en aquest punt concret del Raval.

En d'altres ocasions com hem vist, i potser de manera especial al centre de la ciutat, la influència entre l'administració municipal i moviment veïnal va molt relacionada a la confrontació. L'episodi protagonitzat per l'AV del Casc Antic al Forat de la Vergonya, entre 2000 i 2006 exemplifica la degradació de les relacions entre les entitats veïnals i l'ajuntament durant el mandat de l'alcalde Joan Clos. La darrera fase d'uns enderrocs va deixar el barri de Sant Pere al Casc Antic amb un solar abandonat i degradat, batejat popularment com a Forat de la Vergonya. Diferents col·lectius del barri van promoure en aquest solar un procés de recuperació i reapropiació ciutadana com a espai verd i públic, que pretenia convertir l'espai en una plaça major del barri de Sant Pere, gestionada pels veïns. Mentre l'ajuntament contemplava la construcció d'un pàrquing soterrat i la colmatació d'aquest amb una plaça dura, el veïnat va desenvolupar un punt de trobada autoorganitzat, aixecant un parc de manteniment veïnal amb horts urbans i activitats de foment de la sociabilitat. L'ajuntament, en lloc de ser permissiu o dialogant amb la iniciativa dels veïns va intentar reprimir-la per la força¹⁹² i imposar el seu projecte. Finalment, però, durant els anys 2005 i 2006 la situació de conflicte es va reconduir amb un procés participatiu per a la definició dels usos de la plaça. Malgrat que el procés va esdevenir fortament criticat pels veïns, pel control que l'Ajuntament hi va exercir, aquest va acabar modificant el seu pla inicial. El Forat de la Vergonya és en l'actualitat una plaça que ha estat urbanitzada amb materials tous, consta d'un hort comunitari, un casal de barri, un espai per a nens i un petit equipament esportiu.

Entre les entitats analitzades amb detall en aquesta recerca, l'associació V de Vivienda del Moviment per la Defensa del Dret a l'Habitatge, té també una vinculació molt concreta amb

191 El 1978 l'AV Raval reivindica per a usos escolars, assistencials i culturals el que era un hospital de beneficència propietat de la Diputació de Barcelona, la Casa de la Caritat, en situació d'abandó des de 1954. La reivindicació concreta formava part d'una estratègia global plantejada formalment per part de les AV del Casc Antic, per a la recuperació dels edificis patrimonials com a equipaments per millorar un barri que estava especialment degradat. (FAVB, 2010).

192 Una càrrega policial el novembre de 2002 va acabar amb diversos veïns ferits. Les conseqüències de l'enfrontament van costar cares a l'ajuntament que va haver de fer front a la dimissió de la regidora de Ciutat Vella d'aleshores, Katy Carreras.

Ciutat Vella, i esdevé un exemple de moviment ciutadà orientat a la contestació del model urbanístic oficial. L'evolució entre 2006 i 2010 del Moviment per la Defensa del Dret a l'Habitatge i de l'Assemblea *V de Vivienda* en particular, exemplifica la d'una entitat que no tendeix a la institucionalització de la seva pràctica sinó tot el contrari. De la reclamació del dret a un habitatge digne, els membres més actius de l'Assemblea V de Vivienda han evolucionat cap a l'organització de l'entitat *Plataforma d'Afectats per la Hipoteca* (PAH), aglutinant les queixes de les persones que s'han vist directament afectades per la crisi hipotecària i promovent l'acceptació social i política de la dació en pagament com a forma de rescabament del deute contret amb els bancs per la compra de l'habitatge.

4.3.5- Diversificació associativa i relacions de governança del moviment veïnal a Bilbao

Víctor Urrutia caracteritza l'estructura associativa del País Basc en la confluència de tres grans àmbits o subcultures: la nacionalista, la socialista i la catòlica (Urrutia, 1994). Aquests tres grups s'haurien desenvolupat seguint pautes desiguals amb processos de socialització pròpies, més properes entre elles la nacionalista i la catòlica, més fragmentada la socialista. Això per a Urrutia explica l'alta densitat associativa que caracteritza la societat basca respecte d'altres comunitats de l'estat espanyol. El panorama associatiu basc, a la vista de les dades que analitza Urrutia a mitjans de la dècada dels noranta, es caracteritza per una major articulació associativa en els àmbits de la cultura, en el seu sentit més ampli, i de l'esport, respecte la resta de territoris de l'estat espanyol (Urrutia, 1994).

La diversitat entre els territoris de la Comunitat Autònoma del País Basc configura mapes associatius diferenciats. Guipúscoa mostra una major presència relativa d'associacions vinculades a l'àmbit de defensa de l'èuscar o les opcions electorals nacionalistes basques. La caracterització del territori biscaí, és de tipus veïnal, coincidint amb la seva estructura social majoritàriament urbana, amb una presència considerable d'associacions que intervenen en els camps de la marginació i la desintegració social.

Si acotem la recerca en l'estudi dels moviments socials de caràcter urbà a la ciutat de Bilbao als anys seixanta i setanta, podem topiar amb el treball desenvolupat per diversos autors a l'inici de la dècada dels vuitanta (Ibarra, 1979; Pérez-Argote, 1979; Urrutia, 1985). Segons aquests autors, la falta de planificació urbana, els fenòmens derivats de l'especulació, la pol·lució ambiental, tant de l'aire, com l'aigua i el sol, o la manca d'habitatges i equipaments en general

són els leift-motivs de l'associacionisme de caràcter veïnal a Bilbao fins a les eleccions de 1979. La falta de llibertats democràtiques, així com la demanda de control popular sobre les institucions públiques, també es fa patent en les reclamacions dels moviments urbans veïnals que s'erigeixen institucionalment com a '*Asociaciones de familias*' mobilitzades i compromeses amb la transformació urbana. Principalment reclamen a la vella administració municipal franquista el compliment de la legislació vigent i el compromís amb la millora de les condicions de vida de la societat civil.

Conseqüència de l'*aperturismo* que vingué amb el turisme i les emigracions d'Europa, la societat basca, especialment en contextos urbans com la Cuenca del Nervión, va iniciar un procés d'enfrontament amb l'autarquia franquista. És durant la segona meitat dels anys seixanta i a principis dels setanta quan a la major part dels barris de Bilbao i a les ciutats del Gran Bilbao (Barakaldo, Sestao, Basauri...) es legalitzen diferents associacions de veïns. L'objectiu d'aquestes entitats a més de les reivindicacions urbanes incloïa també les reivindicacions polítiques: democràcia, llibertat, *euskera*, *ikurriña*, i amnistia (Del Vigo, 2001: 231). La transició democràtica va suposar un canvi decisiu en el creixement associatiu confirmant que l'existència de llibertats polítiques és condició necessària per al desenvolupament d'organitzacions. Una afirmació que es comprova tant en la observació del creixement del nombre d'associacions veïnals, com també amb d'altres tipus com el cultural i esportiu¹⁹³.

Per a Egido Sigüenza, la legalització dels partits polítics com a estructures catalitzadores de la participació ciutadana, la creació de nous ajuntaments socialment legitimats per el sufragi universal i els serveis que es coneixen com a propis de l'estat del benestar, van provocar un desinterès cada cop més gran de la població per als moviments urbans (Egido Sigüenza, 2001). Eguido Sigüenza cita a Jesús Leal (1989) quan explica que la desarticulació dels primitius moviments socials urbans es deu a que els temes urbans són deixats de banda davant la necessitat d'assegurar-ne d'altres com tenir un lloc de treball. Una transició que és especialment visible a Bilbao on les taxes d'atur dels anys vuitanta eren especialment altes¹⁹⁴.

193 El cultural va associat tant amb la recuperació de la identitat col·lectiva específicament basca, com al desenvolupament de tendències de socialització més modernes i urbanes on la promoció de la cultura esdevé de caire cosmopolita vinculat a associacions que tracten temes sobre ecologia, consum, gènere, lluita contra l'exclusió social derivada de la crisi econòmica, etc. Una tendència que cal però puntualitzar destacant que l'associacionisme folklòric, de caire tradicionalista i caràcter rural, especialment en l'àmbit guipuscoà, té un protagonisme considerable en el context basc, en general.

194 Durant els anys 80 es duen a terme mobilitzacions ciutadanes contra els efectes de la desindustrialització com la dels moviments d'aturats al Bilbao Metropolità, convocats per la *Coordinadora de Parados de Vizcaia*. El 1980 tres mil aturats es concentraven a Bilbao després de protagonitzar una marxa amb columnes d'aturats arribats del marge esquerre, el marge dret, el Duranguesado i Basauri. Segons Eguido Sigüenza, tot i així aconseguien una capacitat d'incidència escassa a nivell institucional, probablement atribuïble a l'atomització i marginació de les seves demandes (Eguido Sigüenza, 2001). Per contra d'altres reivindicacions del moviment associatiu urbà, tot i ser congelades en un moment inicial, han influït en la presa de decisions estratègiques per part del govern municipal. Un exemple que destaca Egido Sigüenza és el fet que el 1983 els moviments socials urbans de Bilbao i Erandio proposaven en un document anomenat '*Diseño cultural para Bilbao*' realitzat durant unes jornades de reflexió, la transformació de *La Alhondiga* com a centre cultural de caràcter metropolità. Una proposta que

El canvi de la dècada dels vuitanta als noranta va portar amb si el reconeixement de la dimensió urbana de la crisi i de les seves conseqüències per al conjunt de la dinàmica regional. Urrutia (1994), destaca, de l'inici de la dècada dels noranta, la reconstrucció de noves identitats de base urbana. Es refereix a l'aparició de múltiples xarxes associatives que coincidint amb els profunds canvis soferts en un interval curt de temps a les perifèries urbanes, suposen una nova cultura comunitària. Les noves generacions de residents porten amb si un teixit associatiu més diversificat, en sintonia amb la nova societat i cultures democràtiques. Les polítiques urbanes, tot i la seva desigual incidència en les perifèries, també suposen, per Víctor Urrutia, la creació d'un marc social menys conflictiu en el que l'articulació social associativa s'enforteix obrint-se perspectives orientades a la consolidació de la consciència comunitària local i diversificant els motius d'associació.

Paral·lelament a la consolidació de la identitat local a través del teixit associatiu, destaca també l'increment del número d'organitzacions orientades a fer front els problemes relacionats amb els ajustos de tipus econòmic. Les associacions que es mouen en el camp de la marginació, amb temàtiques com les toxicomanies, l'atur, la delinqüència juvenil, els presos o la prostitució, tenen un influx considerable a partir de la dècada dels vuitanta. Moltes d'aquestes associacions, neixen lligades a l'àmbit eclesiàstic, relacionades amb l'experiència del voluntariat i aconseguint una relativa implementació social. En el moment que Urrutia es pregunta per aquestes (1994) afirma que les seves estructures encara es troben en una fase dèbil de consolidació. Aleshores aquestes entitats depenen en gran mesura dels recolzaments institucionals, encara que de manera incipient, comencen a transformar la cultura associativa de caràcter assistencial, per una de caràcter més crític, de denúncia i mobilització ciutadana¹⁹⁵. Com a conclusió, Urrutia (1994) matisa l'anterior afirmació parlant d'ambigüitat associativa i taxes relativament baixes de participació. Les generacions més joves durant la dècada dels noranta es caracteritzen per un estímul associatiu baix en comparació a les dècades anteriors.

Oiarzabal (2001), analitzant el creixement que des de l'any 1996 fins el 2000 es dona en el registre d'associacions, progressiu tant en tota la comunitat autònoma del País Basc, com a Biscaia especialment, destaca que la dispersió associacionista assoleix les seves cotes majors a les zones urbanes. El seu anàlisi, sense distanciar-se de manera substancial al presentat per

després seria recollida per l'administració municipal l'any 2000, en plena eferescència del procés de regeneració urbana. La rehabilitació de la Alhondiga s'inaugura el 2010. A la web de l'ajuntament sobre els projectes de Bilbao la cronologia al respecte de l'obra no cita l'existència d'una proposta provinent del moviment veïnal com afirma Egidio Sigüenza. Si que es cita l'existència a finals dels vuitanta d'un projecte de renovació pel centre en el que va intervenir Jorge Oteiza. <http://www.proyectosbilbao.com/laalhondiga-cronologia.html>

¹⁹⁵ En el treball de camp que es presenta en aquesta recerca s'hi troben tres entitats (Goiztiri, Sartu i Koopera) que ara ja en un estadi de consolidació considerable, s'adiuen al tipus d'experiències que descrivia Urrutia a meitats de la dècada dels noranta.

Víctor Urrutia pel conjunt del País Basc, es centra a l'àrea metropolitana de Bilbao on també assenyala que el volum poblacional i el caràcter sectorial del municipi en qüestió són les variables determinants en la localització associacionista. Així als municipis amb major activitat del sector terciari i de major densitat poblacional el creixement és més intens (Bilbao, Basauri, Barakaldo, i amb certa distància respecte els anteriors, Getxo) (Oiarzabal, 2001: 61).

És l'epígraf de temps lliure, un dels més ambigus en el que s'inclou un nombre més gran d'associacions en el Bilbao metròpoli (Oiarzabal, 2001). En aquesta classificació s'hi inclouen associacions esportives, culturals, entre d'altres, moltes orientades a la infància i la joventut. Seguint a aquest primer grup es troben les associacions de pares d'alumnes en edat escolar; en un tercer lloc s'aglutinen una sèrie de categories relacionades amb la salut, la tercera edat, la música i la dansa; i finalment apareixen les dedicades a la gastronomia, els aturats, les d'acció social directa, la literatura, el col·leccionisme o les taurines. Entre les observacions que realitza Oiarzabal destaca que 'treballar, cantar i ballar son els elements culturals del poble basc' (Oiarzabal, 2001: 68).

Segons un estudi encarregat el 2006 per la Diputació Foral de Bizkaia a l'agència per al voluntariat i les associacions Bolunta, durant la dècada del canvi de mil·lenni, entre 1996 i 2006, el registre d'associacions no lucratives va tenir un creixement sostingut. L'augment anual del nombre d'associacions és però una constant que es remunta als anys setanta (VV.AA, 2006). La transició i els primers anys de la democràcia provoquen una eclosió del moviment associatiu amb entitats de nova creació i amb aquelles que surten de la clandestinitat. El pes específic dels diversos àmbits temàtics en els que s'inclouen les entitats, segons aquest informe basat en les dades del Registre General d'Associacions del Govern Basc, no va variar substancialment al llarg d'aquesta dècada, però sí que s'observen diferències en els valors percentuals de creixement de cada un dels àmbits. L'àmbit específicament cultural, el benèfic-assistencial i el polític i socioeconòmic creixen en percentatge més respecte d'altres àmbits com el docent, el juvenil i el de família i consum. El tipus d'entitats orientades al benefici d'altres col·lectius, dins el grup de les associacions benèfiques-assistencials, creix de manera molt superior a tots els altres tipus, quadruplicant el seu número absolut (Bolunta VV.AA, 2006).

En les conclusions d'aquest informe es caracteritza l'associacionisme biscaí com a plural, fidel i consolidat. Plural perquè cobreix un molt variat espectre de temàtiques, col·lectius i objectius; fidel perquè no existeixen variacions significatives en les temàtiques que aborda durant la dècada analitzada i consolidat perquè presenta un creixement constant del nombre d'entitats. Com a característiques generals, l'informe de la Diputació Foral de Bizkaia incideix en la identitat cultural i solidària de l'associacionisme a Bizkaia. La cultura, i especialment la

vinculada a l'oci esportiu és el motor que mou el major nombre d'associacions, seguida per la pràctica de la solidaritat, ja sigui des de la reivindicació, l'assistència social, la promoció, la cooperació o el debat ideològic. Al llarg de la dècada analitzada per aquest estudi 1996-2005, l'associacionisme solidari és el que més ha crescut arribant al 35% de l'espectre associatiu biscaí.

Considerant les dades anteriors es pot argumentar que a començaments del segle XXI el teixit associatiu al Bilbao metropolità mostra signes clars de vitalitat (Egido Sigüenza, 2001; Oiarzabal, 2001). Entitats pioneres com la de Famílies de Otxarkoaga segueixen actives, i n'han nascut d'altres com a conseqüència de les noves realitats i de l'aparició de nous temes d'interès i de demanda. Entre aquests Esteban (2000) posa de relleu la creació el 1997 d'una associació de pressió formada per veïns, comerciants i arquitectes locals, la *Plataforma contra las Torres de Uribitarte*, en contra del projecte d'Abandoibarra.

Per altra banda el context bilbaí es caracteritza pel protagonisme de les associacions cristianes. Càritas, a través de les diverses parròquies i de diverses ordres religioses, però també d'associacions que tenen el seu origen en el voluntariat vinculat a l'església i que evolucionen de manera autònoma a aquesta, com es veurà en la presentació de dos dels casos d'estudi d'aquesta recerca (Koopera i Goiztiri).

La professionalització de diverses associacions també és ressenyada com una característica pròpia de les noves condicions amb les que han de conviure els moviments socials urbans. En aquest cas Egido Sigüenza identifica com a producte dels moviments urbans aquelles associacions nascudes per a afrontar diversos problemes específics derivats de la fragmentació i la crisi social. En concret es refereix a les entitats sense ànim de lucre que desenvolupen tasques d'assistència a col·lectius desfavorits ja sigui l'atenció a persones toxicòmanes (*Bizitegi*¹⁹⁶ és la referència en aquest sentit a Otxarkoaga) o a prostitutes (*Askabide*¹⁹⁷) o les que treballen en qüestions de salut mental, entre moltes d'altres (Egido Sigüenza, 2001). El moviment veïnal, en tant que força integral, estructurada i organitzada, de pressió i control sobre l'administració, deixa pas a agrupacions de tipus més circumstancial. Les noves pràctiques de ciutadania es manifesten d'una manera més fragmentada, ja sigui per la resposta a dinàmiques concretes d'exclusió social, com en tant que reivindicació puntual al voltant de la qual s'agrupa la ciutadania.

196 Bizitegi és una associació sense ànim de lucre que inicia la seva activitat durant la dècada dels anys vuitanta com entitat de treball comunitari al barri d'Otxarkoaga. El 1988 es constitueix com associació i és reconeguda com a *Entidad de Utilidad Pública* el 1997. La seva activitat s'orienta a l'àmbit soci-santiari, amb l'objectiu de crear consciència social, i a l'àmbit personal, oferint suport a persones en risc d'exclusió (toxicomanies, enfermetat mental, alcoholisme, persones sense casa o en règim penitenciari).

197 Creada el 1985, Askabide treballa per atendre a persones a l'entorn de la prostitució i realitzar tasques d'informació i denuncia social.

El barri de Recalde, en el que s'hi situen dues de les entitats socialment creatives analitzades en aquesta recerca (Kukutza i Gazteleku), ofereix un bon exemple de la fragmentació en les formes de l'associacionisme socialment transformador.

Als anys 60 es documenta a Rekaldeberri¹⁹⁸ l'inici de l'activitat associativa veïnal amb la creació de la primera associació de famílies reconeguda¹⁹⁹ oficialment de tot l'estat espanyol (Egido Sigüenza, 2001). La primera activitat reivindicativa es va orientar a la demanda d'escoles. Després es va orientar a la demanda d'equipaments de salut, la millora de l'urbanisme, o l'oposició a l'última corporació municipal franquista²⁰⁰. Entre les activitats de l'associació de veïns de Rekaldeberri durant la dècada dels setanta poden trobar-se experiències fallides, com el recurs contra la instal·lació per part de l'Ajuntament d'un abocador en un dels marges del barri (1973), o d'altres de tipus dinamitzador, com la creació d'una Biblioteca Popular que durant el curs 1975-1976 va organitzar diverses conferències sobre temes d'actualitat amb una gran acollida de públic i que significà la creació de la Universitat Popular de Rekaldeberri (UPR) activa fins a principis dels anys vuitanta (Egido Sigüenza, 2001). L'*Asociación de Familias de Rekalde*, va anar generant diverses entitats per afrontar diversos problemes, conforme les dificultats s'anaven presentant, com a comissions de treball de l'associació. Diverses d'elles, amb el temps s'han convertit en entitats amb identitat pròpia (Del Vigo, 2001: 233). Aquest és el cas de Gazteleku²⁰¹, analitzada amb detall al següent capítol, que va néixer com a comissió d'infància i joventut de l'*Asociación de Familias*.

Les relacions amb l'administració durant els anys setanta es poden catalogar de tenses. En la mesura que s'agreuja la crisi econòmica es radicalitza l'oposició del veïnat. Un dels moments importants de l'associació de famílies de Rekaldeberri va ser quan després de les eleccions de 1979 l'Associació va entregar a l'Ajuntament un dossier complet en el que s'exposaven els problemes urbans i socials del barri i en el que s'hi sol·licitava la realització d'un Pla de

198 Errekalde, Recalde o també conegut com a Rekaldeberri, és un barri del districte VII de Bilbao que a partir dels anys 50 del segle xx va patir una urbanització desordenada i caòtica sense previsió d'equipaments ni serveis. Al costat d'habitatges d'auto-construcció promoguts per moltes de les famílies immigrants que arribaven atretes per l'anomenada industrial bilbaïna, el barri va assistir a la construcció de cases barates de manera desordenada. El desenvolupament va fer créixer el barri fins i tot construint en llocs que no reunien les condicions com eren els sòls foradats de les antigues mines existents a Iturigorri. Aquestes condicions van convertir Recalde en un lloc abonat a la especulació, sense zones verdes, i a més a més, víctima del pas del pas per sobre seu, de la 'Solución Sur' de l'autopista (Eguiraun, 2001: 239).

199 Del Vigo (2001) informa de l'existència d'una sana polèmica entre l'Associació *Gure Etxea* del barri d'*Uribarri* i l'*Asociación de Familias de Rekalde* sobre quina d'elles es va constituir primer.

200 La història de l'associacionisme veïnal fa referència a el protagonisme i poder de l'associació de veïns del barri amb l'exemple de la campanya contra l'alcalde de Bilbao, Pilar Careaga, el 1975. La dimissió de la batllessa franquista es tracta d'un dels *coups de force* pels que és conegut el moviment veïnal del barri. Aquesta campanya va suposar la superació de la por a denunciar la incompetència institucional en un moment en què el franquisme estava en descomposició, i va aglutinar suports de tota l'Àrea Metropolitana.

201 Gazteleku que ha derivat en entitat independent de l'associació de veïns, en l'actualitat ofereix serveis per a la dinamització del lleure infantil i juvenil, no només gestionant diversos espais municipals al barri sinó oferint-se de manera puntual a dinamitzar activitats a tota l'àrea metropolitana.

Reforma Interior (PRI)²⁰².

L'arribada de la democràcia suposa també la fragmentació de l'entitat de veïns. Les diferències d'arrel ideològica s'accentuen amb lluites entre diferents corrents per l'hegemonia en les *Juntas Directivas* de l'associació o les *Comisiones de Trabajo*. També ocorre la cooptació d'activistes com a representants de partits polítics en les corporacions municipal en un procés que madura durant tota la dècada dels vuitanta i s'allarga fins ben entrada la dècada dels noranta (Del Vigo, 2001: 236).

Per contra, segons observacions recollides durant el treball de camp, en l'actualitat es podria parlar de la recuperació de certa efervescència participativa al barri. Projectes d'espais per a la sociabilitat comunitària com Kukutza, analitzada en el capítol dedicat a l'anàlisi d'experiències concretes, fins al moment del seu desallotjament el 2011, han aglutinat diferents tipus d'aliances dins del barri i donat mostres d'una vitalitat considerable (Veure entrevistes a Aritz eta Iban (Kukutza) i Miguel Ángel Pérez (Gazteleku) a l'apartat d'annexes).

Un altre exemple similar de transformació del teixit associatiu socialment transformador és el que es dona en el barri d'Otxarkoaga, representat en aquesta recerca per l'activitat de l'Asociación Tendel.

Otxarkoaga és un barri construït el 1962 per el *Ministerio de Obras Públicas* (MOPU) amb la intenció de fer front al barraquisme, que de seguida va presentar deficiències estructurals tant en els seus habitatges com en la dotació d'equipaments i el disseny de la trama dels diferents sectors que el conformen. Els materials de baixa qualitat utilitzats en la seva construcció posaren al descobert humitats i goteres que en molts casos no van ser solucionats fins ben entrada la dècada dels anys vuitanta. La presència de problemes estructurals dels habitatges condueix a una posició d'enfrontament directe del moviment veïnal d'Otxarkoaga amb l'Ajuntament de Bilbao i el Ministeri d'Obres Públiques, durant tota la dècada dels setanta. L'*Asociación de Familias de Otxarkoaga* (AFO), constituïda el 1968, va plantejar, de manera complementària, en matèria de serveis, les seves primeres reivindicacions al voltant de les zones verdes, els mercats, l'institut, el poliesportiu i el servei d'autobusos.

Els anys vuitanta també en aquest cas són considerats com un moment en que apareix una certa dispersió, en els que els veïns ja no s'agrupen al voltant del prisma urbanístic de l'AFO, sinó al voltant d'entitats culturals o de temps lliure. El 1987 s'inaugura el *Centro Cívico de*

²⁰² Les reivindicacions plantejades van ser recollides en un posterior document de l'Ajuntament anomenat '*Avance de la actuación urbanística en el barrio de Rekaldeberri*', en un moment de crisi institucional a nivell de barri en què l'associació de famílies discutia amb l'Ajuntament per l'emplaçament d'una nova església. Els veïns, després d'un intens procés de debat van aconseguir l'aturada de les obres, i la re-formulació de l'espai on s'havia ubicat l'església en el que des del moviment veïnal es considerava que havia de ser un espai destinat a l'ús comunitari de plaça pública (Veure entrevistes a Aritz, i Miguel Ángel, a l'apartat d'annexes).

Otxarkoaga, el primer de tot Bilbao. L'espai actua com a eix de regeneració del teixit veïnal i cultural. En el funcionament del centre s'aplica la fórmula de la gestió cívica²⁰³, implicant el treball entre administració i veïns. Aquesta fórmula suposa el desenvolupament d'una certa estabilitat en les relacions entre el moviment associatiu veïnal i els tècnics de l'Ajuntament²⁰⁴. Segons Paredes (2001), els veïns senten per primera vegada certa connexió amb els representants de l'Administració a Otxarkoaga. Es passa d'un tipus de mobilització associativa en la que era normal haver de lluitar contra els tècnics municipals a una programa d'actuació per part del teixit associatiu en la que es planteja la necessitat de col·laboració²⁰⁵ amb els representants de les administracions (Paredes, 2001 : 245).

Durant la segona part dels anys noranta, es produeix un refredament de la mobilització ciutadana veïnal. Paredes destaca que durant la segona meitat dels noranta, l'activitat de l'associació, i amb aquesta identifica el Centre Cívic, es caracteritza per la des-coordinació davant fenòmens globals que afecten el barri. L'informe socio-demogràfic del barri que elabora el mateix Paredes el 1991 destaca que s'està produint una pèrdua progressiva de població i que el teixit social no es regenera. No s'ofereix l'entrada a altres classes socials, per contra els habitatges de propietat municipal que van quedant lliures són ocupats per nous col·lectius marginals. Per altra banda Paredes ressalta l'existència d'una part molt àmplia de la població entre 20 i 34 anys que no participa del moviment veïnal, ja sigui perquè pertany a col·lectius de difícil integració, perquè veu al moviment veïnal com una prolongació dels partits polítics, o perquè no ha trobat cap reivindicació que li fes el pes. Durant els anys noranta és el grup dels jubilats i pensionistes qui protagonitza la participació política i associativa. Una situació que fa que Paredes destaquï la falta d'objectius a mitjà i llarg plaç per part de les associacions del barri (Paredes, 2001 : 247). L'entitat d'Otxarkoaga analitzada en aquesta recerca, l'*Asociación Tendel*, es pot interpretar com una reacció a aquesta situació. *Asociación Tendel* neix el 1999 vinculada a l'àmbit socio-educatiu infantil i juvenil del barri i es proposa la transformació social

203 La fórmula de la gestió cívica és d'una de les pràctiques en que es posa de manifest de manera més clara la institucionalització del moviment veïnal, la transformació d'un rol bel·ligerant a un de col·laborador. També és un dels exemples pràctics de la importància assolida per les entitats socialment creatives amb una vinculació local forta en la governança local a nivell de barri. És a la vegada un exemple de l'assoliment de resultats concrets a partir de la lluita veïnal, i del reconeixement per part de l'administració pública del paper important de la societat civil organitzada en la governança. En el cas de Barcelona aquest mecanisme s'associa en aquesta recerca a l'Ateneu Popular de 9 Barris i s'ha extès a molts d'altres equipaments.

204 Entre les accions de pressió coordinades per l'associació de famílies d'Otxarkoaga es ressenya com a representativa una vaga de lloguers durant els seus inicis. També accions com la del 1977, en que els veïns ocupaven els antics locals dels sindicats verticals demanant centres culturals, van servir per aconseguir l'acord amb l'ajuntament de cessió d'una sèrie de locals per a ser gestionats per l'associació de veïns. El 1981 comencen les obres de reparació dels habitatges, oferint la visió d'uns objectius immediats aconseguits, i suposant un punt d'inflexió en la mobilització veïnal. El temps d'oci, l'esport, i allò relacionat amb la joventut passa a ser centre temàtic a partir d'aleshores (Paredes, 2001).

205 De manera complementària a l'arrencada del centre cívic a l'inici de la dècada dels noranta s'entra en una fase de maduració del planejament urbà al barri amb eines com el *Estudio socio-demográfico de Otxarkoaga (1991)* en el que Jesús Maria Paredes analitza les necessitats del barri oferint-hi solucions.

utilitzant les noves tecnologies com a eix principal de les seves activitats. De manera similar a Gazteleku (Recaldeberri), la Asociación Tendel, al llarg de la primera dècada del segle XXI ha viscut un creixement considerable i dona fe d'un cert vitalisme del teixit associatiu del barri. En l'actualitat tot i que compta amb projectes en conveni amb l'ajuntament de Bilbao més enllà de l'àmbit del barri, l'entitat es concentra en la transformació social al barri.

En l'entrevista realitzada al *Centro Cívico de Otxarkoaga* els representants de l'entitat valoraven molt positivament la previsió d'actuacions fetes en col·laboració amb els tècnics municipals al *Plan Comunitario Imagina Otxarkoaga* (2009), dissenyat al voltant d'un procés participatiu amb diferents tipus d'actors²⁰⁶. Aquest procés es va dur a terme durant l'any 2008 i va suposar la definició de 45 actuacions distribuïdes en diferents temàtiques que feien referència a les infraestructures, la qualitat de vida, la promoció econòmica i la convivència. El *Plan Comunitario Imagina Otxarkoaga* és un exemple d'iniciativa promoguda per l'administració municipal atorgant importància a la participació ciutadana i a la implicació dels veïns en el disseny del Futur d'un barri degradat físic i socialment. En l'actualitat el pla es presenta com una experiència pionera per part de l'Ajuntament de Bilbao, ja que implica una aposta de totes les àrees municipals per a assumir les propostes realitzades pel veïnat²⁰⁷. Les mesures adoptades en l'àmbit de la qualitat de vida impliquen actuacions molt diverses que van des d'un major control de les ajudes socials, a l'ampliació de l'equipament de guarderies o la incorporació de policia de proximitat al barri. L'àmbit del foment de la convivència és on s'han desenvolupat més actuacions²⁰⁸, cosa que concorda amb l'existència d'una creixent preocupació institucional per la governança de la cohesió social, com s'ha analitzat fent referència a la literatura acadèmica.

Però si a Bilbao hi ha un exemple paradigmàtic de moviment ciutadà que passa, de ser reconegut com a moviment social urbà durant la dècada dels anys noranta, a institucionalitzar-se en tant que procés participatiu promogut per l'administració, aquest és el cas de la *Mesa por la Rehabilitación* del districte V, format pels barris de Bilbao La Vieja, San Francisco y Zabala. La Asociación de Vecinos de Bilbao la Vieja, San Francisco y Zabala, el 1995 aconseguí l'establiment de la *Mesa por la Rehabilitación*, una taula de cooperació entre l'Ajuntament i el moviment veïnal i associatiu. Això suposa un nou desenvolupament respecte

206 El procés es va organitzar a través de l'entrevista en profunditat amb representants polítics, grups de debat amb representants de les entitats cíviques i enquestes d'opinió a la ciutadania.

207 A l'octubre de 2010 es presenta una avaluació de l'evolució de les actuacions incloses al Pla <http://ves.cat/aB1M>

208 L'Ajuntament destaca la definició d'un *Equipo de Gestión de Conflictos*, específic per al barri, que incorpora personal de diferents àrees de serveis personals de l'Ajuntament. També s'ha desenvolupat un programa pilot de pisos solidaris, amb conveni amb la Universitat del País Basc, a partir del qual s'ofereix allotjament a alumnes de postgrau a canvi de quatre hores setmanals de treball en benefici del barri. L'apartat de convivència inclou el desenvolupament d'un Pla de Civisme amb diverses actuacions preses tant des de la perspectiva de la millora de la relació entre la ciutadania i l'espai públic, com des de la perspectiva del foment de la cultura cívica, la participació i l'associacionisme.

les dècades anteriors. A partir d'aquesta taula la situació degradada d'un dels barris més conflictius de la ciutat és tractada de manera integral i participada per part de l'Ajuntament i les associacions.

Eduardo Arnaiz (2003) analitza el canvi en les formes de mobilització i l'evolució de l'estructura del moviment social de la zona de Bilbao la Vieja observant com s'ha transformat la identificació del conflicte, el nivell de cohesió interna i l'acció col·lectiva des dels orígens de l'incipient *Asociación de familias de San Francisco*, el 1975²⁰⁹. El treball d'Arnaiz observa el ressorgiment del moviment veïnal durant la dècada dels vuitanta i la seva consolidació en *Mesa por la Rehabilitación* durant els anys noranta. En aquesta plataforma s'hi posa de relleu la incorporació a l'activitat social organitzada de nous sectors socials amb identitat pròpia. Es constata el creixement de les entitats de dones²¹⁰, les de suport a la població gitana o les de lluita contra la pobresa. Segons Arnaiz (2003), el treball transversal entre entitats veïnals es consolida davant la creació per part de l'Ajuntament de Bilbao de la *Área de Reforma Integral de Bilbao la Vieja (A.R.I de Bilbao la Vieja)* i el desenvolupament i redacció d'un *Plan Especial de Rehabilitación y de Reforma Interior (P.E.R.R.I)* que afecta als tres barris en qüestió (Bilbao la Vieja, San Francisco i Zabala). Amb l'objectiu de fer front a la presentació d'al·legacions neix la *Coordinadora de Grupos para la Rehabilitación* amb les tres associacions veïnals com a col·lectius de partida, però implicant també moltes d'altres entitats incidint en el canvi de percepció del conflicte dels aspectes merament urbans cap a l'integralitat social²¹¹. Els programes d'inserció a través del treball, desenvolupament local i foment de l'ocupació gestionats fins aleshores per l'AA.VV de San Francisco passen a ser gestionats per una fundació creada per al seu desenvolupament (Aldauri Fundazioa²¹²) que agrupa a vàries de les associacions membres de la coordinadora en el seu patronat. (Arnaiz, 2003: 699).

Arnaiz (2003) explica també com una vegada assolida la *Mesa por la Rehabilitación* la percepció del conflicte es transforma. La negociació amb les institucions passa a ser el principal

209 Segons Arnaiz (2003) en el moment de sorgiment, que respondria a les acaballes del franquisme, l'esquema organitzatiu es basava en una associació veïnal forta, al voltant de la que s'agrupaven altres grups organitzats, assumint l'associació veïnal en tant que clar subjecte històric d'una reivindicació urbana concreta, generalment amb un fort nivell de bel·ligerància i influència. El conflicte venia en aquest cas identificat per problemes eminentment urbanístics: la lluita contra el creixement desmesurat, la creació de barris massa densos i amb poques zones verdes, el desenvolupament de plans d'ordenació, etc. L'organització ciutadana era en aquesta època incipient i bàsicament de denúncia (Arnaiz, 2003 : 697).

210 Segons un informe que cita Eguido Siguenza de 1994 del Servei Municipal de la Dona de l'Ajuntament de Bilbao, hi havia aleshores 40 associacions de dones (Eguido Siguenza, 2001).

211 D'aquesta època se'n pot destacar les experiències en el camp de la inserció laboral que desenvolupa la AA.VV de San Francisco. Arnaiz ressenya que a l'inici de la dècada dels noranta es duen a terme diverses experiències que van més enllà del rol tradicional de les associacions de veïns. La rehabilitació de dues places públiques amb persones parades, o la creació de varis projectes de formació i treball amb aturats i aturades de la zona impliquen l'articulació socialment creativa de l'associació de veïns (Arnaiz, 2003).

212 Aldauri Fundazioa es tracta d'una entitat que assumeix els projectes d'inserció sociolaboral i desenvolupament local impulsats per l'AV de San Francisco i Sartu.

mecanisme a partir del que treballen les associacions constituïdes en comissions. Aquestes s'estructuren de manera que tracten els principals temes que afecten el barri: l'urbanisme, les toxicomanies i l'exclusió social. També aquesta època es caracteritza per un eixamplament de la base social amb la incorporació de noves entitats. Grups assistencials de la zona i organitzacions no governamentals, la parròquia i grups de cristians de base, associacions d'immigrants, entre d'altres, que s'incorporen a la plataforma d'entitats de manera paral·lela al reconeixement públic d'un aparent major poder de negociació per part d'aquesta (Sartu, Koopera, SOS Racismo Bizkaia, i Harressiak Apurtuz, tot entitats analitzades en aquesta recerca, tenen una relació directa amb el barri i han participat activament de la Mesa por la Rehabilitación). Durant l'aplicació del *Plan Integral de Rehabilitación 1999-2004*, la *Mesa por la Rehabilitación* conserva la seva composició, caracteritzada per la presència d'una trentena d'entitats. Per contra aquesta passa a ser modificada amb l'edició del *Plan Especial de Bilbao La Vieja, San Francisco i Zabala 2005-2009*²¹³ en que és regulada segons els criteris municipals de participació ciutadana, per als districtes.

4.3.6- Comparativa sobre les relacions de governança de l'associacionisme socialment transformador a Barcelona i Bilbao.

El teixit associatiu a Barcelona i Bilbao es caracteritza durant els anys noranta i la primera dècada del segle XXI per la diversificació pròpia dels contextos urbans. Durant aquest període en ambdues ciutats es dona un increment considerable del nombre d'entitats ciutadanes especialment en els àmbits culturals i de lleure. Per altra banda el ritme de creixement del sector no lucratiu, és també significatiu si s'analitza el seu pes proporcional respecte a la resta d'activitats econòmiques. L'estudi de l'increment numèric del que són associacions i altres tipus d'entitats amb finalitats no lucratives incita a considerar que el creixement del tercer sector va relacionat amb el desenvolupament de l'estat del benestar. La tendència de creixement continu del pes del sector no lucratiu respecte el total d'activitats empresarials durant la primera dècada del segle XXI serà interessant de continuar sent estudiada durant els propers anys, analitzant la seva evolució en un context de retrocés de les polítiques de benestar.

Tant a Barcelona com a Bilbao, el moviment veïnal té una importància clau en l'articulació de les demandes de millores en els recursos i serveis per part de la ciutadania. En ambdós contextos és possible trobar exemples de projectes iniciats pel moviment associatiu veïnal que

²¹³La que serà la tercera edició del pla de rehabilitació del barri, s'enfronta en l'actualitat amb el tractament d'una taxa de població estrangera molt amplia (del 32% per tot el barri, respecte el 8% del conjunt de Bilbao).

han estat amb el temps abanderats per les institucions públiques. Les relacions entre les administracions públiques i el moviment veïnal han evolucionat en ambdós ciutats d'una posició de bel·ligerància en el període que va des de la legalització de les associacions de veïns fins a la recuperació dels ajuntaments democràtics cap a la institucionalització de canals de participació i d'una relativa col·laboració entre els consistoris i el moviment veïnal a les dues ciutats. En l'actualitat la gestió cívica d'equipaments (ex: Ateneu Popular de 9 Barris a Barcelona, o Centro Cívico Otxarkoaga a Bilbao) és una mostra de la relació de confiança establerta entre el moviment veïnal i l'administració pública en ambdues ciutats. Per altra banda en ambdues ciutats també és possible identificar processos de desenvolupament comunitari que amb un suport institucional clar fan front al que són demandes històriques (ex: Pla Comunitari de Trinitat Nova a Barcelona i *Plan Comunitario Imagina Otxarkoaga* a Bilbao).

Per contra cal destacar que la conflictivitat entre l'Ajuntament i el teixit associatiu, ha persistit de manera esporàdica a ambdues ciutats, sobretot vinculada a la protesta contra determinades operacions urbanístiques (ex: Forat de la Vergonya a Barcelona), en demanda de determinades polítiques socials (ex: Protestes pel Dret a l'Habitatge) o en reacció a operacions municipals percebudes com una agressió per part del moviment veïnal (ex: desallotjament del centre social Kukutza a Bilbao). A Barcelona durant la primera dècada del segle XXI hi han hagut diversos episodis de manca d'entesa i confrontació de posicions entre l'administració municipal i el moviment veïnal, que han tingut tant un abast global de ciutat (amb la FAVB respecte el Fòrum) com més particularista amb entitats representants d'interessos veïnals d'un barri en concret (conflicte de Can Ricart en el marc del 22@).

La fragmentació del teixit associatiu socialment transformador és una característica comuna tant a Barcelona com a Bilbao encara que com es veurà en l'anàlisi de les formes d'organització de les entitats estudiades és més marcada a Barcelona. Es pot parlar també de transició en els actors que lideren la mobilització de recursos, des de les entitats veïnals que aglutinaven diversos tipus de demandes ciutadanes fins a l'especialització en entitats socialment creatives en l'actualitat. Com s'ha exposat en el marc conceptual, les entitats socialment creatives que s'ocupen del tractament d'algun aspecte concret de les dinàmiques d'exclusió social s'identifiquen per una banda amb el tercer sector, en tant que proveïdores de serveis en molts casos a l'administració pública, però també amb el moviment veïnal i els moviments socials urbans, en tant que organitzacions que històricament deriven de processos de mobilització ciutadana, que tenen una forta càrrega ideològica i una dependència organitzativa de la militància.

Per altra banda, a ambdues ciutats es dona d'una manera similar la institucionalització del

conflicte social en instàncies que vehiculen formalment la participació ciutadana. Això es pot entendre com a resultat de la necessitat de concertació que tenen les polítiques públiques en l'actualitat (Blackeley, 2010; Eizaguirre et al., 2012) i per la incidència assolida en anys precedents per part dels moviments socials urbans. En ambdós casos existeixen instàncies de participació ciutadana creades amb la consideració d'òrgans de descentralització de la presa de decisions, ja sigui a nivell territorial com en àmbits sectorials. També en ambdós ciutats es poden trobar estratègies de foment de la participació ciutadana basades en la promoció de l'associacionisme. La descentralització de l'ajuntament als districtes, traslladant un petit govern als barris, és en molts sentits clarament un avanç democràtic, com assenyalava Borja al respecte de l'urbanisme ciutadà de la Barcelona dels vuitanta (Borja, 2004). També la consideració de les entitats ciutadanes en consells sectorials és un avanç que permet el treball especialitzat i coordinat entre diferents agents. Per contra que un consistori disposi de mecanismes de participació ciutadana, ja siguin territorials o sectorials, no és garantia de que les demandes ciutadanes, tant sobre el model global de ciutat, com sobre aspectes puntuals del govern d'aquesta siguin considerats de manera directa.

Capítol 5

Entitats socialment creatives a Barcelona i Bilbao

5.0- Introducció

Aquest capítol presenta els estudis de les entitats socialment creatives escollides com a mostra en aquesta recerca. S'ofereixen vint estudis de cas, nou a Barcelona i onze a Bilbao, d'entitats socialment creatives que s'orienten al tractament i a la transformació de les dinàmiques d'exclusió social. Cada un d'aquests estudis de cas presenta una visió detallada de les característiques socialment innovadores de l'entitat analitzada, explora les relacions de governança amb les administracions públiques i les problemàtiques amb les que es troben en la seva quotidianitat.

La llista d'aspectes que s'han considerat per a estructurar l'anàlisi comparatiu inclouen la caracterització del naixement de l'entitat, amb especial atenció al territori, els actors que la conformen i la població a la que va dirigida. També es considera la missió de cada entitat, que s'entén com allò a que s'orienta i les estratègies per a la satisfacció de necessitats que planteja. Per altra banda, de manera complementària a l'anterior variable s'analitzen els recursos i serveis que ofereix cada entitat, allò que desenvolupa i duu a la pràctica. També s'ha observat la manera com s'organitza la gestió de l'entitat i el finançament amb el que compta. D'altres aspectes han estat la relació amb les administracions a diferents escales, la cultura i la identitat col·lectiva a la que respon cada entitat, o el treball en xarxa que duu a terme amb d'altres entitats. Finalment s'ha procurat caracteritzar les problemàtiques, debilitats i amenaces amb que es troba cada entitat, el reconeixement exterior del que gaudeix, i les reflexions metodològiques que planteja al respecte del tractament de les dinàmiques d'exclusió social.

L'ordre de presentació segueix la divisió per àmbits temàtics, o àrees d'innovació, presentada amb els criteris de selecció de casos al capítol introductori d'aquesta recerca²¹⁴. En el conjunt de la recerca aquest capítol presenta la base empírica sobre la que es construeix tota la reflexió teòrica. La documentació que s'hi presenta, que s'ha de considerar junt amb les fitxes econòmiques sobre les entitats analitzades i les entrevistes als actors socials que s'annexen al final d'aquest informe, és el principal resultat del desenvolupament del treball de camp realitzat a Barcelona i Bilbao.

214 La lògica de l'anàlisi per àrees d'innovació s'ha presentat a la Taula 1.3 al capítol introductori. La selecció de casos ha estat justificada al capítol 1. Les àrees d'innovació analitzades són decisives en la construcció de la cohesió social i el tractament de l'exclusió a nivell urbà. A través del seu anàlisi s'estableix una connexió entre pràctiques de ciutadania i relacions de governança.

5.1- Entitats orientades a la inserció sociolaboral

El desenvolupament de processos d'inserció social de persones en situació o risc d'exclusió té com a àrea preferent d'actuació l'esfera laboral, però també compta amb àrees afins molt significatives com és el cas de la orientació formativa. Així entre les estratègies socialment creatives promogudes per la societat civil que s'orienten a tractar l'accés al mercat de treball es poden considerar dos tipus diferents d'entitats: les entitats que aborden principalment l'aspecte socioeducatiu de la incorporació laboral i es concentren en el treball de capacitació pràctica que acompanya els processos d'inserció social, procurant, en els casos en que els és possible, la intermediació entre les persones per les que dissenyen itineraris d'inserció i les oportunitats que ofereix el mercat de treball; i les que es centren amb una àrea o sector d'activitat concret i hi treballen promovent la incorporació laboral de persones en situació o risc d'exclusió social.

Les entitats que treballen la vessant socioeducativa dels processos d'inclusió són innovadores en la definició d'itineraris formatius per a persones en situació o risc d'exclusió. Treballen a través d'un enfoc constructivista i holístic que atorga importància a la sensibilització de l'entorn i la comunitat en la que s'ubiquen les persones o grups en situació o risc d'exclusió. El caràcter innovador i el condicionament institucional d'aquestes entitats en aquesta recerca s'exemplifica amb la història de Fundació Surt (Barcelona), la federació Sartu que agrupa quatre entitats del mateix nom amb seu a diverses capitals basques, i l'associació Goiztiri (Barakaldo). Totes tres són experiències que es caracteritzen per treballar en diversos àmbits relacionats amb la inserció socio-laboral oferint serveis directament vinculats amb les polítiques actives d'ocupació. Executen projectes i programes que s'inclouen com a accions concretes de les polítiques d'activació laboral, desenvolupant funcions complementàries als serveis socials de titularitat pública. La seva aportació a la innovació social es basa en la millora contínua d'aquestes actuacions i en la definició de projectes que poden arribar a consolidar-se com a serveis o programes públics. La voluntat d'influència en les polítiques públiques mou a aquestes entitats al desenvolupament de la recerca aplicada i a l'intercanvi d'experiències sobre les dinàmiques socials i les pràctiques formatives que faciliten la inserció dels col·lectius d'usuaris específics amb els que treballen.

L'altre grup d'entitats socialment creatives que es presenten en aquest apartat són les empreses d'inserció que es basen específicament en una àrea d'activitat: la Fundació Futur (Barcelona), que treballa en el sector de la restauració, i la xarxa social Koopera (Bilbao) que treballa en el sector del reciclatge. El poder socialment creatiu d'aquestes entitats resideix en la creació de llocs de treball de qualitat i l'abast social de la innovació empresarial que lideren al seu sector d'activitat. La posició d'aquestes entitats respecte l'administració i les polítiques públiques es

diferència de les anteriors pel matís d'estar orientades específicament a l'activitat productiva i generar recursos comercialitzant serveis que no són forçosament vinculats a les polítiques de benestar. Per contra compten amb les institucions públiques com a principals clients dels serveis que ofereixen, cosa que les vincula directament a l'anterior grup en la demanda de mercats tutelats, a través de la promoció de clàusules socials en els contractes de l'administració pública i l'acció de pressió política mitjançant xarxes d'agregació d'interessos com és el cas de REAS en el cas de Koopera i la XES en el català.

En general totes les entitats orientades al foment de la inserció socio-laboral comparteixen un bagatge significatiu en la configuració organitzativa de la interlocució institucional del que es coneix com a tercer sector a través de les xarxes de representativitat d'aquest (la XES i la TAULA del Tercer Sector en el cas català, i REAS i GIZATEA en el cas basc). L'interès d'aquestes xarxes ha estat el de negociar el reconeixement institucional i la regulació de l'activitat que desenvolupen aquest tipus d'entitats en la provisió de serveis de benestar. La tutela de mercats, articulada a través de clàusules socials en els contractes de l'administració, així com la subvenció dels contractes d'inserció realitzats per part d'aquestes entitats són exemples dels impactes en la governança, reconeguts en forma de canvis en les polítiques públiques, que es poden atribuir a aquest tipus d'entitats.

5.1.1- Fundació Surt

Surt neix l'any 1993 com a Associació de Dones per a la Inserció Laboral amb l'objectiu de facilitar el procés d'incorporació de les dones al mercat de treball, especialment aquelles en situació de major vulnerabilitat. El grup de dones que van iniciar l'associació, vinculades a l'associacionisme feminista, va abordar des d'un inici el repte d'oferir orientacions útils per a les polítiques públiques a través de recerca aplicada sobre els processos d'inserció laboral que afecten a les dones, especialment als col·lectius més problemàtics com les dones a la presó i les dones immigrants.

En l'actualitat la fundació Surt s'organitza en cinc àmbits principals d'actuació: l'atenció directa mitjançant programes d'inserció laboral i serveis de suport; un servei de mediació intercultural per millorar l'accessibilitat de les persones immigrades a la societat d'acollida; la recerca i la innovació a través d'un espai de reflexió, recerca, innovació i intercanvi d'experiències; una consultoria especialitzada en assessorament i formació per a l'equitat; i el desenvolupament

d'iniciatives empresarials d'inserció²¹⁵. L'entitat consta també d'un servei dirigit a assessorar i recolzar les dones emprenedores, en la definició, organització, planificació i creació de la seva petita empresa o del seu propi lloc de treball, oferint orientació i acompanyament personalitzat per a l'elaboració del pla financer i l'anàlisi de la viabilitat del projecte, així com la mediació com a entitat financera a través de la gestió de micro-crèdits.

El desenvolupament de metodologies de formació i inserció específicament per a dones és el principal dels guanys, en termes de transformació social, que ha promogut activament l'entitat²¹⁶. En especial ha incidit en la visibilització de la importància de l'empoderament femení en el món laboral, promovent un canvi en les polítiques públiques d'un plantejament purament ocupacional, d'incorporació al mercat de treball, a un èmfasi important en el procés d'incorporació i en l'adaptació d'aquest procés a les característiques particulars de les dones. Com a exemple paradigmàtic d'entitat gestora de polítiques públiques²¹⁷ de benestar que desenvolupa relacions de governança multiescalars són diverses les escales administratives²¹⁸ amb les que Surt té relació.

En el desenvolupament progressiu de les relacions de governança amb l'administració des de l'entitat es destaca la importància del factor personal, del vincle de simpatia amb persones

215 L'entitat ha crescut de manera ràpida i considerable, tant pel que fa a nombre de projectes gestionats com pel que fa al nombre de treballadores en plantilla (de 12 persones quan va néixer a entre 70 i 80 el 2010). Aquesta va ser una de les causes que al 2007 l'entitat es constituís com a Fundació. Ho va fer amb la voluntat de generar un patronat desvinculat del funcionament diari que vetllés pel manteniment de la seva missió. El patronat, escollit per una assemblea de sòcies, designa una direcció executiva i responsables de les diferents àrees.

216 Com s'ha dit, responent a una voluntat pro-activa respecte les polítiques públiques l'entitat dona molta importància al fet de desenvolupar noves metodologies que millorin els processos d'inserció mitjançant la recerca dels processos vinculats a la incorporació de les dones al mercat de treball.

217 Pel que fa al finançament (veure fitxa econòmica a l'apartat d'annexes) a part dels programes promoguts amb finançament públic, l'entitat compta amb convenis per la mediació laboral i l'assessorament en polítiques de gènere amb un seguit d'empreses en diferents sectors. Aquests sectors engloben el comerç, el turisme i la hostaleria, els serveis a la comunitat, o l'oci i el lleure, entre d'altres. D'altres tipus de col·laboracions són les que Surt tira endavant vinculades a projectes en concret. Per exemple, un projecte d'autoempresa l'any 2001 amb el suport de la Fundació Un Sòl Món (FUSM) que s'ha anat consolidant i al 2005 s'estableix en un conveni de col·laboració entre Surt, FUSM i l'Ajuntament de Barcelona – Serveis personals. També l'entitat compta amb la col·laboració d'obres socials de caixes d'estalvi (La Caixa, Caixa Tarragona), o de patrocinis i convenis de col·laboració puntuals amb entitats concretes, especialistes en alguna de les branques d'activitat de l'entitat com la gestió de recursos humans (Grupo Select) el *coaching* (Salywan & Associates), recursos o serveis informàtics aplicables a l'anàlisi de potencialitats (Microsoft Unlimited Potential; SISOSCAT) l'aplicació d'enquestes a la recerca (Encuestafacil.com) o a la gestió comptable (Fundasoft). Per altra banda la participació en projectes de recerca per part de l'àrea d' I+D suposa l'establiment de molts contactes de col·laboració a nivell internacional. Entre d'altres l'entitat participa en el projecte 'Daphne' sobre mares preses, 'Gruntdivig' sobre la incorporació formativa de dones amb perfils educatius baixos i en situació d'exclusió, o 'Spread' sobre presons i dones víctimes de violència de gènere. Aquests projectes promoguts en el marc de l'espai europeu de recerca, compten tots ells amb un nombre molt elevat de socis que treballen de manera col·laboradora, generalment centres d'investigació, universitats, o entitats relacionades amb les temàtiques.

218 L'ajuntament de Barcelona finança les accions d'acollida i cohesió social que duu a terme l'entitat, atorgant a l'entitat l'estatus de Punt Integral d'Acollida a Dones Immigrades Extra-comunitàries (PIADI). Per la seva banda la Generalitat ha finançat varis projectes d'inserció laboral i formació, el Servei a Dones Immigrades (SADI) promogut pel Departament d'Acció Social i Ciutadania de Catalunya, un programa de formació anomenat Formació Ocupacional Cambrera de Restaurant o Bar, promogut pel Departament de Treball i un taller ocupacional de Mediadores Socio-sanitàries.

concretes que dins de l'administració pública han desenvolupat un suport important a la causa promovent a l'entitat com a gestora de polítiques. En concret es destaquen aliances estratègiques entre membres de Surt i persones clau dins del Departament de Treball de la Generalitat de Catalunya, que aposten per la iniciativa.

També es destaca la importància del factor multinivell, en el cas de les polítiques actives de treball i la perspectiva de gènere, molt vinculat a les directius marcades per Europa. Quan l'entitat va néixer, no existia ni a Catalunya ni a l'estat cap altra entitat específicament orientada a treballar la formació i la inserció laboral amb les dones²¹⁹. Des de l'entitat es destaca que en aquells moments, a l'inici de la dècada dels noranta, no es parlava encara de perspectiva de gènere, malgrat la idea començava a arribar d'Europa. S'assenyala que va ser el 1995, amb el congrés mundial de les dones celebrat a Beijing, quan es pot començar a parlar de cert reconeixement social de la iniciativa especialment entre les administracions públiques, que comencen a ser més sensibles a l'enfocament de gènere.

En l'apartat de problemàtiques des de l'entitat es percep que el model de relació entre les administracions públiques i les entitats socials per a l'aplicació de polítiques de benestar és absolutament precari per a les entitats per falta de recursos suficients orientats a les polítiques de benestar social. Des del punt de vista de Surt el model de col·laboració entre institucions públiques i institucions del tercer sector es podria considerar com a apropiat si es garantissin els recursos financers suficients, cosa que no passa en l'actualitat i que genera desigualtat i moltes anomalies. Entre aquestes anomalies es destaca el fet que les entitats del tercer sector reproduïxen la competitivitat entre empreses privades donant lloc a situacions de vulnerabilitat, desigualtat i exclusió dins el propi sector. Aquestes situacions es caracteritzen per la feina mal pagada, els contractes temporals, o unes condicions de treball molt precàries dins el propi sector social. La falta d'estabilitat dels projectes i convenis, obligant a les entitats a presentar-se contínuament a concurs, o la falta de valoració per part de les institucions públiques de les metodologies innovadores desenvolupades són proves de l'existència d'una relació desigual entre administracions públiques i tercer sector.

(...) també és responsabilitat de l'estat que tot això sigui estable i si no juguem a una altra cosa. Però dir les dues coses a l'hora, que som part de les polítiques públiques (...) que som part de les polítiques d'inserció, i part de les polítiques actives d'ocupació, i que a l'hora ens hem de buscar la vida, a qui li toca pagar les polítiques actives d'ocupació? A l'estat. O les fa ell directament, o fem el model aquest combinat, però el que no ens poden dir és fem un model de polítiques actives d'ocupació, que les heu de finançar vosaltres... No, no, no, no, això no pot ser així, perquè és una trampa, són polítiques actives d'ocupació? Sí, són polítiques que tenen a veure amb l'estat del benestar? Sí, per tant formem part d'això, perquè si no amb aquest model, el que es condemna és a

219 La relació de Surt amb totes les administracions públiques ha anat evolucionant gràcies a la influència de la Unió Europea. Ha estat la UE la que ha impulsat la necessitat de fer projectes especialment dirigits a les dones incorporant la perspectiva de gènere als plantejaments de les demés administracions públiques.

la precarització de les entitats (...) a nosaltres la fórmula ens és igual, no crec que sigui el debat, la cosa és si l'estat es fa càrrec de determinades coses o no, la forma a mi més igual que sigui amb conveni, amb serveis, m'és igual si el que jo estic dient és que com a visió política l'estat s'ha de fer càrrec de l'estat del benestar, les institucions públiques han de fer front a l'estat del benestar, a l'atenció de les persones, com? parlem-ne, però no crec que sigui el fons del debat, el fons del debat no és si oferim serveis o subvencions, perquè nosaltres al final amb serveis i subvencions, el que garantim és que som super professionals, que tenim una gestió impecable, que ens auditem els comptes, que tenim una gestió realment eficient i eficaç... (Fina Rubio – Surt (2010))

Des de l'entitat s'observa i es critica com a pernicios el discurs que promou que les entitats del tercer sector es 'busquin la vida' per aconseguir recursos. Es considera incoherent el fet que les administracions públiques dictin les polítiques de benestar a desenvolupar, parlin de model combinat, però que hagi de ser el tercer sector qui a més d'executar-les s'hagi de preocupar per costejar-les econòmicament. S'observa amb preocupació la tendència a dir que les entitats no poden dependre de l'estat, es considera com a punta visible d'un discurs submergit que s'orienta a fer entendre que haurà de ser l'empresa qui s'ocupi de costejar l'estat del benestar i que, en un país on no ha existit la tradició d'un sector privat que costegi les polítiques socials, això anuncia el desmantellament de les polítiques de benestar.

(veure fitxa econòmica i entrevista a Fina Rubio a l'apartat d'annexes)

5.1.2- Sartu-Gaztaroa

La federació Sartu reuneix quatre entitats que treballen en l'àmbit de la incorporació social des de 1988. Aquestes entitats estan ubicades respectivament a Bilbao, Donosti, Gasteiz i Durango, i desenvolupen una forma de treballar homogènia però adaptada a cada un dels territoris. L'entitat, de gestió privada i sense ànim de lucre, es declara, en la definició de la seva missió, amb voluntat de formar part del sistema públic de benestar com a referent dels recursos generals de la xarxa d'atenció comunitària al País Basc. De manera coherent amb aquest plantejament és l'entitat de referència per tota la comunitat autònoma del País Basc pel que fa a la gestió de les polítiques de benestar vinculades a la incorporació social de persones en situació o risc d'exclusió social.

Sartu neix vinculada al *Plan de Lucha contra la Pobreza* promogut pel Govern Basc. Quan el govern comença a implantar les ajudes de renda mínima, una de les persones que en liderava la gestió dins del Departament es planteja la necessitat d'una entitat que s'encarregui de l'acompanyament de les persones en situació d'exclusió que seran perceptores de la renda mínima. D'aquesta manera Sartu neix com a programa vinculat a la renda de garantia d'ingressos, que es desenvolupa a tota la comunitat autònoma del País Basc.

La federació treballa amb la finalitat de la incorporació social de persones sotmeses a situacions de marginació o desavantatge social, promovent canvis tant en aquestes persones, com en la societat en la que es troben. Per una banda l'activació es duu a terme informant sobre tot tipus de recursos socials, i a través de formació i capacitació específica, orientant i motivant a la persona per a que aconseguixi establir el seu propi procés mobilitzant els recursos personals dels que disposa. Per altra banda, la segona línia estratègica, la d'intervenir a l'entorn per a aconseguir una consciència social integradora, es treballa visibilitzant i denunciant situacions generadores d'exclusió, elaborant i gestionant projectes que possibiliten la integració social, i participant en tots aquells àmbits on pot exposar els seus plantejaments. Aquesta implicació explícita en la sensibilització per la transformació social és potser la característica més innovadora que l'entitat ha anat desenvolupant amb el pas del temps.

En l'actualitat Sartu ofereix sis tipus de serveis: els d'atenció i acompanyament social i laboral²²⁰; els de formació per al treball; els de consultoria social; els de formació socio-personal; els de promoció de l'economia amb valors alternatius solidaris i responsables; i els de dinamització i desenvolupament comunitari. Els inicis de l'activitat de l'entitat però, foren molt lligats a un perfil concret de persones en situació d'exclusió social, els drogodependents, i les línies de serveis que oferia l'entitat eren bàsicament les vinculades a la formació i la inserció laboral d'aquest col·lectiu. Els perfils de les persones usuàries s'han anat transformant de la mateixa manera que també han anat evolucionant els objectius de l'entitat respecte el treball amb les persones en situació d'exclusió social²²¹. En l'actualitat des de l'entitat es destaca que hi ha objectius que no es corresponen únicament a la vessant laboral de la incorporació social sinó que involucren d'altres àmbits a part del laboral.

Com s'ha apuntat el treball per a la incorporació social des de la vessant comunitària és l'aspecte més innovador i socialment creatiu de les claus amb les que treballa l'entitat en l'actualitat. Des de Sartu es planteja la necessitat de parlar de ciutadania considerant mecanismes per facilitar la visibilització de persones en situació o risc d'exclusió social, o en processos d'inserció social, en espais i serveis públics com ara piscines o biblioteques. En aquest sentit l'entitat treballa, no només la inserció laboral sinó també la millora de la sociabilitat de les persones en situació o risc d'exclusió.

220 Sartu consta de varies empreses amb les que treballa la inserció socio-laboral que abarquen diferents sectors de l'activitat econòmica (consultoria especialitzada en accessibilitat; restauració, reformes i interiorisme; educació infantil i llars d'infants; serveis a la 3ª edat; telecomunicació comunitària; animació, oci i temps lliure; serigrafia tèxtil; missatgeria ecològica; serveis de neteja).

221 El 2009 un 40% de les persones amb les que treballava l'entitat responien al perfil de persones immigrades. En coherència amb aquests canvis a mesura que l'entitat ha anat guanyant en experiència també ha incidit en plantejar que la incorporació social és un procés que implica tant a la persona que n'és protagonista per estar en situació de marginació o de desavantatge social, com a les persones que conformen el grup social del que la persona ha quedat al marge. Un altre perfil que ha crescut arrel de l'inici de la crisi econòmica el 2008 és el dels aturats de llarga durada.

L'entitat en termes d'innovació ressaltava la importància de gestionar el coneixement. En aquesta direcció cerca l'aliança estratègica amb d'altres àmbits com ara la universitat, així com la millora, a través de l'estudi dels processos d'inclusió, de la relació amb entitats també de fora del tercer sector. Entre els signes d'identitat que l'entitat ressaltava com a propis ocupa un lloc important el treball en xarxa amb altres agents del territori. Aquest plantejament vertebrava l'eix de promoció de l'economia amb valors solidaris i responsables que es centra no només en el treball en xarxes de lluita contra la pobresa sinó també en la promoció de les finances ètiques, una àrea d'innovació que des de l'entitat es considera que aporta valor al foment de la inserció sociolaboral.

En l'anàlisi de les relacions amb el Govern Basc Sartu té un lloc privilegiat respecte d'altres entitats del sector per ser una federació amb presència a diferents territoris. Les comissions de treball entre les diferents entitats que formen la federació per establir una base metodològica comú suposen una fortalesa en les relacions de governança amb el govern autonòmic. Una fortalesa que suposa tant un avantatge competitiu alhora d'obtenir la licitació de programes definits per les institucions públiques que són oberts a concurs com és el cas del Programa AUZOLAN²²², com un estímul per a la presentació de projectes i serveis dissenyats per la pròpia entitat que són proposats per l'entitat a les administracions.

Tot i aquesta consideració de l'entitat com a centre col·laborador de l'administració, la forma de finançament amb la que ha treballat majoritàriament l'entitat fins ara ha estat la subvenció. Això suposa que l'entitat reconegui obertament les distintes dificultats que es deriven del finançament via subvenció, en quant a retràs en els pagaments, inestabilitat laboral o incertesa sobre la possibilitat d'execució, fins i tot en programes que porten temps desenvolupant-se de manera conjunta amb les seves modificacions pertinents. Dificultats que no només són generadores de frustració sinó que són percebudes com a mostres de falta de reconeixement social i públic de la tasca desenvolupada per l'entitat. En l'anàlisi d'aquesta situació l'entitat es compara amb el sistema educatiu, en quant a àmbit que treballa amb una vocació d'execució de polítiques públiques però que gaudeix d'unes condicions més estables mitjançant la fórmula de la concertació.

En aquest aspecte, el 2009, el desenvolupament de la Llei de Serveis Socials i la Llei de Garantia d'Ingressos es percep com una ocasió per posar sobre la taula diverses de les reivindicacions del sector i avançar en la definició no només de qui fa què, en l'àmbit dels serveis socials i la inclusió social, sinó també de en quines condicions ho fa. Tot i així s'és conscient del poder relatiu, no només de l'entitat sinó que també del tot el sector, sobre l'efecte

²²² El Programa AUZOLAN és un programa subvencionat pel govern basc per a la inserció laboral de persones en situació o risc d'exclusió.

particular de la seva participació en els processos d'elaboració normativa.

(...) es una participación, muy desde lo que tu eres entonces nosotros sí participamos con inclusión social, en el consejo vasco de drogodependencias, en las mesas de inserción que establecen los distintos territorios históricos, a nivel municipal también, consejos de bienestar social, y luego a través de las redes, REAS; EAPN, GIZARDATZE²²³ (...) y estas redes están participando (...) también es verdad que nosotros a nivel histórico siempre hemos sido así retroactivos, nosotros, cosas que no veíamos, que carecían, hemos presentado documentos, hemos pedido reuniones, hemos planteado nuestras dudas, aportaciones (...) Ahora hay distintos niveles de participación, de consenso y de negociación, una cosa es las aportaciones que pueden hacer las entidades de carácter social y otra cosa es darle el sentido que llevan gobierno con diputaciones, con ayuntamientos, entonces el peso específico de cada una de las partes es diferente, sí podemos hacer aportaciones, y hay veces que dicen, sí esto que dices está bien, pero hay otras veces que pues porque las negociaciones, a ese nivel más inter-institucional van por otro lado. (...) en la definición de la Ley de servicios sociales, o de la Ley de Garantía de ingresos, las entidades del tercer sector participaron, bien a través de partidas que se iban haciendo o a través de los distintos consejos en los que participamos, esas aportaciones hubo algunas recogidas y otras no, la negociación iba en las dos leyes con diputaciones y ayuntamientos (Karmele Artaraz – Sartu (2009))

En el desenvolupament normatiu de la llei de serveis socials, des de Sartu es destaca que les entitats del tercer sector bàsicament han esdevingut testimonis de les negociacions entre govern base, diputacions i ajuntaments per la definició de la *Cartera de Servicios Sociales*. Una norma orientada al repartiment de tasques entre administracions en l'àmbit dels serveis socials, reordenant el sector mitjançant l'elaboració d'un mapa de recursos i un pla estratègic dels serveis socials al qual s'han d'adaptar totes les escales administratives de la funció pública.

Pel que fa a la normativa sobre inclusió social, des de Sartu es destaca que tot el que fa referència a mesures d'activació, d'inclusió activa, implica l'amalgama de l'àmbit social i el laboral i es tracta d'un àrea difícil de regular per manca de transversalitat interdepartamental dins les pròpies administracions. No queda clar on quedarà ubicada cada cosa d'un àmbit a cavall del sistema d'ocupació, el sistema de serveis socials i el sistema educatiu.

(Veure fitxa econòmica Sartu GAZTAROA i entrevista a Karmele Artaraz a l'apartat d'annexes)

5.1.3- Goiztiri

L'associació neix el 1994, fruit d'una iniciativa de Càritas a Barakaldo, com a pis d'acollida per a persones amb problemes vinculats a la drogoaddicció. El 1995 l'entitat es consolida amb l'execució d'un projecte europeu HORIZON que implica passar d'un pressupost de 500.000 pessetes a un de 50 milions. En aquest projecte es treballa en el desenvolupament de metodologies amb entitats de característiques similars a d'altres territoris europeus²²⁴. A partir

²²³ REAS (Red de economía Alternativa y Solidaria), EAPN (European Anti-poverty Network), GIZATEA (Asociación de Empresas de Inserción del País Vasco), GIZARDATZE (Asociación de Entidades de Iniciativa e Inserción Social en Bizkaia).

²²⁴ Des de l'entitat es destaca la importància del coneixement d'experiències similars en contextos diferents, plantejament que es corrobora per la participació d'aquesta en programes europeus d'intercanvi de bones pràctiques. En el desenvolupament de metodologies l'entitat considera atentament el desenvolupament

de 1997, un cop finalitzat el projecte europeu, l'entitat busca l'encaix i la pròpia sostenibilitat com a plataforma que reuneix diverses iniciatives de treball dirigides a millorar la qualitat de vida de persones en situacions de vulnerabilitat. L'any 2000 l'entitat llança un taller d'ocupació que es convertirà amb el temps en un centre per a la incorporació socio-laboral amb diferents mòduls d'aprenentatge i varis itineraris formatius que inclouen, entre d'altres, l'atenció a menors estrangers.

El plantejament metodològic de Goiztiri es basa en la integralitat. El caràcter socialment innovador de la iniciativa rau en la consideració del treball transversal de les diverses àrees que conformen la quotidianitat de les persones sotmeses a dinàmiques d'exclusió. Els itineraris d'inserció social de Goiztiri es posen en marxa en l'acolliment en albergs, passen per la formació en habilitats bàsiques, i evolucionen fins a l'aprenentatge de l'estalvi i l'emancipació personal en pisos tutelats, així com el desenvolupament d'activitats formatives específiques, paral·leles a la inserció laboral.

L'entitat ha desenvolupat un sistema de micro-mòduls formatius d'habilitats bàsiques per al treball²²⁵ a partir dels quals es deriven persones a empreses d'inserció on s'especialitzen mantenint un contacte tutorial amb Goiztiri. L'entitat es concentra en fer èmfasi en els hàbits i comportaments que faciliten la incorporació a l'esfera laboral, atenent als diferents perfils de persones en processos d'incorporació sociolaboral²²⁶ i procurant fer aliances amb els sectors que considera en cada moment que són estratègics a l'hora d'oferir llocs de treball per a persones en procés d'inserció.

A aquesta intermediació laboral s'hi afegeix el desenvolupament a partir de 2004, amb col·laboració amb la caixa d'estalvis BBK, d'una empresa d'inserció social amb diferents àrees de negoci. Aquesta iniciativa que es planteja com a empresa d'inserció no finalista²²⁷, s'ha

d'investigació comparativa a nivell europeu, per donar a conèixer així com contrastar l'ús de determinades solucions tècniques. Es destaca des de l'entitat que en les diferents fases de desenvolupament que ha tingut l'associació la cerca d'altres experiències amb les que intercanviar impressions ha estat una constant.

225 El *Taller de Multifuncions* es compon de diversos mòduls formatius en el que els usuaris/es s'inicien en l'aprenentatge bàsic de competències tècniques pel que fa als oficis de la construcció (paleta, pintor, electricista, lampista i fuster) en el cas dels homes, i dels vinculats a la cura de persones dependents i el servei domèstic, en el cas de les dones. Amb cada persona s'estableix un pla d'intervenció personalitzat en el que es dona resposta a les necessitats detectades en l'avaluació inicial. De manera complementària i sota la idea de fomentar 'l'aprendre treballant', l'entitat promou la subcontractació de peonatge a empreses especialitzades en sectors susceptibles de donar cabuda a persones amb problemes d'integració social.

226 Per exemple un dels serveis específics orientats al tractament de problemàtiques concretes de caràcter socio-educatiu és *Beste Bide*. Aquest servei té per finalitat afavorir la incorporació de persones que tenen problemes judicials. El programa ofereix orientació social i psicològica específica, es co-responsabilitza del compliment dels treballs en benefici de la comunitat estipulats per les condemnes de les persones implicades, i disposa d'un pis especialitzat en el recolzament residencial i de vida quotidiana de dones que han estat recluses, o que encara ho són i disposen de permisos.

227 Una empresa d'inserció no finalista és aquella en que les persones que es troben en processos d'inserció no es poden quedar, a la llarga, treballant indefinidament en el temps, dins de la mateixa empresa. Les empreses de tipus finalista sí que ho permeten en canvi.

construït de manera paral·lela i coherent amb el procés de regulació normativa del sector. A través d'aquesta empresa d'inserció realitza aliances tècniques amb empreses de sectors susceptibles d'incorporar a persones en situació o risc d'exclusió social, que aporten el *know-how* i la formació específica que cal en cada cas.

Recentment l'entitat ha desenvolupat un programa d'accés a l'habitatge per a persones que pateixen dinàmiques d'exclusió residencial que ha tingut molt impacte en quant a transcendència informativa a l'esfera pública. El plantejament d'aquest programa, per la seva novetat i per la seva efectivitat contrastades, disposa de diverses característiques que el permeten donar a conèixer com a estratègia socialment creativa²²⁸. *Etxeberri* que en èuscar vol dir 'casa nova', va néixer de l'observació que moltes de les persones amb les que l'entitat treballa, sobretot immigrants, eren discriminades a l'hora de llogar un habitatge. Els responsables de l'entitat van observar que el rebuig dels immigrants com a llogaters es repetia de manera continua, encara que les persones en qüestió disposessin de feina. En conseqüència el 2006 l'entitat va començar a desenvolupar la intermediació entre persones propietàries i inquilines proporcionant informació, assessorament i la gestió integral de l'habitatge llogat. En la web de l'entitat el programa es defineix com 'un servei d'intermediació immobiliària que garanteix imparcialitat entre els interessos legítims d'ambdues parts'. L'associació ofereix un compromís tant de solvència econòmica per part dels inquilins com de manteniment en òptimes condicions de l'habitatge als propietaris.

L'activitat empresarial que desenvolupa Goiztiri mitjançant l'empresa d'inserció suposa beneficis que es reinverteixen en projectes de cooperació amb països del tercer món o es destinen a la caixa comuna d'uns fons de garantia per a desenvolupar accions que no compten amb el suport de finançament públic. La major part del finançament dels programes que gestiona l'entitat prové de les administracions públiques, en molts casos en forma de conveni i en d'altres en forma de subvenció. En conseqüència l'entitat percep a l'administració, en les seves distintes escales de governança, com a client principal²²⁹.

Aquesta intensa col·laboració amb les administracions es tradueix també en forma d'una postura proactiva amb el sector públic. L'entitat no dubta a perdre protagonisme i guanyar efectivitat vinculant-se a les autoritats locals en el desenvolupament dels seus programes. Per

228 La perspectiva socialment innovadora del programa *Etxeberri* implica el fet que el gener de 2009 rebés la distinció de millor actuació en habitatge per part de la *Asociación de Promotores de Vivienda y Suelo* (AVS Euskadi). A través d'aquest programa Goiztiri havia facilitat aleshores l'accés a un habitatge digne a 107 famílies o grups de convivència, cobrint les necessitats de 320 persones.

229 Segons informa l'entitat la part conveniada representa un 75% de l'activitat de l'entitat. A desembre de 2009 l'entitat comptava amb nou convenis, dos contractes i trenta vuit subvencions. La part subvencionada representava aleshores un 25% del total i tot i que si queia es notaria des de l'entitat es destacava que no suposaria un dalt a baix per l'estructura de la iniciativa.

exemple l'entitat ha incidit especialment en el tractament del fracàs escolar a les escoles i instituts de Baracaldo. Goiztiri es reconeix com a pionera en promoure la figura de l'educador escolar, que fa de mediador entre pares i professors, promovent el treball coordinat en la millora de les tècniques d'estudi i la motivació dels alumnes, orientant la lluita contra l'absentisme escolar. Una figura que ha passat a ser presa en consideració com a política municipal.

Pel que fa a la participació formal en les dinàmiques consultives promogudes per l'administració l'entitat s'alinea amb les xarxes de representació del sector social. Tot i així destaca l'existència d'incoherències dins el propi sector, amb situacions que denoten mancances en la coordinació.

(...) todavía no estamos lo suficientemente ajustados. Por ejemplo los niveles de competencia. Tiene que haber una mejor articulación y ordenamiento del sector, por pactos entre nosotros. Ves un tema que sale una convocatoria y entran cuatro entidades, que estas trabajando en no se cuantas redes, y luego entras a competir. Entonces, llegar a los pactos de caballeros, de estructurar el sector, organizarlo, y así tener potencia. (Jesus Castanedo – Goiztiri (2009))

També des de l'entitat es destaca la incertesa que acompanya a les associacions no governamentals, pel fet de ser tant dependents de l'administració pública i molt sovint no poder queixar-se de determinats tractaments rebuts per part d'aquesta. La crítica a l'acció de l'administració pública es centra en el condicionament que es troba aquesta a l'hora de rendibilitzar les accions en forma de suports electorals, cosa que implica en molts casos pals a les rodes pel desenvolupament de l'activitat de les entitats que defensen els interessos dels grups socials més vulnerables. El interessos dels actors dins el sector públic, i també del privat, passen sempre per davant dels interessos del tercer sector, des de la perspectiva dels responsables de la iniciativa.

(Veure fitxa econòmica Goiztiri i entrevista a Jesús Castanedo a l'apartat d'annexes)

5.1.4- Fundació Futur

L'entitat neix el desembre de 1996 quan un grup de persones vinculades a l'entorn penitenciari i el treball per la inserció social de col·lectius en situació d'exclusió veuen amb preocupació les dificultats de les persones ex-preses per trobar feina un cop assoleixen el tercer grau o surten definitivament de la presó. A partir d'una ajuda inicial d'Acció Solidària contra l'Atur, la Fundació La Caixa i Càritas Diocesana de Barcelona, un nucli primitiu de set persones liderades pel capellà de la Model funden l'Associació Promotora de la Fundació Futur, que s'orienta al sector de la confecció i els manipulats, i que s'ubica en dos petits espais

cedits per la congregació de les Germanes Hospitalàries al barri del Putget de Barcelona. L'entitat constava aleshores d'un petit taller de confecció i de manipulats de llums i va començar treballant amb els mateixos clients i proveïdors amb els que comptava a dins de la presó. En aquest primer moment en aquest taller varies persones derivades d'institucions penitenciàries desenvolupaven feines a mà per altres empreses encara que l'entitat de seguida va ampliar el col·lectiu de persones susceptibles de ser contractades a qualsevol persona en situació d'exclusió social o laboral, al marge de la seva vinculació o no a l'entorn penitenciari.

El primer impediment amb el que es va trobar l'associació és que el sector de la confecció i dels manipulats es mostra com a poc efectiu en els objectius d'inserció. La viabilitat econòmica del sector implica també replantejar el projecte que és veu cada cop més difícil, ja que els sous que pot pagar l'associació són molt baixos i la qualitat del treball ofert és també molt baixa. Ben aviat es comença a pensar en d'altres activitats empresarials que permetin l'objectiu de la reinserció dels treballadors que segueixen processos d'incorporació sociolaboral. En la creació de llocs de treball de qualitat és doncs on es posa de relleu la capacitat innovadora socialment creativa de les empreses d'inserció com Fundació Futur.

El 2000, coincidint amb la reconversió en Fundació, l'entitat canvia d'activitat empresarial i considerant les necessitats del mercat s'orienta a dur a terme activitats relacionades amb el món de l'alimentació i l'hostaleria. La restauració és una activitat molt més rendible, més creativa, amb uns salaris més alts que, en definitiva, fa la reinserció laboral molt més fàcil. L'entitat canvia de seu a un local al centre de la ciutat, cedit per la mateixa congregació religiosa, on es disposa d'una petita cuina que s'haurà d'anar ampliant a mesura que es doni el creixement de l'activitat²³⁰. També en aquest moment el Patronat de la Fundació introdueix nous criteris entre els objectius i la missió de l'entitat que a part de la contractació, formació i reinserció laboral de persones en situació d'exclusió, contemplen l'ús, venda i promoció del comerç just, i la recerca de la sostenibilitat social, econòmica i ambiental a través de l'activitat que desenvolupa. Aquests criteris rectors, molt vinculats a la concepció de la innovació social en tant que redistribució, empoderament i transformació de les dinàmiques de poder, impliquen la consolidació i popularització de la noció de 'restauració sostenible'. Una definició que amb el temps canviarà cap al concepte de restauració saludable i esdevindrà un dels principals processos d'innovació social per els que aposta l'entitat en l'actualitat. El creixement de

230 El 2001, l'entitat inaugura un establiment obert al públic, al centre de la ciutat, el Cafè Just, i posteriorment altres centres de treball, amb la finalitat, a més de crear llocs de treball, de formar ajudants de cuina, de pastisser/a i de cambrer/a, que en el futur puguin treballar amb garanties en el mercat laboral normalitzat.

l'activitat, especialment fort a partir de 2005²³¹, implica que des de febrer de 2009 l'entitat es traslladi a una nau industrial al districte de Sant Martí – Verneda. La nova seu compta d'un pis habilitat per oficines i magatzems i una planta baixa molt àmplia on s'hi situa una nova cuina central²³², que obre la possibilitat al desenvolupament de nous projectes²³³.

Quan s'entra en l'avaluació de les relacions amb les administracions públiques, al marge dels vincles de col·laboració i finançament per a la inserció de persones derivades de Serveis Socials de l'Ajuntament de Barcelona i de serveis penitenciaris de la Generalitat²³⁴, les relacions amb les administracions s'analitzen des d'una perspectiva eminentment comercial. Es destaca, per exemple que l'entitat presta serveis a l'ajuntament de Barcelona, oferint un servei de menjador als seus treballadors.

També en l'avaluació de les relacions comercials de l'entitat amb l'administració es fa referència a l'establiment de reserves de mercat, segons les quals s'han de contractar determinades quotes de serveis a empreses d'inserció social. En aquest aspecte el factor personal de coneixença i simpatia intervé en la consideració per part de l'administració de la contractació de l'entitat. Des de Fundació Futur es destaca el fet que l'entitat fins ara no ha fet mai acció comercial, que fins ara el creixement s'ha donat pel boca orella i que la contractació de l'entitat per part de diferents departaments de l'administració va molt relacionada a les voluntats particulars de cada agent contractant.

Pel que fa a la valoració de la participació en la presa de decisions des de l'entitat es manté una actitud crítica. Sobre la definició de la normativa vigent aplicable a les empreses d'inserció l'entitat es mostra crítica tant amb la manera com ha estat desenvolupada, sense participació del

231 L'entitat ha observat al llarg dels últims anys com creixia la demanda de càtering que rep per part d'escoles, geriàtrics, empreses i particulars. També en l'actualitat manté un cafè restaurant i ofereix serveis formatius sobre responsabilitat social i restauració saludable, normalment a escoles que volen tractar el tema de la salut alimentària amb els alumnes.

232 El creixement de l'activitat es relaciona per part dels responsables amb l'execució d'un pla estratègic (2005-2010) i suposa també un fort endeutament per les inversions de reconversió necessàries que s'han dut a terme. Com és lògic el rigor de les sumes d'inversió, en la que s'inclouen de manera personal diversos responsables de la iniciativa, implica la cerca d'amortització i l'entrada en dinàmiques de mercat i competència. Un imperatiu que es tradueix en el que podríem anomenar 'angoixa de l'emprenedor social', que implica certa culpa pel fet que la entitat ha d'actuar orientant el seu comportament segons els manaments d'una empresa privada amb l'objectiu de mirar pel benefici i recuperar la inversió feta.

233 A partir de diversos estudis de mercat, l'entitat va detectar el fort creixement dins del sector de la restauració de tres àmbits estratègics: el menjar preparat (5a gamma), el comerç just i els productes ecològics. Basant el creixement en aquestes expectatives, la nova cuina central de l'entitat inclou tres línies de producció: Càtering per a col·lectivitats i grans esdeveniments, producció de plats elaborats i refrigerats, i producció de pastisseria de comerç just. Tenint en compte el diferencial competitiu de l'ús de productes ecològics i de comerç just l'entitat es planteja la venda, no només al mercat nacional, sinó que també a l'àmbit europeu on el consum responsable té una tradició més arrelada.

234 Fundació Futur contracta persones que provenen dels Serveis Socials de l'Ajuntament de Barcelona o dels programes d'inserció del Departament de Justícia de la Generalitat de Catalunya. Després de rebre formació teòrica interna i si cal externa, incorpora a aquestes persones en l'activitat de l'empresa fins que quan es creu convenient, al cap d'entre 1 i 3 anys, inicia un itinerari personalitzat d'inserció laboral, amb la finalitat de donar-los les eines necessàries perquè puguin assolir una nova feina en el mercat laboral normalitzat.

sector segons els responsables entrevistats, com amb el fet que no ha estat recolzada financerament de manera suficient.

L'any 2002, el Parlament de Catalunya aprova la Llei d'empreses d'inserció, llei pionera a l'Estat espanyol, però que neix també buida de contingut i sense pressupost. L'any 2005, el Departament de Treball de la Generalitat crea el Registre d'empreses d'inserció, i amb el reclam de mesures de foment que a dia d'avui no s'han concretat, obliga associacions i fundacions a crear empreses ordinàries, amb ànim de lucre i amb la denominació EI. Algunes ho fan, i d'altres no. Fundació Futur, per imperatiu legal, ha hagut de crear Futur Just EI, SL de la qual posseeix el 100% del capital. Aquesta nova empresa és qui realitza en l'actualitat tota l'activitat econòmica: restaurant social, servei de càtering, i gestió de cuina de menjadors escolars. (Web de l'entitat <http://www.Futur.org>)

Des de Futur es destaca que el creixement del sector i la seva regulació sense sistemes de finançament suficients incideix en buidar de contingut i fer precari el propi sentit de la inserció socio-laboral. Es suggereix que moltes empreses d'inserció tendeixen a agilitzar la re-col·locació de les persones sense masses garanties. Es comenta la paradoxa que un cop superats els tres anys que contempla la llei com a període en que el personal provinent de situacions d'exclusió social es troba en procés de re-inserció, quan es produeix la desvinculació de l'empresa en la que s'està produint aquest procés, és molt difícil de garantir que el procés d'inserció segueix essent un èxit.

(veure fitxa econòmica de Futur Just S.L i entrevista a Manuel Almirall a l'apartat d'annexes)

5.1.5- Koopera

Koopera és una xarxa social constituïda el 2007 com a cooperativa d'empreses d'iniciativa social²³⁵, té els seus orígens en una iniciativa que combina el reciclatge amb la inserció socio-laboral. Rezikleta, nascuda el 1990, sorgeix a partir d'un grup de joves que treballant en el districte V (Bilbao La Vieja, San Francisco) en l'àmbit de joventut i temps lliure, veuen que és necessari crear oportunitats de treball per a col·lectius amb risc o situació d'exclusió. Amb aquest objectiu posen en marxa una iniciativa empresarial de recollida de residus, especialitzada en mobles i voluminosos, que adopta la forma de cooperativa finalista en la que els treballadors, com a part del procés d'inserció, s'acaben incorporant com a socis de la cooperativa.

La incorporació de les persones inserides com a copropietàries de les empreses d'inserció del grup és un dels principals trets socialment transformadors de la iniciativa. Koopera planteja amb aquesta operació una innovació significativa respecte les empreses d'inserció social

²³⁵ Les empreses d'inserció que formen la xarxa són Rezikleta, Berohi, Ekorropa i Ekiber i es defineixen com a cooperatives sense ànim de lucre.

promogudes per Càritas²³⁶ que es gestionen generalment a partir de fundacions, i no contempen el principi cooperatiu d'empoderament a través de la incorporació a la titularitat de la iniciativa.

L'activitat productiva en que les entitats de la xarxa social Koopera estan especialitzades es defineix per els serveis de reciclatge en les seves diferents vessants. En l'actualitat s'ofereixen serveis vinculats a la millora del medi ambient, serveis de recollida selectiva vinculada al sector tèxtil, de paper, de mobles, d'electrodomèstics, d'envasos, de piles, i en moments puntuals també de matèria orgànica²³⁷. Per altra banda, entre d'altres projectes, l'entitat compta amb la patent d'un model de contenidors i d'un sistema de lloguer de bicicletes que s'està implantant en tot l'àmbit metropolità, promou el consum sostenible comercialitzant productes que provenen del reciclatge, i duu a terme diversos projectes de cooperació al desenvolupament.

L'entitat és també un exemple de treball en xarxa socialment creatiu. Les entitats que formen la xarxa social Koopera comparteixen serveis i s'orienten de manera conjunta a la reflexió estratègica i a la inversió, si cal, en nous projectes. Això ha permès tirar endavant apostes ambicioses com l'atenció a la innovació tecnològica aplicada al sector del reciclatge. L'estructura cooperativa en xarxa permet la consolidació de projectes innovadors com *Koopera Merkatua*, un mercat ecològic i solidari, que a més de productes recuperats ofereix productes de comerç just i alimentació biològica. Aquest projecte suposa la creació del primer hipermercat ecològic i solidari, que pretén trencar la percepció social que identifica els productes de l'economia solidària amb una qualitat menor a la normal²³⁸. A part de l'espai²³⁹ destinat a la venda Koopera Merkatua compta amb una sala d'ús polivalent per a l'organització d'actes, xerrades i tallers de sensibilització sobre comerç solidari, just i ecològic amb capacitat per a 160 persones.

En l'anàlisi de la sostenibilitat econòmica de la iniciativa cal remarcar que entre 2007 i 2010 el nivell d'autofinançament de la iniciativa és del 91%, d'aquests un 48% dels ingressos provenen

236 La iniciativa s'identifica obertament amb el cristianisme de base, considerant que molts dels joves actius en el projecte des dels seus orígens provenen d'aquest ambient, tot i així s'afirma també la presència de persones amb una motivació política en el seu compromís, provinents de l'àmbit dels moviments socials, sobretot de caire ecologista, o antimilitarista.

237 A partir de l'any 1998 sorgeix el projecte *Berohi*, entre Rezikleta i Càritas, que s'especialitza en el reciclatge i la gestió de roba usada. L'any 2005, es posa en marxa *Ekiber* societat cooperativa que agrupa les distintes iniciatives que s'han anat consolidant al voltant de *Rezikleta*, en diferents barris de l'àrea metropolitana (San Francisco, Otxarkoaga, Basauri), amb el suport de Càritas Biscaia.

238 Un exemple de canvi important promogut per l'entitat en l'àmbit de l'atenció als exclosos és que ha aconseguit renovar el sistema de repartiment de roba desenvolupat per Càritas. Les cues per rebre roba de segona mà han estat substituïdes per vals de derivació, repartits a través dels propis serveis socials. D'aquesta manera Koopera ha dignificat el procés de reutilització de la roba, i ofereix la possibilitat d'entrar a una botiga a triar la roba, a les persones beneficiàries d'aquesta ajuda.

239 L'espai, en funcionament en ple centre de Bilbao des de juliol de 2009, compta amb mes de 800 m², ocupa les antigues cavalleries dels tramvies bilbaïns i està adequat amb un disseny acurat i contemporani seguint criteris d'arquitectura ecològica.

del sector públic, un 15% d'empreses privades, i un 28% de particulars. Només un 9% del finançament de la iniciativa depèn de subvencions, segons declaren els responsables de la xarxa. Des de l'entitat es percep que la independència econòmica respecte les subvencions i les ajudes públiques²⁴⁰ atorga a l'entitat un estatus particular entre les empreses d'inserció respecte a les entitats que es basen en la formació per a la inserció. Aquesta identitat es basa també en una forma particular d'organitzar l'expansió de l'entitat de manera molt més progressiva.

(...) Si es cierto que nuestro proceso surgimos más de una orientación al mercado, desde el principio esa clave de sostenibilidad, y de hacer actividades rentables, bien socialmente, pero también económicamente, y si que ahí puede haber otra realidad de empresas de inserción, más o menos la mitad de las entidades que han sido promovidas por entidades, que aquí están muy vinculadas a la formación, a unas entidades promotoras, que vienen más de que estoy trabajando con personas en el ámbito formativo, y a ver si damos el salto (...) pensando en cuáles pueden ser las claves de nuestra identidad y la de ellos, ellos han tenido el formato, de que pensando en un curso de formación, y el educador era la persona que la ponían a hacer de promotor, o líder, o gerente, o coordinador, de la nueva iniciativa empresarial, y entonces, a mi entender eso si que les ha supuesto una cierta debilidad por no estar tan orientados al mercado (...) a nosotros nos ha ido bien un perfil de buenos profesionales, buen componente profesional, con pedrada, que decimos, que tenían unas motivaciones sociales, por las razones que sea para embarcarse en proyectos de este tipo, pero siempre muy orientado por el plan de viabilidad, desde el principio muy claro, y con esa visión (Josetxu González – Koopera (2009))

Un model d'expansió en la que la lluita per la competitivitat es vincula amb una preocupació per la millora de la qualitat tant dels serveis oferts com de les condicions de treball dins de l'empresa. En més d'una ocasió l'administració ha proposat a l'entitat subvencionar l'activitat finançant la diferència dels costos de producció respecte països del tercer món en activitats de molt baixa qualitat. Segurament un factor clau en l'èxit de la iniciativa és que Koopera ha rebutjat sempre aquest model de negoci quan se li ha presentat i ha apostat per la creació de llocs de treball de qualitat innovant en els processos²⁴¹.

La gestió de residus és l'activitat principal a partir de la qual Koopera estableix relacions de governança amb el món local²⁴². En aquest àmbit el 2009 la xarxa social Koopera tenia relació amb 142 ajuntaments als que prestava serveis de recuperació de residus, assolint un impacte en la governança considerable molt lligat a la introducció de sistemes de gestió de residus a l'àmbit local. L'entitat, reproduint les característiques de moltes entitats del tercer sector, també té un

240 El decret de subvencions per a empreses d'inserció social vigent a la C.A. del País Basc des de 2004 atorga uns imports a les entitats en funció del número de persones que es troben en un procés d'inserció, que en comparació a altres comunitats autònomes de l'estat són considerats com a positius.

241 L'entitat ha donat una importància també clau a la innovació tecnològica en el sectors en els que s'ha desenvolupat. El tipus de maquinaria, de vehicles, de tendes, es procura que sigui allò més proper a les últimes tendències del mercat possible. En l'actualitat els camions de l'entitat disposen d'ordinadors incorporats amb programes de gestió de subministres i incidències. A les botigues de la xarxa les ventes es gestionen de manera informatitzada a través de dispositius electrònics que son utilitzades per tot el personal, tant el d'inserció com el voluntariat.

242 La gestió dels residus és l'altre servei en el que estan especialitzades diverses de les entitats que formen part de la xarxa (Rezikleto).

caràcter propositiu²⁴³ en el desenvolupament i la implicació de les administracions en el desenvolupament de polítiques ecològiques.

Al marge de la seva activitat com a provisor de serveis de benestar, Koopera com a membre de xarxes de segon grau, procura impactar en la consideració institucional de la responsabilitat social i ecològica, incidint en la contractació pública, les clàusules socials i la promoció dels mercats tutelats.

(...) nosotros hemos tenido mucha relación con movimientos ecologistas, pero siempre nos hemos repartido los papeles, el que daba la rueda de prensa haciendo de malo era el movimiento ecologista, aunque ha habido una relación muy cercana, incluso a veces nos pedían información de datos, depende de en que momentos, no sólo de denuncia, también a veces ellos más de tocar a los ayuntamientos, de hacer de aval, desde la importancia que ellos pueden tener en sus pueblos determinados, de la valoración, el sector público, el movimiento ecologista que está aquí. El pueblo lo dice, eso ha funcionado de cada uno en su papel. Nosotros éramos entidades que hacíamos más propuestas prácticas, concretas, viables, muy vinculadas al tema de la mediación ambiental, con la inserción sociolaboral, mientras que la parte más de denuncia de control, de vigilancia, si que ha ido, en nuestro caso éste puede ser uno, o las REAS, que te estaba contando, que somos todos, pero no somos ninguno directamente. (Josetxu González – Koopera (2009))

Des de l'entitat es contempla l'existència d'un repartiment de rols entre les entitats socials, les xarxes de representació institucional d'aquestes i els moviments socials. En el cas de Koopera si la vessant propositiva específica en temes vinculats al mediambient es canalitza a través de les pròpies entitats, la funció de pressió política, fins i tot de denúncia o de control de la legislació per part del tercer sector, es duu a terme de manera coordinada per xarxes com REAS o GIZATEA, o en el cas de l'estat espanyol s'articula a través de l'associació estatal de recuperadors d'economia social.

(veure fitxa econòmica Koopera i entrevista a Jose González a l'apartat d'annexes)

5.1.6- Comparativa sobre les entitats orientades al foment de la inserció sociolaboral analitzades a Barcelona i Bilbao.

La dicotomia entre entitats que desenvolupen itineraris de formació pel treball i empreses d'inserció és més acusada en el cas català. A Barcelona la confrontació entre empreses que es dediquen a la provisió de serveis de formació laboral per a persones en situació o risc d'exclusió social, respecte les empreses d'inserció que es dediquen a l'establiment de contractes laborals d'inserció, és més evident que en el cas basc²⁴⁴. L'existència d'aquesta confrontació posa de

243 L'exemple és el cas de Berziklatu, una planta de tractament de residus urbans voluminosos. El projecte fou presentat per Rezikleta a la Diputació Foral de Biskaia. Aquesta va sufragar la construcció d'una planta de 4000 m², amb una potent inversió de 5 milions d'euros. La gestió fou atorgada a través d'un conveni de 25 anys a una empresa d'inserció mixta, amb una participació del 50% per part de la diputació i el 50% per part d'entitats socials.

244 L'existència de diferents tipus d'entitat dins el sector de les empreses d'inserció socio-laboral a Catalunya es posa

manifest que en el context català la competència per els recursos públics té una traducció immediata en les relacions entre les entitats socialment creatives. Una tensió que no s'ha percebut directament en les entrevistes realitzades amb representants d'entitats basques, malgrat que aquests sí que han reconegut que sovint es troben competint per recursos públics diverses entitats que estan acostumades a col·laborar en xarxes de coordinació i projectes comuns.

També la fragmentació de les formes de representació del sector davant l'administració és més acusada en el cas català, que compta amb el referent institucional de la Taula d'Entitats del Tercer Sector, a part de la Xarxa d'Economia Solidària que s'analitza en aquesta recerca, respecte el cas basc que s'agrupa al voltant de REAS-Euskadi com a referent immediat. A Catalunya és possible trobar veus que critiquen la Taula d'Entitats del Tercer Sector, *off-the-record*, com una plataforma dominada pels interessos d'entitats molt concretes del Tercer Sector que gaudeixen d'un tracte de preferència per part de l'administració. Aquesta acusació no s'identifica en el cas basc al voltant de REAS – Euskadi, en l'anàlisi de les relacions de governança de les entitats orientades al foment de la inserció sociolaboral.

Les innovacions legislatives promogudes pel sector, tant la introducció de clàusules socials com la reserva de mercats o la subvenció dels contractes d'inserció, són exemples emblemàtics de l'impacte en les polítiques públiques per part d'aquestes entitats i han estat promogudes en ambdós contextos, essent Catalunya pionera a l'estat espanyol en la introducció d'aquestes mesures.

La manera com el règim de benestar local incideix en la configuració de les entitats socialment creatives d'aquest tipus també es posa de relleu en la comparació de les expectatives de Futur de Sartu (Bilbao) i SURT (Barcelona). Malgrat que ambdues entitats actuen com a entitats provisionals de serveis d'inserció social a les entitats públiques, la precarietat dels contractes amb els que treballen és més acusada en el cas català. Mentre que en el cas català la reclamació que es fa des de Surt a l'administració es centra en el reconeixement del rol d'entitat provisorament de serveis de benestar, en el cas basc, Sartu va un pas més enllà reclamant la concertació dels serveis ofertats.

La tradició de l'associacionisme socialment transformador es fa patent també en la comparació

de relleu en la divisió del sector en dues grans plataformes, la Plataforma Catalana d'Empreses d'Inserció AIREs (Associació Intersectorial de Recuperadors i Empreses Socials de Catalunya), creada el 1995, i ACEI (Associació Catalana d'Empreses d'Inserció) creada el 1997. Si la primera (AIREs) fa referència a la promoció de l'economia social i solidària entre els seus objectius, i reconeix el contracte laboral com el principal indicador d'inserció, la segona ACEI es limita a la promoció d'itineraris personalitzats de formació i treball i inclou empreses bàsicament especialitzades en la formació. Davant d'aquesta divisió el Departament de Treball de la Generalitat promou l'abril de 2008 la creació de FEICAT (Federació d'Empreses d'Inserció de Catalunya), que aglutina a les empreses d'inserció d'ambdues plataformes, i que a nivell de incidència en la governança es percep com un instrument d'organització de les relacions entre el sector i l'administració.

d'entitats en aquest àmbit. En el cas basc, el pes històric del cooperativisme integral es pot intuir en l'observació de la transversalitat d'entitats com Sartu, Goiztiri i Koopera. En els tres casos estem parlant d'entitats que desenvolupen treball federat en diferents seus i departaments compatibilitzant diversos models de negoci, en el cas de Sartu i Goiztiri, compatibilitzant la formació per a la inserció sociolaboral amb la gestió d'empreses d'inserció.

5.2- Entitats orientades al foment de l'economia solidària

Les entitats estrictament orientades a la promoció i al foment de l'economia solidària²⁴⁵ podem agrupar-les en dos grans grups: les dediquen a l'articulació de capital financer per a la consecució de projectes de transformació social; i les que s'orienten a fer pressió política pel reconeixement social del sector, promovent el consum responsable, el comerç just i les xarxes d'intercanvi o mercats socials amb valors solidaris i crítics. Ambdós tipus d'entitats tenen objectius i formes de funcionament clarament diferenciats.

Les cooperatives de crèdit socialment creatives, en aquesta recerca exemplificades pel cas de COOP 57 (Barcelona) i la secció basca de Fiare (Bilbao)²⁴⁶, tenen com a motiu transformador tractar l'accés a recursos financers per part de projectes d'interès social així com a la promoció de l'estalvi responsable desenvolupant un model de banca regit pels valors del pacifisme, l'ecologia i la solidaritat. En concret ambdues entitats treballen en comú en el projecte innovador de consolidar una banca ètica a nivell estatal. En el desenvolupament d'aquest projecte donen una importància molt gran a la gestació d'una xarxa de seguretat organitzacional, i al treball coordinat entre entitats, associacions i persones a títol individual, lligades al territori.

La relació d'aquestes entitats amb les administracions és indirecta, en el sentit de que si bé si que destinen atenció a l'acció d'aquestes i de tot allò que afecta al sector en general, no tenen una dependència directa ni de les subvencions ni dels contractes de l'administració. Tot i així, considerant que la majoria dels socis que formen part de les cooperatives de crèdit sí que depenen del nivell de despesa pública, així com de la tutela que poden realitzar les

245 Per caracteritzar els àmbits d'acció de l'economia solidària, Jordi Garcia, parla de cinc branques: la producció (que comprendria des de cooperatives de treball associat fins a societats laborals o d'altres associacions que produeixen activitat econòmica), el comerç just, el consum responsable, les finances ètiques, i les xarxes d'intercanvi.

246 Fiare també té seu a Barcelona, tot i que no se'n ha entrevistat els responsables. Com s'explica més endavant, COOP57 forma part de Fiare. La relació entre ambdues entitats, que sempre ha estat cooperativa, ha anat madurant al llarg del temps que ha durat la recerca.

administracions respecte el sector, les cooperatives de crèdit analitzades en aquesta recerca exigeixen en la mesura que els és possible la implicació de les administracions en el foment del sector. Com a dades rellevants sobre la participació en la governança per part d'aquest tipus d'entitats cal dir que en el cas de COOP 57 una de les línies de finançament que té més èxit entre les vàries que té engegades és la d'avançament de subvencions atorgades per l'administració pública a entitats del sector social i solidari que un cop atorgades tarden molt de temps en ser efectives. En el cas de Fiare, per la seva banda, destaca l'interès de l'entitat per incorporar corporacions municipals, que tendeixen a ser més sensibles als valors socials de l'economia solidària, a la xarxa de seguretat organitzacional que sosté la iniciativa.

Com a problemàtiques pròpies de les cooperatives de crèdit cal destacar que la seva construcció implica un procés complex. En l'explicació de la història d'ambdues iniciatives es posa de relleu aquesta complexitat, que ha dut, entre d'altres coses a que entre elles s'unissin, COOP 57 forma part de Fiare com a soci promotor. Per altra banda, la construcció d'una banca ètica que pugui oferir els serveis financers que la ciutadania demanda (targetes de crèdit, llibretes d'estalvi...) està requerint el tutelatge d'una institució estrangera, la Banca Popolare Etica italiana, que en l'actualitat, i amb la previsió de retirar-se en un futur proper està fent tasques d'intermediària entre el projecte i el Banc d'Espanya.

Dins del segon grup d'entitats específicament orientades al foment de l'economia solidària presentem dues xarxes d'articulació institucional de tot el sector de l'economia alternativa, que s'ocupen de promoure els valors del comerç just, ecològic i sostenible, així com el consum responsable. Els exemples d'aquest tipus d'entitats recollits en aquesta recerca són la *Red de Economía Alternativa y Solidaria* (REAS) a Euskadi, i la Xarxa d'Economia Solidària (XES) a Catalunya.

La comparació entre ambdues entitats mostra una diferència molt clara en la composició de la massa crítica que impulsa els pressupòsits de l'economia solidària en ambdós contextos. Si a Euskadi el foment de l'economia solidària va molt lligat a les empreses d'inserció, el cristianisme de base i la lluita contra la pobresa, a Catalunya les entitats que fomenten de manera més compromesa els valors de l'economia solidària estan especialment vinculades a un sector concret del moviment cooperatiu, especialment compromès amb els ideals de transformació social que històricament han representat al cooperativisme .

Les diferències en els tipus d'actors que impulsen aquestes entitats poden explicar-se per la composició històrica del cooperativisme en ambdós contextos. Mentre que en el context basc el cooperativisme de treball associat ha estat vinculat estretament amb la perspectiva integral del

grup de Mondragón²⁴⁷, molt actiu i cohesionat, en el cas català el cooperativisme, així com les societats laborals de treball associat, es regeixen per una distribució geogràfica dispersa que ha obligat al sector a un esforç per articular les seves demandes a través d'organitzacions sectorials com són les federacions de cooperatives. Ambdues formes d'articulació del cooperativisme, una de més institucionalitzada, i l'altre de més fragmentada, tindrien un efecte diferenciat en la constitució de les xarxes de suport a l'economia solidària.

En el cas basc, REAS Euskadi neix amb un caràcter clarament independent respecte el cooperativisme de Mondragón. REAS és una proposta molt més lligada a les entitats que treballen en la lluita contra l'exclusió en el medi urbà, avalada i finançada per l'administració pública. La XES neix com a desenvolupament de la secció d'intercooperació de la Federació de Cooperatives de Treball de Catalunya (FCTC), la vinculació amb les administracions, per tant, és mediada a través de la federació de cooperatives i compta amb un finançament públic sensiblement menor que la seva homòloga basca, com s'analitza a l'apartat 6.1.

En l'anàlisi de les relacions de governança tant de REAS com de la XES, destaca que tot i que ambdós desenvolupen pràctiques innovadores similars, com és la popularització de les auditories o el balanç social, la posició respecte les administracions contrasta d'una entitat a l'altra. Mentre REAS Euskadi, i la seva entitat germana GIZATEA, tenen una postura pro-activa molt clara respecte les administracions públiques, i especialment respecte la interlocució amb els partits polítics, per a la pressió en l'adopció de mesures, la XES destaca per una voluntat de no voler restar protagonisme a les federacions de cooperatives i de no realitzar tasques de representació política del sector. Aquesta diferència es pot explicar per l'existència de dos tipus d'atenció institucional a les xarxes de foment de l'economia solidària molt definits²⁴⁸. Mentre el context basc es caracteritza per una implicació gairebé total de les administracions públiques en el foment de l'economia solidària i alternativa, donant una atenció a REAS amb la categoria de servei públic (oferint el *link* permanent entre la web del Departament de Treball i Assumptes Socials i l'entitat, per exemple), o incloent el concepte 'd'Economia Solidària' en la definició del Departament del Govern Basc encarregat del foment de l'economia social; en el cas català,

247 Mondragón Corporació Cooperativa (MCC) és un grup de cooperatives i empreses que constitueix el primer grup empresarial del País Basc i el setè de l'estat espanyol, així com el major grup cooperatiu del món. Va ser fundat pel sacerdot José María Arizmendiarieta el 1956 a la vila d'Arrasate (Gipúscoa). El grup Mondragón està compost per 264 empreses i entitats que es divideixen principalment en tres sectors, financer, industrial i distribució, a més d'abastar també les àrees d'investigació i formació.

248 La diferenciació entre Catalunya i el País Basc en les formes de relació amb l'administració en matèria de foment de l'economia solidària s'estén també a l'anàlisi de les relacions de governança de les entitats orientades al foment de la Banca ètica. Malgrat el fet de ser entitats molt similars amb una relació de col·laboració entre elles molt intensa, en les converses amb el grup promotor del projecte de banca ètica Fiare a Biscaia la consideració de la possible col·laboració de les administracions públiques en la constitució d'una banca ètica contrasta amb una posició d'una interlocució molt més escèptica amb les administracions pel que fa als responsables de COOP 57.

l'atenció de la Generalitat a la XES és gairebé simbòlica per no dir inexistent.

5.2.1- COOP 57

COOP 57 és una societat cooperativa de primer grau orientada a la provisió de serveis financers per a cooperatives. Es va constituir el 1987 quan un grup de treballadors afectats pel tancament de l'editorial Bruguera va decidir crear un fons amb part de les indemnitzacions rebudes per al suport a projectes que perseguissin la creació de llocs de treball de qualitat²⁴⁹. El 1996 va començar a desenvolupar-se com a entitat de serveis financers de manera molt lligada al cooperativisme de treball associat, ampliant progressivament la seva base social a altres tipus d'entitats de l'economia social i solidària. Durant el curs 2002-2003, quan la responsabilitat social financera comença a tenir molta embranzida en l'esfera pública, de manera paral·lela a les mobilitzacions contra la guerra a l'Iraq, la iniciativa rep un impuls significatiu. A partir de 2005 posa en marxa un creixement en xarxa, fruit de l'interès d'altres territoris per l'experiment, que porta a la consolidació de nodes autogestionats a Aragó (2005), Madrid (2006), Andalusia (2008) i Galícia (2009).

Com a organització financera es proposa l'articulació cooperativa i socialment transformadora del capital econòmic d'entitats implicades en l'economia cooperativa, social i solidària. L'entitat subscriu i impulsa la pràctica de les finances ètiques i solidàries que es basen en els principis de coherència, implicació, compatibilitat, participació, solidaritat, cooperació, transparència, reflexió i innovació²⁵⁰. Aquests ideals regeixen l'oferiment d'assessorament i suport tècnic i financer en les activitats econòmiques i/o professionals dels seus socis. Pel que fa a l'orientació social de les entitats que en formen part, atén els objectius d'incidència social i de lluita contra l'exclusió social, promovent l'auditoria social entre els seus membres com a mecanisme d'avaluació de la incidència de les organitzacions en el seu entorn.

249 El marc de referència en el que es gesta l'entitat és el dels anys vuitanta a Catalunya on es creen moltes cooperatives de treball que dins del context de reconversió industrial agrupen molts treballadors que prenen la decisió de continuar amb l'activitat econòmica davant la possible liquidació de les empreses convencionals (Vidal, 2009). Aquest fet, junt amb la popularització, a partir dels anys noranta de les nocions de responsabilitat social aplicada tant a les finances com a l'activitat econòmica, explica l'impuls de la iniciativa.

250 Com a ideari COOP 57 subscriu la Declaració d'Identitat Cooperativa de l'Aliança Cooperativa Internacional: adhesió voluntària, gestió democràtica, participació econòmica, autonomia i independència, educació, formació i informació, cooperació entre cooperatives i interès per la comunitat. La cultura cooperativista implicada en la construcció alternativa de l'economia solidària i recíproca també s'identifica amb els principis del Fòrum Social Mundial. L'any 2000 es realitza a Barcelona el primer congrés de banca ètica.

La dinàmica de gestió de COOP57 es basa en el control econòmic de l'entitat per part dels socis i en el principi d'autonomia social²⁵¹, no depèn de cap altra organització o grup de pressió. Al respecte de les relacions de governança l'entitat reconeix la interlocució puntual en matèria de foment del coneixement de la banca ètica i l'economia social i solidària, però treballa al marge de l'administració segons el principi d'autonomia social. El que es posa de manifest per part dels responsables de la iniciativa és que des de COOP57 no es planteja la necessitat d'acudir a les administracions per demanar suport econòmic ja que es compta amb les col·laboracions suficients per part de la societat civil. L'entitat s'identifica amb una concepció gramsciana d'anar construint una societat paral·lela que funciona amb altres paràmetres.

Per contra, des de l'entitat es reconeix la consolidació de COOP57 com un interlocutor per les administracions pel fet que la banca ètica i les seves alternatives es troben en boga dins del discurs polític. Es reconeix un canvi cultural al voltant dels criteris socials de les entitats financeres, que es manifesta també en el canvi de discurs de moltes de les entitats financeres tradicionals que han augmentat quantitativament i qualitativament la seva obra social.

"(...) La mateixa Caixa, la seva obra social ha augmentat quantitativament però està també parlant de conceptes que fa deu anys no en parlava. Abans tot es reduïa a exposicions de quadres i llars dels jubilats, ara està parlant d'altres coses. Això no és per casualitat, inclòs com a mesura defensiva diria (Ramon Pascual – COOP 57 (2007))

Entre les entitats sòcies que reben préstecs per part de COOP57 es poden trobar a més d'associacions cíviqes, plataformes ciutadanes o fundacions, cooperatives de sectors econòmics tradicionals, no explícitament lligats al tercer sector, que practiquen en la seva organització productiva els criteris de sostenibilitat i responsabilitat social. L'aspecte més trencador respecte la banca tradicional és que els criteris d'ús dels diners es basen en indicadors relatius de risc, però mai de màxim rendiment per a l'entitat, i són decidits pels socis. L'assemblea de COOP57 té la potestat per decidir com es reparteixen els beneficis, ja sigui entre els socis i col·laboradors, o bé reinvertint-los a COOP 57. Atesa la condició jurídica de COOP 57, que és la d'una cooperativa de serveis financers, i per tant no és una entitat bancària, en molts casos no es pot fer altra cosa que dipositar els recursos en institucions financeres convencionals, quan no es poden destinar a préstecs. Per superar aquest inconvenient COOP 57 s'ha implicat en posar en marxa un sistema que permeti una implicació més gran de l'estalviador en la destinació dels seus estalvis. La idea estrella en aquest sentit consisteix a crear cistelles on l'estalviador responsable pugui dipositar els seus recursos i adreçar-los als seus àmbits de preferència. Com a projecte en marxa que combina amb Fiare (l'altra de les

251 L'estructura general es compon d'una Assemblea General, un Consell Rector, una Comissió Delegada del Consell Rector i l'equip de Coordinació i Administració de COOP57. A banda, cada secció territorial té els seus propis òrgans de decisió i organització: Assemblea de Secció, Consell de Secció, Comissió Tècnica i Comissió Social.

entitats financeres analitzades en aquesta recerca) COOP57 té la intenció d'erigir una banca ètica, de propietat col·lectiva, oberta a la possibilitat d'oferir crèdits a persones físiques, a més de seguir en la línia de suport a cooperatives, associacionisme i ONG's.

Com s'analitza al capítol 7, des de COOP 57 es valora amb molta prudència la influència en les polítiques públiques, o les esperances al voltant de la seva redefinició. El sector cooperativista és petit (un cinc per cent de l'economia catalana) i la defensa de l'autogestió, la independència i l'autonomia social implica que el sector no esperi massa de l'administració. Ara per ara, tot i l'apropament de caire institucional, de l'experiència diària COOP 57 destaca que hi ha una part molt important dels diners que donen en crèdit a entitats i cooperatives de l'economia social, en que COOP 57 està fent de banca de l'administració pública. Una de les línies de serveis financers que tenen més èxit de les que disposa l'entitat és la d'avançament de subvencions atorgades per les administracions i entitats públiques, que un cop atorgades tarden molt en ser concedides.

(Veure fitxa econòmica i entrevistes a Ramon Pascual i David Fernández a l'apartat d'annexes).

5.2.2- Fiare - Euskadi

Fiare és un projecte de banca ètica que va néixer al voltant de 2001 a Bilbao. En un principi fou impulsat per una sèrie de persones provinents de l'acadèmia, la universitat, o els moviments socials, així com del context organitzacional de l'església catòlica de Biscaia. En concret el projecte va ser recolzat per 52 entitats que van aportar en el seu inici tres mil euros cadascuna a fons perdut.

L'entitat es planteja la consolidació d'una banca ètica a nivell de tot l'estat espanyol. Aquesta banca ètica es caracteritzarà per finançar activitats solidàries que tinguin com a objectiu un impacte social positiu. Això implica recolzar empreses i projectes socials, mediambientals, culturals i humanitaris, i oferir especial atenció en posar els recursos a l'abast de persones desfavorides i entitats que tracten les dinàmiques d'exclusió. Per l'altra banda el projecte s'orienta a oferir a l'estalviador i a l'inversor responsable la possibilitat de recolzar aquest tipus d'activitats, canalitzant els seus desitjos de decidir de manera responsable sobre l'us que fa dels seus diners l'entitat financera, i més enllà dels serveis d'intermediació financera, el projecte de constitució d'una banca ètica contempla poder oferir els productes d'estalvi que la ciutadania demana, targetes de crèdit, comptes corrents, etc.

La posta en marxa de la Fundació Fiare el 2003 va ser el primer pas d'un full de ruta que ha contemplat el desenvolupament de la iniciativa mitjançant l'aliança amb una estratègia de banca ètica ja madura a nivell europeu, la Banca Popolare Etica italiana. Aquesta cooperativa de crèdit, referent de la banca ètica a nivell europeu i operativa a Itàlia des de 1995 va dissenyar per al projecte Fiare un pla de viabilitat en el que dona suport i recolzament organitzatiu a l'entitat. Durant la fase d'extensió territorial del projecte Fiare actua com a agent de Banca Popolare Etica²⁵².

Entre 2005 i 2009 l'estratègia de l'entitat es basa en la consolidació d'una xarxa de seguretat organitzacional. Un conjunt d'organitzacions de l'àmbit tant de la cooperació com de la lluita contra les dinàmiques d'exclusió social. Organitzacions que treballen en favor de les persones i ecosistemes víctimes del sistema capitalista, entitats de cooperació al desenvolupament, comerç just, banca pro-ecològica, inserció, desenvolupament del cooperativisme, transformació de valors...

En l'actualitat el projecte compta amb presència a Euskadi, Navarra, Catalunya, Comunitat Valenciana, Madrid, Andalusia, Extremadura, Castella i Lleó, i Castella i la Manxa, i compta amb quatre grups promotors més a Balears, Canàries, Galícia i La Rioja. A finals de 2009 superava la xifra del milió d'euros de capital social²⁵³, comptant amb la participació de més de 300 organitzacions i 500 persones físiques, i fixant-se d'objectiu per el 2011, aconseguir arribar a 5 milions d'euros de capital social, xifra que correspondrien a unes 9.000 persones físiques associades i pel voltant de 1.000 socis, persones jurídiques.

El Futur de l'entitat contempla que quan es garantitzi la sostenibilitat econòmica del projecte es produirà la transmissió per part de *Banca Popolare Etica* de tota l'activitat generada per Fiare, creant-se aleshores una cooperativa de crèdit que incorporarà en la seva estructura social a totes aquelles xarxes i entitats que s'han anat sumant al projecte durant la fase d'extensió territorial. Serà aleshores quan la cooperativa sol·licitarà la autorització al Banc d'Espanya per començar a operar en tot l'estat espanyol com entitat financera autònoma amb criteris de banca ètica.

En l'anàlisi de la relació amb les administracions públiques destaca que l'escala municipal ofereix unes característiques de proximitat molt adequades en la cerca d'aliances que està desenvolupant l'entitat. En el procés de construcció de la xarxa de seguretat organitzacional que ha d'impulsar l'entitat es compta amb l'àmbit municipal considerant també el fet que moltes de

252 Fiare promou productes financers (dipòsits i préstecs) de Banca Popolare Etica, que opera sota la supervisió dels Bancs Centrals d'Itàlia i d'Espanya. Entre les responsabilitats de Fiare en la fase d'agent es troben les de realitzar la preinstrucció ètico social i econòmica de les sol·licituds de préstec que només són aprovats per la Banca Popolare Etica a proposta de Fiare.

253 En dret mercantil el capital social és l'import monetari que els socis d'una societat li cedeixen a aquesta sense dret a devolució i que queda comptabilitzat en una partida del mateix nom.

les àrees en les que es vol fomentar la inversió tenen una clara dimensió local (serveis socials de base, habitatge, desenvolupament local...). Per altra banda la complicitat amb les administracions també es percep com una manera de legitimar el projecte.

Fiare se plantea tres preguntas cuándo va desarrollando el proyecto, sobre el proceso, (...) creo que son preguntas muy pertinentes para cualquier organización de la sociedad civil que quiera plantear tránsitos de transformación, son preguntas por la capacidad, por la motivación y por el respaldo social, que las tres preguntas lo que remiten es una cuestión de fondo, cómo mantener a esa entidad cómo legitimada y cómo reconocida cómo legítima para gobernar (...) hacemos mucho hincapié en mostrarnos como una organización capaz de transformar la sociedad, que se mantenga motivada para transformar la sociedad, y que encuentre en el respaldo social también una fuente de legitimidad. En todo ese juego la implicación de las administraciones públicas en el proyecto a nosotros nos parece básico, nosotros repelemos ciertas políticas, no solo ciertas políticas sino seguramente muchos usos arraigados en la democracia representativa, (...) pero eso no tiene nada que ver con que entendamos, o que no entendamos que desde un partido político que no deja de ser una red de capital social humano, entrelazada alrededor de un proyecto concreto de transformación o conservación, y correlativamente las administraciones públicas, cómo servidoras de lo público, tiene que ser un ámbito en el que Fiare confronta y busca la legitimidad. Decimos esto porque en una propuesta de transformación soportada sobre palancas de transformación, gérmenes que vayan creciendo, no nos cabe a nosotros pensar en una alternativa completa al capitalismo, ya fracasó una, no consiguió consolidarse democráticamente. El desarrollar ese proceso, requiere una ciudadanía vigorosa, gente comprometida, gente militante, gente contracorriente, que no es fácil, comprar y votar lo hace un mono, en cambio militar contracorriente, es un momento de agregación, de deliberación ,de debate, de voluntad continua, en esa ciudadanía vigorosa que los proyectos cómo Fiare necesita, es responsabilidad también de las administraciones públicas promover las condiciones para que se recupere el vigor ciudadano. (Peru Sasia – Fiare (2009))

La entitat cerca la influència tant de manera concreta en les polítiques públiques del govern basc, com en general a l'esfera pública, a través de la presència en xarxes com REAS, EAPN, i GIZARDATZE, a nivell del País Basc, i d'altres a nivell internacional²⁵⁴. També, junt a d'altres organitzacions socials basques ha estat part integrant de l'aliança adjudicatària del projecte europeu EQUAL – LAMEGi (2004-2007)²⁵⁵ que ha tractat l'accés al mercat de treball com a garantia per a la inclusió social. Del treball realitzat per les diferents xarxes d'aliances en les que participa amb l'objectiu de promocionar l'economia solidària es destaca que ha tingut efectes en el canvi de posició, per exemple, d'alguns bancs i caixes d'estalvi. En molts casos però aquesta transformació és tant sols una estratègia de màrqueting social posant de relleu el destí solidari d'una petita part de les seves inversions sense remarcar que gran part de la resta d'inversions que realitzen tenen un sentit contrari.

Entre els motius per explicar l'impacte del moviment organitzatiu per a una economia solidària,

254 A nivell internacional Fiare participa en diverses xarxes com INAISE (*International Association of investors in the social economy*) que és una associació internacional de bancs i d'altres organitzacions de finances solidàries. Com a membre adherit participa a la FEBEA (Federació Europea de Bancs Ètics i Alternatius) que és una xarxa d'intercanvi d'experiències i de promoció d'eines comuns per al desenvolupament de les finances solidàries a Europa.

255 EQUAL – LAMEGUI 2004-2007, que abordava la tutela de mercats i la introducció de clàusules socials en els concursos de l'administració pública, ha estat un dels factors clau en la popularització de les finances ètiques dins del parlament autonòmic basc. A efectes pràctics els resultats d'aquesta pressió es perceben com a positius arrel de la introducció recent en l'àmbit competencial de la Direcció d'Economia Social de criteris que contemplin l'economia solidària com un àmbit a potenciar institucionalment.

i del creixement de la popularitat de la pròpia entitat, es ressalta també l'impacte de la crisi. L'entitat es percebuda com una alternativa a la falta de responsabilitat del sector financer que ha conduït a l'actual crisi econòmica.

(Veure fitxa econòmica Fiare i entrevista a Peru Sasia a l'apartat d'annexes).

5.2.3- Xarxa d'Economia Solidària (XES)

La Xarxa d'Economia Solidària (XES) es gesta en un procés iniciat a mitjan dels anys 90 entre cooperatives catalanes i brasileres. El gener de 2001 una representació de la Federació de Cooperatives de Treball de Catalunya assisteix a la Constitució de la Xarxa Global de Socioeconomia Solidària que es realitza a Porto Alegre, dins el marc del primer Fòrum Social Mundial. L'impuls adquirit per aquesta Comissió d'Intercooperació solidària de la Federació de Cooperatives de Treball de Catalunya implica la constitució el 2002 de la Xarxa d'Economia Solidària.

El paper socialment creatiu de la iniciativa es basa en la difusió dels valors i les alternatives de producció i consum que ofereix l'economia solidària. Els valors que regeixen la XES són els propis del Fòrum Social Mundial²⁵⁶. En primer lloc la idea de la transformació de baix cap a dalt: la construcció a partir d'allò local i micro, considerant la mobilització social com un procés que parteix de l'àmbit local i micro i va fins a l'àmbit global i macro. En segon lloc la consideració de que els mitjans han de ser coherents amb els fins. El desenvolupament de tècniques, mètodes i pràctiques de gestió, a més de llenguatges i maneres de relació interpersonal, que han de ser coherents amb els objectius d'una societat més justa i pacífica. En tercer lloc s'afirma la voluntat d'introduir valors morals al mercat. En aquesta direcció l'economia solidària es basa en l'elaboració d'una pràctica i d'una definició del mercat, en tant que institució social, incloent-hi els valors de la solidaritat, la reciprocitat i la corresponsabilitat. Finalment com a quart principi, l'economia solidària es basa en el desenvolupament de processos educatius que promouen en les persones implicades, com també a la societat en general, la consciència de que són productores i consumidores, alhora, i a part d'això generadores de les seves pròpies necessitats. Com a criteris bàsics de la XES en la declaració fundacional s'anuncien una sèrie d'objectius que guien les accions de les entitats involucrades en la xarxa. Es valora que les entitats intercanviïn informacions, productes i serveis; que a part

²⁵⁶ Sota el lema de '*per una economia al servei de les persones, un altre món és possible*' diverses organitzacions de consum, producció, intercanvi, comercialització i finançament encapçalen una crida a cooperatives (de treball, de consum, d'habitatges...), així com a societats laborals, associacions amb activitat econòmica, xarxes d'intercanvi de coneixements i serveis, i en general a totes les iniciatives econòmiques que es poden sentir identificades amb una forma alternativa d'entendre l'economia.

de per la pròpia consolidació com a entitats es preocupin per difondre una manera alternativa d'entendre l'economia; que potenciïn el treball emancipador i no practiquin cap mena d'explotació laboral; que es preocupin per preservar l'equilibri dels ecosistemes, respectant la transició d'aquelles iniciatives que encara no siguin ecològicament sostenibles; que comparteixin part dels excedents en temps, espècies o en diners, per a l'expansió de l'economia solidària; que s'organitzin de forma democràtica i participativa, i finalment, que tinguin una autonomia de gestió davant de les administracions.

Els objectius operatius de la XES són per una banda desenvolupar projectes d'intercooperació, i per l'altra difondre una forma alternativa d'entendre l'economia tot consolidant les iniciatives que formen part de la xarxa. Si en el moment de la seva constitució el 2001 aquesta xarxa estava composta per una vintena d'iniciatives, el 2010, comptava amb el suport d'una seixantena. El finançament des del moment de la seva creació el 2001 fins al curs 2008-2009, s'ha basat en una aportació a fons perdut per part de la Federació de Cooperatives de Treball de Catalunya, que ha estat complementada per les quotes dels socis. A part d'això la xarxa concorre a la cerca de subvencions al Departament de Treball per a costejar activitats puntuals, com ara l'edició d'un catàleg divulgatiu, o a fins i tot acut a la cerca de suport econòmic de fundacions privades, com ha estat el cas en la cerca d'ajuda per la realització d'un vídeo promocional. En l'actualitat, la càrrega de feina que suporta la xarxa és tant sols la d'una persona amb 10 hores de dedicació setmanal²⁵⁷. L'estructura ordinària de socis suporta la despesa de l'entitat a través de les quotes.

El plantejament de la XES respecte les administracions públiques és relativament distant. Des de l'entitat es reconeix una voluntat d'independència respecte les administracions i els partits polítics, que s'explicita en el plantejament de la missió de l'entitat com a coherent amb els principis bàsics d'autogestió i autonomia que identifiquen l'economia solidària. Per altra banda des de l'entitat es destaca la falta de voluntat per part de la xarxa per erigir-se en tant que

257 L'organització de l'entitat es basa en assemblees que es produeixen amb una periodicitat bimensual, i unes comissions de treball que es reuneixen amb una periodicitat mensual o quinzenal. La xarxa compta amb una comissió permanent, que s'ocupa de la presa de decisions entre assemblees, així com de la presentació del pressupost anual i la proposta a l'assemblea de les accions necessàries per al seu desenvolupament. La comissió de comunicació, que s'ocupa de la redacció d'un butlletí trimestral, d'un *newsletter* mensual, i del manteniment de la web de l'entitat. Una comissió anomenada internacional, que s'ocupa del manteniment de la coordinació amb REAS, així com del manteniment, l'establiment i desenvolupament de contactes amb organitzacions tant nacionals com internacionals. Consta també amb una comissió de llibres que s'ocupa de l'edició de nous llibres de la col·lecció de la XES, així com d'augmentar les entitats de suport a la col·lecció de llibres de la XES. La comissió de balanç social, que s'ocupa del balanç social de la XES, cosa que implica el desenvolupament d'un instrument de certificació social, el foment del nombre d'entitats que realitzen el balanç social i l'establiment de contacte amb d'altres experiències similars. La comissió d'alternatives a la crisi s'ocupa de desenvolupar anualment els seminaris de reflexió que planteja la xarxa així com de la visualització d'alternatives per a la seva difusió. Finalment la xarxa compta també amb una comissió d'inter-cooperació que es preocupa d'augmentar la col·laboració entre els membres de la xarxa, així com d'estudiar la viabilitat d'altres i noves formes de cooperació possibles. De cara a 2011, amb l'objectiu d'augmentar la càrrega de feina a una jornada de 30 hores setmanals, s'obrirà la captació de fons a la col·laboració de persones a títol individual.

coordinadora interlocutora del sector amb l'administració. Tot i que es reconeix que això pot repercutir en el volum de finançament públic que rep la iniciativa, i que la participació en la governança no va en contra dels principis de l'economia solidària, el fet que la xarxa agrupi diferents tipus d'entitats, que per la seva banda ja compten amb els seus òrgans de representació sectorials, implica que la xarxa no vulgui competir amb aquests.

(...) la XES tampoc ha jugat mai aquest paper d'interlocutora, a part de perquè mai hagi estat la seva pretensió, perquè cada una de les diguem-ne els components de l'economia solidària, ja té la seva pròpia estructura institucional i els seus interlocutors, la Federació de Cooperatives, de treball, de consum, de crèdit, agràries, de serveis, tot s'agrupen en la confederació i són les interlocutores del món cooperatiu per la administració pública, les societats laborals al mateix temps tenen la FESAL que és la estructura interlocutora, i les fundacions igual, les empreses d'inserció igual, i per tant reben subvencions per ser interlocutores, clar la XES agafa transversalment empreses i entitats de cada un d'aquests sectors, però no és interlocutora, perquè ja té els seus interlocutors davant de l'administració això té el problema econòmic de que ningú et paga per tenir una estructura (Jordi Garcia – XES (2010))

Com es pot observar, l'entitat reconeix la possibilitat de que en un futur la xarxa esdevingui interlocutora de l'administració en matèria específicament vinculada al foment de l'economia solidària. Es destaca però, la recent falta d'acord dins el moviment cooperativista en la definició de la Llei de cooperatives. El sector de l'economia solidària representat per la XES, hereu del cooperativisme transformador, va criticar obertament que el projecte de llei de cooperatives presentat el 2009 perquè no recollia suficientment els valors socialment transformadors del cooperativisme.

Veure fitxa econòmica XES a l'apartat d'annexes

5.2.4- Red de Economía Alternativa y Solidaria (REAS) – Euskadi

La Red de Economía Alternativa y Solidaria neix el 1997 com una xarxa d'entitats que agrupa empreses d'inserció social, cooperatives d'iniciativa social, associacions, federacions o fundacions orientades a la promoció del comerç just i l'economia solidària. La xarxa agrupa una part important majoritària d'empreses d'inserció social, però també compta amb empreses d'iniciativa social, moltes d'elles cooperatives, que s'identifiquen amb l'economia solidària, així com altres tipus de figura jurídica que treballen en el foment del comerç just o la producció ecològica. Inclou en definitiva entitats que treballen en l'esfera econòmica amb una perspectiva de transformació social.

La missió de REAS Euskadi²⁵⁸ és desenvolupar l'economia solidària. Promou la comprensió d'aquesta com una visió i una pràctica que reivindica l'economia com a mitjà i no com a fi, al

²⁵⁸REAS Euskadi forma part d'una federació de xarxes de foment de l'economia alternativa i solidària que agrupa experiències similars a diferents territoris de l'estat espanyol.

servei del desenvolupament personal i comunitari, en les seves distintes facetes (producció, finançament, comerç i consum). L'entitat neix amb la voluntat de fer *lobby* i pressionar a les administracions públiques per a l'adopció de mesures que promoguin el coneixement i la difusió del sector. En aquesta línia, per exemple la xarxa recolza accions orientades a la creació i popularització de recursos financers ètics i solidaris, així com a la sensibilització educativa per a la participació social.

La xarxa neix en un inici sense disposar de capital per a suportar una estructura permanent, i treballa durant els seus primers anys desenvolupant activitats de caràcter intern i eventual que es centren en fomentar la relació entre les entitats membres. Passat un temps la xarxa adquireix volada a partir de la gestió d'un projecte europeu sobre empreses d'inserció i mercats tutelats EQUAL – LAMEGI 2004-2007, en el que varis dels socis membres estan implicats. Un cop superat aquest període l'entitat conserva una estructura de dues persones contractades, eventualment tres, que es sustenta en un 30% per l'aportació de les quotes que paguen les entitats vinculades (43 organitzacions a principis de 2010) i pel que fa la resta l'activitat es sustenta en conveni o subvenció amb les administracions públiques. Depenent de la part del finançament subvencionada per la comunitat autònoma, l'entitat compta amb dues línies bàsiques, una per a la promoció d'accions en favor de la inserció social i laboral de col·lectius desfavorits, i l'altra per a la promoció de la participació ciutadana i les xarxes de recolzament a aquesta.

Per altra banda l'entitat manté un conveni de col·laboració amb GIZATEA, l'associació d'empreses d'inserció del País Basc sorgida del projecte europeu EQUAL-LAMEGUI, per el que es comparteixen moltes activitats així com els recursos tècnics i humans de l'estructura de gestió.

El paper socialment creatiu de REAS es posa de manifest en la cerca d'influència política. En concret desenvolupa un seguiment atent del parlament basc, on ha aconseguit incidir en polítiques de contractació i l'aplicació de clàusules socials. El projecte europeu anteriorment citat culminava amb la definició d'una sèrie de propostes de govern que foren presentades respectivament als parlamentaris de diferents signes polítics. La consolidació de les clàusules socials en la política de contractació pública de les administracions basques, a través de la definició de reserves de mercat per entitats sense ànim de lucre orientades a la producció d'un benefici social, és la principal innovació social en la que ha intervingut REAS Euskadi. Des de l'entitat es destaca que aquesta ha estat possible treballant també de manera directa amb els partits polítics. En concret s'exposa que des de l'entitat s'ha donat molta importància a la interlocució amb els parlamentaris al govern de Vitòria.

L'altra gestió en la que l'entitat reconeix haver aconseguit certa incidència en polítiques públiques és en la introducció de l'economia solidària dins de les línies de treball institucional de la Direcció d'Economia Social del Govern Basc. Aquesta direcció en l'actualitat s'anomena d'economia social i solidària, mentre fins fa poc les seves funcions eren centrades únicament en el foment del cooperativisme i l'auto-ocupació, en un sentit restringit.

Sobre la definició dels esquemes de finançament ideals pel sector l'entitat defensa que les empreses d'inserció social i laboral, com totes les entitats que ofereixen serveis de benestar amb criteris de responsabilitat social i solidària, mereixen una atenció especial. Son entitats que ofereixen serveis a un públic ampli, necessitat d'atenció i que sovint es troben superades per les pròpies dinàmiques d'exclusió social amb les que tracten i que per tant és normal que reclamin la concertació.

Un esquema que en el cas de la xarxa en concret no ha de ser l'òptim, ja que l'objecte d'aquesta no és el tractament amb usuaris de manera directa, com si ho és el de moltes de les entitats per les que es treballa. Xarxes com REAS, orientades al foment de la participació social i a la promoció del treball coordinat entre entitats, poden adaptar-se amb més facilitat a un esquema subvencional si es dona el cas.

(...) En un principio el sector piensa que buena parte de la actividad que hacen las entidades de iniciativa social en general, tiene que estar concertado, una concertación de sobretodo lo que sean servicios de responsabilidad pública. Otra parte probablemente tenga que ver con convenios y se programa una línea de subvenciones, aquellas iniciativas que son propias de agentes sociales, que no tienen responsabilidad pública (...) nuestro caso es distinto, nosotros no trabajamos directamente para esos servicios sociales, para esos usuarios y usuarias, sino que trabajamos para el fortalecimiento de la redes, entonces ahí, es mejor convenio que subvención? Pues nuestra experiencia los últimos años es que casi da igual, porque ya hace años que no hay convenios plurianuales. Depende de que política subvencional haya, si la política subvencional es buena y positiva no pasa nada... (Carlos Azkunze (REAS)- 2009)

La consciència dels beneficis positius derivats d'una estratègia multinivell és la reflexió metodològica més interessant que es desprèn de la història de REAS Euskadi. La gestió del projecte europeu EQUAL – LAMEGU i 2004-2007 va aportar a l'entitat beneficis concrets que han facilitat la incidència política assolida per la iniciativa a nivell de les administracions basques. De l'execució d'aquest projecte se'n deriva la constitució d'una entitat específicament destinada a la promoció dels interessos de les empreses d'inserció al País Basc, GIZATEA, que combina la seva estructura financera i els recursos humans amb REAS. Això assenyala la possibilitat d'aliances estratègiques entre entitats de segon grau amb objectius afins com una metodologia a considerar en contextos de recursos limitats.

(Veure fitxa econòmica REAS i entrevista a Carlos Azkunze a l'apartat d'annexes)

5.2.5- Comparativa sobre les entitats orientades al foment de l'economia solidària analitzades a Barcelona i Bilbao.

El lideratge de les entitats orientades al foment de l'economia solidària informa dels patrons culturals bàsics de l'associacionisme socialment transformador en ambdós contextos. La comparativa entre la *Red de Economía Alternativa y Solidaria* (REAS – Euskadi) i la Xarxa d'Economia Solidària (XES) ens informa de diferències bàsiques en el tipus d'entitats que han liderat les formes d'economia alternativa a Catalunya i al País Basc. Mentre el cas de REAS Euskadi es caracteritza per ser una iniciativa liderada per entitats vinculades a l'àmbit de la inserció sociolaboral i el tractament de les dinàmiques d'exclusió social, la XES catalana es caracteritza per estar liderada per un nucli d'entitats estretament vinculades amb el cooperativisme i les empreses de treball associat. Malgrat ambdues entitats es dediquen al mateix, el foment de l'economia alternativa i solidària, el lideratge, i l'origen d'ambdues iniciatives respon a les característiques particulars del context en el que estan ubicades.

En el context basc, el cooperativisme està fortament institucionalitzat al voltant del grup Mondragón²⁵⁹, que polaritza totes les polítiques públiques de foment de l'economia social, i compta amb una tradició significativa de foment de la responsabilitat social corporativa. Aquest condicionant explica perquè ha estat un grup d'entitats desvinculades del grup Mondragón, amb unes característiques més pròpies de l'associacionisme socialment transformador de caràcter específicament urbà, molt vinculades al tractament de dinàmiques d'exclusió i a la gestió dels efectes de la crisi econòmica, les que han liderat en el context basc el reconeixement de l'economia solidària, per part de les institucions.

En el cas català, per contra, el cooperativisme no compta amb un referent institucional tant compacte com el que representa el grup Mondragón en el context basc. Això explica, perquè la Xarxa d'Economia Solidària (XES), la plataforma que a Catalunya representa el treball en xarxa entre entitats socialment creatives per al foment de l'economia alternativa i solidària, sorgeix en el si del cooperativisme. La XES es crea a partir d'un programa de cooperació internacional de la Federació de Cooperatives Catalanes i agrupa a persones i grups que es senten especialment vinculades ideològicament amb els valors socialment transformadors del cooperativisme.

L'anàlisi comparatiu del lideratge d'ambdues xarxes de foment de l'economia solidària i alternativa es pot estendre a l'anàlisi de l'impacte en la governança per part de REAS i la XES en les administracions públiques. Mentre el règim de governança basc es caracteritza per una

²⁵⁹ Mondragón Corporació Cooperativa (MCC) és un grup de cooperatives i empreses que constitueix el primer grup empresarial del País Basc i el setè de l'estat espanyol, així com el major grup cooperatiu del món. Va ser fundat pel sacerdot José Maria Arizmendiarieta el 1956 a la vila d'Arrasate (Gipúscoa). El grup Mondragón està compost per 264 empreses i entitats que es divideixen principalment en tres sectors, financer, industrial i distribució, a més d'abastar també les àrees d'investigació i formació.

incidència en la realitat social basada en la provisió de recursos i la redistribució, tendint a l'ofertament dels serveis que reclama la societat civil organitzada, de manera oficial, el cas català es basa més aviat amb la consideració de la negociació i la concertació estratègica com a mecanisme de mínims a l'hora d'ofertir atenció a les dinàmiques d'innovació social. Això configura dos tipus d'atenció institucional a les xarxes de foment de l'economia solidària molt definits. Mentre el context basc es caracteritza per una implicació gairebé total de les administracions públiques en el foment de l'economia solidària i alternativa, donant una atenció a REAS amb la categoria de servei públic (oferint el *link* permanent entre la web del Departament de Treball i Assumptes Socials i l'entitat, per exemple), o incloent el concepte 'd'Economia Solidària' en la definició del Departament del Govern Basc encarregat del foment de l'economia social, en el cas català, l'atenció de la Generalitat a la XES és gairebé simbòlica per no dir inexistent.

L'existència d'una diferència substancial en el tarannà de la relació entre entitats i administració pública entre els dos territoris analitzats s'observa clarament en la conversa amb els representants de les entitats. Entre ambdós territoris hi ha una disposició diferencial per part de les entitats a l'articulació formal de propostes legislatives en la matèria del foment de l'economia alternativa i solidària. Mentre en el context basc, REAS – Euskadi valora la interlocució amb les administracions com a necessària i sovint fructífera, en el català el canvi social es planteja des de l'òptica del treball amb la societat civil, canviant hàbits i promovent el canvi des de baix, amb una confiança menor pel que fa a la capacitat de la governança participada de canviar les coses.

La diferenciació entre Catalunya i el País Basc en les formes de relació amb l'administració en matèria de foment de l'economia solidària s'estén també a l'anàlisi de les relacions de governança de les entitats orientades al foment de la Banca ètica. Malgrat el fet de ser entitats molt similars amb una relació de col·laboració entre elles molt intensa, en les converses amb el grup promotor del projecte de banca ètica Fiare a Biscaia la consideració de la possible col·laboració de les administracions públiques en la constitució d'una banca ètica contrasta amb una posició d'una interlocució molt més escèptica amb les administracions pel que fa als responsables de COOP 57.

5.3- Entitats orientades al reconeixement dels drets de ciutadania per a persones immigrades

En aquest apartat s'inclouen aquelles entitats que actuen en contra de la vulneració dels drets humans, i pel reconeixement dels drets polítics, cívics i socials de la població immigrada. La seva acció es centra bàsicament en la sensibilització i la denúncia, com a principals mecanismes socialment transformadors amb els que compta per al foment d'una ciutadania inclusiva.

Les entitats que s'analitzen en aquesta recerca d'aquest tipus són SOS Racisme-Catalunya, SOS Racisme-Biskaia, la Xarxa 9 Barris Acull (Barcelona) i la coordinadora d'entitats de suport a immigrants a Euskadi, *Harresiak Apurtuz*. Si les dues primeres entitats tenen la particularitat de formar part de la mateixa federació a nivell estatal, i compartir per tant molts punts en comú, cal dir que també tenen algunes diferències. Aquestes diferències fan referència a la cultura organitzativa de la seva militància i a la grandària de l'entitat. Tant SOS Racisme Catalunya, com SOS Racisme Biskaia formen part del que es coneix com a entitats de vigília, sensibilització i denúncia en defensa del respecte dels drets humans (*advocacy*) i tenen una clara voluntat de control democràtic sobre les administracions públiques.

Per la seva banda les dues xarxes d'entitats analitzades la Xarxa 9 Barris Acull i *Harresiak Apurtuz* són exemples del treball coordinat entre entitats per al reconeixement dels drets de la població immigrada. Es tracta d'entitats, que partint del recolzament de fons públics, treballen en el foment de l'acollida a la nova immigració, la participació i la vertebració de la cohesió social a nivell local. La diferència entre elles rau en l'àmbit geogràfic d'actuació i el tipus d'entitats que agrupen. La Xarxa 9 Barris acull, que compta amb el suport de l'ajuntament de Barcelona, té com a objecte el foment de la participació i la cohesió social al districte de 9 Barris i agrupa entitats de diferents realitats associatives, des de clubs esportius a associacions de veïns. Per la seva banda la xarxa *Harresiak Apurtuz*, té com àmbit d'actuació tota la comunitat autònoma basca i està formada exclusivament per dos tipus principals d'entitats: associacions d'immigrants i associacions de suport a immigrants.

Les relacions tant de les entitats d'advocacia com de les xarxes d'entitats amb les administracions tenen una vessant discursiva complexa. Es tracten totes d'entitats altament dependents del finançament públic però alhora conserven un esperit crític notable de vigília respecte les accions empreses per les administracions en el tractament entre d'altres temes del racisme i la xenofòbia. Això comporta un esforç considerable per la racionalització del com es pot mantenir la independència respecte les administracions i el sistema polític al marge de rebre'n finançament.

Per altra banda el sector fa referència a un col·lectiu molt poc organitzat, el dels immigrants estrangers, amb uns impediments considerables alhora d'organitzar-se. Els ritmes de treball o les situacions administratives de les persones que en formen part es tradueixen en una forta precarietat associativa. Això conflueix en que les associacions que s'orienten al suport a aquest col·lectiu donin importància al suport del procés d'auto-organització emprès per part dels immigrants, com es percep en el cas de SOS Racisme – Biskaia, o en el cas de Harresiak Apurtuz.

La principal problemàtica amb la que es troben aquest tipus d'entitats és que les institucions socials en les que procuren incidir són macro-organitzacions compostes per molts tipus diferents d'actors. L'acció de negociació i sensibilització que les entitats de defensa dels drets humans emprenen tant amb administracions públiques com amb mitjans de comunicació per a evitar, per exemple, el foment del racisme i la xenofòbia des d'aquestes institucions, és en molts casos contradita per àrees d'aquestes mateixes administracions públiques o dels mitjans de comunicació que no són les que pròpiament negocien o aborden el tema amb l'entitat en qüestió.

5.3.1- SOS Racisme – Catalunya

SOS Racisme és una organització no governamental federada a nivell internacional i amb associacions homònimes en diverses comunitats autònomes de l'estat espanyol. A Catalunya existeix des de 1989 any en que va néixer promoguda per diverses persones vinculades al CITE²⁶⁰ de Comissions Obreres. L'entitat es proposa l'articulació del discurs anti-racista i en pro dels drets humans així com la defensa de les víctimes de la xenofòbia mitjançant la denúncia activa i la pressió per la producció de canvis polítics i legislatius al respecte. La definició de la seva missió com a organització contempla la lluita contra el racisme institucional, contra el racisme social i per un model basat en la ciutadania plena²⁶¹.

SOS Racisme - Catalunya organitza campanyes i mobilitzacions puntuals amb les quals

260 Centre d'Informació per a Treballadors Estrangers (CITE) organisme vinculat a Comissions Obreres (CC.OO).

261 L'entitat es defineix com associació *no governamental, independent, democràtica, de base, pluriètnica i progressista, que mitjançant la no violència activa reivindica l'eradicació completa del racisme i la xenofòbia de tots els àmbits de la societat i en tots els estrats socials (Web de SOS Racisme)*. Denuncia qualsevol vulneració de drets fonamentals, treballant per un model de societat que estableixi la igualtat de drets i d'oportunitats, universalitzant el concepte de ciutadania.

denúncia de manera pública actes de racisme i xenofòbia, i procura promoure actituds respectuoses amb els drets humans²⁶². D'aquesta manera fomenta l'activisme i el compromís ciutadà amb la defensa dels drets humans, com també el treball en xarxa de tots els agents implicats en la lluita antiracista. De manera paral·lela a l'organització de les campanyes l'entitat consta d'una Oficina d'Informació i Denúncies, on es tracten diàriament casos de discriminació racista.

La presa de decisions per part de l'entitat s'organitza a partir d'una assemblea de socis que escull els membres d'una Comissió permanent, que s'ocupa de les funcions de direcció, representació i gestió. Per altra banda l'assemblea escull també el Consell que es defineix com un òrgan de discussió i decisió dels grans eixos ideològics, de discurs i d'estratègia. El finançament de l'entitat es basa de manera especial en l'aportació de la Generalitat i l'ajuntament de Barcelona de qui rep subvencions, així com les quotes de socis, entitats involucrades i privats²⁶³. L'ajuntament de Barcelona ha atorgat a l'entitat l'estatus d'entitat d'interès de ciutat ineludible cosa que implica l'establiment d'un conveni de col·laboració amb aquest. Des de l'entitat es planteja l'objectiu de cara al Futur de que els propis recursos paguin l'estructura de funcionament de l'entitat i que els projectes siguin el que es nodreixi de l'esquema subvencional.

Pel que fa a la seva participació en la governança, l'entitat articula propostes de govern i ha participat en l'elaboració d'esmenes a projectes de llei com la Llei d'acollida de les persones immigrades i les retornades a Catalunya²⁶⁴. El seu paper és clarament de vigília²⁶⁵ respecte les accions de govern i els projectes legislatius que poden afectar al foment del racisme i la xenofòbia i es mostra com a entitat orientada a l'exercici de la pressió política, disposada a la participació en la definició de polítiques públiques. En aquest sentit, abans de la seva extinció

262 Les campanyes de mobilització, sensibilització i denúncia que consten d'activitats pròpies i són establertes de manera estratègica i relativament permanent per part de l'entitat en l'actualitat són: *1 igual 1, pel dret al vot de les persones immigrades, tothom ciutadà; murs: trenquem tòpics per la convivència; fills i filles d'immigrants: re-formulant la ciutadania; per la supressió dels Centres d'Internament per a Estrangers; prou morts a les aigües de l'estret*; i per l'empadronament. De manera complementària, l'entitat reforça la difusió del discurs antiracista mitjançant l'organització de Diàlegs Antiracistes i l'elaboració de documents de reflexió.

263 El 2006 els ingressos pel seu funcionament es basaven en un 29% en recursos propis derivats de les quotes de socis, donacions, serveis i venda de material, un 66% provinents de subvencions públiques i un 5 % de subvencions privades.

264 El 30 de març de 2007 SOS Racisme Catalunya, en col·laboració amb el Observatori del sistema penal i els drets humans i l'Observatori de drets econòmics, socials i culturals presentaven diverses esmenes a la llei d'acollida proposant modificacions de l'articulat, tant de contingut a eliminar com de comentaris a afegir. Superat el tràmit parlamentari la llei fou aprovada pel Parlament de Catalunya el 28 d'abril de 2010.

265 L'entitat té una relació constant amb el Síndic de Greuges a partir de qui articula la majoria de denúncies dirigides a les institucions, gran part d'aquestes vinculades a abusos de poder per part dels cossos policials. A partir de l'observació d'una reiteració de denúncies en determinats àmbits, com ara els cossos policials, l'entitat ha desenvolupat un servei que es basa en l'oferiment de formació de prevenció contra el racisme i que en el cas dels cossos policials s'ofereix a l'escola de policies de Mollet. Un servei que fa extensiu a tot tipus d'institucions, siguin públiques o privades.

es reconeixia l'existència d'una bona sintonia i treball conjunt amb la Direcció General d'Immigració de la Generalitat de Catalunya, desapareguda a gener de 2011 arrel del canvi de govern a la Generalitat. Per contra ni aquesta bona sintonia, ni el grau de finançament públic del que depèn l'entitat no perjudica el manteniment de l'actitud crítica respecte el govern quan ho considera necessari²⁶⁶.

En l'observació dels seus vincles en xarxa amb d'altres entitats socialment creatives es pot observar que té contacte estret amb el teixit associatiu local i desenvolupa mecanismes de col·laboració amb entitats, tant a petició d'aquestes com a iniciativa pròpia.

Pel que fa a la pròpia federació de SOS Racisme a nivell estatal, cal destacar que des de l'any 1995 publica l'*Informe Anual sobre el Racismo en el Estado Español*. Aquest informe ofereix una visió global del problema del racisme, agrupant els fets i denúncies registrats per les distintes associacions federades a nivell estatal en relació a diversos eixos temàtics²⁶⁷. Considerant aquesta preocupació constant per la documentació de la vulneració dels drets humans, així com un paper actiu en la sensibilització i la denúncia, l'entitat és considerada com una referència en la defensa i vigília dels drets humans, no només per les institucions públiques sinó que també pels mitjans de comunicació. Malgrat això l'entitat denuncia que els mitjans de comunicació són molt actius en la problematització de qüestions no rellevants que generen racisme social (ex: l'ús del vel i la regulació de la vestimenta en l'espai públic), i en el cas de les administracions també denuncia esculls difícils de superar com és la defensa que exerceixen els partits polítics de la llei d'estrangeria, contra la que l'entitat està completament en contra.

La principal aportació socialment creativa de l'entitat és que ofereix un exemple de com conjuminar la denúncia i la pedagogia antiracista amb la pressió política per la transformació en favor de la universalització dels drets cívics, polítics i socials. En l'esforç per millorar la difusió de la pròpia pràctica SOS Racisme en l'actualitat declara estar especialment conscienciada

266 En concret recentment l'entitat ha criticat obertament la Conselleria d'Educació per la creació de centres educatius especials per a immigrants coneguts com espais de benvinguda educativa (Comunicats SOS Racisme, 11/07/2008; 5/11/2008; 22/07/2009), o a la Direcció General d'Atenció a la Infància i l'Adolescència, acusant-la d'anar a la cerca de sospitosos susceptibles de ser retornats i d'una manca de voluntat política per vetllar per la tutela i la posterior integració dels menors estrangers (Comunicat SOS Racisme 05/08/2009). L'oposició frontal a la llei d'estrangeria, la crítica a les campanyes de retorn voluntari per a immigrants que s'han quedat sense feina promogudes per l'administració o les campanyes contra els centres d'internament per estrangers són exemples d'accions promogudes per l'entitat que s'orienten a tractar temes que no coincideixen amb la postura oficial de les administracions.

267 Aquests eixos que estructuraven l'informe anual de la federació són: control de l'evolució normativa referent a l'estrangeria a la Unió Europea; casos de desigualtat d'oportunitats per al poble gitano; el reglament d'estrangeria, els obstacles burocràtics i les polítiques d'integració i ciutadania a l'estat espanyol; els fets d'estafa, expulsions i vexacions ocorreguts a la frontera sur, de Ceuta i Melilla; el Futur incert dels menors no acompanyats tant en centres d'acollida com en situació d'indigència; els drets laborals i socials bàsics dels immigrants; el paper de la informació i els mitjans de comunicació en la promoció del discurs polític xenòfob; la generació de prejudicis i estereotips amb la població immigrada; els abusos de poder produïts per membres dels cossos de seguretat; i l'evolució de les opcions polítiques d'extrema dreta.

dominar la seva presència als mitjans, i que aquesta no sigui tant condicionada per l'esclat de conflictes en la convivència. D'aquesta manera per la difusió del discurs antiracista es preocupa per la promoció de materials en suport audiovisual o fer ús de les formes més contemporànies i populars d'art urbà en les campanyes, certàmens, concursos, trobades i demés actes que organitza. També en l'actualitat es preocupa per l'ús d'eines 2.0.

(Veure fitxa econòmica SOS Racisme – Catalunya i entrevistes a Isabel Martínez -Luna i Bernat Aveñoa)

5.3.2- SOS Arrazakeria - SOS Racismo – Bizkaia

SOS Arrazakeria- SOS Racismo Biscaia es defineix a sí mateix com un moviment social per la igualtat de drets, assembleari, independent i pluriètnic. Neix el 1992 quan un petit grup de persones vinculades als moviments socials identifiquen l'augment dels prejudicis entre la població lligat a una afluència cada cop més gran de persones immigrants estrangeres.

Des del principi l'entitat es planteja el treball per eixos temàtics. Treballa l'accés a la targeta sanitària, i d'altres serveis bàsics, per part d'immigrants nous, així com l'anàlisi del racisme des de la perspectiva de gènere. L'entitat duu a terme diferents tipus d'accions i activitats de sensibilització i denúncia, potenciant la informació de les pròpies persones afectades i de tota persona o col·lectiu que vulgui treballar l'anti-racisme.

Les campanyes engegades per l'entitat estan encapçalades per una oposició frontal a la llei d'estrangeria, de la que en denuncien que és injusta, inhumana i ineficaç. D'altres aspectes concrets pels quals fa campanya l'entitat són: a favor de l'empadronament igualitari o en contra de la discriminació de les persones en situació administrativa irregular a l'hora d'accedir al padró municipal i als drets que aquest comporta; contra el silenci o la connivència ciutadana davant dels abusos de poder de caràcter xenòfob o a favor de la denúncia de qualsevol acte de racisme 'No te calles, denuncia'; la campanya contra els abusos discriminatoris en el dret d'admissió, que posa de relleu les pràctiques discriminatòries de determinats espais d'oci nocturn; i la campanya '*que no te dejen sin permiso de residencia y trabajo*', per prevenir a persones immigrades d'abusos i retallades en el context de la crisi econòmica²⁶⁸.

La web de l'entitat (<http://www.sosracismo.org>) compta amb un ampli recull de recursos sobre racisme, entre els que destaca l'informe sobre discriminació en l'accés a l'habitatge i el manual

²⁶⁸ Xerrades, exposicions, accions al carrer, manifestacions, cicles de cinema, informes i l'elaboració de materials de divulgació són algunes de les formes que poden adoptar aquestes campanyes, depenent de les circumstàncies. Entre aquestes des de l'entitat es destaca la manifestació anual contra el racisme i la xenofòbia que es realitza pels volts del 21 de març dia internacional contra el racisme.

per a la prevenció i gestió d'incidents racistes a les aules. A part d'aquests documents s'hi troben els informes anuals que realitza la federació a nivell estatal prenent com a referència les denúncies canalitzades per les distintes associacions territorials, notícies vinculades a l'actualitat, recursos telemàtics organitzats per línies temàtiques produïts per altres entitats o informació sobre les diferents convocatòries que es realitzen amb el tema de l'anti-racisme com a eix. Per altra banda, a la seu de l'entitat, mitjançant l'Oficina d'Informació i Denúncia, s'atenen a persones que han sigut víctimes o testimonis de situacions de discriminació originades per racisme o xenofòbia, situacions generades tant per particulars com per entitats públiques o privades. Un cop valorat si és una discriminació racista es posa a la disposició d'aquestes persones un servei d'assessoria jurídica gratuït²⁶⁹.

L'associació basa l'organització i la presa de decisions sobre tota la seva activitat en les persones militants que assisteixen amb regularitat a les assemblees d'on emanen diverses comissions de treball. Segons informen els responsables de coordinació l'entitat compta amb una vintena de militants actius, majoritàriament gent jove vinculada als moviments socials, i dues centes persones sòcies que col·laboren amb l'aportació econòmica d'una quota anual.

Actualment l'entitat compta amb dues persones contractades a jornada completa per a les tasques d'atenció a l'oficina, coordinació d'activitats, atenció a mitjans de comunicació i gestió de recursos.

Dins dels objectius de l'entitat l'autogestió financera es pretén assolir a través de les quotes que paguen els socis i les ventes puntuals de materials o l'organització d'esdeveniments. Tot i així això dista molt encara, segons els responsables de l'entitat, de ser possible. Així i considerant l'eix de sensibilització que vertebra la missió de l'entitat, aquesta concorre a diferents convocatòries per projectes. L'entitat gestiona projectes del govern base, de la direcció d'immigració i de la direcció de drets humans, que són projectes molt amplis. Per altra banda disposa d'acords de finançament amb entitats privades com ara l'obra social de la BBK que aporten al funcionament seguint la fórmula de la subvenció particular de projectes de sensibilització concrets.

SOS Racismo Biskaia s'identifica com a moviment social de base, constituït de manera assembleària. En aquest respecte es distingeix a sí mateixa com a entitat amb una cultura pròpia respecte a altres entitats que formen part de la federació de SOS Racisme a nivell estatal. Una identitat que garanteix per a l'entitat, entre d'altres coses, el rebutjar l'enfoc assistencial i el

²⁶⁹ El local de l'entitat consta també d'un espai mediateca, el *Centro de Documentación Antirracista Multimedia*, on es poden trobar materials especialitzats per prendre en préstec sobre educació i interculturalitat, anti-racisme, drets humans, revistes, contes, literatura, DVDs, música, jocs, exposicions, etc. Aquesta mediateca està orientada a tots aquells centres, associacions o col·lectius que vulguin treballar aquests temes, a qui s'ofereix un servei d'assessoria pedagògica per a orientar sobre els materials adequats per als diferents destinataris.

clientelisme amb l'administració pública.

Pel que fa a la vinculació amb d'altres estratègies socialment creatives, destaca que l'entitat ha participat activament a la taula per la remodelació social i urbana del barri de San Francisco y Zabala²⁷⁰, fent treball conjunt en xarxa amb la resta d'entitats vinculades al barri, sobretot en la organització d'actes de reconeixement de la diferència i la interculturalitat. Per altra banda és freqüent el treball específic amb les associacions que tracten temes d'exclusió social. Per exemple, amb IZANGAI i ELLACURIA²⁷¹, actives en el camp de la inserció socio-laboral i compromeses amb el diàleg intercultural, té un acord per tractar de manera conjunta les denúncies d'abusos policials a persones immigrades. També es destaca el contacte amb el moviment feminista per tractar conjuntament assumptes vinculats amb la violència de gènere.

Un altre exemple que emergeix en l'anàlisi dels vincles de SOS Racismo amb d'altres entitats és el suport logístic, en forma de cessió de l'espai, que ofereix per a l'organització d'un col·lectiu d'immigrants senegalesos. Des de SOS Racismo es valora molt positivament l'experiència d'aquest col·lectiu d'immigrants senegalesos, anomenat Pueblo Woidolé, que s'auto-organitzen amb fins clarament polítics, de demanar drets, superant els motius culturals o religiosos que acostumen a motivar l'associacionisme immigrant.

De cara a Futur l'entitat es planteja la importància de treballar la incidència en els mitjans, a partir de l'aliança estratègica amb periodistes sensibilitzats, i a partir també de la presència en les xarxes socials. L'estratègia 2.0, de manteniment de la web i presència a la xarxa és cada cop més important i es valora com a molt productiva en la producció de resposta social. L'entitat es converteix, a través de les eines derivades de l'ús social de la xarxa, en una important gestora de continguts, enllaçant informacions i convocatòries.

En l'anàlisi de les relacions de governança amb l'administració l'entitat destaca que la institució amb la que té més relació és la figura del defensor del poble, a qui s'estenen la majoria de denúncies registrades per l'entitat. De les queixes que es canalitzen a través del defensor del poble, les que es destaquen com a més freqüents són les referents a abusos policials o les referents a problemes amb l'empadronament.

Al respecte de les relacions amb els departaments d'immigració de les diferents administracions es destaca que es tracten de relacions de treball constants i cordials, però es puntualitza que es devaluen en el moment que des d'altres instàncies de les mateixes institucions es duen a terme

270 En el context de la Coordinadora de Grupos por la Rehabilitación de Bilbao la Vieja, San Francisco y Zabala, l'entitat ha participat activament en actes de foment de la interculturalitat convinguts amb reivindicacions polítiques al respecte dels drets de les persones immigrades.

271 Izangai Elkartea és una associació sense ànim de lucre que consta d'un programa d'incorporació social a la zona de San Francisco, Zabala i Bilbao la Vieja. El Centro Social Ignacio Ellacuria és una associació creada per jesuïtes que promou la interculturalitat i el diàleg entre cultures.

accions contràries a les dinàmiques que s'estan treballant. En aquest aspecte des de l'entitat es destaca l'existència d'una certa contradicció entre l'àmbit tècnic i el polític, mentre amb l'àmbit tècnic l'entesa dels responsables de l'entitat és pràcticament mecànica, molt sovint es donen situacions en que els acords assolits amb els tècnics de l'administració són contradits per l'acció dels responsables polítics.

(...) El objetivo era transversalizar las cosas y no sido así. El nuevo director de inmigración dice que han faltado crear espacios interinstitucionales en los que sea un poco vinculante lo que diga un plan de inmigración, pero es que no se va a hacer. Yo no veo al gobierno vasco, a la diputación y a los ayuntamientos trabajando de la mano en nada. (June Fernández – SOS Racismo Biskaia (2009))

En definitiva, l'efecte de la participació de l'entitat en la governança es percep condicionat per la falta de transversalitat inter-institucional dels acords establerts, d'un nivell de l'administració a l'altre. En concret l'aplicació del Pla d'Immigració en el que l'entitat ha participat es percep condicionat per la falta de comunicació estable entre escales de l'administració pública.

(Veure fitxa econòmica SOS ARRAZAKERIA i entrevista a June Fernández a l'apartat d'annexes)

5.3.3- Xarxa 9 Barris Acull

Segons indica la web de la Xarxa 9 Barris Acull els inicis de l'organització es poden trobar en el recolzament que el teixit associatiu del districte ofereix de manera espontània al moviment reivindicatiu a favor de la regularització dels immigrants sense papers que desembocà en els tancaments a vàries esglésies de Barcelona durant el gener de 2001. Aquest fet posa de manifest una realitat que es venia percebent a finals del anys noranta²⁷². Una nova realitat que diversos actors del teixit associatiu de 9 Barris es plantegen abordar d'una manera conjunta i transversal. El projecte de la Xarxa 9 Barris Acull neix amb l'orientació de promoure la percepció de les persones immigrants en tant que nous veïns i veïnes. Això es duu a terme promovent la implicació de tot el teixit associatiu del districte en el tractament de la immigració i l'acollida, com a fenomen transversal. La Xarxa 9 Barris acull organitza esdeveniments que potencien una acollida positiva als nous veïns i veïnes que s'incorporen als barris, tractant prejudicis i prevenint actituds racistes o xenòfobes. De manera paral·lela impulsa i enforteix el teixit associatiu del territori, recolzant iniciatives de participació ciutadana, promocionant el voluntariat en tant que mecanisme d'acció i transformació ciutadana, o impulsant accions formatives, que permetin identificar millores en el disseny i la implementació de les polítiques

²⁷² Lourdes Ponce, responsable de l'entitat destaca que fenòmens com la victòria de Le Pen a Marsella el 1998, o l'existència d'un brot racista a Viladecans durant el 2000, van provocar que persones preocupades pel teixit associatiu de 9 Barris es plantegessin la necessitat de tractar el tema de l'arribada d'una nova immigració, posant de manifest l'evidència que el barri, 'estava canviant de color'.

públiques. La combinació transversal a escala de districte d'un rol vertebrador de l'acollida, i alhora de foment de la col·laboració entre les diferents entitats que conformen el teixit associatiu del territori, és el principal tret innovador de la iniciativa.

L'experiència per part dels membres de les associacions del barri preocupats per l'acollida de la nova immigració i vinculats a moviments socials de diverses índoles ha actuat com a factor decisiu en l'elecció de la forma de xarxa que adoptarà la nova organització. En un inici es va valorar que el tema de la immigració afectaria de manera transversal a tot l'associacionisme de 9 barris i que per això la fórmula de la xarxa era la més adient²⁷³. L'evolució de 9 Barris acull ha estat significativa. De les deu entitats inicials es va passar a més de seixanta el 2010, entre les que figuren associacions de veïns, AMPA's, parròquies, associacions culturals i esportives, entitats de lleure i de solidaritat, escoles d'adults, i d'altres. La idea del treball en xarxa implica que cada entitat assumeixi la nova realitat en la seva pròpia agenda i des del seu àmbit de treball específic. Pel funcionament diari la xarxa compta amb un equip de coordinació, que es reuneix cada 15 dies i en el que estan representades entitats de les diferents zones del districte, així com les diferents comissions de treball amb les que es coordinen les principals activitats i serveis que ofereix la xarxa²⁷⁴.

Entre les dificultats amb les que es troba el funcionament de 9 Barris acull sobresurt que el treball en xarxa, en la pràctica, no és gens fàcil d'assumir. Com és lògic, el grau d'implicació de cada una de les entitats que formen part de la xarxa no és mai el mateix. D'altra banda hi ha una gran diversitat, tant per la varietat d'àrees i d'àmbits de treball com per la percepció que es té del fenomen migratori i de les seves conseqüències socials. La necessitat de prendre les decisions de manera consensuada per part de tots els membres es tradueix sovint en problemes de coordinació que són solucionats de la manera més adient possible en funció de les possibilitats en cada cas. Per exemple, a l'hora de signar manifestos en reacció a fets puntuals la xarxa no pot garantir una resposta immediata.

A part dels actes que organitza periòdicament²⁷⁵, els serveis que ofereix de manera permanent la

273 El lideratge inicial de 9 Barris Acull va ser desenvolupat per persones que havien estat en xarxes i moviments socials prèviament. Com es destaca des de l'entitat, les xarxes es poden definir com un instrument d'organització popular molt actiu sobretot en moments de crisi. Els antecedents amb els que comptava la iniciativa eren xarxes com la de rebuig a la OTAN i l'energia nuclear, l'establerta en contra de la guerra dels Balcans, la d'en contra de la guerra contra l'Irak o d'altres xarxes particulars pròpies dels diferents moviments socials com el feminista, per exemple.

274 Aquest equip és el que fa un seguiment quotidià del pla de treball i les situacions conjunturals que sorgeixen en el dia a dia. Les comissions de treball es constitueixen en funció del calendari i segons les necessitats i propostes que van sorgint. En l'actualitat es tracten d'una comissió de seguiment del projecte, una comissió de local i assessoria legal, una comissió de formació, una comissió de sensibilització i difusió, i una comissió econòmica i de relacions laborals.

275 Però més que per aquests serveis, que són orientats específicament a la població immigrada, la xarxa és coneguda a 9 Barris sobretot per l'organització d'actes orientats al foment de la interculturalitat, l'acollida i la participació. En concret la xarxa és coneguda per l'organització periòdica d'esdeveniments de foment de la

Xarxa 9 Barris acull són dos: un d'assessorament jurídic a immigrants per a la regularització de la seva situació administrativa; i un de classes de castellà en hores adequades als ritmes domèstics i laborals dels immigrants (pel matí per les mares, per la nit per els treballadors/es).

La cerca de finançament ha estat des dels inicis de la Xarxa un dels temes clau que ha marcat la relació de 9 Barris acull amb les administracions, en concret amb el districte i la regidoria d'immigració de l'ajuntament de Barcelona. El finançament públic que ha rebut l'entitat ha evolucionat positivament entre 2001 i 2010, passant de l'esquema de la subvenció al del conveni. 9 Barris acull va començar l'any 2001 demanant una subvenció de 300.000 pessetes. A mesura que la xarxa va anar creixent en nombre d'entitats sòcies la regidoria de Drets Civils va apostar per 9 Barris acull i li va donar una subvenció més important. Des de l'inici de 2008 el finançament de l'entitat es basa en un conveni anual al voltant dels 70.000 euros que s'ha anat renovant. El conveni es signa entre l'Ajuntament, la regidoria d'immigració, el districte i el programa 'La Prosperitat Cultura en Acció'. L'organització de la despesa de l'entitat es divideix entre un 50% per a una persona contractada i la resta per a la realització de projectes.

En el recolzament institucional a la consolidació de la xarxa hi intervé també de manera significativa que 9 Barris acull respon a una necessitat percebuda a nivell institucional de vertebració de la participació ciutadana arrel de l'increment de la diversitat social i cultural als barris. L'anticipació i implicació del teixit associatiu en el tractament d'una necessitat que és identificada també per l'administració municipal suposa però també una font de malentesos i tensions, que des de la perspectiva del teixit associatiu, s'atribueixen a la voluntat per part de l'administració 'd'apuntar-se el tanto'²⁷⁶.

(...) el ayuntamiento se cree que porque nos da los 70.000 euros hemos de estar al si Buana, y esto es lo que no acaba de entender, es un tema que claro, quizás nosotros porque somos de la vieja escuela, porque no somos de su cuerda, tenemos mucho más claro el tema de que hay una diferencia, tú estás gestionando dinero público, y yo ya me encargo bien de gestionarlo bien, no nos pongas condiciones, este año hubo una bronca tremenda, que nos tuvimos que editar nosotros los carteles, para el festival de sopas, porque el ayuntamiento, la normativa municipal de las narices, dice que en todo lo que colabora el ayuntamiento hay que poner la banda, y aquí no se ha puesto nunca. Aquí se

sociabilitat veïnal, com són la festa de final del Ramadà, el festival d'Amèrica Llatina a 9 Barris, o el concurs internacional de sopes de 9 Barris. A més d'aquestes activitats, 9 Barris acull realitza periòdicament, un cop a l'any, jornades de reflexió en les que s'alterna, la reflexió interna sobre el funcionament de l'entitat, amb el coneixement d'experiències d'altres llocs relacionades amb els eixos de treball de l'entitat.

276 Des de l'entitat es valora com a positiu que l'administració municipal doni suport a la iniciativa però a través de l'entrevista és fàcil fer ressaltar que l'ajuntament pugui voler treure rendiment de finançar la iniciativa podent controlar el sentit i la orientació de les activitats desenvolupades per la iniciativa. Aquesta polèmica denota una certa memòria latent de les contradiccions que pesen encara sobre les associacions de veïns que un cop superada la transició suposadament 'es van vendre' a l'administració municipal. Una clara consciència sobre que els processos de cooptació política històricament han anat vinculats al finançament de l'associacionisme i al contacte d'aquest amb les administracions públiques. Davant d'això, és normal que per part dels actors del propi moviment associatiu, en l'actualitat, la prudència encara s'identifica amb la independència respecte les administracions i el reconeixement, potser no suficientment destacat per la historiografia del moviment cívic i associatiu, que de rebre diners públics no ha d'implicar necessàriament una relació d'acatament a les directrius de les administracions públiques que concedeixen els diners.

pone, organiza 9 Barris Acull, colobra, el ajuntament de Barcelona, pero bueno, con la banda negra ha habido pelea (Lourdes Ponce – 9 Barris Acull (2009))

Una qüestió que des de l'administració és matisada o si més no relativitzada en els termes de les obligacions que implica sempre la signa d'un conveni. Sense fer referència a que l'administració vulgui o no capitalitzar les iniciatives de la societat civil organitzada, al preguntar sobre aquesta polèmica a responsables de l'administració municipal se'ns remet a que el producte de la col·laboració entre l'administració i el teixit associatiu, malgrat el conflicte, és positiu.

(Veure fitxa econòmica Xarxa 9 Barris Acull i entrevista a Lourdes Ponce a l'apartat d'annexes)

5.3.4- Harresiak Apurtuz

Harresiak Apurtuz, la coordinadora basca d'ONGs de recolzament a immigrants es va constituir legalment el 1997 amb l'objectiu d'obrir camins per a un millor tractament del fenomen de la immigració. Les associacions que constitueixen la xarxa Harresiak Apurtuz són identificables per estar orientades a la prestació de serveis a immigrants. Per altra banda la coordinadora també dona cabuda a entitats orientades al foment de la sociabilitat entre comunitats d'immigrants residents al País Basc.

En la definició de la seva missió Harresiak Apurtuz es compromet amb la cerca de respostes socials i polítiques a la fractura que suposa la immigració per als seus protagonistes i al canvi socio-estructural que produeix en la societat d'acollida. Es compromet amb l'objectiu ideal de la interculturalitat i el més immediat de la convivència basada amb el respecte entre les persones autòctones i les immigrants.

La metodologia de la plataforma es basa en proposar, defensar i dur a terme accions de manera coordinada, dirigides tant a l'opinió pública local, com a la nacional i internacional. La plataforma s'adreça quan ho considera necessari a les forces polítiques, a les instàncies internacionals, a les administracions de l'estat espanyol o a qualsevol altra institució pública o privada. La xarxa es reuneix en assemblea de manera periòdica i consta també de diverses comissions de treball temàtiques.

Per altra banda Harresiak Apurtuz es planteja estudiar qüestions d'interès comú mitjançant l'elaboració de plans específics de formació orientats al tractament del fenomen migratori, amb especial atenció a la situació d'Euskadi. També es proposa intercanviar entre els seus membres qualsevol informació que sigui rellevant per a millorar l'eficàcia de les organitzacions, considerant els assumptes jurídics sobre l'entrada i permanència al país com a prioritaris.

El 95% del finançament de l'entitat es canalitza via conveni amb les administracions públiques²⁷⁷. L'organització no compta per ara amb finançament privat ni fa captació de fons, a més a més les entitats sòcies paguen només una quota simbòlica. El finançament de l'entitat depèn d'un conveni de col·laboració amb la Direcció General d'Immigració, i és complementat amb un conveni amb l'ajuntament de Bilbao, així com amb algunes subvencions ordinàries de la Diputació d'Alaba i de l'ajuntament de Vitòria. Per altra banda l'entitat ha treballat amb fons de l'obra social de la BBK tot i que reconeix que aquesta provisió s'ha anat reduint de manera significativa al llarg dels últims anys.

Una de les principals problemàtiques amb la que es troba l'entitat en l'actualitat és la reducció de les fonts de finançament tant per part de les administracions públiques com per part de les entitats financeres amb obra social. A causa de la crisi, la necessitat de diversificar les fonts de finançament es tracta d'un dels temes en els que l'entitat perfila els reptes de Futur. En concret estudia la possibilitat de tractar amb l'empresa privada com a possible font de finançament i valora les implicacions ètiques que haurien d'anar associades a un eventual contracte de finançament aportat per empreses privades.

A part de l'estructura de finançament de l'entitat, que depèn clarament de la Direcció General d'Immigració del govern basc, la presència de l'entitat al *Consejo Vasco de Bienestar*, així com en l'elaboració d'aportacions al *Plan Vasco de Inmigración*, són mostres de l'existència d'una relació fluïda entre l'entitat i el govern basc. Tot i així aquesta relació fluïda ni la dependència del finançament públic, impliquen que l'entitat es mostri sempre d'acord amb totes les mesures preses a nivell d'administració pública. Al contrari en molts sentits es mostra previnguda de la utilització que en fan sovint les administracions de la seva participació en processos consultius.

(...) tampoco nos gusta que nos utilicen y que cuando ya se ha terminado de cocinar, después de habernos hecho la consulta, y haber hecho propuestas, y haber metido una o dos, que tampoco son muy importantes, y luego otra no la han metido, y meten lo que quieren, y luego hacen una rueda de prensa en la que cuentan lo maravilloso que ha además han contado con la participación de las asociaciones, eso no nos va a gustar, y además vamos a salir a la calle. Vamos a salir a decir que claro, cuales son nuestras propuestas, y cómo ha sido el proceso (Soraia Chacón – Harresiak Apurtuz (2009))

Entre els assoliments que es destaquen fruit de l'acció de l'entitat es pot citar la creació del *Foro de Integración Social de los Inmigrantes* que dins el *Consejo Vasco de Bienestar* va servir per a l'assoliment del sistema d'assessorament legal per a immigrants proporcionat per l'administració basca²⁷⁸. Amb l'ajuntament i la diputació també es destaca una comunicació estable en què entitat i administració treballen sovint a la par buscant solucions a

²⁷⁷ Dades recollides durant el treball de camp a Bilbao durant el desembre del 2009. Des de l'entitat es declina respondre a l'enquesta realitzada durant el 2011 sobre l'estructura de finançament, per la qual cosa aquesta entitat no disposa de fitxa econòmica a l'apartat d'annexes.

²⁷⁸ En el moment de realització de l'entrevista, no se sabia encara la intenció del nou govern basc de rescindir el servei d'acompanyament jurídic a estrangers en procés de regularització HELDU anunciada el juny 2010.

problemàtiques que van sorgint.

La canalització de les relacions entre les entitats que en formen part i l'administració és una de les raons de ser de la xarxa. Harresiak Apurtuz, a través de les comissions de treball en les que s'organitza, desenvolupa un rol de detecció i gestió de problemàtiques, denúncia i cerca de respostes institucionals que suposa el principal indicador amb el que compta per valorar l'efectivitat que té com a entitat. Com exemple, en l'avaluació de la funció de l'entitat en la governança de l'exclusió social des de l'entitat es destaca el treball de coordinació entre les entitats que treballen amb col·lectius en situació d'exclusió social davant de problemàtiques concretes com pot ser la presència de persones dormint al carrer en moments de molt de fred.

Per altra banda, en la conversa sobre l'anàlisi de l'impacte de la xarxa en l'esfera pública des de l'entitat es destaca que el 2000 es va aconseguir que 24 mitjans de comunicació amb seu al País Basc firmessin un compromís de bones pràctiques periodístiques, que tot i que després no varen complir, va servir com a base per instaurar la realització periòdica de seminaris amb la participació de representants dels mitjans i l'edició d'un manual de bones pràctiques.

Les línies de treball de l'entitat estan molt centrades en l'àmbit de la sensibilització, la denúncia i la reivindicació. El treball en xarxa i la coordinació entre entitats també són considerades com a clau, principalment amb l'objectiu d'enfortir el teixit associatiu immigrant que es tracta d'un teixit sensiblement dèbil. L'entitat organitza formació, en tallers orientats a representants d'associacions, per a entitats que compten amb dificultats per a accedir a subvencions per manca de les habilitats que ho possibiliten. La problemàtica de l'associacionisme immigrant, que es troba amb unes condicions sovint molt precàries a l'hora de tirar endavant projectes, és una de les qüestions que en l'actualitat procura adreçar Harresiak Apurtuz, mitjançant l'organització d'una escola d'associacionisme²⁷⁹.

5.3.5- Comparativa sobre les entitats orientades al foment dels drets de ciutadania analitzades a Barcelona i Bilbao.

La comparativa del tarannà de SOS Racisme en les dues ciutats objecte d'estudi il·lustra la influència que té l'arquitectura contra l'exclusió, així com la tradició cultural de l'associacionisme, en la configuració dels mecanismes i la participació en la governança per part de les entitats orientades a la defensa dels drets de ciutadania. Tant a Bilbao com Barcelona SOS Racisme gestiona una Oficina d'informació i denúncia, derivant la tramitació dels problemes de regularització a entitats especialitzades, en el cas basc fins el 2010 a una entitat

279 Sobre la situació de precarietat de l'associacionisme immigrant veure entrevista amb Mohammed Arrachedi a l'apartat d'annexes.

depenent de la Direcció General d'Immigració del Govern Basc anomenada HELDU²⁸⁰, i en el cas català a d'altres agents socials com és el CITE depenent de CC.OO o l'AMIC que depèn de l'UGT. La doble funció de sensibilització i denúncia és la principal missió reconeguda per SOS Racisme en ambdós contextos però si en un context, el basc, aquesta està centrada en la mobilització ciutadana a través de l'acció de denúncia, a Barcelona, té una forta component propositiva amb les institucions per a la millora del tractament de la problemàtica per part de l'administració²⁸¹. Mentre en el context bilbaí SOS Racisme-Bizkaia destaca com a activitat principal la denúncia d'abusos de poder, en el cas de SOS Racisme-Catalunya destaca també, a part de la seva vessant de denúncia de casos de racisme i xenofòbia produïts tant entre la societat civil com per part de les administracions, una vessant més propositiva de sensibilització de les administracions i d'exercici de *lobby* polític procurant la interlocució en l'adopció de mesures.

L'estructura de SOS Racisme a Barcelona funciona amb convenis operatius amb distintes administracions, és més àmplia en quant a nombre de persones treballant-hi, i compta amb unes aliances a nivell multi-escalar més fermes que la seva homònima basca. Per la seva banda SOS Racismo Biskaia, reivindica el fet de ser heterogènia en la seva base social, donar una importància molt gran a la seva constitució assembleària i tenir una presència al carrer activa, rebutjant els convenis amb l'administració i preferint el treball per projectes com a forma d'evitar desenvolupar una relació clientelar amb l'administració.

Un anàlisi superficial pot concloure que a mesura que l'entitat s'assenta en les estructures de governança s'allunya de la realitat, en tant que contacte amb la base social, però en aquest cas potser el que destaca més és que la presència d'un estat del benestar que atén les necessitats dels immigrants, tant legals com culturals, facilita el viratge cap a l'activisme polític i la identificació com a moviment social per part de les entitats que tracten les necessitats del col·lectiu en qüestió.

Les preguntes que han sorgit durant el treball de camp en aquesta comparació són perquè SOS Racisme-Catalunya no es defineix com a moviment social, o no ho fa amb la bel·ligerància que ho fa SOS Racisme-Bizkaia? O perquè la comparació amb SOS Racisme-Catalunya desperta en la seva homònima basca la necessitat d'identificar-se com a més propera a la mobilització social ciutadana, o dit d'una altra forma com a menys 'col·laboracionista'? Una possible explicació és que el context basc compta, a diferència del català, d'un organisme oficial (Biltzen) que es

280 El Juliol de 2010 Heldu és desmantellat pel nou govern basc presidit pel partit socialista amb coalició amb el partit popular. Harresiak Apurtuz i SOS Racismo Vizcaya denuncien el fet com un retrocés en la política de gestió de la immigració al País Basc.

281 En aquesta observació s'ha de relativitzar la influència del context i fer referència al paper de les decisions preses per els membres de la comissió permanent que defineix l'estratègia de l'entitat.

dedica al foment de la mediació intercultural s'ha d'entendre com a factor que incideix en ressaltar el caràcter de SOS Racismo – Biskaia com a moviment social. Per altra banda la presència a Bilbao d'una coordinadora d'entitats d'immigrants i de suport a immigrants, *Harresiak Apurtuz*, promociada pel propi teixit associatiu i suportada amb finançament públic, incideix en que algunes de les atribucions, pel que fa a interlocució amb les administracions públiques, que en el context català si que assumeix SOS Racisme, siguin rebutjades per la seva homònima basca.

L'absència en el cas català d'una estructura de recursos de benestar per al col·lectiu de persones immigrades, així com d'organismes públics orientats a la prevenció del racisme, com sí que disposa el país basc, incideix en configurar el rol del SOS Racisme-Catalunya sota uns esquemes de funcionament i servei públic més pragmàtics que en el cas basc. SOS Racisme s'identifica més com una institució bàsica per a la salut democràtica catalana, és entitat ciutadana amb el distintiu d'interès de ciutat atorgat per l'administració municipal i compta amb una estructura més desenvolupada que la seva homònima basca, sense que això vagi en detriment de la identificació de l'entitat amb els moviments socials o de la seva presència al carrer.

Per altra banda cal recordar que les diferències entre SOS Racisme d'una i altra ciutat també poden ser explicades per d'altres factors, com pot ser la cultura associativa d'ambdós contextos. Si en el context basc els moviments socials tenen un grau de politització considerable en cas català l'associacionisme socialment transformador es caracteritza per la seva identificació amb l'advocacia i la negociació amb les institucions d'una manera fragmentada. Això explicaria el perquè mentre en un context els representants de SOS manifesten una actitud positiva, o relativament disposada, envers la negociació amb l'administració i el manteniment de relacions de governança participativa respecte la presa de decisions en polítiques públiques, en l'altre context es relativitza el poder de la participació fragmentada de les entitats en la presa de decisions pel que fa a polítiques públiques.

D'altres preguntes que sorgeixen en l'anàlisi de les entitats orientades al rebuig de la xenofòbia i el foment dels drets de ciutadania de les persones immigrades a Barcelona i Bilbao sorgeixen de la comparació de les dues xarxes d'entitats analitzades: Xarxa 9 Barris Acull a Barcelona i Harresiak Apurtuz a Bilbao. La Xarxa 9 Barris Acull és una plataforma d'entitats molt diferents entre elles que coincideixen pel fet de pertànyer al mateix barri i voler tractar de manera conjunta l'onada de veïns i veïnes novingudes que acull el districte durant els primers anys del segle XXI. Harresiak Apurtuz en canvi és una entitat de segon grau que agrupa entitats d'immigrants o de suport a immigrants.

A Bilbao no s'ha identificat una entitat similar a la Xarxa 9 Barris Acull en tant que plataforma heterogènia d'entitats que agrupi el teixit associatiu d'un territori concret i que estigui orientada al tractament d'una problemàtica específica. Potser aquest tipus d'entitat es podria exemplificar a Bilbao per la *Mesa por la Rehabilitación del Barrio de Bilbao La Vieja, San Francisco y Zabala* però la comparació no seria del tot exacte pel fet que la *Mesa por la Rehabilitación* tenia un objectiu específicament vinculat a la renovació urbana i perquè malgrat durant una primera fase es va tractar d'una plataforma promoguda pel teixit associatiu amb el temps va ser cooptada per l'administració municipal en tant que procés de participació ciutadana paral·lel al projecte de rehabilitació iniciat amb el *Plan Especial de Bilbao La Vieja, San Francisco y Zabala*.

L'explicació de perquè a Bilbao no hi ha una plataforma associativa heterogènia que hagi afrontat específicament la gestió de la immigració pot ser la diferenciació del volum de població immigrant que es dona entre ambdós contextos. En el cas basc l'abast de l'arribada de nous i noves és menor que en el cas català (el 2009 Barcelona comptava amb un 17,5% de la població empadronada amb nacionalitat estrangera, per un 8% a Bilbao).

Per altra banda la pregunta de perquè a Barcelona no s'identifica una plataforma d'entitats d'immigrants de la manera que es fa a Bilbao amb *Harresiak Apurtuz* es pot respondre fent referència a la precarietat de l'arquitectura institucional contra l'exclusió en el context català. *Harresiak Apurtuz* és una entitat promoguda pel teixit associatiu que coincideix amb l'existència d'unes estructures d'atenció institucional a les problemàtiques derivades dels processos migratoris. L'existència d'una Direcció General d'Immigració, amb un servei d'atenció jurídica (HELDU), un observatori de la immigració (IKUSPEGI), i un servei d'integració i convivència cultural (BILTZEN) incideix en aquest cas de manera positiva en la consolidació d'un suport institucional regular a *Harresiak Apurtuz*. Aquesta tesi subratllaria la idea desenvolupada en el marc teòric que el desenvolupament de l'estat del benestar incideix de manera positiva en l'articulació organitzativa de l'associacionisme socialment transformador.

5.4- Entitats orientades al foment de la dinamització sociocultural.

Hi ha entitats que desenvolupen activitats relacionades amb la popularització de l'art i la cultura i que tenen una incidència particular en el tractament de les dinàmiques d'exclusió social promovent la sociabilitat en un context marcat per la fragmentació social. Aquestes entitats

generalment no s'orienten al tractament de les problemàtiques d'exclusió de col·lectius amb una situació o risc en concret de manera directa, però sí que incideixen en la producció d'innovació social mitjançant la construcció de nodes de ciutadania activa, en tant que espais oberts a la interacció cultural, que serveixen com a punts dinamitzadors de la participació on, entre d'altres coses, es donen a conèixer altres tipus d'estratègies socialment creatives.

Els casos que exemplifiquen aquest tipus d'entitats en aquesta recerca són els de l'Ateneu Popular de 9 Barris (Barcelona), el centre social ocupat Kukutza (Bilbao) i el cafè-teatre KAFE ANTZOKIA (Bilbao). Aquestes experiències coincideixen entre elles en el paper clau que tenen en els seus entorns particulars com a espais de dinamització cultural que compten amb la participació ciutadana com a principal valor. També es reconeixen perquè a part d'una orientació al foment de l'expressió artística compten amb un projecte de participació social particular basat en valors de transformació social democràtica. Són experiències al voltant de les quals s'organitza una comunitat amb voluntat de potenciar la participació social, que a través del foment de l'expressió artística troba un motiu ideal per a la difusió d'uns valors particulars.

En l'anàlisi de les relacions d'aquest tipus d'entitats amb les administracions l'Ateneu Popular de 9 Barris és un exemple paradigmàtic d'institucionalització per part del moviment veïnal d'un model de gestió d'equipaments públics innovador: la gestió cívica o ciutadana. El cas de Kukutza, fins al moment del seu desallotjament policial, exemplifica la consolidació d'un centre social ocupat que, totalment al marge de les institucions públiques i mitjançant la rehabilitació d'un espai apte per a la organització d'esdeveniments públics esdevé un espai no només reconegut i legitimat pel teixit associatiu del barri sinó que de referència com a espai de programació musical dins l'oferta de tota la ciutat. Kafe Antzokia, que també és un espai clau en la dinamització de la vida cultural i musical de la ciutat de Bilbao, a diferència de les dos estratègies anteriors, no és producte de l'associacionisme veïnal sinó que està vinculat a l'associacionisme per la promoció de la llengua basca. En aquest cas l'entitat es caracteritza perquè practica un model cooperatiu de creixement basat amb un alt grau de professionalització de l'activitat.

Les relacions d'aquestes entitats amb les administracions públiques varien en funció de cada cas. L'Ateneu Popular de 9 Barris compta amb un sistema de finançament basat amb un conveni de gestió cívica entre l'ajuntament i una associació cultural formada per les entitats i persones que dinamitzen l'espai. L'acord, assolit després d'anys de negociació i conflicte, reconeix el paper de l'entitat en la dinamització de la participació social al barri i subvenciona el funcionament del centre.

En el cas de Kukutza, un any abans del seu desallotjament, en l'entrevista realitzada amb

representants de l'assemblea que gestiona l'espai la relació amb l'administració es valorava com a nul·la, en el sentit que en tant que centre social ocupat no era reconegut ni buscava el reconeixement per part de la municipalitat o el districte. Al marge d'això, des de l'entitat es reconeixia que si que hi havia contacte per part de les entitats i persones que formen part del projecte amb els tècnics municipals del districte, per la gestió d'esdeveniments puntuals com pot ser l'organització de les festes del barri o fins i tot per a la contractació de serveis que ofereixen entitats ubicades al centre.

En el cas de Kafè Antzokia, l'associació cultural que representa s'ha desenvolupat com a empresa cooperativa, al marge de subvencions públiques, tot i que no nega que concorre periòdicament al concurs d'aquelles línies de finançament en les que es pot presentar.

L'Ateneu Popular de 9 Barris i Kukutza coincideixen en assenyalar la pèrdua d'influència del moviment associatiu veïnal com una amenaça que els va afectar directament durant la dècada dels noranta. Per la seva banda Kafè Antzokia assenyala com a problemàtica la percepció social del sector cultural promogut per la ciutadania com a sector dependent de les ajudes i subvencions públiques.

Les entitats que s'orienten al foment de la sociabilitat comunitària mitjançant la dinamització de la població infanto-juvenil poden ser analitzades com un subgrup dins l'àmbit d'anàlisi de la dinamització sociocultural²⁸². Aquestes entitats es caracteritzen per orientar-se de manera molt específica a l'efecte de les dinàmiques d'exclusió social entre el col·lectiu d'infants i joves i per estar íntimament vinculades a la millora d'un context urbà molt concret, afectat de manera especial per la degradació econòmica i social.

El caràcter innovador d'aquestes entitats es posa de manifest en la capacitat que tenen d'aglutinar la participació veïnal al voltant de la dinamització del temps de lleure dels infants i els joves. En els dos casos presentats les entitats en qüestió treballen en el desenvolupament comunitari dels barris en els que estan ubicades a través del treball amb infants i joves i sota un enfoc especialitzat. Aquestes entitats exemplifiquen especialment l'especialització associativa del moviment veïnal. Això s'observa especialment en el cas de Gazteleku que deriva de l'associació de veïns de Rekalde, i ha esdevingut amb el temps una entitat independent, que gestiona diversos espais municipals de manera participada per els veïns, i està especialitzada en l'oferiment de serveis de dinamització sociocultural, més enllà de la seva àrea geogràfica d'influència. En el cas de Asociación Tendel, que només té una dècada d'existència, l'entitat

282 Un exemple d'aquest tipus d'entitats a la societat catalana l'ofereix el Casal d'Infants del Raval, situat al cor del Raval a la ciutat de Barcelona. En aquesta recerca però s'ofereixen dos exemples menys coneguts, Gazteleku (Rekalde) i Asociación Tendel (Otxarkoaga) situats tots dos a la ciutat de Bilbao, que comparteixen les característiques de ser entitats derivades del moviment veïnal i contribuir a través del treball amb infants i joves a la millora de contextos urbans marcats per l'estigma de l'exclusió.

ofereix una especialització molt concreta en l'ús de les noves tecnologies en l'educació en el lleure.

Les relacions d'aquestes entitats amb les administracions tenen diverses raons de ser. Per una banda gestionen els plans d'infància i adolescència en els barris on s'han gestat: Gazteleku a Recalde, i Asociación Tendel a Otxarkoaga. Per l'altra, la seva especialització en l'oferiment de serveis de dinamització sociocultural fa que com a prestadores de serveis negociïn amb el mateix ajuntament de Bilbao, o amb d'altres ajuntaments, la venda de serveis.

Com a problemàtiques que destaquen aquestes entitats en l'anàlisi de la seva participació en la governança per al tractament de l'exclusió social, es destaca que tendeixen a establir relacions amb les administracions que van més enllà d'estrictament prestar serveis. Això suposa que a vegades es generin tensions, perquè com a entitats sense ànim de lucre promogudes per la ciutadania busquen un reconeixement específic per part de l'administració local, com a entitats que ofereixen un valor afegit, respecte d'altres empreses de serveis del sector de la dinamització sociocultural. Per altra banda, són entitats que pateixen directament la retallada financera realitzada per les administracions en temps de crisi. Es declaren en ambdós casos amb el repte de diversificar les seves fonts de finançament amb aportacions privades.

5.4.1- Ateneu Popular de 9 Barris

La història de l'Ateneu Popular de 9 Barris, a Barcelona, parteix de l'ocupació veïnal, l'any 1977, d'una fàbrica de ciment construïda pel Departament d'Obres Públiques a tocar d'uns blocs de pisos de l'Obra Sindical del Hogar. La revolta dels veïns contra el fum de la fàbrica marca el punt d'inici del projecte i va significar aleshores una petita victòria per part del moviment veïnal en la lluita per la millora de les condicions de vida al barri. L'ocupació es va realitzar en un moment en que el moviment veïnal es trobava en plena reivindicació d'equipaments i serveis urbans (asfaltat de carrers, clavegueram, transport públic...), i que a nivell cultural reclamava atenció al jovent, que no disposava de cap espai de trobada. En aquest context s'acorda la constitució d'un centre cultural, que s'anomena Ateneu, amb l'objectiu de donar cabuda a tot tipus d'expressions artístiques, i Popular, en el sentit de facilitar l'accés a la cultura als veïns del barri.

De cara a consolidar la gestió de l'equipament, de propietat municipal, el 1988 es crea el Bidó de 9 Barris, entitat constituïda a partir de l'assemblea de veïns que lidera la definició del

projecte²⁸³. Després d'un període de negociació amb l'Ajuntament de Barcelona, s'arriba a un acord per una primera restauració integral de l'espai²⁸⁴ com a equipament públic. També s'avança en la definició de mecanismes de gestió entre el Bidó de 9 Barris i l'Ajuntament. El mecanisme de gestió de l'espai que es defineix com a conveni de gestió cívica a partir de 2004, s'ha renovat recentment amb l'anunci per part del Districte de 9 Barris de l'inici al gener de 2011 d'un nou procés de rehabilitació que s'ocuparà de renovar les instal·lacions, millorant els sistemes de calefacció i aire condicionat, així com aportant un nou espai de gimnàs que permetrà l'experimentació amb tècniques de circ més ambicioses²⁸⁵.

En l'actualitat l'Ateneu es defineix com un centre públic en el que l'acció cultural i artística serveix com a eina de transformació social. L'entitat entén l'articulació d'activitats artístiques, culturals, socials i educatives, encaminades a millorar la creativitat, la participació, la solidaritat i la cohesió social de les persones a partir de diferents marcs territorials i d'uns ideals d'independència i transparència. En el terreny artístic l'Ateneu Popular de 9 Barris es planteja potenciar la creació i fomentar la formació des d'una òptica no mercantilista, compromesa socialment, amb l'ànim de donar suport a la creació jove i a les cultures emergents sempre des de la qualitat i l'excel·lència artística. Considerant el context sociocultural del barri, l'entitat gestora del centre, el Bidó de 9 Barris²⁸⁶, es proposa fomentar el compromís social i solidari mitjançant l'estimulació de la participació ciutadana i la dinamització de la cooperació entre entitats. Com a oferta lúdica i formativa, l'Ateneu compta amb diversos tallers que tenen una estreta relació amb la iniciació a les arts escèniques i la formació en circ social. En l'actualitat s'organitzen tallers al voltant d'una Escola Popular de Teatre, i una Escola Infantil i Juvenil de Circ, i també s'ofereixen projectes de dinamització del temps de lleure per escoles, instituts i

283 Durant els primers deu anys de vida l'espai esdevé utilitzat com a cafè-concert tots els divendres, de manera semi-clandestina. Degut a les seves característiques físiques esdevé atractiu per artistes interessats pel circ, vinguts d'arreu de la ciutat, que participen en la dinamització d'espectacles. És deu anys després de la seva ocupació que l'assemblea veïnal que dinamitza l'Ateneu aconsegueix la implicació del districte de 9 Barris, en el condicionament d'una part de l'edifici per a la realització d'actes. En aquest moment el districte acorda amb els veïns la cerca de recursos per a la realització d'una reforma integral de l'edifici.

284 La primera restauració de l'espai s'acorda el 1991 i s'inaugura el novembre de l'any 1994, durant aquest període, l'assemblea del Bidó de 9 Barris es preocupa de mantenir viva l'entitat constituïnt el que es coneix com l'Ateneu itinerant, que realitza espectacles i tallers a diferents espais i equipaments del barri.

285 Des de la inauguració de la primera rehabilitació, el 1994, l'espai comptava amb una sala polifuncional apte tant per la realització d'espectacles de teatre (320 persones assegudes) com per la realització de concerts (600 persones a peu dret). També compta amb un bar, amb servei de cuina on s'hi fan menús de migdia els dies laborables, obert a l'organització de festes infantils a les tardes i a la realització d'espectacles de petit format els vespres.

286 La comissió gestora del Bidó de 9 Barris, òrgan gestor de l'Ateneu, s'escull en assemblea cada dos anys. L'actual comissió gestora, segons assenyala la web de l'entitat, està formada per 5 persones amb dedicació voluntària i es reuneix un cop a la setmana per vetllar sobre el desenvolupament de les activitats i per prendre les decisions necessàries sobre el centre. El funcionament diari de l'Ateneu, per la seva banda, va a càrrec d'un equip de 16 persones contractades per Bidó de 9 Barris especialitzades en alguna de les tasques de coordinació, administració, formació, programació, producció, difusió, neteja i tasques de bar-menjador (coordinació, cap de cuina, cuina i barra).

joves al barri, així com es gestionen projectes d'intercanvi juvenil a nivell internacional, tots vinculats al circ. De manera complementària a l'oferta formativa l'Ateneu²⁸⁷ fomenta també el desenvolupament d'un espectacle de circ de producció pròpia cada any, que es presenta al teatre de l'entitat durant els mesos d'hivern i que després gira pels teatres que ho sol·liciten.

El finançament de la iniciativa es basa en l'aportació del conveni de gestió cívica signat amb l'administració local, de qui es rep ajuda en forma de subvenció i manteniment de l'espai²⁸⁸, i a qui a canvi s'ofereix garanties en la dinamització comunitària i participativa del barri. L'ajuntament valora positivament la capacitat aglutinadora i dinamitzadora de la participació ciutadana per part de la plataforma que gestiona l'espai, considerant aquest element un valor afegit respecte d'altres equipaments de característiques similars, en d'altres districtes que són gestionats per empreses privades (veure entrevistes a Francesc Barreda i Esteve Caramés a l'apartat d'annexes)²⁸⁹.

En l'anàlisi de la participació en la governança urbana per part de l'entitat cal considerar que no només la gestió cívica de l'equipament municipal comporta relacions permanents amb el Districte. El treball amb serveis personals del districte, especialment amb els educadors i mediadors de carrer, es dona de manera regular degut a que l'espai, i en concret el bar, és considerat com un punt de reunió per part del jovent del barri.

Per altra banda l'Ateneu ofereix el seu espai pel desenvolupament d'activitats no estrictament vinculades a l'entitat proposades per entitats sense ànim de lucre. D'aquesta manera, oferint l'espai de manera desinteressada per a la organització d'esdeveniments vinculats a la missió social i solidària de la iniciativa cal destacar que l'espai ha esdevingut un lloc de referència pels moviments socials de tota la ciutat, més enllà del fet de ser un referent veïnal per tot 9 Barris. En molts sentits es pot dir que tot i que 9 Barris és l'espai de referència de la iniciativa, aquesta ha transcendit els límits del districte esdevenint un punt d'interès de la vida socio-cultural

287 L'escola de circ Rogelio Rivel, situada en una carpa al costat de l'edifici de l'Ateneu manté la independència organitzativa respecte l'Ateneu i programa una oferta formativa pròpia. L'escola ha impulsat el reconeixement oficial de la formació superior de les arts del circ i en l'actualitat ofereix cursos de dos anys de preparació per a l'accés a les escoles superiors que existeixen en l'àmbit europeu en les principals disciplines que integren les arts del circ. L'escola ha tingut un paper central en el desenvolupament de l'Associació Catalana de Circ (1991-1998) i en el desenvolupament posterior de l'Associació de Professionals del Circ de Catalunya (2004) que ha aconseguit mitjançant la negociació amb l'ajuntament i la Generalitat de Catalunya la gestió d'una fàbrica de creació anomenada 'La central del circ' que obre les portes l'any 2011 a la zona del Fòrum (www.lacentraldelcirc.cat).

288 El 2005 les subvencions fixes representaven un 39,1% dels ingressos del centre, els ingressos propis un 26,9%, les subvencions variables un 6,5% dels ingressos, els lloguers de l'espai un 0,9% i el servei del bar un 26,6% restant. La despesa en personal representava un 37,4%, en bens i serveis un 35% i en el bar un 27,6%.

289 Com a innovació normativa dins el marc de la gestió d'equipaments de propietat municipal, la gestió cívica es tracta d'una fórmula que s'ha repetit, a partir de l'experiència de l'Ateneu Popular de 9 Barris, en d'altres llocs de la ciutat. Diverses plataformes d'entitats ciutadanes emmirallant-se en l'experiència pionera de l'Ateneu han cercat l'establiment d'acords de gestió cívica amb l'ajuntament, per a la gestió d'altres espais emblemàtics (Casa Orlandai a Sarrià, La Farinera del Clot...).

barcelonina, i en l'àmbit concret de les arts del circ ha estat l'espai de referència a Catalunya.

Els representants del moviment veïnal vinculat a la iniciativa perceben que degut a que la millora física del barri és evident, la capacitat reivindicativa del teixit associatiu ha deixat de preocupar a l'Ajuntament. Per evitar un retrocés en l'acord de gestió cívica, els diversos espais que compten amb aquest sistema de finançament a la ciutat de Barcelona s'agrupen de manera periòdica per a coordinar una estratègia comuna de millora dels convenis amb l'ajuntament.

Veure fitxa econòmica Ateneu Popular de 9 Barris i entrevistes a Sergi López i Marcel·lí Puig a l'apartat d'annexes.

5.4.2- Kafè Antzokia – Zenbat Gara

El Kafè Antzokia i l'associació cultural Zenbat Gara sorgeixen l'any 1995 vinculats a l'euskaltegi²⁹⁰ Gabriel Aresti. Els promotors de la iniciativa van ser un grup de professors d'euscar que es van plantejar la necessitat de complementar el coneixement de l'idioma amb la promoció d'actes culturals que recolzessin la comunitat lingüística i l'ús social de la llengua. La proposta va comptar en el seu inici amb un fort factor de lideratge així com també amb un cert risc per part d'un col·lectiu de persones que a títol individual, demanant crèdits personals, es van comprometre a tirar endavant la iniciativa.

Al centre de la ciutat de Bilbao²⁹¹ s'agrupen en un mateix edifici una escola d'idiomes, una ràdio, varies associacions culturals, a part del propi cafè-teatre on es desenvolupen la majoria de les activitats obertes al públic. Tot i l'orientació de defensa de la cultura i la llengua basques de l'entitat Zenbat Gara, Kafè Antzokia no es limita a la programació d'actes en euscar sinó que treballa també la programació d'artistes forans i autòctons que no utilitzen la llengua basca com a idioma vehicular. Això ha suposat que de manera progressiva ha esdevingut l'espai de referència en la programació de música popular²⁹², sobretot moderna, de la ciutat.

Per part dels promotors de la iniciativa, anteriorment mestres dedicats a l'ensenyament de l'euscar, es remarca que l'aprenentatge de l'ofici de dinamitzadors culturals, així com el coneixement del negoci de la restauració, s'ha fet sobre la marxa i que ha estat impulsat en gran part per la ràpida acceptació popular que va tenir la iniciativa. L'entitat, a mesura que ha anat

290 *Eukaltegi*, significa la casa de l'euscar i és el nom amb que es coneix a les escoles de llengua, generalment orientades a adults i sorgides la seva majoria un cop acabat el franquisme. L'escola Gabriel Aresti és activa a Bilbao des de 1978.

291 La ubicació al centre de Bilbao es percebia com una qüestió clau considerant la intenció de superar la tendència a relegar l'ús social de l'euscar a l'àmbit rural.

292 La única música que no programa Kafè Antzokia és música clàssica de tipus simfònic.

creixent, s'ha anat consolidant fixant a perfils professionals especialitzats en la gestió de cada una de les branques d'activitat amb les que es relaciona (restauració, música...).

Kafe Antzokia, que ocupa només la planta baixa de l'edifici, es pot traduir com a cafè-teatre i ofereix diversos tipus d'activitats que van des de l'organització d'actes per a la mainada fins a la programació de concerts de tot tipus, passant per un restaurant reconegut en les guies turístiques de la ciutat (*Lonely Planet*), la realització de presentacions i actes de promoció cultural, o l'ús de l'espai com a discoteca durant la matinada. La polifuncionalitat de l'espai és percebuda com una de les claus que n'explica l'èxit.

El finançament es basa en una estructura de cooperativa amb diferents ramificacions empresarials i associatives que conflueixen en una mateixa associació. Es compta amb una entitat mare Zenbat Gara, orientada a la promoció de la cultura basca en un sentit ampli, al voltant de la qual s'agrupen diferents empreses (*Kafe Antzokia*, *Gabriel Aresti Euskaltegia*, *Bilbo Irratia*, un hostel per a la realització d'immersió lingüística, una empresa d'organització d'esdeveniments infantils, una comparsa per a festes, entre d'altres).

Totes aquestes empreses tenen una economia independent, però alhora compartida. Entenen que s'ha de buscar l'autogestió i l'autofinançament en tot moment però si hi ha algun tipus de necessitat s'ajuden partint del reconeixement que hi ha un tipus d'activitats que encara que siguin deficitàries són necessàries. En tant que economia compartida, el conglomerat d'iniciatives que conforma Zenbatgara, s'ofereixen suport les unes a les altres, per exemple, a l'hora de tirar endavant nous projectes. Bàsicament però, la sostenibilitat financera de l'entitat s'explica perquè el guany que es deriven de la venda de cervesa i el servei de restauració es reinverteixen en activitats culturals molt menys lucratives²⁹³.

L'organització sense ànim de lucre i amb una estructura orientada a la socialització de costos permet a l'entitat oferir un diferencial ètic també en les seves relacions comercials amb els artistes d'arreu que passen per la sala. L'entitat contracta artistes oferint a aquests unes garanties que la majoria d'entitats promotores d'esdeveniments no donen. Kafe Antzokia es compromet a pagar dignament als artistes al marge de l'aforament puntual que es produeixi a la sala durant les seves actuacions. Aquest fet, que per poc usual en el sector esdevé percebut com a excepcional per part dels artistes, incideix positivament en la consideració de Kafe Antzokia dins del circuit internacional. És una sala de concerts reconeguda de manera especial pel col·lectiu d'artistes com ho demostra que en moments que l'entitat n'ha necessitat el suport²⁹⁴

293 L'entitat no ha volgut compartir les dades econòmiques i per tant no s'inclou a l'anàlisi financer del capítol 7. Entre les entitats analitzades en aquesta recerca, i considerant el nombre d'actes que organitza anualment és segurament l'entitat que genera més diners.

294 Durant el curs 2008-2009 Kafe Antzokia fa front a una demanda municipal de clausura de l'espai per incompliment de la normativa sobre aforament, que s'acaba resolent en favor de l'entitat refrendada per una

aquests han respost de manera immediata.

Per contra la relació amb les administracions és relativament tensa, i, segons la postura dels representants de l'entitat, poc determinant. Tot i que l'associació en tant que promotora cultural no renuncia a demanar regularment recolzament econòmic a les administracions, l'atenció que rep per part d'aquestes no es valora a l'alçada del gruix d'activitats que com a entitat es duen a terme. Entre els responsables de la iniciativa entrevistats s'expressa cert malestar per la manera com les administracions premien la iniciativa amb recolzament financer. En concret es destaca el fet que l'entitat se sent una mica infravalorada pel fet d'haver de competir per subvencions amb entitats que realitzen una activitat molt més puntual que la que dinamitza Kafe Antzokia. L'entitat alberga gairebé una actuació cultural diària (durant el 2009, 299 actuacions culturals), i a excepció de l'any 2005 en que l'entitat va comptar amb un conveni global amb el govern basc, els altres anys l'entitat ha hagut de concórrer als concursos de subvencions ordinàries d'activitats de foment de la llengua i la cultura basques. Aquesta circumstància és valorada per part dels responsables de l'entitat entrevistats com una manca de reconeixement per part de l'administració a la tasca desenvolupada per l'entitat. S'interpreta com una mostra de la funcionarització de la cultura. S'entén que la gestió cultural per part de l'administració s'ha burocratitzat promovent esquemes poc eficients tant dins de l'administració com entre els gestors culturals. Des de l'entitat es mostra cert malestar amb la percepció de la promoció artística i cultural com un àmbit totalment dependent del finançament públic. Els responsables de l'entitat consideren que després de més de 15 anys d'existència i un creixement de l'activitat continu la iniciativa ofereix un exemple del fet que els projectes de dinamització cultural poden arribar a ser autosuficients econòmicament. En aquest sentit es denuncia l'existència de cert victimisme associatiu, de persones concretes que dins l'àmbit de la dinamització cultural tendeixen a queixar-se de la manca d'ajudes per part de l'administració essent incapaces d'articular alternatives col·lectives que tinguin en compte la ciutadania organitzada com a agent mobilitzador.

L'entitat s'identifica, entre d'altres, amb els valors de la creació, la llibertat dels pobles o el pacifisme. Com a entitat cultural aglutina gent d'una afiliació política àmplia, procedent de diferents partits, i precisament per això no s'identifica directament amb cap formació política. Com a entitat pregona que l'acció política està copada pels interessos partidistes i que és a partir de la promoció de la cultura popular que això es pot subvertir. Zenbat Gara defensa l'activitat popular, participa del món cooperativista i s'orienta a defensar les idees d'igualtat i solidaritat, entre els pobles, les idees, i la dignitat de les persones.

campanya de recolzament a aquesta promoguda per entitats de la societat civil, artistes reconeguts i persones que a títol individual expressen el seu compromís amb la iniciativa.

Estamos acostumbrados a que los movimientos sociales sean sinónimo de cutrerío, de segunda división, de marginalia, de algo eventual. Se constituye pero desaparece al de pocos años, cuando los promotores se cansan de la idea, porque no es una idea que no aporta nada, etcétera, no. Nosotros estamos consiguiendo con nuestra asociación de que esto sea algo permanente, crear un modelo, para nosotros el máximo orgullo, es que la denominación, Kafe Antzokia, que lo escribimos nosotros con mayúsculas, haya pasado a ser un sustantivo común, los kafe antzokis, que a imagen y semejanza nuestra, están proliferando por el país vasco. Tanto en Durango, como en Elgueta, en Araba en Vitoria, en Donostia, etcétera, y surgen a partir de un modelo creado por nosotros, pero la cosa va más allá, y hay gente que desde fuera se interesa por nuestro modelo (Xabier Monasterio – Kafe Antzokia (2009)

La programació artística que duu a terme Kafe Antzokia es caracteritza per una concepció universalista de la cultura popular que implica la programació d'expressions artístiques que van més enllà de l'àmbit cultural basc, principalment vinculades amb la música. L'èxit de la proposta ha fet que hagin sorgit durant els últims deu anys diversos Kafe Antzokis al llarg de tota la geografia basca, no per una estratègia de difusió de la proposta sinó per l'interès despertat per aquesta en altres territoris. Aquest interès també transcendeix les fronteres del País Basc esdevenint model per a entitats cíviqes d'altres països (entitats d'Holanda o del Brasil s'han interessat pel *know-how* de la iniciativa).

(Veure entrevista a Xabier Monasterio a l'apartat d'annexes).

5.4.3- Kukutza

El centre social ocupat Kukutza va néixer íntimament vinculat al barri de Rekalde de Bilbao i al seu moviment juvenil. La iniciativa fou promoguda per una assemblea de joves amb la necessitat d'un espai de trobada. Des de la seva creació a mitjans dels anys noranta aquesta assemblea de joves va passar per dos espais que van ser desallotjats amb rapidesa, fins que el 1998 va ocupar una antiga foneria que va albergar la iniciativa Kukutza III fins a la controvertida execució policial del seu desallotjament i enderrocament, el setembre de 2011²⁹⁵.

El centre social Kukutza s'ubicava en un edifici de tres plantes amb molt d'espai per a la realització d'activitats, cosa que el convertia en un dels centres socials ocupats més grans d'Europa. Els principis bàsics de l'entitat (que malgrat el desallotjament encara es pot considerar en funcionament i que és de suposar que trobarà aviat una nova ubicació al barri) són la transformació social en base a la cultura assembleària i l'autogestió. L'espai s'utilitzava com a centre d'activitats culturals, amb tallers de diversos tipus, locals d'assaig, grup d'escalada, tallers de producció artística, biblioteca, menjador social, entre d'altres serveis.

L'edifici, de tres plantes, comptava com a principal actiu amb un ampli espai per a l'organització de concerts a la planta baixa. En aquest espai periòdicament s'hi desenvolupaven concerts a preus populars incidint en que Kukutza esdevingués un lloc de referència de la

²⁹⁵ Els amos de l'espai foren encausats judicialment per tràfic de drogues i es trobaven en situació de recerca i captura. Això ha atorgat al projecte certa estabilitat davant eventuais ordres de desallotjament. Les àmplies dimensions de l'edifici dificultaven també que fós comprat i rehabilitat per qualsevol inversor privat.

programació musical de tota la ciutat. Hi havia molts grups de catxet, reconeguts a nivell internacional, que s'interessaven per tocar a Kukutza perquè tenia una de les sales més amples de la ciutat de Bilbao. Malgrat això els responsables de la iniciativa deixaven clar que l'espai no tenia vocació de macro-discoteca. El centre social Kukutza s'orientava amb certa vocació integral a la generació d'activitats de diferents tipus i a la dinamització sociocultural del barri de Rekalde.

Aquesta voluntat de centre generador d'activitats amb una forta vinculació local parteix en la definició de Kukutza com a espai per a joves. La casa dels joves, el *Gaztetxe*, és present a la majoria dels nuclis urbans del País Basc. Segons destaca la web de Kukutza, en el *gaztetxe*, les cultures antimilitarista, feminista, socialista, llibertària, independentista, ecologista, entre d'altres, s'hi donen confluència i conviuen de manera no totalitària. Els *gaztetxes* són un punt de reunió i organització dels moviments socials, entesos en un sentit ampli, no partidista, majoritàriament jove, on es planteja l'activisme per la transformació social en un sentit ampli, i molt lligat al temps de lleure.

La principal font de finançament de la iniciativa era l'organització de concerts²⁹⁶. El centre comptava amb dues persones alliberades que realitzaven funcions d'obertura de barra de bar, consergeria i coordinació de la programació d'activitats. L'òrgan de presa de decisions era l'assemblea que es reunia periòdicament i oscil·lava a finals de 2009 entre les 20 i 25 persones, vinculades a títol individual o en representació de les entitats que formaven part del centre. Entre les entitats que feien us de l'edifici hi havia un grup de circ, un d'escalada, un de ball, un local d'assaig compartit per diversos grups del barri, o un grup de mares del barri que s'hi agrupaven per realitzar treballs manuals.

La implicació de les entitats que formaven part de l'espai, en el projecte de transformació social global era valorada com a desigual. Des de l'entitat es destacava que al llarg dels seus anys d'història hi havia hagut grups de persones o entitats que havien deixat petjada oferint empenta i entusiasme al projecte global de transformació, i d'altres entitats que havien passat sense pena ni glòria o causant conflictes. Per una banda, s'articulaven projectes de caràcter transversal que es basaven en l'oferiment d'activitats que no oferia ni l'ajuntament ni el sector privat, amb uns criteris d'acció per a la transformació social, de canvi en les relacions econòmiques entre persones (biblioteca, menjador social, organització d'actes coordinats per l'assemblea de la casa, tallers eventuais, etc). Per l'altra banda també dins de l'edifici hi havia projectes que d'una manera autònoma disposaven d'un espai concret que gestionaven implicant-se en l'assistència a les assemblees de funcionament general (grup de dansa, d'escalada, de clown, locals d'assaig...).

296 L'entitat no s'inclou a l'anàlisi quantitatiu dels recursos financers de les entitats objecte d'estudi.

Després d'una dècada de funcionament l'entitat es plantejava la re-formulació del reglament de codi intern per adaptar-lo a nous temps. La implicació de les entitats que feien ús de l'espai en el treball comunitari es feia a través de l'assistència a l'assemblea, la realització d'assemblees de planta, i la participació en jornades de treball comunitari. Com a plans de Futur, en el moment del seu desallotjament, des de Kukutza s'estava promovent un projecte de recuperació de la memòria històrica amb la gent gran del barri i es treballava en fixar un ideari i una estratègia de treball en valors amb totes les entitats ciutadanes del barri. L'objectiu d'aquest projecte era superar la fragmentació associativa, identificant problemàtiques com que sovint les entitats estan molt ficades en el seu propi món i tenen problemes per transmetre més enllà d'aquest.

La cultura autogestionària i assembleària amb la que s'identifica l'assemblea de Kukutza per norma desestima l'ajuda institucional per a la realització d'activitats. Tot i així, i tenint en compte la voluntat de servei obert i d'accés lliure que caracteritza l'assemblea que gestionava l'espai, representants d'aquesta, com a tals, o en tant que membres d'associacions vinculades, participen en la gestió comunitària dels assumptes del barri de Rekalde, assistint per exemple a les taules consultives sobre temàtiques que puguin anar associades a les activitats, interessos o preocupacions de Kukutza. En el moment de la realització del treball de camp d'aquesta recerca, quan encara no s'havia fet efectiu el desallotjament els representants de l'entitat entrevistats reconeixien certa col·laboració entre l'entitat i el districte.

(...) hay que separar entre ayuntamiento como institución y los técnicos del ayuntamiento, las técnicas que ha habido en este barrio, si que han sido sensibles con Kukutza (...) La gente de malabares son contratados por las instituciones periódicamente, igual Kukutza cómo tal no, pero si que te lo camufla, y yo creo que igual si tienen un respeto, de meter aquí mano, porque al final si que estamos asentados en el barrio, la gente con los años ha ido viendo que esto no era el típico ejemplo de ocupación que ves de que son unos cerdos, aquí la gente se lo ha tomado muy en serio. Entra gente, la gente mayor cuando pasan por la puerta se quedan mirando, entran un poco, yo creo que el mayor logro, lo que más ilusión me hizo fue cuando vinieron las amas a hacer talleres, que son mujeres de cincuenta y pico años y más y gente completamente diferente ideológicamente a lo que podamos ser nosotros, y están aquí, y ese es el ejemplo que has llegado a conseguir algo en este barrio, que entre gente completamente opuesta, ideológicamente aquí, y entran. (Aritz – Kukutza (2009))

L'entitat ha mostrat des del primer moment un alt nivell de compromís amb el barri, involucrant-se en la comissió de festes i la renaixença de l'associació de famílies de Rekalde. També procurava sempre obrir les activitats que es duïen a terme dins de la casa al barri. Entre d'altres comptava amb el suport dels veïns més directes de l'edifici, aconseguit a base de cuidar les relacions de veïnatge, evitant que les festes que es duïen a terme al centre tinguessin efectes en aquestes. Només s'organitzaven dos concerts al mes per norma amb aquest objectiu, i tenien una hora de d'acabament que respectava el descans dels veïns.

La prova de l'ampli recolzament popular que contava la iniciativa va ser la mobilització popular que va provocar la notícia del desallotjament el setembre de 2011. Un desallotjament que va

provocar la indignació de veïns i veïnes, així com de totes les entitats ciutadanes del barri, i que, com assenyalava Ramon Zallo (2011) posa en dubte l'existència d'una política de foment de la creativitat social per part de les màximes autoritats de l'administració municipal bilbaïna.

5.4.4- Gazteleku

Gazteleku sorgeix a principis dels anys vuitanta com a àrea infantil i juvenil de l'associació de famílies de Rekalde²⁹⁷. Com a entitat sorgida del moviment veïnal s'identifica amb la cultura assembleària, una forta implicació voluntària, la negociació constant amb l'administració per la millora de les condicions de vida al barri, i la implicació i treball en xarxa amb d'altres entitats del barri. Gazteleku es defineix com a associació de desenvolupament comunitari i es proposa com a finalitat general la transformació de la societat en base a una sèrie de valors entre els que destaca l'arrelament i el compromís amb el territori com a marca d'identitat. En concret, s'encarrega de gestionar el pla d'infància i joventut del barri de Rekalde i ofereix recursos d'animació sociocultural orientats a les franges d'edats que corresponen a infants i a joves. El 2010 tenia presència en 11 locals diferents on es desenvolupen programes propis en funció de l'equipament.

Considerant les característiques socials de l'entorn treballa en projectes de desavantatge social amb població que es troba en situacions precàries. L'estratègia de dinamització sociocultural desenvolupada per l'entitat consta de dos programes principals. El primer s'ocupa de treballar amb menors en situacions d'exclusió i les seves famílies, amb un centre de dia per a menors que no compten amb suport familiar, o que compten amb unes competències parentals en una situació límit. L'altre programa s'orienta a joves en situacions d'exclusió social a partir de divuit anys i es centra en l'adquisició de competències, dirigint-se principalment a població gitana.

Ambdós programes són reconeguts com a pla infanto-juvenil del districte esdevenint la principal font de finançament de l'entitat. El disseny dels serveis que ofereixen aquests programes ha estat compartit amb l'ajuntament. En línies generals l'entitat ofereix serveis que són d'iniciativa pública als que Gazteleku accedeix després d'un concurs per a una licitació segons la qual l'administració els en encarrega la gestió, i també ofereix serveis d'iniciativa pròpia que mitjançant un conveni l'entitat ha aconseguit que l'administració municipal n'esdevingui el principal finançament. Segons la perspectiva dels responsables de la iniciativa, la combinació entre ambdues modalitats atorga efectivitat a les polítiques públiques involucrant

²⁹⁷ El barri de Rekalde construït durant els anys quaranta i cinquanta, constava de moltes necessitats, d'infraestructures i organització, i durant la segona meitat dels anys seixanta i la dècada dels setanta és testimoni de l'eclosió de l'activisme veïnal per la millora de les condicions de vida.

a l'entitat com a detector de les necessitats reals existents al territori.

La relació de col·laboració activa entre l'entitat i l'administració municipal no s'ha desenvolupat sense conflicte. En el seu dia l'entitat va fer sortir al carrer a les seves bases per a manifestar-se i reclamar un conveni estable per part de la municipalitat. L'entitat percep la relació actual amb l'administració municipal com a extraordinària, ja que la tendència general es percep que va cap a la contractació pública i la venda de serveis, i condicionant també de possibles aliances amb d'altres escales administratives. A desembre de 2009 l'entitat declarava que havia presentat projectes amb vocació de generar esquemes de co-finançament entre administracions a diferents nivells, però que havien estat fallits. Els responsables de l'entitat associen l'establiment d'un conveni amb l'ajuntament com un motiu per obviar la col·laboració amb la iniciativa per part de les altres administracions.

De manera complementària l'entitat gestiona un programa dins del pla pro-infància de La Caixa. També compta amb una estructura d'autofinançament que es basa en la promoció de serveis orientats al foment de la participació social i comunitària i que es recolza en una entitat d'interès social creada amb aquest objectiu, AUSKALO. Aquesta entitat subsidiària oferta serveis vinculats amb la dinamització sociocultural i festiva (xanques, cercaviles, etc.) fora del barri i els beneficis que obté es reverteixen en les activitats de Gazteleku al barri.

Lo que no hemos entrado es en competir a gestionar programas en otros lados ni nada. Nosotros entendemos que somos una asociación de barrio, y entendemos que estamos capacitados para poder gestionar recursos públicos de ese tipo. en aquellos que pensamos que podemos estar capacitados nos presentamos a los concursos que haya. Luego otros que hemos ido desarrollando nosotros, hemos peleado porque lleguen casi al mismo estatus que tienen servicios públicos en otros barrios. De los servicios públicos, que todos tienen un margen empresarial, ese margen lo re-invertimos en propias actividades que desarrollamos aquí. Ése es uno de los valores añadidos que puede tener cualquier iniciativa pública que gestionemos nosotros en el barrio, respecto a que se gestione en otro sitio. (Miguel Angel – Gazteleku (2009))

Analitzant el treball en xarxa amb d'altres entitats ciutadanes es ressalta que l'entitat participa activament del teixit associatiu de Rekalde i que treballa en comú amb d'altres entitats del barri a qui cedeix les instal·lacions si és necessari. Per altra banda Gazteleku ha estat promotora de diverses associacions que s'han creat a partir d'alguna de les seves activitats.

Sobre el treball en xarxa per a influir en altres escales de govern a part de la municipal l'entitat es mostra escèptica. No reconeix massa utilitat a les xarxes, plataformes o entitats de segon i tercer grau existents. Des de l'entitat s'identifica a aquest tipus d'organitzacions amb els mateixos sistemes de participació promoguts per l'administració. S'entén la diferència entre uns i altres però s'avaluen com a estratègies íntimament relacionades amb una moda general sobre la participació on l'aleatorietat del factor personal és determinant. Els responsables de l'entitat entrevistats relativitzen en el mateix pla la utilitat de les taules de debat promogudes per les

administracions i les d'algunes entitats de segon i tercer grau. Es destaca que per les entitats petites es fa difícil participar en la presa de decisions d'aquestes xarxes d'entitats que agrupen a tot el sector social del territori implicant diverses i molt diferents àrees d'activitat. Es perceben com a plataformes que estan dominades pels interessos de les agrupacions d'entitats més nombroses i on aquestes sempre acaben fent passar el seu parer per davant del de les demés.

Malgrat aquestes reserves a l'articulació institucional del sector social a través de xarxes i taules de participació l'entitat està vinculada al treball en xarxa i en federacions amb d'altres entitats d'altres territoris, que treballen els temes propis del desenvolupament comunitari.

(Veure fitxa econòmica sobre Gazteleku i entrevista a Miguel Ángel González a l'apartat d'annexes)

5.4.5- Asociación Tendel

La Asociación Tendel neix el 1999 lligada a l'àmbit socio-educatiu infantil i juvenil del barri d'Otxarkoaga. Parteix d'un grup d'educadors professionals que treballa en l'àmbit del temps lliure. Totes les persones que hi estan vinculades com a promotors compten amb un cert recorregut de treball social al barri i amb una activitat professional fora de l'entitat. La voluntat de treballar amb les eines de les noves tecnologies en la dinamització del temps lliure d'infants i joves, es troba des de l'inici entre els objectius de l'associació.

L'entitat es proposa la transformació social en un barri caracteritzat per alts índexs d'exclusió. Com a objectius específics *Tendel* pretén que a través de la seva activitat es possibiliti la capacitat creadora, s'ofereixin espais per a l'expressió i l'esbarjo així com per a desenvolupar la formació professional dels joves d'Otxarkoaga. Com a serveis específics l'entitat ofereix activitats orientades a la població infanto-juvenil vinculades a la pedagogia de les tècniques de creació audiovisual (el cinema, la fotografia, la ràdio per internet, l'edició web...) però també a dinamitzadors clàssics com l'esport.

Asociación Tendel destaca el barri d'Otxarkoaga com a marc principal de la seva acció potenciant el reconeixement de les persones vinculades a la iniciativa com a col·laboradors estables que desenvolupen vincles continus basats en la cerca del gaudi també per part dels educadors. Entre les reflexions metodològiques dels responsables de la iniciativa destaca la importància atorgada al gaudi dels propis treballadors socials, així com l'estabilitat de la seva vinculació, com un indicador de la salut de l'associació. Les activitats remunerades que es desenvolupen dins l'entitat son dutes a terme per persones que no pertanyen a la junta de l'entitat. La vinculació a la junta és de caràcter voluntari, amb una component de militància al

barri pròpia del moviment associatiu veïnal.

L'estructura de finançament de l'entitat compta amb varis projectes en conveni amb l'ajuntament, com el punt d'informació jove (*Gaztegune*), la ludoteca per a infants, i el treball amb les escoles de la zona organitzant activitats, o coordinant menjadors. També l'entitat genera recursos oferint activitats a d'altres territoris dins l'àmbit socio-educatiu de lleure, principalment lligades a l'ús de les noves tecnologies. Els diners generats per aquestes activitats són invertits en d'altres activitats que no renten econòmicament, com un projecte esportiu amb nois i noies de sis a divuit anys, o una ràdio i una televisió produïda per la quixalla. Tot i que la missió de l'entitat es regeix clarament per la vinculació amb el barri d'Otxarkoaga, en tant que estratègia per a la generació de recursos l'entitat ofereix tallers i activitats socieducatives a d'altres territoris fomentant d'aquesta manera la interrelació del barri amb d'altres escales espaials i donant a conèixer les necessitats d'aquest.

L'entitat també funciona concurrent al concurs de subvencions públiques promogudes tant per l'Ajuntament, com per la diputació i per el govern base, però la dinàmica de reducció de la despesa pública per activitats d'interès social ha comportat que durant els últims anys s'hagi començat a treballar en la cerca de patrocini privats (BBK, Caja Laboral...). Destaca entre aquests com a especial el patrocini privat d'una constructora immobiliària amb un projecte edificador al barri que ha sufragat la despesa durant quatre anys d'un programa cultural esportiu gestionat per l'entitat.

Pel que fa a les relacions de governança amb la municipalitat, aquestes es donen principalment amb les àrees de joventut, per tot el que fa a la dinamització de l'espai socieducatiu infantojuvenil, i amb la de cultura, pel que fa a la dinamització basada en l'àmbit audiovisual. També ha realitzat activitats per l'àrea de relacions ciutadanes i pel mateix gabinet d'alcaldia, promocionant campanyes de participació comunitària o fent difusió de projectes concrets iniciats per aquestes àrees. Així doncs es pot entendre com una col·laboració activa i intensa.

A nivell de diputació l'entitat compta amb la concessió d'una subvenció de l'àrea de dona per a la realització d'un projecte de capacitació orientat a la població femenina al barri. Amb el govern base l'entitat no compta amb cap línia de treball iniciada tot i que destaca la voluntat d'explorar les possibilitats degut a l'empobriment progressiu de les altres vies de subvenció.

Pel que fa al treball en xarxa amb d'altres agents socials a Otxarkoaga l'entitat participa col·laborant activament en moltes activitats. Les relacions amb d'altres entitats cíviues és intensa a nivell de barri, on es participa en la organització de festes, així com en el procés de desenvolupament comunitari del barri, promogut per l'ajuntament amb les altres entitats actives al barri.

Fora del barri l'entitat reconeix vincles d'intercanvi d'experiències amb entitats que realitzen projectes similars, en l'àmbit del lleure socio-educatiu i amb una forta implicació ciutadana, a d'altres barris de la ciutat com Deusto o Recalde. L'objectiu de l'enfortiment dels vincles amb entitats similars en d'altres contextos de la ciutat s'orienta a la coordinació de la interlocució amb l'administració municipal per a que aquesta consideri el plus d'arrelament al territori que poden oferir en la gestió d'equipaments respecte a les empreses de serveis que treballen al sector.

De les relacions de col·laboració amb entitats similars en d'altres territoris de la ciutat se'n deriva també l'establiment d'acords per a evitar la col·lisió en concursos públics. El manteniment d'un pacte de no agressió i la coordinació a l'hora de treballar amb l'ajuntament són les principals raons que expliquen la col·laboració amb d'altres entitats ciutadanes.

Des de l'associació TENDEL es destaca que, en comparació a les empreses privades que actuen en el sector de la gestió d'espais culturals, per a l'administració treballar amb entitats promogudes per la societat civil, sense ànim de lucre, és problemàtic. La coordinació amb diferents entitats, una per cada territori, suposa un esforç suplementari en comparació a una possible adjudicació de tots els equipaments municipals a una sola empresa. Per contra, el plus d'arrelament al territori que ofereixen les entitats promogudes per la ciutadania incideix en el fet que l'administració segueixi apostant per aquestes.

En l'avaluació del pla comunitari desenvolupat durant el 2009 com a resposta institucional a la situació desfavorida del barri, des de l'entitat es destaca l'existència de dubtes sobre la capacitat de l'Ajuntament per a desenvolupar totes les accions que s'han dissenyat de manera conjunta i participada amb les entitats i persones a títol individual del territori.

Se ha hecho un plan comunitario, de parte del Ayuntamiento, que han salido muchísimas cosas pero vamos a ver que se hace con lo que hay. Ha quedado muy bonito, muy bien escrito, pero vamos a ver si se responde a eso. En Otxarkoaga se han hecho muchos estudios, somos como cobayas, todo el mundo nos estudia, pero yo creo que es la primera vez que sí que en las conclusiones se están dando las soluciones. Claro pero para hacer eso se necesita una voluntad política que no se sabe realmente si es lo que hay. Y una inversión. Si hay que controlar las ayudas sociales habrá que traer más asistentes, gente que vaya por las casas controlando que se hace con ese dinero. (Kerman Oliva – Asociación Tendel (2009)).

En l'anàlisi que es fa des de l'entitat del rol mediador i regulador per part de l'Ajuntament es destaca que la normativa que aquest estableix per tots els centres cívics de la ciutat peca de no observar amb atenció les especificitats socials i econòmiques que es donen a cada barri. Per altra banda també es critica una suposada tendència per part de l'administració a importar projectes que han tingut èxit en determinats contextos a d'altres llocs on no tenen les mateixes possibilitats de reeiximent.

Una altra dificultat que per part de l'entitat s'atribueix a la gestió que desenvolupa

l'administració municipal és la del manteniment d'una coherència malgrat els canvis polítics. Una observació en la que apareix el factor personal com a decisiu en la definició del sentit de les relacions entre entitats i administració.

(Veure fitxa econòmica Asociación Tendel i entrevista a Kerman Oliva a l'apartat d'annexes)

5.4.6- Comparativa sobre les entitats orientades al foment de la dinamització sociocultural analitzades a Barcelona i Bilbao

Les entitats que s'orienten al foment de la dinamització sociocultural i la sociabilitat comunitària a través d'una concepció transformadora de la cultura, l'art i la convivència també presenten característiques que les identifiquen amb els respectius règims de benestar locals i les diferents cultures associatives que aquests encarnen. La mostra d'entitats escollida apunta a diferències derivades del tipus de dinamisme associatiu existent en cada ciutat.

Les relacions de governança d'aquest tipus d'iniciatives tenen un caràcter molt vinculat a les circumstàncies particulars en que es desenvolupen. La casuística que segueixen aquest tipus d'entitats en la institucionalització de les seves pràctiques és especialment particular i localitzada. Els casos analitzats en aquesta recerca segueixen en cada cas unes pautes i etapes particulars marcades per una negociació amb les administracions fragmentada que no és articulada sectorialment com passa en d'altres àmbits analitzats en aquesta recerca. Malgrat es poden fer comparacions o observar patrons de comportament similars entre entitats i administracions en aquest àmbit d'anàlisi no es pot dir que mitjançant aquesta recerca s'hagi arribat a la concreció de tipus ideals clars. Això en part es pot explicar també perquè és una temàtica (la dinamització socio-cultural promoguda per la societat civil sense ànim de lucre) que no compta amb una política pública específica. La comparativa que s'ha ofert entre les polítiques públiques basques i catalanes, pel que fa a l'àmbit de la cultura, presenta dos entorns força similars que donen importància a una concertació sectorial dominada per les indústries culturals. En ambdós contextos, més enllà de les polítiques municipals de foment de l'associacionisme a partir de les regidories i les instàncies de participació de caràcter local pel que fa als districtes, no hi ha una estratègia institucional d'àmbit regional pel que fa al foment de l'associacionisme orientat a la dinamització socio-cultural. Les entitats de la societat civil que gestionen espais orientats al foment de la sociabilitat i la dinamització socio-cultural, amb finalitats socialment transformadores, negocien de manera fragmentada la seva relació particular amb les administracions.

Les entitats derivades del moviment veïnal que gestionen espais de titularitat pública poden ser considerades com un objecte d'estudi interessant en la recerca sobre processos

d'institucionalització d'estratègies socialment creatives per part de la societat civil organitzada. Diverses de les monografies presentades en aquesta recerca plantegen que la gestió cívica o ciutadana, en tant que institucionalització de la col·laboració estable entre el moviment veïnal i l'administració municipal, es troba estesa en ambdues ciutats (*Ateneu Popular de 9 Barris* a Barcelona, *Gazteleku i Asociación Tendel* a Bilbao).

Però per altra banda, entre les entitats analitzades en aquesta recerca orientades al foment de la sociabilitat comunitària, hi ha experiències que no responen a l'esquema de la gestió cívica, sinó que responen a esquemes particulars erigits al voltant de l'auto-gestió (*Kukutza i Kafe Antzokia*). Aquestes dues experiències que tenen un caràcter molt diferent l'una de l'altre, podrien també en condicions sinó idèntiques molt similars, haver estat identificades a Barcelona.

De les dades recopilades durant el treball de camp se'n desprenen consideracions sobre la influència dels patrons de sociabilitat i el comportament cultural del teixit associatiu en ambdós ciutats. A Bilbao, i a tot el País Basc, el teixit associatiu es caracteritza per reproduir unes formes de sociabilitat que inciten a la creació de moviments transversals i col·lectius molt homogenis. La institució social basca per excel·lència en l'organització del lleure és la *koadrilla*, la colla d'amics, molt arrelada com a grup socialitzador bàsic que es basa en una afiliació a un grup de referència gairebé vitalícia. La imitació d'aquesta forma d'organització de les relacions socials a l'àmbit de l'associacionisme socialment transformador pot explicar perquè, en comparació a la fragmentació de l'associacionisme socialment transformador a Catalunya, al País Basc, l'articulació de les demandes ciutadanes segueix sent vehiculada segons els patrons d'afiliació tradicionals dels moviments socials clàssics.

Entitats com *Kafe Antzokia* responen a un funcionament més propi d'un moviment social que d'una entitat ciutadana restringida a un àmbit d'actuació temàtic i territorial molt concret. Segons les diferències que destacàvem entre moviments socials i entitats socialment creatives a l'inici de la recerca, *Kafe Antzokia* (així com l'associació cultural que li fa de paraigües organitzatiu, *Zenbat Gara*), exemplifica una forma d'organització de la societat civil molt autònoma, que ha sabut conjuminar la lògica de funcionament empresarial, amb el treball orientat per valors universalistes d'una entitat de tipus civil (Pérez-Díaz, 1997). Gran part de l'èxit empresarial del projecte *Kafe Antzokia* s'explica per la identificació de l'entitat amb la defensa de l'èuscar, així com per la vinculació d'aquesta amb els valors republicans de transformació social molt arrelats també en el context basc.

En l'anàlisi de *Kafè Antzokia*, que no té un exemple similar en el context català, es posa de relleu la idea que les formes de mobilització ciutadanes al País Basc tenen una naturalesa més

pròpia dels moviments socials que en el context català. Això incita a argumentar que en el context basc, la fragmentació pròpia dels contextos urbans (Mingione, 1991, 1996) no és tant acusada com en el context català. La presència decisiva dels moviments socials en tant que força articuladora de la mobilització ciutadana es manifesta, en aquest cas, amb un suport ciutadà molt ampli i transversal a una entitat de la societat civil que esdevé capaç de mantenir una autonomia considerable respecte les administracions públiques. Aquesta autonomia no seria possible si aquesta entitat representés de manera especialitzada i fragmentada els interessos d'una comunitat molt específica.

5.5- Entitats orientades a la millora de l'accés a l'habitatge

L'anàlisi d'entitats socialment creatives sorgides per a la millora de l'accés a l'habitatge posa de manifest una diferència important entre ambdós contextos analitzats. Que la política social d'habitatge del govern basc sigui exemplar²⁹⁸ en el context espanyol es tradueix en que en l'actualitat no hi ha entre la societat civil basca organitzacions ciutadanes que es puguin considerar especialment actives com a promotores de millores en les vies d'accés a l'habitatge²⁹⁹. La reacció institucional immediatament posterior a les mobilitzacions de joves en favor d'una millora en l'accés a l'habitatge, que també es donen a Bilbao durant la primavera de 2006, és una mostra d'una disponibilitat especial en el context basc a desenvolupar una política d'habitatge que considera les dificultats dels sectors socials més necessitats (Camargo, 2009). A partir de l'estiu de 2006, promogut per la *Viceconsejería de Vivienda del Gobierno Vasco*, apareix el *Foro de vivienda de Euskadi*, un òrgan orientat a la mediació amb sindicats, organitzacions juvenils, organitzacions de consumidors, organitzacions de recolzament a immigrants o moviment veïnal entre d'altres, per a la definició de les polítiques d'habitatge que posa de manifest una sensibilitat diferent per part de l'administració pública basca en aquesta matèria.

En canvi en el context de Barcelona l'accés a l'habitatge és una problemàtica molt menys resolta i un factor molt decisiu en la definició de la vulnerabilitat de persones i col·lectius amb risc o

²⁹⁸ Cal recordar que la llei catalana en matèria d'urbanisme s'emmiralla en el la legislació existent en el context basc.

²⁹⁹ Selene Camargo (2009) realitza una comparativa entre les mobilitzacions pel dret a l'habitatge a Barcelona, Madrid i Bilbao entre l'estiu de 2006 i mitjans de 2008 mostrant com a la capital biscaïna l'accés al poder local integra la mobilització dins d'una plataforma de discussió sobre la legislació d'habitatge basca que té com a resultat que les manifestacions decaiguin.

situació d'exclusió social. Això es tradueix en l'existència d'entitats de societat civil organitzada que desenvolupen accions de denúncia i protesta al respecte de la forta presència dels interessos immobiliaris i financers en les polítiques d'habitatge a Catalunya. Entitats que al marge de ser força actives en la protesta en tant que moviments socials, com és el cas del moviment de defensa del dret a l'habitatge, compten amb una sèrie de propostes de millora de la política pública d'habitatge que atenen a les necessitats d'accés a l'habitatge per part dels sectors de població més vulnerables, o al tractament dels efectes de la crisi hipotecària.

L'anàlisi del naixement el 2006 de l'assemblea popular per un habitatge digne, V de Vivenda, ofereix una perspectiva del moviment social que s'ha desenvolupat en aquest tema a Catalunya. L'assemblea en qüestió ha passat d'organitzar les mobilitzacions massives dutes a terme al llarg dels anys 2006 i 2007, a constituir-se en tant que plataforma de seguiment de la problemàtica, un cop esclata la crisi financera i les mobilitzacions ciutadanes ja no són seguides de manera massiva. El control de les propostes electorals dels partits en matèria d'habitatge, la denúncia dels interessos vinculats a l'especulació amb l'habitatge, del parc d'habitatges buit, o de la gestió de la política urbanística i de protecció oficial són algunes de les qüestions que han mantingut viva aquesta assemblea. A partir de 2009, el moviment en defensa del dret a l'habitatge s'articula al voltant de la Plataforma d'Afectats per la Hipoteca (PAH), entitat que articula una resposta ciutadana en xarxa a l'allau de desnonaments que s'aguditzava especialment durant l'any 2011 com a conseqüència de la crisi hipotecària i que promou mesures legislatives pal·liatives com la dació en pagament. Tant el moviment per la defensa del dret a l'habitatge, com la PAH, en tant que plataformes ciutadanes no institucionalitzades, basen les seves accions en la militància voluntària i són hereves d'una cultura de lluita per la defensa del dret a l'habitatge que no es limita a l'acció d'un nucli actiu de gent localitzada a la capital catalana sinó que tenen en compte el treball en xarxa amb els moviments socials arreu del territori.

La maduresa social i política, per part d'actors puntuals de la societat civil catalana, en matèria específica d'habitatge es fa patent també amb l'experiència de Sostre Cívic. Aquesta entitat, sorgida de la inquietud per part de professionals vinculats a la gestió urbanística i d'habitatge, ha obert vies per a la introducció en el sistema públic català de mecanismes d'accés a l'habitatge que considerin el model de cessió d'ús entre les formes de tinença cooperativa d'habitatge. Sostre Cívic és una entitat sense ànim de lucre, que s'orienta a la producció de transformació social a través de la promoció d'una fórmula específica de gestió de l'habitatge.

El problema amb el que es troben ambdues formes d'organització es deriva d'un model de creixement econòmic basat en l'especulació immobiliària. Mentre que el moviment de protesta en defensa de l'habitatge (V de Vivenda, PAH) abandera la desobediència civil, la resistència

activa i la denúncia com a mecanisme per a forçar a les administracions a intervenir en la regulació del mercat de l'habitatge, Sostre Cívic, formant part també del moviment social en defensa del dret a l'habitatge segueix un desenvolupament autònom de tipus cooperatiu i contempla la col·laboració amb l'administració pública amb l'objectiu d'introduir en la normativa vigent puntualitzacions rellevants.

5.5.1- Assemblea popular per un habitatge digne V de Vivienda

L'Assemblea Popular per un Habitatge Digne, V de Vivienda, ha estat entre 2006 i 2010 l'organització més activa del moviment social³⁰⁰ en defensa del dret a l'habitatge a Barcelona. El maig de 2006, en plena bombolla especulativa, a seixanta ciutats de l'estat espanyol es convoca de manera simultània i anònima, a través de missatges de mòbil i correus electrònics, diverses assegudes per l'habitatge digne en les que participen majoritàriament joves. A Barcelona d'aquestes assegudes en sorgeix una assemblea que es reuneix de manera periòdica, primer a la Plaça del Rei, i seguidament en un centre social ocupat al barri de Ciutat Vella, al carrer Magdalenes: l'Espai Social Magdalenes. Aquesta assemblea involucra tant a persones representants d'altres organitzacions amb un cert bagatge de lluita, contra l'especulació immobiliària o en d'altres moviments socials, com a persones que a títol individual es vinculen a la iniciativa, com a resposta a una situació personal insostenible en matèria d'habitatge. L'entitat s'identifica com una organització 'independent de qualsevol partit polític, organització o mitjà d'informació, de funcionament horitzontal, transparent i democràtic'.

V de Vivienda planteja millores normatives³⁰¹ i s'ocupa de la denúncia activa dels poders implicats en la problemàtica de l'habitatge, denunciant que la política de protecció pública per part de les administracions no posa fre a la mercantilització d'un dret constitucional bàsic³⁰². La seva definició com a entitat socialment creativa es deu al fet que planteja com incidir en el

300 Moltes de les entitats que pivoten dins dels esquemes reivindicatius de l'assemblea són plataformes ciutadanes vinculades a la protesta contra determinats plans de reforma urbanística. A Barcelona el Taller contra la Violència Urbanística i Immobiliària, s'inicia a finals de l'any 2003 com a eina de denúncia de conflictes urbanístics en barris concrets.

301 La Carta de Mesures contra la Violència Urbanística i Immobiliària, promoguda pel Taller Contra la Violència Urbanística i Immobiliària, el setembre 2005, i firmada per més de trenta entitats i col·lectius cívics, exigeix a la Generalitat i l'administració municipal un seguit de mesures per limitar els preus dels lloguers i dels pisos.

302 Durant la campanya de les eleccions municipals de 2007 la reivindicació de l'assemblea es sintetitza en el lema 'L'habitatge de protecció no és la solució, habitatge fora del mercat, com l'educació i la sanitat'

reconeixement del dret a l'habitatge a partir de propostes de reforma estructurals. L'entitat no es conforma amb el tractament de la problemàtica mitjançant la generació de noves promocions d'habitatge protegit o de la diversificació dels règims de protecció oficial. Es planteja de manera ferma la necessitat de regular el mercat, el fet de reconèixer que és un dret fonamental, que s'està vulnerant, a sectors de la població que van més enllà dels sectors més vulnerables. Proposa entre d'altres mesures que es pugui establir la norma de que ningú hagi de pagar més del vint o el trenta per cent de la seva renda pel lloguer, o el pagament de la hipoteca. L'impacte en la governança del moviment s'ha de mesurar en el sentit que ha incidit clarament en la construcció del discurs polític popularitzant expressions que han entrat en els programes dels partits, com l'expressió violència immobiliària i urbanística, o més recentment en la visibilització de la dació en pagament com a possibilitat legal.

Superada l'efervescència reivindicativa dels anys 2006 i 2007, en el moment que explota la bombolla financera i la crisi econòmica és una evidència, el moviment de protesta en defensa del dret a l'habitatge queda en segon pla a l'esfera pública. L'Assemblea per a un Habitatge Digne V de Vivienda però s'ha mantingut activa desenvolupant accions, potser no tant massives com les assegurades dels anys 2006 i 2007, però igualment significatives³⁰³. La denúncia a la lentitud d'aplicació de la renta bàsica d'emancipació (juliol 2008); la denúncia del nombre de pisos buits a la ciutat de Barcelona (novembre de 2008); la denúncia del fet que el Pacte Nacional de l'Habitatge, signat el 2007, que implica la definició d'Àrees Residencials Estratègiques (ARE) de nova construcció arreu del territori català, no soluciona la problemàtica de fons de mercantilització del dret a l'habitatge i de desocupació d'un gran estoc d'habitatges (març de 2009); l'organització d'una Plataforma d'Afectats per la Hipoteca (abril 2009)³⁰⁴; més assegurades pel dret a l'habitatge (juliol 2009); o la denúncia de la corrupció i la impunitat del cas Millet (novembre de 2009), son algunes de les accions, denúncies i manifestos que donen fe de la vitalitat de l'assemblea sorgida de les mobilitzacions de 2006.

Entre les dificultats amb les que s'enfronta com a organització es pot destacar la falta de visibilitat clara dels efectes produïts per la pròpia iniciativa o la implicació fluctuant de la societat civil, ja citada. Tot i que les primeres assegurades varen tenir un seguiment massiu per part de persones afectades pel problema, el clima de mobilització no s'ha mantingut constant, cosa que no ha suposat un problema perquè un nucli actiu d'activistes mantingués la plataforma

303 Entre elles la denúncia de la política hotelera de l'Ajuntament de Barcelona (juliol 2010) vinculada al desallotjament l'abril de 2010 del centre social ocupat al carrer Magdalenes on es reunia l'Assemblea Popular per un Habitatge Digne V de Vivienda, fins aleshores.

304 A partir de 2011, arrel de l'increment dels desnonaments de famílies que no poden fer front al pagament de la hipoteca, la Plataforma d'Afectats per la Hipoteca adquireix una visibilitat major. L'activitat principal de la PAH és l'oferiment de suport legal als afectats així com l'organització de concentracions ciutadanes a les portes dels habitatges afectats per aturar els desnonaments previstos. La crida a la desobediència civil, i la resposta obtinguda en diverses ocasions, fa que l'entitat cridi l'atenció dels mitjans de comunicació.

i segueixi organitzant accions en l'actualitat.

Fent referència al moviment social per la defensa del dret a l'habitatge, cal considerar que la seva emergència i repercussió ha estat sobretot important a les grans ciutats de l'estat espanyol on la pressió immobiliària s'ha mostrat especialment difícil de suportar per part d'amplis sectors socials degut a que ha faltat una articulació de polítiques d'habitatge. El febrer de 2007 la magnitud del problema del dret a l'habitatge a l'estat espanyol arriba a instàncies de la ONU arrel de la visita a Barcelona del relator internacional sobre el dret a l'habitatge, que s'havia entrevistat uns mesos abans amb representants de l'assemblea popular pel dret a l'habitatge digne (28 de novembre de 2006).

Veure entrevista a Ada Colau a l'apartat d'annexes.

5.5.2- Sostre Cívic

Sostre Cívic és una associació sense ànim de lucre formada per persones vinculades directa o indirectament a temes de gestió i planificació urbanística, així com persones sensibilitzades que es plantegen la necessitat de donar resposta a una situació de provisió deficient d'habitatge en el context català. L'entitat s'orienta a la cerca de propostes i solucions aplicables a la societat catalana pel que fa a la justícia social i ambiental vinculada amb la pràctica urbanística i residencial, així com també a la promoció d'un accés a l'habitatge no especulatiu. En concret l'entitat promou els models de cooperatives d'ús d'origen escandinau, segons els quals la propietat de l'habitatge sempre resideix en mans de la cooperativa i on els membres gaudeixen d'un ús indefinit de l'habitatge. En concret l'aspecte més socialment innovador de l'entitat és entendre la propietat de l'habitatge com a titularitat col·lectiva ostentada per la cooperativa. L'objectiu és el de facilitar un habitatge assequible i sostenible des d'un punt de vista dels cicles circulars de fluxes (energia, aigua, materials...), el més local i renovable possible, i sobretot de caràcter participatiu. Des de l'entitat es destaca que l'objectiu de la iniciativa no és fer habitatge d'una manera genèrica, sinó que és fer transformació social a través de l'habitatge.

El model suposa diverses innovacions respecte el cooperativisme d'habitatge imperant al context català fins a l'entrada en escena de Sostre Cívic. A part de la tinença compartida o cooperativa de la titularitat de l'habitatge, es pretén que els usuaris/es, com a membres actius de la cooperativa, puguin participar de les decisions de tot el que afecta al seu hàbitat. Això implica la cerca d'un disseny flexible i adaptat, que ofereix la possibilitat d'auto-construcció i que per extensió potencia la cultura de grup. Per altra banda, la garantia de compliment de la funció social de l'estratègia es basa en el càlcul del cost per a l'usuari/a considerant la seva

renda. Per a fer possible aquests plantejaments la iniciativa busca tant el suport d'entitats de finançament ètic i solidari com la compatibilitat amb les ajudes de l'administració a diferents nivells i la innovació normativa en la reglamentació dels Habitatges de Protecció Oficial.

Des de l'entitat s'ha treballat per a influir a nivell jurídic tant amb l'administració general com l'autonòmica i la local. En la fase inicial del projecte, perquè el model de cessió d'ús promogut per Sostre Cívic es convertís en una realitat s'ha buscat la interlocució amb la Generalitat, la Diputació i entitats com la federació de cooperatives, entre d'altres³⁰⁵. En el cas de la Generalitat, l'objectiu d'aquesta interlocució va ser el d'establir mecanismes legals per aconseguir sòls de protecció oficial i engegar les primeres promocions d'habitatge. La negociació amb la Diputació i diverses entitats municipals s'ha orientat a la cerca d'acords concrets per a la localització de possibles promocions d'habitatge en sòls de titularitat pública. L'entitat ha desenvolupat també relacions amb la Federació de cooperatives, i amb la Direcció General d'Economia Cooperativa³⁰⁶, perquè en el marc de la redacció de la nova llei de cooperatives³⁰⁷ fos considerat el model de cooperativisme que planteja l'entitat.

Per altra banda, gran part del treball de difusió social de la iniciativa es duu a terme a través de la col·laboració professional amb administracions. Diversos membres de l'entitat participen activament, ja siguin com a membres de l'entitat o de manera personal a nivell professional, en la redacció de Plans Locals d'Habitatge, Memòries Socials, Plans d'Ordenació Urbanística Municipal, Plans Comunitaris de Barri, etc., així com projectes i treballs promoguts per les administracions vinculats als temes de l'urbanisme, l'habitatge, l'energia, el medi ambient i la societat. En l'anàlisi de l'impacte en la governança de l'acció desenvolupada per l'entitat cal destacar que la col·laboració amb el Departament de Medi Ambient i Habitatge de la Generalitat de Catalunya es pot veure materialitzada en la introducció dins la Llei 18/2007 del dret a l'Habitatge del model de cessió d'ús com un dels models possibles dins de les alternatives de gestió del sòl destinat a habitatge protegit. Això des de l'entitat es valora positivament perquè

305 Una de les forteses de Sostre Cívic és la cerca i negociació d'aliances de govern a distintes escales. No és d'estranyar, que valorant el coneixement expert dels seus membres, l'entitat s'hagi desenvolupat oferint suport i assessorament per a cooperatives, administracions i persones físiques interessades en el model de cessió d'ús, però també en una gran varietat de temes afins. Sostre Cívic consta d'un equip pluridisciplinar de persones amb experiència en el món de la sociologia, el dret, l'economia, l'urbanisme, l'energia, i la promoció i construcció d'habitatges. Com a entitat consta d'una àrea jurídica que s'encarrega de l'assessorament a cooperatives d'habitatge sobre el model de cessió d'ús i els seus derivats. També consta d'una àrea de consultoria, treballs i estudis que s'encarrega de la redacció de projectes i estudis relacionats amb els temes en els que té expertesa. La forma jurídica de l'entitat té dues branques. Per una banda l'associació, que és el que es va crear en un inici, i per una altra banda la cooperativa, també sense ànim de lucre, que s'ocupa de tirar endavant les primeres promocions d'habitatge sorgides sota el model de la cessió d'ús.

306 Entre les primeres mesures d'ajustament pressupostari per part de la Generalitat de Catalunya arrel de la crisi financera iniciada el 2008, la Direcció General d'Economia Cooperativa és desmantellada el gener de 2010.

307 Durant els anys 2007 i 2008 les entitats més representatives del si del cooperativisme català duen a terme un procés de negociació per la definició d'una Llei de cooperatives, que no s'arriba a aprovar per falta d'acords i divergències tant dins del propi sector, com per part d'aquest amb la Generalitat.

obre la porta a que les administracions locals s'interessin pel model.

Tot i així l'impacte en l'esfera pública, o en el sistema català d'habitatge per part de l'entitat cal ponderar-lo, com es destaca des de Sostre Cívic, en tant que producció de canvis molt simbòlics, que no afecten seriosament al model mercantil imperant. En aquest sentit la valoració per part de l'entitat és contrària al cofoisme. Es reconeix l'existència de bona sintonia amb elements clau dins l'administració amb els que s'ha donat una interlocució productiva, però alhora es constata que el control dels poders públics per part d'interessos particulars és molt fort. La influència de la banca i del model d'accés a l'habitatge basat en polítiques de crèdit bancari és molt influent encara. Per això els responsables de Sostre Cívic, encara que valoren els avenços donats a partir de l'articulació creativa de l'entitat, es mostren escèptics sobre la probabilitat en un futur proper d'un canvi en el model d'accés a l'habitatge.

Per altra banda, en l'anàlisi dels interessos contraris amb els que s'ha trobat la iniciativa és destacable la resistència amb la que s'ha trobat per part del propi sector cooperatiu, especialment dins la federació de cooperatives d'habitatge que ha vist la iniciativa de l'entitat com una intrusió en el seu espai d'activitat³⁰⁸. Respecte el cooperativisme d'habitatges típic a Catalunya, l'entitat planteja un aprofundiment en la cooperació entre cooperatives, i en la funció social d'aquestes. Les cooperatives d'habitatge promogudes a Catalunya fins al moment han estat marcades per un interès purament promotor i constructor, i no s'han vinculat, com pretén Sostre Cívic a la promoció de valors concrets com l'eficiència energètica o la vida comunitària, el disseny participatiu i personalitzat dels habitatges i els espais comuns, etc.

El contacte amb d'altres entitats del territori, i del sector social no estrictament vinculat a l'urbanisme i l'habitatge és intens³⁰⁹. Sostre Cívic col·labora en moltes xerrades organitzades per entitats i associacions del territori també amb preocupacions per la ordenació del territori i les polítiques d'habitatge fent pedagogia i promovent la responsabilitat cívica.

(...) la visibilitat social de moment la tenim a través de xerrades que fem, o treballs com el teu, o jornades que ens conviden, o a través de partits polítics de l'oposició que ens demanen, que els

308 El fet de ser una cooperativa indefinida en el temps, és una de les coses més trencadores, o més radicals en el context del cooperativisme d'habitatge català. El funcionament del cooperativisme d'habitatge català fins fa poc ha estat ben diferent. Des de Sostre Cívic es denuncia que les situacions de sòl avantajoses amb les que s'han trobat en molts casos les cooperatives d'habitatge han suposat la consolidació d'un negoci basat en la promoció d'uns habitatges de compra-venta més barats que en el cas de promotors privats, que ofereixen però una plusvàlua molt important que és repartida entre els socis de la cooperativa abans de desfer-la un cop realitzada la promoció. Això fa que hi hagin actors dins del sector cooperativista que vegin la difusió social del model de cessió d'ús com una amenaça.

309 Pel que fa al treball en xarxa amb d'altres entitats socialment creatives cal remarcar que l'entitat es planteja la transferibilitat de pràctiques des del moment de la seva creació, considerant la necessària adaptació d'aquestes al context concret en el que són aplicades. La possibilitat de participar en projectes europeus ha guiat la seva vinculació a estratègies similars en d'altres contextos, sobretot en una primera etapa inicial d'estudi dels models existents en d'altres llocs. D'aquesta manera l'entitat ha creat aliances sobretot a l'àmbit nòrdic europeu on el model està molt desenvolupat, però també ha investigat sobre models similars a Amèrica del Sud, entre d'altres llocs.

ajudem amb els seus programes, i no oposició, també. Volem fer un segon salt mediàtic, o visibilitzador, quan hi hagi en funcionament un edifici plurifamiliar, que de moment no hi és. Perquè actualment tenim molta gent interessada, tenim projectes concrets amb ajuntaments tancats, (...) El que sí que ens interessa i això sí que ho fem, és que qualsevol municipi de Catalunya tingui un model d'aquests, i que la societat ho reclami, això més o menys, poc a poc, jo penso que es va aconseguint... (Raül Rodríguez – Sostre Cívic (2009))

En tant que reflexió metodològica del moment en que es troba la iniciativa en l'actualitat existeix certa prudència sobre la conveniència de ser present als mitjans de comunicació. Els responsables de l'entitat es mostren cautelosos sobre la voluntat de guanyar popularitat a través dels mitjans de comunicació mentre els primers projectes de promocions d'habitatges gestionats segons el model de la cessió d'ús estan encara en fase de desenvolupament.

Veure fitxa econòmica Sostre Cívic i entrevista a Raül Rodríguez a l'apartat d'annexes.

5.5.3- Comparativa sobre les entitats orientades a la defensa del dret a l'habitatge analitzades a Barcelona i a Bilbao.

Dels àmbits analitzats en aquesta recerca el de la defensa del dret a l'habitatge és en el que es posa més clarament de relleu la incidència dels règims de benestar locals en la configuració de l'associacionisme socialment transformador. Les diferències entre les polítiques socials d'habitatge a Catalunya i el País Basc, ressaltades en el capítol 4 en l'apartat dedicat específicament a aquestes, es posen de manifest en la cerca d'una comparació de les entitats que des de la societat civil organitzada es preocupen en ambdós contextos per la millora de l'atenció i el tractament de les dinàmiques d'exclusió vinculades a l'habitatge.

L'absència de polítiques socials d'habitatge efectives en el cas català expliquen la importància adquirida per part del moviment per la defensa del dret a l'habitatge a Barcelona, en aquesta recerca caracteritzat amb l'estudi de cas de l'assemblea *V de Vivienda* i la posterior organització de la Plataforma d'Afectats per la Hipoteca. Les fites assolides per aquest moviment es relacionen amb la visualització a l'esfera pública de l'abast de la problemàtica de la manca del dret a l'habitatge per part de tota la població, o la conceptualització d'aspectes com la violència urbanística i immobiliària, o l'especulació vinculada a la contractació d'hipoteques. La seva presència als mitjans de comunicació té un punt d'inflexió durant la primavera de 2007, moment a partir del qual deixa de ser notícia, en part degut a la presa de posicions de l'administració pública pel que fa a les polítiques socials d'habitatge amb la signatura del Pacte Nacional de l'Habitatge. A partir de 2011, i lligat a un la problemàtica que pateixen moltes famílies sense recursos per fer front a la hipoteca, el moviment de protesta pel dret a l'habitatge torna a ser objecte d'atenció a l'esfera pública, en una conjunció socioeconòmica diferent .

La pressió d'aquest moviment social sobre l'administració pública s'ha anat transformant,

mantenint una estructura en xarxa on les TIC, les tècniques d'agitació ciutadana i l'assemblearisme tenen un paper molt important. A mitjans de 2011, en un context socioeconòmic completament diferent al que existia a finals de 2006 quan es va crear V de Vivienda per reclamar el dret a l'habitatge, molts dels integrants de l'entitat s'agrupen al voltant de la Plataforma d'Afectats per la Hipoteca, que més enllà de la referència específica al dret a l'habitatge, s'organitza com a entitat d'advocacia per a famílies afectades per l'embargament dels seus habitatges i exigeix mesures a les administracions com la contemplació de la dació en pagament per a condonar el deute dels ciutadans afectats per l'encariment dels crèdits hipotecaris.

El cas de Sostre Cívic en relació al Moviment per la defensa del dret a l'habitatge, caracteritza l'entitat socialment creativa, en tant que organització que complementa l'acció dels moviments socials, des d'una perspectiva d'actuació específica i especialitzada. Sostre Cívic ha incidit en la introducció de criteris a favor del cooperativisme d'habitatge en la normativa de la Generalitat i des de la seva creació el 2005 s'ha desenvolupat com a entitat que realitza transformació social a través de l'habitatge, oferint serveis a les administracions públiques.

L'assoliment de les polítiques socials d'habitatge com una qüestió fonamental en el cas dels País Basc, assumida pels partits polítics durant la dècada dels noranta, ha incidit en el fet que les mobilitzacions durant els anys 2006 i 2007, que es van dur a terme a diverses ciutats de l'Estat espanyol, fossin en el cas de les ciutats basques relativament minoritàries. És també destacable que arrel de les mobilitzacions ocorregudes durant la primavera de 2006, posant de manifest un consens dins de l'administració pública basca al respecte de la importància de les polítiques socials d'habitatge, es posés en marxa el Foro de Vivienda de Euskadi que amb la coordinació del consell de la joventut basca va establir mecanismes d'interlocució entre l'administració basca i els agents socials per promoure la millora de l'accés a l'habitatge d'aquells sectors de la població que malgrat l'existència d'unes polítiques socials d'habitatge de llarg recorregut podien quedar-ne exclosos.

5.6 – Conclusions

El capítol 5 ha servit per a exposar el caràcter socialment creatiu de les entitats estudiades en aquesta recerca. Com s'ha exposat les àrees d'innovació en les que s'ubiquen les entitats analitzades comporten determinades característiques comuns pel que fa a la definició d'estratègies de supervivència, les relacions que estableixen amb les administracions públiques

així com les problemàtiques que afronten.

De la lectura global dels diferents estudis de cas presentats es desprèn l'heterogeneïtat de formes organitzatives de la societat civil que poden ser caracteritzades com a entitats que promouen dinàmiques d'innovació social. La recerca sosté que la diversitat de formes organitzatives presentades aquí com a exemples de creativitat social es pot enquadrar dins d'un continu que va des de les entitats prestadores de serveis de benestar als moviments socials.

La utilitat del capítol 5 en el conjunt de la recerca és la d'exposar l'especificitat socialment innovadora de cada una de les entitats escollides a la mostra. De cara als dos capítols següents es pren en consideració la voluntat d'establir una anàlisi transversal de la manera que les entitats objecte d'estudi són socialment innovadores en la seva participació en la governança urbana.

En el capítol 6 s'exposa una anàlisi sistemàtica per àrees d'innovació, i considerant el pes dels sistemes de benestar que operen a les dues ciutats analitzades, de la posició respecte l'administració pública i el seu finançament, la projecció territorial que adquireixen i el treball en xarxa que desenvolupen les entitats objecte d'estudi.

En el capítol 7 s'analitza, també considerant les diferents àrees d'innovació i les dues ciutats on s'ubica la recerca, la manera com les entitats objecte d'estudi promouen transformacions concretes en la governança urbana.

Com s'ha exposat en l'anàlisi dels respectius casos objecte d'estudi, al llarg dels propers capítols s'aprofundirà en el fet que la innovació social es pot caracteritzar com un fenomen que es basa en la difusió vertical entre escales territorials de canvis en la manera d'atendre les dinàmiques d'exclusió, però que implica també un sentit horitzontal del treball en xarxa i la coordinació entre actors socials.

Capítol 6

L'estratègia organitzativa de les entitats socialment creatives

6.0- Introducció

El capítol 6 explora les dinàmiques internes i l'organització de les entitats objecte d'estudi. S'hi analitza de quina manera les entitats socialment creatives fan ús dels seus recursos i escullen determinades estratègies per a desenvolupar propostes d'innovació social, relacionant-ho amb la cultura política, els règims de benestar locals i les dinàmiques de governança institucional en les que estan incrustades.

Com s'observa a la Taula 6.1, en aquest capítol s'analitza l'estratègia financera, la dimensió multi-escalar i el treball en xarxa de les entitats objecte d'estudi partint d'unes consideracions bàsiques sobre el comportament d'aquestes variables en el si dels dos sistemes de benestar local en qüestió.

Taula 6.1: Variables analitzades al respecte de les dinàmiques internes i les estratègies seguides per les entitats objecte d'estudi.

	BARCELONA	BILBAO
Estratègia financera	Subsistència associativa basada amb el model subvenció. Molt lluny de la concertació. Precarietat associativa.	La diversitat de fonts de finançament i el volum de la despesa pública facilita el desenvolupament de les entitats socialment creatives.
Dimensió multi-escalar	La cerca de suport institucional es dona a les escales municipal i autonòmica. L'escala regional gairebé no intervé en el dia a dia de les entitats estudiades.	L'escala municipal i autonòmica son provisores. La regional també té un paper rellevant en l'oferiment de suport institucional a les entitats objecte d'estudi.
Treball en xarxa	Fragmentació i atomització del teixit associatiu socialment transformador. El cooperativisme de treball compromès amb la transformació social lidera el treball en xarxa entre entitats.	Relacions estables entre les entitats objecte d'estudi i les administracions públiques. Les entitats orientades a la inserció sociolaboral són les que lideren el treball en xarxa entre entitats.

Font: Elaboració pròpia.

L'estructura del capítol segueix tres apartats. En el primer s'analitzen les estratègies financeres de les entitats objecte d'estudi. L'objectiu és diferenciar la manera com les entitats sobreviuen econòmicament i distingir de quina manera fan ús de les relacions de governança per obtenir recursos financers. Es pretén entendre si la finalitat a la que s'orienten condiciona l'estratègia de supervivència financera que segueixen i la manera com ho fa. També s'observa de quina manera la capacitat crítica de les entitats analitzades es condiciona per l'establiment de relacions de dependència financera amb l'administració. Es parteix de la consideració que un sistema de benestar local amb relativament pocs recursos (Barcelona) implica certes condicions de precarietat per les entitats analitzades respecte el que és un sistema de benestar local provisor (Bilbao).

En el segon apartat del capítol s'analitzen les entitats objecte d'estudi en funció del desenvolupament de relacions amb les administracions en un marc multiescalar. En aquest apartat es cerca entendre de quina manera la finalitat a la que s'orienten les entitats de la societat civil implica diferents formes de relacionar-se amb les escales territorials i les administracions públiques que coordinen la governança en aquestes escales. Com a observació distintiva dels dos contextos analitzats es percep que en el cas català l'escala regional de la diputació provincial gairebé no representa res per les entitats estudiades, a diferència que en el cas base on la Diputació té un poder econòmic i polític que les entitats objecte d'estudi tenen en compte.

Finalment en el tercer apartat s'analitza el treball en xarxa socialment creatiu que desenvolupen les entitats estudiades. En aquest cas s'observen els motius que condueixen a les entitats estudiades a establir col·laboració amb d'altres entitats del teixit associatiu procurant copsar la manera com el context institucional, així com les dinàmiques culturals de mobilització política, en cadascuna de les ciutats analitzades, incideixen en configurar les formes de cooperació entre entitats. La idea que es desprèn de la comparativa d'ambdós ciutats com a representants de dues cultures polítiques diferents és que en el cas de Barcelona les formes de negociació i pressió política per part de l'associacionisme són més fragmentades que en el cas de Bilbao, i que això condiciona el treball en xarxa orientat a la realització de pressió política. Per contra a Bilbao, on tenen més presència patrons de conducta més tradicionals s'hi observa una connectivitat considerable entre les entitats que formen el teixit associatiu i entre aquestes i els partits polítics.

6.1- L'anàlisi de les formes de finançament de les entitats socialment creatives.

Com destaca Victor Perez-Díaz (1995) les associacions ciutadanes que s'orienten a la transformació social es troben amb el repte de combinar l'ideal d'organització com a associacions civils, promovent valors universalistes, i l'organització com a empreses, valorant l'eficiència i la rentabilitat de les accions que duen a terme (Pérez-Díaz, 1995: 81). En la cerca d'aquest equilibri, les estratègies financeres de les entitats objecte d'estudi, a part d'estar condicionades pel context social, cultural i econòmic dels sistemes de benestar local on estan situades (Ghezi and Mingione, 2007) depenen també del tipus d'activitat al que s'orienten. No és el mateix l'assoliment de la independència financera per part de totes les entitats orientades

al tractament de les dinàmiques d'exclusió social. Les iniciatives vinculades a la defensa dels drets civils dels immigrants representen les pràctiques més precàries i difícils de sustentar econòmicament de manera autònoma a l'administració. Per contra, les entitats que disposen d'un espai apte per a l'organització d'esdeveniments artístics o culturals amb una barra de bar, per exemple, així com les que s'orienten a la comercialització de serveis amb valor afegit, com són les empreses d'inserció, representen les entitats que són capaces de finançar les activitats de manera més autònoma, sense dependre del suport de l'administració.

Mentre la dependència de la subvenció és estricta entre aquelles entitats que tracten exclusivament temes no productius en el sentit comercial (les entitats orientades al foment de la inserció sociolaboral des de la vessant socioeducativa o les entitats orientades a la defensa dels drets de ciutadania de les persones immigrades i contra el racisme i la xenofòbia) la capacitat de generar ingressos, ja sigui venent cervesa o cobrant entrada per un espectacle, esdevenen recursos molt valuosos pel fet de ser re-invertibles en activitats no lucratives.

A grans trets, en funció de la orientació específica de cada tipus d'entitat es poden establir clares distincions sobre les estratègies financeres que segueixen. En aquesta direcció a la Taula 6.2 es presenta un apunt sobre les diferents estratègies financeres que segueixen les entitats analitzades en funció dels diferents tipus de finalitats a les que s'orienten.

Taula 6.2: Estratègia de subsistència financera en relació al tipus d'entitat.

Tipus d'entitat	Estratègia de subsistència financera.
Entitats orientades al foment de la inserció sociolaboral	<p>Venta de serveis a administracions (principal client) i particulars + Concertació estable de finançament públic, clàusules socials i subvenció dels contractes d'inserció.</p> <p>Les entitats que s'orienten a la provisió de formació tenen clara dependència subvencional.</p> <p>Les empreses d'inserció generen una bona part dels seus ingressos mitjançant l'activitat comercial.</p>
Entitats orientades a la foment de l'economia solidària	<p>Les xarxes compten amb ajuda de finançament públic, que es combina amb aportacions de les entitats sòcies en el cas català (XES).</p> <p>Les cooperatives de crèdit tenen plena autonomia respecte les administracions.</p>
Entitats orientades a la defensa dels drets de ciutadania	<p>Dependència subvencional molt gran, situacions de molta precarietat i incertesa financera.</p> <p>L'estratègia de supervivència que segueixen davant la crisi es basa en la diversificació de fonts de finançament, cerca de subvencions de diferents administracions, i mecenatge privat.</p>
Entitats orientades al foment de la dinamització cultural	<p>Diversitat d'estratègies:</p> <p>(pública) Convenis de gestió cívica entre l'administració local i una plataforma d'entitats que assumeix la gestió.</p> <p>(privada) Activitat comercial basada en el rendiment de l'oferta cultural. La plurifuncionalitat és clau per a generar ingressos.</p>
Entitats orientades a la defensa del dret a l'habitatge	<p>Els grups de protesta no tenen grans necessitats de financiació.</p> <p>Sostre Cívic ofereix serveis de consultoria a les administracions públiques i particulars.</p>

Font: Elaboració pròpia.

En l'àmbit de la inserció sociolaboral, mentre les entitats que treballen a través de processos formatius tendeixen a dependre de les subvencions de l'administració i poden presentar situacions de precarietat associativa (Surt, Sartu, Goiztiri), les empreses d'inserció (Fundació Futur i Koopera) tenen una autonomia financera relativa ja que, al marge del suport institucional que reben en forma de finançament públic dels contractes d'inserció que signen, generen ingressos a través de la prestació de serveis.

Entre les entitats orientades al foment de l'economia solidària la situació també és de duplicitat.

Mentre les xarxes de foment de l'economia solidària es basen en el suport del finançament públic per a subsistir (XES i REAS), les cooperatives de crèdit compten amb una autonomia completa respecte el finançament públic, malgrat de manera indirecta el volum de despesa pública si que afecta als seus socis (Fiare i COOP 57).

Una situació completament diferent és com hem dit la de les entitats orientades a la defensa dels drets de ciutadania de les persones immigrades. En el seu cas la provisió de recursos financers a través de la venda de serveis és molt limitada o mitjançant les quotes de socis. És per això que totes depenen en gran mesura del finançament públic (SOS Racisme Catalunya i Bizkaia, Harresiak Apurtuz, Xarxa 9 Barris Acull).

El cas de les entitats orientades al foment de la dinamització cultural també presenta dues tendències. Mentre hi ha entitats que estableixen acords de gestió cívica (Associación Tendel, Gazteleku, Ateneu Popular de 9 Barris) n'hi ha que s'articulen en tant que activitats econòmiques privades atorgant un paper clau a la plurifuncionalitat com a mecanisme generador d'ingressos (Kafe Antzokia, Kukutza).

Finalment les entitats analitzades orientades al foment del dret a l'habitatge es caracteritzen per respondre a una estratègia financera particular en cada cas. Mentre que el moviment de defensa de l'habitatge funciona com un grup de protesta sense una estructura professional que s'hagi de finançar, en el cas de Sostre Cívic es combina el recurs a ajudes públiques amb l'ofertament de serveis a les administracions i agents privats, com a consultora experta en temes de gestió social i ambiental de l'habitatge.

En el marc d'aquesta recerca, l'anàlisi de l'estratègia financera seguida per les entitats objecte d'estudi s'orienta a contextualitzar les relacions de governança establertes entre aquestes i les administracions públiques. Com s'ha observat la capacitat per generar recursos varia en funció del tema al que s'orienten les entitats. La distinció entre entitats que tenen una autonomia financera respecte les administracions i d'altres que no, condiciona la caracterització de les relacions de governança, marcant una diferència conceptual entre el que aquí es pot considerar com dos tipus diferents d'entitats socialment creatives. La cerca de finançament públic caracteritza les entitats com a integrants del tercer sector provisoros de recursos i serveis de benestar, que fan un servei d'interès públic en la governança urbana. Per contra la independència financera caracteritza a les entitats que l'assoleixen com a organitzacions de la societat civil amb molta autonomia que si negocien amb les administracions ho fan sense haver d'oferir contraprestacions en forma de serveis.

En ordre a dilucidar aquesta complexitat i a identificar el pes tant del suport que reben les entitats analitzades de les administracions, com del respectiu volum de diners que mouen s'ha

establert la següent taula comparativa. A la Taula 6.3 es presenten els pressupostos i l'estructura de finançament per percentatges, segons les dades ofertes per les entitats estudiades corresponents a l'any 2010, ordenades de menor a major pressupost.

Taula 6.3: Pressupostos i fonts de finançament de les entitats estudiades (2010)³¹⁰.

Entitats objecte d'estudi	Ingressos €	Despesa €	ingressos provinents de la venda de serveis %	per subvenció %	per conveni %	per aportacions de socis %	per aportacions d'empreses privades %	Altres %
XES	29130	29130	0	55,8	0	44,2	0	0
Sostre Cívic	30000	30000	60	30	0	10	0	0
Xarxa 9 barris Acull	95092	99792	3,8	7,08	89,4	0	1,05	0
BIZKAIKO SOS	101141	89326	2,9	68,1	0	13,7	15,3	0
Asociación Tendel	192400	192400	8	80	0	0	12	0
REAS	221211	221211	8,7	82,4	0	5,1	0	3,8
SOS Racisme	231960	231960	3,9	19,8	46,6	14,2	1,3	14,2
Fiare, SL	353705	351700	77	2	0	14	0	7
COOP 57	469568	444824	0	0	0	100	0	0
Ateneu Popular 9B	914138	914138	43,4	28,7	27,8	0	0	0
Gazteleku	1364444	1314234	53,6	8,2	24,6	6,7	5,2	1,3
Goiztiri	2200081	2137607	58	32	0	0	10	0
Surt	2227410	2426112	31,7	46,7	19,1	0	2,6	0
Sartu	2414009	2369810	48,9	50,86	0	0	0	0,21
Futur	2755401	2733679	87,6	11,65	0	0	0	0
Koopera	6882676	6695053	90	10	0	0	0	0

Font: Elaboració pròpia a partir de les dades aportades pels responsables de les entitats entrevistats (Veure annex sobre dades econòmiques de les entitats estudiades).

A la Taula 6.3 només es recullen els pressupostos de les entitats analitzades que s'han mostrat disposades a compartir les seves dades econòmiques³¹¹. En aquesta taula es pot observar com les empreses d'inserció i les entitats de foment de la inserció sociolaboral a través de programes educatius són les entitats que tenen un volum de despesa més gran, en comparació amb d'altres entitats que tenen una estructura de gestió molt més senzilla. A continuació són seguides per les entitats que duen a terme programes de dinamització cultural a nivell de barri (Gazteleku,

310 No s'inclouen Harresiak Apurtuz ni Kafe Antzokia, que no han volgut respondre l'enquesta sobre dades econòmiques, ni Kukutza i l'Assamblea popular per un habitatge digne, que no realitzen balanços financers.

311 Observant només el volum d'ingressos i despesa de les entitats analitzades ja es poden fer observacions comparatives sobre la mida de les entitats analitzades en ambdós contextos. Entre aquestes destaca la diferència entre REAS- Euskadi (221.211 € de pressupost) i la XES a Catalunya (29.130 € de pressupost).

Ateneu Popular de 9 Barris) les cooperatives de crèdit (Fiare S.L, COOP 57)³¹² i les entitats orientades al foment dels drets de ciutadania (SOS Racisme-Catalunya, BIZKAIKO SOS i 9 Barris Acull). Per altra banda, en l'anàlisi de les fonts de finançament a la Taula 6.3 s'ha procurat distingir les diferències entre el finançament públic via subvenció i el finançament públic via conveni, plantejant que el conveni sempre suposa un grau d'inestabilitat laboral menor doncs implica uns períodes de planejament més llargs, com s'exposa més endavant.

6.1.1- El finançament públic d'entitats socialment creatives.

En aquesta secció s'analitza el finançament públic de les entitats objecte d'estudi a Barcelona i Bilbao. S'observa la implicació dels respectius sistemes de benestar en el foment de l'associacionisme socialment transformador, el pes que té el finançament públic en el pressupost de les entitats, les dificultats amb les que es poden trobar determinades entitats per accedir als recursos públics, la importància de la diversificació multiescalar de fonts de finançament, i les particularitats del finançament públic de les entitats orientades a la inserció sociolaboral.

Comparant globalment els règims de benestar objecte d'anàlisi pel que fa a la implicació de les administracions públiques en el finançament d'entitats socialment creatives és molt significativa la diferència entre REAS Euskadi i la XES catalana. Ambdues xarxes de foment de l'economia solidària son representatives del treball en xarxa del sector per al reconeixement a l'esfera pública d'aquest. Per contra la implicació de l'administració basca amb REAS Euskadi és substancial i qualitativament³¹³ molt superior a la implicació de la catalana amb la XES, com s'exposa en la següent taula.

Taula 6.4: Comparativa entre la Red de Economía Alternativa y Solidària REAS – Euskadi) i la Xarxa d'Economia Solidària

	Pressupost 2010 (ingressos)	Percentatge finançament públic	Personal amb contracte laboral indefinit
REAS - Euskadi	221.211,00 €	82,40%	4
XES - Catalunya	29.130,00 €	55,80%	1

Font: Dades ofertes per les mateixes entitats.

En la comparativa de la inversió pública respectiva en aquestes dues entitats cal destacar, que

³¹² En el cas de les cooperatives de crèdit s'han tingut en compte les dades referents a l'estructura de gestió de les entitats, i no les que fan referència al volum de capital social que aquestes entitats mobilitzen.

³¹³ L'administració basca es mostra disposada a l'ús de l'expressió economia solidària entre els seus propis objectius de govern mentre que l'administració catalana no incorpora l'objectiu del foment de l'economia solidària com a propi sinó que simplement es limita a donar un suport econòmic a la xarxa perquè en desenvolupi la popularització pel seu compte.

entre els diferents tipus d'entitats analitzades en aquesta recerca, aquestes no són especialment beneficioses en termes de pal·liació immediata de problemàtiques o conflictes d'exclusió social, com si que ho fan les entitats orientades a la inserció sociolaboral o les entitats orientades a la dinamització cultural de centres comunitaris. Són entitats que plantegen una acció social contra les dinàmiques d'exclusió que s'orienta al llarg plaç i no tenen una traducció immediata en resultats que les administracions puguin esgrimir. És per això que la diferència substancial en el nivell d'implicació pública en aquestes és especialment rellevant. De manera paral·lela, com s'ha observat en els respectius estudis de cas, les actituds de les entitats respecte la utilitat de les relacions de governança, així com la proactivitat amb l'administració, difereix d'una ciutat a l'altra. Que REAS Euskadi sigui més proactiva amb les polítiques públiques que la XES planteja la que la inversió pública en les iniciatives promogudes per al societat civil incentiva el dinamisme d'aquestes i la seva participació en la governança.

Si fem un anàlisi transversal del pes del diner públic en l'estructura de finançament de les entitats analitzades, a partir de les dades obtingudes es pot desprendre la següent tipologia (Veure Taula 6.5 i Taula 6.6) que distingeix a les entitats estudiades en funció de la seva dependència del finançament públic.

Taula 6.5: Tipologia de les entitats objecte d'estudi en relació al finançament públic.

		entitats	
		Barcelona	Bilbao
Estratègia de subsistència econòmica	-Dependència subvencional: (més del 50% del pressupost depèn de finançament públic)	Xarxa 9 Barris Acull SOS Racisme XES	Asociación Tendel REAS Bizkaiko SOS Harresiak Apurtuz
	-Model mixte. (entre 20 i 70 % d'ingressos provinents de la venda de serveis) (entre 20 i 50% del pressupost finançament públic)	Sostre Cívic Ateneu Popular de 9 Barris. Fundació Surt.	Gazteleku Goiztiri Sartu
	-Autonomia financera. (+ de 70% d'ingressos provinents de la venda de serveis o de les aportacions dels socis) (-de 10% de finançament públic)	COOP 57 Fundació Futur	Koopera Fiare

Font: Elaboració pròpia.

Taula 6.6: Percentatge de finançament públic de les entitats analitzades.

	entitats	% finançament públic (2010)*
Autonomia financera	COOP 57	0
	Fiare, SL	2
	Koopera	10
	Futur	11,6
Model Mixte	Sostre Cívic	30
	Goiztiri	32
	Gazteleku	32,8
	Sartu	50,8
Dependència financera	XES	55,8
	Ateneu Popular 9B	56,5
	Surt	65,7
	SOS Racisme	66,4
	BIZKAIKO SOS	68,1
	Asociación Tendel	80
	REAS	82,4
	Xarxa 9 barris Acull	96,4

*Es considera com a finançament públic la suma del suport que han tingut via subvenció o conveni amb administracions o organismes públics.

En ordre a identificar les diferències entre Barcelona i Bilbao s'ha considerat que la subsistència econòmica de les entitats objecte d'estudi, especialment quan disposen de finançament públic, ens informa de l'atenció del context institucional en el que s'ubiquen. L'atenció dels règims de benestar local al tractament de les dinàmiques d'exclusió social mitjançant la mediació de la societat civil es posa de manifest en la manera com les administracions es fan al càrrec de les necessitats de finançament de les entitats socialment creatives (Andreotti et al., 2012; Mingione et al., 2002; Martinelli, 2012).

Des d'una perspectiva comparativa sobre Barcelona i Bilbao, la manca de recursos per a les polítiques de benestar del context català coincideix amb una major precarietat associativa i un tipus de finançament públic del tercer sector basat en l'esquema de la subvenció. Per contra, en el context basc, malgrat també s'identifica també certa precarietat associativa (incertesa pel que fa a l'assoliment de finançament públic de les pròpies activitats, inestabilitat laboral...), una major provisió de recursos de les polítiques de benestar, derivada d'una major assignació financera de les autoritats autonòmica, regional i local, facilita que les entitats en qüestió comptin amb una major concertació pública de les activitats que duen a terme. Com a prova d'això entre les experiències objecte d'anàlisi, les entitats que depenen més clarament de les

fonts de finançament públic són les que mostren les diferències més clares en funció del règim de benestar local. La comparativa entre les entitats orientades a la inserció sociolaboral a Barcelona i Bilbao mostra diferències claus que informen de la importància del règim de benestar local en aquest aspecte. Si es comparen les entrevistes realitzades a membres d'entitats de foment de la inserció sociolaboral al País Basc (Veure entrevistes Jose González (Koopera), Jesús Castanedo (Goiztiri), Karmele Artaraz (Sartu)) respecte a les realitzades amb el mateix tipus d'actors en el context català (Veure entrevistes a Manuel Almirall (Fundació Futur) i Fina Rubio (Fundació Surt)) la diferència en el nivell de crispació respecte el suport rebut per part de les administracions, així com la temença respecte la capacitat de les pròpies entitats per fer front a una hipotètica situació de crisi financera és clara.

Com hem dit a les dues ciutats analitzades, les entitats que tenen dificultats per generar recursos econòmics i depenen del finançament públic per subsistir transiten entre la incertesa financera relacionada amb l'esquema de la subvenció i l'estabilitat associada a l'assoliment d'un conveni. L'assoliment del conveni s'acostuma a relatar com a acord derivat de l'establiment de relacions de governança per les quals l'entitat ofereix uns serveis o desenvolupa unes activitats que l'administració valora com a activitat d'interès general.

(...) Empezamos primero pidiendo una subvención que en el primer año el 2001, eran 300.000 pesetas, y luego subimos, porque la regiduría de Drets Civils, apostó por 9 Barris acull, porque teníamos más entidad, y fue un poco ir aprendiendo sobre la marcha, lo que hicimos es que hay una persona contratada, el 50 % va para salario, el resto es para actividades, tenemos bastante claro, hay muchas entidades en que la mayoría de la subvención se va en salario, entonces aquí, cada año íbamos a golpe de subvención, e intentamos al final peleándonos por un convenio y al final lo hemos conseguido, este es el segundo año, firmamos un convenio con el ayuntamiento, la regiduría de inmigración, el distrito, y la Prosperitat Cultura en Acció, hay un Convenio, que son de 70000 euros, el convenio después de Càritas el más grande que hay, y eso ya nos permite andar con tranquilidad. (Lourdes Ponce - 9 Barris Acull (2009))

El finançament via subvenció suposa la subjecció a la temporalitat i un alt grau de precarietat laboral dins el sector. Per contra el conveni permet a les entitats treballar de manera estable podent programar activitats més enllà del curt plaç. Això suposa que l'assoliment de convenis estables, reconeixent el caràcter i la vocació pública de les entitats com a executores de les polítiques públiques, sigui un dels principals cavalls de batalla de la majoria de les entitats que es dediquen a la inclusió social, especialment les que es dediquen a la inserció sociolaboral i les que es dediquen al foment de la interculturalitat i els drets de ciutadania per a persones o grups que pateixen exclusió per raó de procedència.

Les entitats orientades al foment de la inserció sociolaboral a través de programes formatius s'emmirallen amb d'altres sectors com l'educatiu, alhora d'exigir la concertació en tant que reconeixement de la seva importància dins el sistema públic de benestar. Una demanda que en un context de crisi de la despesa pública és de difícil execució. Entitats com Sartu a Bilbao o la

Fundació Surt a Barcelona, destaquen que funcionen gràcies a subvencions, amb tot el que això comporta d'incertesa associada, i malgrat actuen com a entitats executores de les polítiques actives de treball des de fa ja temps.

(...) Nosotros hemos estado funcionando a nivel de subvención pura i dura, incluso programas que llevamos ejecutando años, con sus modificaciones pertinentes, dependiendo de los cambios que se están dando, con toda la restricción que eso te puede provocar, y en ningún momento ha habido eso, encima de la mesa se ha hablado, pero nunca se ha tenido en cuenta las reivindicaciones en esa línea, de convenio, concierto, de otro tipo de fórmulas, que igual en otros sistemas cómo el educativo ya llevan años trabajando, pero igual en este sector o ámbito no se ha desarrollado, eso supone muchas veces para nosotros un debilitamiento tremendo. Las dinámicas por parte de la administración en esas ejecuciones nunca han sido buenas, sino que más bien son perjudiciales para el ámbito, y muchas veces lo debilitan, en la medida que no recibes los pagos cuando debieras, estas haciendo una función para la administración que no aparece en ningún sitio, en ese sentido hay otra parte que también ha sido de mucho desgaste que no ha dado el resultado de incidencia o de impacto, porque seguimos en situaciones muy críticas en ese sentido. (Karmele Artaraz – Sartu (2009))

Que en el moment de la realització del treball de camp a Bilbao (Primer trimestre curs 2009-2010) es produís una reordenació competencial dins del Departament d'Assumptes Socials del Govern Basc era observat per varis dels representants d'entitats entrevistats amb incertesa i expectació³¹⁴. L'existència d'una àmplia varietat de convocatòries per a optar a finançament públic repartides en diferents departaments, permet a les entitats interessades aplicar per a l'obtenció de finançament a vàries bandes. En conseqüència, la racionalització de les fonts de finançament en un sol departament és percebuda com una amenaça a les probabilitats d'èxit en l'obtenció de recursos per via competitiva.

(...) Antes había sólo en la Dirección de Inmigración cómo dieciséis líneas. De la consejería de Empleo y Asuntos Sociales, de ahí parten un montón de Direcciones, pues ahora todo Asuntos Sociales sólo va a tener tres líneas de financiación, o sea pasa de sesenta a tres y entonces son cómo transversales. Las tres van a ser Intervención Social, Gestión del Conocimiento y Fortalecimiento del Voluntariado (June Fernández– SOS Racismo Vizcaya (2009))

Una altra qüestió que es posa de manifest en l'anàlisi de la relació de les entitats amb el marc subvencional és certa problemàtica per entendre els criteris de subvenció pública i per adequar-s'hi. En el context biscaí, durant el treball de camp quan es preguntava per la noció d'innovació social l'entrevista despertava una curiositat especialment interessada per part dels actors socials, en tant que el concepte havia estat introduït recentment en la regulació dels criteris de subvenció pública, creant una certa confusió entre els actors³¹⁵.

314 En aquells moments s'estava discutint la cartera de Serveis Socials, que definia els operadors amb els que treballaria l'administració en els temes de benestar, implicant gran part dels agents del denominat tercer sector. Cap dels entrevistats a Bilbao es mostrava convençut de la nova ordenació del sistema de concertacions públiques. Des del punt de vista de diversos dels entrevistats la reforma que s'estava gestant deixava sense solucionar l'àmbit de la inclusió social, que seguia tenint diversos interlocutors, a cavall entre les polítiques d'educació i treball.

315 La introducció del concepte d'innovació social als criteris d'elegibilitat del sistema de subvencions basques es dona amb l'arribada al govern de la CA del País Basc del partit socialista a la tardor del 2009. La conceptualització de la innovació social en el si del sistema subvencional no pot considerar-se per si sola una innovació institucional, malgrat si que indica una disposició discursiva a aquesta.

(...) Un poco el concepto de innovación social se ha introducido con el tema de la reordenación subvencional, es cuando realmente aquí se ha empezado a hablar de innovación. Una de las cosas que ellos piden es que hay que innovar socialmente, en los temas de intervención directa, yo quiero saber que es innovar, en que, en los procesos, en qué? tu puedes estar cubriendo la misma necesidad con una innovación en el proceso, y es que una cosa en vez de hacerla de una manera la hagas de otra, yo necesito que me digan a que es lo que llaman innovación, si es innovar en el proceso, si es detectar necesidad totalmente diferente, o es hacer lo mismo de diferente manera, no los se, no se si podemos hacer algo que no hayamos hecho ahora, igual podemos hacerlo pero de diferente manera, pero el objetivo pues no se si encontraremos objetivos nuevos, están los de siempre que es bastante, igual podemos encontrar formas nuevas de incidir sobre los objetivos de siempre, pero algo nuevo, es que no tengo ni idea. (Soraia Chacon- Harresiak Apurtuz (2009))

Les dificultats per accedir a finançament públic són més intenses entre aquelles entitats on el voluntarisme actua com a força motriu bàsica³¹⁶. En concret les entitats formades per immigrants nouvinguts són les que s'identifiquen més directament amb aquesta problemàtica. Des d'Harresiak Apurtuz, la coordinadora d'ONG's d'immigrants i d'entitats de suport als immigrants del País Basc, s'intenta posar fil a l'agulla davant d'aquest problema promovent la realització de tallers amb representants d'entitats d'immigrants on es treballen les habilitats bàsiques necessàries per a la presentació i justificació de subvencions. Aquesta iniciativa, encara que és percebuda amb bons ulls des de les entitats d'immigrants no soluciona la necessitat d'una mínima estructura de gestió que condiciona directament el seu accés a subvencions. La majoria d'associacions promogudes per immigrants nouvinguts es troben amb problemes per poder assegurar una estructura de finançament estable que garanteixi el lloguer d'un local i el sou d'una persona que es dediqui a l'atenció al públic. A aquestes dificultats s'hi afegeix que aquesta persona contractada pugui ser una persona amb la formació específica necessària per poder accedir a subvencions (veure entrevista a Mohammed Arrachedi a l'apartat d'annexes).

(...) Cuando hay proyectos presentas, pero no puedes comparar una asociación que tiene dos personas liberadas, que se pueden dedicar a redactar proyecto, que yo dentro de un mes y medio, con mis lagunas, con mi trabajo, tengo que dedicar mi tiempo libre, no solo no tengo formación para redactar un proyecto, con la tecnicidad, y con los cambios, de que este año están financiadas unas actividades x, y el año que viene no puedes. Y sobretodo hay cambios este año que no incluyen por ejemplo gastos de personal, porque las instituciones cambian sus criterios (...) aunque se hiciera la escuela de formación, y se nos enseñe a hacer los proyectos, esto solucionaría parte del problema, pero no todo el problema, porque yo se presentar los proyectos, tenemos gente que sabe hacerlo. Pero no se dedican a eso, tenemos nuestros propios trabajos a jornada completa. Tenemos nuestra seguridad social, y familiar, etcétera, etcétera, si se presenta una convocatoria tienes todo el tiempo, cada proyecto es una cosa redactarlo, podemos hacer una junta y redactarlo, pero su ejecución, su seguimiento, su justificación de vida, porque de eso juega la credibilidad la asociación, las facturas, la justificación, pero claro eso quien lo va a hacer, eso no hay más idea de que haya una persona liberada que pueda llevarlo, es lo que no tenemos (Mohammed Arrachedi – AZRAF (2009))

Una altra qüestió crucial que cal considerar en l'anàlisi de les formes de finançament públic amb les que compten les entitats de la societat civil que tracten temes d'inclusió social és la

³¹⁶ Les entitats que funcionen a base d'implicació voluntària dels seus membres tenen més problemes que les que tenen personal alliberat per aconseguir accedir a finançament públic. La presentació de projectes i la seva justificació requereix un temps que en el si de les entitats on domina el voluntarisme és fàcil que es destini a activitats més urgents.

importància de la diversificació de les fonts on es busquen aquestes ajudes. Com ha estat posat de relleu en el marc teòric la capacitat per establir vincles multi-escalars fomenta aquesta possibilitat (Eizaguirre et al., 2012; Giersig, 2008; Pradel et al., 2012). En aquest aspecte l'existència de nivells administratius intermedis, com les diputacions, amb capacitat financera i línies subvencionals pròpies esdevé crucial i marca disparitats territorials significatives que en el cas d'aquesta recerca es posen de relleu comparant el poder de les diputacions en els dos contextos institucionals objecte d'estudi, qüestió en la que s'aprofundeix en el següent apartat.

La capacitat per diversificar fonts de finançament en les diferents administracions públiques és clau i identificada per la majoria d'entitats, especialment les que tenen una clara dependència subvencional, com un mecanisme de resistència davant la progressiva retallada de les polítiques de benestar. Una retallada que es percep en la quantia i el nombre de les subvencions convocades per les administracions, com ja ha estat assenyalat. La diversificació de fonts de finançament també es veu com una manera de consolidar programes concrets que les entitats dissenyen i posen en marxa, al marge de l'existència de convocatòries de subvencions en curs. En el cas de Gazteleku a Bilbao, per exemple, la cerca de la co-financiació de departaments concrets de les tres administracions públiques basques s'ha dut a terme establint la interlocució amb els departaments respectius demanant audiència i suport, al marge de l'existència de convocatòries.

(...) Entonces, lo que hemos estado haciendo entre los últimos ocho o nueve años es poner en marcha, e ir implementando esos programas, a nivel de zonas, más o menos hemos conseguido que estén consolidados, que tengan una línea de financiación más o menos estable, que tenga unos recursos más o menos asignados anualmente, que haya un personal fijo, aparte de que luego haya otro personal voluntario por alrededor, pero por lo menos una estructura que garantice la calidad del trabajo que se hace, y todo eso. En su día se hizo una presentación del plan infanto-juvenil a nivel de administración pública. Se fue a Diputación y también a Gobierno Vasco. Se coordinó la cofinanciación de dos departamentos diferentes de cada administración pública, la mayoría de la financiación está a una parte el gobierno vasco, y luego otras dos partes tiene dos áreas del ayuntamiento de Bilbao. (Miguel Ángel – Gazteleku (2009))

La progressiva adaptació dels actors a la cerca de recursos europeus també es nota en diverses de les entitats estudiades en aquesta recerca. Tant Surt a Barcelona, com REAS o Goiztiri a Bilbao consideren la participació en projectes europeus com una font més de finançament³¹⁷. Per aquestes entitats els recursos europeus ofereixen una forma de donar impuls econòmic a la iniciativa i complementar la reflexió al voltant del funcionament de les dinàmiques d'inclusió social contrastant experiències i punts de vista amb entitats d'altres països i regions.

Un cas modèlic de governança multinivell vehiculada a través de projectes europeus és el de REAS i l'obtenció d'un projecte EQUAL durant el període 2004-2007. La secció basca de la

317 En l'assoliment d'aquest tipus d'aliances la professionalització i el capital humà dels tècnics que treballen en el si de les associacions és crucial degut als coneixements específics que requereix l'accés i la justificació de fons europeus.

Red d'Economia Alternativa y Solidaria es va consolidar com a entitat gràcies a la gestió d'aquest projecte. El projecte, orientat a la creació d'una coordinadora d'empreses d'inserció al País Basc, va servir per a la consolidació d'una mínima estructura de gerència (dues persones alliberades) que s'ocupaven de la gestió del projecte europeu, orientat a la creació de GIZATEA, la primera coordinadora d'empreses d'inserció del País Basc. Paral·lelament a l'execució del projecte, aquestes persones alliberades es van ocupar de la consolidació de REAS Eukadi, que duu a terme accions de suport al desenvolupament de l'economia solidaria en tots els seus àmbits (producció, finançament, comerç i consum), agrupant empreses d'inserció, cooperatives d'iniciativa social, associacions, federacions i fundacions orientades al foment de l'economia solidaria.

6.1.1.1- El cas de les entitats orientades al foment de la inserció sociolaboral

L'anàlisi dels mecanismes de finançament públic de les iniciatives de foment de la inserció sociolaboral presenta característiques particulars i és per això que li dediquem un apartat específic. Totes les entitats orientades al foment de la inserció sociolaboral, fins i tot les empreses d'inserció que estan especialment orientades a l'activitat comercial, compten amb l'ajuda financera en forma de subvencions que reben de l'administració, així com amb la reserva de mercats. La relació entre aquestes entitats i l'administració ha anat evolucionant amb el temps en relació a com ha anat evolucionant també el reconeixement social de la tasca que duen a terme (Nyssens, 2000, 2006; Monzón, 2006).

Les empreses d'inserció catalanes són pioneres a l'estat espanyol en la consecució de la subvenció dels contractes d'inserció³¹⁸. Malgrat aquesta innovació legislativa el desplegament en forma de recursos financers del nou marc normatiu es duu a terme molt lentament.

(...) La llei és del 2002 que va ser pionera a Espanya, el que passa és que no es va desenvolupar, i per tant és una llei incompleta, que teòricament contemplava una sèrie d'ajudes, però la veritat és que no teníem ninguna ajuda. És a partir del 2005 que es crea un registre, i a partir d'allà se'ns dona un any perquè les associacions i fundacions creem una societat mercantil per poder estar inscrites, i es desenvolupen mesures de foment reals, tant per persona d'inserció, tant per si és a vuit hores o a quatre hores, tant per inseridor, tant per una ajuda a la productivitat... aquestes son les tres ajudes que hi ha en aquest moment i de les quals ens estem beneficiant per sort, perquè han tardat molts anys (Manuel Almirall – Fundació Futur (2009)).

Abans d'aquesta innovació legislativa la subvenció es donava per cursos de formació cosa que conduïa a certa picaresca. Les empreses d'inserció competien amb determinades entitats que es limitaven a la formació per a la inclusió sociolaboral, mantenint-se gràcies a les ajudes oficials.

318 A través de la Llei 27/2002 que regula les empreses d'inserció sociolaboral catalanes es dona un reconeixent normatiu de la condició específica de les empreses d'inserció respecte les entitats que es dediquen al foment de la inserció sociolaboral a través de programes formatius.

Així una de les reivindicacions històriques de les empreses d'inserció que va ser reconeguda mitjançant la llei d'empreses d'inserció va ser la diferenciació entre entitats que es dedicaven a la contractació de persones en situació o risc d'exclusió social, reconegudes oficialment com a empreses d'inserció i susceptibles de rebre ajudes orientades específicament a la contractació, respecte les entitats que simplement realitzaven cursos de formació per a la inserció sociolaboral³¹⁹. La diferència entre ambdós tipus d'entitats s'observava també en la relació amb l'administració pública. En concret entre els responsables d'empreses d'inserció, especialment en el cas català, és possible identificar la percepció que les entitats orientades a la promoció de la inserció sociolaboral des de la vessant socioeducativa s'han aprofitat d'unes relacions avantatjoses amb l'administració³²⁰.

Més enllà de la subvenció de la contractació, les empreses d'inserció també es beneficien de la reserva en els contractes de l'administració per a entitats amb projectes de caire social, les denominades clàusules socials. En l'explicació per part dels responsables d'entitats del sector sobre el funcionament de la reserva de mercats per part de les administracions, és freqüent la referència a les relacions personals amb determinats responsables com a factor clau. La relació de coneixença entre els responsables de les entitats en qüestió i determinats actors situats en el si de l'administració pública és crucial a l'hora d'explicar l'establiment de contractes que faciliten la sostenibilitat financera de les iniciatives. Segons aquesta observació, el capital social dels actors que lideren aquestes iniciatives tindrien un valor molt important alhora d'assegurar-ne l'èxit (Veure entrevistes a Jesús Castanedo (Goiztiri) i Manuel Almirall (Fundació Futur)). Aquesta realitat és més clara en el camp de les empreses d'inserció que en la resta de tipus d'entitats socialment transformadores ressenyades en aquesta recerca pel fet que les empreses d'inserció estableixen una relació de tipus comercial amb l'administració ja sigui a través de la venda de serveis o de l'execució de les polítiques actives d'ocupació.

319 L'existència de diferents tipus d'entitat dins el sector de les empreses d'inserció socio-laboral a Catalunya es posa de relleu en la divisió del sector en dues grans plataformes, la Plataforma Catalana d'Empreses d'Inserció AIRES (Associació Intersectorial de Recuperadors i Empreses Socials de Catalunya), creada el 1995, i ACEI (Associació Catalana d'Empreses d'Inserció) creada el 1997. Si la primera (AIRES) en la que s'inclou la Fundació Futur, fa referència a la promoció de l'economia social i solidària entre els seus objectius, i reconeix el contracte laboral com el principal indicador d'inserció, la segona ACEI es limita a la promoció d'itineraris personalitzats de formació i treball i inclou empreses bàsicament especialitzades en la formació. Davant d'aquesta divisió el Departament de la Generalitat promou l'abril de 2008 la creació de FEICAT (Federació d'Empreses d'Inserció de Catalunya), que aglutina a les empreses d'inserció d'ambdues plataformes, i que a nivell de incidència en la governança es percep com un instrument d'organització de les relacions entre el sector i l'administració. Aquesta federació, com la Taula del Tercer Sector, des d'entitats amb poc volum de negoci, es percep com un espai de negociació dominat per una minoria d'empreses concretes, amb un gran volum de negoci.

320 Algunes de les fonts tractades durant el treball de camp a això hi afegeixen la denúncia de pràctiques poc socialment responsables en la manera de fer dels directius de determinades empreses del sector social dedicades a la vessant socioeducativa de la inserció. La pràctica del directiu que es cobra en dietes més del que correspondria a qualsevol lògica d'empresa no-lucrativa és present dins de l'àmbit de les entitats que gestionen programes de formació orientats a la inserció sociolaboral. Aquesta acusació, recollida *off the record*, durant la investigació, sintetitza l'existència de diferències d'estatus dins del sector així com dinàmiques de poder.

(...) Nosaltres no hem fet mai acció comercial, fins ara ha sigut el boca orella, és veritat que Serveis Personals de l'ajuntament de Barcelona té tendència a contractar empreses d'inserció, a part hi ha un decret de la Generalitat de que hi ha una reserva de 9 milions d'euros, que s'han de gastar obligatòriament amb empreses com la nostra, tot i que la majoria se'n van a centres especials de treball, perquè demanen feines especials (...) la veritat és que amb l'administració ens agradaria contractar molt més. Però això és que va per barris i per persones. (Manuel Almirall – Fundació Futur (2009))

La regulació de la relació contractual entre l'administració i les empreses d'inserció és una de les reivindicacions més representatives del sector. La introducció de clàusules socials en els contractes de l'administració pública és percebuda com un dels principals impactes en la governança que pot arribar a tenir el sector, en tant que innovació legislativa orientada a garantir l'estabilitat econòmica de les entitats. Les clàusules socials són percebudes tant per part dels actors de la societat civil organitzada, com per part dels responsables de les administracions, com un dels principals avanços que ha fet darrerament la funció pública en matèria de contractació. La introducció de criteris de responsabilitat social en les compres fetes per l'administració és un dels processos de canvi més importants en marxa en el si de l'administració. Les clàusules socials representen per a les administracions públiques el trànsit d'adjudicar al més barat, a adjudicar al que en el pla social i ambiental interessi més. Però aquestes clàusules no són introduïdes de manera regular en totes les administracions³²¹. Mentre la regulació de les empreses d'inserció s'ha assolit de manera relativament consensuada amb les empreses del sector, la regulació de la contractació pública, pel que fa a la contractació de les entitats amb un interès social, suscita debats. Aquests giren sobre el perjudici per a les petites i mitjanes empreses o com el tracte de favor sobre les entitats amb interès social pot afectar a la competitivitat (veure entrevista amb Juan Felix Madariaga (Diputación Foral de Biskaia) a l'apartat d'annexes).

6.1.2- L'efecte del finançament públic en la capacitat crítica de les entitats.

En aquest apartat s'estudia com l'estratègia que segueixen les entitats pel que fa a la cerca de suport de l'administració pública condiona la capacitat crítica respecte les polítiques públiques. En primer lloc es pretén respondre a la pregunta si establir relacions amb les administracions per a l'obtenció de finançament incideix en desactivar el potencial crític de l'associacionisme socialment transformador. En segon lloc es pretén observar si en els dos contextos institucionals analitzats es donen diferències significatives al respecte.

Les relacions entre les entitats objecte d'estudi i les administracions públiques són de caràcter

321 Les diferents administracions públiques disfruten de llibertat a l'hora d'aplicar, o no, les denominades clàusules socials. Aquesta llibertat es tradueix en que cada administració determina la reserva d'un percentatge del pressupost oficial per a la contractació d'empreses d'interès social.

dinàmic. Això implica, per exemple, que una confrontació en un moment determinat pot implicar formes d'entesa en d'altres moments. També que en funció del cicle econòmic o polític aquestes relacions poden variar. Es considera doncs que les relacions entre entitats i administracions són subjectes a alts i baixos i per tant els resultats presentats en aquesta recerca han de ser considerats en relació al moment concret en el que es va realitzar el treball de camp (2007-2010).

Com a indicador de l'estratègia de crítica de les polítiques públiques per part de les entitats analitzades s'ha considerat amb atenció a la mobilització ciutadana i la protesta. La mobilització és el principal actiu amb el que compten determinades entitats de la societat civil a l'hora de fer valer la seva posició davant de l'administració pública. En determinades ocasions, la mobilització ciutadana forma part de l'estratègia amb la que determinades entitats consoliden la seva legitimitat davant de les administracions.

(...) Al fin y al cabo, nuestros proyectos los hemos podido seguir manteniendo. Hoy en día son más valorados por la administración. Pero en su día, hace cinco años, tuvimos un conflicto fuerte. Cerramos la mitad de los programas, salimos a la calle, y salimos reivindicando y con manifestaciones y con todo, eso también marca una relación diferente. La dinámica de la administración no es tender hacia una relación como la nuestra. Es tender hacia prestación de servicios y contratación pública. Con lo cual somos excepción, y es nadar contracorriente (Miguel Angel – Gazteleku (2009))

La bel·ligerància de les entitats, o la disponibilitat per part d'aquestes a fer ús de la seva capacitat aglutinadora difereix molt d'un tipus d'entitat a una altra. Aquelles entitats que es consideren com una evolució natural de l'associacionisme veïnal dels anys seixanta i setanta, o aquelles entitats que fan referència al reconeixement polític dels drets dels immigrants, per exemple, tenen una disponibilitat a la mobilització ciutadana major que entitats menys vinculades directament, o de manera evident, als moviments socials, com ara poden ser les empreses d'inserció social o les entitats de foment de l'economia solidària. La següent taula presenta el tipus de vinculació a la mobilització ciutadana de les entitats objecte d'estudi.

Taula 6.7: Vinculació a la mobilització ciutadana per part de les entitats objecte d'estudi

		entitats	
		Barcelona	Bilbao
Vinculació a la mobilització ciutadana	Directa (tenen la possibilitat de promoure mobilització ciutadana de manera immediata)	Ateneu Popular de 9 Barris Xarxa 9 Barris Acull Moviment per la Defensa del Dret a l'Habitatge. SOS Racisme	Gazteleku Asociación Tendel Kukutza BIZKAIKO SOS Goiztiri Kafe Antzokia Harresiak Apurtuz
	Indirecte (per promoure la mobilització ciutadana necessiten de la col·laboració d'altres entitats)	Fundació Futur Fundació SURT Sostre Cívic XES COOP57	Koopera Sartu REAS Fiare

Font: Elaboració pròpia a partir de les dades recollides durant el treball de camp.

Com es mostra a la Taula 6.7, mentre hi ha un tipus d'entitats que compten amb la mobilització ciutadana, sobretot a l'àmbit local, com una estratègia a la que tenen accés directe i a la que poden fer referència a l'hora de negociar i fer pressió a les administracions, n'hi ha d'altres que no compten amb una base social prou ampla com per considerar la mobilització ciutadana com una opció que poden promoure de manera automàtica. Aquestes entitats, però, poden incidir en processos de mobilització a través d'altres entitats o agrupades en el si dels moviments socials amb els que tenen contacte³²².

Un aspecte que condiciona l'estratègia a seguir per part de les entitats estudiades pel que fa a la negociació o la confrontació amb les administracions són les finances. Una posició de dependència financera respecte les administracions pot condicionar l'efecte que una iniciativa tingui en la governança urbana de l'exclusió social. Mantenint la memòria dels processos de cooptació ocorreguts amb la recuperació de les institucions democràtiques (Bonet i Domingo, 1998) o identificant el paternalisme existent en les relacions entre administracions i moviments socials (Urrutia, 1992), alguns actors locals contemplan l'establiment de relacions estables entre les entitats i les administracions com a procés des-activador del potencial socialment transformador i crític de les iniciatives de la societat civil.

Vemos que la Diputación está apostando por los convenios estables, y en SOS no estamos por un convenio, porque eso nos comprometería más. (June Fernández – SOS Racismo – Biskaia (2009))

Aquesta percepció, que és molt minoritària entre les iniciatives objecte d'estudi, té unes arrels històriques determinades. Com s'ha observat al capítol 2, les dinàmiques d'innovació social, així com les relacions de governança entre les administracions públiques i la societat civil organitzada, estan condicionades per contextos històrics i institucionals concrets. Pickvance (1985) ens recorda que cal mesurar el rol dels moviments socials urbans en funció, entre d'altres variables, de la cultura política en la que s'ubiquen. La col·laboració entre l'associacionisme socialment transformador i el sector públic, a les illes britàniques, per exemple, és més usual que en els països del sud d'Europa (Pickvance, 1985: 31). L'establiment de convenis de finançament entre entitats i administracions, especialment en els contextos en que l'estat del benestar no pot cobrir totes les demandes de la societat civil organitzada, es percep com a procés que compromet la capacitat reivindicativa i de denúncia de les entitats de la societat civil

323

322 Com s'ha exposat les entitats del tercer sector tenen contacte amb els moviments socials, en el sentit que les persones que les promouen hi poden estar vinculades. La diferència rau en que aquest tipus d'entitats no compten amb una base social d'usuaris que es pugui mobilitzar de manera immediata com si que ho pot fer una plataforma de barri o un centre cultural. Això no significa que com entitats no puguin assolir recolzament de la ciutadania en un eventual conflicte amb les administracions.

323 No són ni molt menys la majoria de les entitats les que afirmen aquesta relació. En el cas de la present recerca s'ha identificat aquesta afirmació en el cas de BIZKAIKO SOS i el centre social ocupat Kukutza a Bilbao. A Barcelona les posicions de les entitats més properes als moviments socials no fan referència a la cooptació sinó a la manca de permeabilitat de les administracions, a ser poc permeables a la producció de canvis.

Observant casos situats en un context sud-europeu, on la confrontació entre administracions públiques i moviments socials és més habitual que en els contextos marcats per un estat del benestar desenvolupat (Vitale, 2007), en aquesta investigació es considera apropiat ressaltar que la cerca de suport financer no condueix necessàriament a la total des-activació del potencial crític per part de les entitats de la societat civil organitzada. Són diverses les entitats ressenyades en aquesta recerca que tot i tenir relacions de dependència financera amb les administracions públiques critiquen amb contundència els posicionaments oficials al respecte de determinades qüestions. Per exemple, les entitats orientades al foment dels drets de ciutadania desenvolupen posicionaments molt crítics respecte les administracions públiques malgrat en depenen financerament (Veure entrevistes a Jone Unzueta (BIZKAIKO SOS); Soraya Chacon (Harresiak Apurtuz); o Isabel Martínez-Luna (SOS Racisme)).

Especialment les entitats vinculades al moviment veïnal, protagonista dels processos de cooptació que es van donar al llarg de la dècada dels vuitanta, valoren poder mantenir la independència ideològica respecte l'administració, al marge de que en depenguin financerament. Això a vegades es tradueix en conflictes per al reconeixement de l'autoria de determinades actuacions.

(...) el Ayuntamiento se cree que porque nos da los 70.000 euros hemos de estar al “si buana”, y esto es lo que no acaba de entender, es un tema que quizás nosotros porque somos de la vieja escuela, porque no somos de su cuerda, tenemos mucho más claro el tema de que hay una diferencia, tú estás gestionando dinero público, y yo ya me encargo de gestionarlo bien, no nos pongas condiciones, este año hubo una bronca tremenda, que nos tuvimos que editar nosotros los carteles, para el festival de sopas, porque el Ayuntamiento, la normativa municipal, dice que en todo lo que colabora el Ayuntamiento hay que poner la banda, y aquí no se ha puesto nunca. Aquí se pone, organiza 9 Barris Acull, colabora, el Ajuntament de Barcelona, pero bueno, con la banda negra ha habido pelea, (Lourdes Ponce – 9 Barris Acull (2009))

Sobre l'establiment de convenis entre entitats i administracions cal destacar que la postura de l'administració és la de subratllar la importància de revisar els termes a partir dels quals es defineix l'objecte del conveni. L'avaluació de la manera que es respon per part de l'entitat als objectius del conveni és una preocupació lògica per part dels tècnics de l'administració.

(...) Un conveni finalment s'ha d'avaluar, les parts s'han de reunir i decidir si s'ha fet el que s'havia dit. Per l'ajuntament és important que s'hagi fet, perquè evidentment el diner públic ha de tenir algun tipus de seguiment. A mi em sembla molt bon procediment, no la subvenció, ara dono una subvenció en aquest i ara a l'altre, quan hi ha una relació financera amb les entitats, sinó convenis, concerts, coses reglades, farem això, el conveni està previst per aquestes qüestions, s'esgota el segon any i es renova, i és el que fem amb 9 Barris acull, però permetre'm dir-te també que hi ha altres entitats que no entren tant en aquesta lògica, que estan molt més centrades a l'atenció, i llavors és una cosa molt més pragmàtica. 9 Barris Acull té una cultura pròpia, com SOS Racisme i la FAVB. Una trajectòria política, el veïnatge, els veïns etc. I és perfecte perquè sobre aquesta discussió sempre hi ha conflicte, però crec que el producte al final, malgrat el conflicte, sempre és més interessant que el que a vegades es manifesta. (Xavier Godàs – Acció Social i Ciutadania de l'Ajuntament de Barcelona (2009))

La col·laboració amb l'administració també a vegades té conseqüències no buscades que han de

ser assumides per les entitats. Un exemple l'ofereix el cas d'aquells projectes en que les entitats de la societat civil han ofert suport i col·laboració a l'administració pel desenvolupament de projectes que després no són valorats positivament per la ciutadania³²⁴.

Les relacions de governança entre administracions i entitats poden anar lligades amb cert desconeixement per part de l'administració pública de les realitats associatives de les entitats. Per exemple, en el relat sobre la relació entre la Xarxa 9 Barris Acull i l'Ajuntament de Barcelona es destaca com en determinat moment l'administració proposa a l'entitat que dugui a terme una cosa que ja està fent.

(...) nos planteaban que al distrito de 9 Barris le habían dado, para trabajar el tema de la inmigración un millón, no sabían que hacer con el millón, y nos lo ofrecieron a cambio de lo que se llevaba que era 'la taula per la immigració', entonces, les dijimos, la "taula per la immigració" en 9 Barris es la Xarxa 9 Barris acull, no os vamos a montar "la taula", en aquellos momentos las "taulas" que se montaban que no han funcionado, todo funcionarios en horario de oficina, que la gente del barrio y las entidades no podía participar, entonces les dijimos, mira, "la taula per la immigració a 9 Barris", se llama Xarxa 9 Barris Acull, y queremos que vengáis, la persona que en aquellos momentos era la responsable del distrito en términos de inmigración empezó a venir a las reuniones y la relación con ella ha sido buenisima (Lourdes Ponce – Xarxa 9 Barris Acull (2009)).

El desconeixement de la magnitud de l'activitat promoguda per part de la societat civil també es pot interpretar per part de les entitats en qüestió com una falta de respecte de les administracions cap a elles. En el cas d'entitats com Kafe Antzokia, que compta amb un grau d'independència gairebé absolut respecte a les administracions però que no renuncia a optar a finançament públic, que l'administració tracti a l'entitat com una associació més de promoció de l'èuscar, i que no en reconegui explícitament l'excel·lència, és percebut com una agressió³²⁵(veure entrevista a Xabi Monasterio (Kafe Antzokia) a l'apartat annexes).

L'administració pública, com a institució de dimensions molt àmplies i en segons quins casos especialment fragmentades, compta amb diferents sensibilitats respecte les postures promogudes per les entitats estudiades. Les relacions de col·laboració entre les entitats i determinades àrees de l'administració, poden ser de confrontació amb d'altres àrees o departaments de la mateixa administració. Per altra banda, dins les administracions públiques hi pot haver certa dissonància entre el que són les postures dels actors tècnics i les postures dels representant polítics, de manera que sovint s'arriben a contradir.

324 El cas de la consulta sobre la reforma de la Diagonal, organitzada per l'Ajuntament de Barcelona la primavera de 2010, amb la col·laboració, entre d'altres, de la Federació d'Associacions de Veïns i Veïnes de Barcelona, n'és un exemple. La FAVB va participar a través del Consell de Ciutat en el disseny de la consulta ciutadana sobre la reforma de la Diagonal. La consulta va ser fallida, doncs la proposta de reforma no convenia a la ciutadania.

325 L'associació cultural Zenbat Gara, que gestiona el Kafé Antzokia, realitza al llarg de l'any gairebé una actuació cultural diària, amb temàtiques que van des del foment de l'èuscar fins a la promoció de la comunicació intercultural. Des de l'entitat es destaca que l'administració no valora en forma de recursos l'alt nombre d'actuacions culturals que programa l'entitat. En concret l'entitat participa a la repartició d'ajudes per al foment de l'èuscar amb d'altres entitats amb un abast social molt menor i això es percep com una falta de respecte per part de l'administració. La manca de conveni, en aquest cas, per l'excepcionalitat de l'entitat, es percep com una forma de menyspreu institucional a la tasca que aquesta desenvolupa.

(...) en cada administración siempre hay un poco cómo el esquema del poli bueno y el poli malo. Con la Dirección de Inmigración siempre nos hemos llevado muy bien, pero es que sacan unos planes de inmigración muy bonitos, que luego ves que realmente no tienen competencias para aplicar nada. Pero luego tienes al consejero de turno que está hablando de cosas completamente diferentes. En Bilbao nos pasa lo mismo. Con el área de Igualdad e Inmigración bien, pero luego tienes al alcalde que está diciendo unas barbaridades y aprobando unas cosas que siempre es un poco ése modelo. Y en ayuntamientos pequeños, pues eso, Barakaldo, Getxo, siempre hay un Director de Inmigración que es un cielo, que hace unas actividades superxulas a las que nos invita y tal. Pero luego al día siguiente tienes que estar denunciando que el alcalde ha dicho que la inmigración promueve la delincuencia, por ejemplo. O sea que tenemos ahí contradicciones. (June Fernández – SOS Racismo Vizcaya (2009))

Aquesta complexitat també varia en funció de l'escala de l'administració. En el cas de les escales municipals, més properes a la ciutadania, la proximitat amb determinades entitats de la societat civil és considerable. No només pel fet que les relacions de coneixença siguin més fàcils, sinó perquè les pròpies administracions municipals són les més sensibles a les solucions que proposen les entitats de la societat civil organitzada contra l'exclusió.

En el camp de la banca ètica els ajuntaments poden tenir un paper actiu, integrant-se a la xarxa territorial de suport a la iniciativa. Fiare- Euskadi des d'un inici ha buscat la col·laboració de les administracions municipals basant-se en l'interès que pot tenir la iniciativa per als ajuntaments.

Fiare desde que surgió buscó la interlocución con esa parte de la sociedad que son las administraciones, presentamos el proyecto a todas las administraciones que teníamos a tiro y descubrimos enseguida, analizando experiencias cómo la Banca Populare Etica, que hay escalas de la administración, que son escalas que tiene todo el sentido del mundo que estén integradas en la base social de construcción del proyecto. La Banca Populare Etica tiene cuatrocientos ayuntamientos italianos socios, que han puesto capital social, y que forman parte de sus redes de grupos territoriales, de asambleas territoriales, etcétera, Fiare es de la misma opinión, opina que el ámbito municipal es un ámbito que encaja muy bien en el proceso de construcción de Fiare, de manera que estamos a punto de vincular algunos ayuntamientos, si queda dicho que en el proceso de construcción de esa red de seguridad organizacional, el ámbito municipal es un ámbito con el que contamos, una de las razones más importantes es que muchas de los ámbitos que Fiare quiere promover mediante crédito, son competencia municipal, o tienen competencias municipales, vivienda, emprendimiento local, servicios sociales de base, muchas cosas, de tal forma que el ámbito municipal es un ámbito accesible a las redes sociales de un tamaño determinado, no estoy diciendo el ayuntamiento de Barcelona o de Bilbao, sino que estoy diciendo el ayuntamiento de una localidad accesible a las organizaciones, puedes deliberar; el alcalde, los concejales, los técnicos, son gentes que pasean por la calle, no es lo mismo llegar al ministerio de acción social o de familia en España, que no aquello es un castillo al que no llegas por ningún sitio... (Peru Sasía – Fiare (2009))

Si observem l'estratègia de crítica que segueixen les entitats estudiades respecte l'administració i les polítiques públiques podem observar que a grans trets aquesta es distingeix per àmbits temàtics com s'observa a la següent taula.

Taula 6.8: Estratègia crítica de les entitats estudiades respecte l'administració i les polítiques públiques.

Tipus d'entitat	Crítica a l'administració pública.
Entitats orientades al foment de la inserció sociolaboral	La crítica a les polítiques públiques l'exerceixen a partir d'entitats de segon i tercer grau que les representen.
Entitats orientades a la foment de l'economia solidària	Paper propositiu respecte les polítiques públiques pel que fa al foment de l'economia solidària sense arribar a ser bel·ligerants. Valoren la participació de les administracions municipals en la constitució del capital social de la Futura banca ètica.
Entitats orientades a la defensa dels drets de ciutadania	Control, crítica i denúncia de les contradiccions en les polítiques públiques.
Entitats orientades al foment de la dinamització cultural	Combinen la col·laboració en el tractament de l'exclusió amb la demanda d'un major èmfasi en les polítiques socials.
Entitats orientades a la defensa del dret a l'habitatge	Denuncien la vinculació entre polítiques públiques i interessos de mercat, i desenvolupen propostes de millora de les polítiques socials d'habitatge.

Font: Elaboració pròpia

Les entitats orientades al foment de la inserció sociolaboral no tracten de manera directa la crítica de les polítiques públiques. Principalment la relació que estableixen amb les administracions és de tipus contractual i quan tenen objeccions a fer a les polítiques públiques les articulen a través de xarxes o entitats de segon i tercer grau que les representen.

Les entitats orientades al foment de l'economia solidària combinen un rol propositiu pel que fa a les polítiques públiques que poden afavorir la difusió de l'economia solidària, amb una crítica latent respecte el paper de les administracions públiques en els processos de canvi social. En el cas de les xarxes de foment de l'economia solidària l'èmfasi és en la sensibilització de la societat civil. La relació de dependència subvencional respecte les administracions pot explicar que no desenvolupin un paper especialment bel·ligerant pel que fa a les administracions públiques, però també ho pot explicar la seva naturalesa de xarxes d'entitats heterogènies que representen moltes sensibilitats. En el cas de les cooperatives de crèdit, la relació amb l'administració es caracteritza per no estar marcada per la necessitat de finançament. Si en el cas analitzat a Catalunya (COOP 57) es tendeix a buscar una autonomia total respecte a les administracions desestimant la seva participació en la iniciativa, en el cas analitzat al País Basc (Fiare) es contempla la participació de les administracions municipals en la constitució del capital social de la Futura banca ètica. Aquesta diferència es pot explicar per les respectives històries institucionals de relació entre l'administració i l'associacionisme socialment creatiu.

Les entitats orientades al foment dels drets de ciutadania per a les persones immigrades, malgrat tenen una clara condició de dependència financera de les administracions assumeixen un clar rol de crítica i vigília de les polítiques públiques desenvolupant postures crítiques i de denúncia en molts aspectes. Mentre que en el cas català l'actitud de SOS Racisme respecte la interlocució amb les administracions és de caire col·laborador, SOS Biskaia es mostra reticent a la participació en la construcció de polítiques públiques. Aquesta diferència s'explica per l'existència d'organismes públics que s'ocupen de la mediació intercultural en el context basc (BILTZEN, Harresiak Apurtuz) que no existeixen en l'àmbit català.

Per la seva banda també, les entitats que s'orienten a la dinamització sociocultural a nivell local, malgrat que normalment depenen de les administracions locals per a subsistir, assumeixen la responsabilitat de mantenir un rol actiu en la defensa de la provisió de recursos i serveis per a la població que conforma la seva base social i no renuncien a la mobilització ciutadana com a estratègia de pressió a les administracions. Els acords de gestió cívica que caracteritzen a diverses d'aquestes entitats (Ateneu Popular de 9 Barris, Gazteleku, Asociación Tendel) s'assoleixen després de períodes de confrontació i negociació amb les administracions. Combinen la col·laboració en el tractament de l'exclusió a nivell local amb la demanda d'un major èmfasi en les polítiques socials.

Finalment, en el cas català, les entitats de defensa del dret a l'habitatge tenen un paper propositiu respecte les polítiques públiques que poden incidir en facilitar aquest dret i compten amb la mobilització ciutadana com a principal estratègia per a defensar-lo. El Moviment per la Defensa del Dret a l'Habitatge, en l'actualitat organitzat al voltant de la Plataforma d'Afectats per la Hipoteca, a part de denunciar els interessos immobiliaris i financers que s'amaguen darrera la inacció de les polítiques públiques pel que fa al problema de l'habitatge té un caràcter clarament propositiu elaborant propostes concretes pel que fa a la problemàtica. En el cas de Sostre Cívic considerant que no aglutina directament a mobilització ciutadana l'estratègia respecte a les polítiques públiques es centra en l'exercici de pressió per a l'adopció de mesures concretes.

Pel que fa a les diferències més significatives observades en aquest aspecte entre les entitats analitzades a les dues ciutats objecte d'estudi, destaca la diferència en l'estratègia seguida per SOS Racisme-Catalunya i SOS Racismo Bizkaia a Bilbao. Mentre en el cas català SOS Racisme-Catalunya tendeix a col·laborar activament en la definició de polítiques públiques com ho demostra entre d'altres coses la seva participació en la definició de la Llei d'Acollida, en el cas basc destaca la manca de confiança en la utilitat de la col·laboració amb l'administració pública. Aquesta diferència es pot explicar per la diferència dels recursos públics existents en

ambdós règims de benestar pel que fa al foment de la interculturalitat i a la defensa dels drets de ciutadania de les persones immigrades així com per la diferència del fenomen migratori en ambdues ciutats³²⁶. Mentre que en el cas basc, com s'explica en l'apartat corresponent del capítol 4 d'aquesta mateixa recerca, es disposa d'una considerable dotació pública d'organismes orientats al foment dels drets de les persones immigrades en el context català aquests no existeixen i és a entitats com SOS Racisme-Catalunya a les que s'atribueix aquest rol, secundades per finançament públic³²⁷. Es pot argumentar que en el context basc l'entitat BIZKAIKO SOS assumeix una estratègia en la que l'assemblearisme, la mobilització ciutadana i el treball al carrer tenen una importància central perquè es troba descarregada d'atribucions en tant que actor polític que participa en l'elaboració de polítiques públiques. Un rol que en el cas català SOS Racisme-Catalunya assumeix. Per contra cal assenyalar que a SOS Racisme-Catalunya no es renuncia a l'acció de carrer i a la mobilització ciutadanes, ans al contrari, però que aquesta activitat es combina amb certa presència en el corresponent àmbit de negociació política.

Com a conclusió que es deriva de les observacions realitzades es pot afirmar que el finançament públic de les entitats de la societat civil condiciona la proactivitat respecte les polítiques públiques i la governança urbana, però no la capacitat crítica de les entitats respecte aquestes. Considerant les dades recollides durant el treball de camp es pot afirmar que el finançament públic d'entitats socialment creatives actua com a dinamitzador o activador de la seva participació activa en la governança urbana i la col·laboració d'aquestes en el disseny i la millora de les polítiques públiques. També considerant l'anàlisi presentat es pot afirmar que el finançament públic d'entitats socialment creatives no implica la pèrdua de la capacitat crítica d'aquestes respecte el disseny i l'aplicació de polítiques públiques. El paper clau que juguen aquestes entitats en la governança urbana garanteix que les administracions no puguin renunciar fàcilment a atorgar cert suport públic a aquestes entitats, encara que en alguns aspectes els plantejaments que promouen els puguin resultar incòmodes.

6.2- La dimensió multiescalar de les entitats socialment creatives

En aquest apartat s'analitza la manera com les entitats es vinculen a diferents escales territorials

³²⁶El 2009 el percentatge de població no espanyola a Barcelona era del 17,5% (Font: Idescat), mentre Bilbao només contava amb un 8% de població de nacionalitat estrangera (Font: Ikuspegi).

³²⁷Mentre que la dependència financera de les administracions és comuna en ambdós casos, el nivell de concertació en forma de conveni amb les administracions pel que fa a les entitats analitzades en el cas català és molt superior al basc. Veure Taula 11.

(barri, ciutat, regió). Aquestes dades es consideren rellevants en ordre a explicar la seva participació en la governança urbana considerant que aquesta consta de diferents escales territorials i nivells administratius. Com s'ha exposat al capítol 3, les dinàmiques d'innovació social en la governança urbana es desenvolupen en un context en el que la multiescalaritat és decisiva (Giersig, 2008; Eizaguirre et al., 2012). Moulaert et al. (2000) destaquen que en un context marcat per la globalització econòmica la capacitat de les ciutats i regions, en tant que actors col·lectius, per establir vincles de governança a diferents nivells i entre diferents tipus d'agents, és un aspecte crucial en ordre a explicar un desenvolupament territorial integrat i harmònic, tant a nivell social com econòmic.

En ordre a explorar com les dinàmiques sorgides a nivell local poden arribar a assolir influència a escales més àmplies en aquest apartat s'explora la manera com les organitzacions objecte d'estudi fomenten el vincle amb el territori, amb les diverses escales territorials i amb els diferents nivells de govern, i els factors que poden conduir a les entitats estudiades a eixamplar els àmbits als que orienten la seva activitat. En aquest sentit es busca reflectir la manera com les entitats analitzades contribueixen a l'establiment d'aliances de governança urbana que promouen la regió urbana com una comunitat d'aprenentatge social (Moulaert & Nussbaumer, 2005).

A grans trets els àmbits d'innovació social analitzats també marquen diferències en funció de l'escala territorial a la que orienten la seva actuació. Mentre que hi ha entitats que centren la seva actuació a nivell de barri, amb un impacte molt centrat en el seu entorn immediat, n'hi han d'altres que s'orienten a oferir resposta a necessitats d'àmbits més amplis, com es mostra a la següent taula.

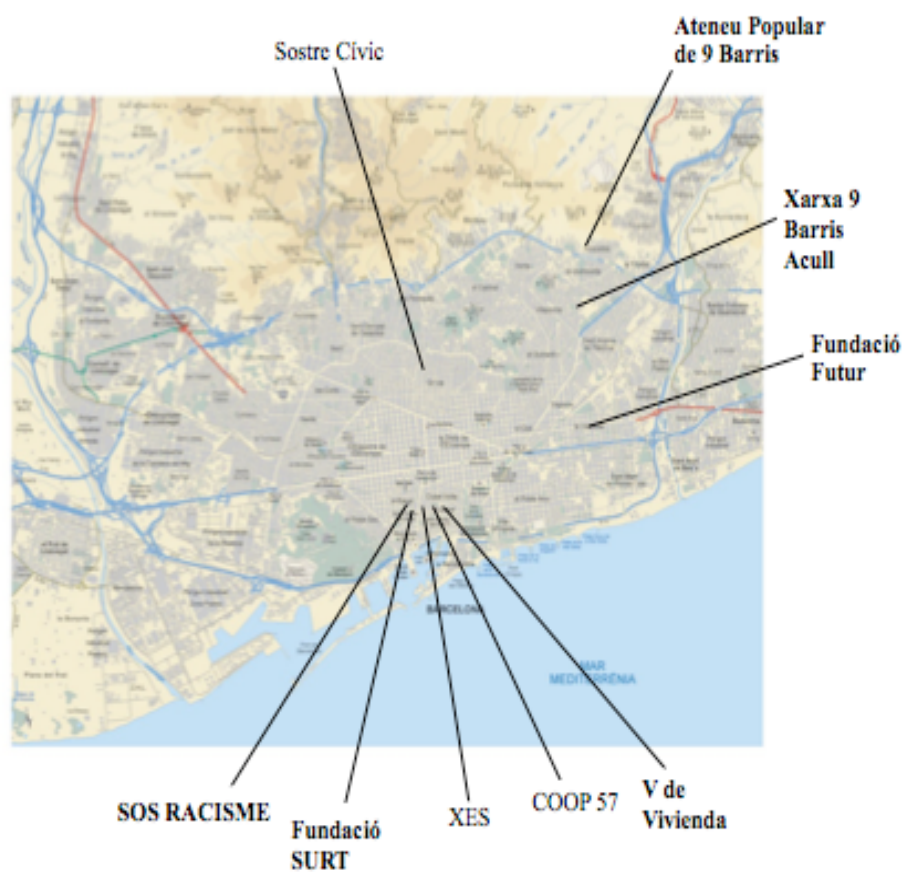
Taula 6.9: Escala territorial de projecció associativa.

		Entitats	
		Barcelona	Bilbao
Escala territorial de projecció associativa	barri	Ateneu Popular de 9 Barris Xarxa 9 Barris Acull	Gazteleku Asociación Tendel Kukutza
	ciutat	Fundació Futur Fundació Surt	Goiztiri Kafe Antzokia
	Regional (autonòmica o estatal)	SOS Racisme Sostre Cívic XES COOP57 V de Vivienda	BIZKAIKO SOS Koopera Sartu REAS Fiare Harresiak Apurtuz

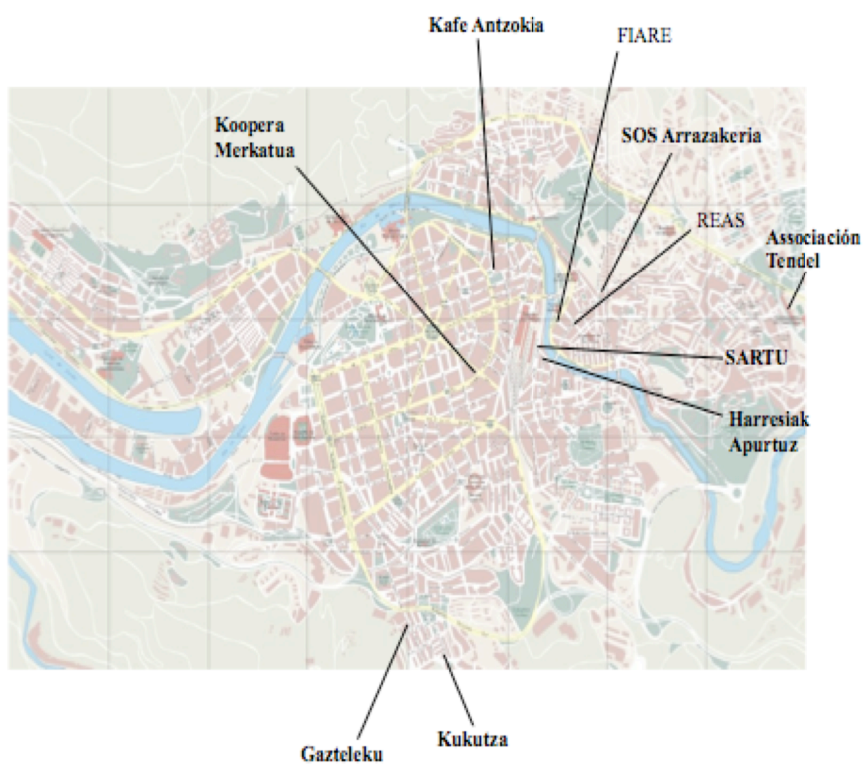
Font: Elaboració pròpia a partir de les dades recollides durant el treball de camp.

Situant les experiències associatives analitzades al mapa (veure mapa 6.9 i 6.10) podem observar que en ambdós ciutats s'han pres com a referència una majoria d'exemples situats al centre històric i alguns exemples referents a barris perifèrics (Nou Barris i Verneda a Barcelona; Otxarkoaga i Rekalde a Bilbao). En el següents mapes s'ha marcat en negreta aquelles entitats que al marge de quina sigui la seva projecció territorial tenen un paper rellevant en la governança urbana del barri en el que es troben ubicades.

Mapa 6.10: Situació de les entitats objecte d'estudi a Barcelona

Mapa 6.11: Situació de les entitats objecte d'estudi a Bilbao.

L'anàlisi de les dades recollides apunta que la finalitat a la que s'orienten les entitats en qüestió és rellevant per explicar l'escala territorial on articulen de manera preferent la seva actuació. Com es mostra a la Taula 6.12, cada tipus d'entitat segueix unes lògiques particulars pel que fa a les escales territorials a les que orienta la seva pràctica.

Taula 6.12: Escales territorials de projecció associativa en relació a la finalitat de l'entitat.

Finalitat de l'entitat	Escales territorials a la que s'orienta l'activitat
Entitats orientades al foment de la inserció sociolaboral	Barri – ciutat – Regional - Autònoma
Entitats orientades a la foment de l'economia solidària	Regió - Autònoma - Estatal
Entitats orientades a la defensa dels drets de ciutadania	Barri – ciutat – Regional – Autònoma – Estatal
Entitats orientades al foment de la dinamització cultural	Barri – Ciutat
Entitats orientades a la defensa del dret a l'habitatge	Ciutat – Regional - Autònoma - Estatal

Font: Elaboració pròpia.

Les entitats de foment de la inserció sociolaboral tendeixen a mesura que adquireixen experiència a vincular-se a escales més àmplies que la del barri. Acostumen a iniciar-se amb el treball en barris específics condicionats per l'atur i la manca d'expectatives laborals i a mesura que adquireixen experiència i esdevenen prestadores de serveis per a les administracions públiques la seva activitat s'estén amb una perspectiva més de ciutat, metropolitana o regional.

Pel que fa a les entitats de suport a l'economia solidària, aquestes treballen organitzant-se en xarxes que procuren cuidar l'arrelament al territori però mantenen una visió estratègica de tipus agregat. Tant les xarxes de foment de l'economia solidària com les cooperatives de crèdit combinen el treball en plataformes vinculades al territori amb una coordinació autònoma i mecanismes d'interlocució a nivell estatal. Ambdós tipus d'entitats donen importància al creixement en xarxa, establint les plataformes territorials com a unitat d'actuació bàsica a partir de la qual s'estructura una organització que creix de manera horitzontal.

Les entitats analitzades orientades a la defensa dels drets de ciutadania, també procuren compaginar el treball a diferents escales territorials malgrat reconeixen que es troben amb dificultats per a mantenir l'equilibri entre una orientació de tipus regional i la centralitat que

tenen en la seva activitat la ciutat i sobretot el barri en el que s'ubiquen ³²⁸. Si bé tenen una estratègia que s'orienta a erigir-se com a referents per provincies en el cas basc, o d'àmbit autonòmic, en el cas català, reconeixen tenir un dia a dia molt lligat al territori més immediat: el barri i la ciutat.

Les entitats orientades a la dinamització cultural analitzades tenen una fort component de barri malgrat poden esdevenir també referents de ciutat³²⁹. S'orienten a tractar les problemàtiques de l'entorn més immediat, el barri, però poden esdevenir referents de ciutat tot oferint la venda de serveis i recursos en d'altres barris (ex: Gazteleku, Asociación Tendel) o atraient l'interès de persones provinents d'aquests (ex: Ateneu Popular de 9 Barris, Kukutza).

Finalment les entitats catalanes orientades a la defensa del dret a l'habitatge combinen la preocupació per la transformació social a nivell local amb l'articulació de propostes a escales superiors com poden ser l'autonòmica o l'estatal. V de Vivienda s'orienta a coordinar la demanda ciutadana de canvis en el model d'accés a l'habitatge a nivell estatal. Com a moviment social s'organitza per plataformes territorials. En el cas de Sostre Cívic l'enfoc és d'àmbit autonòmic oferint serveis a administracions i promovent cooperatives d'habitatge a tot l'àmbit català.

A continuació en primer lloc es proposa l'atenció a la manera segons la qual les entitats orientades al foment de la dinamització cultural partint d'un treball clarament circumscrit a nivell de barri poden arribar a esdevenir referents de ciutat sense perdre la seva vinculació clara amb una perspectiva local de barri. En segon lloc es planteja analitzar com les entitats orientades a la inserció sociolaboral desenvolupen la seva activitat en àmbits que van més enllà del barri a mesura que guanyen en excel·lència en la provisió de serveis. En ambdós exemples es posa de relleu la vinculació entre el canvi en l'escala d'atenció de les entitats analitzades, l'especialització en una activitat determinada i el desenvolupament de l'excel·lència en l'oferiment de serveis. Finalment s'analitzen els motius i la manera com s'estructura la interlocució organitzativa a nivell supramunicipal en el cas d'aquelles entitats que tenen una projecció associativa que va més enllà de l'àmbit de la ciutat-regió.

328 En les entrevistes realitzades a SOS Racisme tant a Catalunya com a Biskaia es reconeix que malgrat l'abast regional de l'entitat la vinculació al barri on es situa l'entitat és molt forta i condiona l'atenció a la resta del territori (Veure entrevistes a June Fernández (BIZKAIKO SOS) i a Isabel Martínez (SOS Racisme)). És significativa però la diferència entre SOS Racisme-Catalunya i BIZKAIKO SOS ARRAZAKERIA al respecte ja que en el cas basc no existeix una sola entitat de caràcter autonòmic sinó que existeixen dues entitats de tipus provincial, la guipuzcoana i la biscaina.

329 Kafe Antzokia és un cas especial en aquest sentit. Respon a la voluntat de promoure l'ús social de l'euscar des d'un dels barris nobles del centre de Bilbao. Encara que d'una manera diferent a les altres iniciatives analitzades en aquest àmbit l'entitat ofereix resposta a una necessitat concreta del barri amb una clara perspectiva de ciutat.

6.2.1- El barri com a primera escala socialment creativa

Moulaert (2009) destaca que la institucionalització i enfortiment de les propostes d'innovació social es produeix sempre lligada a la seva materialització, producció i reproducció a nivell territorial. Seguint aquesta observació per Van Dyck i Van den Broek (2012) la innovació social és un procés intrínsecament territorial (Van Dyck & Van den Broek, 2012). Ja siguin iniciatives promogudes per organitzacions ciutadanes com polítiques socials promogudes per les administracions, l'efecte que les dinàmiques d'innovació social tenen a nivell local determina el caràcter socialment transformador i legitima la seva difusió a d'altres escales territorials. Allò d'específic que aporten les entitats socialment creatives a nivell local doncs té una importància clau alhora de generar dinàmiques d'innovació social esdevenint referents d'àmbits més amplis.

Entre les entitats que es dediquen a la gestació d'espais de dinamització cultural amb una perspectiva clara de barri³³⁰, l'especialització operativa és clau per la supervivència. A Barcelona, l'Ateneu Popular de 9 Barris és un cas exemplar d'espai estretament vinculat al territori (al districte de 9 Barris però també a tota la ciutat), amb una especificitat funcional (la d'estar orientat a l'aprenentatge i la divulgació de les arts del circ) combinada amb un ús intensiu i diversificat de l'espai que ocupa com a centre de dinamització sociocultural. A Bilbao, tant *Gazteleku* com *Asociación Tendel*, són entitats, centrades especialment en l'àmbit de l'educació en el lleure infanto-juvenil, que dinamitzen la vida veïnal i s'ocupen de la gestió d'espais on es fomenta la vida comunitària i es promou l'autogestió ciutadana.

Aquestes entitats, tot i que no renuncien a una transcendència més enllà de l'àmbit d'actuació en el que es gesten, entenen com a finalitat primera la millora d'un barri amb unes condicions de vida deficitàries respecte d'altres zones de la ciutat³³¹. Procuren per la provisió de recursos i la millora dels serveis públics en el sentit que les teories de la mobilització de recursos atribueixen al moviments socials urbans (Castells, 1983; Pickvance, 1985).

(...) Lo que no hemos entrado es en competir a gestionar programas en otros lados. Nosotros entendemos que somos una asociación de barrio, y entendemos que estamos capacitados para poder gestionar recursos públicos de ese tipo, en aquellos que pensamos que podemos estar capacitados nos presentamos a los concursos que haya. Luego otros programas que hemos ido desarrollando nosotros, hemos peleado porque lleguen casi al mismo estatus que tienen servicios públicos en otros barrios. Condiciones económicas, y todo eso. Entonces lo que luego hacemos también, de los servicios públicos, que todos tienen un margen empresarial, nosotros ese margen lo re-invertimos en

330 Hi ha un grup d'entitats que tenen una clara vocació específicament contextualitzada a nivell de barri, amb uns objectius molt clars sobre el grup de població al que va dirigida la seva empremta. Aquestes entitats s'orienten a un objectiu molt immediat, lligat a un territori en concret, en el que s'han gestat com a moviments ciutadans i en el que centren la intervenció. Són entitats que s'identifiquen amb el que Castells denomina com a característiques bàsiques dels moviments socials: la provisió de recursos i serveis, el foment de la cultura comunitària i la promoció de l'autogestió política (Castells, 1983).

331 Tant el districte de 9 Barris a Barcelona com el barri de Recalde a Bilbao són considerats com a feus tradicionals dels moviments veïnals a les dues ciutats analitzades. Malgrat que 9 Barris té unes dimensions molt majors, ambdós barris coincideixen en haver estat testimonis de la lluita veïnal en una situació perifèrica i deficitària en quant a recursos i serveis urbans durant la dècada dels vuitanta.

propias actividades que desarrollamos aquí. Ése es uno de los valores añadidos que puede tener cualquier iniciativa pública que gestionemos nosotros en el barrio, respecto a que se gestione en otro sitio (Miguel Ángel – Gazteleku (2009))

La vinculació específica amb el barri no implica però un aïllament respecte la resta de la ciutat. La oferta de serveis en el que estan especialitzades determinades entitats (com per exemple Asociación Tendel respecte les activitats de formació en el lleure mitjançant les noves tecnologies o l'escola de circ de l'Ateneu pel que fa a serveis de circ social) promou que aquestes entitats es relacionin amb institucions i d'altres entitats més enllà del barri amb el que estan quotidianament vinculades. Això contribueix a més a més a la promoció d'una imatge positiva i activa del barri.

(...) No solo de Otxarkoaga, nos pueden llamar de otro ayuntamiento, no solo aquí, para hacer cursos, por ejemplo, en audiovisuales, nuestra especialidad, tenemos una sección que se llama Tular, donde hacemos todo audiovisual, ofrecemos cursos, y otras actividades a otros ayuntamientos, siempre con el mismo objetivo, se lo decimos a los ayuntamientos, éste dinero que vamos a sacar de éste curso, que lo sepas, lo vamos a invertir en el barrio. Eso siempre lo decimos, no lo hacemos por sacar más dinero, ese dinero nos viene bien para hacer esta actividad en Otxarkoaga que si no no podríamos hacerla. Entonces, aunque sí estamos centrados en Otxarkoaga, no nos cerramos a hacer actividades fuera. (Kerman - Asociación Tendel (2009))

Un dels factors que incideix en el fet que aquestes entitats transcendeixin l'àmbit del barri i aconseguixin atraure l'atenció de persones i col·lectius d'altres barris o territoris és l'excel·lència que pugui adquirir l'entitat com a dinamitzadora d'algun tipus de pràctica artística o com a representant d'una activitat innovadora.

Que una entitat de barri pugui arribar a ser un referent de ciutat, té molta relació amb l'especialització de l'activitat que desenvolupa. Si ens fixem en els casos de l'Ateneu Popular de 9 Barris a Barcelona i Kukutza a Bilbao (fins al moment del seu desallotjament), podem observar que, al marge de la diferenciació pel tipus de suport i finançament que reben, o no reben, per part de l'administració local³³², l'excel·lència d'ambdós espais com a centres de dinamització cultural, en el cas de l'Ateneu centrat en la pràctica del Circ, i en el cas de Kukutza com a especialment atractiu per l'organització de concerts, suposa un reconeixement d'aquests més enllà de l'àmbit del barri amb el que estant íntimament compromesos. Un reconeixement conquistat a base d'anys de pràctiques socialment responsables, com hem explicat en exposar els estudis monogràfics al capítol anterior (veure els estudis de cas corresponents en referència a l'Ateneu Popular de 9 Barris i el centre social Kukutza al capítol 5).

De manera anàloga al que exposen Vitale (2007) o Moulaert (2009) en l'anàlisi de la institucionalització d'altres entitats socialment creatives a nivell europeu, en el cas d'experiències com l'Ateneu Popular de 9 Barris i Kukutza, la cura dels compromisos amb el

³³² El centre social ocupat Kukutza, va ser desallotjat i enderrocat durant el setembre de 2011 davant la incredulitat del teixit associatiu de Rekalde i de tota la ciutat que es va bolcar en donar suport a la iniciativa.

seu entorn més directe, els lligams més forts dels espais amb el territori, tenen molta importància en l'explicació de l'èxit d'aquestes iniciatives al llarg del temps i també en l'explicació de la seva projecció exterior³³³.

L'etiqueta de centre social 'de ciutat' directament també té a veure amb les condicions físiques dels espais. Tant l'Ateneu de 9 Barris, situat en una antiga planta asfàltica, com el centre social ocupat Kukutza, fins al moment del seu desallotjament situat en un ampli edifici de tres plantes que havia albergat una foneria, són espais que donen peu a convocatòries de gent molt àmplies. Són espais que faciliten l'acolliment d'actes amb una presència de gent considerable. També cal considerar que tot i que l'aspecte de l'espai físic és una condició indispensable, sense els factors d'excel·lència en la dinamització, i la cura del projecte de participació social, l'ampli reconeixement d'aquestes iniciatives no s'hagués donat³³⁴. Per altra banda, en els casos de l'Ateneu i Kukutza, com també passa en el de Kafè Antzokia, ens trobem amb una pràctica artística gestionada amb criteris de responsabilitat social³³⁵. La cerca de l'excel·lència artística es combina amb donar importància a la sostenibilitat del projecte social d'aquests espais i promoure un model assembleari de presa de decisions. Aquests principis expliquen que l'Ateneu Popular de 9 Barris, per exemple, no només ha esdevingut un referent a la ciutat de Barcelona com a espai d'exhibició de les arts vinculades al circ sinó que també ho ha esdevingut com espai obert al debat pels moviments socials barcelonins. Els moviments socials d'arreu de la ciutat en fan ús, considerant la sensibilitat que hi ha dins la junta del Bidó de 9 Barris i la referència simbòlica i històrica en tant que espai guanyat per part de l'acció veïnal.

(...) l'Ateneu Popular de 9 Barris és una experiència de producció de política cultural per part d'una entitat, important perquè no és única i exclusivament "diguem tu com creus que jo hauria de fer la política cultural", sinó "té recursos públics perquè tu facis la política cultural que creus que s'ha de fer." i aquests nivells hi són, però són molt, illes encara. No és única i exclusivament un tema de participació, sinó que és un tema moltes vegades de projecte de capacitat i de potència del projecte. En el cas de l'Ateneu jo crec que passa això perquè l'Ateneu no és una gran experiència participativa però sí que és un projecte de molta qualitat. I aquest projecte de molta qualitat l'Ateneu l'aconsegueix generant un tipus de participació multinivell, és a dir, la pròpia gent de l'Ateneu s'ha preocupat de que hi hagi gent del barri, gent del territori, al voltant d'aquesta experiència però també de que hi hagi gent que té una gran capacitat de producció cultural, que han connectat amb ajudes. És una de les coses que moltes vegades hi ha a la base del que és una experiència innovadora que és una aliança forta entre una dimensió més de participació de base, i una dimensió més de coneixement, d'informació (Oscar Rebollo – IGOP (UAB) (2007)).

En línia amb aquestes observacions cal destacar que la importància que les teories del capital

333 L'èxit d'ambdues iniciatives, que s'exposa al capítol monogràfic corresponent, es corrobora amb la mobilització ciutadana que són capaces de promoure, com es va comprovar a Bilbao durant el setembre de 2011 en resposta al desallotjament del centre social Kukutza.

334 Com s'ha explicat en el capítol anterior en el cas de Kukutza, per exemple, ha estat especialment significativa la cura de la convivència entre el centre i els veïns immediatament més propers a l'edifici. L'assemblea que gestiona la sala de concerts de Kukutza estableix un màxim d'actuacions al mes evitant que el centre es converteixi en un referent de la disbauxa nocturna bilbaïna.

335 Com s'explica en els corresponents estudis de cas l'Ateneu Popular de 9 Barris, Kukutza i Kafè Antzokia són experiències que atorguen importància a la relació humana amb els artistes que actuen a l'espai de l'entitat, més enllà de la relació comercial entre artistes i programadors.

social atorguen al treball desenvolupat per part d'aquest tipus d'entitats a nivell de barri (Putnam, 2000; Migliore, 2005) les situen en un lloc privilegiat a l'hora de rebre recolzament institucional per dur endavant polítiques públiques. La cerca d'aliances per part dels tècnics responsables de les iniciatives en un marc de governança multi-escalar, establint connexions i simpaties amb els diferents àmbits de les administracions públiques que s'ocupen dels processos d'inclusió social en els que tenen experiència aquestes iniciatives forma part de l'estratègia de supervivència d'aquest tipus d'entitats³³⁶ (Pradel et al., 2012).

Un exemple en aquest sentit és el de l'Asociación Tendel, que tot i que en comparació a l'Ateneu no disposa d'un espai per a l'atracció massiva de persones de tota l'àrea metropolitana, està especialitzada en una pràctica concreta de dinamització cultural (treballa amb especial èmfasi els audiovisuals amb infants i joves) i duu a terme la cura d'un projecte de participació social vinculat a un entorn concret (el barri d'Otxarkoaga). Casos com el de l'Asociación Tendel remarquen la idea que per transcendir les fronteres del barri i ser reconegut per les administracions no fa falta 'tenir fama' a tota la ciutat sinó que n'hi ha prou amb la vinculació a actors específics, com poden ser els tècnics de l'administració municipal, que valorin positivament la iniciativa, considerant-ne l'especificitat innovadora i l'arrelament al territori.

6.2.2- La projecció metropolitana de les entitats socialment creatives

L'evolució de les relacions de governança de les entitats de foment de la inserció sociolaboral il·lustra el pas de l'acció per a la mobilització de recursos estrictament localitzada, pròpia dels moviments socials urbans, a l'acció en àmbits territorials més amplis i caracteritzada per la venda de serveis a les administracions públiques, pròpia del tercer sector. Seguint les observacions de Moulaert et al. (2000, 2005), la projecció metropolitana del tercer sector és un indicador del desenvolupament integrat de les ciutats regió en comunitats d'aprenentatge que consideren el foment de la innovació social.

Tant en el cas de les empreses d'inserció, com en el de les entitats que es dediquen estrictament al foment de la inserció sociolaboral mitjançant programes educatius, la vinculació amb les administracions a diversos nivells territorials i la cerca de suport entre aquestes per el desenvolupament de determinats programes i serveis tendeix de manera progressiva a fer que superin la vocació local amb la que s'originen. Un fet que il·lustra això és que totes les

³³⁶ En l'anàlisi del desallotjament de Kukutza es podria argumentar que, al marge d'una manca de sensibilitat per part dels alts càrrecs de l'administració municipal amb les activitats desenvolupades per l'entitat, que des de l'entitat no es desenvolupessin moviments per a veure reconeguda oficialment i institucionalitzar la iniciativa podria en part explicar el perquè del seu desallotjament.

empreses o entitats d'inserció sociolaboral analitzades en aquesta recerca tenen un origen concret de caràcter molt localitzat que transcendeixen en el moment que l'entitat guanya en maduresa. *Goiztiri* a Bilbao neix estrictament en l'àmbit de Barakaldo, o Recicleta (entitat antecessora a Koopera) parteix de la confederació d'entitats de diversos barris degradats de Bilbao (Sant Francisco y Zabala, Otxarkoaga, i Basauri)³³⁷. A Barcelona també les entitats d'inserció sociolaboral analitzades reconeixen vincles especials amb barris en concret (Futur a la Verneda i Surt al districte de Ciutat Vella).

Malgrat per situació geogràfica i vinculació històrica al moviment veïnal les empreses d'inserció sociolaboral acostumen a tenir³³⁸ una relació de pertinença especial amb un determinat lloc, a mesura que desenvolupen els serveis en els que consisteix la seva oferta, tendeixen a buscar la col·laboració institucional i l'oferiment de serveis en àrees relativament extenses geogràficament, no circumscrites a un sol barri d'influència. A Barcelona, per exemple, la Fundació Futur ofereix en l'actualitat serveis de restauració responsable a escoles de tota l'àrea metropolitana.

La venta de serveis per part d'aquestes entitats, així com les aliances empresarials que desenvolupen, suposa una millora de la qualitat dels processos d'inserció de les persones que ocupen. La vinculació operativa amb l'administració a diferents nivells i en diferents territoris serveix també per a l'optimització dels processos d'inserció desenvolupats per les entitats. Que una entitat associada amb una zona desfavorida de la ciutat ofereixi serveis a d'altres zones esdevé un factor positiu com a revulsiu per a l'autoestima tant de l'entitat com de les persones que hi treballen. En el cas de les empreses d'inserció com Koopera, a Bilbao, o Futur a Barcelona, això és especialment significatiu³³⁹.

Seguint l'explicació aportada pels teòrics del capital social, en la pràctica quotidiana, els processos d'inserció desenvolupats en el si d'aquestes entitats tendeixen a cercar la superació de la marginalitat, oferint a les persones protagonistes la possibilitat de conèixer d'altres realitats més enllà de l'entorn més directe sotmès a dinàmiques d'exclusió (Putnam, 2000; Migliore, 2005). En aquest sentit es podria afirmar que especialment les entitats orientades al foment de la inserció sociolaboral són iniciatives que faciliten la superació de les fronteres dels barris més

337 A Bilbao aquestes entitats recullen l'herència de l'acció per a la inserció de persones excloses al mercat de treball. Una tasca, que històricament es mostra molt lligada al cristianisme de base en barris on la desocupació i la marginalitat han impactat amb més força.

338 El cas de *Goiztiri* exemplifica aquesta relació d'entitat de tercer sector vinculada amb un entorn geogràfic concret com és Barakaldo.

339 L'èxit i l'evolució d'aquestes iniciatives, que pel que fa a les experiències recollides en aquesta recerca condiciona el reconeixement de les administracions públiques, es descriu fent referència a la millora qualitativa dels sistemes de gestió, producció i inclusió social per part de cada iniciativa. En conseqüència el creixement i l'evolució d'aquestes entitats, no es relata a partir de l'exemplament de la base territorial ni pel nombre de persones ateses sinó pels aspectes més qualitius que aporten, a través del seu desenvolupament, als processos d'inclusió, en tant que millora dels itineraris i les metodologies de la inclusió social.

estigmatitzats als seus usuaris, malgrat sigui una superació de barreres molt precària i fàcilment reversible si tenim en compte la literatura que critica l'aplicació de les teories del capital social a la recerca urbana (Mayer, 2003, 2009; Maloutas & Pantelidou, 2004; Sommers, 2005).

De nou, l'ampliació de l'abast territorial d'una entitat socialment creativa en tant que prestadora de serveis acostuma a ser conseqüència de l'interès generat per aquesta entre els tècnics de l'administració. En el cas de Koopera, per exemple, el desenvolupament de sistemes d'innovació en matèria de reciclatge, recuperació i re-utilització suposa que l'entitat atragui l'atenció de molts municipis de l'àrea metropolitana de Bilbao³⁴⁰.

Les relacions comercials d'aliança entre les empreses d'inserció i l'administració pública són fruit de la derivació i el boca a boca entre les municipalitats, institucions o d'altres instàncies que puguin necessitar els serveis que aquestes entitats ofereixen. La derivació de clients apareix en totes les converses sobre la relació entre empreses d'inserció i administracions públiques realitzades en el marc d'aquesta recerca. Per altra banda, en l'explicació de la col·laboració entre administracions i entitats també es fa referència a la derivació per part dels serveis socials dels ajuntaments de persones susceptibles de formar part dels processos d'inserció promoguts per aquestes entitats. Com destaca Marthe Nyssens, son entitats que es troben en una intersecció entre el mercat, les polítiques públiques i la societat civil (Nyssens, 2006).

6.2.3- La interlocució organitzativa a les escales supramunicipals

En aquest apartat s'observa com les entitats analitzades articulen la seva organització a nivells administratius d'àmbit supramunicipal. En aquest sentit cal considerar que la manera com les escales administratives supramunicipals incideixen en la tasca desenvolupada per les entitats també és significativa³⁴¹. Un exemple és la diferència entre la configuració organitzativa de SOS Racisme a Catalunya i al País Basc. Mentre que en el cas català SOS Racisme té un àmbit d'actuació autonòmic en el cas basc el té de tipus provincial. Aquesta diferència es podria relacionar amb el pes específic de les diputacions forals en context basc que fan que l'àmbit provincial tingui una importància clara en tant que escala de decisió, aplicació de polítiques socials i també d'organització de l'associacionisme socialment transformador.

340 Com s'explica al capítol 5 la xarxa social Koopera no només ha desenvolupat nous mecanismes per a la distribució de roba de segona mà entre la població necessitada d'ajuda, o ha desenvolupat el primer supermercat que incorpora comerç just, reciclatge i consum ecològic sinó que també ha desenvolupat sistemes de gestió informatitzats en els serveis de reciclatge i recuperació de materials que ofereix a tota l'àrea metropolitana.

341 En aquest cas aquesta observació no ha pogut ser explorada pel treball de camp, i per tant aquí s'ofereix només com a hipòtesi o suposició. Seria interessant investigar quins són els motius que duen a les entitats de SOS Racisme federades en el context basc a establir-se amb una perspectiva de tipus provincial (o més ben dit foral) i no fer-ho en termes d'una organització compartida per tot Euskadi. En el moment de realitzar el treball de camp aquesta distinció entre l'organització biscaïna respecte a la catalana no va ser considerada.

Com s'ha observat a la Taula 6.9, són diversos els tipus d'iniciatives que articulen formes de col·laboració i interlocució a escales supramunicipals. Com s'ha observat anteriorment diverses de les entitats analitzades consten de mecanismes d'organització a escala regional, autonòmica o fins i tot estatal.

La federació Sartu, que està constituïda per entitats orientades a la inserció sociolaboral a vàries de les principals basques (Bilbao, Donostia, Gasteiz i Durango), és un exemple clar de com l'organització a escala supramunicipal pot atorgar a l'entitat un poder de negociació considerable amb les administracions. En el cas de Sartu la coordinació a nivell supramunicipal és un dels factors que es valora com a decisiu en l'assoliment de contractes amb l'administració per part de l'entitat a nivell autonòmic. L'entitat compta, com s'ha exposat en l'anàlisi monogràfic del capítol 5, d'un avantatge competitiu respecte d'altres organitzacions del tercer sector pel valor afegit que suposa que operi com a provisor de serveis de benestar amb una visió d'àmbit autonòmic³⁴².

Les xarxes de foment de l'economia solidària (REAS i XES), així com les cooperatives de crèdit (COOP 57 i Fiare) exemplifiquen l'equilibri entre l'establiment de mecanismes de coordinació a nivell supramunicipal i la cura de la vinculació al territori. L'economia solidària, i en especial la banca ètica, es planteja la coordinació a escales més àmplies que l'estrictament local com una condició necessària per a l'establiment de dinàmiques d'innovació social. Aquesta voluntat d'articulació organitzativa s'ha de combinar amb els valors propis de l'economia solidària que donen una importància cabdal a l'autogestió i l'autonomia local com a principis de transformació social. La manera com les organitzacions de l'economia solidària es plantegen l'extensió de la seva influència es basa en una visió horitzontal del creixement en xarxa, com s'analitza amb més detall al següent apartat.

La projecció associativa a escales supramunicipals suposa també dificultats a la pràctica per les entitats que tenen només una seu social localitzada a la ciutat central. En el cas de les dues seccions analitzades de SOS Racisme es posa de relleu aquesta realitat. Els responsables de la iniciativa, tant a Barcelona com a Bilbao, destaquen com a autocrítica i aspecte en el que l'entitat pot millorar, que l'activitat a escala supramunicipal sovint té mancances per manca de contacte diari. Malgrat això cal dir que en ambdós casos SOS Racisme compta amb persones simpatitzants o sòcies que actuen com a “antenes” de l'entitat, i que l'organització i que la capacitat negociadora, de sensibilització o denúncia de l'entitat es desplaça també fora de la regió metropolitana quan des del territori es considera la necessitat³⁴³.

342 Un cas similar al de Sartu és el que es dona amb la Xarxa Social Koopera a nivell provincial biscaí.

343 Per exemple SOS Racisme-Catalunya, després de les eleccions municipals del maig de 2011, va repartir un kit antiincendis als governs locals de totes les ciutats i pobles de Catalunya on el partit xenòfob Plataforma per Catalunya va obtenir representació al consistori.

Per altra banda cal considerar que l'articulació organitzativa a nivells supramunicipals sovint no s'explica per la necessitat de tenir interlocució amb les administracions sinó més aviat per la necessitat d'identificar experiències similars en contextos diferenciats³⁴⁴. Un exemple d'això és per exemple l'articulació a nivell estatal de les assemblees locals del moviment en defensa del dret a l'habitatge. Durant el seu període de màxima activitat (2006-2009) V de Vivienda es va coordinar a nivell estatal en ordre a visibilitzar que el problema de la manca d'un accés a l'habitatge digne era compartit en totes les grans ciutats espanyoles i coordinar accions simultànies.

6.3- El treball en xarxa socialment creatiu

En aquest apartat s'analitzen els motius promotors del treball en xarxa entre entitats socialment creatives, es distingeix entre la manera com els diferents tipus d'entitats treballen en xarxa i s'exposa com el context institucional, cultural i polític de les dues ciutats objecte d'estudi incideix en la manera de treballar en xarxa per part de l'associacionisme socialment creatiu.

Com anuncia Manuel Castells al títol del primer volum de la seva trilogia *The information Age: Economy, Society and Culture (1996)* l'estructura en xarxa caracteritza la forma d'organització social predominant al segle vint-i-u. En el marc d'aquesta recerca, el concepte 'd'entitat xarxa', així com el treball en xarxa entre entitats, tenen una importància considerable. Com es pot observar a la taula següent, són diversos els motius que porten a treballar en xarxa a les entitats analitzades en aquesta recerca. En determinats casos una entitat pot desenvolupar més d'una orientació o motiu pel treball en xarxa, molt sovint és difícil destriar, per exemple, el treball en xarxa orientat a la sensibilització ciutadana del que es fa orientat a la producció de pressió política.

344 Una voluntat similar de visualització de l'existència de processos molt similars en contextos diferenciats és el que duu a la federació estatal de SOS Racisme a editar anualment l'Anuari del racisme de l'estat espanyol, on s'inclouen tots els casos d'abusos racistes ordenats per temàtiques.

Taula 6.13: Orientació del treball en xarxa entre les entitats estudiades.

		Entitats	
		Barcelona	Bilbao
Treball en xarxa	Orientat a tractar problemàtiques específiques.	Xarxa 9 Barris Acull Ateneu Popular de 9 Barris ³⁴⁵	BIZKAIKO SOS Asociación Tendel Zenbat Gara - Kafe Antzokia
	Orientat a compartir serveis , recursos i experiències.	Fundació Surt COOP 57 Sostre Cívic	Koopera Goiztiri Sartu Harresiak Apurtuz Zenbat Gara - Kafe Antzokia
	Orientat a fer pressió política.	Taula del Tercer Sector ³⁴⁶ SOS Racisme XES	REAS Harresiak Apurtuz
	Orientat a promoure la sensibilització ciutadana.	XES COOP 57 SOS Racisme Xarxa 9 Barris Acull	REAS Fiare BIZKAIKO SOS Harresiak Apurtuz Zenbat Gara - Kafe Antzokia

Font: Elaboració pròpia.

Malgrat la interrelació entre els diferents motius que condueixen al treball en xarxa, l'existència de certa diversitat en els motius que hi condueixen porta associades distintes maneres d'entendre aquesta pràctica en el si del teixit associatiu socialment transformador. Mentre que hi ha entitats que destaquen el treball en xarxa amb d'altres entitats com a útil per al tractament de problemàtiques específiques que tenen un caràcter molt circumstancial i clarament definit (ex: el tractament de l'acollida per part del teixit associatiu de 9 Barris, o el control de la proliferació d'agressions policials a immigrants indocumentats entre les entitats d'acció social al centre de Bilbao), n'hi ha d'altres que destaquen el treball en xarxa com una característica constitutiva de la pròpia organització. Aquest seria el cas tant de les plataformes d'entitats que s'agrupen al voltant d'un equipament i desenvolupen acords de gestió ciutadana (ex: la junta del Bidó de 9 Barris amb l'Ateneu), com de les entitats-xarxa que s'agrupen compartint coneixements, estratègia, recursos i serveis bàsics (ex: la xarxa social Koopera o la federació Sartu i les oportunitats que ofereixen als seus socis o federats en tant que organitzacions-xarxa, o les cooperatives de crèdit). Finalment el treball en xarxa pot entendre's també com a orientat a fer pressió política i defensar de manera genèrica els interessos del sector (el cas de REAS o la XES davant les administracions) o a promoure la sensibilització ciutadana (com la que promouen les cooperatives de crèdit i les xarxes de foment de l'economia solidària, o les entitats orientades al foment dels drets de ciutadania).

³⁴⁵ L'Ateneu Popular de 9 Barris aquí es considera com una sola entitat. Si analitzéssim el tipus de treball en xarxa desenvolupat pel Bidó de 9 Barris l'hauríem d'incloure també a la segona categoria en tant que s'orienta a articular l'ús participat de l'espai de l'Ateneu.

³⁴⁶ Com s'ha explicat anteriorment la Taula del Tercer Sector (veure capítol 4) és l'actor polític del tercer sector a Catalunya, malgrat no s'ha analitzat com a entitat objecte d'estudi en aquesta recerca per les seves dimensions i la seva orientació no compromesa específicament amb l'economia solidària.

Es poden fer diverses observacions respecte el tipus de treball en xarxa al que s'orienten preferentment les entitats socialment creatives en funció de la finalitat de l'entitat, com es mostra a la taula següent.

Taula 6.14: Treball en xarxa en relació al tipus d'entitat.

Finalitat de l'entitat	Tipus de treball en xarxa
Entitats orientades al foment de la inserció sociolaboral	Orientat a compartir serveis, recursos i experiències.
Entitats orientades a la foment de l'economia solidària	Orientat a fer pressió política. Orientat a promoure la sensibilització ciutadana.
Entitats orientades a la defensa dels drets de ciutadania	Orientat a tractar temes específics. Orientat a fer pressió política. Orientat a promoure la sensibilització ciutadana.
Entitats orientades al foment de la dinamització cultural	Orientat a tractar temes específics. Orientat a fer pressió política. Orientats a compartir serveis, recursos i experiències.
Entitats orientades a la defensa del dret a l'habitatge	Orientat a fer pressió política. Orientat a promoure la sensibilització ciutadana. Orientat a l'intercanvi d'experiències

Font: Elaboració pròpia.

Com es mostra a l'anterior taula, en gairebé totes les àrees d'innovació analitzades és possible trobar exemples dels diferents motius orientadors del treball en xarxa. Malgrat això de l'anàlisi de les entitats estudiades és possible observar com hi han uns motius que predominen en funció del tipus d'entitat o l'àrea d'innovació.

Les entitats orientades al foment de la inserció sociolaboral tendeixen a desenvolupar el treball en xarxa amb la voluntat de compartir metodologies, així com recursos i serveis. El treball en xarxa que desenvolupen pot orientar-se a compartir experiències sobre metodologies d'inserció social o a compartir recursos i serveis. Són un tipus d'entitat que tenen tendència a participar en projectes d'investigació i divulgació d'aquestes metodologies (ex: Goiztiri, Fundació Surt, Sartu). Per altra banda moltes d'aquestes entitats desenvolupen per si mateixes una estructura organitzacional en xarxa, esdevenint agrupacions, federacions o xarxes socials de diverses organitzacions (Xarxa social Koopera, Federación Sartu).

Les entitats de foment de l'economia solidària acostumen a orientar el treball en xarxa a l'activitat de pressió política i a la sensibilització ciutadana. S'estructuren en xarxes pensades per a la visibilització a l'esfera pública i la pressió política al voltant de l'economia solidària

(XES, REAS). També, com s'ha observat a l'anterior apartat, en el cas de les cooperatives de crèdit es busca l'establiment de xarxes de suport organitzacional arrelades al territori en favor de la banca ètica (COOP 57, Fiare).

Les organitzacions orientades a la defensa dels drets de les persones immigrades combinen el treball respecte a objectius molt concrets, amb l'articulació de pressió política i la sensibilització ciutadana, com a motius rectors de les seves aliances amb d'altres entitats. El treball en xarxa es pot orientar al tractament d'una problemàtica específica, com és el cas de la Xarxa 9 Barris Acull promovent l'acollida entre el teixit associatiu del districte o el treball de BIZKAIKO SOS al voltant dels abusos policials amb entitats d'acció social. El treball en xarxa també pot estar centrat en la sensibilització i la denúncia, en ordre a produir pressió política i amb la finalitat de sensibilitzar i cercar la construcció de discurs a l'esfera pública (SOS Racisme, Harresiak Apurtuz).

Pel que fa a les entitats orientades a la dinamització sociocultural és freqüent el treball en xarxa amb d'altres entitats alhora de reclamar millores en l'administració municipal pel que fa als acords de gestió ciutadana. A part de promoure la dinamització i la programació cultural de l'espai a través del manteniment de vincles amb d'altres entitats (ex:Kukutza), i del fet que la majoria d'entitats d'aquest tipus són conglomerats d'associacions (Kafe Antzokia; Ateneu Popular de 9 Barris, Kukutza), en el cas d'aquelles entitats que gaudeixen de contractes de gestió ciutadana (Ateneu 9 Barris, Gazteleku, Asociación Tendel) es usual que es coordinin amb entitats similars dins de la mateixa ciutat per promoure i afrontar la negociació col·lectiva amb l'administració municipal.

Finalment el treball en xarxa desenvolupat per les entitats que a Catalunya s'orienten a la defensa del dret a l'habitatge s'estructura al voltant de la idea de l'acció coordinada en diferents territoris en la protesta i denúncia (en el cas del moviment per la defensa del dret a l'habitatge) o en l'intercanvi d'experiències amb d'altres països (en el cas de Sostre Cívic). Com hem vist a l'anterior apartat V de Vivienda, busca la ramificació en plataformes territorials i l'acció coordinada entre aquestes. Sostre Cívic, per la seva banda, promou l'intercanvi d'experiències pel que fa als models de cooperatives d'ús amb entitats d'altres països (Dinamarca, Alemanya i Uruguay) i treballa vinculant administracions públiques amb persones interessades amb la mentalitat de teixir xarxa en benefici de la transformació social a través de l'habitatge.

6.3.1- Coordinació per al tractament de problemàtiques específiques

En ordre a ressaltar la importància que ha adquirit en el context de la societat postindustrial el

treball en xarxa és destacable la proliferació durant els primers anys del segle XXI de les associacions de segon grau amb un caràcter específicament de barri³⁴⁷. Aquest seria el cas de la Xarxa 9 Barris Acull, com s'ha explicat en el corresponent estudi monogràfic (Veure entrevista a Lourdes Ponce a l'apartat d'annexes). Les associacions de segon grau s'han popularitzat com una forma d'exercir pressió política per part de la galàxia, molt sovint dispersa, d'entitats i associacions que tenen un interès comú especial. Aquesta estratègia organitzativa no només s'orienta a la coordinació d'entitats disperses al territori per a exercir pressió al govern de la ciutat, sinó que també s'utilitza per pressionar en l'elaboració de polítiques per part dels departaments corresponents dels governs centrals, autonòmics o regionals. Considerant la fragmentació de les dinàmiques d'exclusió social (Mingione, 1991) el treball en xarxa esdevé necessari fins i tot en el pla local del barri per a la coordinació del teixit associatiu³⁴⁸. El cas de 9 Barris, un districte en que l'extensió i la pròpia geografia policèntrica fomenta aquest tipus de solucions, n'és un exemple. La *Xarxa 9 Barris Acull* coordina l'activitat de 60 entitats del barri, pel que fa a l'acció de mediació intercultural i acollida. Com s'ha explicat al capítol 5, la Xarxa 9 Barris Acull és una entitat de segon grau creada amb l'objectiu de gestionar l'acollida de persones immigrades a 9 Barris. El format de plataforma d'entitats ressalta l'autonomia del teixit associatiu local per tractar les problemàtiques en la seva manifestació local. En aquest cas l'entitat de segon grau no està orientada a la pressió política a l'administració pública, encara que basi la seva sostenibilitat en convenis amb l'administració. L'entitat, i el treball en xarxa que desenvolupa, està orientada a la coordinació del teixit associatiu. La xarxa es va consolidar tenint en compte l'experiència associativa prèvia i la identificació de la transversalitat de la problemàtica.

(...) Ahí sí que fue un acierto, desde mujeres que habíamos estado en el movimiento feminista, o en contra de la guerra, todas esas personas que teníamos en cuenta cómo esas cosas afectan a trabajar en red, en ser todo un colectivo, ocurrió la idea de no hacer una entidad sino hacer una red de entidades, la historia es que tienen los mismos intereses, que ahora irán vecinos y vecinas de muchos tipos (...) Lo primero que se te ocurre, una entidad, pero claro el tema es que una de las cosas que sí teníamos clara, era el tema de guetizar, las AMPAS se van a encontrar, en los clubs deportivos se van a encontrar, en los institutos, en los centros médicos, entonces, mejor la gente que había trabajado el tema de redes, cuando los tiempos de la OTAN o los tiempos de la paz, planteó que era mejor el concepto de red, de ahí salió la red de 9 Barris Acull, AMPAS, asociaciones de vecinos, centros culturales, distintos tipos de entidades que forman parte de la red, el aspecto más interesante de 9 Barris acull, también hay que ser consciente que el trabajo en red es complicado, las redes que han funcionado normalmente funcionan en momentos de conflicto es decir, cuando lo de la OTAN funcionó, luego se reconvirtió, cuando lo de los Balcanes, cuando salió la guerra de Irak, también, o sea surgen, reviven en momentos de crisis, y aquí eso es un tema más permanente, que a su vez genera problemas, el sentimiento de red, hemos ido creciendo en actividades, hemos ido creciendo en

347 Al llarg de 2010 assoleix notorietat pública una altra xarxa d'entitats situada al barri del Raval, la Fundació Tot Raval, que també es defineix com a plataforma d'entitats a l'àmbit del barri, malgrat no té uns orígens que es puguin vincular directament al moviment veïnal sinó, al contrari, és promoguda per els serveis tècnics de l'Ajuntament. Surt treballa en xarxa.

348 El marc teòric d'aquesta recerca contempla les dinàmiques de fragmentació urbanes com un procés de desintegració social que també afecta a les dinàmiques associatives de la societat civil organitzada.

realidad organizativa... (Lourdes Ponce – 9 Barris Acull (2009))

Els motius que duen a les entitats a treballar en xarxes són diversos però en la majoria dels casos es poden identificar amb la necessitat de tractar de manera coordinada qüestions concretes. La coincidència de problemàtiques que afecten a les diferents entitats que formen el teixit associatiu és un dels principals motius que poden explicar el treball en xarxa i la creació d'entitats de segon grau, siguin plataformes, taules, o xarxes, a nivell de barri. El treball en xarxa entre associacions pot articular-se de manera formal, com pot ser el cas anteriorment exposat com a motiu rector de la Xarxa 9 Barris acull, però també pot ser elaborat en base a una activitat puntual i no culminar en la creació d'una entitat de segon grau³⁴⁹. Per exemple, com s'ha exposat, en el cas de les entitats de barri que gestionen equipaments públics (Gazteleku, Tendel, Ateneu Popular de 9 Barris) a les dues ciutats objecte d'estudi s'ha detectat treball coordinat entre aquestes a l'hora d'articular la seva interlocució amb l'ajuntament. Tant a Barcelona com a Bilbao, les entitats que desenvolupen convenis de gestió cívica en dependències municipals procuren articular les seves demandes coherentment les unes amb les altres. En aquest cas la negociació amb les administracions al voltant dels contorns dels drets i deures derivats de la gestió cívica (o ciutadana) d'equipaments és el motiu que promou el treball en xarxa³⁵⁰.

Un altre aspecte a considerar en l'anàlisi del treball en xarxa de les entitats socialment creatives són les dificultats d'aquest treball. Per exemple, les xarxes impulsades pel teixit associatiu tenen sovint dificultats per a transmetre la seva utilitat a tota la ciutadania així com també a tots els representants del teixit associatiu. En el cas de xarxes d'entitats d'àmbit local són comunes les dificultats per a la comunicació de la missió i els objectius de la iniciativa, a vegades, fins i tot entre els propis membres de la xarxa. Els responsables de la Xarxa 9 Barris Acull relaten, per exemple, com que l'entitat té una seu física incideix negativament a vegades en la identificació amb la xarxa per part d'algunes de les entitats membres. Disposar d'un espai físic suposa caracteritzar la seu de la xarxa 'com' l'entitat i perdre la perspectiva respecte el fet que la xarxa la formen els membre d'aquesta (veure entrevista a Lourdes Ponce (9BarrisAcull) a l'apartat d'annexes).

349 Per exemple, en el cas de SOS Racismo Biskaia es duu a terme un treball coordinat amb Izangai i la Fundació Ellacuria, dues entitats d'inserció sociolaboral orientades al treball amb col·lectius en situació d'exclusió social, amb qui SOS Racismo Biskaia té un projecte en comú de seguiment de casos d'abusos policials. Les tres entitats van identificar un augment de casos de maltractaments entre els seus usuaris, la majoria immigrants, i van decidir coordinar un treball de seguiment conjunt.

350 Tant a l'entrevista a Sergi López, representant de l'Ateneu Popular de 9 Barris, com l'entrevista a Kerman Oliva, representant de la Asociación Tendel a Otxarkoaga (Bilbao) apareixen referències a aquest tipus de treball en xarxa, com d'una col·laboració sistemàtica entre entitats de cara guanyar pes en la seva interlocució davant l'administració municipal.

Entre els actors situats en petites entitats d'àmbit localitzat és a vegades difícil que es doni la plena identificació amb les xarxes de segon grau que s'orienten a la pressió política i a la millora de la visibilitat social del tercer sector. Per la seva naturalesa d'associacions d'associacions, l'existència d'especialització i distanciament de la realitat es posa encara més de relleu, des de la perspectiva dels actors que treballen a nivell de barri. Aquest problema és especialment rellevant en el cas d'aquelles xarxes o entitats de segon grau que estan específicament orientades a la pressió d'instàncies governatives superiors. En molts casos els actors d'entitats socialment creatives d'àmbit local són escèptics respecte la utilitat de les xarxes de segon grau³⁵¹.

6.3.2- L'ús cooperatiu de recursos, serveis i metodologies d'inclusió.

Compartir recursos és també un factor promotor del treball en xarxa socialment creatiu. La posada en comú de determinats serveis i recursos es troba a l'origen de moltes entitats. Son moltes les entitats i de diferents tipus d'orientacions com hem vist (Koopera, Sartu, Ateneu Popular de 9 Barris), les que es constitueixen com a conglomerats d'associacions en els que es promou l'ús cooperatiu de determinats recursos i serveis.

Per exemple, la xarxa social *Koopera*, que agrupa diferents cooperatives d'inserció provinents de diferents camps d'activitat, ofereix a les entitats que en formen part la possibilitat de socialitzar determinats costos de gestió. Les entitats que formen part de la xarxa social *Koopera* comparteixen serveis econòmics, informàtics, de control de qualitat, de comunicació, a part de formar part d'una reflexió estratègica global compartida de desenvolupament econòmic i social³⁵².

De característiques similars és el cas de Sartu, que és una federació que agrupa diverses entitats de varies de les principals ciutats basques (Bilbao, Vitoria, Donosti i Durango), cadascuna amb la seva realitat organitzativa i poblacional, i que replica l'esquema de serveis compartits, constituint una àrea comú que s'ocupa de l'assessorament organitzacional i la sistematització d'experiències per a totes les entitats federades. Això implica que les entitats que formen part de

351 Tant a Barcelona com a Bilbao, s'ha trobat en la realització de les entrevistes, postures que afirmen la manca de representativitat d'algunes entitats de segon grau com a representants dels sectors en qüestió davant les administracions públiques. És evident que la representativitat de tot un sector esdevé un tema difícil de tractar i susceptible de donar peu a males interpretacions. Dins del calaix de sastre del denominat sector social s'hi troba molta iniciativa no compromesa directament amb l'economia alternativa i solidària. Això fa difícil la consideració de les xarxes de segon grau que s'identifiquen de manera genèrica amb el tercer sector, com és la Taula d'Entitats del Tercer Sector a Barcelona, com a representatives del sentir i la voluntat de moltes de les iniciatives ressenyades en aquesta recerca com a socialment transformadores.

352 Koopera ha participat en l'arrencada de diverses empreses d'inserció. Liburti, Versiclatu o Ekorrepara son empreses d'inserció que parteixen de l'experiència i el model d'empresa desenvolupat per Recicleta.

la federació compten amb directrius metodològiques compartides pel que fa als processos d'inserció amb els que treballen. Per altra banda la federació Sartu compta des de 2008 amb una àrea de consultoria social, compartida per les quatre entitats territorials, que s'ocupa del treball metodològic i de coordinació de perspectives, en clau de millora interna i també de col·laboració, tant amb administracions públiques que eventualment demanen a l'entitat el disseny de determinats programes, com amb entitats del tercer sector que poden requerir el suport organitzacional de la federació³⁵³.

La col·laboració entre les entitats per a compartir metodologies d'inclusió social pot tenir diferents tipus d'institucionalització. Els casos detectats al llarg de la recerca en aquest sentit inclouen entitats de tots els tipus: la participació en projectes de recerca finançats amb fons de la Unió Europea (Sartu, Surt, Goiztiri, Sostre Cívic); l'edició de catàlegs de bones pràctiques promogudes per les pròpies entitats a través de les xarxes de foment de l'economia solidària (REAS, XES); o l'organització de jornades i grups de debat en ordre a analitzar problemàtiques i compartir experiències (SOS Racisme, Harresiak Apurtuz).

6.3.3- L'articulació coordinada de pressió política.

Com hem assenyalat a l'inici d'aquesta secció un altre motiu que promou el treball en xarxa és l'objectiu d'exercir pressió política. En aquest sentit el treball en xarxa s'orienta a fer un lloc al sector en les relacions de governança i possibilitar la seva participació en els processos d'innovació legislativa³⁵⁴. Per exemple, xarxes com REAS a Bilbao, o la XES a Barcelona vehiculen la interlocució amb les administracions per part del sector de l'economia solidària. En aquests casos, el rol de *lobbys* orientats a la mediació política, es combina també amb el paper d'entitats preocupades per la visibilització social del sector.

En la comparativa entre les dues ciutats analitzades pel que fa al treball en xarxa per exercir pressió política es poden fer diverses observacions. Per exemple en la comparativa de REAS-Euskadi i la XES a Catalunya s'hi posen de relleu diferències concretes al respecte de la confiança en la utilitat del treball de les respectives xarxes com a lobby de pressió política. Com s'ha explicat en l'anàlisi de les entitats orientades al foment de l'economia solidària, mentre REAS Euskadi té una actitud proactiva respecte les administracions públiques, la XES catalana mostra cert escepticisme al respecte de la utilitat de la interlocució amb les administracions públiques i del treball en xarxa per a influenciar en aquestes. Observant aquesta

353 En el cas de Sartu es combina el treball amb xarxa amb la preocupació per les metodologies d'inclusió social.

354 L'exemple paradigmàtic d'aquesta pressió és el paper de les entitats orientades a la inserció sociolaboral en l'adopció de mesures com les clàusules socials en els contractes de l'administració pública.

distinció es posa de manifest la incidència dels règims de benestar local en les relacions de governança entre l'associacionisme socialment transformador i l'administració pública destacada per autors que han estat citat amb anterioritat (Andreotti et al., 2012; Mingione et al., 2002). Un sistema de benestar local més provisor incideix positivament en la consideració del treball en xarxa per part del teixit associatiu com a efectiu en la definició de polítiques públiques.

Per altra banda les diferències entre REAS – Euskadi i la XES catalana, com s'ha explicat al corresponent apartat del capítol 5 es basen també en la diferència dels actors que promouen les respectives iniciatives. En el cas català l'economia solidària està fomentada per un sector del cooperativisme compromès amb els valors de transformació mentre en el cas basc, en contrast a un paper especialment rellevant del cooperativisme de Mondragón en el foment de la responsabilitat social, l'economia solidària està promoguda especialment per entitats radicades a Bilbao i orientades al foment de la inserció sociolaboral de persones en risc d'exclusió social. Les lògiques de relació amb les administracions públiques d'aquests dos tipus d'actors (l'autonomia cooperativista versus el paper subsidiari de les entitats d'acció social) es transmeten a les respectives associacions i la manera com aquestes conceben la tasca de pressió política.

Finalment, una altra variable important a l'hora de comparar el treball en xarxa per influir políticament en dos contextos institucionals diferents és la compacitat del propi teixit associatiu. En aquesta recerca es posen de manifest diferències significatives en la cohesió de la societat civil organitzada per al tractament de l'exclusió social en ambdues ciutats analitzades. En el cas basc, en part degut a les petites dimensions de la ciutat i del propi associacionisme socialment creatiu, però en part també degut als patrons històrics de sociabilitat de l'associacionisme, es pot afirmar l'existència de cohesió entre els actors que lideren les entitats socialment creatives (veure entrevista a Arkaitz Fullaondo a l'apartat d'annexes) i una comunicació política fluïda entre aquests i els partits polítics. En el context basc les entitats socialment creatives estan acostumades a articular-se en xarxa mantenint un sentit de connectivitat transversal no només amb els moviments socials sinó que amb les organitzacions polítiques també. Una relació que no es dona en el cas a Barcelona, on, com s'ha explorat en el capítol 4, l'associacionisme socialment transformador viu en condicions d'una major atomització i fragmentació, en part degut també a les dimensions de la ciutat i del sector, però també pel que han estat els patrons de comportament històrics en el si del teixit associatiu i en la relació d'aquest amb les administracions públiques. Són diversos els actors socials entrevistats que en el context català han posat de manifest l'existència de divisions o bàndols dins del tercer sector català i una falta de connectivitat d'aquest amb moviments socials

transversals (veure entrevistes amb Manuel Almirall (Fundació Futur) i Jordi Garcia (XES) a l'apartat d'annexes).

Per altra banda cal destacar que en el cas dels dos exemples analitzats en aquesta recerca d'entitats orientades a la divulgació de l'economia solidària (REAS i XES) la missió principal és el foment de l'economia alternativa i solidària, no només en el si de les administracions públiques o a través de l'exercici de pressió política, sinó que també tenen la missió de promoure l'economia solidària entre la societat civil. La tasca de control i aportació propositiva per intentar influir en les polítiques socials es combina amb la preocupació per la comunicació dels valors i les opcions de consum que ofereix el sector (veure entrevistes a Carlos Azkunze (REAS) i Jordi Garcia (XES) a l'apartat d'annexes).

6.3.4- La transformació horitzontal de la sensibilitat ciutadana.

L'exemple més clar d'una visió socialment innovadora del treball en xarxa orientat a promoure la sensibilització ciutadana és la que plantegen les entitats orientades al foment de la banca ètica. La idea d'anar construint 'l'altre món possible' fomentant unes relacions d'intercanvi que no siguin estrictament mercantils sinó que tinguin en compte altres valors planteja una visió del creixement horitzontal i en xarxa, en termes de base social agregada, com a veritable repte del sector. En aquesta direcció el full de ruta que estan seguint les entitats de foment de la banca ètica per a donar a conèixer la iniciativa és la de promoure la auto-organització dels territoris on hi ha nodes actius de ciutadania susceptible d'integrar-se al projecte.

Les cooperatives de crèdit i els projectes de banca ètica, en el cas d'aquesta recerca exemplificats per COOP 57 a Barcelona i Fiare a Bilbao, són iniciatives socialment transformadores que atorguen una forta importància a la consolidació d'una xarxa territorial de suport per esdevenir referents financers de les entitats ciutadanes sensibles a les noves formes d'economia solidària. Aquesta idea es pot vincular com ressalten Moulaert and Nussbaumer (2005) a la construcció des de baix d'una economia de l'aprenentatge (*learning economy*) participativa i crítica amb els postulats més mercantilistes que no contempen el valor d'ús de l'activitat econòmica per als territoris i les persones.

Fiare, que engloba a COOP 57 com a soci promotor, ha seguit com a estratègia la creació de plataformes territorials. Entre 2005 i 2009 la iniciativa s'ha orientat a la consolidació de plataformes territorials d'organitzacions amb l'objectiu d'oferir seguretat i arrelament a la proposta de banca ètica. Aquestes plataformes han estat constituïdes per entitats socialment creatives principalment dels àmbits de la cooperació, de la lluita contra les dinàmiques

d'exclusió social, del comerç just o de la transformació de valors (Veure estudis de cas de COOP 57 i Fiare).

El desenvolupament de la banca ètica posa de relleu una consideració del canvi social que comprèn el significat de les xarxes no com a mecanisme per a la pressió política en instàncies superiors, sinó com a sistema d'assentament del propi sector al territori, amb una concepció molt horitzontal del canvi social.

(...) De fet és un dels grans reptes que sempre ha tingut el cooperativisme, com creixes, si creixes en horitzontal i en piramidal, o si creixes en horitzontal i en xarxa. COOP defensa la segona forma de creixement perquè el primer ha donat experiències molt negatives que al final s'han acabat menjades per la lògica de l'economia de mercat. De fet el creixement de COOP a Madrid i Aragó és en xarxa, no és que anem i muntem allà una sucursal sinó que s'organitzi la gent de Madrid, per a construir el seu propi COOP i a partir d'aquí tenim una xarxa solidària i si fa falta recursos transferim el que faci falta, però en principi l'esforç és en funció també del desenvolupament local, i de l'arrelament social al territori, però quan passem a banc, hauràs de posar un fons de garanties al banc d'Espanya i seràs un banc, per dir-ho així, comparativament l'estructura és diferent respecte quin banc és perquè la banca que proposem és de propietat col·lectiva i per tant, no hi ha uns senyors que fan de banquers filantrops i que està molt bé, i que tots els calers que mouen ho fan amb criteris ètics i solidaris, i està molt bé, sinó que el que determina que allò és sòlid, i té garanties, és que els mateixos que dipositen són els propietaris (...) visualment, canvia tot el que hi ha dins, i és fer contra-banca, és una feina si es vol de termita, d'anar dinamitant els principis especulatiu i financers del sistema i amb l'objectiu d'un repartiment equitatiu de la riquesa.” (David Fernández – COOP 57 (2007))

En aquesta visió s'atorga molta importància al suport mutu i l'autonomia de la societat civil com a mecanisme de transformació social. Es posa així de manifest que per part de les entitats socialment creatives el treball amb la ciutadania s'identifica com l'activitat més eficaç en ordre a potenciar les dinàmiques d'innovació social. Sobre aquest respecte també s'identifica una diferència significativa atribuïble al règim de benestar local en el que estan immerses ambdues entitats. Com s'explica a la comparativa de les entitats orientades al foment de l'economia solidària (Veure apartat 5.2.5), i reproduint la mateixa diferència que es dona entre la XES catalana i REAS Euskadi, mentre COOP 57 es mostra molt escèptica respecte el paper de les administracions públiques en la difusió del model de la banca ètica, Fiare Euskadi contempla com a possible i útil la participació de les administracions municipals en la construcció de la base social de la iniciativa.

6.4 - Conclusions

En aquest capítol s'ha observat l'estratègia financera de les entitats, l'escala territorial a la que orienten la seva activitat i la manera com desenvolupen el treball en xarxa socialment creatiu.

En primer lloc s'ha analitzat la manera com l'àrea d'innovació en la que s'inscriuen incideix en

les estratègies de finançament de les entitats analitzades. Això s'ha dut a terme partint de l'anàlisi de la dependència de les entitats objecte d'estudi respecte la despesa pública. En la majoria dels casos (amb excepció de les cooperatives de crèdit i les entitats que rebutgen expressament les relacions de finançament amb les administracions) el finançament públic és una condició *sine-qua-non* del desenvolupament de l'associacionisme socialment transformador. Com destaca Vidal (2008) la relació entre el desenvolupament de polítiques de benestar i l'associacionisme que promou la transformació social és positiva. Quan el règim de benestar local disposa de més recursos per invertir en la societat civil aquesta esdevé també més autònoma i es desenvolupa de manera més creativa per tractar amb les dinàmiques d'exclusió social. Aquesta observació s'ha complementat amb la negació d'una des-activació de la capacitat crítica de les entitats socialment creatives derivat de l'establiment de relacions de governança amb les administracions o de la dependència del finançament públic. Comparant Barcelona i Bilbao, i segons les dades recollides durant el treball de camp, es pot afirmar que a Barcelona les entitats analitzades estan subjectes a una precarietat major que les ubicades en el règim de benestar biscaí. En el cas d'un sistema de benestar local amb menys recursos per a les polítiques de benestar com és el cas de Barcelona respecte Bilbao, les entitats objecte d'estudi es troben en una situació d'instabilitat que condiciona la manera com plantegen la innovació social a llarg plaç. La manca de recursos públics promou també una manca d'atenció a la participació en la governança urbana per part de les entitats en qüestió. Per contra quan el sistema de benestar local facilita la provisió de recursos i serveis de benestar a través de les entitats de la societat civil, o fins i tot mitjançant la provisió pública de determinats serveis, les organitzacions en qüestió compten amb certa perspectiva per al desenvolupament de planejament a llarg plaç i projectes innovadors, així com participen de manera més activa en la governança urbana de l'exclusió.

En segon lloc aquest capítol ha analitzat la relació entre l'escala territorial a la que les entitats socialment creatives orienten la seva actuació i la missió amb la que s'originen. S'ha observat com la dimensió multi-escalar de les dinàmiques d'innovació social promogudes per la societat civil organitzada està relacionada amb l'especialització d'aquestes en l'oferiment de serveis, observant com en el cas de les entitats orientades a la inserció sociolaboral i les orientades a la dinamització cultural poden passar d'estar centrades específicament en l'àmbit local del barri a ser reconegudes i reclamades en escales més àmplies. En aquest aspecte s'ha ressaltat la importància del capital social de les persones que lideren aquestes iniciatives, sobretot en l'àmbit de la comercialització dels serveis que ofereixen, com a factor clau que explica les relacions de governança amb les administracions públiques. La comparativa entre Barcelona i Bilbao pel que fa a les estratègies escalars de les entitats estudiades es centra en l'observació

que el nivell administratiu de la diputació provincial (o foral) té una importància superior en el context base i planteja majors possibilitats per a les entitats estudiades pel que fa a la cerca de suport institucional.

La tercera variable analitzada en aquest capítol ha estat el treball en xarxa. En aquest respecte s'ha observat que té diferents orientacions que s'entrellacen i es diferencien en funció dels àmbits d'innovació en els que s'analitzi. Els principals motius que mouen a les entitats socialment creatives a treballar en xarxa entre elles són: de tipus circumstancial, amb l'objectiu de tractar problemàtiques concretes; de tipus organitzatiu, amb l'objectiu de compartir recursos, serveis i planificació estratègica; de tipus polític, amb l'objectiu de fer pressió a les administracions públiques; o de tipus sociocultural, amb l'objectiu d'exercir un rol en la sensibilització de l'esfera pública al respecte dels fenòmens amb els que tracten. Comparant les dues ciutats pel que fa al treball en xarxa desenvolupat per les entitats estudiades es posen de manifest diferències entre la cultura política de l'associacionisme socialment transformador en ambdós contextos, especialment visibles en el lideratge de l'àmbit del foment de l'economia solidària. Mentre que a Barcelona el cooperativisme de treball duu a terme la coordinació en xarxa entre entitats orientades al foment de l'economia solidària, a Bilbao ho fan les empreses d'inserció sociolaboral. Aquesta diferència que s'explica per les tradicions pròpies del teixit associatiu compromès amb la transformació social es complementa amb l'observació d'una major fragmentació i atomització del teixit associatiu socialment transformador en el cas català, que contrasta amb una continuïtat entre l'associacionisme socialment transformador i els moviments socials al context base. Aquesta observació, que s'ha de ponderar considerant la diferència en la dimensió d'ambdues ciutats analitzades, remet de nou als patrons culturals de la mobilització ciutadana per a la transformació social així com a la diferència en la provisió dels règims de benestar en ambdós contextos, com a factors que no només condicionen la relació entre la societat civil i l'administració pública sinó que també el treball que desenvolupa l'associacionisme socialment transformador.

En conclusió a partir de l'anàlisi presentat en aquest capítol es pot destacar que la influència del sistema de benestar local en l'organització de les entitats analitzades és significatiu. Si els recursos financers per a les polítiques de benestar incideixen en l'estratègia de supervivència econòmica de la societat civil, el poder de l'administració a diferents nivells, així com la cultura política de mobilització ciutadana tenen també un efecte en la projecció territorial i el treball en xarxa de les entitats en qüestió. La pregunta que segueix l'observació sobre com els sistemes de benestar local condicionen l'organització de les entitats estudiades és si son capaços els actors d'aquestes entitats de promoure dinàmiques d'innovació en el si de les institucions i de les polítiques que surten d'aquestes. Aquesta pregunta es respon en el capítol següent fent

referència també a de quina manera el sistema de benestar local de Barcelona i Bilbao imprimeix un caràcter propi en la manera com es desenvolupa aquesta influència.

Capítol 7

**Les transformacions en la governança urbana
promogudes per les entitats socialment creatives**

7.0 - Introducció

El setè capítol ofereix elements per a la comprensió de l'impacte de les entitats socialment creatives en la governança urbana. S'analitza com l'associacionisme socialment transformador promou el canvi en la governança urbana en favor del tractament de les dinàmiques d'exclusió. Com s'ha observat al capítol introductor i al capítol 2 d'aquesta recerca, la hipòtesi principal en aquesta investigació compta amb una línia d'estudis precedent (veure apartat 2.2.4) que considera que més enllà de la participació en mecanismes consultius i taules consultives de presa de decisions sobre polítiques públiques, les entitats en qüestió exerceixen influència i poden arribar a transformar la governança urbana a partir de la conceptualització de problemàtiques a l'esfera pública i la institucionalització de les seves pràctiques en les polítiques públiques (González and Healey, 2005; Martinelli, 2012; Moulaert et al., 2007a). Aquest capítol s'estructura en tres apartats considerant que l'impacte de les entitats socialment creatives en la governança urbana s'explica per tres tipus de mecanismes. Com s'observa a la taula 7.1 aquests apartats són la participació associativa en processos consultius, l'impacte a nivell conceptual i el canvi en les polítiques públiques per part de les entitats objecte d'estudi.

Taula 7.1: Condicionants institucionals respecte de l'impacte en la governança per part de les entitats analitzades.

	BARCELONA	BILBAO
Participació en processos consultius.	Una provisió de recursos de benestar minsa implica una major importància de la concertació estratègica com a element clau de les polítiques públiques.	La concertació estratègica i la participació associativa en processos consultius no ocupa un lloc central en les narratives institucionals sobre les polítiques públiques.
Impacte a nivell conceptual	Una cultura política basada en el partenariat públic-privat com a mecanisme provisor implica una desatenció institucional a la difusió de l'economia solidària.	Una cultura política basada en l'administració pública com a agent principal en la provisió de recursos de benestar implica també una major atenció a la difusió d'estratègies socialment creatives.
Canvi en les polítiques públiques.	La fragmentació i la manca d'una connectivitat transversal del teixit associatiu i les administracions públiques dificulta l'adopció institucional de la innovació social.	La connectivitat entre el teixit associatiu i les administracions públiques implica una permeabilitat major per part de les institucions a les dinàmiques d'innovació social.

Font: Elaboració pròpia.

En primer lloc es considera la participació de les entitats analitzades en els mecanismes consultius o de presa de decisions promoguts per les administracions. L'objectiu d'aquest apartat és caracteritzar la participació associativa en processos consultius sobre polítiques

públiques com a mecanisme utilitzat per les entitats objecte d'estudi per a impactar en la governança urbana. En aquest apartat s'observa que la participació de les entitats objecte d'estudi es troba supeditada a la manera com aquesta participació és entesa per les administracions. Considerant aquest factor, reprenent el debat acadèmic sobre participació, i tenint en compte que el treball de camp ha incorporat també l'entrevista amb representants de les administracions públiques que tracten les temàtiques amb les que les entitats objecte d'estudi estan en contacte, en aquest apartat es presenten els condicionaments de la participació de les entitats en la presa de decisions sobre polítiques públiques. Pel que fa a les polítiques de foment de la participació ciutadana a Barcelona i Bilbao, com s'ha observat a l'apartat 4.3.3 la diferència és mínima, doncs ambdues ciutats compten amb mecanismes consultius de tipus temàtic i territorial. Per contra en el nivell administratiu autonòmic sí que es donen subtils diferències en la manera com els respectius sistemes de benestar local atorguen atenció als processos consultius entre l'administració pública i la societat civil. En concret es percep que a Catalunya la concertació estratègica entre administracions, i entre aquestes i la societat civil, té un paper molt destacat a l'esfera pública com a element central de les polítiques públiques. Per contra al País Basc, malgrat la concertació i el planejament estratègic també es donen en diversos àmbits d'innovació a nivell autonòmic, el paper de lideratge i provisió per part de les administracions en l'aplicació de polítiques públiques implica que els processos consultius amb la societat civil no ocupin un lloc central de les narratives institucionals sobre polítiques públiques.

En un segon apartat d'aquest mateix capítol s'analitza com les entitats objecte d'estudi provoquen transformacions en la manera de conceptualitzar les dinàmiques d'exclusió social i les possibles vies a partir de les quals és possible la innovació social. S'observa la capacitat de les entitats estudiades per a sensibilitzar i denunciar al respecte de les dinàmiques d'exclusió social així com de la manera de superar-les, analitzant el seu paper crucial en la identificació de problemàtiques i en fer emergir a l'esfera pública possibles solucions en el tractament de l'exclusió social. En aquest apartat també es fa èmfasi en la manera com les entitats donen importància a la construcció de discurs a l'esfera pública, incidint de manera crítica i pacient en promoure la transformació social (Gonzalez and Healey, 2005; Moulaert et al., 2007a; Pradel et al., 2012). En aquest aspecte la principal diferència entre els dos contextos analitzats es basa en la sensibilitat institucional, també a nivell autonòmic, a la promoció i difusió a l'esfera pública de les estratègies socialment creatives que encarnen les entitats analitzades. A Catalunya s'observa certa resistència a la difusió d'idees d'innovació social, especialment les vinculades a l'economia alternativa i solidària, en comparació al País Basc on l'administració autonòmica i local es vincula a la difusió conceptual dels valors i opcions de l'economia alternativa. Aquesta

diferència s'explica per l'existència de distintes cultures polítiques que atorguen a l'estat, el mercat i la societat civil diferents rols en els respectius sistemes de benestar. Mentre que a Catalunya està molt arrelada la compenetració entre el sector públic i el privat com a mecanisme eficient de distribució dels recursos i serveis, al País Basc aquest lideratge és representat en major mesura per les administracions públiques. Això explicaria perquè l'administració basca amb coherència amb el reconeixement del propi protagonisme en la provisió de recursos i serveis de benestar per davant del mercat ha assolit una permeabilitat considerable a les idees de l'economia solidària, per exemple. Per contra a Catalunya, on l'administració pública assumeix el partenariat públic-privat com a mecanisme més eficient en la provisió i distribució de recursos i serveis, no s'ha donat encara l'assumpció per part de les administracions públiques de tesis i posicionaments compromesos amb la difusió dels valors, opcions de consum i pràctiques de ciutadania vinculades a l'economia solidària, així com a les diverses estratègies socialment creatives encarnades per les entitats analitzades.

En tercer lloc es considera que l'impacte en la governança urbana per part de les entitats estudiades es manifesta en el foment d'innovacions institucionals o en l'articulació com a polítiques públiques dels programes i actuacions desenvolupats per les entitats estudiades. Per contextualitzar la complexitat d'aquest fenomen s'exposa com la connectivitat interinstitucional i interdepartamental per part de les administracions condiciona la institucionalització i difusió de les dinàmiques d'innovació social (Garcia, 2006; Giersig, 2008; Moulaert et al., 2000), així com la connectivitat, comunicació i permeabilitat entre les administracions i la societat civil (Andreotti et al., 2012; Mingione et al., 2002). La innovació institucional com a indicador dels canvis promoguts per les entitats objecte d'estudi es valora també en funció de la producció d'innovacions normatives i/o legislatives en el tractament de les dinàmiques d'exclusió. També centrant l'anàlisi a nivell autonòmic, la diferència entre ambdós sistemes de benestar en aquest aspecte es considera que va lligada amb la comunicació i connectivitat del teixit associatiu i les administracions públiques. En aquest cas destaca que a Catalunya les relacions de governança entre el teixit associatiu i les administracions públiques es perceben, en comparació al context basc, com a especialment fragmentades. A Catalunya es poden identificar mostres de fragmentació del teixit associatiu així com d'una desconexió entre aquest i els òrgans de decisió de les administracions públiques controlats per partits polítics. Per contra la observació d'aquest aspecte al País Basc apunta a un altre tipus de relació entre l'associacionisme en si mateix, i entre aquest i els òrgans de presa de decisions de les administracions controlats pels partits polítics. Aquesta connectivitat podria explicar, més enllà dels diferents tipus de finançament d'ambdues comunitats autònomes, que les polítiques de benestar siguin més avançades en la provisió de recursos i serveis en el context basc que en el català.

7.1- La participació associativa en els processos consultius.

En aquest apartat s'avalua la manera com les entitats analitzades participen en els mecanismes consultius promoguts per les administracions públiques i de quina manera això permet que exerceixin un impacte en la governança urbana. Es qüestiona críticament la relació entre aquesta participació i la producció de canvis per part de les entitats analitzades tant en la governança urbana com en els propis mecanismes de presa de decisions.

Partint del que s'ha presentat al capítol 4, les dues ciutats en les que es situa la recerca, amb el seus respectius sistemes de benestar local, no caracteritzen contextos especialment diferenciats pel que fa a l'ús dels mecanismes de participació consultius en la definició de les polítiques públiques. Per contra mentre que a nivell municipal els consells per àmbits temàtics i territorials són similars a Barcelona i Bilbao, al nivell del govern autonòmic la concertació de les polítiques públiques amb la societat civil presenta una lleugera i subtil diferència pel que fa a la presència de la concertació estratègica a l'esfera pública. En el context català la concertació estratègica de les polítiques socials amb els actors de la societat civil és un aspecte central de la narrativa institucional. Això es pot explicar com a conseqüència directa de les limitacions financeres de les polítiques de benestar a Catalunya. La Generalitat de Catalunya dona una importància considerable a la concertació com ho demostra l'anomenada assolida per les diferents figures de planejament sectorial, en l'àmbit del benestar social, la cultura, la immigració o fins i tot l'habitatge³⁵⁵. En aquests àmbits d'innovació el pacte entre els diferents nivells administratius i la globalitat d'actors implicats per part de la societat civil té un paper central en la definició de les polítiques públiques, i en la legitimació d'aquestes. En l'àmbit autonòmic del govern basc, per contra, la concertació social en el disseny de polítiques públiques, no té la rellevància institucional que té en el context català³⁵⁶. De la mateixa manera que en el cas català, la definició d'acords entre administracions a diferents nivells, i entre aquestes i la societat civil, es desenvolupa en diversos àmbits (benestar social, immigració, cultura), però la referència que s'hi fa des de les administracions públiques és més en tant que planejament estratègic director que no pas com a política pública. Això es pot explicar perquè la capacitat financera de les polítiques de benestar en el context basc, no han obligat a l'administració a desenvolupar la planificació estratègica concertada amb la societat civil com a

355 La figura del Pacte Nacional per l'Habitatge (2007-2016) és un exemple de la dinàmica de concertació com el principal mecanisme d'innovació social de les administracions catalanes.

356 Durant el treball de camp s'ha pogut comprovar que la planificació estratègica duta a terme en el territori català és considerada com a exemplar per part dels tècnics de l'administració bascos (Veure entrevista a Josean Urdangarin (Plan Vasco de la Cultura)).

eix central de les polítiques socials.

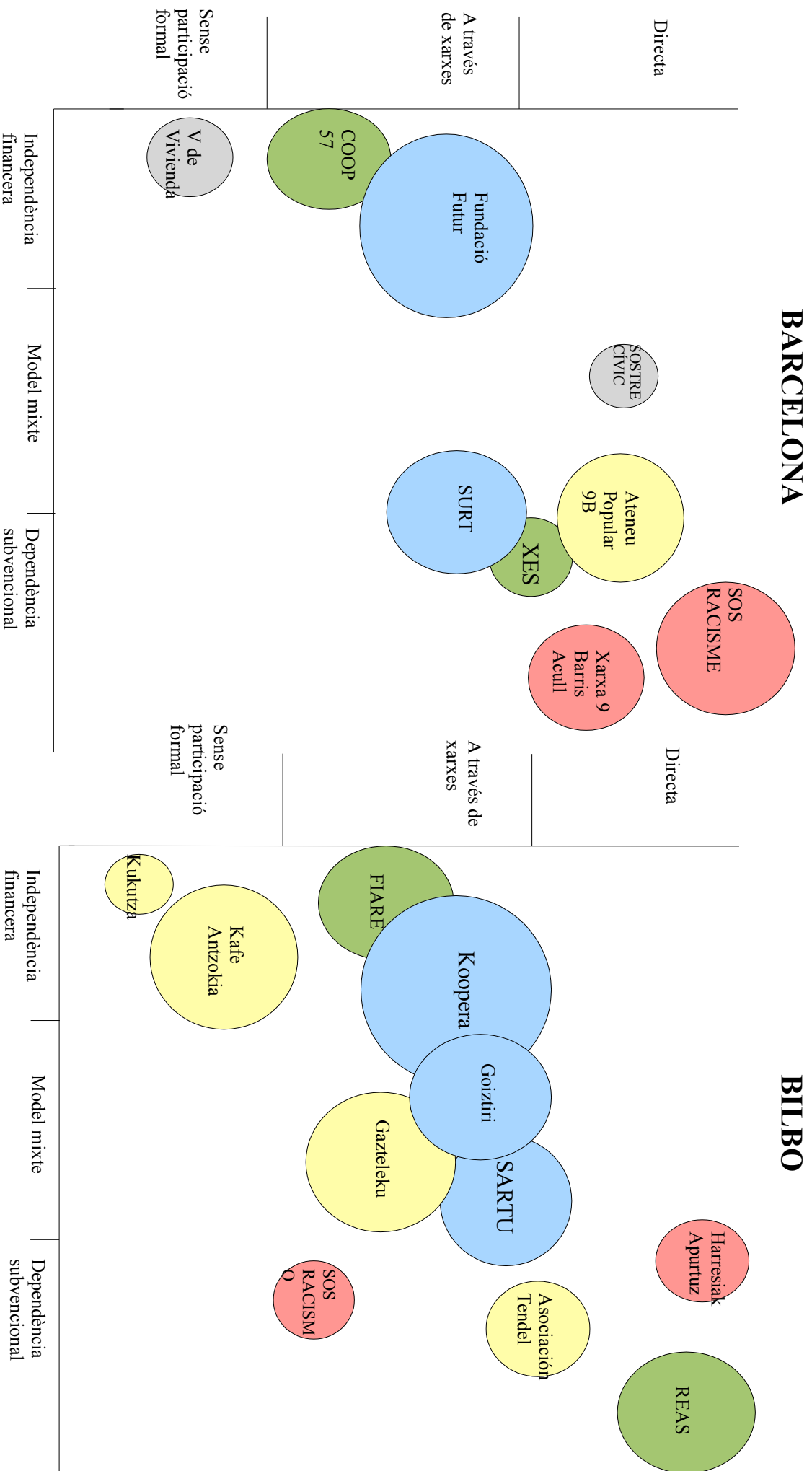
Com es pot observar al gràfic 7.2, els mecanismes d'interlocució de les entitats estudiades es poden dividir en funció de: si son entitats que no participen formalment als processos consultius promoguts per l'administració (V de Vivienda, Kukutza, Kafe Antzokia); si son entitats que participen en aquest tipus de processos consultius a través de xarxes o plataformes de segon grau (COOP 57, Fundació Futur, Surt, Fiare, Koopera, Goiztiri, Gazteleku, Sartu, Asociación Tendel, SOS Racismo-Biskaia); o si la participació en processos consultius formals promoguts per l'administració es dona de manera directa actuant com a entitats representants d'agregacions d'interessos (Sostre Cívic, Ateneu Popular de 9 Barris, XES, SOS Racisme Catalunya, Xarxa 9 Barris Acull, Harresiak Apurtuz, REAS). Les diferències entre ambdues ciutats que s'exposen al gràfic 7.2³⁵⁷, mostren com entre les entitats estudiades a Barcelona, la interlocució amb l'administració pública de tipus directa és més freqüent que en el cas basc, subratllant la idea que la fragmentació del teixit associatiu és major a Barcelona. Per contra a Bilbao, el nombre d'entitats estudiades que afirmen que fan ús de les xarxes de segon grau en tant que instruments per a la interlocució amb les administracions públiques és major, cosa que denota una cohesió del teixit associatiu major que en el cas català. En ambdues ciutats es pot observar que a major dependència de finançament públic per part de les entitats objecte d'estudi també creix la tendència a la participació formal i individualitzada en els processos consultius promoguts per l'administració³⁵⁸.

Partint de la identificació d'aquestes diferències entre les dues ciutats, i entre la caracterització de les entitats analitzades a cadascuna d'elles, a continuació es presenten les regularitats identificades durant la recerca al respecte de la participació associativa en processos consultius. S'analitza en primer lloc la diferenciació d'aquesta participació per àrees d'innovació i tipus d'entitats. A continuació es presenten les dades recollides al respecte de les condicions institucionals necessàries per al desenvolupament de processos consultius i finalment s'apunten les principals dificultats amb les que es troba la valoració positiva d'aquests processos.

357 Els valors que s'expressen a l'eix vertical en aquest gràfic no són quantificables. L'eix horitzontal respon a la tipologia establerta a partir dels valors corresponents al percentatge de finançament públic rebut per les entitats. Per altra banda la grandària de les circumferències que representen a les entitats respon a una representació proporcional al volum pressupostari registrat l'any 2010.

358 En aquest aspecte com es pot veure a la gràfic 15 SOS Racismo -Biskaia es situa fora de la tendència, marcant una postura oposada a la coordinadora d'entitats d'immigrants i suport d'immigrants Harresiak Apurtuz, que teòricament aglutina la disponibilitat de les entitats orientades a la defensa dels drets de ciutadania a participar en els processos engegats per l'administració pública.

Gràfic 7.2: Comparativa dels mecanismes de participació associativa en processos consultius³⁵⁹

359 Els valors que s'expressen a l'eix vertical en aquest gràfic no són quantificables. L'eix horitzontal respon a la tipologia establerta a partir dels valors corresponents al percentatge de finançament públic rebut per les entitats. Per altra banda la grandària de les circumferències que representen a les entitats respon a una representació proporcional al volum pressupostari registrat l'any 2010.

7.1.1- Els diferents tipus de participació en funció de l'orientació associativa

Com en totes les variables anteriors, la manera com les entitats objecte d'estudi participen en els processos consultius sobre polítiques públiques difereix d'un tipus d'entitat a un altre. A la següent taula s'assenyalen aquestes diferències considerant els àmbits temàtics específics en els que es dona la participació de les entitats analitzades en processos consultius sobre polítiques públiques .

Taula 7.3: Participació en processos consultius sobre polítiques públiques en relació al tipus d'entitat.

Finalitat de l'entitat	Participació en processos consultius vinculats a polítiques públiques.
Entitats orientades al foment de la inserció sociolaboral	Circumscriu a l'àmbit de l'activació laboral o la regulació del sector.
Entitats orientades a la foment de l'economia solidària	Circumscriu al foment de l'economia solidària.
Entitats orientades a la defensa dels drets de ciutadania	Circumscriu a les polítiques d'acollida, cohesió social i foment de la interculturalitat.
Entitats orientades al foment de la dinamització cultural	Circumscriu a temàtiques vinculades amb el seu àmbit territorial d'influència.
Entitats orientades a la defensa del dret a l'habitatge	Participació circumscriu a la difusió de la cessió d'ús com a possibilitat d'accés cooperatiu a l'habitatge.

Font: Elaboració pròpia.

Com es pot observar a l'anterior taula la negociació al respecte de les dinàmiques d'innovació segueix un esquema segmentat que fragmenta el debat en àmbits temàtics aïllant a les entitats socialment creatives en compartiments estanc. Aquest és el primer aspecte que resta interès per part de les entitats analitzades pel que fa als processos consultius promoguts per l'administració.

La participació de les entitats orientades al foment de la inserció sociolaboral en la definició de polítiques públiques està condicionada o per la mediació d'entitats o plataformes de segon grau, o per la circumscripció temàtica dels processos en qüestió a l'àmbit de l'activació laboral o la regulació del sector. Les entitats que presten serveis orientats a la formació de persones en situació d'exclusió social acostumen a tenir un rol testimonial al respecte de la presa de decisions sobre les polítiques d'activació laboral. En aquest aspecte, les entitats analitzades

declaren que són consultades però que no participen en la presa de decisions (Sartu, Goiztiri, SURT). La seva influència es circumscriu a la possibilitat d'institucionalitzar programes que duen a terme quan aquests tenen èxit, analitzada en el tercer apartat d'aquest capítol. Per la seva banda les empreses d'inserció analitzades reconeixen que han participat de manera indirecta en la definició del marc legislatiu que regula la subvenció de la contractació de persones en situació o risc d'exclusió social (Futur, Koopera). La negociació amb les administracions en aquests aspectes acostuma a estructurar-se al voltant d'entitats o xarxes de segon grau.

Les entitats orientades al foment de l'economia solidària són consultades pel que fa a la divulgació d'aquesta, però no pel que fa a l'adopció de mesures econòmiques més profundes de tipus estructural. REAS i XES són consultades al respecte de les polítiques de foment de l'economia solidària encara que la seva aportació conceptual té un espectre molt més ampli que implica una reflexió sobre l'activitat econòmica en general i el model de fiscalitat de l'estat del benestar. Una situació similar es dona amb les entitats representants de la banca ètica (COOP 57 i Fiare) que poden arribar a ser interpellades per determinats departaments de les administracions en ordre a fer difusió de les seves propostes pel que fa a la gestió del capital financer, però no són considerades en la presa de decisions sobre aspectes molt més decisius sobre els que tenen postures i propostes de govern molt clares.

Les entitats orientades a la defensa dels drets de ciutadania són considerades en la definició de polítiques de cohesió social, acollida i foment de la interculturalitat però no en el cas de les polítiques d'estrangeria. Tenen un caràcter clarament col·laborador amb les administracions però això no implica que entenguin el seu impacte en la governança a través d'aquesta participació. En el cas de SOS Racisme-Catalunya destaca la seva participació com a ponent en la definició de la llei d'acollida i la seva categoria d'entitat d'interès de ciutat, denominació atorgada per l'Ajuntament de Barcelona que implica una assignació pressupostària especial i una presència regular en el Consell de ciutat i en el Consell Municipal d'Immigració. Per la seva banda les xarxes de foment de l'acollida a nivell local (Xarxa 9 Barris Acull o Harresiak Apurtuz) també participen a nivell local en els respectius consells municipals d'immigració així com col·laboren activament pel que fa a la definició d'actuacions de foment de la interculturalitat (com per exemple el festival de sopes a 9 Barris de Barcelona o el Festival "Gentes del Mundo" a Bilbao).

Les entitats orientades a la dinamització cultural amb una perspectiva de barri³⁶⁰ veuen la seva participació en el disseny de polítiques públiques com a estrictament vinculada al seu àmbit territorial d'influència. Els processos de negociació amb l'administració es basen en l'assoliment

360 En el cas de Kukutza i Kafé Antzokia no s'ha pogut documentar la participació en processos consultius, ans al contrari s'ha detectat rebuig a aquesta.

dels acords de gestió cívica en els que poden participar determinades entitats (Gazteleku, Asociación Tendel, Ateneu Popular de 9 Barris). També davant processos de participació a nivell de barri són cridades per l'administració a desenvolupar un rol aglutinador. La participació en les polítiques de dinamització cultural es limita, però, als seus districtes de referència.

En el cas de les entitats catalanes orientades al foment del dret a l'habitatge la participació en processos consultius respecte a la definició de polítiques públiques s'ha limitat a la influència exercida a nivell discursiu a través de la mobilització ciutadana, o mitjançant el perfil de tècnics professionals que han pogut fer aportacions puntuals. El moviment de defensa del dret a l'habitatge comença a definir les seves propostes de polítiques públiques a la carta de mesures contra la violència urbanística (2004) i encara fa aportacions conceptuals clau de mesures aplicables en forma de polítiques públiques, com la dació en pagament promoguda per la Plataforma d'Afectats per la Hipoteca. Sempre, però, s'ha mantingut al marge de la participació de tipus consultiu amb les administracions centrant la seva activitat en la dinamització de la mobilització ciutadana en defensa del dret a l'habitatge i en la interlocució indirecta a través de l'esfera pública. Sostre Cívic va participar testimonialment en la definició de la Llei d'habitatge (2007) introduint-hi el model de cessió d'ús com a forma de tinença reconeguda i procura assolir influència a nivell municipal a través de la participació en l'execució de Plans Locals d'Habitatge a diversos municipis catalans. Malgrat aquesta participació ambdues entitats perceben el seu impacte en la governança urbana com a provinent més aviat del seu efecte en la visibilitat de dinàmiques d'exclusió i en la promoció social de possibles respostes innovadores.

7.1.2- Les condicions institucionals de la participació consultiva

L'èmfasi en la participació a la presa de decisions sobre les polítiques públiques per part de les associacions de la societat civil s'englobaria en una narrativa política de consolidació d'esquemes de governança associativa, com hem observat al marc teòric d'aquesta recerca (Silver et al, 2010; Beumont & Nichols, 2008). De manera ambivalent, com han comentat molts autors, es pot analitzar aquesta qüestió tant com una mostra d'eixamplament del procés democràtic com també com una necessitat de la nova gestió pública que no implica per si sola una major atenció a les necessitats de la població.

La participació de les entitats analitzades en òrgans consultius es pot observar també com una mostra de la voluntat d'aquestes d'impactar en la governança urbana. Per contra cal remarcar

que la rellevància que aquestes entitats atorguen a la participació en processos consultius promoguts per l'administració és relativa (Pradel et al., 2012). Les entitats objecte d'estudi participen en els mecanismes consultius oficials essent conscients de les limitacions que comporten. Si hi participen és simplement perquè entenen la seva participació en aquests com una ocasió més de treballar per la visibilitat dels processos amb els que tracten.

Com hem assenyalat al capítol 3, des de la perspectiva de l'administració la demanda de major participació s'entén com un requeriment de la nova gestió pública i les tendències globals de l'economia política, àvides de concertació entre una multiplicitat d'agents. Des de la posició dels tècnics de l'administració es reconeix que no és un efecte de la demanda ciutadana de més qualitat democràtica.

“(...) Aleshores la major demanda de participació en la presa de decisions jo crec que no és tant una demanda genèrica i específica sinó que més aviat és una innovació que es considera necessària des de la pròpia gestió, és a dir, és una manera diferent de gestionar l'administració pública, d'introduir majors criteris de transparència, de comunicació amb el sector, per la pròpia eficiència de l'Administració Pública, però un model de Consell de les Arts, o de Consell de Cultura en el cas de Barcelona, no té perquè voler dir que el Consell decideixi sobre els diners que es repeteixen, i que això vulgui dir que es cobreixen millor les necessitats del sector.” (Esteve Caramés ICUB (2007))

Al marge de si la causa és la demanda d'un eixamplament democràtic per part de la societat civil, o una necessitat pròpia de la nova gestió pública, la referència a processos de participació per a la definició de les polítiques públiques, entre les administracions, el sector privat³⁶¹ i les entitats de la societat civil és present en tots els nivells de l'administració en els àmbits d'innovació analitzats.

Com s'ha ressenyat en el marc teòric d'aquesta recerca on es donen mostres d'aplicacions més concretes d'aquesta preocupació és en el nivell local de barri . Com assenyalen diversos autors crítics amb l'aplicació de les teories del capital social a la teoria urbana (Mayer, 2009; Maloutas & Pantelidou, 2004; Sommers, 2005) la democràcia participativa a nivell micro implica canvis menys profunds en les estructures de poder que els que es podrien arribar a plantejar si l'aplicació dels principis de la participació i deliberació ciutadana fossin a nivell macro (Silver et al., 2010: 453). Això configura un panorama que porta a parlar d'atomització de la participació de la societat civil a l'esfera local. A les dues ciutats objecte d'estudi la pràctica de

³⁶¹ Mentre hi ha àmbits dels analitzats en aquesta recerca on els processos de participació clarament sempre fan referència a la presa de decisions entre l'administració i les entitats ciutadanes, o la ciutadania directament (drets de ciutadania, economia solidària, foment de la inserció sociolaboral), a l'àmbit de la promoció cultural, els processos participatius fan referència al procés de negociació entre l'administració i els sectors. En aquells àmbits de decisió en que la participació és amb el sector privat, el que es defineix com a procés participatiu és el repartiment de recursos. En aquests casos no hi ha participació ciutadana en el sentit democràtic i popular i la participació es tendeix a descriure com a tensa o aferrissada (veure entrevista a Josean Undargarin) fent èmfasi en la dificultat d'arribar a acords. Són un tipus de processos de participació que s'orienten a la negociació entre l'administració i els sectors amb interessos particulars sobre qüestions molt específiques. Això contrasta respecte els marcs d'actuació en que el tema de participació és obert a la ciutadania en general. En aquest tipus de processos la implicació personal amb la discussió no és immediata i sovint la falta de motivació esdevé un element recurrent.

la participació ciutadana a l'esfera local de barri ha estat desenvolupada institucionalment com una manera de fixar i consensuar l'agenda d'actuació pública.

(...) aquí a 9 Barris les actuacions a tots els barris s'han pactat i s'han consensuat, a partir del 1999 amb les associacions de veïns i a partir del 2003 tant amb les associacions de veïns com amb els consells de participació, el consell escolar, el consell de salut, etcètera, el Pla Comunitari de Trinitat Nova va ser un dels primers llocs i una mica després això s'ha fet i jo crec que és positiu. A un Districte com 9 Barris, fins fa poc amb moltes mancances, poder arribar a consensuar amb el teixit associatiu durant quatre anys quines actuacions faràs és meravellós, perquè llavors com a Administració només et toca fer-ho i mirar d'arribar al compromís quant d'una altra manera i per la pròpia tradició reivindicativa del districte, podria ser un constant enfrontament, amb l'Administració, amb veïns i etcètera" (Francesc Barreda – Serveis Personals Districte de 9 Barris (2007))

La disponibilitat institucional a pactar l'agenda pública sobretot visible a nivell local no garanteix una major atenció a les dinàmiques d'innovació social que promouen les entitats socialment creatives. Com recorden els autors que analitzen la participació ciutadana des d'una perspectiva crítica, l'atenció a les solucions que emergeixen mitjançant el diàleg entre les administracions locals i la societat civil organitzada no només depèn de la voluntat política de consensuar diagnòstics sinó també dels recursos econòmics que puguin eventualment acompanyar les decisions preses en els consells deliberatius, amb accions reals (Silver et al., 2010: 453; Swyngedouw, 2005: 1991). Això és clarament identificat pels actors locals (Veure entrevista amb Kerman Oliva (Asociación Tendel) a l'apartat d'annexes)

De processos de participació n'hi ha de molts tipus. Es pot considerar, però, que per a l'inici dels processos de governança participada entre les administracions i les entitats ciutadanes en qüestió un dels requisits bàsics és que des de les entitats es percebi un canvi positiu³⁶² en el plantejament institucional respecte la innovació social en l'àrea d'acció de les entitats. Per exemple en el cas de l'Ateneu Popular de Nou Barris, el 2007, el director de l'escola de circ Rogelio Rivel reconeixia un canvi de postura per part de les administracions respecte el sector que facilitava la disponibilitat de l'entitat a col·laborar en el procés consultiu corresponent.

"(...) sí que és cert que el conseller, i per primera vegada en la història de Catalunya, va fer una roda de premsa on va manifestar la voluntat del govern, i concretament del seu departament, de donar suport i recolzar tot el que era la política de reconeixement i foment del circ, això sé que s'està donant, que aquest interès no va ser cosa d'una roda de premsa i que després se'n va oblidar, sinó que esta demanant permanentment explicacions als seus departaments de què és el que s'està fent i com estan anant els diferents temes (Marcel·lí Puig– Ateneu Popular de 9 Barris (2007))³⁶³

L'acceptació de les propostes d'innovació social per part de les institucions es percebut per les entitats com un procés que s'assenta de manera progressiva. La valoració dels signes de canvi

³⁶² La percepció d'un canvi positiu és una qüestió subjectiva difícil de parametritzar. El que posa de relleu és que perquè les entitats s'impliquin en un procés consultiu és necessari persuadir-les de que hi ha un mínim de disposició institucional dur a terme canvis en l'àmbit d'innovació en que aquestes treballen.

³⁶³ La Central del Circ, es tracta d'un projecte gestionat per l'Associació de Professionals del Circ de Catalunya, nascuda en el si de l'Ateneu Popular de 9 Barris, que ha estat impulsat per l'Institut de Cultura (ICUB), amb el suport del Consell Nacional de la Cultura i les Arts. Pensada com una fàbrica de creació artística i ubicada a l'espai del Fòrum, té prevista la seva obertura la primavera de 2011.

en el si de les administracions públiques per part dels actors representants de les entitats de la societat civil estudiades es basa en determinats casos en fets relativament volàtils com són les declaracions d'intencions o les disponibilitats per part de l'administració a la negociació. En aquests casos es pot percebre de manera implícita certa 'voluntat de creure' per part dels representants de la societat civil (Veure entrevistes a Marcel·lí Puig (Ateneu Popular de 9 B) i Carlos Azkunze (REAS-Euskadi) a l'apartat d'annexes).

Fins i tot en contextos desfavorables, amb polítiques per part de l'administració que perjudiquen els interessos de les entitats, és possible trobar valoracions, des de la perspectiva de les entitats, optimistes amb l'existència d'aliances i voluntats de canvi a nivell institucional en determinades escales de governança. La següent citació exemplifica aquesta contradicció: tot i que es percep un canvi en la política per part de l'administració que desestima els convenis com a formes estables de relació entre l'administració i les entitats es reconeix també l'existència de plantejaments institucionals en favor de la tasca desenvolupada per les entitats.

(...) ahora por ejemplo la economía solidaria va a pasar a Economía Social, ahí en un principio para 2010 tienen una política de que no existan convenios, pero si que hay un cambio significativo, antes la Economía Social aquí en el País Vasco se reducida a la economía de formas jurídicas cooperativas, además aquí en Euskadi, el movimiento cooperativista tiene mucha fuerza, especialmente Mondragón, entonces, no entraba nada más. Ahora la dirección de Economía Social sí que ha incluido a la economía social jurídicamente hablando pero también a la economía social y solidaria en sentido amplio. Entramos ahí y si que es una dirección que mantiene, no da convenios cómo hacia, pero si que tiene una serie de líneas de subvenciones para estructurar esas redes, subvenciones para formación dentro de redes, etcétera (Carlos Azkunze – REAS (2009))

La possibilitat d'una contradicció entre el que es diu i el que es fa a nivell oficial caracteritza a les administracions públiques com a institucions complexes que propugnen polítiques sovint contradictòries entre si. El plantejament institucional en favor de la innovació social i la participació de les entitats socialment creatives en la presa de decisions es troba sovint amb mesures contradictòries provinents per part de la mateixa administració.

7.1.3- Les dificultats en la valoració positiva dels processos participatius

Com s'ha assenyalat al marc teòric, la més transversal de les dificultats dels processos de participació entre les entitats i l'administració pública és l'avaluació mitjançant indicadors d'impacte. Entre les persones responsables d'entitats socialment creatives entrevistades en el marc d'aquesta recerca les notes dominants en l'avaluació dels processos participatius o òrgans consultius en els que han participat són la indiferència i l'escepticisme.

Des de la perspectiva dels tècnics de l'administració sovint és difícil oferir una resposta a la

pregunta sobre la utilitat dels òrgans consultius i els processos de participació (Veure entrevistes a Esteve Caramés (ICUB), Josean Undargarin (Plan Vasco de la Cultura); Xavier Godàs (Acció social Ajuntament de Barcelona) a l'apartat d'annexes). La dificultat de resseguir l'impacte directe en la governança que tenen les decisions o propostes preses en consells de participació són reconegudes pels propis gestors de polítiques públiques³⁶⁴. Exposar de manera visible a l'esfera pública les millores produïdes arrel de la interlocució de les entitats i l'administració és una dificultat compartida per tots els nivells de l'administració.

Durant el treball de camp s'ha pogut comprovar que el funcionament de la participació ciutadana desperta moltes crítiques també per part dels responsables i tècnics de l'administració. La descripció dels processos participatius com a feixucs es repeteix en gairebé tots els àmbits oficials. També es descriu, des de l'àmbit tècnic, certa sobreexplotació del recurs a la participació. Un sobre excés de processos participatius, que de manera genèrica sense diferenciar entre els diferents tipus de processos, es descriu com a deteriorament i banalització del procés democràtic. La participació en aquests processos com una qüestió individual, no transferible, incideix en la conceptualització de la participació ciutadana com a poc operativa i atomitzada.

(...) Llega un momento en que esa participación es tanta que la gente no da al abasto. Porque hay cuarenta mesas de todo. Hoy recibía un correo que hay que participar, además a nivel municipal hay distintas comisiones de todo tipo, desde la agenda 21, a la agenda digital, no se qué, hay que participar en esta comisión, sino tengo agenda para participar. Yo creo que en esa participación están los agentes sociales, los agentes económicos, esta la administración, desde luego yo no se si los resultados comparativamente, el esfuerzo que supone todas las participaciones luego da los resultados que se espera. (Marisa Lezcano – LAN EKINTZA – Bilbao. 2009)

Els entrevistats que, des de la perspectiva de l'administració, fan referència als processos de participació amb cert optimisme destaquen la necessitat d'agilitzar tant l'aplicació de les decisions preses, com la manera de fer funcionar els mecanismes de participació.

(...) aprender a ponerse de acuerdo conlleva tensiones. Seria innegable que no hemos tenido problemas. Y espero que sigamos teniendo problemas, porque mientras haya problemas, tanto en la decisión de los sectores, cómo de las propias administraciones, significa que vamos avanzando. La valoración de esta apertura hacia más lo social, una interlocución de lo que son los sectores, yo creo que ha sido valorada por todos, las administraciones y por los sectores mismos. Probablemente nos lleva a nuevos retos. Es decir, esto ya lo hemos aprendido, pero ahora, los objetivos de mejora, a cuatro años vista los tenemos que volver a poner. Hace falta una optimización. La valoración en general es muy positiva, lo que pasa es que si que hay que afinar los procesos de tomas de decisiones y los procesos de preparación de proyectos. Sino afinamos bien las prioridades, y sino lo hacemos mejor, entre todos, en que esta rueda funcione de una manera más ágil, sin que haya alargamientos en la definición del proyecto, en la toma de decisiones, o alargamientos en la aplicación. Pues eso que ganamos todos. (Josean Undargarin – Plan Vasco de la Cultura (2009))

Com assenyala la literatura especialitzada la definició d'indicadors de qualitat dels processos de

³⁶⁴ Entre els responsables de l'administració és freqüent argumentar la importància que tenen els processos participatius per a la salut democràtica, o en la valoració de les polítiques públiques per part dels agents socials i econòmics que hi participen. Es reconeix però la dificultat de fer visibles els impactes que aquest tipus de processos tenen en l'adopció de polítiques.

participació ciutadana promoguts per l'administració és un dels reptes amb el que es troba la sociologia política en l'actualitat (Beaumont & Nichols, 2008; Röcke, 2009; Silver et al., 2010; Sintomer et al., 2008). El difícil funcionament de la participació requereix de plantejaments i indicadors específics per a cada tipus de procés, en funció de variables com pot ser la temàtica, l'obertura a participants o les administracions actuant.

La identificació dels representants de les entitats de la societat civil com una elit que participa en la definició de les polítiques públiques posa en dubte la qualitat dels mecanismes consultius associats a la definició de polítiques públiques (Silver et al., 2010; Swyngedouw, 2005). Des de la mateixa administració es reconeixen les limitacions que suposa que els receptors de la participació es repeteixin en diversos consells. Aquestes limitacions es deriven d'identificar a gent que participa gairebé professionalment. Un indicador de qualitat en aquest sentit és la capacitat per involucrar actors nous, respecte als 'habituals', acostumats a la participació en la governança, ja sigui formal o informal³⁶⁵.

A més de la lentitud i la feixuguesa que acompanya als processos de participació, la possible instrumentalització, així com l'externalització d'aquests a l'empresa privada³⁶⁶, incideix en determinades ocasions a accentuar una percepció social negativa.

Des de la perspectiva dels gestors públics existeix la percepció de la participació com un àmbit en el que 'es pot perdre el control' cosa que condueix en determinades ocasions a una inflació 'preventiva' de la part governamental. S'ha de considerar doncs la presència governamental excessiva en els consells de participació com a indicadora d'una baixa qualitat d'aquests.

“(...) hi ha una mica de por del que passarà i la part governamental que s'auto-infla molt i vol mantenir sempre una majoria clara en aquests consells, i tenir un lideratge i una presència abusiva, i tots els departaments hi volen ser perquè no se'ls escapi res, però clar al final acaben sent rèpliques rebaixades de la comissió interdepartamental que és un òrgan propi del govern. En el Consell Assessor d'Immigració hi ha una presència governamental molt gran i aleshores no acaba essent un òrgan de participació absolutament. Aleshores creem una taula de Ciutadania on la única presència governamental és la de la secretaria i puntualment segons els temes que s'abordin també hi poden

365 En aquest sentit cal destacar que un problema dels processos de participació vinculats a les polítiques socials, és que la participació no inclou mai a les pròpies persones sotmeses a les dinàmiques d'exclusió. Els processos de governança participada en l'àmbit del benestar es donen sobretot amb entitats que s'ocupen de les dinàmiques d'exclusió, com les que són objecte d'estudi en aquesta recerca, però encara no incorporen els propis subjectes sotmesos a l'exclusió, les persones que reben l'atenció.

366 De la mateixa manera que en l'àmbit dels processos consultius en els que participen les associacions es reforça la imatge d'unes elits participants, en la conversió de la participació ciutadana en norma urbanística apareix una nova elit d'actors: els mediadors de la participació. Són per ara agents no del tot assumits pels tècnics que treballaven fins el moment, 'fent la participació de manera directa amb la gent'. En l'àmbit del planejament urbanístic, la consolidació d'empreses especialitzades en l'execució de processos de participació ciutadana ha anat evolucionant de manera paral·lela a l'assentament de la norma urbanística que requereix la realització de processos participatius durant la redacció dels processos de planejament. En conseqüència la capacitat per part de les empreses especialitzades en participació de vehicular la interlocució entre els tècnics executors del planejament i la ciutadania és un indicador de qualitat en aquest tipus de processos participatius. La mercantilització dels processos de participació s'associa en determinats casos a una banalització, incidint negativament en l'apreciació per part de la ciutadania, així com per part dels tècnics, i les entitats ciutadanes participants, de la utilitat dels processos de participació ciutadana.

ser presents les diferents Conselleries.” (Oriol Amorós – Secretari per a la Immigració de la Generalitat de Catalunya (2007))

Entre les entitats analitzades la participació en els mecanismes consultius promoguts per l'administració es veu amb escepticisme considerant totes les limitacions assenyalades. Com s'ha observat a l'inici d'aquest apartat no totes les entitats analitzades es preocupen de la mateixa manera per a participar en la presa de decisions associada a les polítiques públiques. Com a conclusió general es pot afirmar que principalment són les entitats que s'ocupen de la sensibilització, la denúncia i la visibilitat social de problemàtiques d'exclusió, així com de possibles dinàmiques de transformació social, les que assumeixen la responsabilitat de participar en tots els processos consultius que engega l'administració al marge de que aquests siguin o no decisoris.

7.2- L'impacte conceptual de les estratègies socialment creatives

En aquest apartat s'analitza com les entitats socialment creatives impacten en la governança a nivell conceptual, tant en la identificació de les problemàtiques vinculades a l'exclusió social com en la visualització de les possibilitats d'innovació social en el tractament de les dinàmiques d'exclusió social. Els valors orientats a la transformació social que caracteritzen a les entitats analitzades estan relacionats amb un rol actiu en la identificació de problemàtiques vinculades amb les dinàmiques d'exclusió social així com en la definició de pràctiques de ciutadania (opcions de consum, pràctiques culturals i postures polítiques, entre d'altres). Promouen opcions personals i alhora col·lectives orientades a la transformació social des d'una perspectiva crítica amb les relacions de poder generadores de les dinàmiques d'exclusió social. Com s'ha exposat en la introducció teòrica, les entitats estudiades en aquesta recerca desenvolupen un discurs i unes pràctiques concretes que són contra hegemòniques al respecte d'una determinada concepció de l'activitat econòmica, criticant la preponderància del mercat sobre l'estat i la societat civil, com a qüestió de fons. Valors com la solidaritat, la col·laboració i la cooperació, promoguts tant a nivell discursiu com pràctic de manera transversal per part de les entitats estudiades en aquesta recerca, vinculen a les entitats estudiades amb els moviments socials en favor de la democràcia econòmica i la justícia social.

Diversos dels autors que s'ocupen d'estudiar els moviments socials de finals del segle vint destaquen que aquests es regeixen per valors post-materialistes, posant de relleu la cerca de la

qualitat de vida i l'expressió personal, i en definitiva donant importància a la conscienciació col·lectiva sobre la necessitat de transformació social (Inglehart, 1990). Dalton i Kuechler destaquen que els moviments socials cerquen la conscienciació sobre els possibles efectes d'una situació històrica determinada per l'existència de seriosos problemes socials (Dalton & Kuechler, 1992 : 385). Tourraine destaca en aquesta mateixa direcció que els moviments socials ressalten realitats socials amagades i identifiquen problemàtiques que l'administració pública no té assumides (Tourraine, 1981). Segons aquests autors, exercint de portaveus del descontentament (polític, econòmic, social o cultural), o visualitzant impediments i possibles solucions de les problemàtiques socials és la manera com els moviments socials impacten en la governança i faciliten la transformació social. Una observació que és corroborada per Moulaert et al. (2007) fent referència a les experiències d'innovació social que identifiquen a les ciutats europees en el marc del projecte SINGOCOM³⁶⁷ (Moulaert et al., 2007a: 208). Les propostes que erigeixen les entitats socialment creatives, a mesura que son valorades per la ciutadania, exerceixen una pressió sobre les administracions públiques que es pot acabar convertint en transformació dels mecanismes de governança existents, incorporant, termes, observacions i fins i tot propostes de polítiques públiques concretes.

Les diferències dels sistemes de benestar local que operen a Barcelona i Bilbao pel que fa a les condicions per la difusió conceptual de les estratègies socialment creatives, es posen de manifest en la manera com es promou l'economia solidària. Com s'ha exposat anteriorment mentre que el concepte d'economia solidària és present en la definició d'objectius del govern base, no ho és en el cas català. En l'anàlisi dels sistemes de benestar local respectius de les dues ciutats destaca que en el cas base l'èmfasi de l'administració pública per a treballar la visibilitat social de les entitats socialment creatives és major i es posa de manifest amb la promoció amb finançament públic d'entitats com Innobasque, Eutokia, o la pròpia REAS.

Aquesta diferència no s'explica únicament per la voluntat política dels partits al capdavant del govern autonòmic. El moment en el que s'inclou l'economia solidària entre els objectius del govern base coincideix amb l'arribada del partit socialista al govern de Vitòria la tardor de 2009. Per contra en el cas català, durant el govern tripartit (2003-2010) la coalició d'esquerres al govern no incorpora el foment de l'economia solidària entre els seus objectius de govern. Una possible explicació podria ser que la difusió de les dinàmiques d'innovació social es vincula a la provisió de recursos de benestar. El suport oficial a les dinàmiques d'innovació social es vincularia al compromís de l'administració pública en la redistribució de la riquesa i amb un paper de lideratge del sector públic en la regulació de la provisió social que es manifestaria

³⁶⁷ Com s'ha exposat al capítol 2, l'acrònim SINGOCOM (*Social Innovation, Governance and Community Building*) respon a un projecte de recerca a nivell europeu centrat en la comparativa d'experiències socialment creatives a tota Europa.

també en una major permeabilitat a la producció i difusió de canvis a nivell conceptual per part de l'administració pública.

La manera com les entitats enfoquen la construcció de discurs a l'esfera pública es pot representar en un continu que va des de l'activitat de sensibilització fins a la denúncia. Ambdues categories no són excloents, ans al contrari, la denúncia és una forma de sensibilització, però el que posen de relleu és l'existència d'un continu que va des de la no enunciació dels impediments i les deficiències de les polítiques públiques a una clara postura de crítica a aquestes. En aquest respecte com s'ha exposat a la capítol 2 i en concret a la Taula 2.1, les entitats analitzades en aquesta recerca es troben més properes a la sensibilització (entesa com la construcció de discurs en base a la difusió de valors) que a la denúncia (entesa com la construcció de discurs en base a la crítica de les polítiques imperants). Malgrat això en molts casos ambdues lògiques estilístiques en la construcció de discurs a l'esfera pública s'entrecreuen i, com s'ha analitzat a l'apartat 6.1.2 fent referència a les entitats de defensa dels drets de ciutadania, la dependència del finançament públic no implica una renúncia expressa a la crítica i al conflicte amb les administracions públiques.

Generalment com s'exposa també a la Taula 7.4 les entitats de foment de la inserció sociolaboral i les de foment de l'economia solidària són el tipus d'entitats que accepten més clarament el rol d'entitats sensibilitzadores. Per contra les que toquen la dinamització sociocultural, els temes d'habitatge i els drets de ciutadania tendeixen a la compaginació d'ambdues lògiques discursives donant una importància considerable a la crítica i al conflicte. Les diferències entre Barcelona i Bilbao en aquest aspecte es posen de relleu en l'extrem de la crítica a les polítiques socials d'habitatge, expressades per una postura extremadament crítica d'entitats com V de Vivienda.

A continuació, partint de l'observació sobre la diferència en ambdós contextos s'exposen les regularitats que s'han identificat al respecte de la conceptualització de problemàtiques i visibilització de solucions, per part de les entitats analitzades.

7.2.1- Els diferents tipus de canvis conceptuals en funció de l'orientació associativa

Considerant la construcció d'un discurs contra-hegemònic a l'esfera pública com un mecanisme per a promoure la transformació de la governança, com es mostra a la taula següent, no totes les entitats socialment creatives impacten a nivell conceptual de la mateixa manera.

Taula 7.4: Canvis produïts a nivell conceptual en relació a l'àrea d'innovació.

Finalitat de l'entitat	Paper en la conceptualització de problemàtiques i possibles solucions davant les dinàmiques d'exclusió social.
Entitats orientades al foment de la inserció sociolaboral	Identificació de nous perfils d'exclusió. Introducció de criteris relacionals i implicació de la comunitat en els processos d'inclusió. Difusió i intercanvi de metodologies d'inclusió social.
Entitats orientades a la foment de l'economia solidària	Promoció dels recursos, les opcions de vida i les alternatives de consum que ofereix el sector. Visió contra-hegemònica dels valors socials de l'activitat econòmica.
Entitats orientades a la defensa dels drets de ciutadania	Sensibilització intercultural i denúncia del racisme.
Entitats orientades al foment de la dinamització cultural	Promoció de la cultura com a mecanisme de transformació social. Denúncia de dèficits en els serveis i recursos públics.
Entitats orientades a la defensa del dret a l'habitatge	Denúncia de la manca de polítiques socials d'habitatge. Difusió d'alternatives cooperatives en el model d'accés a l'habitatge.

Font: Elaboració pròpia.

Les entitats orientades al foment de la inserció sociolaboral tenen un rol important en la identificació de nous perfils de persones sotmeses a dinàmiques d'exclusió social. De manera paral·lela a la detecció de nous perfils de persones que necessiten de processos d'inclusió social es veuen obligades a redefinir aquests processos. Pel que fa al treball com a entitats prestadores de serveis de benestar, amb coordinació amb els serveis socials públics, duen a terme la introducció de criteris relacionals en els processos d'inclusió social promovent el desenvolupament i la sistematització de les metodologies de la inclusió social (Sartu, Surt, Futur, Koopera, Goiztiri). Són entitats que promouen el canvi en la consideració social de les persones sotmeses a processos d'exclusió a través de la seva integració en el mercat de treball, o quan això no és possible a través del seu apoderament social en el si de la comunitat. En ordre a superar l'enfoc assistencial i individualitzat dels processos d'inclusió social promouen la idea que la integració implica l'establiment de contactes usuals amb la ciutadania que no té problemes d'exclusió social (ex: Goiztiri).

Les entitats orientades al foment de l'economia solidària promouen la sensibilització respecte a

les opcions de consum que ofereix el sector, i desenvolupen una percepció contra-hegemònica de l'activitat econòmica, recuperant-ne els valors socialment transformadors. Les xarxes de foment de l'economia solidària (REAS i XES) s'orienten a desenvolupar accions per a la visibilització de les activitats, serveis i recursos que ofereix el sector de l'economia solidària. En aquest ordre de coses, donen molta importància a la sensibilització ciutadana i promouen l'edició de materials i la divulgació d'experiències d'innovació social. Pel que fa a les cooperatives de crèdit (Fiare i COOP 57) l'impacte a nivell conceptual i discursiu es basa en ressaltar l'autonomia de la societat civil organitzada a l'hora d'assolir recursos financers per a tirar endavant processos d'innovació social, així com activitat econòmica amb finalitats i criteris de funcionament socialment transformadors.

Les entitats orientades al foment dels drets de ciutadania defineixen la seva activitat entre la sensibilització i la denúncia, assumint un rol de vigilància sobre fenòmens com el racisme i la xenofòbia per part dels cossos de l'administració pública així com per part dels mitjans de comunicació, entre d'altres. Com a entitats de sensibilització i denúncia, el seu principal impacte s'orienta a l'articulació de discurs a l'esfera pública sobre les dinàmiques d'exclusió vinculades amb el fenomen migratori, el racisme i la xenofòbia. En l'àmbit de la sensibilització acostumen a tenir un rol actiu en l'organització de festes que promouen la sociabilitat intercultural (com per exemple en el cas de la Xarxa 9 Barris Acull amb l'organització del festival de sopes del món). En l'àmbit de la denúncia assumeixen un rol de vigilància respecte les polítiques públiques, així com al respecte del tractament que reben aquestes problemàtiques per part de les administracions, els partits polítics i els mitjans de comunicació (SOS Racisme, Harresiak Apurtuz). En aquesta direcció, com ha estat exposat anteriorment, en el cas de la federació estatal de SOS Racisme s'edita anualment un anuari que recull els esdeveniments vinculats amb el racisme i la xenofòbia agrupats per àmbits temàtics i recollits per les respectives divisions territorials de l'entitat.

Les entitats orientades a la dinamització cultural incideixen en el reconeixement de la cultura com a mecanisme de transformació social. La seva manera de promoure la conceptualització de les dinàmiques d'exclusió social es relaciona amb el vincle directe que tenen al territori i la seva capacitat de tractar-ne les problemàtiques en l'àmbit comunitari. El seu principal impacte a l'esfera pública es que totes, com a entitats que fomenten la sociabilitat comunitària i la dinamització cultural, promouen la popularització de la cultura i l'educació no formal en tant que mecanismes de transformació social.

Finalment les entitats orientades a la defensa del dret a l'habitatge han incidit en la visibilització de fenòmens com el *mobbing* immobiliari o la violència urbanística, immobiliària i financera,

així com en la popularització d'alternatives a les formes de tinença clàssiques amb modalitats cooperatives com la de cessió d'ús. La identificació de problemàtiques com la manca de polítiques socials d'habitatge, així com a possibles sortides a situacions de crisi com la obligació de fer aflorar els pisos desocupats al mercat de lloguer, la dació en pagament (PAH) o els drets de cessió d'ús (Sostre Cívic), caracteritzen les aportacions d'aquestes entitats en la identificació d'alternatives possibles en aquest àmbit d'innovació. La popularització tant de les expressions amb que es refereixen als processos que denuncien, com de les possibles vies de tractament que ofereixen, són una prova del seu efecte en la visibilitat del dret a l'habitatge digne a l'esfera pública.

7.2.2- La identificació de la importància de les relacions socials en els processos d'inclusió

En aquest apartat s'observa com les entitats analitzades introdueixen criteris relacionals en la definició de processos d'inclusió social. De diferents maneres totes les experiències analitzades fan referència a una noció de ciutadania inclusiva, equitat econòmica i justícia social, que entén com a clau, més enllà de l'apoderament del subjecte o grup sotmès a les dinàmiques d'exclusió, la implicació de tota la comunitat que l'envolta en el foment de la transformació social.

Com hem observat, les entitats que es veuen més clarament obligades a sistematitzar les metodologies d'inclusió social són aquelles que s'orienten al foment de la inserció sociolaboral³⁶⁸. Com que treballen amb la inclusió sociolaboral de persones sotmeses a dinàmiques d'exclusió són entitats que viuen de manera directa les transformacions socioeconòmiques. Duen a terme un clar paper de vigília i detecció de problemàtiques. Viuen molt de primera mà les transformacions dels perfils vinculats als processos de fragmentació social i es veuen obligades a desenvolupar sistemes de treball innovadors per a tractar-los. Al llarg dels primers anys del segle XXI, seguint aquest rol de vigília, aquestes entitats han estat claus en la identificació de processos com la feminització de la pobresa i la presència de molts més menors, joves o persones d'origen estranger, en situació o risc d'exclusió³⁶⁹. Com destaquen els autors que s'han centrat en l'anàlisi de la diversificació i fragmentació de les dinàmiques d'exclusió social (Mingione, 1991; 1996; Raya, 2007; Silver, 2006; Subirats, 2004; Subirats & Fernández, 2005) els perfils de persones en situació d'exclusió que requereixen processos

³⁶⁸ El rol de la detecció i divulgació de problemàtiques, que autors com Tourraine atribueixen, a l'inici dels vuitanta, als moviments socials (Tourraine, 1981), en l'actualitat el podem trobar assumit com a pràctica quotidiana en entitats vinculades al tercer sector que s'ocupen de la provisió de serveis de benestar a població mancada de recursos duent a terme també l'aplicació de les polítiques públiques de benestar.

³⁶⁹ Aquest tipus d'entitats destaquen que durant els anys noranta el perfil de persones en situació d'exclusió social era molt més masculí, d'una franja d'edat determinada, en comparació a la diversitat de perfils posterior.

d'inclusió social van transformant-se. Això incideix a que aquestes entitats promoguin modificacions i especificacions formatives en els processos d'inclusió, sobretot en l'àmbit de la formació per a la inserció sociolaboral.

(...) sí que es cierto que cuando empezamos en el año 90 no había tantos inmigrantes, y luego es cierto que también, dentro de las actividades que inicialmente se empezaron. había más un perfil joven más masculino, no exclusivamente, pero sí que el tema femenino, con mujeres, con menores, pues se ha dado más tarde (Josetxu González – Koopera (2009))

Entre les entitats analitzades en aquesta recerca es pot trobar diferents exemples de mecanismes organitzacionals per a la sistematització de metodologies d'inclusió social. Com hem vist en l'anàlisi del treball en xarxa les entitats orientades al foment de la inserció sociolaboral donen una importància especial a l'organització del coneixement respecte els mecanismes i processos d'inserció amb els que treballen. La Fundació Surt a Barcelona, o l'associació Goiztiri i la Fundación Sartu a Bilbao tenen una àrea de consultoria social que s'ocupa de la sistematització d'experiències d'innovació en els àmbits de la inserció sociolaboral. Les experiències d'aquestes entitats es contrasten i consoliden també a través de la recerca aplicada, i mitjançant el treball en xarxa amb d'altres entitats similars en d'altres llocs, a partir en molts casos dels projectes europeus³⁷⁰ (veure entrevistes a Jesús Castanedo (Goiztiri) i Fina Rubio (Fundació Surt) a l'apartat d'annexes).

La millora dels mecanismes d'inclusió social per part d'aquestes entitats es produeix com a resultat de la dinàmica quotidiana combinada amb una voluntat de reflexió estratègica³⁷¹. Per exemple en el cas de Koopera³⁷² l'entitat ha incidit en la reformulació dels protocols de gestió de la roba de segona mà per part de Càritas Bilbao bàsicament a través d'assumir-ne la pràctica³⁷³ (veure entrevista a Jose González (Koopera) a l'apartat d'annexes). El paper que tenen els departaments de consultoria social, quan existeixen, en el si d'aquestes entitats s'orienta a la divulgació de les innovacions metodològiques en matèria de processos d'inserció.

La principal evolució recent de les metodologies d'inclusió social desenvolupada per les entitats

370 Tant la Fundació Surt com Goiztiri participen en projectes europeus orientats al foment de l'intercanvi d'experiències entre entitats.

371 Les entitats orientades a la divulgació de l'economia solidària (REAS o XES) per la seva natura de plataformes formades per diverses entitats atorguen també importància a la divulgació sobre les metodologies d'inclusió social. Per exemple és comuna entre aquestes entitats l'edició de materials que fan referència a les bones pràctiques desenvolupades pels seus socis, divulgant la manera com l'economia solidària incideix en la transformació social. Els membres de les cooperatives de treball promotores de la Xarxa d'Economia Solidària, a Catalunya, són alhora impulsors de l'editorial ECOS, dedicada a la divulgació al voltant del sector de l'economia solidària.

372 En el cas de Koopera la principal aportació a l'empoderament de subjectes sotmesos a processos d'exclusió és que s'orienta a generar estructures empresarials independents en que els treballadors esdevenen copropietaris, oferint la titularitat de les iniciatives empresarials que impulsa als treballadors que passen de ser subjectes en situació o risc d'exclusió social, a co-propietaris d'una cooperativa de treball associat.

373 Koopera ha desenvolupat un sistema de vals per a la gestió de la roba de segona mà que suposa una innovació ja que desterra la cua per a recollir roba a la porta de les entitats de beneficiència. Koopera coordina el repartiment de la roba en botigues de manera que es dignifica el procés pensant en les persones que reutilitzen la roba.

en qüestió és la superació de l'assistencialisme. La ruptura amb l'assistencialisme implica la consideració de que les persones subjectes a processos d'inclusió són les veritables protagonistes i que d'elles depèn que el procés d'inclusió social sigui un èxit. Aquesta perspectiva, que seguint autors com Mayer (2003, 2009), Maloutas & Pantelidou (2004) o Sommers (2005) es podria criticar com a reduccionista i excessivament centrada en les teories del capital social, es combina en el cas de les entitats socialment creatives analitzades en aquesta recerca amb la valoració de la importància que l'entorn d'aquestes persones s'involucra en el procés d'inclusió. La introducció de criteris relacionals en els processos d'inclusió social amb els que treballen les entitats implica un avanç en les metodologies de la inclusió social per part d'aquestes. Es passa de pensar en els subjectes sotmesos a dinàmiques d'exclusió com els únics responsables d'aquestes dinàmiques a considerar la importància de la comunitat com a agent clau en la dinamització dels processos d'inclusió. Goiztiri, per exemple, en el treball que duu a terme amb persones drogodependents, s'ha caracteritzat per buscar la interacció de les persones sotmeses a situacions d'exclusió amb la població no exclosa organitzant tallers dirigits a aglutinar ambdós col·lectius. La innovació en aquest cas es basa en l'anticipació del rebuig veïnal a la proximitat amb col·lectius estigmatitzats mitjançant el treball comunitari. Davant la necessitat de comptar amb la complicitat dels veïns per a la dinamització d'un centre cultural que havia de comptar amb la presència de persones drogodependents l'entitat va promoure l'obertura del centre pel barri bastants mesos abans d'incorporar-hi la presència de persones en procés d'inserció per problemes amb drogodependències.

(...)Entonces la estrategia que empleamos fue abrir el centro durante seis meses para el barrio. Preparamos los sistemas informáticos, y se dieron cursos pequeñitos de informática, correo electrónico, juegos en red, cursillos muy pequeñitos, empezaron a venir sobretudo, mujeres, los jubilados, y los chavales jóvenes, luego al cabo de seis meses entró el equipo educativo. Entonces lo que pasó es que las mujeres empezaron a hacer demandas, sobretudo si quieres de tipo psicológico, luego entraron los toxicómanos, los que aquél momento estaban trabajando, pero la gente del barrio no se fue. Allí lo que hicimos fue, bueno a ver, para aprender informática que más te vale que seas jubilado, o que seas no se qué. Entonces hay una serie de actividades genéricas para todo el mundo, y una serie de actividades que son específicas, por ejemplo, el plan de prevención de recaídas es para gente que es ex-toxicómana (Jesus Castanedo – Goiztiri (2009))

La incorporació de criteris relacionals en els processos d'inclusió social, es pot percebre molt clarament en el cas d'entitats com Sartu, Fundació Surt o Goiztiri que reconeixen que van néixer amb un objectiu molt definit en l'àmbit de la formació i el treball i amb el temps han anat evolucionant cap a fer cada cop més èmfasi en la incorporació social i la inserció comunitària de les persones. Aquesta transició es pot relacionar amb la provisió de serveis propis del que es pot anomenar com a polítiques de ciutadania i que es diferenciaria de les polítiques d'assistència social.

Els objectius a treballar per part de les entitats orientades al foment de la inserció sociolaboral,

específicament les que treballen des de l'àmbit socioeducatiu, ja no són únicament els objectius laborals. Amb l'aparició de perfils com els aturats de llarga durada en molts casos aquestes entitats es veuen obligades a renunciar a l'objectiu de la inserció laboral i el treball per a la inserció només es pot plantejar en l'àmbit socio-relacional³⁷⁴.

Per altra banda la preocupació per la ruptura amb l'assistencialisme també és present entre les entitats que s'orienten a la defensa dels drets de ciutadania. En el cas de SOS Racismo – Bizkaia el 2009 l'entitat oferia l'espai per a que grups d'immigrants s'organitzessin políticament. D'aquesta manera els representants de l'entitat entrevistats exemplificaven com SOS Racismo-Bizkaia trenca amb el rol assistencial que s'atorga a les entitats d'advocacia. En una línia similar, per fer front a la precarietat associativa vinculada a les entitats d'immigrants, *Harresiak Apurtuz* va desenvolupar una escola d'associacions. L'escola consisteix en la dinamització de tallers d'apoderament organitzatiu per a entitats amb deficiències alhora d'accedir a subvencions o dissenyar projectes. Aquesta activitat és una mostra de la disponibilitat d'aquesta entitat a divulgar, de manera oberta, el coneixement específic sobre metodologies pel desenvolupament de projectes d'inclusió social.

Tots els tipus d'entitats analitzades en aquesta recerca incideixen d'una manera particular en la introducció de criteris relacionals en els processos d'inclusió social. Es podria afirmar que totes les entitats analitzades desenvolupen una aplicació clara i concisa de les teories del capital social en la seva acció de sensibilització.

Les entitats orientades al foment de la inserció sociolaboral, com hem observat anteriorment, desenvolupen treball en la vessant socialitzadora dels processos d'inserció. La seva aportació es centra en la transformació de l'assistència social per a la inserció en el mercat de treball, promovent les habilitats socials i comunicatives de les persones i les comunitats com a mecanismes reparadors de les trajectòries d'exclusió.

Les entitats orientades al foment de l'economia solidària promouen el sentiment de xarxa entre iniciatives vinculades al sector, fomentant la creació d'aliances i sinergies entre elles. Promouen la comunicació i coordinació entre entitats amb finalitats molt diverses però punts identificadors en comú.

Les entitats de defensa dels drets de ciutadania promouen l'empoderament organitzatiu de grups de suport a immigrants, normalment en unes condicions molt precàries. Un exemple d'aquesta aportació és el programa d'empoderament associatiu que desenvolupa *Harresiak Apurtuz* promovent la habilitats dels líders associatius a l'hora d'accedir a subvencions i gestionar les

³⁷⁴ En el cas dels parats de llarga durada, per exemple, és difícil creure en la seva reinserció en el mercat laboral i els programes que se'ls poden oferir s'orienten més aviat a reforçar les seves habilitats relacionals i el seu rol en el si de les comunitats.

entitats que representen en tant que nodes de solidaritat ciutadana.

Les entitats orientades al foment de la dinamització cultural tenen sovint un paper molt rellevant en la millora de la sociabilitat i el sentiment de pertinença. Fomenten aquests aspectes ja sigui a nivell veïnal en contextos sotmesos a dinàmiques de fragmentació social (Ateneu Popular de 9 Barris, Gazteleku, Kukutza, Asociación Tendel), o fent referència a una identitat cultural minoritzada i els diferents actors que en promouen la vitalitat (Kafe Antzokia).

Finalment les entitats orientades a la defensa del dret a l'habitatge també incorporen nocions bàsiques del poder dels vincles comunitaris en els processos de transformació social a través de l'habitatge. Per una banda el moviment de defensa del dret a l'habitatge promou noves formes de tinença compartida (cooperatives d'habitatge, cessió d'ús) que cerquen la transformació social a través de la provisió d'habitatge. Per altra banda fomenta la solidaritat ciutadana amb les víctimes de les dinàmiques d'exclusió vinculades al dret a l'habitatge quan, per exemple, davant l'onada d'execucions hipotecàries a partir de 2010-2011 es promou la implicació de la ciutadania en l'establiment de resistència passiva en la defensa de les famílies afectades quan hi ha previst l'execució de desnonaments per la força.

7.2.3- La sensibilització i denúncia per la transformació social.

L'enfortiment del capital social de persones i comunitats subjectes a dinàmiques d'exclusió desenvolupat per les entitats analitzades ha de contemporitzar-se analitzant també la manera com les entitats en qüestió desenvolupen un rol de denúncia de les relacions de poder generadores d'exclusió social. En aquest aspecte esdevé decisiu, més enllà de la tasca per millorar els processos d'inclusió social amb els que treballen, o més enllà de la incorporació de les teories del capital social a la seva pràctica diària, la preocupació de les entitats per l'exercici d'una pressió conceptual a l'esfera pública. Com suggereixen Moulaert et al. (2007), la manera com les entitats analitzades es plantegen la comunicació social d'un discurs contra-hegemònic pel que fa a les dinàmiques d'exclusió social és el que les caracteritza de manera més clara com a socialment creatives (Moulaert et al., 2007a:201).

La preocupació per la comunicació social informa de la manera com les entitats analitzades plantegen la denúncia de les realitats socials amb les que no estan d'acord. En conseqüència la manera com els mitjans de comunicació tracten les dinàmiques d'exclusió social és objecte de preocupació de moltes entitats socialment creatives, sobretot les que es dediquen a l'advocacia pels drets humans. En el cas de *SOS Racisme – Catalunya*, *SOS Racismo – Bizkaia o Harresiak Apurtuz*, es destaca l'existència d'un treball de vigilància i control de la manera com els mitjans

de comunicació fan ús dels estereotips i prejudicis racistes. Aquestes entitats, de manera paral·lela al control dels mitjans de comunicació, avaluen com les institucions públiques assumeixen els valors de respecte a les persones nouvingudes, controlant, per exemple, la manera com la policia informa sobre actes de delinqüència i presentant queixes al síndic de greuges quan algun dels cossos oficials comet incorreccions ètiques³⁷⁵.

De manera complementària, les entitats dedicades a l'advocacia dels drets dels nouvinguts orientades específicament a la sensibilització i la denúncia, treballen amb molta paciència la influència a l'esfera pública. Com hem assenyalat amb anterioritat, la federació estatal de *SOS Racisme* edita anualment un informe sobre el racisme a l'estat espanyol on entre d'altres aspectes dedica un capítol sencer a oferir ressenyes de com els mitjans incideixen a propagar prejudicis racistes i xenòfobs. Per la seva banda *Harresiak Apurtuz*, de la mateixa manera que ho fa *SOS Racisme - Catalunya*, està contínuament buscant aliances en el si del món cultural i acadèmic per incidir a partir d'aquestes en els mitjans de comunicació, desmuntar tòpics o analitzar la construcció del discurs racista. Amb l'objectiu d'assolir certa influència a l'esfera pública aquestes entitats organitzen activitats de sensibilització, editen materials o promouen l'intercanvi d'experiències de bones pràctiques³⁷⁶.

En la construcció de discurs a l'esfera pública, el treball en xarxa entre entitats és especialment important. La vinculació entre entitats per legitimar determinades iniciatives que no son considerades per els mitjans, per exemple, pretén promoure'n la presència a l'esfera pública. L'exemple més clar d'això són les entitats orientades a la divulgació de l'economia solidària. Les xarxes orientades al foment i la difusió de l'economia solidària son una mostra clara del treball coordinat entre entitats, en el sentit de comunicació promoguda de baix cap a dalt, per al reconeixement per part de l'esfera pública d'unes pràctiques de ciutadania i unes opcions de consum determinades. Entre els exemples analitzats en aquesta recerca, tant *REAS-Euskadi* com la *XES* catalana són entitats de segon grau que encarnen la preocupació d'un conjunt divers i heterogeni d'associacions per el canvi en les formes de conceptualitzar tant les dinàmiques d'exclusió com les estratègies col·lectives possibles de transformació social.

La promoció que ha assolit en pocs anys la banca ètica és un dels exemples més clars de l'assoliment d'incidència en l'esfera pública per part de les entitats estudiades en aquesta

375 Les entitats de defensa dels drets de les persones nouvingudes denuncien periòdicament la policia que reincideix en donar a conèixer l'origen estranger de determinats actes delictius contribuint a fer créixer els sentiment de xenofòbia.

376 Un exemple del caràcter particularment orientat a la sensibilització i denúncia per part de les entitats de suport a persones nouvingudes és que es tracten, d'entre les entitats analitzades, de les que tenen una estratègia de comunicació 2.0 més consolidada. Tant *SOS Racismo - Bizkaia*, com *SOS Racisme - Catalunya* donen molta importància a les tecnologies de la comunicació en la difusió de la seva estratègia, desenvolupant projectes interactius amb els seus simpatitzants, cuidant la seva participació en les xarxes socials, o tirant endavant, com és el cas de *SOS Racisme Catalunya*, d'un projecte de televisió anti-racista per Internet.

recerca. En aquest cas es pot dir que la incidència de l'associacionisme socialment transformador representat per la banca ètica en l'esfera pública també ha vingut de la mà d'esdeveniments no buscats pel moviment associatiu com la Guerra d'Irak, que va incidir en la consideració de l'opció de la banca ètica per part fins i tot de les entitats financeres tradicionals, o de manera més recent, la crisi econòmica que ha seguit l'esclat de la bombolla immobiliària.

“(…)La mateixa Caixa, la seva obra social ha augmentat quantitativament però està també parlant de conceptes que fa deu anys no en parlava. Abans tot es reduïa a exposicions de quadros i llars dels jubilats, ara està parlant d'altres coses. Això no és per casualitat, inclús com a mesura defensiva diria. Què pot passar? nosaltres preveiem que en els pròxims anys poden passar fenòmens, a nivell mediàtic, a nivell social, molt similars com els que han passat quan s'ha parlat d'ecologia, quan s'ha parlat de reciclatge, que de cop i volta tothom és ecològic, tothom recicla, i aquí tothom parlarà, o traurà productes solidaris, o productes socialment responsables, o perquè no de responsabilitat social corporativa (Ramon Pascual – COOP 57 (2007))

La presència als mitjans de les estratègies socialment creatives sovint no es pot vincular directament a la preocupació de les entitats per la construcció de discurs a l'esfera pública sinó que depèn d'esdeveniments que malgrat no estar a l'abast de les entitats socialment creatives, si que havien estat predits o anticipats per les entitats.

En aquests casos la influència a l'esfera pública es manifesta per l'apropiació de termes³⁷⁷. En el cas del moviment per a la defensa del dret a l'habitatge desenvolupat a Barcelona, per exemple, la conceptualització de l'expressió 'violència immobiliària'³⁷⁸ posteriorment apropiada per els mitjans de comunicació i la pròpia administració, és un indicador de la incidència d'aquest moviment en xarxa en la identificació d'una problemàtica social, i és percebut per els membres d'aquest com una mostra de la incidència de les mobilitzacions dutes a terme en la producció de transformació social.

“(…) Dins dels programes polítics s'han apropiat els termes que hem aconseguit generalitzar, per exemple, violència immobiliària i urbanística, que com a concepte no existia, que té una càrrega molt forta perquè et permet dir que el “mobbing” és el que sobresurt de l'iceberg, un dels fenòmens extrems d'una problemàtica generalitzada, la carta deia que s'havia de fer una proposta estructural per afrontar la violència immobiliària i urbanística precisament perquè era generalitzada, des de fa un any o això veiem com si els partits o algunes persones de l'Administració tenen la barra de dir farem mesures estructurals o combatrem la violència immobiliària però cap de les mesures concretes que hi ha a la carta la considera absolutament ningú des de l'Administració pública, en canvi lo que sí que ha funcionat molt bé, que era un dels nostres objectius principals era el fet d'establir una eina comuna, un discurs comú a lluites molt específiques o trobar un llenguatge transversal que ajudi a teixir xarxa, a enfocar conjuntament objectius polítics, ha contribuït a relacionar molt més diferents conflictes que hi havia al territori i a diversificar això, estratègies, enemics comuns...” (Ada Colau – V de Vivienda (2007))

377 Una altra qüestió, que requereix d'un anàlisi específic és com es pot mesurar la incidència de les entitats socialment creatives a l'esfera pública. En molts casos, la presència d'estratègies socialment creatives a l'esfera pública coincideix amb certa banalització d'aquestes, com és el cas per exemple de l'ecologisme i el desenvolupament sostenible. Per contra això no nega que son les entitats socialment creatives les que desenvolupen el treball conceptual d'identificar i posar nom a problemàtiques i possibles solucions.

378 L'expressió violència urbanística i immobiliària apareix com a concepte en la 'Carta de Mesures contra la Violència Urbanística i Immobiliària promoguda pel teixit associatiu

Més enllà de la identificació de problemàtiques, en l'avaluació de la incidència dels règims de benestar local en la manera com les entitats de la societat civil impacten en el pla conceptual en la governança urbana s'observa que és clau la presència de les respectives propostes d'innovació social en les narratives dels partits polítics. Aquesta és una línia d'anàlisi a considerar, que aquesta recerca apunta com a interessant per en un Futur explorar amb més deteniment.

7.3- El foment de la innovació institucional per part de les entitats socialment creatives.

En aquest apartat es presenta com les entitats analitzades incideixen en la governança urbana a través de la producció de canvis en les polítiques públiques, partint de l'observació comparativa de com les ciutats de Barcelona i Bilbao institucionalitzen les propostes d'innovació social a través dels seus sistemes de benestar local. Com en els apartats anteriors es presenten les principals diferències entre els diferents tipus d'entitats analitzats pel que fa a la seva capacitat per promoure la innovació institucional. Tot seguit s'analitzen les regularitats detectades respecte els condicionants de la innovació institucional, fent referència a les dinàmiques interinstitucionals i interdepartamentals dins de l'administració pública com a molt decisives en els processos d'innovació social. Finalment es caracteritza la innovació institucional com un aspecte vinculat a la millora en la gestió de bens i recursos.

Per explicar les diferències de Barcelona i Bilbao en la institucionalització de propostes d'innovació social, a part dels factors considerats en els apartats anteriors, és oportú valorar la proximitat entre els moviments socials de caire innovador i els partits polítics que regulen la presa de decisions al respecte de les polítiques públiques. La connectivitat entre societat civil i administracions públiques es manifesta amb la sensibilitat dels partits polítics en l'adopció de les propostes promogudes per la societat civil a través dels moviments socials. Una major fragmentació en el cas català de les relacions de governança entre la societat civil i l'administració pública, que es tradueix en certa distància relativa, respecte el context basc, entre els moviments socials i els partits polítics, explicaria no només les diferències en la provisió de serveis i recursos de benestar observades, sinó també la diferent disponibilitat del sistemes de benestar local de Barcelona i Bilbao a institucionalitzar les dinàmiques d'innovació social.

A continuació, partint d'aquesta observació distintiva entre els dos contextos analitzats s'exposen les regularitats observades pel que fa a la producció de canvis en les polítiques

públiques per part de les entitats analitzades. En la interpretació, entitat per entitat, de l'impacte en les polítiques públiques, s'ha explorat com la provisió de recursos de benestar es pot considerar com una facilitat per a l'impacte directe en les polítiques públiques. Al llarg de la recerca s'ha observat que les entitats objecte d'estudi que ofereixen serveis i recursos de benestar a les administracions es troben més a prop d'institucionalitzar els programes i activitats que desenvolupen en tant que polítiques públiques. Segons aquesta idea les entitats orientades al foment de la inserció sociolaboral són les que es troben més aprop de la influència en les polítiques públiques. Per contra, com s'ha procurat exposar al llarg de tota la recerca, fins i tot les entitats més desvinculades de la provisió de recursos i serveis de benestar assoleixen un impacte indirecte en les polítiques públiques.

7.3.1- Els diferents tipus d'impacte en les polítiques públiques per part de les entitats analitzades.

A la següent taula es presenten les principals característiques de la institucionalització de noves pràctiques en les polítiques públiques per part de les entitats estudiades. Com es pot observar els canvis promoguts per aquestes entitats a nivell institucional es limiten a la institucionalització d'aspectes puntuals pel que fa al paper de l'administració pública en relació a les pràctiques que desenvolupen les entitats.

Taula 7.5: Impacte sobre les polítiques públiques en relació a l'àrea d'innovació

Finalitat de l'entitat	Impacte en les polítiques públiques.
Entitats orientades al foment de la inserció sociolaboral	Subvenció dels contractes d'inserció. Concertació de projectes i programes d'inserció.
Entitats orientades a la foment de l'economia solidària	Clàusules socials en els contractes de l'administració. Institucionalització del foment de l'economia solidària (País Basc) .
Entitats orientades a la defensa dels drets de ciutadania	Concertació d'accions i programes de sensibilització. Esmenes a la llei d'acollida (Catalunya)
Entitats orientades al foment de la dinamització cultural	Convenis de gestió cívica. Concertació de projectes i programes de dinamització sociocultural. Definició de respostes integrals a les necessitats de barri.
Entitats orientades a la defensa del dret a l'habitatge	Indirecte a través de la visualització a l'esfera pública (lloguer forçós, cessió d'ús, dació en pagament) Esmenes a la llei de l'habitatge (cessió d'ús)

Font: Elaboració pròpia.

Les entitats orientades al foment de la inserció sociolaboral són les que es troben més a prop de la institucionalització de pràctiques socialment innovadores. Com s'ha exposat anteriorment en tant que entitats provisoros de serveis i recursos de benestar són capaces d'assolir la concertació pública de serveis dissenyats i promoguts de manera independent a les administracions en l'àmbit de l'activació laboral i l'atenció sociocomunitària (Martinelli, 2012; Vidal, 2008). Exemples d'aquest tipus d'impacte es dona sobretot entre les entitats orientades a treballar la vessant formativa dels processos d'inserció que al marge de concórrer al concurs per l'adjudicació de serveis oferts per les administracions donen importància al disseny d'estratègies i programes d'inserció propis (Sartu, Surt, Goiztiri). Les empreses d'inserció per la seva banda, han assolit un reconeixement per part de les polítiques d'activació laboral que es concreta en la regulació del sector (des de 2002 a Catalunya i des de 2004 al País Basc). La subvenció dels contractes d'inserció i la definició del marc de finançament públic de les empreses d'inserció són dues reivindicacions promogudes per les empreses d'inserció (entre elles Futur, Koopera) que han estat assolides en tant que normes legislatives que reconeixen el seu paper específic en l'activació laboral. Per altra banda les entitats de foment de la inserció sociolaboral, a través de les xarxes de segon grau de representació del sector han incidit en la introducció de clàusules socials en els contractes de l'administració i la tutela de mercats per part de l'administració en els sectors d'activitat amb els que operen.

Com a entitats de segon grau que exerceixen la representació del sector, les xarxes orientades al foment de l'economia solidària han tingut un paper clau en el foment de les clàusules socials i la reserva de mercats en els contractes de l'administració, així com (específicament en el context basc) en la introducció del concepte d'economia solidària entre els objectius de l'acció del Govern autonòmic. La definició de les clàusules socials en els contractes de l'administració són el principal efecte de les xarxes de foment de l'economia solidària en les polítiques públiques. Per contra mentre que en el cas basc aquesta innovació institucional va lligada al foment de l'economia solidària, en el català no és així³⁷⁹. Com s'ha observat anteriorment la diferència entre l'impacte en les polítiques públiques de REAS i XES és considerable. Mentre en el cas basc REAS ha aconseguit introduir l'economia solidària entre els objectius del govern basc, participa en l'entitat de foment de la innovació social Innobasque, i ha coordinat la definició del centre de foment de la innovació social a Bilbao EUTOKIA; a Catalunya, per contra, la promoció de l'economia solidària no apareix entre els objectius del govern de la Generalitat i la

³⁷⁹ En el cas català cal destacar que és més aviat la Taula del Tercer Sector Social, i no pas la Xarxa d'Economia Solidària, la que promou la introducció de clàusules socials en els contractes de l'administració.

XES promou l'economia solidària de manera relativament desvinculada de les administracions públiques.

Com hem observat en anteriors apartats les entitats orientades a la defensa dels drets de ciutadania exerceixen influència en l'àmbit de la ciutadania, l'acollida i el foment de la interculturalitat per part de les administracions públiques. El seu impacte en la institucionalització de polítiques públiques es limita a la definició d'accions de sensibilització en l'àmbit de la interculturalitat que partint d'un disseny elaborat per les entitats en qüestió poden arribar a ser assumides com a activitats promogudes per les administracions (SOS Racismo – Bizkaia; Harresiak Apurtuz; Xarxa 9 Barris Acull). També en l'àmbit del foment de la sensibilitat ciutadana en ambdós contextos el moviment en defensa dels drets de ciutadania de les persones immigrants ha assolit el reconeixement públic de programes de formació per a treballadors públics (policies, mestres, tècnics de l'administració...) al respecte de la prevenció i el tractament del racisme o el foment de l'acollida als nousvinguts. Mentre que al País Basc aquest tipus de programes ha estat assumit per una entitat pública que s'ocupa de la intermediació cultural (Biltzen), com ha estat exposat al capítol 4, a Catalunya la formació de prevenció del racisme entre treballadors públics la duu a terme SOS Racisme – Catalunya, com a servei que ofereix a les administracions. Per altra banda, en el cas de SOS Racisme – Catalunya, com s'ha exposat anteriorment, cal destacar que ha tingut un paper de ponent en la definició de les polítiques d'acollida i en el tractament de la interculturalitat per part de l'administració autonòmica catalana participant en el procés consultiu corresponent i articulant esmenes a la Llei d'Acollida, aprovada el 2010.

Les entitats orientades a la dinamització sociocultural que tenen un lideratge vinculat al moviment veïnal i desenvolupen la interlocució constant amb l'administració municipal³⁸⁰ han promogut la consolidació dels acords de gestió cívica o ciutadana, com un model innovador de col·laboració entre l'administració municipal i les plataformes d'entitats cíviques organitzades a nivell local (Gazteleku, Asociación Tendel, Ateneu Popular de 9 Barris). Aquests acords arriben a assolir una incidència en tant que models de gestió compartida entre l'administració i una plataforma d'entitats ciutadanes que pot ser imitada en altres llocs del territori com a mecanisme de foment de la dinamització sociocomunitària. Un altre aspecte important d'aquest tipus d'entitats pel que fa a la seva participació en la definició de polítiques públiques és que el seu caràcter reivindicatiu pel que fa a les mancances de serveis i recursos del seu entorn territorial immediat fa que puguin arribar a incidir en la definició de millores específiques pel que fa a

³⁸⁰ En aquesta descripció no s'inclou Kafe Antzokia, que no té una motivació de tipus veïnal de barri sinó que és de caire cultural i molt independent respecte les administracions, ni Kukutza, que malgrat ser una entitat que incidia activament en la dinamització sociocultural de barri no buscava la incidència en les polítiques públiques sinó que s'orientava a la transformació social a través del treball amb la societat civil.

usos i equipaments, així com al planejament municipal integral dels barris en els que es situen. L'exemple en aquest sentit és la participació de l'Asociación Tendel en la definició del Pla Comunitari d'Otxarkoaga, Imagina Otxarkoaga; el paper de Gazteleku en l'articulació d'un enfoc integral a l'atenció a la infància al barri de Rekalde; o el paper de l'Ateneu Popular de 9 Barris en tant que centre aglutinador del teixit associatiu veïnal de 9 Barris. Per altra banda aquest tipus d'entitat, quan desenvolupen activitats com a provisors de serveis i recursos de benestar també poden assolir el reconeixement i la institucionalització de programes i activitats pròpies, ja siguin la pròpia dinamització d'espais sota l'esquema de la gestió ciutadana, o serveis que ofereixen puntualment com la formació en noves tecnologies per a nens (Asociación Tendel), la dinamització infantil en festes populars (Gazteleku) o els tallers de circ social (Ateneu Popular de 9 Barris).

Finalment en el cas de les entitats orientades a la defensa del dret a l'habitatge a Catalunya la influència en la definició de polítiques públiques, malgrat és innegable, és gairebé sempre conceptual o de tipus indirecte, difícil de demostrar de manera lineal³⁸¹ perquè es dona a través del treball de visibilització d'alternatives a l'esfera pública. Si ens fixem en el moviment de defensa del dret a l'habitatge, encara que no ha assolit ni cercat la concertació de cap tipus d'activitat o servei, cal destacar que ha produït un impacte que es pot mesurar en la introducció en la normativa sobre habitatge de mecanismes que han estat reclamats anteriorment pels moviments socials, ja sigui el lloguer forçós dels pisos buits a la Llei d'Habitatge de 2007 o més recentment la dació en pagament que sembla que comença a ser reconeguda pels tribunals. Com a innovació institucional promoguda en aquest àmbit que pugui ser explicada per la interlocució entre membres d'entitats socialment creatives i l'administració autonòmica es destaca la introducció del model de cessió d'ús com un dels models de tinença contemplats per la Llei d'Habitatge de 2007 a instàncies de Sostre Cívic de cara a poder promoure el mecanisme en l'aplicació de diversos Plans Locals d'Habitatge a nivell municipal.

Un cop exposades les diferències per àrees d'innovació a continuació s'exposen les constants pel que fa a la difusió de les dinàmiques d'innovació social en el si de l'administració pública. Per una banda, en primer lloc s'observa la importància de la coordinació multi-escalar en la promoció de les dinàmiques d'innovació social. A continuació, i a mode de conclusió d'aquest capítol, es destaca la dimensió clarament política que té la difusió de les dinàmiques d'innovació social, observant la importància del vincle entre la societat civil promotora de

381 La demostració lineal de la innovació institucional promoguda per la societat civil seguiria l'esquema: A (societat civil) demana o promou X. B (administració pública) identifica que A promou X, ho valora positivament i fomenta la conversió de X en norma. Un cop institucionalitzada la nova norma B reconeix que aquesta prové de la proposta de A. Mentre que aquest reconeixement si que es dona en l'àmbit dels serveis de benestar promoguts pel tercer sector, sobretot en l'àmbit de l'activació laboral, en l'àmbit de les polítiques d'habitatge és més difícil aquest reconeixement.

pràctiques de ciutadania socialment innovadores i els partits polítics.

7.3.2- El condicionament multinivell de les dinàmiques d'innovació institucional.

En ordre a explicar la capacitat de les entitats socialment creatives per incidir en el context institucional es pot fer referència al que Offe anomena com a context d'oportunitat política (Offe, 1988). El context d'oportunitat política el formen les circumstàncies polítiques que superen la lògica o posicionament ideològic de les entitats i que en condicionen el funcionament. Per exemple, la xarxa d'economia alternativa i solidària REAS Euskadi, que va néixer amb la voluntat d'aglutinar totes les entitats de l'economia solidària a les set províncies basques³⁸², es va veure amb el temps obligada a replantejar el seu àmbit d'actuació als límits de la Comunitat Autònoma del País Basc. No va poder aglutinar totes les iniciatives d'economia solidària existents al territori històric d'Euskal Herria, com era la seva intenció inicial.

Com a condicionants del context d'oportunitat política, les dinàmiques multinivell són significatives en l'explicació de l'impacte en la governança per part de les entitats de la societat civil i en definitiva en la producció d'innovació social (Eizaguirre et al., 2012; Garcia, 2006; Giersig, 2008; Pradel et al., 2012). Per sobre de l'àmbit local hi han escales de l'administració pública en les que es decideixen qüestions que afecten directament i de manera molt concreta els contextos institucionals de governança a nivell urbà. Un exemple significatiu en aquest sentit és l'efecte de les polítiques d'estrangeria dels estats, o macroestats com la Unió Europea, sobre la gestió de la immigració per part dels municipis. Aquestes dinàmiques incideixen en la definició dels contextos d'oportunitat política amb els que es troben les entitats socialment creatives, o fins i tot els governs locals quan pretenen innovar institucionalment.

Les directrius d'actuació marcades a nivell supraestatal entren en determinades ocasions en conflicte amb l'articulació dels drets socials que poden oferir els governs locals. Mentre els estats desenvolupen normatives centrades en la regulació de l'estrangeria els governs locals tendeixen a orientar-se al desenvolupament de polítiques d'acollida. Aquesta observació configura una imatge de la multiescalaritat vinculada al conflicte d'interessos entre escales diferents de l'administració (Zapata, 2004).

(...) hi ha dos processos clarament en el tema de l'estrangeria, per una part necessàriament la política d'immigració ha de ser a nivell supra-estatal, ha de ser a nivell europeu; i després per una altra banda els estats es troben que en alguns aspectes tenen dificultats per a governar i per a implementar les polítiques i per tant han necessàriament de transferir potestats, transferir

382 Euskal Herria es divideix en set províncies repartides en dos estats, i en diferents unitats administratives. Araba, Bizkaia i Guipuskoa que conformen la Comunitat Autònoma del País Basc, Nafarroa (Comunitat Autònoma del Reino de Navarra), Nafarroa Beherea, Lapurdi i Zuberoa, que conformen l'anomenat País Basc francès.

competències ja sigui a les ciutats o a les regions, tot el que és el tractament de drets socials, el dret a l'educació, el dret a l'assistència social això està avui per avui en mans de la gestió, sobretot, dels ajuntaments locals i és molt important que siguin ells els que ho facin.” (Hector Silveira-Observatori dels Drets Penals, Socials i Humans (UB)(2009))

Les dinàmiques d'innovació social també poden ser, de dalt cap a baix, des d'institucions d'abast supra-nacional cap a administracions de tipus nacional, regional o local, com s'ha exposat al marc teòric d'aquesta recerca. Per exemple l'explicació històrica de la introducció de criteris de sostenibilitat social i ecològica dins l'administració local es pot fer fent referència a les cimeres de Río o el protocol de Kyoto³⁸³. En aquests casos la conscienciació de l'esfera pública també actua com a catalitzador que facilita la innovació institucional.

(...) hi ha una cosa que és l'impacte de Río al 92, coses que ara són molt populars, més que fins i tot l'Agenda 21, com és el protocol de Kyoto, és una cimera útil, a vegades tots som escèptics i diem que surten declaracions molt igualides, en aquest cas és una cimera que té impacte, i en el cas nostre de Barcelona això ho agafa de dir, ens pot servir per afrontar reptes que tothom comença a saber que són d'ara, que són urgents, i que l'Administració encara no s'hi havia posat. Nosaltres aprovem l'Agenda 21 el 2002, que és deu anys després de Río (Txema Castiella – Direcció de Programes Ambientals de l'Ajuntament de Barcelona, (2007))

Un exemple de combinació de dues escales de governança serien els compromisos de ciutat a nivell internacional, com la Carta d'Aalborg³⁸⁴ sobre sostenibilitat social urbana. La signatura d'aquesta carta d'intencions a nivell internacional, per exemple, va esdevenir clau en el procés de legitimació de les innovacions legislatives en matèria d'urbanisme a Catalunya (veure entrevista a Ada Llorens a l'apartat d'annexes). Aquestes dinàmiques interinstitucionals també afecten a la possibilitat de les entitats socialment creatives de produir un impacte en la governança que impliqui canvis, ja siguin en la manera de conceptualitzar les problemàtiques, en els mecanismes de presa de decisions, o en l'adopció de mesures polítiques concretes.

Sostre Cívica, per exemple, amb l'objectiu de promoure les polítiques socials d'habitatge a Catalunya ha cercat la col·laboració tant del nivell municipal com de l'autonòmic i l'estatal. Com s'explica al capítol 5 dedicat a la història i les relacions de governança de les entitats, en el cas de Sostre Cívica es pot observar com un sector específic de la societat civil organitzada s'ocupa de reforçar les relacions de governança multi-escalar i demanar l'aplicació local del que es planteja a una escala superior³⁸⁵.

Els processos d'innovació també es donen en la direcció inductiva, de les escales de govern més pròximes al territori cap a escales supra-locales. Les administracions supra-locales es nodreixen de l'experiència a nivell local que al seu torn en molts casos es nodreix de l'experiència de les entitats. L'exemple de la manera com la Generalitat de Catalunya ha considerat els protocols d'acollida per a immigrants desenvolupats per les administracions locals n'és un exemple.

(...) a Barcelona mateix hi ha un procés d'acollida que conté des de teixit associatiu, vist el punt de vista de la promoció relacional, fins a l'atenció social, i així mateix altres ciutats que han viscut aquest procés, que en una dècada ha canviat l'estructura demogràfica, el que no s'acaba

383 La Cimera de Río, que va tenir lloc el 1992 forma part de les conegudes com a Cimeres de la Terra, amb la d'Estocolm (1972), i Johannesburgh (2002), organitzades per Nacions Unides. El Protocol de Kioto es signa el 1997.

384 La Carta de les Ciutats Europees per a la Sostenibilitat, fou signada a Aalborg, Dinamarca, el 1994.

385 En el cas de Sostre Cívica destaca el compromís de tècnics dels àmbits que conformen l'urbanisme, que duen a terme una tasca cívica des de la seva pràctica de tècnics, promovent la difusió de les polítiques socials d'habitatge a l'escala local.

d'anomenar mai és que allò que es fa en altres administracions també es nodreix de l'experiència feta al territori, més inductiva, que ha d'actuar malgrat que no té els elements en molts casos normatius per fer-ho, i aleshores innova, i en molts casos l'encerta, i si l'encerta i l'experiència es repeteix, en aquest cas a la Generalitat i les pautes d'acollida, acaba estandaritzant unes pautes generals (Xavier Godàs – Àrea d'Acció Social i Ciutadania de l'Ajuntament de Barcelona (2009))

Seguint aquest raonament és important la capacitat dels gestors de les polítiques públiques d'implicar diferents departaments i escales de l'administració. Per exemple, en l'anàlisi de les polítiques d'immigració, la multiescalaritat s'identifica amb la transversalitat a tots els àmbits o departaments de l'administració. La coordinació dels àmbits de govern com a part de la innovació institucional té efectes en la configuració dels contextos amb els que es troben les entitats de la societat civil.

(...) sobre la governança i el paper dels municipis, la Secretaria d'Immigració³⁸⁶ entén que les polítiques d'immigració són un exemple clar de governança compartida. Sempre fem més servei a la societat si ho fem a través d'un altre. No creiem que les polítiques d'immigració hagin de ser específiques sinó normalitzades. No creiem que les polítiques d'immigració exigeixin una administració específica per a aquestes polítiques sinó que creiem que s'han de realitzar a través d'altres administracions, ve siguin altres departaments del govern de la Generalitat, ve siguin altres institucions com els governs dels ajuntaments, ve siguin les pròpies entitats o teixit civil. Per tant nosaltres l'aspecte governança compartida el practiquem al pressupost, en la nostra pràctica habitual. No tinc la pretensió de tenir una secretaria de 400 persones, ans al contrari prefereixo tenir una secretaria amb capacitat d'interactuar amb 400 persones que estan inserides a les entitats, als municipis, en d'altres departaments.”(Oriol Amorós – Secretari per a la Immigració de la Generalitat de Catalunya (2007))

Les dinàmiques d'interlocució interinstitucional tenen una importància considerable en el tractament de les estratègies socialment creatives dins de l'administració. Com assenyala Giersig (2008) la manera com les propostes d'innovació social es comuniquen d'una administració a l'altra és decisiva en tant que accelerador o resistència pel canvi social (Giersig, 2008). La sintonia entre administracions pot agilitzar processos d'innovació social de la mateixa manera que la falta d'aquesta els pot paralitzar. Seguint aquesta argumentació el foment de la connectivitat institucional per part de les entitats de la societat civil organitzada, o per part de les pròpies administracions, pot actuar com a factor conductor de les dinàmiques d'innovació social.

La transversalitat, i en especial l'associada a la relació entre administracions és un factor relativament nou en el disseny i l'avaluació de les polítiques públiques. Per contra la interlocució interinstitucional a nivell tècnic té un recorregut més llarg que el que pugui ser la relativament “nova moda” de construcció participada de les polítiques públiques entre diferents escales administratives. El nivell tècnic és el primer en el que es defineixen les dinàmiques de comunicació interinstitucional.

(...) En el plan vasco de inmigración si se hace referencia a formación de mesas interinstitucionales, interdepartamentales, inter, inter, inter, que luego no se concretan, ni se prioriza casi nada. A ver, es difícil, obviamente. Nosotros en esa evolución estamos en el camino todavía y los logros en algunas cosas son más y en otras menos, y más relativo. A lo largo sobretudo de estos últimos dos años, si

386 A Gener de 2011, justificat-se amb la retallada que acompanya la composició del nou govern de la Generalitat liderat per CIU, amb Artur Mas com a president, la Secretaria d'Immigració és desmantellada passant a ser un àrea del Departament de Benestar Social.

estamos claramente en esa línea pero, por decirlo así, todavía no hemos superado el nivel técnico. Es decir, cuando trabajamos con las diputaciones, con departamentos de gobierno, o con ayuntamientos, nuestros interlocutores suelen ser personal técnico (Miguel Muñoz – Biltzen 2009).

La coordinació interinstitucional implica la comunicació entre persones que treballen en problemàtiques similars en diferents administracions públiques. La utilitat i els resultats d'aquesta relació de cooperació, però, es troba sovint amb dificultats per posicionaments polítics. La lògica electoral i partidista és present en l'explicació del comportament de les administracions públiques. En aquest sentit cal considerar que hi ha una distinció clara entre el que són les relacions de governança entre els càrrecs tècnics respectius de diferents administracions i el que són les relacions de governança entre els responsables polítics d'aquestes. Els topalls amb els que es troben els tècnics, alhora d'innovar en la gestió de les problemàtiques responen en la majoria dels casos a la disputa política entre interessos dels partits. Malgrat que la coordinació per a la innovació acostuma a ser fàcil i lògica a nivell tècnic, requereix d'una voluntat política per ser desenvolupada que no sempre es dona de manera senzilla.

7.3.3- Governança institucional i innovació social.

En la percepció que tenen determinats actors de l'administració pública d'una excessiva densitat institucional, es posa de manifest certa limitació en la coordinació política de les diferents escales de l'administració. Especialment en el context basc, on el pes de les diputacions és considerable. Quan s'analitzen les relacions entre administracions es critica amb freqüència l'isomorfisme institucional i la creació de duplicitats. Les administracions es copien les unes a les altres en la creació de departaments específics orientats al tractament de problemàtiques concretes, quan podrien actuar de manera més coordinada i no tant fragmentada, en l'aplicació de polítiques públiques transversals. Així ho expressava la Direcció General d'Immigració al País Basc a finals de 2009.

(...) las diputaciones en los últimos años han establecido direcciones parecidas a ésta. También ubicadas institucionalmente en diferentes lugares. Por ejemplo diputación de Vizcaya, tienen una que cuelga de presidencia que se llama de igualdad, derechos humanos, cooperación, diversidad, y luego un poco llevan el tema de cooperación al desarrollo, inmigración y un poco el tema de diversidad afectivo sexual, está en Presidencia, pero la Diputación de Alaba, tiene en el departamento de Promoción y Juventud, una dirección que se encarga de estos temas. Guipúzcoa no tiene ninguna así, pero bueno, sin embargo, cómo las Juntas Generales, que es el parlamento provincial, le exigió a la diputación, que presentara un plan de inmigración, pues el departamento de políticas sociales, y concretamente la dirección de inserción social, pues ha hecho un plan de inmigración, y la diputación de Alaba, acaba de sacar un plan de inmigración, con su correspondiente foro de participación, y Vizcaya a lo mejor también va a hacer, ganas seguramente no le faltan, de hacerse un plan y un foro, con lo cual si nadie lo remedia, dentro de tres años vamos a tener en éste país, vamos a tener cuatro planes de inmigración, con cuatro foros, cuatro planes que no van a servir para nada, y cuatro foros a los que no va a ir nadie. (Miguel González – Dirección de Inmigración

del Gobierno Vasco (2009))

La preocupació per les limitacions de la coordinació operativa entre administracions és present en totes les escales de l'administració. Una mostra de l'abast real d'aquesta preocupació és que la manca de compatibilitat entre aplicatius informàtics de les distintes administracions sobre la població que requereix ajuda social s'ha començat a tractar fa relativament poc temps. En el cas de l'Ajuntament de Bilbao i la Diputació Foral Basca es destaca el desenvolupament (1 de gener de 2010) d'un aplicatiu que permet compartir informació entre diputació i ajuntaments.

(...) El problema también está en que cada ayuntamiento, pequeño mediano y grande, tenemos nuestros propios sistemas informáticos, que nada tienen que ver con los que tiene diputación, que los han parido ellos, y nada que ver con lo que tiene el gobierno vasco porque los han parido ellos, los nuestros los hemos parido nosotros también. No ha habido ahí una homogeneidad de aplicativos, que hubiera sido lo lógico, y hubiera sido lo fácil, también a la hora de meter datos, que yo resulta que meto unos datos en mi aplicativo, que luego no lo pueden copiar en diputación, que tienen que volver a picar esos datos, incluso la ficha social, o sea lo que es la madre de todo. (Juan Félix Madariaga – Acción Social del Ayuntamiento de Bilbao (2009))

En aquest cas es relaciona la producció d'innovació institucional amb la coordinació a nivell tècnic. Gràcies a l'aplicació de sistemes de coordinació interinstitucional com els descrits seria possible la superació de duplicitats que es poden generar en un context d'alta densitat institucional com és el basc. En aquest cas la innovació institucional queda molt lluny de l'abast de les entitats socialment creatives i es centra en l'àmbit tècnic.

La qüestió de fons en l'anàlisi del foment de la innovació institucional per part de les entitats socialment creatives promogudes per la societat civil és que la producció de canvis normatius o la millora del disseny de polítiques públiques es dona sempre a través de la mediació dels partits polítics. La mediació dels partits polítics, en tant que grups de representació d'interessos escollits per la ciutadania encarregats de l'ordenació de la transformació social, dificulta l'establiment de relacions de causalitat directa entre les entitats analitzades i els canvis normatius en el si de les administracions públiques. Considerant això, la innovació institucional quan es correspon a les propostes promogudes per les entitats socialment creatives pot ser interpretada com un indicador del seu impacte que, en tant que moviments socials de conscienciació, produeixen en el si de l'administració pública. El plantejament i la posada en funcionament d'organismes institucionals específicament orientats a tractar les dinàmiques d'exclusió informa de la disposició institucional a la producció d'innovació social i en determinades ocasions pot ser analitzat com a impacte en la governança per part de les entitats en qüestió. Els organismes públics d'atenció especialitzada a les dinàmiques d'exclusió social són una resposta a les demandes plantejades per la societat civil. Per exemple, la creació de la Direcció General d'Immigració, que representa un moment clau en la innovació institucional relacionada amb les polítiques d'immigració al País Basc, és fruit de la pressió del moviment

associatiu.

(...) es muy de agradecer que el gobierno vasco en 2001 montara una Dirección de Inmigración, a partir de ahí se han establecido por un lado subvenciones, consolidación de redes, de foros, de instituciones, ahí cómo Ikuspegi, Heldu y Biltzen, que están en la onda del gobierno vasco, pero el gobierno vasco mantiene una relación diferente con todos estos dispositivos. Se establecieron toda una serie de políticas que han tenido cómo objetivo una especie de red de apoyo, de seguridad al asentamiento de las personas inmigrantes. Se montan los técnicos de inmigración municipales, que han estado en una veintena de ayuntamientos llevando toda la política de inmigración, todo eso ha mejorado la gobernanza (Xabier Aierdi – IKUSPEGI (2009)).

La innovació institucional promoguda per la creació de la Direcció General d'Immigració a partir de 2001, referida en l'apartat corresponent del capítol 4, es pot relacionar amb demandes fetes pel moviment associatiu. Durant la dècada dels noranta *SOS Racismo – Bizkaia* (1992), o la coordinadora d'entitats d'immigrants i de suport als immigrants *Harresiak Apurtuz* (1997), comencen a funcionar. Són entitats que anticipen, a l'esfera de l'associacionisme, el que és després institucionalitzat a nivell governatiu.

La producció d'innovacions a nivell institucional no és però un procés lineal i unidireccional, sinó que pot patir involucions. Malgrat la pròpia fragmentació de les dinàmiques d'exclusió social implica el desenvolupament d'organismes especialitzats encarregats de gestionar les polítiques públiques orientades a col·lectius i objectius específics, les dinàmiques estructurals i econòmiques són molt importants (Andreotti et al., 2012). L'arquitectura governativa de les administracions es troba en constant fluctuació, com es mostra també en contextos de crisi econòmica. Per altra banda els organismes que conformen el règim de benestar local poden ser un dels primers àmbits d'actuació política que els governs modifiquen quan es produeixen canvis de poder. Per exemple, en la gestió de l'acollida a persones nouvingudes el govern basc disposava des de 2001 fins a 2010³⁸⁷, d'un servei jurídic d'atenció en conveni amb el col·legi d'advocats (*Heldu*), que amb el canvi de govern de PNV al PSE-PSOE de 2010 fou eliminat³⁸⁸.

Una altra qüestió és que la innovació institucional sovint es relaciona discursivament i d'una manera aparentment apolítica, amb la millora dels mecanismes de gestió, control i aplicació del bé. En les polítiques d'habitatge en el context català, per exemple, la innovació s'identifica amb la transformació dels mecanismes de producció, gestió, control i acompanyament de l'habitatge de protecció oficial. Així, d'una política pública d'habitatge orientada de manera genèrica a tota la població necessitada d'habitatge protegit, basada en un abaratiment dels crèdits per comprar habitatge de protecció, es passa a una concepció molt més selectiva dels tipus de beneficiaris,

387 Com s'ha citat, el 2010 arrel del canvi de color polític es produeix una reordenació departamental dins el govern basc que suposa l'eliminació del conveni amb el col·legi d'advocats i la desaparició de HELDU com a servei d'assessorament jurídic per a immigrants. La mesura va ser fortament criticada per les entitats ciutadanes.

388 Són diversos els canvis en l'arquitectura institucional contra l'exclusió que s'han donat en les distintes administracions públiques implicades en la definició dels règims de benestar analitzats durant la realització d'aquesta recerca (gener de 2008- desembre de 2011). Varis processos electorals amb canvis en els governs autonòmics basc i català, així com un canvi de poder en el govern local a Barcelona han implicat canvis en les àrees de l'administració encarregades de tractament de l'exclusió.

on la política urbanística passa a jugar un rol important en la generació d'habitatge protegit i els actors capaços de generar-lo es diversifiquen també, integrant grups de la societat civil a part de les pròpies administracions o la iniciativa privada, i desenvolupant eines com les xarxes de mediació o les bosses de lloguer³⁸⁹.

(...) les experiències innovadores són polítiques selectives, és a dir que defineixen i identifiquen bé quin tipus de persones, no ja de col·lectius, han de ser els objectius de la política pública. (...) iniciativa d'habitatge de protecció oficial de promoció col·lectiva, societària, no pública entenent per pública, l'ajuntament, la Generalitat o l'Estat, sinó cooperatives, és a dir, molt habitatge de protecció oficial però fet a través de col·lectius molt variats, és a dir, d'iniciativa social àmplia (...) Innovació és les noves polítiques de protecció oficial, promogudes per actors molt diferents, amb iniciativa social molt àmplia, i amb fórmules de propietat o de lloguer, molt variades." (Anton Costas – UB (2007))

Les innovacions normatives que a Catalunya suposen la Llei del Dret a l'Habitatge i la Llei d'Urbanisme, es reforcen també amb el desenvolupament de la Llei de Barris, que a partir del 2004 genera una estratègia a mig termini, en que a iniciativa dels ajuntaments³⁹⁰, i cercant la interacció entre el municipi i la Generalitat, es millora la situació de determinats barris degradats. En aquests casos es pot afirmar l'assoliment de reivindicacions històriques dels moviments socials urbans (política social d'habitatge, urbanisme al servei del desenvolupament social).

Per contra la comparativa entre la política social d'habitatge catalana i basca, que s'han analitzat ja en el capítol 4, planteja diferències substancials en els temps en l'adopció d'aquestes mesures innovadores. Mentre en el context basc la regulació en matèria d'habitatge es comença a desenvolupar a inicis de la dècada dels noranta, en el cas català no serà fins ben entrada la primera dècada del segle vint. Això té una traducció directa en l'associacionisme socialment transformador, com hem mostrat en l'absència relativa d'entitats orientades al foment del dret a l'habitatge en el context basc, perquè aquesta és ja una reivindicació assumida pel sistema de benestar local. Aquesta observació corrobora una de les hipòtesis principals d'aquesta recerca que és que per explicar l'impacte de l'associacionisme socialment transformador en la governança cal fer referència a la manera com l'administració es fa càrrec de les dinàmiques d'exclusió social.

Com a explicacions d'aquest avantatge comparatiu de les polítiques socials d'habitatge en el context basc respecte el català hi ha diverses qüestions a tractar³⁹¹, però la que es considera

389 La llei 18/2007 del Dret a l'Habitatge, així com la Llei 2/2002 d'Urbanisme, es tracta de mesures innovadores en el camp de les polítiques socials d'habitatge a Catalunya que s'han dut a terme definint de manera selectiva els grups de població als que van dirigides, els tipus d'agents executors, així com les formes de titularitat, lloguer o cessió que s'adeqüen a cada perfil.

390 Un dels elements més innovadors de l'anomenada Llei de Barris és la introducció del sistema competitiu per a la selecció dels municipis finançats. L'esquema d'aquesta llei copia el model de la llei anglesa.

391 En primer lloc, com ja s'ha vist en d'altres de les variables analitzades en aquesta recerca, les diferències en els recursos financers de les administracions públiques en ambdós contextos són claus. Una altra opció seria considerar com en el context basc s'ha optat per un model postindustrial de creixement econòmic i de

interessant ressaltar en aquesta recerca és la referent a la connectivitat entre l'associacionisme socialment transformador per una banda i els partits polítics per l'altra en ambdues ciutats en les que es situa la recerca. Mentre que en el cas català certa desconexió entre partits i moviments socials dilata l'impacte de les estratègies d'innovació social en l'àmbit específic de les polítiques públiques, en el cas basc una major connexió entre partits i moviments socials resol les titularitats a l'esfera política. En el cas basc l'assumpció de la provisió d'habitatge de protecció a preus assequibles és assumida per els partits polítics pel fet que és una demanda social àmpliament legitimada per la societat civil. Com destaca Arkaitz Fullaondo (Veure entrevista a Arkaitz Fullaondo a l'apartat d'annexes), la naturalesa dels moviments socials al context basc (amb una gran transversalitat en el sentit de moviments orientats a promoure una transformació social integral i no a vehicular la transformació d'un sol àmbit fragmentat de la política social) incideix en la promoció de consens en aspectes com l'habitatge, que són assumits com a demanda per molts actors diferents, des del moviment per l'okupació fins a les divisions juvenils dels partits polítics. Això actuaria com a accelerador en l'acceptació per part dels partits polítics de la innovació institucional en aquest aspecte.

7.4- Conclusions

En aquest capítol s'han analitzat les variables referents a l'impacte de les entitats estudiades en la governança urbana. S'ha procedit a la identificació de diferències entre els dos sistemes de benestar local, així com s'ha aprofundit per àmbits d'innovació, pel que fa a la participació associativa en processos consultius, l'impacte a nivell conceptual i la transformació de les polítiques públiques per part de les entitats analitzades; observant també a continuació les regularitats existents al respecte entre ambdós contextos.

Pel que fa a la participació associativa en processos consultius s'ha exposat que en general en ambdós ciutats les entitats analitzades no donen una gran importància a la participació formal com a mecanisme transformador de la governança urbana, encara que això no implica que no participin de manera directa, per elles mateixes, o a través de xarxes de representació institucional, en els processos consultius que engeguen les administracions públiques. Comparant el caràcter concertador de les administracions públiques s'observa el context català com un espai en el que la participació de les entitats estudiades en processos consultius és

desenvolupament del mercat laboral que privilegia les activitats terciàries, mentre que en el cas català aquesta opció no ha estat definida de la mateixa manera i s'ha atorgat molta importància al sector immobiliari amb el seu pes i costos especulatiu associats.

àmpliament promoguda. La manera com les entitats estudiades participen i valoren la possibilitat de transformar la governança urbana a través dels mecanismes de participació formals, difereix d'un tipus d'entitat a un altre, i també d'una ciutat a una altra. Mentre que a Barcelona es tendeix a observar una participació directa i aïllada per part de les entitats analitzades seguint un esquema fragmentat en el que cada entitat es representa a sí mateixa, en els casos analitzats a Bilbao s'ha identificat certa tendència a articular la interlocució participativa amb les administracions de manera conjunta a través de xarxes de segon grau. Com a regularitats significatives en ambdós contextos en aquest apartat s'han exposat diverses dificultats dels processos de participació entre l'administració pública i les entitats estudiades. La principal qüestió a destacar és que la participació associativa en la definició de polítiques públiques és segmentada a nivell temàtic i limitada a aspectes residuals de les polítiques socials que no aprofundeixen en l'estructura de les desigualtats socials. Per altra banda s'ha observat com en ambdós contextos la disponibilitat pública a la producció de canvis és una condició bàsica per al desenvolupament de processos consultius amb les entitats, així com que en ambdós contextos la valoració positiva dels efectes de la participació associativa és un repte per a les administracions.

En el segon apartat d'aquest capítol s'ha analitzat la manera com es diferencien les entitats estudiades pel que fa al seu impacte en la governança urbana a nivell conceptual. En aquest apartat s'ha estudiat la influència que tenen en la identificació de nous perfils d'exclusió social, o l'aplicació que fan de les teories del capital social en els processos d'inclusió. El treball de les entitats analitzades s'ha distingit per àmbits d'innovació en el continu que hi ha entre la sensibilització i la denúncia per la transformació social, entenent que al marge de la seva lògica discursiva basada en la sensibilització o la denúncia, l'aportació conceptual de les entitats analitzades està orientada a exercir un discurs crític i contra-hegemònic respecte les narratives econòmiques, culturals i polítiques majoritàries (Moulaert et al., 2007a). En aquest aspecte s'ha exposat que la cultura de concertació amb el sector privat per part de l'administració pública a Barcelona podria implicar una major resistència a la difusió de les narratives de transformació social pròpies de l'economia solidària en el context català. A aquesta conclusió s'hi arriba observant com en el cas base el rol provisor i el lideratge de l'administració pública en les polítiques de benestar implica també una major atenció institucional a promoure les dinàmiques d'innovació social, facilitant la presència a l'esfera pública de les narratives de l'economia solidària mitjançant el suport financer de les administracions a la visibilització d'aquestes.

Finalment el tercer apartat del capítol explora la capacitat de les entitats estudiades per a promoure la innovació institucional en les polítiques públiques per part de l'administració pública. De la mateixa manera que passa amb el mecanisme de la participació formal, l'impacte

directe en les polítiques públiques per part de les entitats analitzades és molt limitat. Generalment la observació d'un vincle entre l'activitat de les entitats i la institucionalització d'aquesta en les polítiques públiques s'observa a través de l'anàlisi de la provisió de recursos de benestar per part de les entitats analitzades. El problema apareix però a l'hora de demostrar l'impacte en les polítiques públiques per part de les entitats que no desenvolupen el rol de provisoros de serveis i recursos de benestar. Per a contextualitzar la complexitat que afecta a l'adopció de les propostes de canvi per part de les administracions s'ha exposat els condicionants multinivells de les dinàmiques d'innovació social. En aquest respecte s'ha exposat com el context base, caracteritzat per una organització de l'associacionisme socialment transformador més cohesionada i transversal que en el cas català, les dinàmiques d'interlocució i la connectivitat entre la societat civil i l'administració pública són majors, amb les conseqüències pertinents que això té per la innovació social.

La conclusió general d'aquest capítol, i per extensió de tota la recerca, és que de les tres vies contemplades com a susceptibles de vehicular l'impacte de les entitats estudiades en la governança urbana per al tractament de l'exclusió social, la influència en l'esfera conceptual és la que ofereix resultats més segurs a l'associacionisme socialment transformador.

Capítol 8

Conclusions

8.0- Aportacions de la recerca

Les aportacions d'aquesta tesi es poden resumir en tres eixos. En primer lloc la recerca aprofundeix en com els sistemes de benestar local condicionen la governança urbana i les dinàmiques d'innovació social. En segon lloc, considerant l'heterogeneïtat de formes d'organització de la societat civil orientada a la transformació social, es destaca la continuïtat entre entitats orientades a la provisió de recursos de benestar i moviments socials urbans, des de la perspectiva de la innovació social. En tercer lloc, la investigació fa una aportació concreta a la literatura sobre participació ciutadana caracteritzant la naturalesa conceptual de l'impacte que busquen exercir les entitats estudiades en la governança urbana i destacant la importància de la coordinació i el treball en xarxa entre entitats socialment creatives en les dinàmiques d'innovació social.

Comparant Barcelona i Bilbao, s'ha fet èmfasi en el sistema de benestar local com a context que imprimeix caràcter a la governança urbana de les dinàmiques d'innovació social. La noció de sistema de benestar local incorpora l'atenció a la manera com les societats locals, seguint uns patrons propis, atorguen rols determinats al mercat, l'administració pública i la societat civil en el tractament de les dinàmiques d'exclusió social i en la promoció de la transformació social (Mingione et al., 2002: 63). Com a aportació genuïna en aquest aspecte la recerca ha mostrat com la posició de l'administració pública, pel que fa a la regulació del mercat i la provisió de recursos i serveis de benestar, promou un estil de relació propi de cada ciutat amb les dinàmiques d'innovació social.

En l'observació de la societat civil orientada al foment de la transformació social, la recerca analitza les dinàmiques d'innovació social com un fenomen complex que varia significativament en funció de les àrees d'innovació que tracten les entitats analitzades i de la manera com es plantegen la relació amb les diferents escales territorials i nivells de l'administració pública. La recerca ha il·lustrat que la relació de dependència del finançament públic per part de les entitats estudiades no implica una inhibició de la capacitat crítica respecte de les polítiques públiques. Les entitats estudiades, siguin quines siguin les seves formes d'organització i de finançament, o l'escala territorial a la que projecten la seva activitat, són socialment creatives en la mesura que s'orienten a la defensa i reconeixement públic dels drets de ciutadania. Si adopten una forma o l'altra, més propera a les entitats prestadores de serveis o als moviments socials, depèn de la institucionalització de recursos i serveis de benestar en l'àrea d'innovació a la que fan referència. En aquest sentit la recerca ha fet èmfasi en la continuïtat i l'existència de punts en comú entre un tipus i l'altre d'organització.

Conclusions

L'objectiu inicial de la investigació ha estat explicar com la ciutadania organitzada participa en la governança urbana i promou la innovació social. S'ha caracteritzat aquesta participació, així com l'impacte en la governança urbana per part de les entitats objecte d'estudi, com un procés complex de tipus conceptual i discursiu. La projecció a l'esfera pública dels plantejaments teòrics i pràctics sobre la transformació social promoguts per les entitats analitzades és l'impacte més significatiu que persegueixen en la institucionalització de dinàmiques d'innovació social. La participació socialment creativa de les entitats analitzades en la governança urbana, tot i que pot tenir relació amb la seva presència en processos consultius sobre polítiques públiques, amb el suggeriment d'innovacions institucionals i/o normatives, o amb la institucionalització del recursos i serveis de benestar que ofereixen, resideix principalment en l'aportació que fan a nivell conceptual, promocionant determinades pràctiques de ciutadania i estratègies socialment creatives. Per a la popularització d'estratègies socialment creatives les entitats de la societat civil compten de manera especial amb el treball en xarxa entre elles, desenvolupant formes de comunicació i coordinació que promouen una comprensió horitzontal dels mecanismes que fan possible les dinàmiques d'innovació social.

8.1-La governança multinivell en l'explicació de les dinàmiques d'innovació social.

En relació a l'estudi de la reestructuració de l'estat a l'escala regional i urbana (Andreotti et al., 2012; Brenner, 2004; Garcia, 2006; Ghezzi & Mingione, 2007; Jessop, 2002; Mingione et al., 2002) la present recerca aprofundeix en la interrelació entre dos sistemes de benestar local amb característiques diferenciades i les formes d'organització de la ciutadania compromesa amb la transformació social. Al llarg de la recerca es mostra que la institucionalització de les dinàmiques d'innovació social té una relació directa amb els respectius rols del mercat, l'administració pública i la societat civil com a instàncies provisoras de recursos i serveis de benestar (Andreotti et al., 2012; Garcia, 2006; Mingione et al., 2002: 57; Pradel et al., 2012). L'economia urbana, les polítiques socials i la cultura política de negociació entre la societat civil i l'administració pública són variables clau que enriqueixen la comprensió de les dinàmiques d'innovació social.

Observant la història dels processos més recents de renovació urbana, tant a Barcelona com a Bilbao és possible identificar narratives simètriques pel que fa a una concepció de la transformació urbana en tant que instrument clau d'innovació socioeconòmica. En un context de canvi del model econòmic, d'un esquema de producció fordista a un marc post-industrial

Conclusions

basat en l'economia del coneixement, la conversió de la ciutat en punt d'atracció turística i en mercat de treball basat en el sector serveis és compartida per Barcelona i Bilbao. En aquest procés en ambdues ciutats s'ha donat una certa importància al lideratge estratègic de l'administració pública i a l'urbanisme ciutadà com a factors revulsius a nivell social i econòmic, orientats a la millora de la qualitat de vida de la ciutadania (Borja, 2004). Per contra s'observen diferències clares pel que fa als resultats assolits en el procés de reconversió econòmica d'una economia industrial en declivi a una economia de serveis. Mentre que en el cas català, la reconversió post-industrial del mercat de treball ha donat importància a sectors de baix valor afegit com l'immobiliari, en el cas basc la reconversió en el sector serveis, malgrat haver-se dut a terme sobre l'augment de la precarietat i la temporalitat (Rodríguez, 2002), ha suposat un impacte menor en termes de destrucció de llocs de treball amb la crisi econòmica mundial a partir de 2008.

El paper atorgat pels respectius contextos institucionals al sector públic en tant que agent clau en el lideratge de la provisió de benestar és diferent i es transmet també en l'atenció a les dinàmiques socialment innovadores. En el cas d'aquesta recerca s'ha posat de manifest una diferència evident entre el suport institucional del foment de l'economia solidària a Barcelona i a Bilbao.

En l'anàlisi de la governança local del benestar, Barcelona combina una descentralització local i regional considerable amb un sector públic que, tot i tenir atribucions decisives en l'àmbit del benestar, atorga a la iniciativa privada i el tercer sector, molta importància en la provisió de recursos i serveis (Mingione et al., 2002: 60). En coherència, l'arquitectura institucional per al tractament de l'exclusió social a Barcelona es caracteritza per l'èmfasi en el planejament estratègic com a eina de concertació i innovació. Barcelona presenta mostres d'excel·lència en la seva comparació amb Bilbao pel que fa a la construcció participada de les polítiques socials urbanes entre l'administració pública i la societat civil (ex: Acord Ciutadà per a una Barcelona inclusiva, Pla Barcelona Interculturalitat). L'èmfasi en l'objectiu de la cohesió social i la coordinació estratègica d'agents per part de les administracions públiques catalanes va en consonància amb el paper destacat que juga el mercat i la iniciativa privada, lucrativa o no, en la provisió de recursos i serveis de benestar (Mingione et al., 2002; Eizaguirre et al., 2012).

En canvi, el País Basc es caracteritza com un context en el que la intervenció multinivell de l'administració pública esdevé protagonista en la provisió de recursos i serveis essent un mecanisme innovador de primer ordre. Respecte a Barcelona, Bilbao es caracteritza com una ciutat en la que les polítiques públiques de benestar disposen de recursos provisors (ex: Renta de Garantía d'Ingressos) gestionats per les pròpies administracions. Per altra banda compta

Conclusions

també amb la col·laboració de la iniciativa privada i el suport al tercer sector per a l'execució de serveis. Combinant ambdues fórmules, i amb un paper específic molt destacat per part de les diputacions forals, el País Basc ha assolit al llarg de les últimes tres dècades cert avantatge comparatiu respecte d'altres comunitats autònomes espanyoles pel que fa a la capacitat protectora de les polítiques de benestar.

Com s'ha observat fent referència al creixement de les entitats no lucratives en ambdues ciutats analitzades es pot afirmar que **existeix una relació positiva entre el desplegament de polítiques de benestar redistributives i la vitalitat de les entitats ciutadanes orientades al tractament de l'exclusió** (Vidal, 2008, 2009). Això desmenteix l'assumpció que la presència d'un estat del benestar fort, o en aquest cas unes administracions amb unes polítiques públiques de benestar activament provisoras, inhibeixi el desenvolupament de la societat civil organitzada, ans al contrari. Seguint una línia d'investigació ja encetada per recerques anteriors en l'àmbit de l'economia cooperativa i el tercer sector (Vidal, 2008, 2009), aquest treball aporta proves respecte com les polítiques de benestar vigoritzen l'autonomia de la societat civil. La idea que s'ha ressaltat al llarg de la recerca és que **quan les administracions públiques són capaces de proveir a la societat civil amb recursos i serveis de benestar, les entitats ciutadanes orientades al tractament de la desigualtat social poden desenvolupar una actitud més proactiva, compromesa i creativa en el si de la governança urbana.**

Les dinàmiques d'innovació institucional en un context de governança multinivell impliquen la millora continua de la connectivitat entre actors socials i responsables a diferents nivells administratius, així com el treball transversal entre departaments de l'administració (Giersig, 2008; Eizaguirre et al., 2012). En aquest sentit la recerca ha posat en relleu que en l'adopció de mesures innovadores per part de les administracions públiques la coordinació interinstitucional i interdepartamental dels diferents nivells de l'administració pública és decisiva. Com mostra la institucionalització de les clàusules socials en els contractes de l'administració que beneficien les entitats del tercer sector en l'àmbit de la inserció sociolaboral, els nivells administratius supranacionals com és el cas de la UE poden actuar en tant que difusors de dinàmiques d'innovació institucional de dalt cap a baix. També en el sentit contrari els ajuntaments, per exemple, han promogut innovacions institucionals importants a nivells superiors com la que es dona en el cas de la llei d'Acollida aprovada per la Generalitat de Catalunya el 2010, que incorpora demandes promogudes per les entitats de foment dels drets de ciutadania per a persones immigrades.

La present recerca il·lustra com el pas d'un èmfasi en les polítiques de benestar redistributives cap a una referència genèrica a la retòrica de concertació de les polítiques de cohesió social és

viscut com a problemàtic per les entitats de la societat civil que s'orienten a promoure la inclusió social. La majoria de les entitats objecte d'estudi, en un esquema de polítiques de benestar redistributives, actuen com a entitats subsidiàries de l'administració pública i aspiren a la concertació dels recursos i serveis que ofereixen a la població amb risc o situació d'exclusió social. En canvi, en un context marcat per la reducció de la despesa pública la seva situació esdevé precària. La investigació ha servit per confirmar que **més enllà del foment de l'activació ciutadana, la implicació en xarxes i la dinamització comunitària de persones i grups sotmesos a dinàmiques d'exclusió social, la innovació social requereix polítiques socials compromeses amb la redistribució de recursos i serveis, establint compromisos i coalicions de governança a escales més àmplies que el nivell estrictament local.** En un context de decreixement de la despesa pública les polítiques tendeixen a orientar-se al foment de la cohesió social, de manera retòrica, a l'àmbit estrictament local, sense proveir la població dels recursos de benestar que la fan possible (Musterd, 2006). En contraposició a un ús conservador de la noció de cohesió social en les polítiques socials urbanes (Novy et al., 2012), la recerca ha subratllat com les entitats estudiades entenen el foment de la cohesió social, més enllà del manteniment de la pau social, com el tractament de les dinàmiques d'exclusió, el foment de la igualtat d'oportunitats i l'adopció de polítiques orientades a la redistribució de la riquesa.

8.2- Les estratègies d'institucionalització de les entitats socialment creatives.

Aplicant la metodologia comparativa, la present recerca aporta material empíric i sistematització conceptual per a la identificació de les iniciatives d'innovació social promogudes per la societat civil. A través de la investigació s'ha aprofundit en la definició promoguda per Moulaert et al. (2000, 2007a), sobre la innovació social en tant que provisió de recursos no oferts ni pel mercat ni per l'estat amb anterioritat, l'apoderament personal i col·lectiu de grups sotmesos o en risc d'exclusió, i com a condició *sine-qua-non*, l'acció orientada a la transformació de les dinàmiques de poder generadores d'exclusió. Les entitats escollides en la mostra d'aquesta recerca es caracteritzen totes elles per tenir en compte els tres criteris anteriors en la cerca del reconeixement públic i la institucionalització de les pràctiques que proposen.

En el camí per entendre la manera com les entitats socialment creatives participen de la governança urbana i promouen la institucionalització de pràctiques socialment creatives,

Conclusions

aquesta investigació ha analitzat les formes a partir de les quals s'organitza l'acció de la societat civil orientada a la transformació social i la complexitat del seu estudi. Considerant les diferències derivades de la finalitat específica en el tractament de les dinàmiques d'exclusió, la recerca ha explorat els mecanismes de subsistència financera, les escales territorials a la que articulen les propostes de transformació social i el paper que atorguen al treball en xarxa, les entitats analitzades. L'estudi d'aquestes variables ha servit per il·lustrar diferents casuístiques pel que fa a la manera com les entitats en qüestió s'organitzen per a participar en la governança.

La institucionalització de pràctiques d'innovació social, a part d'estar condicionada per les relacions entre les administracions públiques i el tercer sector, o les organitzacions ciutadanes de caràcter voluntari que ofereixen recursos i serveis de benestar, està també relacionada amb els processos de negociació i conflicte entre els moviments socials urbans i l'administració municipal. En ambdues ciutats estudiades la memòria recent dels processos de negociació i conflicte viscuts entre el moviment veïnal i l'administració pública condicionen la participació en la governança urbana per part de les entitats analitzades. Com s'ha observat al llarg dels diferents estudis presentats al capítol 5 les relacions entre el moviment veïnal i l'administració municipal són molt presents en l'estratègia de les entitats orientades a la dinamització sociocultural (Asociación Tendel, Gazteleku, Ateneu Popular de 9 Barris, Kukutza) però també tenen una importància considerable en els altres tipus d'entitats perquè marquen una referència en tant que processos de negociació i conflicte entre l'administració i la ciutadania organitzada per la transformació social.

Tant a Barcelona com a Bilbao el moviment veïnal té una història d'activitat reivindicativa i de negociació per a la consecució de millores en la provisió de recursos i serveis. La relació entre el moviment veïnal i l'administració municipal ha evolucionat d'una clara confrontació en el període immediatament anterior a la recuperació dels ajuntaments democràtics, entre 1964 i 1979, a un grau relatiu de col·laboració a partir d'aleshores. Al marge que un cop recuperats els ajuntaments democràtics les associacions de veïns han estat reconegudes per els respectius consistoris en forma de suport econòmic i presència en òrgans consultius, en ambdues ciutats s'han reproduït episodis de confrontació entre l'administració municipal i el moviment veïnal. Aquests episodis de confrontació s'han donat en el marc de protestes contra operacions concretes (ex: Can Ricart al Poblenou, mobilitzacions contra el Fòrum de les Cultures 2004 a Barcelona, o la plataforma contra les Torres de Isozaki a Abandoibarra (Bilbao)), per la demanda de millores de les polítiques socials de l'ajuntament (ex: demanda de polítiques socials d'habitatge a Barcelona el 2006, o les mobilitzacions per la constitució de la Mesa por la Rehabilitación de Bilbao La Vieja, San Francisco y Zabala el 1995), i en alguns casos han resultat en enfrontaments físics entre el moviment veïnal i l'Ajuntament (ex: els fets del Forat

Conclusions

de la Vergonya el 2002 a Barcelona, o el desallotjament de Kukutza a Bilbao el 2011).

En canvi, la col·laboració entre l'administració municipal i els moviments socials urbans promou la institucionalització de pràctiques innovadores. Aquesta col·laboració es dona en les dues ciutats analitzades amb la consolidació dels acords de gestió ciutadana d'equipaments de titularitat pública, o en el desenvolupament d'iniciatives de renovació integral que recullen demandes històriques del moviment veïnal. La gestió per part de plataformes ciutadanes d'espais de titularitat pública (ex: Ateneu Popular de 9 Barris o el Centro Cívico de Otxarkoaga) implica la consolidació de centres de dinamització sociocultural que fomenten la ciutadania inclusiva i les dinàmiques d'innovació social.

En paral·lel a la diversificació del teixit associatiu que es dona amb la recuperació de les institucions democràtiques (Urrutia, 1992), el foment de l'associacionisme ha esdevingut l'eix principal de les polítiques de participació. En aquest sentit, la recerca ha posat de manifest que **més enllà del foment de la participació en òrgans consultius, o del foment de les polítiques de suport a la creació d'entitats ciutadanes, l'apoderament de la ciutadania rau, des de la perspectiva de les entitats analitzades, en la dotació de recursos ja sigui a centres de dinamització comunitària com els gestionats per diverses de les entitats analitzades (Asociación Tendel, Gazteleku, Ateneu Popular de 9 Barris), o en el desenvolupament de les accions reparadores que reclamen en l'àmbit d'innovació en el que treballen.**

La capacitat per vincular-se amb les administracions públiques també pot explicar la promoció per part de les entitats estudiades d'innovacions institucionals i/o normatives. Seguint la observació de canvis en les formes de mobilització social per part dels teòrics dels moviments socials durant l'últim quart del segle vint (Castells, 1983; Melucci, 1985; Offe, 1988; Tourraine, 1981), la investigació il·lustra la transició dels actors que lideren la mobilització de recursos segons les formes de mobilització pròpies dels moviments socials urbans cap a un esquema més especialitzat en el que les entitats de la societat civil orientades a la transformació social actuen en àrees específiques, seguint el model de l'oferiment de recursos i serveis en tant que entitats del tercer sector. Però també anant més enllà d'aquest en la reclamació de transformacions socials en les maneres d'atendre, tractar i prevenir les dinàmiques d'exclusió social. En aquest aspecte la recerca ha constatat l'existència d'un continu entre moviments socials i entitats socialment creatives. En conseqüència, la coordinació entre les entitats estudiades és un factor a tenir present per explicar la difusió de les dinàmiques d'innovació social.

De manera coherent amb la mida de les ciutats estudiades, la fragmentació de les relacions socials es mostra com a més acusada en el context català que en el basc. Considerant les dades recollides en aquesta recerca, a Barcelona les entitats analitzades declaren negociar d'una

Conclusions

manera més individualitzada respecte de les basques que tendeixen a un ús més normalitzat de les xarxes de representació i d'agregació d'interessos. En aquest sentit, la recerca ha plantejat que la relació entre el teixit associatiu i l'administració pública és més compacte i coordinada en el context basc que en el català. Mentre que en el cas català s'observen característiques pròpies d'un esquema fragmentat en la negociació entre la societat civil i l'administració pública, amb escissions clares dins del sector social i un cert distanciament entre entitats promotores de dinàmiques d'innovació social i administracions públiques, el context basc té certa cultura de comunicació permanent entre actors i articulació política de les dinàmiques socialment creatives a través de les organitzacions presents a les institucions públiques.

Aquesta diferència en la coordinació del teixit associatiu s'observa de manera clara en la caracterització dels actors socials que lideren la difusió de l'economia solidària a Barcelona i Bilbao. Mentre que a Barcelona les entitats de foment de l'economia solidària son liderades per un sector molt concret del moviment cooperativista compromès amb la transformació social, a Bilbao el foment de l'economia solidària és encapçalat per una coalició d'entitats vinculades al cristianisme de base i al tractament de les dinàmiques d'exclusió a l'àmbit urbà. Aquests dos tipus d'actors, malgrat que comparteixen moltes afinitats i una interlocució organitzativa entre ells, impliquen diferents maneres d'entendre la interlocució política amb les administracions públiques.

8.2.1- La dependència del finançament públic i el paper crític de la societat civil.

En un context de davallada del finançament públic via subvenció totes les entitats de la societat civil es troben amb la necessitat de diversificar les fonts d'ingressos. En aquesta qüestió la capacitat dels actors que lideren les entitats de la societat civil per a moure's en un marc de governança multinivell buscant aliances de diverses administracions, i fent ús de les pròpies xarxes socials d'influència és crucial (Granoveter, 1973), com també ho és la capacitat de les entitats mateixes per generar ingressos de la pròpia activitat.

Sobre el primer aspecte aquesta recerca ha posat atenció que les dinàmiques d'innovació social estan vinculades amb el contacte entre actors socials a tots els nivells. Sense entrar en l'anàlisi del capital social dels actors que lideren les entitats analitzades la present recerca ha destacat el fet que la seva relació amb les administracions públiques, i els actors que representen a aquestes, és important.

De manera més directa, analitzant la supervivència financera de les entitats objecte d'estudi

Conclusions

s'han observat diferències clau entre entitats en funció de la seva orientació. L'especificitat final marca diferències clares entre entitats que per la seva orientació són capaces d'oferir serveis i recursos de forma mercantil (les entitats orientades a la dinamització sociocultural o les empreses d'inserció, per exemple), i d'altres que per la seva orientació específicament vinculada amb el treball amb grups i persones en situació o risc d'exclusió depenen del finançament proporcionat per tercers, ja siguin administracions o organismes públics, o entitats privades actuant com a mecenes (és el cas de les entitats orientades a la formació per a la inserció sociolaboral o les entitats orientades a la defensa dels drets de ciutadania per a persones migrades).

De cara a enfocar amb detall el paper de les relacions amb les administracions públiques i els respectius sistemes de benestar local, la present recerca ha aprofundit en la definició d'una tipologia d'entitats socialment creatives segons el pes del finançament públic amb el que compten. En el primer apartat del capítol 6 s'han presentat tres tipus d'entitats: amb total dependència del finançament públic, amb un model mixte que inclou la generació de recursos mitjançant la comercialització de serveis, i amb autonomia financera. En aquest sentit una observació rellevant és que fins i tot entre les entitats que assoleixen no dependre de les subvencions ni els convenis amb les administracions públiques, la despesa pública en serveis i recursos de benestar té una importància clau pel seu funcionament.

L'aportació original de la recerca en aquest aspecte ha estat ressaltar que **la relació entre les entitats analitzades i el finançament públic no implica necessàriament la pèrdua d'una postura crítica per part d'aquestes respecte de les polítiques públiques, ni la inhibició del seu potencial en la mobilització ciutadana**. S'ha documentat que les entitats analitzades duen a terme una tasca de control i denúncia de les mateixes administracions de qui depenen financerament. Això posa en relleu que la crítica de les entitats analitzades respecte de les administracions públiques i les polítiques que duen a terme és subjecte a la manera com el sistema de benestar local assumeix els drets de ciutadania en els àmbits d'innovació social als que cada una de les entitats fa referència. La dependència financera de les administracions no significa la inhibició del seu potencial crític. L'estratègia organitzativa de les entitats analitzades, ja sigui més propera a les entitats del tercer sector, en tant que prestadores de serveis i recursos de benestar, o més propera als moviments socials, en tant que iniciatives de sensibilització i denúncia de l'estructura de desigualtats i les dinàmiques d'innovació social possibles, està condicionada per la manera que els sistemes de benestar local tracten els drets de ciutadania. Aquesta observació, que la present recerca documenta de manera original en la comparativa d'entitats orientades a objectius similars en contextos diferents, subratlla el que Offe anomena com a 'desdiferenciació' (Offe, 1988: 178). Els moviments socials estan sempre

relacionats amb un context polític amb el que entren en contacte a partir d'entitats com les estudiades en aquesta recerca.

La investigació s'inclou en una línia de recerca que proposa un gir en el debat sobre la delimitació de les iniciatives de transformació social promogudes per la societat civil més enllà de la dicotomia entre la perspectiva anglosaxona del 'non-profit sector' i la llatina sobre 'l'economia social'. L'anàlisi de la innovació social, des d'una perspectiva transdisciplinària, planteja l'interès per l'estudi del vincle entre els processos d'aprenentatge social i l'acció col·lectiva. En aquest sentit, l'estudi de les dinàmiques d'innovació social promogudes per la societat civil va més enllà de la delimitació del tercer sector, en tant que les entitats que presten serveis i recursos de benestar promovent l'aprenentatge social de processos d'inclusió, i para atenció també a l'acció col·lectiva per la transformació política promoguda pels moviments socials.

8.3- Els mecanismes de la innovació social promoguda per la ciutadania.

Per explicar la producció d'innovació social per part de la societat civil la recerca s'ha orientat a l'anàlisi de l'impacte en la governança urbana de la mostra d'entitats objecte d'estudi. Aquesta anàlisi, seguint la hipòtesi principal de la recerca, s'ha estructurat en tres línies: l'impacte assolit a través de la participació associativa en processos consultius, l'impacte en la conceptualització de problemàtiques i possibles solucions, i l'impacte directe en la definició de canvis en les polítiques públiques (Pradel et al., 2012).

Com a principal troballa de la investigació es destaca que **sí bé les entitats analitzades participen en la governança urbana procurant la transformació dels mecanismes de presa de decisions i articulen propostes de millora de les polítiques públiques, el seu impacte principal és quan estableixen dinàmiques contra-hegemòniques que adquireixen poder a l'esfera pública.** Aquesta observació, que havia estat anticipada per investigacions anteriors (Garcia, 2006; Moulaert et al., 2007a; Pradel et al., 2012), es complementa de manera original en aquesta recerca amb la identificació de com es valora la producció de transformació social per part de les entitats analitzades en els diferents camps d'innovació estudiats. L'aportació específica de la recerca és l'aclariment que el mecanisme pel qual les entitats analitzades valoren la pròpia participació en la governança urbana és l'aportació que fan en promocionar les dinàmiques d'innovació social a l'esfera pública i en difondre les pràctiques que desenvolupen entre la ciutadania. És a partir de la influència a l'esfera pública, o sigui de la penetració dels

Conclusions

seus plantejaments entre la ciutadania, que consideren que assoleixen cert impacte en les polítiques públiques desenvolupades per les administracions. Com a integrants de moviments socials més amplis, i considerant la importància del treball en xarxa entre entitats socialment creatives, les entitats analitzades entenen que aporten a la transformació social en la mesura que les dinàmiques que promouen són visibles i adoptades com a solucions possibles per la resta de la ciutadania. En la mesura que les problemàtiques que diagnostiquen i els conflictes que denuncien son assumits per la ciutadania i en conseqüència entren en l'agenda política es produeix la influència transformadora d'aquestes entitats en la governança urbana. La manera com es produeix aquesta influència no és però un procés que les entitats puguin dominar, ni esdevé una seqüència de causalitat directa fàcilment demostrable, ni es limita només a l'àmbit local o urbà.

Les diferents àrees d'innovació en les que s'analitza l'impacte de la societat civil mostren patrons particulars en la manera com les entitats objecte d'estudi incideixen a l'esfera pública. Les entitats orientades al foment de la inserció sociolaboral (Fundació Futur, Fundació Surt, Federación Sartu, Goiztiri, Kooperera) aparentment no centren la seva activitat en la sensibilització ciutadana, ni en la denúncia de situacions d'injustícia, però ambdós qüestions tenen un paper molt important en l'estratègia que segueixen per promoure processos d'inclusió social. La seva manera d'influir a la governança urbana s'articula a través dels processos d'inclusió social que desenvolupen a les comunitats on s'ubiquen les persones en risc o situació d'exclusió social amb les que treballen. Són entitats que a través del treball amb persones i grups en situació o risc d'exclusió promouen canvis en les actituds i les percepcions de les comunitats amb les que entren en contacte. En la seva pràctica quotidiana fomenten la millora constant dels processos d'inclusió així com incideixen en la visibilitat de les dinàmiques d'exclusió i la identificació dels canvis constants en els perfils de persones que les pateixen.

Les entitats orientades al foment de l'economia solidària (REAS, XES) tenen com a objectiu específic la voluntat de promoure la visibilitat a l'esfera pública de les opcions de consum que ofereix l'economia alternativa. Busquen la influència entre la ciutadania desenvolupant una tasca de sensibilització i divulgació d'estratègies socialment creatives. Representen la presa de consciència per part de l'associacionisme socialment transformador de que és necessari el treball en xarxa per a la promoció de canvis en la manera d'entendre l'activitat econòmica amb uns valors concrets de justícia econòmica, social i ambiental. Les cooperatives de crèdit que desenvolupen projectes de banca ètica (FIARE, COOP 57) es recolzen específicament en un creixement en xarxa que dona molta importància a la consciència ciutadana, el desenvolupament local i l'auto-organització de la societat civil. En el canvi de mentalitat ciutadana que acompanya la difusió i el suport creixent que reben aquest tipus d'estratègies

Conclusions

d'innovació, hi intervé de manera directa la capacitat per donar visibilitat a l'existència d'alternatives al sistema financer que ha provocat situacions indesitjables com la crisi econòmica o la guerra.

Les entitats orientades a la defensa dels drets de les persones immigrades es defineixen a sí mateixes primer de tot com a entitats de sensibilització i denúncia. Tant SOS Racisme, com les altres entitats analitzades en aquesta àrea d'innovació (Harresiak Apurtuz, Xarxa 9 Barris Acull) donen molta importància a la construcció de discurs i al control per part de la societat civil de les narratives presents a l'esfera pública, exercint en tant que entitats d'advocacia en casos conflictius. Al llarg de la recerca s'ha mostrat que la seva postura com a lobby polític pot variar d'un règim de benestar a l'altre, però que coincideixen en la identificació que les dinàmiques de canvi social que poden promoure estan íntimament vinculades amb la sensibilització ciutadana. És per això que aquest tipus d'entitats fomenten de manera constant el debat així com les activitats vinculades amb la reflexió ciutadana i la sensibilització. De les entitats estudiades en aquesta recerca són les que donen més importància a les eines de comunicació amb les que compten i són, per exemple, les que han desenvolupat de manera més conscient la presència en xarxes socials.

Les entitats que promouen la dinamització sociocultural (Ateneu Popular de 9 Barris, Gazteleku, Asociación Tendel, Kafé Antzokia) influeixen en les pràctiques de governança del seu entorn més directe promovent la cultura com a eina de transformació social i desenvolupament local. Promouen el vincle entre la cultura, la convivència i la justícia social a nivell local. Es pot dir que són entitats que identifiquen clarament la innovació social com un fenomen relacional i comunitari. Fomenten la cooperació ciutadana, promovent dinàmiques d'innovació social des d'una perspectiva col·lectiva que dona molta importància a la idea de veïnatge i que compta amb una projecció solidària que també té una component universal.

Finalment, entre les entitats analitzades, les entitats en defensa del dret a l'habitatge (Sostre Cívic, V de Vivienda), assoleixen la influència a l'esfera pública a base de fer èmfasi en la diagnosi de les problemàtiques del sector. En aquest sentit, malgrat que sovint es mantenen molt allunyades de la negociació amb les administracions, han jugat un paper clau en la detecció de determinats fenòmens que després han estat institucionalment assumits com a problemàtiques socials i han entrat a l'agenda política (mobbing immobiliari, violència urbanística), així com han estat claus també visualitzant possibles solucions (com els règims de tinença compartida, l'habitatge social o el lloguer forçós).

Les dades aportades per la present recerca pel que fa a la participació de les entitats objecte d'estudi en processos consultius orientats a la definició de polítiques públiques, així com les

Conclusions

dades recollides pel que fa a la institucionalització de projectes i programes promoguts per aquestes, no indiquen que els mecanismes consultius, o l'impacte directe en les polítiques públiques, siguin canals a partir dels quals totes les entitats en qüestió puguin impactar en la governança urbana. Hi ha moltes diferències en aquests aspectes en funció de l'àrea d'innovació o si les entitats analitzades es troben més properes a les entitats prestadores de serveis o als moviments socials.

La participació en processos consultius és un mecanisme que compta sobretot en el cas de les entitats que expressament tenen la missió d'articular la participació associativa davant les administracions, com són les xarxes orientades al foment de l'economia solidària (REAS, XES), o les entitats que adopten el rol d'exercir l'advocacia dels drets dels més vulnerables davant les institucions públiques, com són les de defensa dels drets de les persones immigrades (SOS Racisme, Harresiak Apurtuz). En aquesta qüestió la recerca ha servit per exposar que **per part de les entitats objecte d'estudi es produeix una participació selectiva en els processos consultius promoguts per l'administració**. Aquesta es duu a terme comptant sempre amb les limitacions i dificultats que els processos de participació porten associats. Les principals dificultats associades amb els processos consultius vinculats a les polítiques públiques s'han observat tant des de la perspectiva dels responsables de les entitats analitzades com des de la perspectiva dels representants de l'administració pública que els promouen.

Una qüestió important a ressaltar pel que fa als processos consultius és que **la negociació entre entitats i administracions públiques respecte de les dinàmiques d'innovació segueix un esquema segmentat que fragmenta el debat en àmbits temàtics aïllant a les entitats socialment creatives en compartiments estancs**. Això implica, per exemple, que les entitats orientades a la defensa dels drets de les persones migrants participin en la definició de polítiques d'acollida però no puguin incidir en d'altres aspectes clau per elles com pot ser l'estrangeria. També resulta en situacions com que les entitats orientades al foment de l'economia solidària tinguin una influència en la definició d'actuacions polítiques per divulgar el sector però no incideixin en la presa de decisions sobre política econòmica per part de les administracions. En ambdós casos les decisions sobre el canvi de polítiques tenen lloc a un nivell de governança superior al local, cosa que dificulta encara més l'impacte de la tasca desenvolupada per les entitats.

Després de l'anàlisi de l'impacte directe en les polítiques públiques per part de les entitats estudiades, es pot afirmar que **la institucionalització directa de projectes promoguts per les entitats objecte d'estudi es limita a la provisió de recursos i serveis de benestar i no implica l'atenció a les dinàmiques de poder que generen exclusió**. Això vol dir que les

Conclusions

entitats que actuen com a providores de serveis i recursos de benestar (principalment les orientades a la inserció sociolaboral, al foment dels drets de ciutadania per als immigrants, o la dinamització socicultural) poden aspirar a la consolidació en tant que programes públics de les accions que desenvolupen en l'àrea de l'aprovisionament de serveis i recursos locals, o en l'apoderament de persones i grups subjectes a dinàmiques d'exclusió, però que difícilment poden participar de manera directa en la promoció de mesures que afectin a les relacions de poder generadores de l'exclusió que es donen a les diferents escales territorials.

Recapitulant, com a principal conclusió de la recerca, cal destacar que **l'impacte conceptual a l'esfera pública es rebel·la com el més genuí dels impactes que volen exercir les entitats estudiades, i el que les identifica de manera més clara en tant que entitats ciutadanes que participen de la governança urbana amb una clara orientació a la innovació social.** En aquest aspecte la recerca ha destacat que la influència dels sistemes de benestar local en la manera com les entitats estudiades promouen dinàmiques d'innovació a l'esfera pública i articulen lògiques ciutadanes contra-hegemòniques es manifesta, entre d'altres coses, en la visibilitat que les administracions públiques (especialment les locals, però també les regionals o autonòmiques) són capaces de promoure per a les entitats socialment creatives. El compromís de l'administració pública pel que fa a la promoció de la visibilitat de les entitats socialment creatives facilita la difusió de les dinàmiques d'innovació social.

Sobretot en el cas d'aquelles entitats que es dediquen a l'aplicació de les polítiques de benestar, la incorporació de criteris relacionals en els processos d'activació de persones en situació o risc d'exclusió social va lligada al desenvolupament dels processos d'inclusió social a nivell metodològic i la reflexió estratègica sobre la seva optimització. En aquest aspecte esdevé decisiva la preocupació de les entitats socialment creatives per el treball en xarxa amb d'altres entitats socialment creatives. Una qüestió a tenir en compte en el desenvolupament de futures propostes d'investigació que planteja que **la innovació social, a més de tractar la difusió a l'esfera pública i el suggeriment a les administracions públiques de respostes als processos d'exclusió i les dinàmiques de poder que els provoquen en un esquema vertical, implica també una visió horitzontal de la governança urbana i el treball en xarxa entre entitats socialment creatives.**

8.4- Línies de recerca i interrogants de futur

L'estudi de la institucionalització de les propostes de transformació social promogudes per la societat civil implica la consideració de com les pràctiques de ciutadania perviuen convertint-se

Conclusions

en drets territorialitzats (Martinelli, 2012). En l'estudi d'aquest procés d'institucionalització s'ha presentat que els àmbits de la política social als que les entitats socialment creatives orienten la seva activitat condiciona la casuística a partir de la qual arriben a promoure les seves estratègies en la governança i a impactar en les polítiques públiques. La consideració de que les propostes d'innovació social promogudes per la ciutadania responen a una diversitat de formes, finalitats i per tant també processos d'institucionalització particulars suposa un repte per a l'anàlisi sistemàtica. Les dinàmiques d'innovació social, malgrat que es puguin identificar per característiques comunes, com ha provat de fer aquesta recerca des d'un inici, responen a lògiques vinculades a la variable territorial i institucional en la que s'ubiquen, així com també a la dinàmica concreta d'exclusió social que procuren subvertir. És per això que en un context de fragmentació de les dinàmiques d'exclusió social cal distingir d'altres camps temàtics en els que es manifesten estratègies socialment creatives, promogudes tant per les institucions públiques com per la societat civil organitzada. En aquesta recerca s'han considerat cinc camps existencials que s'han valorat com a especialment rellevants pel que fa a les titularitats que conformen la plena ciutadania des de la perspectiva dels estudis urbans (inserció sociolaboral, economia solidària, drets de ciutadania política, dinamització cultural i defensa del dret a l'habitatge). Una línia de recerca futura podria però **incorporar noves àrees en les quals identificar entitats socialment creatives als àmbits estudiats pel model d'anàlisi d'aquesta recerca**. Per exemple, la identificació d'entitats socialment creatives en l'àmbit de l'exclusió per raons de gènere, o d'entitats socialment creatives en l'àmbit del treball per la inclusió social amb la infància han estat apuntades però no comparades sistemàticament.

Com s'ha observat entre les administracions públiques la promoció de transformacions en la manera de tractar les dinàmiques d'exclusió social tant pot seguir l'esquema *bottom-up*, de baix cap a dalt, com l'esquema *top-down*, de dalt cap a baix. La idea de concebre la innovació en la governança com un procés bidireccional (*bottom-linked*) (Leubolt et al., 2009; Novy et al. 2012; Pradel et al., 2012) destaca l'interès de seguir estudiant **com les polítiques públiques fomenten i integren les estratègies socialment creatives promogudes per la ciutadania** en tant que línia de recerca de Futur i en relació a d'altres tipus de sistemes de benestar local. En aquesta línia, l'estudi detallat de com els tècnics de les administracions públiques, però també els representants dels partits polític, o d'altres actors socials com el sector privat, integren propostes com la banca ètica, per exemple, té un interès especial de cara a ressaltar els impediments i els possibles acceleradors amb els que compten les dinàmiques d'innovació social. La connectivitat entre l'associacionisme socialment transformador i l'administració pública compta amb un element mediador, que en aquesta recerca no ha estat prou analitzat amb detall, com són els partits polítics, i també es pot veure afavorit per altres tipus d'actors

Conclusions

com és el sector privat.

Pel que fa al debat teòric sobre la relació entre innovació institucional i dinamisme de l'associacionisme socialment transformador, aquesta recerca insisteix en que si la necessitat d'una governança participada amb la societat civil pot ser teòricament desvinculada de les polítiques de benestar, com una necessitat de la nova gestió pública derivada de les tendències globals en l'economia urbana; la innovació social, entesa com la provisió de recursos i serveis a població necessitada i la transformació de les relacions de poder que sostenen les dinàmiques d'exclusió social, té una vinculació directa amb el desenvolupament de polítiques socials robustes i el tipus d'assentament dels règims de benestar local. Aquesta afirmació planteja com a repte per a la recerca Futura, la necessitat d'**avaluar l'evolució de les entitats promogudes per la societat civil organitzada sense ànim de lucre en un context de decreixement de la despesa pública**. Com s'ha procurat explicar, l'aparició i el desenvolupament de les entitats ciutadanes orientades a promoure dinàmiques d'innovació social va relacionada històricament amb el desplegament de l'estat del benestar. En conseqüència l'observació de com evoluciona aquest sector social que té un pes específic a nivell econòmic, en un context de retirada de les polítiques socials de benestar té un interès considerable. Des d'una perspectiva longitudinal, l'estudi de l'evolució del sector no lucratiu a partir de 2008, respecte la resta d'activitats econòmiques, en els països afectats per la crisi del deute té un interès considerable.

Una altra qüestió és el treball en xarxa socialment creatiu i el seu efecte en l'esfera pública. En aquest aspecte, **la manera com les entitats ciutadanes s'organitzen en xarxa en la gestió i desenvolupament de béns i serveis de propietat col·lectiva** té interès per aprofundir en com les xarxes socialment creatives institucionalitzen pràctiques de ciutadania que contraresten els efectes de la crisi econòmica. La manera com les entitats analitzades en aquesta recerca promouen, per exemple, l'intercanvi de serveis i recursos de manera no monetària és un tema que esdevindrà cada cop de més interès en un context d'unes finances públiques depauperades i d'una recessió econòmica severa com el que s'està donant a Europa. En aquest sentit, la manera com la ciutadania activa i organitzada protegeix la propietat col·lectiva de determinats recursos i serveis pot orientar de manera molt clara la recerca sobre innovació social en un futur immediat.

Entenent la innovació social en la governança com una qüestió que també fa referència a la comunicació i la coordinació en xarxa entre actors socials, la coordinació d'agents socialment transformadors esdevé un tema on la recerca sobre innovació social té molt camp per recórrer. És important l'estudi de les persones, i les relacions socials entre les persones, que esdevenen actors socials i promouen les dinàmiques d'innovació social, ja sigui des del si d'entitats

Conclusions

ciutadanes com les investigades en aquesta recerca, com des del si de les administracions públiques que també tenen un paper clau en els processos de canvi social. L'**aprofundiment en les formes de col·laboració entre agents socialment creatius a tots els nivells** és un àmbit a considerar i que s'ha d'estudiar en relació als processos de comunicació social que desenvolupa tant l'associacionisme socialment transformador com l'administració pública. Com destaca Moulaert (2000), només a partir del que són àmplies aliances, entre tot tipus d'agents polítics, socials i econòmics, és possible pensar en el desenvolupament de territoris inclusius, socialment responsables i innovadors.

BIBLIOGRAFIA

Els documents governamentals citats al text sobretot al llarg del capítol 4, textos oficials referents a figures de planejament estratègic de les respectives administracions públiques analitzades, són accessibles via electrònica i es presenten a l'apartat d'hipervincles que segueix aquesta bibliografia.

BIBLIOGRAFIA

- Abers, R. N. (2000). *Investing Local Democracy. Grassroots Politics in Brazil*. Colorado: Lynne Rienne.
- Abrahamson, P. (2005). Coping with Urban Poverty: Changing Citizenship in Europe? *International Journal of Urban and Regional Research*, 29(3), 608-621.
- Álvarez-Mora, A. (1999). Bilbao, la definición de una 'imagen de marca' como reclamo competitivo. Crónica de un proceso iniciado. *Ciudades*, 5, 151-178.
- Anderseen, H. T., & Van Kempen, R. (2001). *Governing European Cities: Social fragmentation, social exclusion, and urban governance*. Aldershot: Ashgate.
- Andersen, J., Delica, K., & Frandsen, M. (2012). From 'book container' to community centre – bottom linked innovation of public services supporting community empowerment In F. Moulaert, MacCallum, D., Mehmood, A., and Hamdouch, A. (Ed.), *Social innovation: Collective action, Social learning and Transdisciplinary research* (pp. 173-186). London: SAGE.
- Andreotti, A. (2006). Coping strategies in a wealthy city of northern Italy. *International Journal of Urban and Regional Research*, 30(2), 328-345.
- Andreotti, A., Mingione, E., & Polizzi, E. (2012). Local Welfare Systems: A Challenge for Social Cohesion. *Urban Studies*, XX(XX), XXX.
- Andreu, M. (2008). Moviments socials i crítica al 'model Barcelona' de l'esperança democràtica de 1979 al miratge olímpic de 1992 i la impostura cultural del 2004., *X Coloquio Internacional de Geocrítica*. Barcelona: Universitat de Barcelona.
- Arnaiz, E. (2003). Movimientos sociales urbanos en Bilbao la Vieja. *Zainak*, 24, 691-706.
- Atkinson, A. B. (2002). *Social indicators: The EU and social inclusion*. Oxford: Oxford University Press.
- Avritzer, L. (2002). *Democracy and the public space in Latin America*. Princeton: Princeton University Press.
- Avritzer, L. (2006). New public spheres in Brazil: local democracy and deliberative politics. *International Journal of Urban and Regional Research*, 30(3), 623-637.
- Ayllón, S., Mercader, M., & Ramos, X. (2007). Caracterización de la privación y la pobreza en Catalunya. *Revista de Economía Aplicada*, 44, 137-175.
- Bache, I., & Flinders, M. (eds.). (2004). *Multi-level Governance*. Oxford: Oxford University Press.
- Bache, I., & Chapman, R. (2008). Democracy through Multilevel Governance? The implementation of the Structural Funds in South Yorkshire. *Governance*, 21(3), 397-418.
- Baiocchi, G. (2005). *Militants and citizens: the politics of participatory democracy in Porto Alegre*. Palo Alto, CA: Stanford University Press.
- Bauböck, R. (2003). Reinventing Urban Citizenship. *Citizenship studies*, 7(2), 137-158.
- Beaumont, J., & Loopmans, M. (2008). Towards radicalized communicative rationality: resident involvement and urban democracy in Rotterdam. *International Journal of Urban and Regional Research*, 32(1), 95-113.
- Beaumont, J., & Nichols, W. (2008). Plural Governance, Participation and Democracy in Cities (Symposium). *International Journal of Urban and Regional Research*, 32(1), 87-94.
- Bifulco, L., & Centemeri, L. (2008). Governance and Participation in Local Welfare: The Case of the Italian Piani di Zona. *Social Policy and Administration*, 42(3), 211-227.

BIBLIOGRAFIA

- Blakeley, G. (2010). Governing Ourselves: Citizen Participation and Governance in Barcelona and Manchester. *International Journal of Urban and Regional Research*, 34(1), 130-145.
- Blanco, I. (2005). Políticas Urbanas de Inclusión Socio-Espacial. La Experiencia de Barcelona. , *X Congreso Internacional del CLAD sobre Reforma del Estado y de la Administración Pública*. Santiago de Chile: Biblioteca Virtual TOP.
- Blanco, I., & Gomà, R. (2003). Gobiernos locales y redes participativas: retos e innovaciones. *Revista del CLAD Reforma y Democracia*, 26.
- Blatter, J. K. (2004). From 'spaces of place' to 'spaces of flows'? Territorial and functional governance in cross-border regions in Europe and North America. *International Journal of Urban and Regional Research*, 28 (3), 530-548.
- Blatter, J. K. (2006). Geographic Scale and Functional Scope in Metropolitan Governance Reform: Theory and Evidence from Germany. *Journal of Urban Affairs*, 28(2), 121-150.
- Bohigas, O. (1985). *Reconstrucció de Barcelona*. Barcelona: Edicions 62.
- Boixader, J. (2005). La acción colectiva de los agentes urbanos en la transformación de Barcelona. Aproximación al distrito 22@ Barcelona. . *Scripta Nova. Revista Electrónica de Geografía y Ciencias Sociales*, IX - 194(80).
- Borja, J. (1973a). Elementos teóricos para el análisis de los movimientos reivindicativos urbanos. *Cuadernos de Arquitectura y Urbanismo*, 94, 57-61.
- Borja, J. (1973b). *Movimientos sociales urbanos*. Buenos Aires: Siap.
- Borja, J., & Muixí, Z. (eds.). (2004). *Urbanismo en el siglo XXI: Una visión crítica*. Bilbao, Madrid, Valencia, Barcelona. . Barcelona: Edicions UPC, ETSAB (Arquitext).
- Bourdieu, P. (1986). The forms of capital. In J. Richardson (Ed.), *Handbook of Theory and Research for the Sociology of Education* (pp. 241-258). New York: Greenwood.
- Brenner, N. (1999). Beyond state-centrism? Space, territoriality, and geographical scale in globalization studies *Theory and Society* 28(1), 38-78.
- Brenner, N. (2003). La formación de la ciudad global y el re-escalamiento del espacio del Estado en la Europa occidental postfordista. *Revista Eure*, , XXIX(86).
- Brenner, N. (2004). *New State Spaces. Urban Governance and the Rescaling of Statehood*. Oxford: Oxford University Press.
- Brenner, N. (2004). Urban governance and the production of new state spaces in western Europe 1960-2000. *Review of International Political Economy*, 11(3), 447-488.
- Brugué, Q., Gomà, R., Subirats, J. (2002). De la pobreza a la exclusión social. *Revista Internacional de Sociología RIS*, 33(sep-dic.), 7-45.
- Buck, N., Gordon, I., Harding, A., & Turok, I. (2005). *Changing cities: rethinking urban competitiveness cohesion and governance* New York: Palgrave MacMillan.
- Camargo, S. (2009). *La crítica al modelo de ciudad competitiva: Movimientos Urbanos por la Vivienda*. Tesina de Maestría. Departament de Teoria Sociològica. Universitat de Barcelona.
- Capel, H. (2005). *El modelo Barcelona: Un examen crítico*. Barcelona: Ediciones del Serbal.
- Casellas, A. (2007). Gobernabilidad, participación ciudadana y crecimiento económico: adaptaciones locales a estrategias globales. *Scripta Nova. Revista Electrónica de Geografía y Ciencias Sociales*, XI(243).
- Castel, R. (1991). De l'indigence à l'exclusion: la désaffiliation. In J. Donzelot (Ed.), *Face à l'exclusion* (pp. 137-168). Paris: Esprit.

BIBLIOGRAFIA

- Castel, R. (1995). *Les metamorphoses de la question sociale*. Paris: Gallimard.
- Castells, M. (1983). *The city and the grassroots. A cross-cultural theory of Urban Social Movements*.
- Castells, M. (2001). La sociologia urbana en el siglo XXI. In I. Susser (Ed.), *La sociologia urbana de Manuel Castells*. Madrid: Alianza Editorial.
- Cenicacelaya, J. (2004). Bilbao y la urgencia de un urbanismo sostenible. In J. Borja, Z. Muixí (Ed.), *Urbanismo en el siglo XXI: Bilbao, Madrid, Valencia, Barcelona*. Barcelona: Edicions UPC.
- Clarós, S. (2007). De la ciutat dels prodigis a la Barcelona social. Una visió de la política municipal de les darreres dècades des del nord-est de la ciutat. *Revista Bibliogràfica de Geografia y Ciencias Sociales. Serie documental Geo Crítica.*, XII(751).
- Cohen, J. L. (1985). Strategy or Identity: New Theoretical Paradigms and Contemporary Social Movements. *Social Research*, 52(4), 663-716.
- Cohen, J. L., Arato, A. . (1992). *Civil society and political theory*. Cambridge: MIT Pres.
- Cohen, J., & J. Rogers. (1995). Secondary associations and democratic governance. *Politics and Society*, 20(4), 393-472.
- Coleman, J. S. (1988). Social Capital and the creation of human capital. *American Journal of Sociology*, 94(Supplement), S95-S120.
- Cordero, J. M., & Murillo, I. P. . (2008). La participación de los municipios en los ingresos de las Comunidades Autónomas. *Presupuesto y Gasto Público*, 53(2008), 39-63.
- Chaves, R. (1999). La economía social como enfoque metodológico, como objeto de estudio y como disciplina científica. *CIRIEC-España, Revista de Economía Pública, Social y Cooperativa*, 33(Diciembre 1999), 115-139.
- Dalton, R. J., & Kuechler, M. (Eds.). (1990). *Challenging the Political Order. New Social and Political Movements in Western Democracies*. Oxford: Oxford University Press.
- Degen, M., García, M. (eds.). (2008). *La metaciudad: Barcelona. Transformación de una metropolis*. Barcelona: Anthropos.
- Delgado, M. (2007). *La ciudad mentirosa. Fraude y miseria del 'modelo Barcelona'*. Madrid: Los libros de la catarata.
- Del Vigo, J. (2001). Movimientos ciudadanos en Bilbao: Rekaldeberri, Otxarkoaga, S. Francisco. *Bidebarrieta*, X, 229-247.
- Desforges, L., R. Jones & M. Woods. (2005). New Geographies of Citizenship. *Citizenship studies*, 9(5), 439-451.
- Diamond, L. (1994). Repensar la Sociedad Civil. *Journal of Democracy*, 5(3), 4-17.
- Diamond, L. (1997). *Civil Society and the development of democracy*. Madrid: Instituto Juan March.
- DiGaetano, A., Strom, E. (2003). Comparative Urban Governance: An Integrated Approach. *Urban Affairs Review*, 38(3), 356-395.
- Domingo, M., M. R. Bonet. (1998). *Barcelona i els moviments socials urbans*. Barcelona: Fundació Jaume Bofill - Editorial Mediterrània.
- Duran Muñoz, R. (1995). La literatura sobre los nuevos movimientos sociales. Una revisión. *Revista de estudios políticos (Nueva época)*, 89, 369-401.
- Egido Sigüenza, J. A. (2001). Los movimientos urbanos: motor de cambio social en el Bilbao

BIBLIOGRAFIA

- metropolitano. *Bidebarrieta*, x, 249-263.
- Eguiraun, J. (2001). Movimientos ciudadanos en Bilbao: Rekaldeberri, Otxarkoaga, S. Francisco. *Bidebarrieta*, X, 229-247.
- Eizaguirre, S., Pradel M., Terrones A., Martinez, X., & García, M. (2012) Multi-level and social cohesion: bringing back conflict in citizenship practices, *Urban Studies*, xx, pp. Xx
- Esping-Andersen, G. (2002). *Social foundations of postindustrial economies*. Oxford: Blackwell.
- Esteban, M. (2000). *Bilbao, luces y sombras de titanio*. Bilbao: Servicio Editorial de la Universidad del País Vasco.
- Errasti, A. M., Heras, I., Bakaikoa, B., & Elgoibar, P. (2003). The internationalisation of cooperatives: The case of the Mondragón Cooperative Corporation. *Annals of Public and Cooperative Economics*, 74(4), 553-584.
- European Commission, (EC). (2001). European Commission: a White Paper.
- European Commission, (EC). (2003). Communication from the Commission to the Council, the European Parliament and the European Economic and Social Committee of 20 October 2003: Governance and development.
- Evers, A., & Laville, J.L (eds). (2004). *The third sector in Europe*. Cheltenham [etc.] Edward Elgar, cop.
- Federació d'Associacions de Veïns i Veïnes de Barcelona (FAVB). (2010). *Quaderns de Carrer 5. Maig 2010. 1970-2010. 40 anys d'acció veïnal*. Barcelona: Editorial Mediterrània.
- Feiock, R. C. (2009). Metropolitan Governance and Institutional Collective Action. *Urban Affairs Review*, 44(3), 356-377.
- Ferguson, A. (1989). *Assaig sobre la història de la societat civil*. Barcelona: Edicions 62.
- Forcadell, J. F. (2005). Democracia, cooperación y éxito: Implicaciones prácticas del caso de Mondragón. *Universia Business Review*(Segundo trimestre 2005), 54-67.
- Florida, R. (2002). *The Rise of the Creative Class*. New York: Basic Books.
- Font, J., & Blanco, I. . (2004). ¿Qué hay detrás de la oferta de participación?: El rol de los factores instrumentales e ideológicos en los mecanismos españoles de participación, *IX Congreso Internacional del CLAD sobre la Reforma del Estado y de la Administración Pública*. Madrid.
- Font, J., Blanco, I., Gomà, R., & Jarque, M. (2000). Mecanismos de participación ciudadana en la toma de decisiones locales: Una visión panorámica. *Concurso de Ensayos del CLAD "Administración Pública y Ciudadanía"*, Caracas, 2000.
- Fontan, J. M., Klein, J.L., & Tremblay, D-G. . (2008). Social Innovation at the Territorial Level: from Path Dependency to Path Building. In P. Drewe, Klein, J. -L. & E. Hulsbergen (eds.) (Ed.), *The challenge of social innovation in urban revitalisation*. Amsterdam: Techne Press.
- Forrest, R., & A. Kearns. (2001). Social Cohesion, Social Capital and the Neighbourhood. *Urban Studies*, 38(12), 2125 - 2143.
- Fraisse, L. (2012). From grassroots initiatives to local initiatives: potential and ambivalent effects on neighbourhood development in the age of globalisation. *Urban Studies*, XX(XX), XX.
- Fukuyama, F. (1999). Social capital and Civil Society. In T. I. o. P. Policy (Ed.), *IMF Conference on Second Generation Reforms*. George Mason University.

BIBLIOGRAFIA

- Fung, A. (2004). *Empowered participation reinventing urban democracy*. Princeton NJ: Princeton University Press.
- Fung, A., & Wright, E. O. (2003). *Deepening Democracy: Institutional Innovations in Empowered Participatory Governance*. London: Verso.
- Galafassi, G. (2006). Cuándo el árbol no deja ver el bosque. Neofuncionalismo y posmodernidad en los estudios sobre movimientos sociales. *Revista Theomai. Estudios sobre Sociedad, Naturaleza y Desarrollo*, 14(Segundo semestre), 37-58.
- Gamarra, G. (2005). Ciudad, poder, identidad. Bilbao: pasión y muerte de lo urbano. *Bifurcaciones. Revista de estudios culturales urbanos*, 2(Otoño 2005), 1-11.
- García, S. (1996). Cities and Citizenship (Special Issue) *International Journal of Urban and Regional Research* 20(1).
- García, M. (2006). Citizenship Practices and Urban Governance in European Cities. *Urban Studies*, 43(4), 745-765.
- García, M. (2008). Barcelona: ciudadanos y visitantes. In Degen, M., & García, M. (eds.), *La metaciudad: Barcelona. Transformación de una metropolis* (pp. 97-113). Rubí: Anthropos.
- García, M., & Judd, D. (2012). The Competitive City. In Mossberger, K. P. J., & Clarke, S. (eds), *The [Oxford] Handbook of Urban Politics*. NY. Oxford University Press.
- García, M., & Karakatzanis, N. (2006). Social Policy, Democracy and Citizenship in Southern Europe. In R. D. Gunther, N. (Ed.), *Democracy and the State in Southern Europe* (pp. 87-137). Oxford: Oxford University Press.
- García, M., & Kazepov, Y (2002). Why some people are more likely to be on social assistance than others? In C. Saraceno (Ed.), *Social assistance dynamics in Europe* (pp. 127-172). Bristol: Policy Press.
- García, M., Cardesa Salzmann, A., & Pradel, M. (2004). The European Employment Strategy: An Example of European Multi-level Governance. *The University of Sussex., Working Paper. N° 77*.
- Gaventa, J. (2006). *Triumph, Deficit or Contestation? Deepening the 'Deepening Democracy'*. Brighton: Institute of Development Studies, University of Sussex.
- Gbikpi, B., & J. R. Grote. (2002). From Democratic Government to Participatory Governance. In J. R. G. Grote, B. (eds) (Ed.), *Participatory Governance. Political and Societal Implications*. (pp. 17-34). Opladen: Leske & Budrich.
- Geddes, M., Bennington, J. (2001). *Social Exclusion and partnership in the European Union*. Londres, UK: Routledge.
- Gellner, E. (1995). The importance of Being Modular. In J. e. Hall (Ed.), *Civil Society. Theory, History, Comparison*. (pp. 32-55). Cambridge: Polity Press.
- Gellner, E. (1997). *Civil Society and the development of democracy*. Madrid: Instituto Juan March.
- Gerometta, J., Häussermann, H., & Longo, G. (2005). Social innovation and civil society in urban governance: Strategies for an inclusive city. *Urban Studies*, 42(11), 2007-2021.
- Ghezzi, S., & Mingione, E. (2007). Embeddedness, Path Dependency and Social Institutions. *Current Sociology*, 55(1), 11-23.
- Giersig, N. (2008). *Multilevel Urban Governance and the 'European City'. Discussing Metropolitan Reforms in Stockholm and Helsinki*. Wiesbaden: VS Verlag für Sozialwissenschaften / GWV Fachverlage GmbH.

BIBLIOGRAFIA

- Giner, S. (2008). El Destino de la Sociedad Civil. *Revista Española del Tercer Sector*, 10(septiembre-diciembre 2008), 17-49.
- Glenn, J. K. (2001). *Framing Democracy: Civil society and Civic Movements in Eastern Europe*. Stanford, California: Stanford University Press.
- Gomez, A. (2004). *Capitalización del desempleo, empresas de economía social, un camino hacia la inclusión social*. Universitat de Barcelona, Barcelona.
- González, S. (2005). The politics of the economic crisis and restructuring in the Basque Country and Sapain during the 1980s. *Space and Polity*, 9(2), 93-112.
- González, S. (2006). Scalar Narratives in Bilbao: A Cultural Politics of Scales Approach to the Study of Urban Policy. *International Journal of Urban and Regional Research*, 30(4), 836-857.
- González, S. (2007). Escalant la jerarquia urbana: noves formes de governança neoliberal a Europa. *UOC papers*, 5.
- González, S., & Healey, P. (2005). A Sociological institutionalist approach to the study of innovation in governance capacity. *Urban Studies*, 42(11), 2055-2069.
- Granovetter, M. (1973). The Strength of the Weak Ties. *American Journal of Sociology*, 78(6), 1360-1380.
- Hall, J. (ed). (1995). *Civil Society. Theory, History, Comparison*. Cambridge: Polity Press.
- Harding, A. (1997). Urban regimes in a Europe of the cities? *European Urban and Regional Studies*, 4, 291-314.
- Harding, A. (2005). Governance and Socio-Economic Change in Cities'. In N. G. e. Buck (Ed.), *Changing cities: Rethinking Urban Competitiveness, Cohesion and Governance*. New York: Palgrave MacMillan.
- Harloe, M. (2001). Social Justice and the City: The New 'Liberal Formulation' *International Journal of Urban and Regional Research*, 25(4), 889-897.
- Hays, R. A. (2007). Community activists' perceptions of citizenship roles in a urban community: A case of study of attitudes that affect community engagement. *Journal of Urban Affairs*, 29(4).
- Hendriks, C. N. (2009). The Democratic Soup: Mixed Meanings of Political Representations in Governance Networks. *Governance*, 22(4), 689-715.
- Holston, J., & Appadurai, A. (1999). Introduction: Cities and Citizenship. In J. Holston (Ed.), *Cities and Citizenship*. Durham & London: Duke University Press.
- Huertas, J. M. (1997). El moviment ciutadà a Barcelona i l'aparició del Pla General Metropolità. *Papers. Regió Metropolitana de Barcelona*, 28(noviembre 1997), 63-68.
- Huertas, J. M. (2007). Història del primer negoci de la ciutat. *La veu del Carrer*, 100(gener - febrer de 2007), 42-43.
- Ibarra, J. L. (1979). Conflictividad Urbana. Movimiento Asociativo Vecinal en el Área Metropolitana de Bilbao. Elementos dinamizadores. *Común*, 2.
- Inglehart, R. (1977). *The Silent Revolution: Changing Values and Political Styles among Western Publics*. Princeton, N. J.: Princeton University Press.
- Inglehart, R. (1990). Values, ideology and cognitive mobilization in new social movements. In R. J. K. Dalton, M. (Eds.) (Ed.), *Challenging the Political Order. New Social and Political Movements in Western Democracies*. Oxford: Oxford University Press.
- Ipsen, D. (2005). The socio-spatial conditions of the Open city: a theoretical sketch.

BIBLIOGRAFIA

- International Journal of Urban and Regional Research*, 29(3), 644-653.
- Issin, F. (2000). *Democracy, Citizenship and the Global City*. London: Routledge.
- Issin, F. (2002). *Being political: Genealogies of Citizenship*. Minneapolis: University of Minnesota Press.
- Issin, F., & Turner, B. (2007). Investigating Citizenship: An Agenda for Citizenship Studies. *Citizenship studies*, 11(1), 5-17.
- Jerez, A. (1998). *¿Trabajo voluntario o participación?: elementos para una sociología del tercer sector*. Madrid: Tecnos, DL.
- Jessop, B. (2002). Governing cities and regions: territorial restructuring in a global age. In Scott, A. J. (Ed.), *Global city-regions: trends, theory and policy*. Oxford: Blackwell.
- Jessop, B. (2004). Governance, multi-level governance and metagovernance. In Bache, I., & Flinders, M. (Ed.), *Multi-level Governance*. Oxford: Blackwell.
- Jonas, A. E. G., & Ward, K. (2007). Introduction to a Debate on City-Regions: New Geographies of Governance, Democracy and Social Reproduction (Debates and Developments) *International Journal of Urban and Regional Research*, 31(1), 169-178.
- Kantor, P., & Savitch, H.V., . (2002). *Cities in the International Marketplace: The Political Economy of Urban Development in North America and Western Europe*. Princeton, NJ: Princeton University Press.
- Keating, M. (1998). *The New Regionalism in Western Europe*. Cheltenham: Edward Elgar Publishing.
- Laville, J.-L., Gardin, L., Lévesque, B., & Nyssens, M. (1994). *L'économie solidaire, une perspective internationale*. Paris: Desclée de Brouwer.
- Leal, J. (1989). La sociología y el urbanismo en los diez últimos años. *Ciudad y territorio*, 81-82.
- Le Galès, P. (2002). *European cities, social conflicts and governance*. Oxford: Blackwell.
- Leira, E. (2004). Bilbao: balance provisional de una importante transformación urbana. In J. Borja, Z. Muixí (Ed.), *Urbanismo en el siglo XXI* (pp. 35-50). Barcelona: Edicions UPC.
- Leubolt, B., Novy, A., & Beinstein, B. (2009). *Governance and Democracy*. Vienna.
- Levitas, R. (1999). *The Inclusive Society?* London: Macmillan.
- Levitt, T. (1973). *The Third Sector-New Tactics for a Responsive Society*. New York: Division of American Management Associations.
- MacCallum, D., Moulaert, F., Hillier, J., & Vicari, S. (2009). *Social Innovation and Territorial Development*. Oxon: Ashgate Publishing.
- MacLeod, G. (2001). New Regionalism Reconsidered: Globalization and the Remaking of Political Economic Space. *International Journal of Urban and Regional Research* 25(4), 804-829.
- Maloutas, T., & Pantelidou, M. (2004). The Glass Mengerie of Urban Governance and Social Cohesion: Concepts and Stakes / Concepts as Stakes. *International Journal of Urban and Regional Research*, 28(2), 449-465.
- Marshall, T. H. (1950). *Citizenship and Social Class and Other Essays*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Martinelli, F. (2012). Learning from case-studies of social innovation in the field of social services: Balancing top-down universalism with bottom-up democracy. In Moulaert, F.,

BIBLIOGRAFIA

- MacCallum, D., Mehmood, A., & Hamdouch, A. (Ed.), *Social innovation: Collective action, Social learning and Transdisciplinary research*. London: SAGE.
- Martínez Barceló, P. (1998). Del Moviment ciutadà i de la democràcia local. Moviments socials i democràcia local. Pinzellades en tres temps. *Revista Catalana de Sociologia*, 7(Desembre 1998), 29-72.
- Mayer, M. (2003). The Onward Sweep of social capital: Causes and consequences for understanding cities, communities and urban movements. *International Journal of Urban and Regional Research*, 27(1), 110-132.
- Mayer, M. (2009). The 'Right to the City' in the Context of Shifting Mottos of Urban Social Movements. *CITY*, 13/2-3(June-September), 362-374.
- Mayntz, R. (2003). New challenges to governance theory. In H. Bang (Ed.), *Governance as a social an political communication* (pp. 27-44). Manchester: Manchester University press. .
- McCarthy, J. D., & Zald, M.N. (1977). Ressource mobilisation and social movements: a partial theory. *American Journal of Sociology*(82), 1212-1241.
- Melo, M. A., & Baiocchi, G. . (2006). Deliberative Democracy and Local Governance: Towards a New Agenda, (Symposium). *International Journal of Urban and Regional Research*, 30(3), 587- 600.
- Melucci, A. (1980). The new social movements: A theoretical approach. *Social Sciece Information*, 19, 199-226.
- Melucci, A. (1985). The Symbolic Challenge of Contemporary Movements. *Social Research*, 52(4), 789-816.
- Melucci, A. (1994). Asumir un compromiso: identidad y movilización en los movimientos sociales. *Zona Abierta*, 69, 153-180.
- Middleton, A., Murie, A., Groves, R. (2005). Social Capital and Neighbourhoods that Work. *Urban Studies*, 42(10), 1711-1738.
- Migliore, J. (2005). Reflexiones en torno al concepto de sociedad civil. *Revista de Valores en la Sociedad Industrial, Año XXIII*(62), 11-24.
- Mingione, E. (1991). *Fragmented Societies*. Oxford: Blackwell.
- Mingione, E., (Ed). (1996). *Urban poverty and the underclass*. Oxford: Basil Blackwell.
- Mingione, E., Oberti, M., & Pereirinha, J. (2002). Cities as local systems. In C. Saraceno (Ed.), (pp. 35-81). Social assistance dynamics in Europe: national and local poverty regimes.
- Molotch, H. (1976). The city as a growth machine: Towards a political economy of place. *American Journal of Sociology*, 82, 309-332.
- Monclus, F. J. (2003). El 'modelo Barcelona' ¿Una fórmula original? De la 'reconstrucción' a los proyectos urbanos estratégicos (1997-2004). *Perpsectivas Urbanas*, 18(4), 399-421.
- Montagut, T. (1993). Democracia i serveis socials el desenvolupament del Tercer Sector en les relacions socioeconòmiques. Barcelona: Hacer.
- Montaner, J. M. (2004). La evolución del modelo Barcelona (1979-2002). In Borja, J, & Muixí, Z. (Eds.), *Urbanismo en el siglo XXI: una visión crítica*. Bilbao, Madrid, Valencia, Barcelona. Barcelona: Edicions UPC/ETSAB.
- Monzón, J. L. (2006). Economía social y conceptos afines: Fronteras borrosas y ambigüedades conceptuales del Tercer Sector. *CIRIEC-España, Revista de Economía Pública, Social y Cooperativa*, 56(Noviembre 2006), 9-24.
- Moreno, L. (2009). *Reformas de las Políticas de Bienestar en España*. Madrid: Siglo XXI.

BIBLIOGRAFIA

- Mouffe, C. (2000). *The democratic paradox*. London: Verso.
- Moulaert, F. (2000). *Globalization and Integrated Area Development in European Cities*. New York: Oxford University Press.
- Moulaert, F. (2009). Social Innovation: Institutionally Embedded, Territorially (Re)Produced. In D. MacCallum, F. Moulaert, J. Hillier, S. Vicari (Ed.), *Social Innovation and Territorial Development*. Farnham: Ashgate.
- Moulaert, F., & Nussbaumer, J. (2005). The Social region. Beyond the learning economy. *European Urban and Regional Studies*, 12(1), 45-64.
- Moulaert, F., & Ailenei, O. (2005). Social economy, third sector and Solidarity Relations: A conceptual Synthesis from History to Present. *Urban Studies*, 42(11), 2037-2053.
- Moulaert, F., Martinelli, F., Swyngedouw, E., & González, S. (2005). Towards alternative model(s) of local innovation. *Urban Studies*, 42(11), 1969-1990.
- Moulaert, F., Martinelli, F., & González, S. (2007a). Social Innovation and Governance in European Cities: Urban developments between the path dependency and radical innovation. *European Urban and Regional Studies*, 14(3), 195-209.
- Moulaert, F., Morlicchio, E., & Cavola, L.. (2007b). Social exclusion and urban policy in European cities: combining 'Northern' and 'Southern' European perspectives. In H. S. G. a. H. W. R. (eds.) (Ed.), *International Handbook of Urban Policy*. : Edward Elgar.
- Moulaert, F., & Van Dyck, B. (2012). Framing social innovation research: a Sociology of Knowledge (SoK) Perspective. In Moulaert, F., MacCallum, D., Mehmood, A., & Hamdouch, A. (Ed.), *Social innovation: Collective action, Social learning and Transdisciplinary research*. London: SAGE.
- Muñoz, F. (2008). Brandcelona: de la reconstrucción urbana al urban sprawl. In M. García, M. Degen (Ed.), *La metaciudad: Barcelona. Transformación de una metropolis* (pp. 157-178). Barcelona: Anthropos.
- Mur, R. (2008). Una vision de la Barcelona pobre, excluida y asistida por la política social y los salarios de renta mínima. In M. Degen, & Garcia, M. (Ed.), *La Metaciudad: Barcelona. Transformación de una Metropolis*. Rubí: Anthropos.
- Murie, A. (2004). The dynamics of Social Exclusion and Neighbourhood Decline: welfare regimes, decommodification, housing and urban inequality. In Y. e. Kazepov (Ed.), *Cities of Europe* (pp. 151-169). Oxford: Blackwell.
- Musterd, S. (2006). Segregation, Urban Space and the Ressurgent City. *Urban Studies*, 43(8), 1325-1340.
- Navarro Yañez, C., Magnier, J. A., & Ramírez, M. A. (2008). Local Governance as Government-Business Cooperation in Western Democracies: Analysing Local and Intergovernmental Effects by Multi-Level Comparison. *International Journal of Urban and Regional Research*, 32(3), 531-547.
- Novy, A., Coimbra de Souza, D., Moulaert, F., & Beinstein, B. (2012). Social Cohesion, conceptual and political clarifications. *Urban Studies* XX (X), XX.
- Nyssens, M. (2000). Les approches économiques du tiers secteur. *Sociologie du travail*(42), 551-565.
- Nyssens, M. (2006). *Social Enterprise - At the crossroads of market, public policies and civil society*. London: Routledge.
- OECD. (1995). *Participatory Development and Good Governance*. Paris: OECD.
- OECD. (2001). *Citizens as Partners: Information, Consultation and Public Participation in*

BIBLIOGRAFIA

- Policy-making*. Paris: OECD Publishing.
- Offe, C. (1985). New Social Movements: Challenging the Boundaries of Institutional Politics. *Social Research*, 52(4).
- Offe, C. (1988). *Partidos políticos y nuevos movimientos sociales*. Madrid: Sistema.
- Oiarzabal, M. A. (2001). Movimientos ciudadanos y sociales en Bilbao. *Bidebarrieta*, x, 61-79.
- Paredes, J. M. (2001). Movimientos ciudadanos en Bilbao: Rekaldeberri, Otxarkoaga, San Francisco. *Bidebarrieta*, X, 229-247.
- Paugam, S. (1991). *La disqualification sociale*. Paris: Presses Universitaires de France. .
- Paugam, S. (2007). *Las formas elementales de la pobreza*. Madrid: Alianza Editorial.
- Penninx, R. (2004). *Citizenship in European Cities*. Aldershot: Ashgate.
- Pérez-Argote, A. (1979). Racionalidad urbana y relaciones sociales. El Gran Bilbao, 1945-1075. *Saioak*, 13.
- Pérez-Díaz, V. (1995). The possibility of civil society: Traditions, character and challenges. In J. e. Hall (Ed.), *Civil Society: Theory, history and comparison* (pp. 80-109). Cambridge: Polity Press.
- Pérez-Díaz, V. (1997). *La esfera pública y la sociedad civil*. Madrid: Taurus, cop. .
- Pérez-Díaz, V. (2007). *Tradición ciudadana versus tradición cortesana : sociedad civil y política en la España de hoy*. Madrid Círculo de Empresarios, cop. .
- Pérez-Díaz, V., & López-Novo, J. . (1993). *El Tercer Sector Social en España*. Madrid: Ministerio de Trabajo y Asuntos Sociales.
- Pickvance, C. (1985). The rise and the fall of urban movements and the role of comparative analysis. *Environment and Planning D; Society and Space*, 3, 31-53.
- Pierre, J. (2000). *Debating Governance: Authority, Steering and Democracy*. Oxford: Oxford University Press. .
- Pierre, J. (2005). Comparative Urban Governance, uncovering complex causalities. *Urban affairs review*, 40(4), 446-462.
- Plaza, B. (2006). The Return on Investment of the Guggenheim Museum Bilbao. *International Journal of Urban and Regional Research*, 30(2), 452-467.
- Plaza, B. (2008). On Some Challenges and Conditions for the Guggenheim Museum Bilbao to be an Effective Economic Re-activator. *International Journal of Urban and Regional Research*, 32(2), 506-517.
- Pradel, M., Eizaguirre, S., & Garcia, M. (2012). Theorising multi-level governance in social innovation dynamics In F. Moulaert, MacCallum, D., Mehmood, A., & Hamdouch, A. (Ed.), *Social innovation: Collective action, Social learning and Transdisciplinary research*. London: SAGE.
- Procacci, G. (1999). Ciudadanos pobres, la ciudadanía social y la crisis de los estados de bienestar. In S. Garcia, Lukes, S. (Ed.), *Ciudadanía: justicia social, identidad y participación*. Madrid: Siglo XXI.
- Putnam, R. (1993). *Making democracy Work: Civic Traditions in Modern Italy*. Princeton, NJ: Princeton University Press.
- Putnam, R. (2000). *Bowling Alone: The Collapse And Revival Of American Community*. New York: Simon & Schuster.
- Raya Díaz, E. (2004). Exclusión social y ciudadanía: claroscuros de un concepto. *APOSTA* -

BIBLIOGRAFIA

- Revista de Ciencias Sociales*, 9(Junio 2004).
- Raya Díaz, E. (2007). Exclusión social: Indicadores para su estudio y aplicación para el trabajo social. *Revista del Ministerio de Trabajo y Asuntos Sociales*, 70, 155-172.
- Rhodes, R. (1997). *Understanding Governance: Policy Networks, Governance, Reflexivity and Accountability*. Buckingham: Open University Press.
- Ritzer, G. (1993). *Teoría Sociológica Contemporánea*. Madrid: McGraw-Hill/Interamericana.
- Röcke, A. (2009). *Democratic Innovation through Ideas? Participatory Budgeting and Frames of Citizen Participation in France, Germany and Great Britain*. European University Institute, Florence.
- Rodríguez, A. (2002). Reinventar la ciudad: Milagros y espejismos de la revitalización urbana en Bilbao. *Lan Harremanak*, 6, 69-108.
- Salet, W., & Gualini, E. (2007). *Framing Strategic Urban Projects: Learning from Current Experiences in European Urban Regions*. London & New York: Routledge.
- Santos, B. S. (ed.) (2005). *Democratizing democracy. Beyond the liberal democratic canon*. London/New York: Verso.
- Saraceno, C. (2002). *Social assistance dynamics in Europe*. Bristol: The Policy Press.
- Sassen, S. (2003). The repositioning of citizenship: emergent subjects and spaces for politics. *CR: The New Centennial Review*, 3(2), 41-66.
- Sassen, S. (2007). El reposicionamiento de las ciudades y regiones urbanas en una economía global: ampliando las opciones políticas y de gobernanza. *Revista EURE*, XXXIII(100), 9-34.
- Scott, A. (1990). *Ideology and the New Social Movements*. Londres: Unwin Hyman, Controversies in Sociology, 24.
- Silver, H. (2006). Social exclusion. In *Encyclopedia of Sociology* (pp. 4411-4413). Oxford: Blackwell.
- Silver, H., & Wilkinson, F. (1995). *Policies to combat social exclusion: A French-British comparison*. Geneva: International Institute for Labour Studies.
- Silver, H., Scott, A., & Kazepov, Y. (2010). Participation in Urban Contention and Deliberation. *International Journal of Urban and Regional Research*, 34(3), 453-477.
- Sintomer, Y., Herzaberg, C., & Röcke, A. (2008). Participatory Budgeting in Europe: Potentials and Challenges (Symposium). *International Journal of Urban and Regional Research*, 32(1).
- Smyth, P., Reddel, T. & Jones, A. (2004). Social inclusion, new regionalism and associational governance: the Queensland experience. *International Journal of Urban and Regional Research*, 28(3), 601-615.
- Sommers, M. (2005). Let them Eat Social Capital: Socializing the Market versus Marketizing the Social. *Thesis Eleven*, 81(May 2005), 5-19.
- Stone, C. (2005). Looking Back to Look Forward. Reflections on Urban Regime analysis. *Urban Affairs Review*, 40(3), 309-341.
- Subirats, J. (dir.) (2004). *Pobreza y exclusión social. Un análisis de la realidad española y europea*. (Vol. 16). Barcelona: Fundació La Caixa.
- Subirats, J., & Fernandez Prat, M. (2005). *Perfiles d'exclusió social urbana a Catalunya: una aproximació qualitativa*. Bellaterra: Fundació Un Sol Món, UAB

BIBLIOGRAFIA

- Susser, I. (2001). Manuel Castells y la conceptualización de la ciudad en la era de la información. In *La sociología urbana de Manuel Castells* (pp. 15-33). Madrid: Alianza.
- Swyngedouw, E. (2005). Governance, innovation and the citizen: The Janus face of governance-beyond-the-state. *Urban Studies*, 42(11), 1991-2006.
- Tezanos, J. F. (1998). La exclusión social en España. *Temas para el Debate*, 49, 63-97.
- Tilly, C. (1978). *From Mobilisation to Revolution*. New York: McGraw-Hill.
- Tilly, C. (2009). *Los movimientos sociales*. Barcelona: Crítica.
- Tourraine, A. (1981). *The Voice and the Eye: An Analysis of Social Movements*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Tourraine, A. (1985). An Introduction to the Study of Social Movements. *Social Research*, 52(4).
- Tourraine, A. (1991). *Los Movimientos Sociales*. México: Ed. Almagesto.
- Tourraine, A., & Khosrokhavar, F. (2000). *La recherche de soi. Dialogue sur le sujet*. Paris: Fayard.
- Townsend, P. (1979). *Poverty in the United Kingdom*. London: Allen Lane and Penguin Books. .
- Treib, O. (2004). Modes of Governance: A note towards conceptual clarification. *European Governance Papers*, 5(2).
- Tretter, E. M. (2008). Scales, Regimes and the Urban Governance of Glasgow. *Journal of Urban Affairs*, 30(1), 87-102.
- Turner, B. S. (1994). *Citizenship and Social Theory*. London: Sage.
- Turner, B. S. (2008). *Rights and Virtues. Political Essays on Citizenship and Social Justice*. Oxford: The Bardwell Press.
- Uitermark, J. (2004). The Co-optation of Squatters in Amsterdam and the Emergence of a Movement Meritocracy: A Critical Reply to Pruijt. *International Journal of Urban and Regional Research*, 28(3), 687-694.
- Uitermark, J., & Duyvendak, J.W. (2008). Citizen Participation in a Mediated Age: Neighbourhood Governance in The Netherlands. *International Journal of Urban and Regional Research*, 32(1), 114-134.
- Uncueta, A., & Gurrutxaga, A. (2006). Responsabilidad social corporativa. *Lan Harremanak: Revista de relaciones laborales*, 14, 25-42.
- UNDP. (1997). *Governance for sustainable human development*. New York: UNDP.
- Uribarri, I. (2009). Viabilidad de la Renta Básica de Ciudadanía. La experiencia de las Rentas Mínimas en la CAV, *IXº Simposio de la Renta Básica*. Bilbao, 20-21, noviembre 2009.
- Urrutia, V. (1985). *El movimiento vecinal en el Área Metropolitana de Bilbao*. Oñati: Instituto Vasco de Admón. Pública (IVAP).
- Urrutia, V. (1992). Transformación y persistencia de los movimientos sociales urbanos. *Política y Sociedad*, 10, 49-56.
- Urrutia, V. (1994). Cultura asociativa y cambio social en el País Vasco. *Documentación Social*, 94, 141-151.
- Urrutia, V. (2004). Bilbao, el peso de un contexto. In J. Borja, Z. Muixí (Ed.), *Urbanismo en el siglo XXI* (pp. 51-62). Barcelona: Universitat Politècnica de Catalunya.

BIBLIOGRAFIA

- Unió Temporal d'Escribes (UTE). (2004). *Barcelona, marca registrada. Un model per desarmar*. Barcelona: Virus editorial.
- Van Dyck, B., & Van den Broek, P. (2012) Social innovation; An intrinsic territorial process. In Moulaert, F., MacCallum, D., Mehmood, A., & Hamdouch, A. (Ed.), *Social innovation: Collective action, Social learning and Transdisciplinary research*. London: SAGE.
- Varsany, M. (2006). Interrogating 'Urban Citizenship' vis-a-vis Undocumented Migration. *Citizenship studies*, 10 (2), 229-249.
- Vidal, I. (2002). *El tercer sector i l'economia social a Barcelona*. Barcelona: Consell Econòmic i Social de Barcelona.
- Vidal, I. (2008). Más allá del Estado del Bienestar: Nuevas tendencias en las políticas de bienestar en España: Implicaciones para las organizaciones sin ánimo de lucro, 19ª *Encuentro Anual de la Johns Hopkins International Philanthropy Fellows*. Universidad de Barcelona.
- Vidal, P., & Valls, N. (2009) *Les associacions de Barcelona i la participació en els afers municipals*. Observatori del Tercer Sector. Ajuntament de Barcelona. Catalunya segle XXI.
- Vitale, T. (2007). Olinda o della difficile costruzione di un pubblico. In Pellizzoni, L. (Ed.), *Democrazia locale. Apprendere dall'esperienza* (pp. 133-140). Trieste: ICIG.
- Vranken, J. (2005). Changing Forms of Solidarity: Urban Development Programs in Europe. In Kazepov, Y. (Ed.), *Cities of Europe: changing contexts, local arrangements and the challenge to urban cohesion*. Oxford: Blackwell.
- VV.AA. (2006). *Evolución del asociacionismo en Bizkaia (1996-2005)*. Bilbao: Bolunta, Agencia para el Voluntariado y las Asociaciones.
- Walzer, M. (1991). The idea of civil society. *Dissent, Spring 1991*, 293-304.
- Weisbrod, B. A. (1977). *The Voluntary Nonprofit Sector*. Lexington M.A.: Lexington Books.
- Weber, M. (1964). *Economía y sociedad. Esbozo de una sociología comprensiva*. Mexico: FCO.
- Wilson, F. L. (1990). Neocorporatism and the Rise of New Social Movements. In R. J. K. Dalton, M. (Eds.) (Ed.), *Challenging the Political Order. New Social and Political Movements in Western Democracies*. Oxford: Oxford University Press.
- World Bank. (1992). *Governance and development*. Washington DC: World Bank.
- Zallo, R. (2005). Bilbao en la estructura industrial cultural y comunicativa vasca: hipótesis interpretativas y retos en un mundo abierto. *Bidebarrieta*, 16, 13-28.
- Zallo, R. (2011). Kafka en Kukutza. *Diario Gara*. 23/09/2011.
- Zapata, R. (2004). *Inmigración, innovación política y cultura de acomodación en España*. Barcelona: Cidob Edicions.
- Zubiri, I. (2003). Un anàlisi dels sistemes forals i de la comparació d'aquests amb el sistema comú de finançament de les CA. *Nota d'economia* 75(1er trimestre 2003), 59-74.
- Zukin, S. (1995). *The Cultures of Cities*. New York: Blackwel.
- Zukin, S. (2010). *Naked City: The Death and Life of Authentic Urban Places*. Oxford: Oxford University Press.

Hipervíncles

(les pàgines web que es llisten a continuació han estat consultades per última vegada el 08/04/2012)

Entitats objecte d'estudi

Fundació Surt

<http://www.surt.org>

Sartu, inclusió social

<http://www.sartu.org>

Goiztiri

<http://www.goiztiri.org/cas/index.aspx>

Fundació Futur

www.futur.org

Goiztiri

<http://www.goiztiri.org>

Koopera

<http://www.Koopera.org>

COOP 57, Serveis Financers i Solidaris

<http://www.coop57.coop/>

Red Vasca de Apoyo al Proyecto FIARE

<http://fiarepaisvasco.wordpress.com/>

Xarxa d'Economia Solidària

<http://www.xes.cat/>

Red de Economía Alternativa y Solidaria

http://www.economiasolidaria.org/redes/reas_euskadi

SOS Racisme Catalunya

<http://www.sosracisme.org/>

SOS Racismo Bizkaia

http://www.sosracismo.org/index.php?option=com_contact&view=contact&id=1&Itemid=36&lang=es&date=2012-04-01

Xarxa 9 Barris Acull

<http://www.9bacull.org/>

Harresiak Apurtuz, coordinadora de ONG de Euskadi de Apoyo a Immigrantes

<http://www.harresiak.org/www/contacto.php>

Ateneu Popular de 9 Barris

<http://www.ateneu9b.net/>

BIBLIOGRAFIA

Kafe Antzokia

<http://www.kafeantzokia.com/web/>

Kukutza Gaztetxea

<http://kukutza.blogspot.com.es/>

Asociación de Desarrollo Comunitario, Gazteleku

<http://www.gazteleku.org>

Asociación Tendel

<http://asociaciontendel.org/>

V de Vivienda

<http://www.sindominio.net/v/>

Sostre Cívic

<http://www.sostrecivic.org/>

Webs Institucionals

Barcelona

Acord Ciutadà per a una Barcelona Inclusiva

<http://www.bcn.es/barcelonainclusiva/ca/>

Ajuntament de Barcelona

<http://www.bcn.cat/>

Compromís ciutadà per la Sostenibilitat

<http://www.bcn.cat/agenda21/a21/compromis.htm>

Consell Municipal de Benestar Social

http://w3.bcn.es/V45/Home/V45HomeLinkPI/0,3698,88652498_88654198_1,00.html

Consell Nacional de la Cultura i les Arts (CONCA)

<http://www.conca.cat/>

Diputació de Barcelona

<http://www.diba.cat/>

Generalitat de Catalunya

<http://www.gencat.cat/>

Llibre Blanc de l'Habitatge a Barcelona

http://www.bcn.cat/habitatge/doc/llibre_blanc.pdf

Observatori Català de la Pobresa, la Vulnerabilitat i la Inclusió.

<http://www.observatori-catalunya.org/index.php?apartat=3>

Pacte Nacional per a l'Habitatge

<http://www20.gencat.cat/portal/site/habitatge/menuitem.b9c7fdd1d783e1b76167dd21b0c0e1a0v>

BIBLIOGRAFIA

[gnextoid=746a994707e89210VgnVCM1000008d0c1e0aRCRD&vgnnextchannel=746a994707e89210VgnVCM1000008d0c1e0aRCRD&vgnnextfmt=default](http://www.gencat.cat/diue/doc/doc_25250619_1.pdf)

Pacte Nacional per a la Recerca i la Innovació (2008)
http://www.gencat.cat/diue/doc/doc_25250619_1.pdf

Pla Barcelona Interculturalitat
<http://www.interculturalitat.cat/plans/elpla>

Pla de Desenvolupament de Trinitat Nova
<http://www.pctn.entitatsbcn.net/>

Pla Director Municipal de la Participació Ciutadana (2010-2015)
<http://www.bcn.cat/participacio/pdf/PlaDMPC.pdf>

Pla Estratègic de la Cultura de Barcelona
<http://www.bcn.es/plaestrategicdecultura/catala/index.html>

Pla Estratègic Metropolità de Barcelona
<http://www.pemb.cat/>

Pla Municipal per a la Inclusió Social de Barcelona (2005)
<http://w3.bcn.es/fitxers/acciosocial/plampalinclusiosocial20052010catal.594.pdf>

Programa d'Acció Municipal
http://pam.bcn.cat/index.php?utm_campaign=pam&utm_medium=banner_ca&utm_source=guiabcn

Xarxa d'Entitats Socials d'Assessorament Jurídic d'Estrangeria (XESAJE)
http://www.bcn.cat/novaciutadania/arees/ca/assessorament/on_adrecarse/xesaje.html

Bilbao

Agencia Vasca de Innovación, Innobasque
<http://www.innobasque.com/home.aspx?tabid=721>

Ayuntamiento de Bilbao
<http://www.bilbao.net>

Bilbao Metropoli 30
http://www.bm30.es/homeage9_es.html

Diputación de Bizkaia
<http://www.bizkaia.net/>

Eutokia, Centro para la Innovación Social de Bilbao (2010)
<http://eutokia.org/>

Gobierno Vasco
<http://www.ejgv.euskadi.net/>

BIBLIOGRAFIA

Observatorio vasco de la Inmigración, Ikuspegi

<http://www.ikuspegi-inmigracion.net/es/>

Plan de Competitividad Empresarial e Innovación Social (2006-2009)

http://www.industria.ejgv.euskadi.net/r44-tu0011/es/contenidos/informacion/plan_competitividad2010/es_plan/adjuntos/Plan_Competitividad_2010_2013.pdf

Plan Especial Bilbao-La Vieja 2005-2009

http://www.bilbao.net/cs/Satellite?c=Page&cid=100271015&pagename=BilbaoLaVieja%2FBLV_PreHome

II Plan Interinstitucional de Inclusión Social del País Vasco (2007-2009)

http://www.gizartelan.ejgv.euskadi.net/r45-continns/es/contenidos/informacion/actuaciones_documentacion/es_documento/adjuntos/plan_cas_t.pdf

Plan Vasco de la Cultura (2002)

http://www.euskadi.net/r33-2288/es/contenidos/informacion/plan_vasco_cultura/es_6571/adjuntos/plan_vasco_cultura_c.pdf

Portal de las administraciones vascas

<http://www.euskadi.net/>

Servicio Vasco de Empleo

www.lanbide.net

Red Europea de lucha contra la pobreza y la exclusión social en Euskadi

<http://www.eapneuskadi.org/>

Altres

Grup de participació - A BCN la participació canta

<http://straddle3.net/participacio/>

La Alhondiga, Bilbao

<http://www.proyectosbilbao.com/laalhondiga-cronologia.html>

La central del Circ

www.lacentraldelcirc.cat

Llibre Blanc sobre creixement, competitivitat i treball de la Unió Europea

(http://europa.eu/documentation/official-docs/white-papers/index_es.htm)

BIBLIOGRAFIA

ANNEX 1

**Dades econòmiques sobre les entitats objecte
d'estudi**

Sartu - Gaztaroa

Persona de contacto: .Karmele Artaraz

-Año de referencia datos: 2010

-Presupuesto anual global de la entidad (euros)

Ingresos	2.414.008,88 €
Gastos	2.369.810,17 €

-Fuentes de financiación (%)

Por ingresos propios derivados de la venta de servicios	48,9 %
Por subvención (qué administraciones?)	50,86 %
Por convenio	
Por aportaciones de socios	
Por aportaciones de empresas privadas	
Otros	0,21 %

-Estructura de gastos (%)

Personal	65,07 %
Alquiler / Hipoteca	8,39%
Suministros	0,81%
Material	-
Organización de actividades / eventos de sensibilización	-
Publicación materiales divulgativos	-
Provisión de recursos o servicios a colectivos con riesgo o situación de exclusión	-
Otros	25,71%

-Personas trabajando en la entidad (n^a)

Personal contrato indefinido	37
Personal contratado de modo esporádico	15
Personal con contrato de inserción	19
Personas voluntarias / militantes que realizan trabajo no remunerado	-
Otros	-

Goiztiri

Persona de contacto: Jesús Castanedo Torre

-Año de referencia datos: 2.010

-Presupuesto anual global de la entidad (euros)

Ingresos	2.200.081,00 €
Gastos	2.137.607,00 €

-Fuentes de financiación (%)

Por ingresos propios derivados de la venta de servicios	58 % (Convenios y/o contratos con la Administración)
Por subvención (qué administraciones?)	32%
Por aportaciones de socios	-
Por aportaciones de empresas privadas	10%
Otros	

-Estructura de gastos (%)

Personal	68 %
Alquiler / Hipoteca	5%
Suministros	10%
Material	12%
Otros	5%

-Personas trabajando en la entidad (n^a)

Personal contrato indefinido	50
Personal contratado de modo esporádico	10
Personal con contrato de inserción	-
Personas voluntarias / militantes que realizan trabajo no remunerado	18
Otros	-

Koopera

Persona de contacto: .Josetxu Gonzalez Ortega

-Año de referencia datos: 2010

-Presupuesto anual global de la entidad (euros)

Ingresos	6.882.676 €
Gastos	6.695.053 €

-Fuentes de financiación (%)

Por ingresos propios derivados de la venta de servicios	90%
Por subvención (qué administraciones?)	10%
Por aportaciones de socios	-
Por aportaciones de empresas privadas	-
Otros	-

-Estructura de gastos (%)

Personal	55%
Alquiler / Hipoteca	4,5%
Suministros	9,2%
Material	16,6%
Otros	14,7%

-Personas trabajando en la entidad (n^a)

Personal contrato indefinido	198
Personal contratado de modo esporádico	-
Personal con contrato de inserción	92 (incluidos en los anteriores 198)
Personas voluntarias / militantes que realizan trabajo no remunerado	253
Otros	-

Futur JUST, EI SL

Persona de contacte: David Ferrer

-Any de referència dades: 2010

-Pressupost anual global de l'entitat (euros)

Ingressos	2.755.401,30 €
Despeses	2.733.679,10 €

-Fonts de finançament (%)

Per ingressos propis derivats de la venda de serveis	87,60%
Per subvenció	11,60%
Per conveni	0
Per aportacions de socis	0,00%
Per aportacions d'empreses privades	0
Altres	0

-Estructura de despeses (%)

Personal	42,70%
Lloguer / Hipoteca	3,02%
Subministres	0,9
Material	42
Organització d'activitats / esdeveniments de sensibilització	0,00%
Publicació / edició de materials divulgatius	0,36%
Provisió de serveis i recursos a col·lectius en situació o risc d'exclusió social.	0
Altres	9,08%

-Persones treballant a l'entitat (n^a)

Personal contracte indefinit	42
Personal contractat de manera esporàdica	0
Personal amb contracte d'inserció	21
Persones voluntàries / militants amb responsabilitats no remunerades	3
Altres	

Observacions:

S'apliquen 150.000 de subvenció en immobilitzat.

Els socis aporten a la Fundació.

El personal de gestió aporta a la Fundació.

Els voluntaris presten serveis tant a la Fundació com a la EI.

Xarxa d'Economia Solidària (XES)

Persona de contacte: Xavi Palos-Jordi Garcia.

-Any de referència dades: 2010

-Pressupost anual global de l'entitat (euros)

Ingressos	29.130,00 €
Despeses	29.130,00 €

-Fonts de finançament (%)

Per ingressos propis derivats de la venda de serveis	0
Per subvenció	55,80%
Per conveni	0
Per aportacions de socis	44,20%
Per aportacions d'empreses privades	0
Altres	0

-Estructura de despeses (%)

Personal	55,00%
Lloguer / Hipoteca	0
Subministres	0
Material	-
Organització d'activitats / esdeveniments de sensibilització	25,00%
Publicació / edició de materials divulgatius	20,00%
Provisió de serveis i recursos a col·lectius en situació o risc d'exclusió social.	0
Altres	0

-Persones treballant a l'entitat (n^a)

Personal contracte indefinit	1
Personal contractat de manera esporàdica	0
Personal amb contracte d'inserció	0
Persones voluntàries / militants amb responsabilitats no remunerades	30
Altres	

Red de Economía Alternativa y Solidaria (REAS) Euskadi

Persona de contacto: Carlos Askunze Elizaga

-Año de referencia datos: 2010

-Presupuesto anual global de la entidad (euros)

Ingresos	221.211,11 €
Gastos	221.211,11 €

-Fuentes de financiación (%)

Por ingresos propios derivados de la venta de servicios	8,7%
Por subvención (qué administraciones?)	82,4%
Por aportaciones de socios	5,1%
Por aportaciones de empresas privadas	
Otros	3,8%

-Estructura de gastos (%)

Personal	57,4%
Alquiler / Hipoteca	3,2%
Suministros	1,1%
Material	5,3%
Otros	33,0%

-Personas trabajando en la entidad (n^a)

Personal contracte indefinit	4
Personal contratado de modo esporádico	-
Personal con contrato de inserción	-
Personas voluntarias / militantes que realizan trabajo no remunerado	5
Otros	-

Fiare, SL

Persona de contacto: PERU SASIA

-Año de referencia datos: 2011

-Presupuesto anual global de la entidad (euros)

Ingresos	353.705,00 €
Gastos	351.700,00 €

-Fuentes de financiación (%)

Por ingresos propios derivados de la venta de servicios	77,00%
Por subvención (varias diputaciones y ayuntamientos)	2,00%
Por convenio	
Por aportaciones de socios	14,00%
Por aportaciones de empresas privadas	
Otros (ingresos financieros)	7,00%

-Estructura de gastos (%)

Personal	76,00%
Alquiler / Hipoteca	9,00%
Suministros	3,00%
Material	2,00%
Organización de actividades / eventos de sensibilización (incluye VIAJES)	7,00%
Publicación materiales divulgativos	3,00%
Provisión de recursos o servicios a colectivos con riesgo o situación de exclusión	-
Otros	-

-Personas trabajando en la entidad (n^a)

Personal contrato indefinido	7 (6 jornadas completas)
Personal contratado de modo esporádico	-
Personal con contrato de inserción	-
Personas voluntarias / militantes que realizan trabajo no remunerado	50 (dedicación no remunerada superior a 4 horas semanales)
Otros	-

SOS Racisme Catalunya

Persona de contacte: Alba Cuevas

-Any de referència dades: 2011

-Pressupost anual global de l'entitat (euros)

Ingressos	231.960,52€
Despeses	231.960,52 €

-Fonts de finançament (%)

Per ingressos propis derivats de la venda de serveis	3.9%
Per subvenció	19,8%
Per conveni	46.6%
Per aportacions de socis	14.2%
Per aportacions d'empreses privades	1.3%
Altres	14.2%

-Estructura de despeses (%)

Personal	60.18%
Lloguer / Hipoteca	8.93%
Subministres	3.57%
Material	
Organització d'activitats / esdeveniments de sensibilització	Està repartit en les altres categories
Publicació / edició de materials divulgatius	3.13%
Provisió de serveis i recursos a col·lectius en situació o risc d'exclusió social.	Està repartit en les altres categories
Altres	16.25%

-Persones treballant a l'entitat (nº)

Personal contracte indefinit	6
Personal contractat de manera esporàdica	
Personal amb contracte d'inserció	
Persones voluntàries / militants amb responsabilitats no remunerades	60
Altres	

BIZKAIKO SOS ARRAZAKERIA

Persona de contacto: PATXI

-Año de referencia datos: 2010

-Presupuesto anual global de la entidad (euros)

Ingresos	101.140,57 €
Gastos	89.326,17 €

-Fuentes de financiación (%)

Por ingresos propios derivados de la venta de servicios	2,9%
Por subvención (qué administraciones?)	47,5% Gobierno vasco 19,7% Diputación Foral 3,3% Ayuntamientos
Por convenio	
Por aportaciones de socios	13,7%
Por aportaciones de empresas privadas	15,3%
Otros	

-Estructura de gastos (%)

Personal	67,50%
Alquiler / Hipoteca	6,60%
Suministros	4,70%
Material	0,80%
Organización de actividades / eventos de sensibilización	9,90%
Publicación materiales divulgativos	1,70%
Provisión de recursos o servicios a colectivos con riesgo o situación de exclusión	
Otros	

-Personas trabajando en la entidad (nº)

Personal contrato indefinido	2
Personal contratado de modo esporádico	0,25
Personal con contrato de inserción	
Personas voluntarias / militantes que realizan trabajo no remunerado	20
Otros	

Xarxa 9 Barris Acull

Persona de contacte: Lourdes Ponce

-Any de referència dades: 2010

-Pressupost anual global de l'entitat (euros)

Ingressos	95.092,00 €
Despeses	99.792,00 €

-Fonts de finançament (%)

Per ingressos propis derivats de la venda de serveis	3,8%
Per subvenció	7,08%
Per conveni	89,40%
Per aportacions de socis	
Per aportacions d'empreses privades	1,05%
Altres	

-Estructura de despeses (%)

Personal	41,52%
Lloguer / Hipoteca	6,75%
Subministres	1,44%
Material	1,40%
Organització d'activitats / esdeveniments de sensibilització	41,70%
Publicació / edició de materials divulgatius	0
Provisió de serveis i recursos a col·lectius en situació o risc d'exclusió social.	0
Altres	7,30%

-Persones treballant a l'entitat (n^a)

Personal contracte indefinit	-
Personal contractat de manera esporàdica	-
Personal amb contracte d'inserció	1/2
Persones voluntàries / militants amb responsabilitats no remunerades	32
Altres	270

Ateneu Popular de 9 barris

Persona de contacte: Toni Llotge i Millet

-Any de referència dades:2010.....

-Pressupost anual global de l'entitat (euros)

Ingressos	914.138,04 €
Despeses	914.138,04 €

-Fonts de finançament (%)

Per ingressos propis derivats de la venda de serveis	43,40%
Per subvenció	28,70%
Per conveni	27,80%
Per aportacions de socis	En espècies no dineràries
Per aportacions d'empreses privades	0,00
Altres	0,00

-Estructura de despeses (%)

Personal	48,19%
Lloguer / Hipoteca	0
Subministres	0
Material	0
Organització d'activitats / esdeveniments de sensibilització	51,80%
Publicació / edició de materials divulgatius	0
Provisió de serveis i recursos a col·lectius en situació o risc d'exclusió social.	0
Altres	0

-Persones treballant a l'entitat (n^a)

Personal contracte indefinit	13
Personal contractat de manera esporàdica	20
Personal amb contracte d'inserció	
Persones voluntàries / militants amb responsabilitats no remunerades	250
Altres	

Gazteleku

Persona de contacto: Miguel A. Gómez López

-Año de referencia datos: 2010

-Presupuesto anual global de la entidad (euros)

Ingresos	1364.444,00 €
Gastos	1.314.234,00 €

-Fuentes de financiación (%)

Por ingresos propios derivados de la venta de servicios	53,63 %
Por subvención (Gobierno Vasco, Ayuntamiento y Diputación Foral)	8,26 %
Por convenio	24,66 %
Por aportaciones de socios	6,78 %
Por aportaciones de empresas privadas	5,28 %
Otros	1,39 %

-Estructura de gastos (%)

Personal	66,82 %
Alquiler / Hipoteca	1,48 %
Suministros	1,01 %
Material	
Organización de actividades / eventos de sensibilización	2,25 %
Publicación materiales divulgativos	0,72 %
Provisión de recursos o servicios a colectivos con riesgo o situación de exclusión	
Otros	27,72 %

-Personas trabajando en la entidad (nº)

Personal contrato indefinido	27
Personal contratado de modo esporádico	7
Personal con contrato de inserción	-
Personas voluntarias / militantes que realizan trabajo no remunerado	72
Otros	-

Asociación Tendel

Persona de contacto: Álvaro Perez Alonso

-Año de referencia datos: 2010

-Presupuesto anual global de la entidad (euros)

Ingresos	192.399,60 €
Gastos	192.399,60 €

-Fuentes de financiación (%)

Por ingresos propios derivados de la venta de servicios	8 %
Por subvención (qué administraciones?)	80%
Por convenio	-
Por aportaciones de socios	-
Por aportaciones de empresas privadas	12%
Otros	-

-Estructura de gastos (%)

Personal	72%
Alquiler / Hipoteca	-
Suministros	-
Material	12%
Organización de actividades / eventos de sensibilización	5%
Publicación materiales divulgativos	7%
Provisión de recursos o servicios a colectivos con riesgo o situación de exclusión	4%
Otros	-

-Personas trabajando en la entidad (nº)

Personal contrato indefinido	1
Personal contratado de modo esporádico	7
Personal con contrato de inserción	1
Personas voluntarias / militantes que realizan trabajo no remunerado	46
Otros	-

Sostre Cívic

Persona de contacte:.....Raül Robert.....

-Any de referència dades:2010.....

-Pressupost anual global de l'entitat (euros)

Ingressos	30.000,00 €
Despeses	30.000,00 €

-Fonts de finançament (%)

Per ingressos propis derivats de la venda de serveis	60,00%
Per subvenció	30,00%
Per conveni	
Per aportacions de socis	10,00%
Per aportacions d'empreses privades	
Altres	

-Estructura de despeses (%)

Personal	20,00%
Lloguer / Hipoteca	20,00%
Subministres	5,00%
Material	20,00%
Organització d'activitats / esdeveniments de sensibilització	10,00%
Publicació / edició de materials divulgatius	5,00%
Provisió de serveis i recursos a col·lectius en situació o risc d'exclusió social.	20,00%
Altres	

-Persones treballant a l'entitat (nº)

Personal contracte indefinit	2
Personal contractat de manera esporàdica	2
Personal amb contracte d'inserció	
Persones voluntàries / militants amb responsabilitats no remunerades	8
Altres	

ANNEX 2

Fitxes de les entrevistes realitzades

Índex de continguts

Ramón Pascual.....	415
David Fernández.....	416
Txema Castiella	417
Mireia Franch.....	419
Isabel Vidal.....	420
Isabel Martínez Luna.....	421
Bernat Aveñoa.....	422
Ramón Nicolau.....	423
Héctor Silveira.....	424
Oriol Amorós.....	425
Marcelí Puig.....	427
Sergi Díaz.....	428
Esteve Caramés.....	430
Rubén David.....	431
Oscar Rebollo.....	432
Francesc Barreda.....	434
Ada Colau.....	435
Ada Llorens.....	437
Montserrat Pareja.....	438
Anton Costas.....	440
Ricard Frigola.....	441
Carme Trilla.....	442
Lourdes Ponce.....	444
Raul Rodríguez.....	445
Xavier Godàs.....	447
Manuel Almirall.....	450
Fina Rubio.....	452
Xarles Santaló.....	454
Jone Unzueta.....	456
June Fernández.....	457
Karmele Artaraz i Marta Senz.....	459
Peru Sasia.....	461
Miguel Ángel González.....	463
Carlos Azkunze.....	464
Xabier Monasterio.....	465
Josean Undargarin.....	468
Pablo Angulo.....	469
Justo Eznarro.....	470
Miguel Pérez.....	472
Clàudia Imanol.....	473
Xabier Aierdi.....	475
Kerman Oliva.....	477
Miguel González.....	479
Jesús Castanedo.....	481

Fitxes de les entrevistes realitzades

Soraia Chacón i Rigoberto Jere.....	483
Aritz i Iban.....	485
Iñigo López.....	488
Arkaitz Fullaondo.....	490
Jon Echevarria.....	491
Josetxu González.....	492
Mohamed Arrachedi.....	495
Marisa Lezcano.....	496
Miguel Muñoz.....	498
Juan Félix Madariaga.....	500

Ramón Pascual

Subjecte 01/01	Coordinador del consell rector de COOP 57, serveis financers ètics i solidaris (2007).
Entrevista	L'entrevista es centra en la descripció de l'organització, la metodologia i els projectes de Futur de COOP 57. També tracta el poder transformador de l'economia cooperativa i solidària.
Significativitat	Es posa de relleu la voluntat d'acció creativa i alternativa al marge de les administracions públiques. S'identifica l'interès renovat per l'economia social i solidària amb la repercussió del Fòrum Social Mundial de Porto Alegre 2001. A Catalunya es destaca el paper important d'Arcadi Oliveres, president de Justícia i Pau i la Xarxa d'Economia Social en la popularització de nocions bàsiques d'objecció fiscal i economia solidària entre la societat civil.

Dinàmiques d'innovació social	<p>(autogestió financera de la iniciativa) “(...) <i>El que fem és diem, a veure a la gent, què els hi podem remunerar que els hi surti digne? i no hi ha diferents remuneracions en funció de lo que portis, no. Portis tres cents euros o en portis trenta mil. D'aquí que apliquem, un percentatge que ens permeti ser sostenibles econòmicament. (...) Són uns criteris basats en el model sostenible, que no depenguis de ningú. Com més volum tenim, com que l'estructura nostra és molt petita ens costa menys percentualment.</i>”</p> <p>(plantejament del treball en xarxa) “(...) <i>la Xarxa d'Economia Solidària sorgeix d'un plantejament que es fa a Porto Alegre dins el marc del Fòrum Social Mundial, que és molt senzill, ja que no és possible canviar el món, canviant el poder i fent-lo nou, podem construir un altre món possible fent-lo paral·lel, per això el lema és “otro mundo és possible”. Una mica el que pretén el COOP és això, és a dir, nosaltres des del punt de vista del nostre camp que és el tema financer, hem de recolzar la construcció d'una economia alternativa i diferent en la qual les relacions d'intercanvi, no siguin estrictament mercantils sinó que tinguin en compte altres valors”</i></p> <p>(reposicionament entitats financeres clàssiques) “(...) <i>La mateixa Caixa, la seva obra social està també parlant de conceptes que fa deu anys no en parlava. Abans tot es reduïa a exposicions de quadros i llars dels jubilats, ara està parlant d'altres coses. Això no és per casualitat, inclús com a mesura defensiva diria. Què pot passar? nosaltres preveiem que en els pròxims anys poden passar fenòmens, a nivell mediàtic, a nivell social, molt similars com els que han passat quan s'ha parlat d'ecologia, quan s'ha parlat de reciclatge, que de cop i volta tothom és ecològic, tothom recicla, i aquí tothom parlarà, o traurà productes solidaris, o productes socialment responsables, o perquè no de responsabilitat social corporativa, que et faig un somriure perquè ells mateixos es posaran el certificat.</i>”</p>
Relacions de governança	<p>(relació amb l'administració protocol·lària) “(...) <i>En aquests moments la relació amb l'Administració no existeix, o existeix d'una forma molt protocol·lària. Considerem que l'important aquí ha de ser el propi teixit, la pròpia societat la que ha de ser forta. (...) Hi ha una relació correcta, els anem a veure, podem parlar amb l'Administració de què podem fer per potenciar la utilització de l'economia social, però són a aquest nivell. No és a cap més nivell, no, no, sí que tenim relació però... podríem inventar-nos coses, però, fent-nos-ho nosaltres. També et dic que és dinàmic, igual ho canviem, en el fons igual va a poc a poc madurant, però avui per avui, la sensació és aquesta.</i>”</p> <p>(influència del context polític global de crisi en l'impuls de la iniciativa) “(...) <i>el COOP es constitueix jurídicament l'any noranta sis, els primers quatre o cinc anys té una activitat molt petita diguem-ne molt lànguida, poc a poc, i a partir</i></p>

	<i>de l'any 2002-2003 comença a tenir una gran embranzida que es nota moltíssim amb totes les mobilitzacions de la guerra contra l'Iraq. L'any 2000 es fa aquí a Barcelona el primer congrés de banca ètica, es comença a parlar de banca ètica, es comença a parlar d'aquests tipus de finançament alternatius i es té una gran embranzida a partir d'aquell moment."</i>
<i>Problemàtiques</i>	<i>(voracitat mercat financer) "(...)Diríem que hi ha tres claus. Una és la transparència. És a dir, per favor, diguin a on van a parar, que ningú ho sap (...) l'altre és el tema dels paradisos fiscals, lo que no pot ser és l'existència de tants paradisos fiscals que lo que estan fent és treure recursos de la pròpia economia portar-los a un lloc que no pagues impostos. El tercer seria el principi de coherència del perquè es té en compte únicament l'element econòmic i perquè no es tenen en compte altres tipus d'elements (...) per tant la tercera clau per mi és reivindicar el sentit etimològic de la paraula crèdit que vol dir confiar."</i>

David Fernández

<i>Subjecte</i> 01/02	Tècnic de comunicació de COOP 57, serveis financers ètics i solidaris (2007).
<i>Entrevista</i>	L'entrevista es centra en descriure la posició de COOP 57 com a interlocutor polític, la caracterització ideològica dels seus plantejaments i les estratègies de popularització de l'Economia Social i Solidària.
<i>Significativitat</i>	Es reconeix un interès incipient per part de l'administració pública per la tasca desenvolupada per COOP 57 encara que es confirma que aquest rarament es tradueix en treball conjunt o menys encara en incidència en les polítiques públiques. Es constata la voluntat de l'entitat per servir a iniciatives provinents de la societat civil organitzada i el món dels moviments socials. S'explica el projecte de Futur per part de l'entitat i la voluntat de constituir una banca ètica.

<i>Dinàmiques d'innovació social</i>	<p><i>(plantejament polític alternatiu) "(...) respecte els pensaments clàssics de l'esquerra, és una altra concepció segurament molt més gramsciana d'anar construint una societat paral·lela que funciona amb altres formes, amb altres paràmetres"</i></p> <p><i>(visió del creixement en xarxa) "(...) De fet és un dels grans reptes que sempre ha tingut el cooperativisme, com creixes, si creixes en horitzontal i en piramidal, o si creixes en horitzontal i en xarxa. COOP defensa la segona forma de creixement perquè el primer ha donat experiències molt negatives que al final han acabat menjades per la lògica de l'economia de mercat. De fet el creixement de COOP a Madrid i Aragó és en xarxa, no és que anem i muntem allà una sucursal sinó que s'organitzi la gent de Madrid, per a construir el seu propi COOP i a partir d'aquí tenim una xarxa solidària i si fa falta recursos transferim el que faci falta, però en principi l'esforç és en funció també del desenvolupament local, i de l'arrelament social al territori, però quan passem a banc, hauràs de posar un fons de garanties al banc d'Espanya i seràs un banc, per dir-ho així, comparativament l'estructura és diferent respecte quin banc és perquè la banca que proposem és de propietat col·lectiva i per tant, no hi ha uns senyors que fan de banquers filantrops i que està molt bé, i que tots els calers que mouen ho fan amb criteris ètics i solidaris, i està molt bé, sinó que el que determina que allò és sòlid, i té garanties, és que els mateixos que dipositen són els propietaris (...) visualment, canvia tot el que hi ha dins, i és fer contrabanca, és una feina si es vol de termita, d'anar dinamitant els principis especulatiu i financers del sistema i amb l'objectiu d'un repartiment equitatiu de la riquesa."</i></p>
<i>Relacions de governança</i>	<i>(incidència política de l'economia solidària) "(...) està clar que segurament no tant com a COOP 57 sinó més com a Economia Social i Solidària, segurament hi haurà d'haver-hi molta incidència social i política en el Futur, de fet les administracions públiques gestionen un cabal de recursos i de serveis que poden entrar en altres paràmetres i que el sector públic no és neutre, pot potenciar unes</i>

	<p><i>dinàmiques o unes altres i aquí segurament és un camp de Futur, el que passa és que per a nosaltres encara no s'ens ha plantejat, i sí que és veritat que també per com neix el COOP 57 hi ha molta prudència perquè es podria dir desconfiança o moltes altres coses, però hi ha molta prudència respecte a la incidència política, perquè el que defensem no és només l'autogestió i la independència sinó també l'autonomia social, hi ha una certa desconfiança respecte dels poders, o respecte a la incidència de les polítiques públiques, i més amb la onada neoliberal, que hi ha en termes econòmics, en l'economia solidària, malgrat que aquí pinti molt a cooperativisme, és un cinc per cent de l'economia en aquest país, per exemple.”</i></p> <p><i>(innovació política basada en l'empoderament col·lectiu) “(...) Sí que és veritat que s'han de canviar coses per exemple crec que l'Economia Social i Solidària tindrà molt a dir, de fet penso que com a mínim personalment és on tinc dipositades les meves esperances col·lectives, i col·lectivament també em penso que realment és no esperar que vingui fet, és una qüestió que canviï també la cultura política de sempre estar demanant i “ai feu això,” i que la gent també ens convertim en protagonistes i amb constructors”</i></p>
<i>Problemàtiques</i>	<p><i>(banca de l'administració pública) “(...) hi ha un esbiaix, i és que el resum és molt sintètic i segur que és més complex, però hi ha una part important dels tres milions d'euros per exemple de l'any passat, que estem fent de banca de l'Administració pública, estem avançant el que un cop s'ha publicat triga moltíssim en donar-se a les empreses d'inserció o a les ONG's o a qui sigui, hi ha una línia d'avançament de subvencions que estem suplint l'anomalia en el servei de l'Administració pública, clar això no és negociació, això és anar anant pel dret.”</i></p> <p><i>(governança profundament autoritària) “(...) s'ha reduït la governança a garantir que hi ha democràcia si s'accepten les regles del mercat lliure, és molt kafkià, en això s'ha convertit avui la prova del cotó de quan un estat és democràtic, no hi ha més antagonisme en la història de la humanitat que democràcia i capitalisme, que no han anat precisament de la maneta i jo veig que hi ha una tendència, no ho dic jo ho diu Amnistia, ara per ara, cap a una governança profundament autoritària. Profundament autoritària, simplista, barroera, classista i orientada a les classes mitjanes</i></p>

Txema Castiella

Subjecte 01/03	Direcció de programes ambientals de l'Ajuntament de Barcelona (2007).
<i>Entrevista</i>	L'entrevista analitza les tasques desenvolupades per la Direcció de Programes Ambientals, la relació entre medi ambient i economia social, els canvis en la governança relacionats amb l'aplicació de les Agendes 21 i l'aparició de la noció de responsabilitat social corporativa. També analitza el concepte de governança relacional i la permeabilitat per part de l'Administració municipal respecte les aportacions de les entitats de la societat civil.
<i>Significativitat</i>	S'identifica l'interès per part de l'administració municipal en donar a conèixer entitats com COOP 57 materialitzat en l'edició divulgativa de tríptic informatius referents al sector de la banca ètica. Tot i així es constata la falta d'una maduració sobre el què pot fer l'administració municipal al respecte. Es constata l'acció de l'Administració municipal en la potenciació d'un model d'empresa determinat a través de les seves contractacions i l'aplicació de clàusules socials. Per altra banda es constata també la consciència de la producció de canvis en la governança que subratllen el paper del poder local municipal.
<i>Dinàmiques d'innovació</i>	(l'agenda 21 com a procés innovador) “(...) el que hem intentat fer és agafar

<p>social</p>	<p><i>aquella recomanació de les Nacions Unides de fer una Agenda 21 de la comunitat, aquí hem fet un procés participatiu que ha durat molts anys, vàrem començar el 99 fins el 2002, en un procés participatiu, de diàleg amb entitats, quan dic entitats no només són ONG's, són també amb empreses, amb sindicats, amb universitats, i el que surt finalment d'això és una cosa que li diem compromís ciutadà per a la Sostenibilitat, que intenta fixar uns objectius a deu anys vista de com hauríem d'avançar en temes de sostenibilitat urbana”</i></p> <p>(introducció de clàusules socials) “ (...) en temes de banca ètica hem fet alguna cosa, amb temes de comerç just també, però des d'un punt de vista de responsabilitat social no controlem els criteris de manera estricta. T'ho diré ràpidament, nosaltres hem aprovat en els últims anys moltes modificacions legals, que ens obliguen a que determinats contractes incorporin clàusules ambientals. (...) Sobre el punt de vista de clàusules socials, què està fent l'Ajuntament?, per suposat aplicar la llei, tenim un exemple amb la LISMI, la llei d'integració social de les persones minusvàlides, que fixa unes quotes per a les empreses, de reserva de llocs de treball per a persones amb disminució: Això l'ajuntament ho fa en totes els contractes, amb alguns altres casos segurament es podria avançar una miqueta més, és el procés de canvi més important que s'està donant ara a l'Administració, que no és adjudicar al més barat, que és d'on venim, del segle XIX, sinó dir “no, no, el que ens interressi més”, socialment, ambientalment, i el preu obviament el tindrem en compte, només faltaria. (...) Estem fent aquest trànsit, i per tant, una de les coses que sí que hem fet en aquest sentit és una circular a tot l'Ajuntament, recomanant, no obligant aquests matisos són molt importants, que en aquells casos que es pugui, per exemple serveis de càtering, quan es pugui com a mínim contractar-los amb empreses d'inserció social, per exemple la Fundació Futur.”</p>
<p>Relacions de governança</p>	<p>(impacte de cimera a nivell internacional) “(...) Crec que aquí que sobretot hi ha una cosa que és l'impacte de Río al 92, la primera gran cimera de Nacions Unides sobre mediambient, coses que ara són molt populars, més que fins i tot l'Agenda 21, com és el protocol de Kyoto, el primer pas es dona a Río, el que passa és que això aquí no es concreta fins cinc anys més tard”</p> <p>(importància de la voluntat política) <i>Després jo diria que durant tota la dècada dels noranta hi ha també alguns impactes polítics, la presència també de partits verds en el consistori, vol dir que aquestes preocupacions estan també a l'agenda local. Nosaltres aprobem l'Agenda 21 en el 2002, que és deu anys després de Río i que coincideix amb la cimera de Johannesburg, en la que s'aborda l'òptica aquesta de que no es pot desvincular de ninguna manera lo ambiental de lo social, es dona aquesta constatació institucional.”</i></p> <p>(rol de mediació i facilitació per part de l'administració pública)“(…) la capacitat aquesta del public management de l'estat relacional, segurament ens toca ser més promotors de lo que hem sigut, i més facilitadors o mediadors, i no tant imposadors de coses, com a mínim en totes les coses que estem parlant, qui són portadors de idees o de valors, moltes vegades són entitats o ONG's o empreses, parlant d'economia social, i l'Administració ha de ser prou permeable per a treballar-hi, amb aquestes noves idees o nous valors. Són coses molt interessants des d'un punt de vista d'innovació que és que en comú tenen algunes coses que són tot allò que ja no soluciones ni en l'àmbit local ni tampoc estatal, és a dir, que té una vinculació internacional enorme, que és fruit de la globalització.”</p> <p>(pressió per part de les entitats, per aplicar millores a allò que està regulat) “(...) Però la directiva europea, per exemple no parla de temes socials ni de temes de comerç just, són les entitats que s'estan preocupant de reivindicar que ho contempli. Nosaltres podem tenir en compte els matisos a la llei, no pots fer lo que la llei no et permet, però també pots fer allò que la llei no en diu res. És a dir que a</p>

	<p><i>vegades en aquí pots tenir marges de maniobra, hi ha coses que pots fer i coses que no pots fer i entremig hi ha camp per córrer.”</i></p> <p><i>(influència de l'ajuntament en instàncies superiors) “(...) tota la discussió de la Carta Municipal de l'Ajuntament de Barcelona és una discussió sobre com l'Ajuntament intenta influir en normes superiors perquè li atorguin unes determinades condicions, competències o procediments, per exemple en els temes ambientals</i></p>
<i>Problemàtiques</i>	<p><i>(falta de consideració de la banca ètica dins el context municipal) “(...) És una mica difícil dir a qui li toca el tema de la banca ètica en un Ajuntament, segurament a ningú (...)”</i></p>

Mireia Franch

<i>Subjecte</i> 01/04	Direcció General d'Economia Cooperativa, Social i d'Auto-ocupació de la Generalitat de Catalunya (2007)
<i>Entrevista</i>	Es parla del foment del cooperativisme per part de la Generalitat de Catalunya. S'analitza l'ús de les nocions d'economia social, tercer sector i responsabilitat social en les polítiques públiques, específicament en l'àmbit de l'economia cooperativa i en l'àmbit de la creació d'empreses.
<i>Significativitat</i>	S'afirma la voluntat de vincular la responsabilitat social a accions concretes en àmbits determinats, descartant la regulació de la responsabilitat social de manera generalista. S'afirma la voluntat institucional de potenciar un mercat financer amb actors diversos com a estratègia per a la creació de riquesa.

<i>Dinàmiques d'innovació social</i>	<p><i>(reconsideració de les finalitats de l'activitat econòmica) “(...) que s'hagi posat a la palestra tot el debat sobre la responsabilitat social penso que és molt interessant, perquè sí que fa que les empreses més tradicionals o més mercantils hagin entrat en un procés de reflexió, i que això porta a que hi hagin sectors, que no seran pas les grans empreses que el que faran és màrketing social pur i dur; que hi ha un sector de petita i mitjana empresa que sí que pot fer; que pot humanitzar molt més la seva activitat econòmica a partir d'aquest debat que està sobre la taula.</i></p> <p><i>(consideració del cooperativisme com a àmbit atractiu) “(...) sí que detecto que en el moment en que tu comences a parlar d'economia cooperativa, tant en diferents instàncies administratives, com pot ser el propi govern de la Generalitat, com amb els Ajuntaments, com amb la societat civil organitzada, sí que notes que el missatge entra molt bé. Que hi han segments de la població, més o menys formals, que jo penso que és un ventall molt ample i penso que per tant és interessant. Hi ha molta gent que està disposada a fomentar entrar en aquest món.”</i></p>
<i>Relacions de governança</i>	<p><i>(el cooperativisme com a actor polític) “(...) el cooperativisme ja tenia presència a la Generalitat abans de la guerra, ja era un actor polític, estava organitzat i era un moviment bastant fort, i per tant en el moment en que es recuperen les administracions democràtiques, hi ha un grup de gent que procura que el cooperativisme tingui presència en el govern. Per tant en la primera legislatura del govern de la Generalitat ja hi ha una Direcció General de cooperatives i fins i tot es recupera algunes de les instàncies que havien existit abans de la guerra com el Consell Superior de la Cooperació, que era un òrgan de diàleg entre el sector i l'administració i després, a l'any 82 es torna a instaurar. ”</i></p>
<i>Problemàtiques</i>	<p><i>(fragilitat del sector cooperatiu) “(...) El problema és que potser partim d'una estructura excessivament fluixa de partida però en canvi en el moment en que tu ho dones a conèixer, el moment en que tu en parles, el moment en que tu ho fomentes, sí que reps la sensació de que hi ha gent molt susceptible a aquesta manera de fer</i></p>

	<p><i>empresa. I a més a més molt diversa i això és interessant.”</i></p> <p><i>(voracitat del sector financer) “(...) (COOP 57) ha de ser molt curiosa en les formes perquè el sistema financer és un sistema molt delicat, i per tant no pot fer cap petit error perquè l’invent pugui subsistir.”</i></p>
--	--

Isabel Vidal

Subjecte 01/05	Directora del Màster en Economia cooperativa i Responsabilitat Social Cooperativa. UB. (2007)
Entrevista	L’entrevista es centra en la caracterització del cooperativisme com a recurs de la societat civil organitzada per fer front a demandes insatisfetes. També gira al voltant dels efectes perversos d’una potenciació per part de l’administració pública de la responsabilitat social corporativa.
Significativitat	Destaca la importància de mantenir separats el sector privat i el sector públic. Es posa en dubte que una iniciativa com COOP 57 hagi de tenir algun efecte transformador en les formes de funcionar de l’administració. Es posa de relleu que el canvi social no ve determinat per la incidència de la societat civil organitzada en la governança sinó per l’evolució de la societat en el seu conjunt. La llei és important perquè ofereix un reconeixement en forma de recursos a estratègies de satisfacció de necessitats originades per la societat civil organitzada, però la regulació pot ocasionar monopolis i més desigualtat entre els actors econòmics. Es ressalta que el canvi en els sistemes financers es duu a terme a mesura que el propi sistema financer té més recursos per a potenciar noves formes de funcionament i no a partir de la regulació d’aquest.

Dinàmiques d’innovació social	(als anys 90 boom de l’associacionisme) “(...)A partir del noranta-u noranta dos, perquè els vuitanta és aquesta època de construcció de l’estat del benestar; transferències i desenvolupament sobretot en l’àmbit dels serveis socials, aleshores tens a partir dels noranta un creixement brutal d’associacions i fundacions. Però perquè, perquè estàs construint un estat del benestar, i aquest estat del benestar que em sembla molt correcte, contracta serveis, i un braç gestor són les associacions i fundacions.”
Relacions de governança	(equilibri creatiu entre societat civil i administració pública) “(...) Són decisions d’ajuda mútua, és a dir, quan el sector privat ho resol o quan el sector públic ho resol, la societat civil organitzada es retira i s’en va a resoldre un altre problema. Quan el sector privat o el sector públic dona resposta, ja és un producte madur, però qui ha donat les primeres passes? qui és el pioner, qui és el que comença a donar respostes, d’una forma intuïtiva d’una forma amb una forta component voluntària, qui és, doncs aquesta societat civil, aquests grups, aleshores, quan l’administració per exemple, en tot el tema sanitari, o tot el tema d’ensenyament, quan l’administració pública diu, això és de la meua competència i jo gestiono directament, la societat civil organitzada diu si jo societat civil ja pago impostos doncs no pagaré dues vegades, què va passar amb el tema escolar, doncs totes les escoles cooperatives es van passar a la xarxa, la Generalitat les va convidar i van passar a la xarxa, que ara és sector públic, però clar, aquella component de relacions pares mestres, presa de decisió en assemblea, presa de decisió en consells rectors en què els pares eren copropietaris conjuntament amb els mestres, tota aquesta dinàmica i tota aquesta manera d’autogovern desapareix i aleshores entrem en una gestió pública pura i dura. El canvi és que tens el finançament garantit. El cooperativisme no deixa de ser sector privat, no lucratiu però sector privat. Has d’anar al mercat, captar diners, fer que el projecte sigui viable i si te’n vas cap a l’administració pública, doncs paga l’administració pública que té menys risc empresarial.”
Problemàtiques	(l’excessiva regulació limita la imaginació de la societat civil) “(...) El regular és a mínims. Està molt bé en alguns casos el reconeixement en forma de recursos que suposa la llei, amb l’exemple dels discapacitats, el fet de regular una certa bonificació als règims de la seguretat social per aquesta gent que tenen una

	<p><i>discapacitat i suposen una productivitat menor... està molt bé. Ara, deixa que la societat civil sigui imaginativa, sigui voluntària, perquè sinó ens en anem allò de què diu la llei, un, dos, tres, aleshores perquè he de fer el quatre i el cinc? en aquest sentit regular és una arma de doble fil. Aquesta evolució de la societat civil organitzada, amb formes jurídiques, profits, com non profits, queda frenadeta.”</i></p> <p><i>(efectes no buscats de la discriminació positiva) “(...) Quan les grans administracions prenen una decisió sempre hi ha una porta que s’obre i unes quantes que es tanquen. El tema de la discriminació positiva per la responsabilitat corporativa, a veure, quin inconvenient li veig, doncs que pots deixar excloses a totes les petites i mitjanes empreses. Quan la base del nostre teixit productiu és la petita i la mitjana empresa que s’ha de cuidar moltíssim.”</i></p>
--	---

Isabel Martínez Luna

<i>Subjecte 01/06</i>	Comissió permanent de SOS Racisme (2007)
<i>Entrevista</i>	Es parla de l’origen i la forma de funcionament de l’entitat. També s’analitza el paper de SOS Racisme com a lobby de pressió i interlocutor polític i s’analitza la seva participació en la vertebració comunitària i el moviment associatiu. També s’analitza la campanya sobre el dret a vot com una de les demandes que l’associació vehicula en forma de propostes de govern per a l’administració i el paper de l’entitat en l’assessorament a mitjans de comunicació arrel dels dubtes sorgits en el tractament de la recent onada migratòria.
<i>Significativitat</i>	S’afirma la voluntat per part de l’entitat des dels seus inicis d’establir un canal d’interlocució entre la societat civil i els partits polítics en favor de canvis institucionals en contra del racisme. També es recalca que el seu <i>modus operandi</i> es basa en la denúncia dels casos de discriminació.

<i>Dinàmiques d’innovació social</i>	<i>(algunes demandes són ateses) “(...) en aquest document si que hi han propostes que s’han escoltat, per exemple, tot el tema de formació s’implementaria en els propers mesos, que tindriem una reunió amb l’escola dels Mossos d’Esquadra per treballar-ho, etc. o amb cultura, el tema dels mitjans de comunicació, varem fer aquestes demandes, i en principi també en els propers mesos establirem espais de diàleg, també amb la taula per la diversitat de TV3 també amb un fòrum per la diversitat que té la Xarxa de televisions locals, tot a través de la conselleria de Cultura.”</i>
<i>Relacions de governança</i>	<p><i>(participació en òrgans consultius de l’Ajuntament) “(...) SOS Racisme forma part del Consell Municipal d’Associacions, a l’Ajuntament, doncs també és una manera de ser un interlocutor; també estem al Consell de Ciutat, i amb la Generalitat formem part, però és que ara li estant canviant el nom, i també hi ha una taula d’immigració que penja de la secretaria d’immigració, i també formem part, el que passa és que formàvem part com a experts, i ara hem demanat de formar part com a entitat en aquest canvi d’estructura que estan fent”</i></p> <p><i>(participació en la redacció de la llei d’acollida) “(...) ara per exemple s’està fent la llei d’acollida, que és un dels objectius principals en matèria d’immigració per part d’aquest govern de Catalunya, i han decidit que serà el marc d’on derivaran totes les polítiques, clar no només es demana col·laboració a nosaltres, sinó perquè també durant els darrers anys estan com més de moda els processos participatius i llavors et fan arribar el projecte i et demanen la teva opinió, després també en funció del teu paper, per aquest nosaltres vam fer el procés normal però també ens vam reunir amb el secretari d’immigració, per debatre-ho., no sé si s’haurà reunit amb tothom, però que hi han interlocucions més properes, suposo i en aquest cas sí.”</i></p>
<i>Problemàtiques</i>	<i>(falta de recursos) “(...) en l’àmbit de la política de gestió de menors, moltes vegades demanes que la política de gestió de menors immigrants es gestioni d’una altra manera, perquè hi ha saturació als centres, i la resposta moltes vegades, és la</i>

	<p><i>seva justificació de perquè es fa així però no hi ha una resposta molt clara.”</i></p> <p><i>(moltes demandes no son ateses) “(...)la demanda estrella a Catalunya seria aconseguir un posicionament del Parlament de Catalunya en favor del dret al vot, així com estem enviant propostes de resolució als plens dels ajuntaments doncs el mateix versió parlament, i aquestes propostes doncs l'ajuntament les signa i les envia al govern central també perquè quedi constància, llavors seria el mateix al nivell del Parlament, i depèn de quin tipus de resolució es fes pot arribar a ser vinculant pel govern, que obligués al govern a fer algun tipus de declaració, però és molt difícil.”</i></p> <p><i>“(...) de respostes positives a vegades n'hem rebut, per exemple el tema de les ordenances municipals que han anat sortint en diferents llocs, això seria a nivell d'ajuntament, hem presentat recursos a diferents, la de Vic per exemple, o a les Franqueses, aquestes iniciatives han tingut resultats, a la de Barcelona no, tampoc vàrem ser els únics que ens vàrem mobilitzar però aquí s'ha quedat la ordenança però en altres no s'han arribat a aprovar”</i></p>
--	--

Bernat Aveña

<i>Subjecte 01/07</i>	Oficina d'Informació i Denúncia (OID) de SOS Racisme - Catalunya (2007)
<i>Entrevista</i>	Es parla del funcionament i l'organització de l'OID. S'analitza l'articulació legal dels casos i l'establiment de protocols amb les respectives administracions públiques en la gestió i tractament de les problemàtiques detectades. Es descriu el paper de l'OID en relació a la regulació de papers i els problemes derivats de l'estrangeria. S'analitzen a grans trets les principals tipologies de denúncies i les principals institucions implicades en cada cas.
<i>Significativitat</i>	Es constata un paper important de vigilància per part de l'entitat. S'afirma l'existència de relacions de treball amb administracions públiques o ens para-públiques que compten amb l'organització per fer front al racisme i la xenofòbia en el sí del seu funcionament intern. Es destaca però que en alguns casos hi ha una mica de tibantor i recel respecte a la funció de vigilància i denúncia per part de SOS Racisme. Es constata l'existència d'un alt índex de denúncies vinculades a les forces de seguretat i la derivació de les qüestions d'estrangeria a altres organitzacions de la societat civil especialitzades.

<i>Dinàmiques d'innovació social</i>	(conscienciació sobre la necessitat de prevenir el racisme) <i>tenim institucions que s'han donat compte que la millor manera de combatre el racisme és treballar dins de la seva pròpia empresa i per tant fer formació i evidentment acomiadar les persones que cometen il·legalitats amb els clients.</i>
<i>Relacions de governança</i>	(l'advocacia implica la cerca d'aliances institucionals) <i>dintre de l'assessorament general, que no són casos de denúncia, fem moltíssima estrangeria. però això no vol dir que sigui la nostra feina sinó lo que fem és un assessorament primer i després ho derivem al CITE o a l'AMIC o a altres institucions que treballen estrictament això. Ara bé, quan tenim un cas de denúncia en els quals s'han vulnerat els drets d'un col·lectiu, que estan de manera irregular a Espanya i entenem que la situació, necessita un recolzament global, que de fet en tots els casos ho fem així, el que fem és buscar un recolzament directe d'algunes d'aquestes institucions, perquè així com nosaltres tramitem la part social i judicial, ells facin la part de regularització</i>
	(percepció de l'entitat com una amenaça per part de l'administració) <i>si que hi ha una repetició de rols amb moltes institucions, però clar, el síndic dona veu a queixes ciutadanes com pot ser la nostra i potser en qüestions amb comissaries o regidors, és un altre tipus de relació, no és tant de col·laboració, sinó tot i que</i>

	<i>nosaltres busquem la col·laboració a vegades s'ho prenen com amb una mica de distància, allò de què ens vol demanar aquesta institució, què ens està dient, i hi ha una mica més de tibantor, quan de fet no hauria de ser,</i>
<i>Problemàtiques</i>	<i>(problemàtiques recurrents) Parlant de la repetició de denúncies, sí que en tenim, per exemple, l'any passat teníem quaranta-quatre temes de cossos de seguretat d'un total de cent cinquanta-vuit, que és un tant per cent molt important, teníem també molts temes repetits d'impagaments en temes laborals, denegació de serveis sobretot en temes d'ofertes discriminatòries, des d'ofertes laborals, fins a ofertes de pis, que no volien "ni immigrants ni moros ni na de na", tal qual escrit, si hem de buscar repeticions, primer de tot cossos de seguretat, i després, laboral i serveis</i>

Ramón Nicolau

<i>Subjecte 01/08</i>	Regidor de Participació Ciutadana i Cooperació de l'Ajuntament de Barcelona (2007)
<i>Entrevista</i>	L'entrevista descriu des de l'òptica de l'administració municipal el paper de SOS Racisme com a entitat singular que treballa en contra del racisme i la xenofòbia. Entre d'altres coses, s'analitza el seu paper en els diferents consells de participació de la ciutat de Barcelona. S'analitzen les pràctiques innovadores en el camp de la participació desenvolupades per la regidoria de Participació Ciutadana de l'Ajuntament de Barcelona i finalment s'avaluen les expectatives de consens polític al voltant del tema del dret a vot per a les persones immigrades.
<i>Significativitat</i>	SOS Racisme té el distintiu d'entitat "d'interès de ciutat ineludible" que es tradueix amb una dotació incondicional de recursos i suport que la distingeix de moltes altres entitats del món associatiu. Per altra banda l'entrevistat declara l'interès per fer que SOS Racisme tingui un paper protagonista en el Consell sobre Drets Civils de la ciutat de Barcelona. Es destaca l'elaboració d'un llibre blanc d'acollida a persones immigrades com a pràctica innovadora que implica tots els serveis públics o privats de Barcelona en l'àmbit de l'acollida. Sobre la qüestió del dret a vot es destaca la dependència dels poders locals respecte a instàncies administratives superiors. Respecte a la participació ciutadana es relata el risc de banalització en determinats aspectes en que poden incórrer els processos de participació tot i que es ressalta que formen part de l'aposta política del consistori municipal materialitzada des de fa tres legislatures en l'elaboració de Plans d'Actuació Municipal (PAM).

<i>Dinàmiques d'innovació social</i>	<i>(desenvolupament de protocols de bones pràctiques) "(...) En el tema d'immigració el més interessant per a nosaltres és el consens que tenim amb totes les entitats d'acollida d'immigrants, tant les pròpies públiques, com amb totes les seixanta privades, en que tenim un únic manual, d'acollida d'immigrants, consensuat per tots, (...) per ensenyar llengua, ho fem d'aquesta manera, per empadronar-se ho fem d'aquesta manera i llavors és independent l'immigrant a on arribi, si va a parar a Càritas o al Poble Sec, o a SOS Racisme, o al centre de serveis socials de l'ajuntament, vagi on vagi tothom té el mateix tipus de manual, no tots els treballadors són iguals, n'hi han uns de més professionals, i altres de menys, uns que tenen una formació i uns altres un altra, però tots fan servir el mateix manual."</i>
<i>Relacions de governança</i>	<i>(desenvolupament d'òrgans consultius amb participació de les entitats) "(...) Aquí tenim un Consell d'Immigració amb seixanta entitats, un Consell de l'Esport amb dos centes entitats, un Consell de Benestar amb dos mil entitats, de cadascú d'aquests consells hi ha un únic representant que ve al Consell de Ciutat que és el màxim òrgan de representació, doncs SOS Racisme és un d'aquests cent que ve al Consell de Ciutat. Barcelona té quatre mil entitats que entre elles s'escullen perquè tinguin cent representants i SOS Racisme és un d'aquests cent."</i>

<i>Problemàtiques</i>	(condicionament polític) “(...) <i>El dret a vot és una cosa que el món local no pot resoldre, i que ha de ser d'àmbit estatal, i la única manera de que sigui raonable d'àmbit estatal ha de ser per un consens ampli dels diferents grups parlamentaris és a dir, és un tema que no val la meitat més un, ha de ser una majoria àmplia del Congrés dels Diputats i del Senat i per tant vol dir amb un tracte, com a mínim, PSOE, PP</i> ”.
-----------------------	---

Héctor Silveira

<i>Subjecte 01/09</i>	Observatori del Sistema Penal i els Drets Humans de la UB. (2007)
<i>Entrevista</i>	S'analitza el paper de SOS Racisme en la denúncia dels aspectes excloents i els casos de racisme o xenofòbia. S'analitza la llei d'estrangeria com a norma excloent i s'identifiquen les postures polítiques per les que es troba condicionada, les instàncies administratives que la determinen i l'evolució de la seva normativització. S'analitzen els exemples de l'Amèrica Llatina durant el segle vint com a processos de generació d'una ciutadania inclusiva vinculada a la migració provinent d'Europa.
<i>Significativitat</i>	Es destaca la rellevància de l'Informe Anual de SOS Racisme com a document de comunicació i denúncia essencial en la vigília dels abusos de poder relacionats amb l'estrangeria i la immigració. S'afirma el fet que de cap manera una llei en un estat de dret hauria de ser excloent, encara que pugui establir filtres. Es destaca la influència dels processos supra-estats a nivell europeu en les polítiques de ciutadania i immigració però es ressalta també el paper rellevant dels poders locals en la seva governança, especialment en el que fa referència al tractament de drets socials, el dret a l'educació o a l'assistència social. La política que s'està fent en aquest sentit a nivell local a Barcelona s'analitza com a correcta i inclusiva tot i que es trobi en molts casos mancada de recursos i per tant no es pugui assegurar que arriba a tothom. Es destaca el paper que poden jugar les ciutats en el reconeixement del dret a vot per a les persones immigrades.

<i>Dinàmiques d'innovació social</i>	(posicionament del món local en favor dels drets dels immigrants) “(...) <i>En l'àmbit del reconeixement dels drets polítics, també les ciutats podrien implementar un reconeixement, una concessió del dret al vot, d'alguna manera el reconeixement de la ciutadania a nivell local, això seria molt positiu. S'està intentant donar passos a nivell de l'estat espanyol en aquest sentit... Així com hi ha una carta de drets fonamentals a la ciutat, de salvaguarda dels drets humans a la ciutat, aprovada a Saint Denis, l'any 2000 i firmada per l'ajuntament de Barcelona, entre d'altres, allà es reconeix clarament que els estrangers residents seran considerats ciutadans i que per tant haurien de tenir el dret a votar, després de dos anys de residència permanent a la ciutat, no té eficàcia jurídica aquesta carta, s'hauria de donar-li eficàcia perquè d'alguna manera entra en contradicció amb normatives estatals.</i> ”
<i>Relacions de governança</i>	(configuració multi-escalar de la problemàtica i afectació al món local) “(...) <i>hi ha dos processos clarament en aquest tema de l'estrangeria, per una part necessàriament la política d'immigració ha de ser a nivell supra-estatal, ha de ser a nivell europeu; i després per una altra banda els estats es troben que en alguns aspectes tenen dificultats per a governar i per a implementar les polítiques i per tant tenen necessàriament que transferir potestats, transferir competències ja sigui a les ciutats o a les regions, llavors, tot el que és el tractament de drets socials, el dret a l'educació, el dret a l'assistència social això està avui per avui en mans de la gestió, sobretot, dels ajuntaments locals i és molt important que siguin ells els que ho facin.</i> ”
<i>Problemàtiques</i>	(la llei d'estrangeria no és inclusiva) “(...) <i>Una llei en un estat de dret democràtic ha de ser sempre inclusiva. No ha de ser mai restrictiva. Pot establir algun tipus de filtre o requisits, això sí, a nivell de processos que d'alguna manera s'estableixin per a concedir drets o reconèixer la ciutadania plena, per exemple, no li reconeixem la ciutadania plena a un turista, sinó que a la persona que estigui</i>

	<p><i>treballant i vivint i porti un temps aquí. S'han d'establir processos i per tant també requisits per arribar-hi. Per lo tant, el problema de la llei d'estrangeria és que la llei com a tal, conté una sèrie d'articles, una sèrie de normes que d'alguna forma donen lloc, encobreixen, o com diríem, estableixen una sèrie de comportament que són excloents o inclús discriminatoris. Aquest és un problema greu.”</i></p> <p><i>(paranoia securitària a nivell supraestatal) “(...) avui per avui els estats europeus segueixen responent d'una manera única, o sigui, vigilància, control, detectar per on vindran, impedir que puguin arribar a aigües jurisdiccionals europees, s'està intentant que no puguin sortir ni accedir a zones frontereres, s'estan fent filtres.”</i></p>
--	---

Oriol Amorós

<i>Subjecte 01/10</i>	Secretari per a la Immigració de la Generalitat de Catalunya. (2007)
<i>Entrevista</i>	S'analitza la tasca de SOS Racisme des de la perspectiva de l'Administració catalana i les seves relacions amb la Secretaria per la Immigració. Es parla dels canvis en els òrgans i procediments participatius que incideixen en l'elaboració de les polítiques d'immigració i acollida i la consideració de les polítiques d'immigració com a exemples de governança compartida. S'analitza el valor innovador de la llei d'acollida, pendent d'aprovació en el moment de l'entrevista, plantejada per la Secretaria per la Immigració. S'analitzen els condicionaments del ple reconeixement del dret a vot per a les persones immigrades i el canvi en la consideració de la naturalesa del fenomen migratori lligat al canvi quantitatiu i qualitatiu dels seus fluxos.
<i>Significativitat</i>	Es destaca el paper de referent simbòlic internacional de SOS Racisme i la seva singularitat com a entitat implicada en la denúncia de la discriminació que destaca els elements positius de la convivència en la diversitat. Es declara la necessitat de reformar el Consell Assessor de la Secretaria per la Immigració en Taula de la Ciutadania i la Immigració, comptant amb la participació de SOS Racisme entre d'altres, per enfortir la participació de les entitats ciutadanes i disminuir la pressió governamental en els òrgans de consulta relacionats amb la Immigració. També es destaca la importància de la sectorialització territorial en el tractament de l'acollida i la preservació del caràcter universalista de la llei. Es destaquen com a elements nous que cita la llei, l'acollida exterior, l'acollida al municipi i l'acollida a l'empresa. Es destaca que el reconeixement del dret a vot requereix una reforma constitucional. Es destaca com la transformació de la magnitud i tipificació dels fluxos migratoris ha incidit en la producció de canvis en la governança d'una gestió centrada amb el tractament assistencial de la precarietat social associada al fenomen d'una gestió basada en aspectes inclusius i relacionals com la integració i la convivència. Es dóna fe que les entitats s'anticipen als polítics en la detecció i el tractament de problemàtiques, posant l'exemple de la importància donada al reagrupament familiar, visualitzada molt abans per les entitats que pels partits polítics.

<i>Dinàmiques d'innovació social</i>	<p><i>(legislació en matèria d'acollida) “(...) (la llei d'acollida) U l'acollida exterior, això és absolutament nou, que hi hagi recursos d'acollida, és la preparació de les persones que vindran perquè quan vinguin aquí tinguin una inserció més ràpida en la nostra societat. Dos, un àmbit que segurament serà molt important, d'acollida en el municipi, això en alguns municipis segurament que no és nou, però en d'altres és completament nou, però es tracta d'agafar i les millors pràctiques, que hi hagin als municipis, generalitzar-les, estendre-les i garantir-les per a tothom i dir, oferirem serveis d'acollida a totes les persones que venen a viure al nostre país. Un tercer àmbit que aquest és nou, que és l'acollida a l'empresa. Jo crec que l'acollida a l'empresa és molt important perquè l'acollida perquè tingui utilitat per a la persona immigrada que és del que es tracta, per bellugar-se i inserir-se a la nostra societat amb més facilitat requereix que sigui molt contextualitzada.”</i></p> <p><i>(creació de taules de ciutadania) “(...) en relació als períodes anteriors crec que</i></p>
--------------------------------------	---

	<p>s'han donat dos canvis molt importants. Un és que tenim un ens pendent d'aprovació que està fent el circuit que ha de fer pendent de la Generalitat, el decret de creació de la Taula de Ciutadania i Immigració. A banda d'això s'obre la possibilitat de crear taules de Ciutadania i d'Immigració d'àmbit territorial.”</p> <p>(transició d'un model assistencial a un de convivencial) “(...) al 2001 o al 2002 teníem creixements del padró de 100 mil persones cada any i al mateix temps immigracions legals ridícules. El canvi de magnituds és espectacular. Al mateix temps, un altre canvi és, fins al 2005 les immigracions tipus de re-agrupament familiar són realment poques i molt poc significatives, la llei d'estrangeria formalitza com ha de ser el re-agrupament familiar; comença a haver-n'hi al 2005, el 2006 una quantitat important, vint mil persones a Catalunya, anteriorment n'hi havia hagut bastant també però al llarg de més anys, que és la meitat de la immigració legal, venen quaranta dos mil persones legalment a Catalunya de les quals vint mil són per motius familiars (...) això canvia moltes coses perquè la visió de la immigració com a fenomen assistencial es trenca. Perquè una persona que ve re-agrupada familiar, té teòricament aquí un reagrupador que el pot mantenir econòmicament i que li pot donar un sostre. No és només el tema assistencial, ja prenen també més importància altres aspectes vinculats a convivència, integració, introducció al mercat laboral... Això vol dir que quan les empreses diuen necessitem mà d'obra i estan pensant, per sort comencen a pensar ara en projectes estables de contractació en origen, molt positiu, tant de bo haguessin pensat això ara fa cinc anys, ara els hi hem de dir, escoltin això que comencen a pensar ara està molt bé però pensin també en les famílies com una font de mà d'obra molt important. Hi ha un canvi en les prioritats i en la situació real.</p>
<p>Relacions de governança</p>	<p>(les entitats alerten dels canvis en les problemàtiques) “(...) les entitats ja fa temps que diuen, escolta que tenim el problema dels nois de setze a divuit anys, que tenim el problema de les dones re-agrupades, per tant jo crec que en general les entitats, unes més que d'altres lògicament, són molt sensibles i viuen molt directament quines són les necessitats i com van canviant, i com van evolucionant. Fa quatre anys el mono-tema era la llei d'estrangeria i la irregularitat, en l'actualitat aquest continua sent un tema molt important però hi ha un altre tema emergent amb molta força que és les famílies, el treball amb les famílies.”</p> <p>(transversalització de les polítiques públiques) “(...) Sobre la governança i el paper dels municipis, la Secretaria d'Immigració, per se, entén que les polítiques d'immigració són un exemple clar de governança compartida. Sempre fem més servei a la societat si ho fem a través d'un altre. No creiem que les polítiques d'immigració hagin de ser específiques sinó normalitzades. No creiem que les polítiques d'immigració exigeixin una administració específica per a aquestes polítiques sinó que creiem que s'han de realitzar a través d'altres administracions, ve siguin altres departaments del govern de la Generalitat, ve siguin altres institucions com els governs dels ajuntaments, ve siguin les pròpies entitats o teixit civil. Per tant nosaltres l'aspecte governança compartida el practiquem pressupostàriament i en la nostra pràctica habitual. No tinc la pretensió de tenir una secretaria de 400 persones, ans al contrari prefereixo tenir una secretaria amb capacitat d'interactuar amb 400 persones que estan inserides a les entitats, als municipis, en d'altres departaments.”</p>
<p>Problemàtiques</p>	<p>(presència governamental excessiva en els consells de participació) “(...) hi ha una mica de por del que passarà i la part governamental que s'auto-infla molt i vol mantenir sempre una majoria clara en aquests consells, i tenir un lideratge i una presència abusiva, i tots els departaments hi volen ser perquè no se'ls escapi res, però clar al final acaben sent rèpliques rebaixades de la comissió interdepartamental que és un òrgan propi del govern. En el Consell Assessor d'Immigració hi ha una presència governamental molt gran i aleshores no acaba essent un òrgan de participació absolutament. Aleshores creem una taula de Ciutadania on la única presència governamental és la de la secretaria i puntualment segons els temes que s'abordin també hi poden ser presents les diferents Conselleries.”</p>

	(falta de representativitat territorial de l'associacionisme immigrant) “(...) un error que cometem molt sovint quan pensem en les entitats, i la participació en l'àmbit d'immigració és confondre Barcelona amb Catalunya, en un sentit en que en molts casos les Federacions Catalanes de Marroquins, o Gambians, o el que sigui, són molt sovint bàsicament barcelonines, com a molt inclouen Hospitalet i Santa Coloma i algun municipi més de l'àrea metropolitana de Barcelona, i poca cosa més, per la seva joventut, per la mobilitat dels seus dirigents, pel què sigui.”
--	---

Marcel·lí Puig

<i>Subjecte 01/11</i>	Director de l'Escola de Circ Rogelio Rivel. (2007)
<i>Entrevista</i>	Es parla de la història del lligam entre el circ i el projecte de l'Ateneu. Es tracta l'estat de la qüestió sobre el circ com a catalitzador en contextos precaris i s'incideix en la caracterització de les activitats dutes a terme per l'escola i els seus alumnes en aquest sentit. S'analitza una hipotètica dotació per part de l'Administració de més recursos, els criteris que hauria de seguir una política de suport al circ i les negociacions que s'estan duent a terme al respecte. Es parla de la creació del Consell de Cultura de Barcelona i del Consell de les Arts de Catalunya i s'analitzen les expectatives que hi ha al seu voltant.
<i>Significativitat</i>	S'afirma la vinculació del circ en el projecte de l'Ateneu i la seva arrel voluntarista de projecte autogestionari per la creació d'un espai de referència. També s'afirma el circ com a pràctica intrínsecament solidària molt útil pel treball en contextos precaris que en el cas dels grups sorgits de l'escola es concreta, per exemple, en el treball en centres cívics i escoles amb necessitats socials. Es reconeix que per primera vegada la Generalitat de Catalunya recentment ha mostrat un interès sòlid per dotar de recursos les associacions de circ de Catalunya. En aquest sentit es declara l'esperança que aquests recursos es destinin a la creació de personal i dotacions pressupostàries de suport al circ de manera repartida pel territori evitant la concentració de recursos en grans inversions poc útils. En la negociació per a l'obtenció de recursos es reconeixen distintes instàncies administratives: el Districte, l'Institut de Cultura de Barcelona, la Generalitat i el Ministeri de Cultura, tot i que l'aportació varia significativament entre ells.

<i>Dinàmiques d'innovació social</i>	(ús del circ com a eina de transformació social) “(...)a part de l'activitat pròpia que fem aquí hem fet alguns tallers o alguns processos de formació amb gent del carrer a demandes de serveis socials o inclús a demandes de centres culturals amb una població amb situació de risc i en totes les ocasions els resultats han estat extraordinaris (...) estem duent a terme un projecte a presons i a centres educatius, que és interessantíssim i que estem tenint molts bons resultats. (...) alguns alumnes nostres, ex-alumnes, gent també vinculada a l'Ateneu, que han conformat el que hem vingut a dir com el grup de Circ Social i que estan començant a analitzar, mirar metodologies, veure projectes que s'estan fent, començar a fer propostes, ara mateix estan fent una proposta de circ al carrer per els barris de Roquetes, i de Verdum. Això vol dir que cada cop més hi ha una consciència de l'aportació important que el circ pot fer a la societat i especialment a les poblacions més castigades, això s'està posant de moda.”
<i>Relacions de governança</i>	(reconeixement institucional de la importància del sector) “(...) sí que és cert que el conseller, i per primera vegada en la història de Catalunya, va fer una roda de premsa on va manifestar la voluntat del govern, i concretament del seu departament, de donar suport i recolzar tot el que era la política de reconeixement i foment del circ, això sé que s'està donant, que aquest interès no va ser cosa d'una roda de premsa i que després s'en va oblidar, sinó que esta demanant permanentment explicacions als seus departaments de què és el que s'està fent i com estan anant els diferents temes”
<i>Problemàtiques</i>	(manca de recursos i falta d'una distribució òptima d'aquests) “(...) Ara el

	<p><i>que tinc més dubtes és amb dues coses, una, amb l'estructura i la possibilitat per tant de que des de l'Administració pública es cedeixin els recursos suficients i estic parlant de personal i dotació pressupostària com per poder-se dedicar específicament al circ, penso que ens estem trobant que pot haver-hi una voluntat molt gran per part del conseller però que si no existeixen les estructures administratives com perquè això pugui ser factible, doncs, circumstàncies mandan, que diuen els castellans, per tant en aquest punt sóc reticent i després començo a tenir la mosca a l'orella sobre que tota aquesta voluntat de suport i dignificació del circ no es converteixi amb unes grans dotacions pressupostàries, com poden ser per a equipaments com el circ estable del que ara s'està parlant, i que un cop fetes aquestes grans inversions multimilionàries en el sector del circ, el govern doni per complida la seva promesa,, i les bases que és precisament on està tota la riquesa del circ, aquí i a tot arreu, quedin altra cop deseparades vol dir que la política del circ s'ha de traduir, sobretot i això és el més important en fomentar que totes les llavors que hi han esteses arreu del territori català, potser en un poble són dues persones, potser en un altre poble són una persona, però si que és cert que hi han moltes llavors que poden convertir-se en arbres que ens donin ombra que acullin al circ en tot el territori, si això degut a la forta política d'inversió de la Generalitat el resultat d'aquí a deu anys és que tenim dues o tres grans ombres, per mi és un model que no és tant vàlid com tenir dos-cents arbres que donin ombres més petites però que estiguin més distribuïdes i més ben repartides.”</i></p>
--	---

Sergi Díaz

<i>Subjecte 01/12</i>	Tècnic gestor de l'Ateneu Popular de 9 Barris (2007)
<i>Entrevista</i>	Es parla de la vinculació històrica entre el projecte d'Ateneu i el moviment associatiu veïnal de 9 Barris. S'analitzen les distintes fases seguides per a la constitució de l'Ateneu i la seva consolidació com a projecte lligat al territori amb el motiu del circ com a eix central. Es parla de l'evolució de la vinculació del projecte amb l'Administració municipal i la consecució del conveni de gestió cívica establert recentment. S'enumeren les problemàtiques de gestió quotidianes amb les que es troba l'entitat buscant l'equilibri entre l'excel·lència artística i el treball comunitari. S'analitzen les demandes articulades per l'entitat, tant als propis participants, com a les entitats del territori i a les administracions. També s'analitzen els criteris de responsabilitat social corporativa per part de l'entitat, la vinculació amb els moviments socials i el perfil dels professionals especialitzats en la gestió de projectes d'aquestes característiques.
<i>Significativitat</i>	S'exposa la relació entre el clima d'efervescència veïnal de finals dels anys setanta i l'inici del projecte. S'identifica una primera fase de diferenciació del projecte durant els anys vuitanta en que l'Ateneu va rebutjar ser absorbit per la xarxa de centres cívics de l'Ajuntament, i una segona fase de consolidació en que l'Ateneu negocia la cessió de l'espai i la concessió de recursos amb l'ajuntament mitjançant l'instrument de la Junta del Bidó de 9 Barris i que culmina amb la definició del contracte de gestió cívica establert l'any 2004. La constitució d'una altra associació, l'Associació de Circ de Catalunya, intervé també de manera decisiva en la consolidació del projecte d'espai dedicat al circ, incidint en la realització de tallers en un primer moment i en l'organització de l'Escola Rogelio Rivel més endavant.
<i>Dinàmiques d'innovació social</i>	(institucionalització d'itineraris formatius) “(...) A finals dels anys noranta, apareix una associació que es diu Associació de Circ de Catalunya, que és la que comença a organitzar cursos, tallers de circ adreçats als artistes, ja durant l'any 94 i 95 es realitzen tallers, fins que es veu la necessitat que aquests tallers es converteixin en un programa formatiu adreçat a Futurs artistes que volguessin formar-se., o sigui lo que va sorgir com uns tallers adreçats a artistes que estaven treballant, acaba consolidant-se perquè es veu la necessitat, en un programa d'escola de circ ja adreçat no només a artistes ja consolidats sinó sobretot a gent

	<p><i>que estava començant, a joves que volien formar-se d'una manera més rigorosa.”</i></p> <p><i>(treball per a la normalització de les relacions amb individus subjectes a processos d'exclusió) “(...) que l'Ateneu estigui en un entorn com el que està, en un barri d'aquestes característiques, on hi ha un treball bastant fort amb els joves que roden per aquí, adolescents i joves entre vint-i-cinc i trenta anys alguns dels quals tenen una situació personal, familiar, social bastant complicada, i nosaltres aquí intentem treballar amb ells el dia a dia intentant establir convivències, nosaltres no som serveis socials, no podem treballar per donar una sortida o una pensió a aquella persona o a aquella família però sí que intentem treballar per la normalització de les relacions.”</i></p>
<p><i>Relacions de governança</i></p>	<p><i>(evolució de les relacions amb l'Ajuntament)“(...) Entre l'any 2000 i el 2003, aproximadament es treballa en una primera proposta de conveni de quatre anys, aquelles primeres negociacions van ser dures, perquè era el primer conveni, i ja a poc a poc, amb el segon conveni, entre el 2004 i el 2007, les negociacions són més fàcils i realment ara la relació amb l'Administració en comparació al que passava als anys noranta és molt més tranquil·la en aquest sentit.”</i></p> <p><i>(conveni amb la Generalitat) “(...) amb la Generalitat pràcticament a finals dels anys noranta es va aconseguir una petita subvenció per a les produccions de circ i l'escola de circ Rogelio Rivel, a principis del 2000 va aconseguir també una subvenció per a fer activitats de circ. Però el canvi radical va ser sobretot l'any 2004-2005 que ja la Generalitat en comptes de donar 18.000 euros com donava a l'Ateneu i 9.000 a l'escola, ja comença ja a fer una aportació més àmplia i llavors ja es comença a parlar d'un possible conveni també entre la Generalitat i l'escola i l'Ateneu.”</i></p> <p><i>(complementarietat entre l'administració i el teixit associatiu) “(...) Crec que bona part de la redefinició de les polítiques públiques venen per a enfortir les xarxes socials, i enfortir les xarxes socials i trobar la manera de fer que l'estructura de l'Administració pública i l'estructura de les xarxes associatives puguin complementar-se i puguin treballar mútuament, llavors, hi hagi crítica mútua, hi hagi autocrítica també, però que hi hagi sobretot complementació, i que podem treballar tots plegats, perquè tots tenim el mateix objectiu que és millorar el nostre entorn .”</i></p>
<p><i>Problemàtiques</i></p>	<p><i>(difícil equilibri entre excel·lència i responsabilitat social) “(...) Després hi ha la problemàtica que seria el que representa el projecte en sí, aquí és molt difícil a vegades trobar un equilibri fructífer entre el que seria l'activitat artística, creativa, de gestió de propostes d'alt nivell i després al mateix temps conjugar-ho amb la dinàmica comunitària i de treball amb el territori i fomentar les pràctiques amateurs, a vegades aquestes dos lògiques, una lògica artística de buscar l'excel·lència i la qualitat i la lògica més sociocultural de vegades és difícil de trobar i això és un equilibri difícil de trobar i de veure com coexisteix.”</i></p> <p><i>(cerca de mecanismes de participació horitzontal) “(...) els problemes quotidians són de diferents tipus, un seria de la gestió dia a dia que es troba un projecte d'aquestes característiques, a tot arreu la gestió sempre és complexa i sobretot tenint en compte que és un model de gestió una mica diferent del que es practica en altres centres, això també ens obliga a estar contínuament re-inventant o pensant noves fórmules de relació entre treballadors i associació perquè no hi ha referents, en aquest cas s'intenta buscar una forma d'organització de caire diferent, més horitzontal, de caire assembleari, que intenta respectar l'esperit de les comissions, això ens obliga a buscar noves idees i això és un problema a resoldre pràcticament dia a dia”.</i></p>

Esteve Caramés

<i>Subjecte 01/13</i>	Institut de Cultura de Barcelona (ICUB) (2007)
<i>Entrevista</i>	S'analitza la tasca de l'ICUB i el seu interès en la consolidació d'òrgans de participació en la gestió de polítiques culturals. Es parla de la gestió innovadora de polítiques culturals a través del Futur Consell de les Arts, a nivell català, i del seu homòleg a la ciutat de Barcelona que és el Consell de Cultura, encara en fase de desenvolupament. S'analitza la transformació de les formes de fer per part de l'Administració municipal en relació a la cultura i les arts.
<i>Significativitat</i>	S'explica que la potenciació de la participació en el camp de les arts i la cultura és més aviat d'una innovació considerada com a necessària des de l'Administració que d'una demanda específica pròpia de la societat civil organitzada. Es posa de manifest que el model de participació en la gestió de polítiques culturals es troba encara en fase de definició i que desperta interrogants al respecte de la legitimitat democràtica de la presa de decisions a partir del model del consell de savis. Sobre l'evolució de les polítiques municipals en el camp de les arts i la cultura s'observa la transició entre un model basat en els conceptes d'accés a la cultura que té com a producte estrella la xarxa de biblioteques de Barcelona a un model basat en la creació de centres de producció cultural i artística especialitzats i amb vocació d'excel·lència. Es vincula també l'interès en la potenciació del circ a la ciutat amb el cas derivat del desallotjament de La Makabra. Es destaca la importància del paper dels tècnics dinamitzadors, en la potenciació dels processos participatius assemblearis en forma de demandes articulades coherentment.
<i>Indicadors d'innovació</i>	Es parla de la gestió innovadora de polítiques culturals a través del Futur Consell de les Arts, a nivell català, i del seu homòleg a la ciutat de Barcelona que és el Consell de Cultura, encara en fase de desenvolupament en el moment de l'entrevista.
<i>Relacions de governança</i>	(la participació com un producte de la nova gestió pública) " <i>(...) Aleshores la major demanda de participació en la presa de decisions jo crec que no és tant una demanda genèrica i específica sinó que més aviat és una innovació que es considera necessària des de la pròpia gestió, és a dir, és una manera diferent de gestionar l'administració pública, d'introduir majors criteris de transparència, de comunicació amb el sector, per la pròpia eficiència de l'Administració Pública, però un model de Consell de les Arts, o de Consell de Cultura en el cas de Barcelona, no té perquè voler dir que el Consell decideixi sobre els diners que es reparteixen, i que això vulgui dir que es cobreixen millor les necessitats del sector.</i> "
<i>Problemàtiques</i>	(el model consultiu no està consolidat) " <i>(...) no està molt clar si és l'Ajuntament de Barcelona qui guarda la capacitat de concedir els diners és perquè es considera que hi ha una responsabilitat davant del plenari de l'Ajuntament i que un Consell de Participació encara no és un òrgan elegit, aleshores clar s'ha d'acabar de definir de quina manera i el sector també ho ha d'acabar de definir, en aquests moments dintre del sector quan parles amb gent hi ha una mica d'angoixa i de preocupació de cara al que passarà l'any vinent quan el Consell de les Arts comenci a funcionar a nivell de Catalunya i sigui ell qui distribueixi els diners. No se sap quin tipus de decisions es prendran, no se sap si les línies que s'han seguit fins ara tindran continuïtat, o qui prendrà les decisions</i> " (complexitat dels processos de participació) " <i>(...) Els processos de participació són d'una complexitat immensa, des de com convoques una assemblea fins a l'acta que en prens d'aquella assemblea, és a dir, tota la metodologia de participació és molt complexa i la societat civil a Catalunya no és encara prou madura per desenvolupar metodologies de participació que vagin fins al final, tot just n'estem aprenent nosaltres com a societat civil a fer participació perquè realment s'ha d'anar molt fins a l'arrel per fer participació, no és només una assemblea, és informar dels resultats d'aquesta assemblea,</i> "

	<i>convocar en aquesta assemblea, transparència...”</i>
--	---

Rubén David

<i>Subjecte 01/14</i>	Tècnic del Pla Comunitari de Roquetes. (2007)
<i>Entrevista</i>	S'analitza la gestació i el funcionament del Pla Comunitari de Roquetes. S'identifiquen les principals característiques de la participació en aquest per part de les entitats del territori, incidint en l'Ateneu Popular de 9 Barris especialment, i de les persones que s'hi vinculen a nivell individual. Es parla de les principals problemàtiques del territori i dels canvis en les formes, qualitatives i quantitatives, de la participació ciutadana.
<i>Significativitat</i>	Es destaca que el Pla Comunitari és fruit de la sinergia creada entre entitats i persones a títol individual vinculades al territori. Per altra banda, es destaca que també compta amb la participació de les administracions del Districte i la Generalitat en forma de recursos (50-50%) i de l'aportació de tècnics i professionals de pràcticament tots els serveis públics que tenen incidència al barri. Es posa de manifest que de manera paral·lela a l'elaboració d'un diagnòstic del territori, s'incideix des del Pla Comunitari en la generació de mobilització al respecte de la millora del territori. Com a principal problemàtica es percep el relleu generacional en la participació com a difícil. S'observa un canvi considerable respecte d'èpoques anteriors on la mobilització era massiva i espontània. Per fer front a aquest canvi es ressalta que la transformació de l'entorn depèn d'una participació qualitativament òptima i no exclusivament d'una mobilització ciutadana puntual.

<i>Dinàmiques d'innovació social</i>	<i>(desenvolupament d'un pla comunitari) “(...) El Pla Comunitari és un procés que s'inicia l'any 2003 fruit d'una sinergia entre distintes entitats i persones individuals, líders veïnals, que s'impulsa amb la finalitat d'augmentar i de millorar el barri en un sentit ampli, millorar-lo en el sentit de les persones, de les xarxes, de les condicions de vida, una miqueta de tot des de lo material fins a lo més social, o més relacional i des del 2003 fins al dia d'avui cada any es revisen els objectius, s'avaluen una mica els resultats i el procés que s'ha fet i en funció d'això i dels recursos que tenim es continua amb el procés del que pegen diferents projectes que anem avaluant, re-definint i tirant endavant”</i>
<i>Relacions de governança</i>	<i>(implicació transversal dels agents del territori) “(...) A nivell administratiu la veritat és que no ens podem queixar i crec que s'està fent un treball molt interessant aquí al barri en el sentit de que hi han participants, tècnics, professionals de pràcticament tots els serveis públics que tenen responsabilitats al barri, és a dir, estan implicades les escoles, estan implicats els serveis de seguretat, ve a ser mossos i guàrdia urbana, estan implicats serveis socials, estan implicades també les persones de serveis socials, educadors de carrer, la gent dels serveis sanitaris, l'ambulatori, també molt, és a dir, implicats vol dir que estan fent coses pel procés, que estan implicant-se molt a nivell comunitari en els seus objectius com a equipament, l'ambulatori no només fa atenció directa a la malaltia o a la persona que té un problema mèdic, sinó que també tenen un projecte que posen en relació entitats de veïns i veïnes per fer cuina saludable que és un dels problemes que hem trobat també que s'han de treballar. I això ho fan pràcticament tots els serveis, evidentment amb diferent nivell d'implicació, costa més implicar serveis que són de salut mental o serveis no tant de barri sinó que són més de Districte, o inclús de ciutat, i llavors això costa més aterrar-ho al Pla Comunitari, però en aquest sentit molt positivament. I després la participació política, la participació de les administracions, doncs el procés està co-finançat, 50-50% per la Generalitat i pel Districte i no hi ha una presència dels polítics més enllà d'activitats que fem puntualment. Hi ha la Llei de Barris que això implica que la Generalitat també posi recursos extraordinaris per a la millora del</i>

	<i>barri, hi ha el Pla Educatiu d'Entorn, que això també és una cosa que ve d'ensenyament. Podem dir que hi ha una aposta política per desviar recursos per a millorar el barri."</i>
<i>Problemàtiques</i>	<p>(problemes de relleu en el lideratge) <i>"(...) El relleu és difícil, però és una cosa que requereix d'un procés. Sí que hi ha un Casal de Joves, però inclús al Casal de Joves, la gent més jove costa que entri, jo crec que això és un problema dels grups en general, o sigui, un grup la tendència que té és a tancar-se perquè quan et tanques et fas fort, et cohesiones."</i></p> <p>(baixa participació, tendència a la professionalització) <i>"(...) Sempre en temes de participació els números per a mi són perversos, perquè puc dir que per mi és més important doncs aquestes dues persones que estan aquí, que les 780 que vindran a la paella el diumenge. Això és el que passa amb el treball comunitari, la gent cada vegada té menys temps per a participar, i els valors dominants no són precisament fes el bé per a la teva comunitat, sinó fes el bé per a tu mateix. Cada vegada es va més a la professionalització, és a dir, tu ho veuràs a l'Ateneu, a l'Ateneu hi ha molta gent del barri, que ha estat a entitats, però que ara està treballant a l'Ateneu, perquè la gent s'ha de guanyar la vida."</i></p>

Oscar Rebollo

<i>Subjecte 01/15</i>	Sociòleg especialista en processos participatius. IGOP-UAB (2007)
<i>Entrevista</i>	S'analitza críticament si l'Ateneu Popular de 9 Barris incideix en el tractament dels processos d'exclusió social. Seguidament es parla sobre processos comunitaris com a pràctiques d'innovació social i sobre la noció de governança relacional. Finalment s'analitza la predisposició dels moviments socials a participar en la governança dels processos d'exclusió social.
<i>Significativitat</i>	Es ressalta el tipus de cultura que vehicula l'Ateneu Popular de 9 Barris com una cultura de qualitat, diversa i alternativa. Des de la perspectiva de l'entrevistat l'èxit de l'Ateneu Popular de 9 Barris es basa en la qualitat del projecte i la seva vinculació estratègica multi-escalar, més que no pas en el volum de participació ciutadana que mobilitza. Es destaca que els processos d'innovació social es caracteritzen per tenir elements d'incertesa i que la coproducció de resultats, polítiques o propostes és un element complex. Sobre la governança es ressalta que l'administració parla de governança en referència a aquelles qüestions que no sap com resoldre de manera autònoma i requereixen la implicació dels actors.

<i>Dinàmiques d'innovació social</i>	<p>(producció de política cultural per part d'una entitat de base) <i>"(...)l'Ateneu Popular de 9 Barris és una experiència de producció de política cultural per part d'una entitat, que és un nivell de participació important perquè no és única i exclusivament "digues-me tu com creus que jo hauria de fer la política cultural", sinó "té recursos públics perquè tu facis la política cultural que creus que s'ha de fer." i aquests nivells hi són, però són molt, illes encara. No és única i exclusivament un tema de participació, sinó que és un tema moltes vegades de projecte de capacitat i de potència del projecte. En el cas de l'Ateneu no és una gran experiència participativa però sí que és un projecte de molta qualitat. I aquest projecte de molta qualitat l'Ateneu l'aconsegueix generant un tipus de participació multinivell, és a dir, la pròpia gent de l'Ateneu s'ha preocupat de que hi hagi gent del barri, gent del territori, al voltant d'aquesta experiència però també de que hi hagi gent que té una gran capacitat de producció cultural, que han connectat amb ajudes. És una de les coses que moltes vegades hi ha a la base del que és una experiència innovadora que és una aliança forta entre una dimensió més de participació de base, i una dimensió més de coneixement, d'informació"</i></p> <p>(impacte multinivell de la iniciativa local) <i>"(...) les experiències d'innovació més reeixides, més potents, i que tenen més capacitat d'influència són aquelles</i></p>
--------------------------------------	---

	<p>que aconseguen que la participació doni com a resultat potència en el seu projecte, no única i exclusivament capacitat de mobilització. Mil persones a 9 Barris darrera d'un projecte cultural molt fluix, molt dèbil, doncs acaba sent una entitat cultural, sense ànim de menysprear ningú, o un festival de no se què, en canvi a lo millor no mil persones sinó que cinquanta, però que tenen la possibilitat d'entrar en contacte amb l'institut del teatre, amb l'associació internacional del circ, amb aquest promotor cultural, amb aquests artistes, no? doncs tenen més capacitat d'incidència encara que siguin cinquanta en lloc de mil, perquè no és única i exclusivament la quantitat de gent que participa sinó que també és la potència del projecte que s'acaba generant."</p>
<p>Relacions governança</p>	<p>(redefinició del mapa institucional de la societat) "(...) estem en un moment que alguns parlen de canvi d'època, no tant una època de canvis que poden ser-ho totes, com un moment de canvi d'època. Hi han molts elements que s'estant redefinint, en el món del treball, la producció, l'economia, la globalització, el neoliberalisme, els canvis en la família, la flexibilitat i la precarietat en el món del treball, Internet, les noves tecnologies, els nous sistemes audiovisuals, hauríem de fer una llista una mica pausada, però bé estem en un moment de canvi i això afecta a tot el mapa institucional de la societat. Dintre d'aquest mapa institucional hi ha les administracions públiques i l'estat, que comença a veure, les seves limitacions, les seves impotències, les seves possibilitats i les seves impossibilitats."</p> <p>(cerca d'aliances entre la societat civil per part de l'administració, en aquelles temàtiques en que no se'n surt sol) "(...) hi ha tota una sèrie de conceptes, la governance, el govern relacional, la participació ciutadana, tota aquesta sèrie de conceptes apunten en una mateixa direcció que és subratllar el fet que el govern sol no pot." "Jo sol no puc, llavors, he de governar buscant la implicació d'altres actors". Aquesta implicació d'altres actors, aquest compromís d'altres actors, aquesta coproducció amb altres actors, doncs hi ha qui li diu govern relacional, hi ha qui li diu governance, hi ha qui li diu participació, com vulguis, però jo crec que la idea forta que hi ha al darrera és que hi han determinats problemes, avui en dia, en la societat en les que vivim que tenen una complexitat en relació a la construcció del projecte social, en relació a la construcció d'oportunitats de treball per a la gent. Un govern per molt govern que sigui, per molt poder que tingui, no deixa de ser un agent molt limitat alhora d'aconseguir segons quins objectius. Per aquells problemes que el govern sol ja veu que pot, no se'n parla tant de governance."</p> <p>(necessitat d'incorporar els actors socials en tot el procés de desenvolupament de polítiques) "(...) comença a ser necessari un tipus de govern, un estil de govern o una forma de propulsió de les polítiques, que incorporin els actors socials en tot el desenvolupament de la política, no només en pactar; és a dir, jo sóc el president del govern, tu ets el representant dels sindicats, i un altre dels empresaris i diem escolta "doncs, el nostre pacte passa perquè el govern doncs incrementi un 3% el producte interior brut al pressupost dedicat a educació a les universitats", això ja ho fa el govern, ara potser està més en que cal incorporar més actors en tot el procés de desenvolupament de definició, d'aplicació, d'avaluació, d'aquesta política."</p>
<p>Problemàtiques</p>	<p>(incertesa vinculada a la innovació social) "(...) diria que hi ha una reflexió prèvia que és que tots aquests processos d'innovació social són necessàriament processos que tenen uns elements d'incertesa, d'anar descobrint el que fas, d'una creativitat que s'improvitza molt i de vegades de dos passos endavant i un endarrere"</p> <p>(dialèctica top-down vs. bottom-up) "(...) De dalt a baix, jo crec que per desgràcia, no n'hi han, i dic per desgràcia perquè pot haver-hi casos en els quals</p>

	<p><i>l'Administració digui : "venga, teniu, uns recursos i poseu aquesta etiqueta" llavors aquí no hi ha elements que siguin d'innovació, però tampoc podem dir que l'Administració des de dalt estigui fent res que no sigui posant una etiqueta per posar quatre quartos. Processos que des de baix estiguin fent propostes, sí, el de Roquetes mateix, jo crec que és un procés que està construït molt des de la base, però crec que hi ha variabilitat en funció dels processos, ara no sé si hi han, la meua intuïció és que no, si hi han processos que s'hagin desenvolupat en plenitud, en el sentit de que sigui de dalt a baix o sigui de baix a dalt, la cadena no es trenqui. Vull dir que realment es pugui coproduir resultats, polítiques, propostes, innovació"</i></p> <p><i>(dificultat d'incloure les voluntats de tots els actors implicats al desenvolupament comunitari) "(...) promoure una estratègia de desenvolupament comunitari en el territori és promoure l'autonomia dels actors, la capacitat de fer propostes d'aquests actors, incorporar aquestes voluntats i aquests elements i això és el que costa més"</i></p> <p><i>(les formes dominants de fer política no són la innovació social) "(...) els moviments socials emergents que estan avui en dia més actius són més aviat moviments de resposta contra les formes dominants de fer política, perquè les formes dominants de fer política no són aquestes que estem definint com a governance o participació, això és el discurs, no és la pràctica. .</i></p> <p><i>(atomització de la participació de la societat civil per part de l'esfera local) "L'esfera local té la capacitat que té, però hi han altres nivells, autonòmic, estatal, europeu en el que aquest discurs no ha arribat i si ha arribat, ha arribat poc més que com a discurs, hi ha un desencaix molt gran entre societat civil que es mobilitza i propostes de participació que venen des de l'Administració. Però tampoc sé si les propostes que venen des de la institució local són propostes que conviden a aquests nous moviments socials, o si són propostes que conviden a una participació més de lo conegut, de lo pròxim, de lo de tota la vida, més poc arriscades, diguem."</i></p>
--	---

Francesc Barreda

<p><i>Subjecte 01/16</i></p>	<p>Cap de Serveis Personals del Districte de 9 Barris. (2007)</p>
<p><i>Entrevista</i></p>	<p>S'analitza la visió des del Districte de 9 Barris del contracte de gestió cívica desenvolupat amb l'Ateneu, i el paper d'aquest dins del Districte. Es parla d'exemples de processos participatius i de construcció social de polítiques públiques presents al territori de 9 Barris. S'analitzen els canvis en la gestió dels serveis personals.</p>
<p><i>Significativitat</i></p>	<p>S'afirma que el model de contracte de gestió cívica s'ha anat definint al llarg del temps i que també s'ha expandit a altres llocs de la ciutat. En aquest procés es reconeix l'existència d'antagonismes que s'han anat salvant a la pràctica i el fet que actualment la relació entre l'Ateneu i el Districte és madura. Sobre l'Ateneu es reconeix el paper cabdal jugat com entitat que teixeix xarxa amb les altres entitats del barri i que és reconeguda com a entitat de referència a tot el territori, a nivell de barri i de ciutat. La única crítica que se li fa a l'Ateneu és que adoleix de cert descuit del tracte de proximitat amb els veïns més immediats.</p>
<p><i>Dinàmiques d'innovació social</i></p>	<p><i>(la gestió cívica d'espais culturals) "(...)(l'Ateneu) És una de les primeres experiències de gestió cívica a la ciutat, però jo crec que li hem anat dient gestió cívica després. És una experiència que ve de finals dels setanta, vull dir que ja porta anys."</i></p> <p><i>(importància atorgada al vincle multi-escalar) "(...) en principi l'Ateneu només depenia econòmicament gairebé del Districte, sempre han tingut també</i></p>

	<p><i>bastant clar el tema d'autofinançar els seus projectes, però a banda d'això l'aportació principal era del Districte, l'Ateneu, conforme ha anat creixent ha agafat els àmbits que et deia abans de Districte, de ciutat, de més. Aquí jo crec que ells han sabut que això no es pot només sustentar amb el conveni que hi ha amb el Districte, de manera que en aquests moments, no sé a quin nivell perquè això forma part de la seva autonomia, però sé que estan rebent subvencions d'altres administracions. El tema del seu autofinançament és cada cop més elevat. Nosaltres estariem parlant d'un 30 o 35% d'aportació municipal des del Districte, mentre que amb d'altres equipaments de gestió cívica estem al 90-95%. L'Ateneu, en aquest nivell, Bidó com a gestor ho ha sabut treballar molt bé."</i></p>
Relacions de governança	<p><i>(les actuacions del districte es consensuen amb el teixit associatiu)“(…) aquí a 9 Barris totes les actuacions a tots els barris s’han pactat i s’han consensuat, al 99 amb les associacions de veïns i a partir del 2003 tant amb les associacions de veïns com amb els consells de participació, el consell escolar, el consell de salut, etcètera, el Pla Comunitari de Trinitat Nova va ser un dels primers llocs i una mica després això s’ha fet i jo crec que és positiu. A un Districte com 9 Barris, cada cop menys, però fa molts anys amb moltes mancances poder arribar a consensuar amb el teixit associatiu durant quatre anys, quines actuacions faràs és meravellós, perquè llavors com a Administració només et toca fer-ho i mirar d’arribar al compromís quant d’una altra manera i per la pròpia tradició reivindicativa del districte, podria ser un constant enfrontament, amb l’Administració, amb veïns i etcètera”</i></p> <p><i>(paper clau en el vertebrament associatiu del districte)“(…) en quant a vertebrament associatiu i de comunitats etcètera, crec que fa un paper de líder formal, i sense voluntat de ser-ho, perquè l’Ateneu una de les coses bones que té és que va fer el seu camí.”</i></p>
Problemàtiques	<p><i>(crítica a la vinculació de l’Ateneu amb els veïns més immediats) “(…) és una mancança que hem comentat amb ells molts cops, és allò de bé, la senyora Maria, la veïna del cinquè quarta del bloc de davant, que ostres que una mica no sàpiga què és l’Ateneu. Una de les coses que hauriem de millorar és això. És un element que costa perquè a vegades des dels propis equipaments municipals segons el rumb que agafen, van cap a un lloc o van cap a un altre. Això seria la única queixa.”</i></p>

Ada Colau

Subjecte 01/17	Membre del Taller contra la Violència Immobiliària i Urbanística (2004) activista de l'Assemblea V de Vivienda. (2007)
Entrevista	Es parla de l'evolució i les vicissituds de les mobilitzacions en favor de la defensa del dret a l'habitatge. S'analitzen les expectatives a posar fre a la violència immobiliària i urbanística així com la resposta per part de l'Administració i els partits polítics a la Carta de Mesures contra la Violència Immobiliària i Urbanística i a la repercussió que han tingut les protestes per part del moviment. Es parla de la percepció dins del moviment de la llei pel dret a l'Habitatge que està tirant endavant la Generalitat i de les pràctiques que es poden considerar com a innovadores en matèria d'habitatge. S'analitza l'experiència de l'Oficina per la Promoció de l'Habitatge Realment Públic del carrer Magdalenes a Ciutat Vella, i l'assemblea V de Vivienda.

<p><i>Significativitat</i></p>	<p>L'entrevistada destaca que les mobilitzacions pel dret a l'habitatge aglutinen molta gent que no ha estat implicada prèviament amb d'altres moviments socials i que les edats són molt més diverses que la que correspon al grup d'edat estrictament juvenil amb problemes d'emancipació; comprenen també a pensionistes i gent major de trenta anys que per un trencament biogràfic, com les ruptures sentimentals, per exemple, s'ha vist obligada a tornar a casa dels pares. Es destaca el fet que els programes polítics s'han apropiat de termes que han estat generalitzats per la societat civil organitzada, com és el cas de la violència immobiliària. Sobre la llei que s'està desenvolupant des de la Secretaria d'Habitatge es reconeix que té un discurs interessant tot i que es dubta de la seva efectivitat per falta de voluntat de fer front als poders financers i immobiliaris dins de la classe política. Sobre la relació amb els actors socials en la governança de la problemàtica es destaca el fet de que hi ha hagut intents d'apropament de caire propagandístic per part d'alguns polítics que després no s'han concretat a la pràctica.</p>
<p><i>Dinàmiques d'innovació social</i></p>	<p>(vertebració en xarxa de les demandes) “(...) la Carta de Mesures, el llibre, i les mobilitzacions d'aquest any han contribuït a relacionar molt més diferents conflictes que hi havia al territori i a diversificar això: estratègies, enemics comuns (...) Una de les idees bàsiques és: “no ens parlem de lo que s'ha de construir” perquè tothom sap les xifres de lo que s'ha de construir, una mitjana de vuit-cents mil pisos a l'any a l'estat, se sap que hi ha milers de pisos buits, doncs s'ha de començar per fer una bona gestió del parc existent, que es plantegi no només per tema d'accés immediat a l'habitatge sinó també per tema de qüestions ambientals, la meitat del territori està devastat i això és una cosa que pagarem molt cara, aleshores abans de construir més fem una bona gestió del parc existent, creient-nos realment que les cases han de ser per viure i no per fer negoci”</p>
<p><i>Relacions de governança</i></p>	<p>(oportunitisme polític) “(...) Al principi hi havien intents d'acostament buscant molt la foto, per sort la gent estava ja molt escaldada d'aquests intents de cooptació, durant la guerra d'Iraq jo crec que es va veure bastant clar, al principi mentre governava la dreta, el PP, l'esquerra estava molt implicada animant les mobilitzacions i quan van guanyar les esquerres es va acabar. El tema desapareix i no volem ni una sola manifestació ni una sola acampada ni res de res. Però com que ja hi han hagut experiències d'aquest tipus la gent ho té molt clar i des del principi ja s'ha estat dient si algú vol parlar amb nosaltres és a partir d'aquí, les nostres demandes són l'habitatge fora del mercat, garantia universal del dret a l'habitatge, no ens vinguen amb promeses d'uns quants pisos de protecció oficial i clar ficant-ho amb aquests termes no han volgut parlar seriosament. L'Hereu va fer alguna declaració així en plan simpàtica en un principi, els d'Iniciativa que portaven el departament de l'Habitatge, el conseller que en aquell moment era el Milà, es va apropar amb la targeta dient “truqueu-me”, coses així però sense cap mena de intenció de parlar res en concret.”</p> <p>(apropiació de termes) “(...) Dins dels programes polítics s'han apropiat els termes que hem aconseguit generalitzar, per exemple, violència immobiliària i urbanística, que com a concepte no existia que té una càrrega molt forta perquè et permet dir que el mobbing és el que sobresurt de l'iceberg, un dels fenòmens extrems d'una problemàtica generalitzada, l'altre cosa que deia la carta era que s'havia de fer una proposta estructural per afrontar la violència immobiliària i urbanística precisament perquè era generalitzada, veiem com si els partits o algunes persones de l'Administració tenen la barra de dir farem mesures estructurals o combatrem la violència immobiliària, però cap de les mesures concretes que hi ha a la carta la considera absolutament ningú des de l'Administració pública, en canvi lo que si que ha funcionat molt bé, que era un dels nostres objectius principals era el fet d'establir una eina comuna, un discurs comú a lluites molt específiques o trobar un llenguatge transversal que ajudi a teixir xarxa, a enfocar conjuntament objectius polítics”</p>

<p><i>Problemàtiques</i></p>	<p>(voracitat del mercat immobiliari) “(...)Per entendre'ns en un pla urbanístic no tenen cap problema per expropiar ràpidament a petits propietaris i a lo que faci falta per quatre duros, re-col·locar on calgui i l'executen perquè el pla urbanístic s'ha d'executar perquè ho ha decidit l'Ajuntament, en canvi amb el tema de l'assetjament immobiliari, vam aconseguir que s'en comencés a parlar; tots han captat la problemàtica, han fet discursos, propostes de llei inclòs per combatre l'assetjament però només això, no han incidit en cap realitat.”</p> <p>(manca de suport a les cooperatives d'habitatge) És una iniciativa que pot ser interessant però que evidentment hauria d'estar més fomentada, hauria de tenir més recursos i hauria de tenir control, perquè sinó jo crec que les poques experiències que hi han és o amb un sobre esforç inhumà per part de la poca gent que intenta muntar la cooperativa o que si a més tot el teu voltant segueix funcionant amb les lleis més salvatges del mercat, conec a gent que té cooperatives però si després li va a vendre el sòl o el promotor que li ha construït els hi puja el preu de cop a l'últim moment inventant-se excuses, té totes les limitacions del món tal i com està ara la situació. Jo crec que evidentment s'haurien d'impulsar formes de cooperativisme, s'haurien d'impulsar en general formes de tinença que no fossin de propietat, potser oferint formes de lloguer o altres formes que existeixen a nivell europeu.”</p>
------------------------------	--

Ada Llorens

<p><i>Subjecte 01/18</i></p>	<p>Arquitecte urbanista. (2007)</p>
<p><i>Entrevista</i></p>	<p>S'analitza els canvis en la gestió urbanística i d'habitatge catalana des del final de la dictadura franquista fins a l'inici del segle XXI. S'analitzen les causes històriques de la falta d'habitatge a preu assequible i la banalització de la governança en que incorren molts processos de participació associats a la construcció urbana.</p>
<p><i>Significativitat</i></p>	<p>Es posa en relleu la importància que ha tingut per als tècnics urbanistes el desenvolupament de les auditories ambientals per part de la Diputació de Barcelona i l'eixamplament de les reserves urbanístiques per a la construcció d'habitatge social que imposa la llei d'Urbanisme del 2004. Es destaca el fet que la introducció de tècnics de participació en els processos de renovació urbanística suposa en molts casos una banalització de la participació de la societat civil en la construcció i reconstrucció urbana.</p>

<p><i>Dinàmiques d'innovació social</i></p>	<p>(la promoció dels criteris ambientals entre els Ajuntaments per part de la Diputació) <i>A veure, aquí s'ha de reconèixer que hi ha una labor brutal d'una institució que no havia entrat a la palestra fins ara que és la Diputació de Barcelona, que per un miracle d'aquells de la tècnica, té uns tècnics que descobreixen això agafen aquesta beta, i quan Iniciativa encara té poc govern institucional en els ajuntaments, doncs s'agafa a la Diputació que és on li deixen remenar algun paper; i diu, “doncs serem verds”, i com que la Diputació no és ningú, perquè és un ens relativament abstracte, doncs mira, ningú els hi para els peus, i en broma en broma, es fan el seixanta per cent de la província de Barcelona. I comencen a donar diners als ajuntaments perquè facin auditories ambientals i els ajuntaments diuen, “oi la Diputació ens dona deu milions de pessetes”, que eren en aquell temps, per fer una auditoria ambiental, pues sí, sí, la volem, la volem.”</i></p> <p>(la introducció de criteris de reserva de sòl en la llei d'urbanisme) “(...) mesures recents que a mi m'han alliberat de molt desgast de persuasió com a tècnica, la llei d'Urbanisme amb aquesta reserva proporcional de sòl per a habitatge, que això ha sigut molt important. L'altre cosa és la prohibició de vendre'l, que també és molt important, que això donarà un estoc de sòl al sector públic per fer habitatge protegit, públic, o semipúblic.</p>
<p><i>Relacions de</i></p>	<p>(legitimació a nivell internacional de la innovació normativa) “(...)cap allà</p>

<p>governança</p>	<p><i>al noranta cinc i així, i el que jo et puc explicar a partir d'ara és l'experiència aquesta de les auditories. Miraculosament a partir d'ara, Barcelona signa una cosa que ningú sap perquè la va firmar, que es diu la Carta d'Alborg, que és la fundació d'un compromís de ciutat, regions i països, que després es ratifica a Rio, i després es ratifica a la fira d'Hannover, i es va perfeccionant" "(...)la carta d'Alborg què diu, de cada cinc posa-me'n una. Això ens dona a tots els que estàvem posats en tota la doctrina de la sostenibilitat social, ambiental i econòmica, la certesa de que la sostenibilitat social vol dir polítiques orientades a aquest tipus de cosa."</i></p>
<p>Problemàtiques</p>	<p>(mercantilització/precarització de la participació) "<i>(...) O sigui que munten unes empreses especialitzades en processos de participació, que són les que organitzen la informació que es transmetrà al públic, amb lo qual si jo he dit en un document que passa A, aquella A que va vestida de quatre cents arguments, es converteix en una creueta i jo no puc accedir a la gent, o sigui, els experts ens fan un barrera, un tinglado escandalós d'experts que estan encantats de la vida perquè són sociòlegs o publicistes i és gent que normalment no es guanya la vida tant fàcilment i li arriba una beca de diner públic, pel que es creen aquestes empreses, rasques una miqueta i són tots de partit, i apareix un sistema expert que bloqueja la transmissió d'informació entre experts i gent, això és un dels pitjors atemptats a la democràcia que he vist des de que sóc petita. Jo quan començo una sessió de participació d'aquestes li dic a la gent, per favor diguin el que no entenen, perquè jo com a professional necessito de vostès que tinguin armes intel·lectuals per tot el que els hi diran per a pressionar-los com a consumidors i quan jo treballo amb urbanisme, si la població no m'ajuda, jo no els hi faré un bon pla perquè tindrè pressions molt fortes per altre cantó (...) si tu perds un diumenge, per anar a una Agenda 21, que és una cosa avorrida, al poliesportiu que t'han posat cadires però que passes fred, és que tens molt interès i una mica en saps, o sigui que no et poden sortir amb preguntes d'aquest nivell de banalitat"</i></p> <p>(falta de transparència/desconeixement de les vies d'accés a dades) "<i>(...) en aquest moment de la cultura urbanística jo crec que hi ha un segrest, per part de l'Administració, de les necessitats, i de les formes d'inclusió per part del sistema polític, ni els tècnics tampoc, jo perquè porto molts anys i pràcticament he creat les institucions i sé on són les dades més que ells, però m'he de colar, o sigui per una part l'expert no té accés a les dades i la població tampoc"</i></p> <p>(censura política als informes tècnics) "<i>(...) en varies enginyeries ambientals els hi he dit, no patiu, feu el document honestament, ni que l'alcalde us digui, canviï tot el paràgraf, tu li canviï i li dones una còpia canviada amb ell, però hem d'entregar lo que científica i honestament creiem, encara que es quedi al calaix, ja vindrà una altra generació i dirà, carai què hi havia aquí? Treballem per l'arxiu, és igual, treballem per a la pròxima generació, però no podem ocultar dades perquè a l'alcalde no li agradin."</i></p> <p>(precarització del dret a l'habitatge) "<i>(...) penso més que és aquest el problema, és a dir una persona que té accés a contractes de tres i sis mesos, que no té accés a hipoteca, aquí està la discriminació social, un cop estàs a la màquina, pots comprar-la la casa, però hi ha molta gent que lo que no té és accés al treball, al crèdit, o sigui aquí només et donen un crèdit si tens diners, i hi ha tota una generació que està accedint a la hipoteca perquè els pares avalen, lo qual és una matada, per els pares, perquè com el xaval faci el tonto es queden el deute i el pis"</i></p>

Montserrat Pareja

<p>Subjecte 01/19</p>	<p>Departament de Teoria Econòmica UB. Especialista en polítiques d'habitatge (2007)</p>
-----------------------	--

Entrevista	Es parla dels factors que han determinat l'augment del preu de l'habitatge i les característiques dels col·lectius que s'han vist més perjudicats per aquest augment. S'analitza la necessitat d'un estoc d'habitatges a preu assequible i la innovació que suposa la creació de la Xarxa de Mediació pel Lloguer Social. Es parla del paper mediador del sector públic en la diversificació de les formes d'accés a l'habitatge i la gestió del parc existent. S'analitzen els diferents models que caracteritzen el mercat de l'habitatge de lloguer dins de la Unió Europea, la possibilitat de l'establiment de mecanismes de finançament per facilitar l'accés a l'habitatge i la potenciació de les formes cooperatives d'accés a l'habitatge. S'analitza la progressiva descentralització de responsabilitats, en matèria d'habitatge, de l'estat fins als municipis, passant per les Comunitats Autònomes.
Significativitat	Es destaca el paper del sector públic en la provisió d'habitatge a preus assequibles i la transició en les formes d'abordar la problemàtica des de l'estat cap a les instàncies administratives més localitzades. Es destaca la importància de la creació d'una llista única per a la concessió d'habitatges a preus assequibles i la importància del desenvolupament de formes efectives de gestió del parc existent.

Dinàmiques d'innovació social	<p>(intervenció per part del sector públic en la gestió del parc d'habitatges buits) “(...)La Xarxa de Mediació pel lloguer social té la intenció de posar en contacte aquells que tenen un habitatge i no el poden llogar, o el volen llogar però necessiten algun tipus de garantia per a posar-lo al mercat, amb la gent que necessita trobar un habitatge de lloguer assequible. El que fa el sector públic en aquest cas és fer d'intermediari, entre l'oferta i la demanda, oferint una sèrie de garanties com per exemple que l'habitatge estigui assegurat, el lloguer, o sigui és a dir que el propietari cobri el lloguer durant un temps malgrat el llogater no pagui, per exemple hi ha un conjunt de mesures, que eviten que passin problemes d'aquest tipus.”</p> <p>(consideració del cooperativisme com un sector atractiu) “(...) Històricament hi ha hagut molt poc pes del que seria la iniciativa cooperativa en el mercat de l'habitatge a Espanya, però cada vegada més sembla que és un mecanisme suficientment flexible com per adequar-se a aquestes necessitats tant específiques de la demanda. La idea va per aquí. Potenciar aquest tipus d'iniciatives que s'ajusten molt bé a unes peticions ben concretes de les persones que formen aquestes poblacions amb problemes d'accés a l'habitatge.”</p> <p>(adopció d'estratègies de canvi) “(...)a partir del 2004 hi ha la Llei de barris, que és una bona llei, que el que fa és generar una estratègia de mig termini. Es planteja una voluntat de quatre anys de dir, a veure de quina manera, a iniciativa dels propis municipis es pot millorar la situació de determinats barris, i realment a nivell de renovació urbana ha estat un punt d'inflexió, ha canviat del zero al deu et diria. El fet de passar de no tenir una estratègia a tenir-la. Això és molt important. I en termes de política d'habitatge igual, en el moment en que hi ha la preocupació per crear xarxes de mediació, crear bosses de d'habitatge social, intentar potenciar el lloguer a través d'uns mecanismes que, de moment, doncs semblen els més possibles”</p>
Relacions de governança	(descentralització de responsabilitats) “(...) En primer lloc s'ajunta la descentralització de responsabilitats, fa vint anys qui tenia la clau per fer política d'habitatge era el govern central. Avui qui té la principal responsabilitat per fer política d'habitatge i política urbana és la regió.”
Problemàtiques	(manca de recursos que segueixi la descentralització de responsabilitats) “(...)a Espanya un dels grans problemes ha estat que aquesta descentralització de la que et parlava, no sempre va acompanyada d'una descentralització de recursos, així com a les Comunitats Autònomes clarament, en el moment en que els arriben responsabilitats també els arriben recursos, els ajuntaments no, els arriben responsabilitats però pocs diners. Per tant és una descentralització poc resolta la

	de la Comunitat Autònoma al municipi”
--	---------------------------------------

Anton Costas

<i>Subjecte 01/20</i>	Departament de Política Econòmica UB. Especialista en polítiques d'habitatge. Redactor del Llibre blanc de l'Habitatge de Barcelona (2007)
<i>Entrevista</i>	S'analitza la relació entre el sistema creditici, el mercat immobiliari i el creixement de la bombolla immobiliària. Es situa cronològicament la presa de consciència al voltant de la gravetat del problema de la falta d'habitatge a preu assequible. Es parla del tipus d'intervenció pública que es pot realitzar en el mercat d'habitatge.
<i>Significativitat</i>	S'afirma el fet que durant la dècada dels noranta hi ha hagut una absència de polítiques públiques destinades a la provisió d'habitatge assequible perquè es va donar el miratge de creure que el sistema financer, a partir dels crèdits hipotecaris seria capaç d'oferir habitatge assequible per a tothom. Com a estratègies de Futur immediat la promoció de l'habitatge de lloguer i la diversificació de les formes de propietat o tinença societària, implicant sectors de la societat civil organitzada en la provisió d'habitatge a preu assequible, es destaquen com a importants. Es ressalta que les polítiques que són innovadores i per tant tenen una transcendència en la realitat social estan plantejades de manera selectiva identificant a quin tipus de persones van adreçades i no de forma generalista.

<i>Dinàmiques d'innovació social</i>	(polítiques selectives orientades a col·lectius concrets) “(...) les experiències innovadores són polítiques selectives, és a dir que em defineixin bé i m'identifiquin bé quin tipus de persones, no ja de col·lectius, han de ser els objectius de la política pública. Però no definir-me polítiques per segments o per col·lectius amplis. “(...) Innovació és les noves polítiques de protecció oficial, promogudes per actors molt diferents, amb iniciativa social molt àmplia, i amb fórmules de propietat o de lloguer, molt variades.”
<i>Relacions de governança</i>	(mecanismes de gestió i d'acompanyament) “(...) les formes de producció, de gestió, i de control del bé, en aquest cas és la política d'habitatge, han de ser sotmesos a un procés d'innovació. No només es tracta d'intervenció, és important veure amb quins mecanismes de producció, de gestió i control introdueixo aquest habitatge. S'ha de donar molta riquesa a això.” (falta d'una pluralitat d'actors) “(...) Nosaltres som un país que tenim molt poca varietat en el tipus d'actors que fiquen habitatge al mercat i a més a més estem acostumats a que ho faci l'ajuntament.” (el control és una activitat molt costosa) “(...) les mesures de política econòmica han d'exigir molt poc control posterior. Perquè el control és una activitat molt costosa i normalment no pot evitar la corrupció.”
<i>Problemàtiques</i>	(falta de mobilització ciutadana fins que la situació no és insostenible) “(...) La intervenció és lo que ja s'està veient, en tots els governs siguin de dretes o d'esquerres, en els últims anys. La pregunta seria i perquè ens hem oblidat, de ser més intervencionistes entre els anys 1998-2004? Perquè l'ambient polític i social comença a canviar al 2005, al 2006 hem començat a veure manifestacions però perquè no s'ha sigut sensible fins al 2006?” (manca d'accés al crèdit) “(...) El perfil de la població amb problemes d'accés, és un 25% de la població de Barcelona que té ingressos inferiors a mil euros. Molta de la població amb quotes hipotecaries baixes ha pogut comprar, ja veurem com paga però ha pogut accedir a l'habitatge. Això és el que ara s'està trencant, com els crèdits ara es van encarint, la quota t'augmenta.” (problemes d'equitat derivats de les pròpies polítiques públiques) “(...) A mi

	<p><i>em sembla bé facilitar el lloguer a la gent tingui els ingressos que tingui, però no em sembla bé en termes d'equitat re distributiva, donar actius en propietat a preus més barats que ha pagat la societat en el seu conjunt, a gent que dins de quatre , cinc, o deu anys, pot estar en unes condicions estupendes i com que els recursos eren escassos he deixat d'atendre a mares solteres, de quaranta a quaranta cinc anys, que tenen un o dos fills, que no poden millorar per si soles la seva situació. Aquests problemes són d'equitat. No els tenim en compte. S'estan deixant anar pisos de compra per la sola cosa de ser gent jove.”</i></p> <p><i>(falta d'intervenció pública) “(...) No té molt a veure amb dretes i esquerres, perquè a Madrid governaven les dretes. Té a veure amb la gravetat del problema. Amb la percepció de gravetat del problema. La pregunta és perquè aquí comencem a tenir la percepció de gravetat i no abans. La meua hipòtesis és que durant aquest temps, 1995-2004, tant els governs de dretes, en aquest cas seria Aznar a Madrid, com els d'esquerra i dreta a les CC.AA i ajuntaments, que són els que tenen les competències en habitatge, van caure en la creença, si vols diga-li miratge, de que el mercat, tant el mercat creditici, com el mercat de construcció d'oferta, estava en condicions de poder oferir finançament, i habitatge, a qualsevol tipus de llar, fos quina fos, l'ingrés o la renda d'aquella llar, sempre i quan tingués treball.”</i></p>
--	---

Ricard Frigola

<i>Subjecte 01/21</i>	Institut Municipal d'Urbanisme de Barcelona. (2007)
<i>Entrevista</i>	S'analitza el paper de l'Institut Municipal d'Urbanisme (IMU) en la governança de les polítiques d'habitatge a la ciutat de Barcelona al llarg dels últims vint anys. Es descriuen les herències o patrons de dependència en matèria d'habitatge a la ciutat de Barcelona. S'analitza el paper de l'IMU en la gestió del parc existent i l'elaboració del llibre Blanc de l'Habitatge. Es parla dels efectes de creació de sinergies “NIMBY” en la gestió participativa dels processos de remodelació urbana que tenen cura de la ubicació d'habitatge protegit.
<i>Significativitat</i>	Es ressalta el rebuig per part de V de Vivienda, col·lectiu representatiu del moviment de defensa del dret a l'habitatge, de la participació en l'elaboració del Llibre Blanc de l'Habitatge a Barcelona. Es descriu la tasca de l'IMU per etapes: una època de gestió basada en l'eliminació del barraquisme i la creació de nous barris per a la reubicació de les persones desplaçades; una segona època d'esponjament del centre històric de la ciutat lligat a l'adveniment dels Jocs Olímpics i definida com una època de remodelació i transformació urbana, on apareix també el tractament dels immobles amb problemes d'aluminosi; una tercera època que es relaciona amb l'augment dels preus de l'habitatge es declara com una època destinada a fer nou parc, desenvolupar nous sistemes d'adjudicació i gestionar millor el parc existent.

<i>Dinàmiques d'innovació social</i>	<p><i>(llista única de demandants d'habitatge) “(...) Aleshores el Pla d'Habitatge de 2004 diu hem de fer que els criteris d'adjudicació siguin aprovats per l'ajuntament i siguin aplicats per tots els promotors. Això també ho pren la Generalitat en un determinat moment i s'en diu la llista única d'adjudicatariis d'habitatge. A Barcelona ja la tenim en marxa, la vam posar en marxa al 2005, és un registre municipal de sol·licitants d'habitatge.”</i></p> <p><i>(externalització de la recerca en polítiques públiques) “(...) Un llibre blanc que vol dir? És un encàrrec a un expert independent, absolutament independent. És a dir, que escrigui lo que vulgui, ell crea un grup d'experts, entre els quals hi ha gent de totes les sensibilitats, per tant aquest llibre té una vocació d'independència i de consens. És a dir que lo que es digui sigui acceptable per totes les parts. A partir del qual es pugui construir una política que més o menys sigui acceptada per tots i consensuat sobretot en el marc del Consell de Ciutat, que és un òrgan de</i></p>
--------------------------------------	---

	<i>participació que té l'Ajuntament. Aquest és l'encàrrec. El llibre blanc vol ser innovació."</i>
<i>Relacions de governança</i>	<i>(lideratge /paternalisme, relacions societat civil / administració) (...)Sobre la relació entre societat civil i administració la meva opinió és que l'Administració ha de tenir un pensament i aleshores acordar-lo. Si no tens pensament, acabes no decidint res, perquè clar, això de l'Ajuntament és com una comunitat de propietaris immensa. Sempre hi ha gent que té la seva opinió, posicions individuals que són impossibles de conciliar amb el bé comú, per tant, tu has de tenir un punt de partida. És la nostra feina. I llavors explicar-ho i parlar-ho, lo que no es pot, és decidir-ho entre tots perquè llavors no decideixes res."</i>
<i>Problemàtiques</i>	<i>(herència d'una cultura de lloguer barat) "(...) L'habitatge és car, efectivament, costa molt accedir a l'habitatge, per mi hi ha un error, dret a accés a l'habitatge no és dret a pis de protecció barato i al centre de Barcelona, això és una altra cosa. El centre de Barcelona, com a totes les grans ciutats com la nostra, serà sempre car i si vols comprar un pis al mig de l'Eixample serà car. El que passa és que venim aquí insisteixo d'aquesta cultura en que hi havia pisos de lloguer indefinit de conya al carrer Provença amb Passeig de Gràcia, que et costaven no res, això tendirà a acabar-se perquè no és normal."</i>

Carme Trilla

<i>Subjecte 01/22</i>	Secretaria General d'Habitatge de la Generalitat de Catalunya. (2007)
<i>Entrevista</i>	S'analitza de quina manera l'habitatge ha esdevingut en els últims anys un problema d'ordre públic. S'observen els canvis introduïts en les pràctiques de governança a partir de la llei d'Urbanisme que entra en vigor el 2004. Es parla dels referents d'aquesta llei i del seu caràcter innovador. S'analitza l'enfortiment del poder local en la matèria. S'analitza en quin sentit la nova llei d'habitatge en tràmit d'aprovació en el moment de la realització de l'entrevista incideix en la despenalització de l'ocupació i de quina manera estan canviant les fórmules per a l'obtenció d'habitatge a preu assequible.
<i>Significativitat</i>	Es declara la importància dels canvis en el sistema financer com a condicionant macro-econòmic que ha incidit en la creació d'una demanda d'habitatge desbocada i en última instància en la visibilització de la qüestió com a problemàtica. Es sintetitzen els canvis en el mode de governança en: el reconeixement del problema; la interlocució amb els agents locals; i la revisió dels instruments existents. La prohibició de la venda del sòl dedicat a la protecció oficial es valora com una pràctica innovadora, de la mateixa manera que la introducció d'una reserva considerable de sòl destinat a habitatge de protecció en cada nova promoció immobiliària. Ambdós mesures, especialment la segona, es reconeix que s'han gestat enmig de controvèrsies per part de sectors que les han acusat d'atemptar contra la iniciativa privada. Sobre la Llei del Dret a l'Habitatge, es destaca com a mesures innovadores la obligatorietat en el disseny de Plans Locals d'Habitatge i la incidència en la bona gestió del parc existent. Mesures com el denominat "lloguer forçós" es consideren importants en la creació d'un principi al voltant de la funció social de l'habitatge i es valora que la seva efectivitat vindrà més aviat de la generació de pactes, ajuts i subvencions, que de l'expropiació obligada. De la mateixa manera, la potenciació d'un model legislatiu que reconegui el valor social de l'habitatge es considera que va en la direcció d'afavorir la despenalització de l'ocupació.
<i>Dinàmiques d'innovació social</i>	<i>(obligacions públiques en favor de l'habitatge protegit) "(...) Sobre el sòl dedicat a la protecció oficial, la llei d'urbanisme del 2004 prohibeix absolutament la venda d'aquest sòl. Totes les lleis d'urbanisme anteriors deien que aquest sòl no s'havia de vendre, que havien de ser destinats a fer habitatge protegit o habitatge públic, ho deien però no ho consideraven obligatori, hi havia una tolerància en que aquests sòls podessin ser venuts. La llei del 2004 ho prohibeix i explícitament diu</i>

	<p>que si en un cas determinat s'ha de vendre, perquè imagina't que aquest sòl està situat en un lloc en que fer-hi habitatge públic no té cap sentit, i que per tant lo més lògic és que l'ajuntament se'l vengui, aquells diners s'han de destinar a fer habitatge protegit en un altre lloc del propi municipi”</p> <p>(polítiques selectives, diversificació d'itineraris d'inclusió) “(...) Hi ha noves formes d'accés a l'habitatge. Els plans d'habitatge no s'haurien de tancar a finançar qualsevol modalitat d'habitatge que sigui assequible. Fins ara diguem-ne els plans han sigut molt inflexibles, sobretot en l'habitatge de compra, ara ja s'ha anat obrint molt a l'habitatge de lloguer. D'aquest habitatge de lloguer de diverses modalitats, dintre del lloguer estan apareixent diverses fórmules cooperatives de lloguer, de cessió d'ús que també estem intentant que es puguin contemplar dins del finançament del pla amb un finançament privilegiat, a Madrid han posat sobre la taula, en que pot haver-hi també una via que seria un lloguer amb opció de compra, que tu llogues els primers anys i després passaria a ser amb opció de compra. És a dir, tot el ventall possible de fórmules hauriem de ser capaços de contemplar-lo. Hi ha qui diu que no, que només ens hauriem de centrar amb el lloguer, jo crec que hem de jugar amb tot. Incrementant el lloguer, per descomptat, perquè estem a zero.”</p>
<p>Relacions de governança</p>	<p>(descentralització de competències d'habitatge de l'estat a les CC.AA i d'aquestes als ajuntaments) “(...)El salt de l'estat a les Comunitats Autònomes ja va ser molt important, perquè en el tema de la política d'habitatge en els anys setanta estava a l'Estat, amb les Autonomies es produeix la transferència de competències, les competències són totalment autonòmiques, el Ministeri ara ha aprovat aquesta llei, i ja ens va bé que l'hagi aprovada però inclús competencialment hi ha discussió inclús sobre si l'havia de fer, si la pot fer l'estat. Per tant hi ha un traspass de competències, per tant ja incrementem la proximitat i ara aquests últims anys lo que hem fet és dir nosaltres tenim les competències, però el qui coneix realment les dificultats més immediates és l'ajuntament.”</p> <p>(recolzament tècnic i financer als ajuntaments) “(...) hem propiciat molt el Pla Local d'Habitatge, com el timó que ha de tenir l'alcalde per saber què. Hem estat ajudant, i estem fent-ho, a muntar oficines locals d'habitatge, per ajudar a gestionar totes les línies d'ajuts, hem posat en marxa aquestes borses de mediació que també són locals. Tots els convenis continus entre la Generalitat i els ajuntaments per fer habitatge públic, per fer rehabilitacions, per a fer tot això, és a dir, tant és així que les primeres crítiques del projecte de llei nostre eren unes crítiques que ens venien a dir que ens trèiem les puces de sobre i les passàvem als ajuntaments, de dir mira què fàcil, això serà responsabilitat de l'ajuntament. No, no és això sinó que és reconèixer que l'ajuntament, ho vulgui o no, el ciutadà està esperant d'ell això, i té unes capacitats, perquè les capacitats urbanístiques són de l'ajuntament, a veure en un procés de discussió de la llei sembla que allà on sí que li estàs donant massa responsabilitat a l'ajuntament, doncs llavors la Generalitat des de darrera ha de recolzar tècnicament, financerament.”</p>
<p>Problemàtiques</p>	<p>(demagògia associada al lloguer forçós) “(...) el tema aquest tant controvertit, de l'expropiació de l'habitatge desocupat, del lloguer forçós. Ja veurem quan ara s'aprovi la Llei si al final queda o no queda, però de moment està escrit així. Més que una cosa molt efectiva és com la instauració d'un principi, perquè l'efectivitat ens vindrà més per les fórmules de pacte, i d'ajuts i de subvencions, que per l'exercici de l'expropiació, però clar, no deixa de ser que això ha suscitat un debat molt interessant, no només a Catalunya sinó que a tota Espanya, sobre què vol dir, perquè es clar la posició, és un tema a més molt demagògic, perquè la posició de que com que d'habitatges desocupats els té diguem-ne molta gent, no és que hi hagi una persona que té tots els habitatges desocupats de Barcelona, sinó que molt petit propietari té algun habitatge desocupat. Llavors una mesura d'aquest tipus es viu com una agressió a tots. És utilitzat doncs de manera demagògica dient ara ens volen prendre el pis amb lo molt que ens havia costat tenir-lo. Però de fet això posa</p>

	<i>sobre la taula la reflexió sobre si és lògic que anem construint i no anem utilitzant allò que construïm. A les alçades del segle XXI hi ha tots els temes de sostenibilitat i equilibri.”</i>
--	---

Lourdes Ponce

<i>Subjecte 01/23</i>	Xarxa 9 Barris Acull (2009)
<i>Entrevista</i>	L'entrevista es centra en la caracterització de la història de la Xarxa 9 Barris Acull. S'analitza la seva formació i l'evolució de les seves relacions de governança amb l'administració pública, tant a nivell de districte, com de ciutat i Catalunya. Es parla dels conflictes que sorgeixen en el treball en comú de l'entitat amb l'administració, així com de les estratègies de dinamització de recursos per part de l'entitat i les alternatives de desenvolupament de la seva forma organitzativa. També s'analitza l'impacte de la iniciativa en l'establiment d'espais de convivència i mediació intercultural.
<i>Significativitat</i>	Resulta interessant la caracterització de la Xarxa 9 Barris Acull com una entitat de segon grau que centra la seva activitat en un sol districte (9 Barris és un districte però d'un ampli abast geogràfic i poblacional). Es tracta d'un tret especial respecte a la majoria d'entitats de segon grau que tenen com a àmbit d'actuació un territori normalment més ampli. Es parla de la importància del teixit associatiu preexistent com a factor clau que es recolza en l'experiència prèvia adquirida per part de les distintes entitats que formen la plataforma en mobilitzacions de caràcter transversal, com les diverses mobilitzacions antimilitaristes, contra el deute extern i pel desarmament ocorregudes durant les dècades dels vuitanta i els noranta. El conveni que té l'entitat amb l'Ajuntament i la Conselleria d'Acció Social i Ciutadana permet la sostenibilitat de la iniciativa. Es constata una lògica interna de desenvolupament basada amb la reflexió periòdica sobre els reptes de la xarxa, en base a les necessitats particulars dels seus membres i en base a l'observació d'experiències d'altres territoris. Els recursos que ofereix l'entitat són en gran mesura de caràcter immaterial, relacionats amb la normalització de la diferència i el foment de la convivència. Com a respostes immediates a necessitats personals derivades de les dinàmiques d'exclusió amb les que es relaciona la iniciativa (estrangeria) destaca l'assessorament jurídic gratuït i la capacitat lingüística de nous nadius. Es destaca de gran relleu i importància en quan a processos d'acceptació de la immigració l'organització d'esdeveniments lúdics i gastronòmics.

<i>Dinàmiques d'innovació social</i>	<p>(la creació de la xarxa respon a la percepció d'una necessitat detectada per diversos agents) (...) <i>9 Barris es una zona de trabajadoras, y trabajadoras, pero con un fuerte tejido asociativo, a raíz de la democracia, y la libertad de asociarte, pierden peso las organizaciones de vecinos y ganan más que la gente se organiza en base a sus intereses. Aparecen el tema de las AMPAS, que antes eran las vocalías de enseñanza de las asociaciones de vecinos. Aparecen las AMPAS; los clubs deportivos, los grupos ecologistas, los grupos de solidaridad, los grupos de mujeres, todo un conjunto de actividades que antes asumían las asociaciones de vecinos, y a finales de los 90 empieza a aparecer la nueva inmigración, empiezan a aparecer de África, Sudamérica, del Este, con lo cual se empieza a ver que los barrios están cambiando de color, personas más sensibles dicen esto puede generar un conflicto, entonces en Noviembre de 2001, se convoca una reunión entre personas de entidades de 9 Barris, y empezamos a plantearnos el tema de que hay que tratar el tema de la nueva inmigración que está llegando. (...)</i></p> <p>(treball de la sociabilitat veïnal) (...) <i>En todas las fiestas mayores del barrio, aquí hay fiestas mayores en catorce barrios, entonces se procura, en principio se subvencionaban actividades, para fomentar actividades diversas, y ya poco a poco, en principio los barrios ya han asumido dentro de su propio programa de fiestas, y dentro de su propio presupuesto, actividades que habían nacido así. Pues se hacen</i></p>
--------------------------------------	--

	<p><i>cosas muy diversas, y luego tenemos actividades que se han convertido y se han normalizado dentro de las actividades del barrio. Por ejemplo la fiesta del Ramadán, en el sentido lúdico, no tan religioso, ya va a ser el octavo año que lo hacemos.</i></p>
<p><i>Relacions de governança</i></p>	<p><i>(convenis amb l'administració) (...) empezamos primero pidiendo una subvención que en el primer año el 2001, eran 300000 pesetas, y luego subimos, porque la regidoria de Drets Civils, un año apostó por 9 Barris acull, nos dio una subvención más importante, porque teníamos más entidad, porque al principio no teníamos experiencia, y fue un poco ir aprendiendo sobre la marcha, lo que hicimos es que hay una persona contratada 50 % va para salario, el resto es para actividades, tenemos bastante claro, hay muchas entidades en que la mayoría de la subvención se va en salario, entonces aquí, cada año íbamos a golpe de subvención, e intentamos al final peleándonos por un convenio al final lo hemos conseguido, este es el segundo año, firmamos un convenio con el ayuntamiento la regidoria de inmigración, el distrito, y la Prosperitat Cultura en Acció, hay un Convenio, que son de 70000 euros, el convenio después de Càritas el más grande que hay, y eso ya nos permite andar con tranquilidad (...)</i></p> <p><i>(desconeixement de la iniciativa per part de l'administració pública) (...) Nos tienen un reconocimiento, otra es que existe también un recelo, ellos tratan de capitalizar, no acaban de entender lo que es el voluntariado, hemos tenido conflictos serios con el distrito por tonterías, por poner la banda esta del ayuntamiento de Barcelona, nosotros nos negamos, dentro de la subvención, la primera que nos dieron, nos planteaban que al distrito de 9 Barris le habían dado, para trabajar el tema de la inmigración un millón, no sabían que hacer con el millón que nos ofrecieron, nos lo ofrecieron a cambio, lo que se llevaba era la moda, la taula per la immigració, entonces, les dijimos 'la taula per la immigració en 9 Barris, es 9 Barris acull', no os vamos a montar la taula, que era en aquellos momentos las taulas que se montaban que no han funcionado, todo funcionarios en horario de oficina, que la gente del barrio y las entidades no podía participar, entonces les dijimos, queremos que vengáis, la que en aquellos momentos era la responsable del distrito en términos de inmigración empezó a venir a las reuniones y la relación con ella ha sido bonísima,</i></p>
<p><i>Problemàtiques</i></p>	<p><i>(problemes de coordinació entre els membres de la xarxa) el tema nuestro, de al ser una red, hay un problema claro, a la hora de firmar manifiestos, de firmar cosas, porque claro, hay un equipo de coordinación, en una red una de las cosas que hemos tenido clarísimo siempre es que es más importante sumar, entonces claro, en el tema de la inmigración, hay un hilico muy así que no sabes, en el discurso, en las actitudes, y siempre hemos preferido, que la gente esté dentro de la red, al margen de las actitudes. Al principio un poco en el sentido, no se me acuerdo de una persona que estaba empecinada, en que no atendieramos a las mujeres con velo, o esta si viene a la reunión, yo no quiero venir, y eso lo tienes que cambiar, no es excluyendo cómo consigues a la gente atraerla. Has de ser más flexible, y entender más, que a veces si todos nos empezamos a rascarnos, a todos nos molestan cosas de los demás. Es preferible capearlas desde dentro. Y decir pues aquí, por ejemplo, ha habido juntas de vecinos que ha sido dura la reunión, para decirles que se hicieran de 9 Barris Acull.</i></p>

Raul Rodríguez

<p><i>Subjecte 01/24</i></p>	<p>Coordinador de Sostre Cívic. (2009)</p>
<p><i>Entrevista</i></p>	<p>L'entrevista es centra en la caracterització de la proposta innovadora de l'entitat Sostre Cívic. S'analitza la formació d'aquesta i el tipus d'activitats en els que ha participat. L'entrevistat informa sobre les particularitats del model de cessió d'ús i les resistències amb les que s'ha trobat la proposta per a ser reconeguda. La vocació pública de l'entitat s'aborda analitzant els tipus de servei en els que participa i la manera en que es planteja fer una aportació en els àmbits d'influència tècnica relacionats amb l'habitatge. S'analitza la participació i la influència dels criteris de</p>

	l'entitat en la redacció de la Llei d'Habitatge 2002. Per altra banda s'analitza la relació de l'entitat amb el moviment cooperativista organitzat, i en concret les tensions derivades de la seva proposta d'accés a l'habitatge amb la federació de cooperatives d'habitatge tradicionals.
<i>Significativitat</i>	SOSTRE CÍVIC planteja la reflexió sobre la transferibilitat de les pràctiques d'innovació social en proposar el reconeixement del model de cessió d'ús propi dels països escandinaus en tant que model aplicable a la realitat catalana considerant els inconvenients i les característiques pròpies del context. La participació de l'entitat en la definició de criteris públics que beneficiïn el model es considera un èxit tot i que es reconeix el fet d'estar encara a les beceroles en la seva popularització. No només les característiques del parc d'habitatges català, sinó també la cultura de tinença pròpia de la societat catalana són factors que incideixen la consideració i el reconeixement del model. L'entitat es planteja en aquest sentit uns objectius limitats a les seves pròpies capacitats essent conscient dels handicaps dels seus plantejaments que es basen en la promoció d'un canvi cultural en les formes d'accés a l'habitatge. Destaca el fet de que es tracta d'una iniciativa promoguda per professionals vinculats a les àrees de l'urbanisme i la construcció, amb una forta consciència de compromís socio-ecològic.
<i>Dinàmiques d'innovació social</i>	<p>(percepció d'un buit associatiu) <i>va sorgir fa uns quatre anys, d'un grup de persones relacionades amb el tema de l'habitatge, ja sigui per temes jurídics, per temes també de participació en processos participatius de barri, que en un inici, per una iniciativa personal de dir no ens agrada ni l'habitatge que ofereix l'administració, ni el privat, ni els preus del privat, ni que no hi puguis dir la teva, ni la forma de gestionar el sol. No ens agradava com estava, tot el que s'oferia, la manera d'oferir-ho, el procés, la generació d'aquell habitatge, en totes les seves fases</i></p> <p>(cultura cooperativista) <i>"(...) el nostre model, en què es basava el nostre model, es basava en entendre l'habitatge com un bé d'ús, primer de tot, allò que és teu mentre el facis servir, com a primera residència, per tant això es tradueix en la forma legal de les cooperatives d'habitatge de cessió d'ús. En que la propietat fos col·lectiva de la cooperativa, això era un altre punt important, que fos assequible, i que fos sostenible, des d'un punt de vista del que diem de cicles circulars de fluxos, energia, aigua, materials, fos diguem lo més local i renovable possible, i sobretot participatiu en tots els sentits, per això vam escollir la forma cooperativa. Nosaltres no diem que fem habitatge, nosaltres diem que fem transformació social a través de l'habitatge."</i></p> <p>(introducció de la cessió d'ús) <i>"(...) hi ha una forma legal, no és que la inventéssim nosaltres sinó que ja existeix des de els temps dels romans, que és el dret de superfície, el propietari del sòl, ja sigui l'administració, o sigui un privat, que també estem treballant amb algun privat, el que fa és dir, jo encara sóc propietari, et dono un dret de com a màxim 99 anys, amb un dret d'opció de renovació, que sigui lo més gran possible, i tu,, que ets el superficiant, superficiari, aquest dret que és hipotecable, un banc l'entén, doncs tu tens aquest dret, gestiones, construeixes a sobre, i tal, el dret de superfície entre l'ajuntament, un privat, i la cooperativa, es decideix si es paga un cànon, això nosaltres ho veiem en positiu, l'administració no perd sòl, des del punt de vista del poder públic, és important, alhora d'endeutar-se, encara tenen sòl, i la cooperativa l'usa. Nosaltres apostàvem per aquest model, és el mateix concepte aplicat a la relació de l'administració amb nosaltres."</i></p>
<i>Relacions de governança</i>	(importància de la governança multinivell) <i>Quan ens vam submergir en portar això a la pràctica vam veure clar que havíem d'actuar a varis nivells, perquè una mica ja estàvem en relació amb l'administració, però a nivells molt més baixos sí que teníem molta relació (...) havíem d'actuar en diferents nivells, jurídic amb l'administració general i local, és a dir Generalitat, Diputació i entitats com la</i>

	<p><i>federació de cooperatives, que enteníem que perquè això fos una realitat, i a més a més, amb la situació del sòl al nostre país, havíem de començar a engegar, a través dels sòls de HPO, nosaltres el que vam voler, és això aconseguir introduir-ho a la llei del dret a l'habitatge, que en aquell moment era un projecte de llei, al Pacte Nacional d'Habitatge, sabem que s'havia de reformar la llei de cooperatives, havíem d'introduir-ho a la llei de cooperatives, i havíem de parlar amb els actors, representants de la generalitat, la diputació, i trobar administracions locals que estiguessin interessades, en portar el projecte a terme, perquè també tenen les seves competències</i></p> <p><i>(col·laboració amb l'administració) Aleshores a l'administració vam proposar-li, sempre amb la via de dir, mira, nosaltres no venim a demanar, sinó que venim a ajudar a un problema que hi ha. Un problema d'habitatge, i un altre problema de diversificació dels tipus d'accés a l'habitatge. Perquè aquí, només hi havia el lloguer i la compra-venta, ara hi ha el lloguer amb dret a compra, el dret de superfície, hi ha el nostre model de cessió d'ús, en un país com a Holanda, per exemple, hi ha diversificació de solucions, és una cosa flexible. L'administració ens va encarregar uns estudis per tal de tirar aquest tema endavant, jurídicament.</i></p> <p><i>(l'impacte en l'administració es produeix de manera paulatina) Estem més contents amb el que hem aconseguit amb l'administració general, que hem aconseguit introduir això al projecte de llei de l'habitatge, hem aconseguit equiparar-ho amb lo que és per ara el lloguer de 25 anys, que pots rebre les ajudes màximes, hem aconseguit que estigui al pacte nacional de l'habitatge, el model de cessió de l'ús, hem aconseguit que administracions locals s'interessin el que passa que això és més lent.</i></p>
<p><i>Problemàtiques</i></p>	<p><i>(oposició de la federació de cooperatives) “(...)La federació en el seu moment va ser molt contrària. Perquè la federació de cooperatives està dominada pels sindicats, CCOO i UGT, i algunes cooperatives petites, de l'entorn de l'ajuntament de Barcelona, van ser molt reacios, perquè van ser conservadores, nosaltres el que volem, si la gent vol habitatge de compra, tenim una llista, no m'enredis en fer això. (...) el fet de ser una cooperativa indefinida en el temps, és de les coses més trencadores, o més radicals, per lo menys aquí, perquè això vol dir, que home, qui decideix sobre tot és la cooperativa. Aquí ens trobem molts cops que les cooperatives entre cometes dels sindicats, comptant amb les bones relacions amb les administracions, a alts nivells, i personals, presidents de la generalitat, o d'Espanya, tenen unes situacions de sòl molt avantatjoses, i aleshores, fan uns habitatges de compra-venta, més barats que un promotor privat, però tenen una plusvàlua molt important, una plusvàlua que quan la cooperativa es desfà, què es fa amb aquells diners?”</i></p> <p><i>(interessos molt forts associats al sector) No és el model, ni la política general va cap entendre l'habitatge com un bé d'ús. Les vinculacions de l'administració amb la banca, amb el model ja existent, amb els promotors, és tant fort, de partida, és la que és, és més salvem els mobles, perquè d'aquí un temps tot continuï semblant, que anem a fer un canvi de model d'accés a l'habitatge.</i></p>

Xavier Godàs

<p><i>Subjecte 01/25</i></p>	<p>Àrea d'Acció Social i Ciutadania de l'Ajuntament de Barcelona. (2009)</p>
<p><i>Entrevista</i></p>	<p>L'entrevista es centra en la caracterització dels temes de governança que afecten a l'Àrea d'Acció Social i Ciutadania de l'Ajuntament de Barcelona. En la primera part de l'entrevista es caracteritza l'evolució de la manera de tractar l'exclusió social per part de l'administració municipal barcelonina, considerant l'experiència de l'entrevistat com a cap de gabinet de l'àrea des de 2003. S'analitza també la importància i les limitacions del poder local en el tractament de les dinàmiques d'exclusió social entrant en la temàtica de les relacions interinstitucionals entre</p>

	<p>administracions. Per altra banda s'entra també en l'anàlisi del paper de les entitats de la societat civil organitzada que es dedica als temes relacionats amb l'àrea. S'observen en aquesta direcció l'existència tant de relacions de tipus conflictiu com de col·laboració, passant a analitzar l'existència de convenis i acords de gestió cívica amb aquest tipus d'entitats. Finalment es comenta l'ambivalència, o la naturalesa no sempre democratitzadora per se, de la participació, en tant que narrativa que està de moda en l'àmbit de les polítiques socials.</p>
<p><i>Significativitat</i></p>	<p>L'entrevistat confirma la transició d'un model de caràcter assistencial, a un de centrat més concretament en la capacitació dels subjectes sotmesos a processos d'exclusió social, en tant que evolució més recent del tractament de l'exclusió social per part de l'administració municipal. L'entrevistat posa en relleu la complexitat de la governança multinivell, així com la falta de concordança en determinats moments entre les innovacions normatives promogudes a nivells per sobre de la municipalitat i l'adequació dels sistemes de finançament necessaris per dur a terme aquestes innovacions. Ressalta la idea que davant de determinades reformes legislatives, la des-protecció dels governs locals per falta de recursos és considerable. Sobre la relació entre l'administració local i les entitats, es posa de relleu el canvi en la governança orientat cap a un model d'intervenció en la inclusió social entès com a xarxa, en la que participen les administracions i les entitats de la societat civil organitzada. En la promoció del treball en xarxa, es valora molt positivament el paper d'entitats com SOS Racisme, la FAVB o la Xarxa 9 Barris Acull.</p>

<p><i>Dinàmiques d'innovació social</i></p>	<p>(desenvolupament de la vessant socio-educativa dels processos d'inclusió) “(...) <i>Hi havia un conjunt de serveis i de prestacions de caràcter econòmic que pal·liaven situacions d'exclusió, però no hi havia cap pràctica de treball, individual, i grupal, comunitari, que des de la vessant més socioeducativa, permetés garantir que la persona, que està en una situació de vulnerabilitat en pot sortir amb suport, i sobretot que aquesta persona, les habilitats que pugui tenir les pugui potenciar.</i>”</p> <p>(constant innovació en la intervenció del govern local) “(...) <i>En l'àmbit, per exemple, de les persones d'origen immigrant, hi hauria hagut una intervenció molt mínima sinó haguéssim avançat en dispositius d'acollida, en processos comunitaris de dialèctica cultural, en serveis específics d'acollida i d'inserció socio-laboral específicament per a persones d'origen immigrant, o en generar dispositius d'increment pressupostari i professional, en la xarxa territorial d'atenció social bàsica de Barcelona, que respon també a aquesta lògica que et deia de complexitat creixent de la realitat social barcelonina. És a dir, que un ajuntament té unes competències però continuament el que fa és superar-les.</i>”</p> <p>(les administracions supralocals es nodreixen de l'experiència a nivell local) “(...) <i>a Barcelona mateix hi ha un procés d'acollida que conté des de teixit associatiu, vist des del punt de vista de la promoció relacional, fins a l'atenció social, des de fa anys, i així mateix altres ciutats que han viscut aquest procés, que en una dècada ha canviat l'estructura demogràfica, com et deia abans al començar; el que no s'acaba d'anomenar mai és que allò que es fa en altres administracions també es nodreix de l'experiència feta al territori, més inductiva, que ha d'actuar malgrat que no té els elements en molts casos normatius per fer-ho, i aleshores innova, i en molts casos l'encerta, i si l'encerta i l'experiència es repeteix, en aquest cas a la generalitat i les pautes d'acollida, acaba estandaritzant unes pautes generals.</i>”</p> <p>(transició de l'assistencialisme a una perspectiva d'inclusió social via relacional) “(...) <i>El salt ha estat per una banda, des d'un punt de vista conceptual deixar ben discutit l'assistencialisme, tot i que perdura com a cultura, és difícil de trencar perquè, clar (...)Hi ha hagut una batalla que no és menor,</i></p>
---	---

	<p><i>conceptual, de plantejar que l'atenció social s'ha d'efectuar de manera que garanteixi l'autonomia de la persona que en aquell moment, per a o per b, requereix d'un procés d'atenció social. (...) A l'Ajuntament no se'n parlava d'inclusió social, de fet hi va haver molts problemes per tirar endavant el que tenim ara, que és un pla d'inclusió social, versió relacional, que és l'Acord Ciutadà."</i></p>
<p><i>Relacions de governança</i></p>	<p><i>(l'impacte dels òrgans consultius és difícil de resseguir) "(...) Al capdavant si que hi ha una influència en la política pública, el que passa és que el camí a vegades, és tant, tant feixuc, que a vegades és difícil de veure. Aquí hi ha un servei, el servei d'atenció a persones d'origen immigrant i estrangers refugiats, que neix com una proposta de Consell, que s'acaba adoptant com a política municipal."</i></p> <p><i>(treball coordinat amb les entitats operadores) "(...) Nosaltres en el marc del Pla Municipal de la Inclusió Social tenim un Acord Ciutadà per una Barcelona inclusiva, que és una mena d'espai o plataforma, que per una banda planteja que els operadors a Barcelona, que treballen en aquesta qüestió assimilen com a comuns uns punts específics que delimiten una política d'inclusió (...) no només l'ajuntament sinó que moltes entitats feien assistencialisme, i per altra banda es garanteix un espai d'intercanvi de coneixement entre tots els operadors per la inclusió social a Barcelona, que permet afinar la intervenció de cadascú, amb moltes dificultats, no dic que això sigui paradisiac. (...) s'estructuren xarxes d'acció entre operadors i l'ajuntament en col·lectius de temes específics d'intervenció. En aquests moments tenim sis xarxes que són, la xarxa d'atenció a persones sense sostre, famílies cuidadores, la de les empreses amb programes de responsabilitat social corporativa que analitzen els projectes d'entitats socials, a partir de la mediació de l'Ajuntament, la d'acollida, vinculada aquí i al comissionat d'immigració, la de centres oberts d'infància en risc, i la d'inserció socio-laboral. En conjunt son unes 191 entitats, en relació entre aquestes 6 xarxes, i en conjunt, l'acord que et comentava, que et permet estructurar dinàmiques d'acció amb les entitats, comprèn 411 entitats, de molta diversitat, aquí la complexitat és que el que ens hem trobat en aquest àmbit nostre és que hi ha una complexitat, diversitat, en organitzacions molt important."</i></p> <p><i>(transició d'una relació particularista amb les entitats a definir polítiques comunes per àmbits) "(...)Crec que amb les entitats hi ha hagut pel que fa a l'ajuntament i també pel que fa al nostre negociat, una evolució en la relació, des d'una relació més particularista, que això en l'àmbit social era molt important. És a dir, jo tinc una clientela, uns objectius a aconseguir i vull que em genereu un suport que en regla general era finançament, un conveni, un concert de places el que sigui, a un definir polítiques comunes, en l'àmbit de les persones sense sostre a Barcelona això és una evidència, una pràctica paradigmàtica, perquè ens hem posat d'acord amb una política comuna amb les entitats, ens hem posat d'acord amb una tipologia d'equipaments, amb uns procediments tècnics d'intervenció, amb un increment d'equipaments de titularitat pública municipals, i per tant amb una major dotació pressupostaria."</i></p> <p><i>(rol facilitador, mobilitzador del govern municipal, es dilueixen les responsabilitats?) "(...) l'Ajuntament ha de liderar processos. Si agafem una mica la definició de manual, el problema està en que l'Ajuntament, agradi o no agradi, com que el govern és el resultat d'unes eleccions pròpies del manual de la democràcia representativa, doncs ha de garantir a Barcelona que al menys és ponent, en identificar interessos generals múltiples d'alguna manera. Identificar-los, treballar-los, dialogar-los, consensuar-los, però hi ha d'haver algú que tingui la responsabilitat, perquè de fet la institució com a tal ha de veïllar per aquesta</i></p>

	<i>qüestió (...) el govern, i dic el govern i no l'administració, ha de ser ponent, ha d'avançar, d'arriscar, d'innovar; i ha de generar un procediment que trenqui les barreres de l'administració, és a dir, que idealment per a mi, un govern municipal, el de Barcelona, hauria de governar mobilitzant els recursos de la ciutat."</i>
<i>Problemàtiques</i>	<p>(falta de recursos que acompanyin la descentralització de responsabilitats) ara mateix tenim un problema, i és que hi ha una llei de serveis socials, i aquesta llei de serveis socials té una cartera de serveis que has de poder aplicar. L'apliquem al territori, per tant els ajuntaments, els consells comarcals, etc, en aquest cas a Barcelona, l'Ajuntament de Barcelona, per poder donar servei has de tenir suficiència financera, i la dotació estructural necessària. La Generalitat en el que són els serveis socials bàsics ha de finançar el 66% del conjunt del seu cost. La resta no. La relació és més que a la inversa. L'Ajuntament finança un 70 i pico % d'aquests serveis i la Generalitat la resta. Hi ha un acord de progressivitat per ajustar el finançament, en definitiva tot és persones que truquen a la porta i hi han professionals que reben aquestes persones que reclamen atenció."</p> <p>(la participació es fa pesada, no incorpora a tothom i a vegades dona lloc a conseqüències no buscades) "(...)aquí hi ha un problema, que no hem acabat de resoldre ningú, ni l'administració pública, ni els que en principi també estan interessats en participar-hi, és que es fa farragosa la participació, i és que els receptors es van repetint a diversos consells, i acaben generant una espècie d'elit, que participa (...) Per exemple en el nostre camp et demana, a veure la participació de la persona que rep l'atenció x i tal. I et diria una mentida com una catedral si et digués que participen, no estant participant, perquè és que no sabem ara exactament com poden participar (...) hi van haver intervencions bastant ben fetes, però també el PAM va ser un conjunt d'intervencions personals, brutals, demolidores, amb estereotips, racisme, insults, hi ha tota aquesta vessant. (...) No és que la participació en si mateixa genera sempre productes positius, la participació també pot generar situacions indesitjables, hi ha múltiples exemples d'això,</p>

Manuel Almirall

<i>Subjecte 01/26</i>	Responsable de la Fundació Futur. (2010)
<i>Entrevista</i>	L'entrevista es centra en la caracterització de la història de la Fundació Futur, les relacions de governança de l'entitat amb les administracions i les del propi sector social.
<i>Significativitat</i>	<p>La història d'aquesta iniciativa posa en relleu la reflexivitat i capacitat de superació de les entitats socialment creatives promogudes per la societat civil organitzada. La iniciativa comença lligant oportunitats de treball al sector de la manufactura tèxtil, per adonar-se que no és rentable, ni apodera, i desenvolupa un canvi de model, cap al sector alimentari. La iniciativa amb el pas dels temps, sense pretendre-ho s'ha convertit en portadora d'un model de valors basats en la justícia social i la democràcia econòmica. Les dificultats no han estat poques. L'experimentació forma part dels mecanismes de supervivència de l'entitat. S'ha desenvolupat primer en el sector dels restaurants i cafès de venda al públic, i després en el de la restauració escolar, el càtering sostenible i a partir de 2010 comença a desenvolupar la venda de menjar preparat. A part de l'objectiu bàsic de la creació de llocs de treball a través de la promoció de la restauració saludable l'entitat s'implica en el foment de temes afins com l'economia solidària.</p> <p>Sobre les relacions amb l'administració per a la venda de serveis l'entrevistat destaca que són molt arbitràries, subjectes a les relacions personals amb les persones clau en els diferents departaments de l'administració que contracten serveis. Sobre el propi sector es destaca l'existència de tensions i relacions de poder entre empreses d'inserció i entitats orientades al foment de la inserció sociolaboral mitjançant cursos de formació. També es destaca el control de la Taula del Tercer Sector per part d'entitats de dimensions molt grans, ben relacionades políticament.</p>

<p><i>Dinàmiques d'innovació social</i></p>	<p>(L'entitat s'orienta a la inserció sociolaboral però reconeix que també està provocant canvis a nivell alimentari) <i>Si hem provocat canvis des de Futur, més dels que ens pensem a nivell alimentari, nosaltres ara fa tres anys que estem usant aquesta nova piràmide, en el sentit de posar menys proteïna animal, més peix, més vegetal, hem donat un impuls brutal al comerç just (...) la finalitat principal de Futur era crear llocs de treball, ara estem produint uns canvis en les pautes alimentàries de la societat (...) ara estem donant gairebé quatre mil menús, i poden ser vuit mil tranquil·lament i tot això amb newsletter, amb la informació que posem als menús estem conscienciant a molta gent, de la banca ètica, del consum responsable, vull dir que gràcies a la nostra tasca sí que és veritat que crec que estem incidint en un nou consum alimentari. A nivell social, bé clar, evidentment, però diria que no més que qualsevol altra empresa d'inserció. Per ser modestos.</i></p> <p>(desmitificació del col·lectiu de persones que segueixen processos d'inserció) <i>És un model bastant establert en totes les empreses d'inserció, seguim tots els itineraris d'inserció, no té final, perquè s'acaben quedant amb nosaltres. (...) Són gent amb habilitats, i que en el moment que els hi dones una possibilitat alguns són millors que els que tens. Per l'agraïment que tenen, i perquè realment valoren una segona oportunitat, vull dir amb això que tampoc m'agradaria aquí fer-nos els sants, de que fem tant, nosaltres realment contractem a gent que ens deriva serveis socials que estan en una situació precària però que no vol dir que siguin tontos.</i></p> <p>(de la confecció a l'alimentació, aprenentatge sobre la marca) <i>(...) l'any 2000 vam decidir canvi d'activitat. Ens vam convertir en fundació, va néixer com a associació promotora de la Fundació Futur, per ser fundació requeríem 8 milions de pessetes en actius que els vam tenir en màquines de cosir, fotocopiadores, i aleshores la Generalitat ja ens va deixar ser fundació, i a partir del 2000, iniciem una nova activitat que és l'alimentació, ho seguim combinant amb una mica de confecció, però en aquells moments vam haver d'aprendre radicalment sense tenir ni idea del sector, perquè en aquells moments cap de nosaltres sabia res .</i></p> <p>(fer complexa l'arquitectura organitzacional de les empreses d'inserció) <i>"(...) la llei d'empreses d'inserció, el 2006 ens va obligar a crear una societat mercantil, bé podia ser una cooperativa, però finalment totes hem optat per una SL. perquè una cooperativa amb gent que entra i surt, tot i que per esperit som bastant cooperativa aquí (...) al final hem creat Futur JUST E.I. S.L., que és qui porta l'activitat productiva, Fundació Futur té l'equip tècnic diguem-ne, recepcionistes, compres, administració, comptabilitat i gerència, i Futur JUST és qui fa les cuines, els càterings, els menjadors. Ara hem tingut d'obrir una tercera, perquè com que la gent d'inserció al cap de tres anys deixa de ser d'inserció, per no fer-nos baixar el ràtio, lo que hem fet és que les escoles, que ja no és possible la inserció de ningú, perquè ja tenen un personal estable, les passarem a Futur SALUDABLE, que és la tercera empresa que hem creat, que no serà empresa d'inserció sinó que serà una empresa convencional normal i corrent"</i></p>
<p><i>Relacions de governança</i></p>	<p>(desenvolupament costós de la normativa que regula les ajudes al sector) <i>La llei és del 2002 i va ser pionera a Espanya, el que passa és que no es va desenvolupar, teòricament contemplava una sèrie d'ajudes, però la veritat és que no teníem ninguna ajuda. És a partir del 2005 que es crea un registre, i a partir d'allà se'ns dona un any perquè les associacions i fundacions creem una mercantil per poder estar inscrites, i a partir d'allà es desenvolupen mesures de foment reals, tant per persona d'inserció, tant per sí és a vuit hores o a quatre hores, tant per inseridor, tant per una ajuda a la productivitat... aquestes son les tres ajudes que hi ha en aquest moment i de les quals ens estem beneficiant per sort, perquè han tardat molts anys. Evidentment en l'elaboració nosaltres no vàrem participar res,</i></p>

	<p>ningú, ni jo, ni que sàpiga cap representant de les empreses d'inserció.</p> <p>(importància de les relacions personals pels negocis amb l'administració) <i>Nosaltres no hem fet mai acció comercial, fins ara ha sigut el boca orella, és veritat que a Serveis Personals de l'Ajuntament de Barcelona, té tendència a contractar empreses d'inserció, a part hi ha un decret de la Generalitat de que hi ha una reserva de 9 milions d'euros, que s'han de gastar obligatòriament amb empreses com la nostra (...) però això és que va per barris i per persones. Quan va entrar al departament de Medi Ambient el Milà, tot lo que demanava el departament ens ho demanava a nosaltres, els dinars de treball, els dinars del conseller, tot. Estàvem molt contents, perquè a demés pagaven un preu bastant just, va venir el senyor Baltasar, que té el morro molt fi suposo, i ara demana a Mercès que és una empresa que pot pagar quatre vegades més que lo nostre. (...) Depèn de la noia del pis, de qui demana el càtering, t'ho demana a tu o ho demana a un altre, no, no, ara Economia ens ha descobert, i estan encantats, estan encantats, som els més barats i els que ho fem millor, en canvi Treball no ens demana càterings, però per cobrir amb aquesta quota que ha de demanar, ens demana, l'aigua, la llet, l'oli...</i></p>
<p><i>Problemàtiques</i></p>	<p>(determinades empreses d'inserció es presenten com a pidolaires desvirtuant el sector) “(...) nosaltres ens hem significat molt respecte que no som d'aquells que estan tot el dia pidolant, i demanant i fent sopars solidaris, i desfiles solidaris (...) si tu tens un taller de confecció doncs fes moda, i no et dediquis a fer desfiles solidaris, doncs perquè dones la impressió de pidolaires, les empreses d'inserció, que a mi com ens figuren a totes dins del mateix sac, doncs no m'agrada.”</p> <p>(dinàmiques de poder dins del sector) “(...) A veure aquí Catalunya es va crear la Taula del Tercer Sector, se suposa que hi estem, i de fet érem vocals quan érem AIRES ara no sé si FEMCAT està dintre o no està dintre, però finalment això és un lobby de grans empreses, que de social diria que en tenen que molt poc i et diria doncs des de Creu Roja, a Fundació Catalana de l'Esplai, a Pere Tarrés, a gent bàsicament amb uns sous de dirigents que fan vergonya, perquè finalment són entitats que viuen de subvencions públiques i per tant haurien de ser més pures que ningú, ja no et dic en el moment que vivim, aleshores, ells probablement sí que han pactat perquè són grans empreses de mil i pico treballadors algunes, i si que són capaços de negociar clàusules socials o coses d'aquestes. Finalment nosaltres hi hem participat poquet, primer perquè érem una cosa molt ínfima dintre de la Taula del Tercer Sector perquè ja et dic bàsicament estan amb les grans cooperacions, ja et dic Creu Roja, Càritas els deixo com a purs, però Fundació Catalana de l'Esplai, que està fent competència deslleial, treballant sense IVA, fent-t'ho colar per serveis educatius, bé hi ha una gent de la que jo... Nosaltres incidència cap ni una.</p> <p>(la formació prelaboral està sobrevalorada) “(...) el tenir un bon professional al costat és el que t'ensenya les coses, bàsicament i després les ganes que tu tinguis, que de fet això és fonamental, també és veritat que alguns venien d'algun curs pre-laboral, però l'únic que es dedicaven les pràctiques al FRESCO és a netejar les estanteries, els utilitzen com a ma d'obra barata, per tant, formats, formats, molts no venien. La gent que agafem aquí bàsicament en aquests moments són netejadores o ajudants de cuina i per tant aquí tampoc no és que necessitin grans habilitats, ni grans cursos de formació, aquesta és la realitat, sí que és veritat que després tenen problemàtiques personals greus, maltractaments o que deuen diners, o no tenen pisos, i en tot això els ajudem tant com podem, evidentment sí que hi ha una tutoria, però tampoc no massa, i en tot cas, aquí jo sempre dic, si tu t'ajudes, jo t'ajudo.”</p>

Fina Rubio

<p><i>Subjecte 01/26</i></p>	<p>Directora Fundació Surt (2009)</p>
------------------------------	---------------------------------------

<i>Entrevista</i>	L'entrevista analitza la història i missió de SURT. Es comenten les relacions de governança de l'entitat així com les de tot el sector social. S'analitza el paper de l'estat del benestar i les seves polítiques públiques en el foment de les entitats del tercer sector com a client principal, i en els casos de dinàmiques d'exclusió més extremes, com a únic client.
<i>Significativitat</i>	Sobre el desenvolupament de la iniciativa es destaca la voluntat de vincular la pròpia activitat a la recerca i la investigació, i la consideració d'un patronat que justifica la seva existència en la vigília de la missió de l'entitat. Així la cerca de l'equilibri entre acció i reflexió dins l'àmbit del feminisme caracteritza a l'entitat, identificant-la com a projecte transformador de la vida de les dones especialment en l'àmbit laboral i econòmic. La reflexió sobre el tercer sector i la seva amalgama en les polítiques de benestar posa de relleu la hipocresia del discurs que acusa les entitats del tercer sector de no generar recursos econòmics.

<i>Dinàmiques d'innovació social</i>	<p>(impacte de postulats per la transformació social en l'esfera pública) “(...) Si en els anys noranta era una barbaritat pensar que podíem parlar d'empoderament de les dones en el món laboral, avui això és una cosa que està molt present, la feina, no només la nostra, sinó la del sector social, de posar damunt de la taula i en l'agenda política determinats temes, és una acció de transformació, com a mínim posar-les a l'agenda, que siguin visibles, per mi ja és tot un èxit, segurament no és tot el que voldria, ni el que hagués defensat fa vint anys, posar determinats temes damunt de la taula, en l'agenda política de les institucions de l'estat és un element de canvi, això s'ha aconseguit, que a més a més aquests temes tinguin repercussions en les polítiques públiques, aquí també hem avançat.”</p> <p>(desenvolupament d'un discurs metodològic) “(...) hem anat evolucionant molt cap a una visió dels processos d'apropament al mercat laboral, molt més àmplia, que centra, que li dona molt de pes a la lògica de procés, que ha d'estar molt centrada en la persona, amb una perspectiva constructivista, que ha de partir dels seus aprenentatges per construir aprenentatges, amb una visió molt vinculada a tot el que és l'educació popular de Freire, molt des de l'experiència de la persona, des d'un model de competències que hem desenvolupat molt i que a més se'ns connecta molt bé perquè diem partint d'aquesta experiència, el que es necessita és que aquests aprenentatges, ja siguin formals o informals, es converteixin en competència professional.”</p> <p>(fer complexa l'estructura d'organització) “(...) vam començar un grup petit, com a associació, tot de voluntariat, vam estar un parell d'anys en aquesta dinàmica no tant professional, però ja el 96 teníem uns projectes, més de trajectòria en aquest sentit i ja teníem un seguit de gent que el seu vincle, estava molt motivada, participava en el projecte, però ja teníem un vincle de feina. Al 97 érem 12 dones a l'entitat treballant. Des de l'inici vam voler conjuntar totes les coses que ens interessaven. Treballar des de la recerca i la investigació, i des de pensar en projectes de reflexió, bàsicament que ens donessin informació i coneixement des dels processos de les dones, i que ens servissin per fer propostes polítiques, aquest àmbit teníem clar que el volíem treballar i el d'afavorir la inserció de les dones, especialment de col·lectius amb més dificultat, dones immigrants, dones de la presó... Hem fet una evolució bastant gran, de ser 12 persones a ser 70 o 80 i a necessitar tenir un projecte més acord amb el desenvolupament i amb el creixement de la pròpia entitat, que ha guanyat molt de pes, doncs és una estructura molt gran. Aleshores per això i perquè els vincles amb el que era l'associació s'havien anat afeblint, vam decidir convertir-nos en fundació”</p>
<i>Relacions de governança</i>	(importància del factor personal en les relacions de governança) “(...) vam tenir la sort de amb un grupet petit, amb alguna gent, que estava treballant sobretot en el Departament de Treball, vam connectar molt bé, i aquesta gent ho va entendre. Jo crec que segurament no l'administració en aquells moments, segurament no era un projecte polític, però aquesta gent, sí que ens va permetre,

	<p>tècnics amb noms i cognoms, ens va permetre fer aquest vincle i va apostar perquè ho poguéssim fer.”</p> <p>(importància de les relacions multi-escalars) “(...)Crec que poc a poc, la relació amb les administracions públiques ha estat més fàcil, perquè també en aquí ha arribat a l'Estat Espanyol i a Catalunya, aquesta influència de la Unió Europea de fer projectes especialment dirigits a les dones, d'incorporar la perspectiva de gènere, és a dir que també les administracions han estat sensibles. El 95 va ser Beijing, el congrés mundial de dones, aleshores això va tenir impacte, també en les polítiques públiques, a Europa i aquí van començar a ser més sensibles a aquest enfocament, aleshores el treball va ser més fàcil, la relació en aquest terreny de discurs, molt més fluïda.</p> <p>(tant fa si subvencions o serveis, el que importa és que se'n faci càrrec l'administració) “(...) Nosaltres podem dir, fem formació, però qui pagarà? Nosaltres tenim una de les parts més importants de l'entitat que és l'atenció a les persones, a les dones. Han de pagar elles? A nosaltres la fórmula ens és igual, no crec que sigui el debat, la cosa és si l'estat del benestar es fa càrrec de determinades coses o no. La forma a mi més igual que sigui amb conveni, amb serveis, m'és igual si el que jo estic dient és que com a visió política l'estat s'ha de fer càrrec de l'estat del benestar, les institucions públiques han de fer front a l'estat del benestar, a l'atenció de les persones, com? Parlem-ne...”</p>
Problemàtiques	<p>(estat del benestar minso que es tradueix en precarietat per part de les entitats) “(...) el tipus d'estat del benestar que tenim aquí a Catalunya és tant petit, tant minso, tant poc desenvolupat, que s'ha generat un sector social que executa, s'ha posat en marxa un model de col·laboració entre les institucions públiques i les entitats socials, per dur endavant polítiques d'estat del benestar, que son polítiques d'estat, amb un model absolutament feble i precari per les entitats socials, aleshores això fa que en la quotidianitat i el dia a dia, sigui precari, s'ha construït sobre una relació absolutament desigual i d'alta precarietat per les entitats del sector social (...) les organitzacions del tercer sector són molt precàries i per tant reproduïxen situacions de vulnerabilitat, de desigualtat, d'exclusió, que és justament el que nosaltres hem de combatre.”</p>

Xarles Santaló

Subjecte 01/28	Membre de la junta directiva de la FAVB (2010)
Entrevista	L'entrevista tracta la història de la FAVB, la seva missió com a coordinadora de la lluita veïnal a nivell de ciutat. També s'analitza la relació amb el consistori i les dinàmiques intra i inter organitzacionals.
Significativitat	S'explica la manera en que les associacions de veïns reivindicatives adquireixen importància durant la transició. S'ofereix una lectura de l'evolució històrica de les relacions amb el consistori, passant de l'anàlisi de les associacions de veïns a les formes de representació d'aquestes a l'ajuntament. S'identifiquen les relacions de governança entre la federació i el consistori fent referència al tarannà dels diferents alcaldes amb els que ha comptat la ciutat durant aquest període. S'afirma la voluntat d'equilibri entre la federació i les respectives associacions de veïns.
Dinàmiques d'innovació social	(finançament públic de les associacions de veïns) “(...) Aleshores amb coses parcials es va anar aconseguint també ingressos això de tenir un tècnic assessor per una operació. Aleshores l'ajuntament et deixava triar moltes vegades, et deia aquest no, per exemple, et deixava triar-ne un altre, i el pagava ell. Tu li deïes, aquest senyor ens hem trobat tantes vegades tantes hores, i aleshores el pagava, no passaven els diners per l'associació, cosa que també preferia jo. Perquè si passen per l'associació, a lo millor en aquests moments l'associació està malament i l'altre

	<p><i>se'n va sense cobrar. Doncs s'han aconseguit coses d'aquest tipus, l'Ajuntament va acabar acceptant que havia de fer una subvenció global, la federació amb l'Ajuntament va convenir que totes les associacions de veïns que estiguessin inscrites tenien dret a una subvenció sense especificar quantitat, que nosaltres al centre social no havíem cobrat mai, i a partir d'aquell moment vam tenir una subvenció, que curiosament la que cobràvem en aquells moments, a mida que van passar uns anys, va anar baixant, enlloc de pujar, del cost de la vida, va anar baixant, perquè doncs l'ajuntament què feia, deia, un milió de peles per repartir entre tots, el primer any com que la gent no ho sabia n'hi havia cinquanta, i com que veien que així que cobraven, a l'any següent ja n'hi havien cent, però el milió de pessetes no canviava, es van anar afegint temes de subvencionar sense ingressar-hi més calers, i es va anar baixant de manera que actualment cada associació de veïns se les apanya com pot amb l'Ajuntament, n'hi ha que li paga el local, l'Ajuntament, n'hi ha que li deixa un local seu.</i></p> <p><i>(les formes d'associació canvien) "(...)Vam néixer per temes urbanístics, diguem, que després s'hi va anar afegint tot lo altre. Les associacions de veïns per exemple el centre social de Sants, havíem tingut set o vuit vocalies, des de sanitat, educació, lleure, dones, esport, etcètera, teníem vocalies. Ara l'associació de veïns el que té és, el grup de dones, independent del tot que no té res a veure amb el centre social, però que fa servir els locals, aquesta és la diferència. Que la vocalia depenia de la junta, i ara és independent del tot, fa i desfà."</i></p>
<p><i>Relacions de governança</i></p>	<p><i>(valoració del factor personal en la comunicació entre l'administració i les entitats) "(...) Cal a dir que a l'ajuntament hi ha el regidor que se'n cuida que és el d'Iniciativa, que és un tio que val molt, ara crec que el posen de cap d'Iniciativa. És un tio molt net, coneix molt bé els temes, aquest potser és el que hi ha més comissions que té muntades ell que hi participa la federació. Com que a més a més et don molt camí perquè enraonis doncs, hi vas, i vas tranquil, no és dels que t'has de preparar perquè et costarà, no, amb ell és un tio molt maco. Després amb urbanisme, abm el Casas era molt difícil, perquè era un tio molt tancat, ara el que hi ha en canvi és una persona molt agradable, el coneixem des de fa molts anys, el Garcia Bragado, és agradable, deixa jugar-hi, té les idees molt clares, i per tant no el tombaràs molt fàcilment, però en canvi et deixa enraonar bé, i per tant, no et sents incòmode amb una reunió amb ell, i explica els temes, i si tu demanes material per poder-t'ho estudiar a casa et dona material, cosa que no passava abans..."</i></p> <p><i>(relacions entre la federació i les entitats) "(...) La FAVB jo penso que ha fet, i crec que ha de fer, és si ha de parlar amb algú penso que ha de ser amb l'ajuntament. El districte hi han de parlar les associacions de veïns i la FAVB no s'ha de menjar les associacions de veïns. No podem anar nosaltres a l'ajuntament a demanar una cosa que és de Sants, que els de Sants ho volen blanc, i a lo millor nosaltres ho demanem negre. Perquè? Perquè som una suma de socis, i un dels socis és el de Sants en tot cas si ho veiem negre i els de Sants ho veuen blanc el que hem de fer és reunir-nos, i discutir-ho, però el que no hem de fer és fer-lis la punyeta per entendre'ns."</i></p> <p><i>(les entitats d'iniciativa social consideren a l'entitat com a referent, dubtes sobre la utilitat de la figuració com a entitat denunciament) "(...) qualsevol reivindicació que hi ha la signatura de la FAVB, aleshores què fan per no haver-nos de reunir expressament, te la passen per correu electrònic, i digues alguna cosa, això arriba un moment que dius, escolta però si en firmem un cada dos o tres dies, vols dir que pot servir de res quan fas escrits reclamant coses dia si dia no? Una cosa és que un dia rebis una carta de dir hi ha molts temes, i a la gent li sembla que si firma la FAVB és un símbol de garantia. Ha firmat la FAVB. En molts d'ells és una firma més. Ahir mateix sobre això d'Israel. Ho he vist avui a la web ja sortia. Hi han quantitat de cartes reivindicant coses de les més diverses que puguis imaginar que demanen la signatura de la FAVB i és perquè hi ha bona relació i</i></p>

	<i>perquè pensen que val la pena, perquè sinó no te l'enviarien, vol dir que et valoren d'alguna manera."</i>
<i>Problemàtiques</i>	<p>(la legitimitat política i la cooptació de membres durant els temps de la transició) <i>"(...)Els problemes van sortir just a la transició. En Serra va ser el primer alcalde de Barcelona, era molt conegut de molts que hi havien a la junta de la federació, aleshores va haver-hi molts problemes, perquè ? perquè ja hi som nosaltres ara, perquè hi ha d'haver-hi una federació d'associacions de veïns, com les associacions de veïns perquè hi han de ser-hi, això ens ho han dit moltes vegades, a tu qui t'ha votat, a nosaltres ens han votat, a vosaltres no us ha votat ningú. Aleshores qui és el representatiu dels veïns, doncs mira no ho sé, doncs convocarem una manifestació de gent, una trobada de gent d'aquí el barri per protestar d'aquest tema, i veurem."</i></p> <p>(la col·laboració amb l'administració a vegades té inconvenients per les entitats, la comunicació política de la participació falla: La Diagonal 2010) <i>"(...) Té un inconvenient, clar, qui paga mana, no és ben bé així, perquè sinó pleguem, no, no és que això et freni la crítica, però sí que d'alguna manera no pots mossegar la mà que et dona el pa tampoc., m'entens el que et vull dir oi? Hi ha una relació que l'has de tenir present sempre, en el subconscient, de que compte de no trencar la barrera, diguem que hi ha entre uns i altres, que es pot estirar, que pots criticar, només faltaria, però després també passa que si has participat dintre, com pot ser en el cas nostre el tema de la Diagonal, el que no pots fer després és criticar."</i></p> <p>(associacionisme "d'ull de poll") <i>"(...)Per nosaltres hi ha temes que pot ser un tema més, perquè normalment és un tema més, però hi ha entitats que és el seu tema, no n'hi ha més. La relació no està circumscrita a l'associació de veïns ni molt menys, potser al llarg de l'any hi ha més contacte amb entitats que no són associacions de veïns, que no pas amb associacions de veïns formalment per un tema concret. Amb associacions de veïns home hi ha l'assemblea, i es fan quan hi ha temes que surt l'Ajuntament de caire general, la llei de barris, coses d'aquest tipus. Aleshores sí que convoques totes les associacions de veïns que no te'n venen gaires però les convoques, de les cent i pico, te'n poden venir, vint, vint-i-cinc, per parlar d'aquell tema, però això són poques vegades. L'associació de veïns un tema si no trepitja molt l'ull de poll no te'n venen."</i></p>

Jone Unzueta

<i>Subjecte 02/01</i>	Responsable de l'àrea de Participació de l'Ajuntament de Bilbao (2009)
<i>Entrevista</i>	No es tracta d'una entrevista, sinó d'una intervenció gravada en el marc del congrés d'Eusko Ikaskuntza el 18 de novembre de 2009, en una sessió dedicada a la participació ciutadana per part de tècnics d'ajuntaments bascos. La ponent exposa el sistema de participació de l'Ajuntament de Bilbao, fent referència als diferents consells temàtics i territorials dels que consta i a les comissions en les que es recolza.
<i>Significativitat</i>	L'Ajuntament de Bilbao s'ha adaptat als nous temps considerant la necessitat de descentralitzar la participació ciutadana als districtes. Per altra banda consta també de varis consells sectorials en els àmbits de caràcter més social. La responsable de participació de l'Ajuntament argumenta el fet que durant els últims anys s'ha donat un canvi en les formes de tirar endavant les accions polítiques per part de les distintes regidories dins de l'Ajuntament cap a formes més participades de governança.
<i>Dinàmiques d'innovació social</i>	(desenvolupament de consells sectorials i territorials) <i>"(...) nosotros en concreto en este momento tenemos medio-ambiente, consejo sectorial de Bilbao por la igualdad, escolar municipal, asesor de drogo-dependencias, bienestar social,</i>

	<i>consumo, planeamiento municipal de Bilbao, a condición de fiestas, el consejo municipal de cooperación, y el consejo cívico de ciudad, que se acaba de aprobar ahora y todavía no se ha puesto en marcha. Tenemos también distintos planes participativos en los que ha participado ciudadanía activa desde las asociaciones hasta a ciudadanos y ciudadanas a nivel individual, los que han influido más a nivel de participación ciudadana son Bilbao activa, que era el segundo plan Joven y tuvo mucho éxito, en cuanto a participación ciudadana, participaron más de quinientas personas, que en Bilbao es mucho.”</i>
<i>Relacions de governança</i>	<i>(cerca d’accions consensuades amb la ciutadania i interdepartamentals) “(...) estamos hablando de crear convivencia, crear vecindad, y crear vecindad solidaria, estamos un poco trabajando en ese sentido, trabajar con las personas, no sólo con las piedras sino con las personas y crear red social, una forma de trabajar con los barrios también es en función de las necesidades, cuándo hemos tenido que trabajar con los barrios altos que tienen una accesibilidad difícil, han ido los técnicos técnicos de obras y servicios se han reunido con los vecinos de la plaza, han ido con unos arquitectos, han estudiado que es lo que los vecinos querían, cómo lo querían, para que realmente esas mejoras sean consensuadas. Antes el concejal y el alcalde marcaba su política y había que brillar cómo concejalía, es decir; entonces era el partido, la concejalía se tenía que lucir. No nos fijábamos en lo que estaba haciendo la concejalía de al lado (...) sí que he notado en los últimos ocho o diez años en este ayuntamiento, sí que hay un cambio de sistema de trabajo, estamos trabajando en proyectos, en equipos interdisciplinarios, y entonces estamos viendo también con otras instituciones otra forma de trabajar, participativamente dentro de nuestra casa, no sólo desde fuera sino también internamente, y yo estoy viendo que estamos mejorando las relaciones personales, estamos avanzando mucho, la integración de los programas, estamos profundizando y organizando los recursos del ayuntamiento de otra manera.”</i>
<i>Problemàtiques</i>	<i>(complexitat dels problemes de convivència) “(...) Hay que llegar a consenso, lo que pasa es que lo más factible son los pactos, y en las comisiones socioculturales, los problemas de convivencia muchas veces son más complejos, y no se ven las soluciones tan a la vista.”</i>

June Fernández

<i>Subjecte 02/02</i>	Coordinadora SOS Racismo – Bizkaia (2009)
<i>Entrevista</i>	L’entrevista es centra en la caracterització de SOS Racismo Bizkaia, seguint l’esquema general d’entrevista orientada a la caracterització de l’entitat, les seves estratègies de desenvolupament i la seva relació amb l’administració.
<i>Significativitat</i>	L’entrevistada posa en relleu la voluntat de diferenciació, per part de SOS Racismo Biscaia, respecte SOS Racisme Catalunya en la consideració de l’entitat com a moviment social. Aquesta diferència es pot atribuir a un context, el basc, en que els moviments socials són quotidianament presents en la construcció de la realitat social. La diferència també es tradueix en termes d’una relació de desconfiança respecte les administracions més accentuada en el cas basc. L’entrevistada rebutja la voluntat d’accedir a convenis amb l’administració per les conseqüències que això tindria, al seu entendre, en la independència política de l’entitat. La tasca innovadora de SOS Racisme es relaciona amb la lluita contra l’exclusió social, el foment de la interculturalitat i la lluita contra els abusos de poder soferts pel col·lectiu immigrant. El binomi sensibilització i denúncia que guia els objectius generals de l’entitat, situa la seva quotidianitat en la vigília (<i>advocacy</i>) de la construcció de discurs sobre la immigració en el context de l’esfera pública. La vigília respecte de les declaracions dels responsables de l’administració pública i els mitjans de comunicació, són un dels principals cavalls de batalla amb els que

	s'enfronta l'entitat.
<p><i>Dinàmiques d'innovació social</i></p>	<p>(èmfasi en el treball de sensibilització) “(...) En la parte de sensibilización hacemos de todo, sensibilizar en la parte de igualdad de derechos, tenemos aquí un fondo de materiales, que la gente lo usa, generamos materiales propios cómo exposiciones, investigaciones, pues hemos hecho un informe sobre la discriminación en el acceso a la vivienda, por ejemplo, un manual pedagógico de cómo prevenir incidentes racistas en las aulas, esas cosas, damos charlas talleres, organizamos ciclos de cine todos los años y tratamos de estar mucho en la calle, concentraciones, algún acto tipo performance, y eso.</p> <p>(treball en xarxa entre associacions) “(...) por ejemplo aquí al lado hay un colectivo, Izangai, que trabajan contra la exclusión social y tienen talleres ocupacionales y con Ellacuria, que es una asociación jesuita, pues que promueve la interculturalidad y el diálogo, estas tres organizaciones por ejemplo estamos en un proyecto de estar pendientes de los abusos policiales, que nos llegan un montón, detenciones con palizas sin venir a cuenta.”</p> <p>(control al mitjans de comunicació i estratègia de comunicació selectiva) “(...) Antes la política que teníamos era que hay que salir siempre, hay que ser un referente para los medios y tal, y ahora en el plan en el que estamos es, por una parte con los medios generalistas buscar alianzas en periodistas comprometidos de cada medio. Pues eso, el Correo somos muy críticos con su tratamiento en general, pero bueno, hay una persona concreta, que nos consta que esta comprometida, pues mandarle a el un poco la información, y así con todos los periódicos. También estamos por estar cada vez más presentes en medios alternativos y en redes sociales, nos hemos hecho un facebook y funciona muy bien, también tenemos una página web que la estamos renovando, y también es una forma cómo que sea un medio en sí mismo, tipo blog, enlazar noticias...”</p> <p>(apoderament associatiu) “(...) De lo del empoderamiento una cosa de la que estamos contentas es que ahora mismo ha nacido un colectivo de sin papeles, son manteros, en Vizcaya, y se llaman Pueblo Woidolé, que es un nombre wolof, es una iniciativa muy bonita, pues es la primera vez que son los propias personas inmigrantes que se auto-organizan no con fines culturales, religiosos y tal, sino con contenido político de reclamar sus derechos, y entonces ahora mismo están personas sobretodo senegalesas y personas de SOS apoyando, y se puede decir que les dotamos de la infraestructura que les falta, hacen las asambleas aquí, utilizan nuestros recursos, creo que es un ejemplo bonito de algo que estamos apoyando.”</p> <p>(superació de l'assistencialisme) “(...) Una cosa de SOS Vizcaya respecto a otros territorios es que evitamos concretamente el asistencialismo. No ayudamos en nada, ofrecemos información para que la gente sea autónoma. Si la persona puede conseguir por si misma un abogado se le asesora, y luego se le acompaña, y en casos puntuales, pues si es un tema que es muy de SOS y que conviene, pues algún militante de SOS que es abogado va al juicio. Y otras veces hay otras vías, queja al Ararteko, queja a la institución que haya cometido el abuso, o salir a los medios, por ejemplo”</p>
<p><i>Relacions de governança</i></p>	<p>(rebuig dels convenis estables per evitar el clientelisme) “(...) Vemos que la diputación está apostando por los convenios estables, y en SOS no estamos por un convenio, porque eso nos comprometería más.”</p> <p>(importància del síndic de greuges o defensor del poble) “(...) en la Administración el gran aliado de SOS Racismo sin duda es el Ararteko, el defensor del pueblo vasco, con el Ararteko trabajamos mucho, por ejemplo, hemos llevado un montón de denuncias, pues quejas de actuaciones policiales abusivas, quejas de</p>

	<p><i>personas a las que no les han dejado empadronarse por ejemplo, ése tipo de cosas constantemente, y lo valoramos positivamente, está muy bien el Ararteko.”</i></p> <p><i>(dins de l'administració pública hi ha postures clarament contradictòries)</i> <i>“(…) en cada administración siempre hay un poco cómo el esquema del poli bueno y el poli malo. Con la dirección de inmigración siempre nos hemos llevado muy bien, pero es que sacan unos planes de inmigración super-bonitos, que luego ves que realmente no tienen competencias para aplicar nada, y luego tienes al consejero de turno que está hablando de cosas completamente diferentes. En Bilbao nos pasa lo mismo. Con el área de Igualdad e Inmigración bien, pero luego tienes al alcalde que está diciendo unas barbaridades y aprobando unas cosas que siempre es un poco ése modelo. Y en ayuntamientos pequeños, pues eso, Barakaldo, Getxo, siempre hay un director de inmigración que es un cielo, que hace unas actividades super-xulas a las que nos invita y tal. Pero luego al día siguiente tienes que estar denunciando que el alcalde ha dicho que la inmigración promueve la delincuencia, por ejemplo. O sea que tenemos ahí contradicciones.”</i></p>
<i>Problemàtiques</i>	<p><i>(falta de transversalitat i interlocució interinstitucional) “(…) El objetivo era transversalizar las cosas y no han transversalizado nada. El nuevo director de inmigración dice, y yo creo que tiene razón, pues eso que han faltado crear como espacios inter-institucionales en los que sea un poco vinculante lo que diga un plan de inmigración, pero es que no se va a hacer. Yo no veo al gobierno vasco, a la diputación y a los ayuntamientos trabajando de la mano en nada.”</i></p> <p><i>(l'impacte del control d'estrangeria sobre la cohesió social) “(…) Por ejemplo nos ha llegado que la diputación está pidiendo a las personas inmigrantes, cuándo van a pedir la renta básica, se les pide un certificado de bienes en origen, que es un gilipollez, porque ni siquiera la ley lo exige, y entonces es cómo si tienes una chabola en Marruecos tienes que conseguir que un familiar tuyo unte al funcionario de turno para que te de un papel que te lo manda aquí, y al final estamos viendo que la gente se gasta su primer mes de renta básica en untarle al funcionario, es que es así.”</i></p> <p><i>(persistència del discurs racista) “(…) Hay mucha tensión últimamente. Tenemos cómo una doble sensación. Nos parece que para la población en general somos cómo un referente muy neutro. Amnistía Internacional, SOS Racismo, Greenpeace... creo que estamos cómo vacas sagradas, que somos gente seria e independiente, que no se nos puede vincular a nada, que llevamos aquí muchos años, pero por otra parte la gente que vemos más mosqueada, la gente más racista, sí que están teniendo espacio. Cada vez tenemos más ataques.”</i></p>

Karmele Artaraz i Marta Senz

<i>Subjectes</i> 02/03	Coordinadora i responsable de comunicació, respectivament de Sartu-Gaztaroa (2009)
<i>Entrevista</i>	L'entrevista es centra en la caracterització de les línies d'acció de Sartu-GAZTAROA i de les relacions de col·laboració entre l'entitat i les diferents administracions públiques basques. És una entrevista a tres bandes.
<i>Significativitat</i>	Es posa en relleu el caràcter professional de l'entitat, promoguda en tant que federació d'entitats que treballen en l'àmbit de la inclusió social. Es destaca el vincle amb l'aplicació de polítiques de benestar i l'impuls de l'entitat per part de l'administració general basca a partir d'un programa de lluita contra la pobresa. Es constata el caràcter pioner i innovador de l'entitat observant l'evolució de les àrees d'actuació de l'entitat des d'una concepció de la inclusió centrada en la inserció laboral cap a una concepció multi-dimensional dels processos d'exclusió social. També es constata l'interès de l'entitat pel foment del coneixement sobre la temàtica amb el desenvolupament d'una àrea específica sobre innovació social i de

	<p>consultoria. Al respecte de les relacions de l'entitat amb l'administració destaca la forta incidència d'aquesta en l'execució de polítiques socials i la participació també en el disseny normatiu. Com a problemàtica les representants de l'entitat mostren desacord amb la forma de finançament públic basada en la subvenció, degut a la falta d'estabilitat que suposa per a les entitats i denunciant el fet que en molts casos no es compleixen els terminis de pagament acordats per part de l'administració, cosa que fa precària la supervivència de les entitats.</p>
<p><i>Dinàmiques d'innovació social</i></p>	<p>(assessorament organitzacional i sistematització d'experiències) “(...) <i>el área de consultoría social es un poco diferente al resto, porque mientras estas áreas si se reproducen en cada una de las entidades, ésta es una área que es común a todas, se comparte lo que es común a las entidades. Esta área la hemos empezado el 2008, tenemos una línea de investigación social, de asesoramiento organizacional, sistematización de experiencias, luego también demandas de servicios o proyectos por parte de la administración.</i>”</p> <p>(desenvolupament comunitari i treball de la convivència) “(...) <i>estamos en esas claves de trabajar el desarrollo comunitario, y también en claves de hablar de ciudadanía, de la persona situarle no sólo en un taller, sino situarle en el grupo, en el entorno, un poco los aros de la cebolla, la comunidad, la clave muchas veces es tan importante trabajar la salud, cómo el acceso a los recursos, que la gente que está en esa situación, se visibilice en la piscina, en la biblioteca, en ése sentido más comunitario y que la sociedad también participe de la situación en la que están muchas personas con las que trabajamos.</i>”</p> <p>(canvi en els objectius d'inclusió social per part de l'entitat) “(...) <i>Durante los primeros años teníamos el tema de drogodependencia. Esos perfiles de personas ha variado. La década de los ochenta. Entonces bueno, empezamos a trabajar en los diferentes territorios y también dando respuesta a las necesidades que se estaban dando entonces (...) con el tema de la crisis ha habido momentos de cambios importantes, nacemos con unas siglas que son formación y empleo, en la medida que los cambios que se han producido sociales, han hecho que veamos no sólo la incorporación laboral de las personas, sino la incorporación social de las personas, que hay otros objetivos a trabajar que no son los laborales.</i>”</p>
<p><i>Relacions de governança</i></p>	<p>(independència respecte l'administració) “(...) <i>Si que la administración muchas veces te exige una forma de hacer, y luego tienes que saber cómo combinas esa forma de hacer con los objetivos que tu planteas.</i>”</p> <p>(participació consultiva mitjançant les xarxes) “(...) <i>la Ley de Servicios Sociales y la Ley de Garantía de Ingresos. En la elaboración sí que se participó (...) de las aportaciones hubo algunas recogidas y otras no, la negociación iba en las dos leyes con diputaciones y ayuntamientos. En el momento en el que estamos falta el desarrollo de la parte de la inclusión social, dentro de la Ley de Garantía de Ingresos y por otro lado se está desarrollando todo lo que tiene que ver con servicios. Otra cosa es el caso no caso que se nos haya hecho. (...) sí que se está participando, sobretodo el trabajo se está haciendo entre REAS, EAPN y GIZARDATZE.</i>”</p> <p>(complexitat de l'impacte en la governança; generalment les aportacions del tercer sector no estan en el centre del debat) “(...) <i>Ahora hay distintos niveles de participación, de consenso y de negociación, para ése tipo de cosas, entonces una cosa es las aportaciones que pueden hacer las entidades de carácter social y otra cosa es darle el sentido que llevan gobierno con diputaciones, con ayuntamientos, entonces el peso específico de cada una de las partes es diferente, sí podemos hacer aportaciones, y hay veces que dicen, sí esto que dices está bien, pero hay otras veces que pues porque las negociaciones, a ese nivel más</i></p>

	<i>interinstitucional van por otro lado.”</i>
<i>Problemàtiques</i>	<p>(precarietat associada al sistema de subvencions) “(...) las condiciones en las que ponemos en marcha muchos programas o proyectos dejan que desear, en esa organización nueva de la ley no sólo entra la organización de quien hace qué, sino también en que condiciones se hace qué. Nosotros hemos estado funcionando a nivel de subvención pura i dura, con todo lo que eso comporta, incluso programas, que llevamos ejecutando años, con sus modificaciones pertinentes, con toda la restricción que eso te puede provocar, de subvención, nunca se ha tenido en cuenta otra de las reivindicaciones en esa línea de convenio, concierto, de otro tipo de fórmulas, que igual en otros sistemas cómo el educativo ya llevan años trabajando.”</p> <p>(transversalitat necessària en l'àmbit de la inclusió social) “(...) hay ámbitos que quedan a caballo, la inclusión social, las medidas de activación, la inclusión activa, todo el ámbito socio-laboral, pues eso no se sabe muy bien cómo va a quedar, o dónde va a quedar. El otro día estuvimos en una convocatoria para que van a sacar la ley de aprendizaje para toda la vida. La va a liderar el departamento de educación, pero también tiene que ver con el empleo, en la medida que sólo va a ver un departamento que lidere esa ley, el sesgo que va a tener va a ir para educación y no va a tener en cuenta la parte más de empleo. Luego se inventarán un ámbito o yo que se, que quedará sin desarrollar, y claro, todas las actuaciones van a tener mucho que ver con el sistema educativo y menos con otros sistemas que también están vinculados.”</p>

Peru Sasia

<i>Subjecte 02/04</i>	Professor d'Ètica econòmica a la Universitat de Deusto i coordinador de Fiare-Euskadi (2009)
<i>Entrevista</i>	L'entrevista es centra en la caracterització del projecte Fiare, en procés de desenvolupament d'una banca ètica.
<i>Significativitat</i>	L'estructura organitzacional en xarxa i el suport que aquesta pot oferir a un projecte de banca ètica esdevé el principal tema de l'entrevista. La singularitat del projecte Fiare recau en el seu desenvolupament en fases, buscant la implicació d'actors territorials vinculats a l'economia solidària, estudiant les experiències existents en altres països al respecte, i promocionant la implicació de les administracions en la promoció de l'economia solidària. L'entitat és un clar exemple de mobilització des de la base que dona molta importància al vigor de la xarxa organitzacional de suport recolzada en entitats d'interès social promogudes per ciutadania activa. La interlocució amb les administracions és constant, tot i que es denuncia que encara que les administracions públiques es mostren cada cop més sensibilitzades amb l'economia solidària, fa falta molta voluntat política per intervenir el mercat financer amb criteris ètics. La pròpia entitat distingeix molt clarament entre els diferents nivells de l'administració pública en tant que potencials promotors d'un projecte de banca ètica. S'està promovent la incorporació a la base social d'administracions municipals, que per les seves característiques s'adiuen molt bé amb els objectius i la manera de funcionar del projecte.
<i>Dinàmiques d'innovació social</i>	(establiment d'una xarxa de suport territorial) “(...) Fiare desarrolla una estrategia que es la creación de plataformas territoriales. Plataformas territoriales de organizaciones. Desde el 2005 al 2009 lo que ha hecho básicamente, lo más importante, es crear lo que llamamos una red de seguridad organizacional. Un conjunto de organizaciones de esos ámbitos de la cooperación, de la lucha contra las víctimas del sistema capitalista, ya sean personas o ecosistemas, o la tierra directamente, y las organizaciones que trabajan en favor de ellas, cooperación al desarrollo, comercio justo, banca pro-ecología, inserción, desarrollo del cooperativismo, transformación de valores. por las que trabajan en ese ámbito.

	<p><i>Hemos estado promoviendo la creación de plataformas territoriales del proyecto Fiare y poniéndolas en una figura jurídica.”</i></p> <p><i>(reposicionament entitats financeres clàssiques) “(...) la estrategia de algunas cajas de ahorro de nuestro entorno, o de otras entidades de banca ética, Triodos, se ha modificado, en términos de discurso.(...) en el lenguaje del bisnes tradicional adelantarse a esa posible sensibilización del ciudadano hacia cuestiones medioambientales, cuestiones de ética en los negocios, participación, movido por eso hay algunas entidades tradicionales que le han dado otra aproximación a su clientela, bancas cívicas, solidarias, o generando una estrategia publicitaria orientada a visibilizar no lo que hace el noventa por ciento del banco, sino lo que hace ese cinco por ciento del banco con su obra social o con su fundación.”</i></p> <p><i>(introducció de l’economia social i solidària en l’administració pública) “(...) de repente aparece la economía solidaria cómo un ámbito que este gobierno ha dicho ya no solamente que quiere mimar, sino que quiere conceder una ventanilla, una interlocución directa, que quiere reconocerlo es un primer momento para empezar a cuidar algo, pues tiene que ver con que las personas que van llegando a esos departamentos, consejeros, tal, han recibido inputs</i></p> <p><i>(implicació de l’administració en el foment del consum responsable) “(...) proyectos en esa clave de sensibilización, promoción de la banca ética, la elaboración de materiales didácticos, sobre el uso del dinero, y la banca ética, entonces, en el ámbito de la sensibilización, de gastar, ahí hay programas muy concretos en los que regularmente tenemos apoyo.”</i></p> <p><i>(una progressió que es mesura en termes de base social agregada) “(...)los proyectos y las prácticas que merecen la pena, y puedan mantenerse legitimados, capaces y motivados, para transformar la sociedad, son aquellos que han mimado el empoderamiento de la ciudadanía, son aquellos que cuando miras su progresión la progresión no se mide en términos de volumen de negocio sino que se miden en términos de base social agregada, intensamente vinculada con el proyecto.”</i></p>
<p><i>Relacions de governança</i></p>	<p><i>(diferents sensibilitats en funció de l’escala en que es troba l’administració pública) “(...) Fiare desde que surgió buscó la interlocución con esa parte de la sociedad que son las administraciones, presentamos el proyecto a todas las administraciones que teníamos a tiro y descubrimos enseguida, analizando experiencias cómo la Banca Populare Ética, que hay escalas de la administración, que son escalas que tienen todo el sentido del mundo que estén integradas en la base social de construcción del proyecto. Fiare opina que el ámbito municipal es un ámbito que encaja muy bien en el proceso de construcción de Fiare, de manera que estamos a punto de vincular algunos ayuntamientos, si queda dicho que en el proceso de construcción de esa red de seguridad organizacional, el ámbito municipal es un ámbito con el que contamos, una de las razones más importantes es que muchos de los ámbitos que Fiare quiere promover mediante crédito, son competencia municipal, o tienen competencias municipales, vivienda, emprendimiento local, servicios sociales de base...”</i></p> <p><i>(el tamany de la iniciativa no preocupa als poders fàctics) “(...) la percepción es en general buena, no nos hemos encontrado ningún ámbito de la administración beligerante con un proyecto cómo Fiare, ninguna persona beligerante, políticamente, habrá alguno que no le cae bien a nuestro presidente, pero con el proyecto Fiare no hemos encontrado beligerancia sino comprensión y apoyo, pero cuidado, eso no quiere decir gran cosa. Eso quiere decir seguramente, que nuestro tamaño hace que inspiremos ternura, comprensión, si fuésemos lo suficientemente grandes cómo para ser molestos, seguramente se verían otras posturas en nuestros interlocutores con la administración y levantarían el dedo las cajas de ahorros, y</i></p>

	<i>levantarían el dedo los bancos. “</i>
<i>Problemàtiques</i>	<i>(falta d'intervenció normativa del mercat financer)” (...) no hemos encontrado ninguna normativa que proteja de una forma sensible iniciativas de intermediación financiera, pequeñas pero distintas, que no especulan.”</i>

Miguel Ángel González

<i>Subjecte 02/05</i>	Gazteleku – Coordinador (2009)
<i>Entrevista</i>	L'entrevista es centra en la caracterització de la història, les línies d'activitat i finançament de la iniciativa. També es tracten les formes d'influència de les entitats locals en les actuacions de l'administració pública, valorant el paper de les xarxes d'agregació d'interessos
<i>Significativitat</i>	L'entitat és un exemple de derivació organitzativa del moviment veïnal en una associació específicament orientada a tractar els interessos d'infants i joves. L'entitat coordina una xarxa de centres de dinamització infantil-juvenil per tot el barri de Rekalde. El sosteniment de la iniciativa es basa tant en la gestió de programes que l'Ajuntament sotmet a concurs públic com en el disseny de programes específics i la cerca de convenis amb les administracions i entitats de finançament privat. També ha desenvolupat una entitat subsidiària dedicada a la venda de serveis vinculats a la dinamització socio-comunitària. En la conversa sobre les plataformes de participació en el disseny de polítiques públiques i de pressió en favor del sector es posa en relleu una postura escèptica i crítica amb la obertura d'aquest tipus d'entitats a la defensa dels interessos de les entitats amb una vocació de servei vinculada específicament a un context local com és el cas d'aquesta.

<i>Dinàmiques d'innovació social</i>	<i>(vinculació finalista a la millora del barri) “(...) Lo que no hemos entrado es en competir a gestionar programas en otros lados. Nosotros entendemos que somos una asociación de barrio, y entendemos que estamos capacitados para poder gestionar recursos públicos de ese tipo. En aquellos servicios que pensamos que podemos estar capacitados nos presentamos a los concursos que haya. Luego otros que hemos ido desarrollando nosotros, hemos peleado porque lleguen casi al mismo estatus que tienen los servicios públicos en otros barrios. Entonces, de los servicios públicos, que todos tienen un margen, nosotros ese margen lo re-invertimos en propias actividades que desarrollamos aquí. Ése es uno de los valores añadidos que puede tener cualquier iniciativa pública que gestionemos nosotros en el barrio, respecto a que se gestione en otro sitio.”</i>
<i>Relacions de governança</i>	<i>(evolució de les relacions al llarg del temps) “(...) Al fin y al cabo, nuestros proyectos los hemos podido seguir manteniendo. Hoy en día son más valorados por la administración. Pero en su día, hace cinco años, tuvimos un conflicto. Cerramos la mitad de los programas, salimos a la calle reivindicando con manifestaciones y con todo, eso también marca una relación diferente.”</i> <i>(escepticisme respecte al pluralisme de les xarxes de segon grau) “(...) las redes que existen, muchas si las miras, al final padre casi es el mismo. Son los hijos de unos mismos padres. Quiero decir, pero miras, bueno REAS, no te sabría decir exactamente, pero miras EAPN o miras Gizardatze, o miras no se que, y la mayoría son muy mono-color, en ese sentido, lo poco independiente, autónomo, estamos, por ahí, y fundamentalmente, casi medio des-coordinados, también me parece más difícil de coordinar. Para empezar, las redes, es normal que al final surjan alrededor de partidos políticos, o de rollos religiosos y tal, son los que tienen estructura generada en todos lados. “</i>
<i>Problemàtiques</i>	<i>(rígidesa de l'administració) “(...)La administración entiende que el trabajo sea bajo contratación, con lo cual tu eres una empresa prestadora de servicios y nosotros te decimos lo que tienes que hacer. Nosotros peleamos por otro tipo de relación (...) Porque la administración, les da demasiada rigidez, eso a nivel social,</i>

	<p><i>luego, no tiene rentabilidad social.”</i></p> <p>(preponderància de les xarxes socials i les relacions personals per damunt de la participació formal) “(...) <i>al final las iniciativas de la administración depende de como sean y depende de qué personas dentro de la administración las lidere, pues toda la gente que se crea un foro concreto simplemente son puntuales, o son simbólicos, o se mantienen porque están por decreto y hay que hacerlo. Y dices vale. Pero tampoco creo que sea lo que sustente la participación y yo creo que tampoco lo va a ser nunca. No creo. A mi me parece que las redes sociales están mucho más allá de dónde pueden llegar los vínculos del ayuntamiento y la administración pública.”</i></p>
--	--

Carlos Azkunze

<i>Subjecte 02/06</i>	Director REAS – Red de Economía Alternativa i Solidària. (2009)
<i>Entrevista</i>	L’entrevista es centra en la caracterització de l’entitat i el seu sosteniment financer. També s’entra en la discussió respecte de la capacitat d’influència en polítiques públiques.
<i>Significativitat</i>	REAS resulta una entitat de segon grau que es caracteritza per la promoció de posicionaments en favor d’un tipus de plantejament de l’activitat econòmica alternatiu de caràcter solidari. Tot i així l’entitat compta amb un fort recolzament institucional a nivell de la Comunitat Autònoma del País Basc. El desenvolupament de la iniciativa esdevé un exemple paradigmàtic dels possibles beneficis d’una governança multinivell. La història de la iniciativa deu molta de la seva raó de ser actual a la consecució per part de varies de les seves organitzacions membres d’un projecte europeu per a l’enfortiment del teixit associatiu vinculat a les empreses d’inserció del país basc. L’estructura de l’entitat es va consolidar en tant que gestora d’aquest projecte durant tres anys i posteriorment ha passat a ser sustentada en varies subvencions i convenis, a part de per les quotes pagades pels seus socis.

<i>Dinàmiques d’innovació social</i>	<p>(reserva de mercats amb clàusules socials) “(...) <i>Todo el trabajo que hemos hecho de cláusulas sociales, temas de consumo responsable, ahí sí que creo que hemos incidido, tenemos experiencias de influenciar con grupos políticos en el parlamento, al final del proyecto EQUAL, presentamos a todos los grupos parlamentarios una propuesta de que instase el parlamento al gobierno a modificar la política de contratación pública y que incluyese en esa política de contratación pública reservas de mercados para entidades, o para empresas de inserción social y solidarias, entonces fue un trabajo muy importante que se hizo con los grupos parlamentarios, que salió adelante, que se aprobó en el parlamento mayoritariamente y que luego se tradujo en una normativa, que ha establecido el gobierno vasco para posibilitar ese tipo de reserva de mercado de cláusulas sociales, ahí es clarísima una forma de incidencia.”</i></p> <p>(introducció de la economia solidària en el departament d’economia social del govern basc) “(...) <i>Ahora por ejemplo lo que hacemos es pasar a Economía Social, ahí en un principio para 2010 tienen una política de que no existan convenios, pero si que está, antes la Economía Social aquí en el País Vasco se reducía a la economía de formas jurídicas cooperativas, el movimiento cooperativista tiene mucha fuerza, especialmente Mondragón, entonces, no entraba nada más. Ahora la dirección de Economía Social sí que ha incluido a la economía social jurídicamente hablando pero también al a economía social y solidaria en sentido amplio. Entramos ahí y si que es una dirección que mantiene, no da convenios cómo hacia, pero si que tiene una serie de líneas de subvenciones para estructurar esas redes, para subvenciones. para formación dentro de redes.”</i></p> <p>(influència del context polític global de crisi en l’impuls de la iniciativa) “(...) <i>Ultimamente si que hemos tenido mas chance en medios de comunicación,</i></p>
--------------------------------------	--

	<i>especialmente a través de actividades que hacemos. Tiene que ver con el trabajo que hemos hecho, pero también tiene que ver con que lo económico genera tanto lío, y con lo de la crisis y demás también hay determinados medios o periodistas que van mirando por ahí y dicen, pues aquí hay determinada gente, que también hace otras cosas (...) nos han llamado de muchos medios, preguntando de toda la crisis económica, que propone la economía solidaria, con la crisis...”</i>
<i>Relacions de governança</i>	<i>(ús de recursos europeus i estructura de gerència compartida entre dues entitats de segon grau) “(...) A raíz del EQUAL creamos también GIZATEA que es la empresa de inserción del país vasco, es una asociación en la que están muchas empresas que están en REAS pero no todas, no todas las empresas de inserción que existen en el país vasco están en REAS. Entonces se optó por crear una estructura de gerencia compartida, un acuerdo de colaboración entre las dos entidades.”</i>
<i>Problemàtiques</i>	<p><i>(les divisions administratives condicionen l’abast de les xarxes) “(...) en el 97. Entonces nace cómo REAS Euskal Herria, estaban entidades, de la Comunidad Autonoma del País Vasco y de Navarra, pero hace 6, 7 años, se produjo una separación, no por una división, sino bueno, en Navarra tenían bastantes problemas para presentarse sobretudo ante las instituciones (...) eso también hizo que en otros sitios se ha roto la comba de la red”</i></p> <p><i>(s’obvia el poder dels partits polítics) “(...) Muchas veces las entidades, sociales, y las redes, nos dirigimos a las instituciones, pero nos olvidamos que hay un camino intermedio lo que son lo partidos, y lo que es el parlamento.”</i></p> <p><i>(falta de connectivitat interinstitucional i interdepartamental) “(...) quisimos trasladar este acuerdo que hubo en el gobierno vasco sobre clausulas sociales, lo quisimos trasladar a las diputaciones, hemos insistido con las áreas, los departamentos de la Diputación, que tenían que ver mas con ése tema, en concreto eran promoción económica, empleo y formación, y sin embargo, no ha habido por su parte ni un paso a pesar de que hemos insistido y demás. Con el tema de cláusulas sociales, hemos trabajado con diversos ayuntamientos, en concreto con el de Bilbao y no ha habido forma de acabar concretando propuestas concretas ni demás.”</i></p>

Xabier Monasterio

<i>Subjecte 02/07</i>	Relacions públiques KAFE ANTZOKIA (2009)
<i>Entrevista</i>	L’entrevista es centra en la caracterització de la història, les activitats i l’estructura de finançament de Kafè Antzokia.
<i>Significativitat</i>	L’entitat ofereix un exemple d’iniciativa empresarial d’èxit vinculada a l’àmbit de la cultura i promoguda per la societat civil de manera autònoma a l’administració pública. L’esquema de funcionament es basa en la diversificació d’activitats i en la col·lectivització dels recursos econòmics i humans seguint un esquema cooperatiu. La coexistència i suport mutu entre activitats altament rentables, com el bar-restaurant, amb d’altres de tipus deficitari, com la promoció d’actes culturals és considerada com a clau en l’èxit de la iniciativa. La iniciativa fou promoguda en un inici per un grup de professors d’idiomes amb la intenció de motivar l’ús social de l’èuscar i ha esdevingut un espai de referència a nivell europeu tant en la promoció del diàleg intercultural com en la programació artística i el foment de la cultura basca. La relació amb les administracions és relativament tensa, poc determinant i poc conreada tot i que l’entitat, en tant que promotora d’actes d’interès general, no renuncia a demanar regularment recolzament econòmic a les administracions.
<i>Dinàmiques d’innovació</i>	<i>(diversificació de les activitats com a forma de garantir la viabilitat) “(...) El modelo es muy complejo y muy sencillo en su planteamiento. Consiste en que un</i>

<p><i>social</i></p>	<p><i>centro cultural como este, sea poli-funcional, multifuncional, y que se transforme, como los juguetes de los niños, según las horas del día en diferentes cosas. Kafe Antzokia se abre a las nueve de la mañana y es cafetería. A las doce del mediodía es lugar de habla para los alumnos. A la una y media se convierte en un restaurante, que dura hasta las cuatro y media cinco. A las cinco y media se vuelve a convertir en cafetería dónde hay jóvenes hablando, tomándose su café, con wifi, navegando por internet, a las ocho de la tarde se hacen unos ensayos de música. A las diez hay un concierto de grupos de todos los lugares del mundo, y una vez finalizado eso hay un servicio de discoteca que dura hasta las cinco de la mañana, vienen unas señoras de la limpieza, lo adecuan, lo limpian, y a las nueve de la mañana vuelve a convertirse en una cafetería.”</i></p> <p><i>(empoderament popular de la iniciativa) “(...) La profesionalidad nuestra inicial fue más que discutible. Me explico, eramos gente que proveníamos del mundo de la enseñanza, que sabíamos lo que era una aula, lo que era un alumno, pero que jamás habíamos tenido ningún contenido, ni ningún contacto, ni con la hostelería, ni con la cultura, ni con la organización de eventos culturales, ni etcétera con nada interesante, y fue aprender desde la nada. Pero partimos de la idea de la fe, y cuando tu eres auténtico, cuando tú crees en lo que haces, eres capaz de lo que quieras. (...) Ha habido una cosa que nos ha ayudado, que es que la idea nuestra tuvo un referendo popular inmediato. En cuanto empezamos a funcionar, la gente, yo creo que adivinamos el pensamiento de muchas personas que dijeron esto es lo que había que hacer, un lugar que integre a los vascos, que no disgregue a nadie, pero que ponga a nuestra cultura en un primer nivel y que la muestre con orgullo, y cómo principio de identidad. De esa idea participaba muchísima gente en Bilbao y en el País Vasco, y desde el comienzo casi hicieron suyo Kafe Antzokia, y nos fuimos dando cuenta de una cosa que nosotros hacíamos para ellos, realmente era verdad, la gente empezaba a hablar del Kafe Antzokia como una cosa propia.”</i></p> <p><i>(renovació de la cultura popular com a mecanisme d'integració) “(...) Esta gente hemos conseguido que vaya cambiado la idea, porque ha visto que no somos pueblerinos, que somos urbanitas, que conocemos las canciones de Bob Dylan, y las de los Beatles, y Lou Reed, pero es que además, conocemos a otros cantantes como son los nuestros. Nos preocupamos para entender las letras de Lluís Llach, en catalán, y poder traducirlas al euskera, somos respetuosos, y es que al final la gente se va dando cuenta y dice, a ver si al final estos vascos de mierda, entrecomillado, van a ser mas cultos que yo, si son respetuosos y tal, encima no son violentos, están en contra de la violencia, son solidarios, nos dábamos cuenta que hemos hecho cambiar esa imagen, sin duda lo decimos con orgullo, en el entorno de Bilbao.”</i></p> <p><i>(lideratge social d'un projecte amb excel·lència) “(...) Estamos acostumbrados a que los movimientos sociales sean sinónimo de cutrerío, de segunda división, de marginalia, de algo eventual. Se constituye pero desaparece al de pocos años, cuando los promotores se cansan de la idea. Nosotros estamos consiguiendo con nuestra asociación de que esto sea algo permanente, crear un modelo, para nosotros el máximo orgullo, es que la denominación, Kafe Antzokia, que lo escribimos nosotros con mayúsculas, haya pasado a ser un sustantivo común, los kafe antzokis, que a imagen y semejanza nuestra, están proliferando por el país vasco. Tanto en Durango, como en Elgueta, en Araba en Vitoria, en Donostia, etcétera, y surgen a partir de un modelo creado por nosotros, pero la cosa va más allá, y hay gente que desde fuera se interesa por nuestro modelo. Hace poco estuvieron una gente de Noruega, ha venido gente del Brasil, de Alemania, que por una o otra razón nos ha conocido, y que ha estudiado nuestro modelo cómo posibilidad para ellos. Hace poco estuvo un holandés, diciendo, que en Holanda, no vendría nada mal un tipo de centro como este, como afianzamiento de la cultura</i></p>
----------------------	---

	<p><i>propia Holandesa, y la aglutinación de las culturas, de la multi-culturalidad, que se produce ya en Holanda, en la Holanda de Amsterdam, dicen que esto podría ser un modelo válido. Nosotros no hemos descubierto la pólvora, lo que hemos hecho es muy sencillo, pero nuestro qué hacer diario, ha llevado a que mucha gente nos utilice como, o considere la posibilidad de utilizarnos cómo referencia.”</i></p> <p><i>(provisió de recursos per a nous projectes d'intervenció social) “(...) Nosotros funcionamos de la siguiente manera: tenemos gente, primero es la gente, tenemos gente que participa de esta idea, que quiere hacer cosas, tenemos gente, núcleo humano, es el mayor capital que puedes tener. Tenemos ideas, hay que tener ideas, los núcleos, los grupos humanos, han de desarrollar ideas conjuntas, de mejora, de beneficio colectivo. Y el tercer punto es ya buscaremos el dinero, pero una vez que lo busquemos y pongamos en práctica, y cerramos el todo, el proceso, cuándo ese dinero, esa gente a través de esas ideas con ese dinero, generen más ideas, nuevamente hay más gente hay más ideas y hay más dinero, como consecuencia, o sea el dinero nunca es un objetivo, es una consecuencia y es un medio para que la gente y las ideas consigan hacer cosas. Yo creo que eso es un planteamiento que es absolutamente necesario, y lo contrario es algo pernicioso y es una completa enfermedad social que impide el desarrollo de los pueblos, y de las personas.”</i></p>
<p><i>Relacions de governança</i></p>	<p><i>(falta de reconeixement de l'especificitat de les entitats per part de l'administració) “(...) Cómo ejemplo diré que el año pasado Kafe Antzokia realizó, 299 actuaciones culturales, o sea prácticamente una al día, y no hemos recibido, quitando un año 2005 que tuvimos una especie de convenio global, de convenio global de Zenbatgara con la administración, que nos llegaron a dar unos millones, suculentos digamos, pues a excepción de ese año, los demás años tenemos que concurrir a una especie de ayudas públicas que hacen, dónde tienen una tarta, y la reparten políticamente en el poder de los sentidos, sea para cosas de la trascendencia que podemos hacer nosotros, o de un grupo de jóvenes que se han juntado, que es noble y muy digno, y van a hacer la fiesta del pijama en euskera, pues a estos les dan el dinero, y se lo quitan a Zenbatgara, quiero decir que no son comparables, la entidad que en la actualidad tiene Zenbatgara, con un grupito de jóvenes de un barrio, que hacen una fiesta de disfraces en euskera (...) De alguna manera nos están unificando a todos, que es una manera de ningunear-te también, por lo tanto nuestras relaciones con la administración no han sido buenas, pero es que además pensamos que ser siervo de la administración es muy peligroso, porque tú proyecto cultural tú proyecto lingüístico, queda pendiente de un hilo administrativo, que te puede ser, de un viento administrativo, que te puede ser favorable o desfavorable.”</i></p> <p><i>(apoderament de la societat civil) “(...) es verdad de que estamos en una transición, dónde estamos trabajando la cultura de la gente, la cultura del consumo cultural, es verdad que de momento la administración debería caminar conjuntamente con la sociedad, pero en ningún momento sin solaparla ni sin comérsela, porque existe ese riesgo, nosotros pensamos que la sociedad civil cuándo más fuerte es, la sociedad es mucho más saludable, mucho más libre, tiene muchísimo más criterio, y por lo tanto se le engaña menos, creemos nosotros.”</i></p>
<p><i>Problemàtiques</i></p>	<p><i>(victimisme associatiu) “(...) hay que dejar de ser plañidero, hay que dejar de hacerse el listo, hay que trabajar colectivamente, y hay que ser productivo, y hay que enganchar con la gente, porque ya basta, eso de yo soy muy bueno pero no me escucha ni dios, tienes un problema sino te escucha ni dios, pero preguntate-lo, ese es un poco el resumen (...) Ya vale, ponte a currar, y las musas vienen cuando estás con la guitarra, cuando estás sentadito, y estás planificando cosas, y estás haciendo incluso números, cómo se hace en la panadería, y como hace el baserritarra, y como hace todo el mundo. Haz numeritos, y te cuadran o no te cuadran, porque esto de yo soy muy guay y si no me llega me paga la administración, pues cuando te pega un tortazo la administración no protestes, no me saques la pancarta, es que te</i></p>

	<p><i>lo has ganado, pues que me da rabia, pero es que tienen al final razón la administración.”</i></p> <p>(funcionarització de les polítiques culturals) “(...) <i>Hay una tendencia en la actualidad a funcionarizar la cultura. A funcionarizar las cosas. (...) En la actualidad no hay pueblo de más de cinco mil habitantes que no tenga un técnico de euskera, un técnico cultural. Que no haya convertido, una casa noble de la villa, del pueblo, en una especie de palacete de la cultura, con instalaciones preciosas con todo tipo de medios técnicos etcétera, pero es que todas están vacías. Estos funcionarios trabajan de ocho a tres, se van a su casa, no hacen nada más que lo que pida mínimo.”</i></p>
--	---

Josean Undargarin

<i>Subjecte 02/08</i>	Observatorio de la Cultura – Departamento de Cultura del Gobierno Vasco (2009)
<i>Entrevista</i>	L’entrevista es centra en la caracterització del Plan Vasco de la Cultura, l’anàlisi dels seus primers anys de funcionament i la descripció dels seus objectius pels propers anys, considerant amb especial atenció la participació d’entitats ciutadanes en el seu disseny i aplicació.
<i>Significativitat</i>	El Plan Vasco de la Cultura es comença a gestar el 2002 amb la intenció de vincular els sectors culturals bascos al disseny de la política cultural. La creació de l’observatori de la Cultura, en funcionament des de 2004, s’ha orientat a proporcionar informació sobre la salut dels sectors culturals desenvolupant estadística sobre pràctiques culturals de la població amb l’objectiu que sigui aplicable al disseny de polítiques públiques. Per altra banda la creació d’un Consell Basc de la Cultura, de manera anàloga a altres consells creats en altres territoris, s’orienta a la cerca de consens entre els sectors productius vinculats a les polítiques culturals. L’entrevista serveix per constatar l’orientació del Plan Vasco de la Cultura al foment de les indústries cultural, relegant la presència de l’associacionisme cultural no professionalitzat en els òrgans de participació d’aquest consell com a marginal o gairebé inexistent. Com a pressions reivindicatives de la societat civil en matèria cultural l’entrevistat identifica el paper de l’àmbit familiar en la cerca de respostes institucionals per a la dotació d’oportunitats formatives en l’àmbit de les arts escèniques.

<i>Dinàmiques d’innovació social</i>	(desenvolupament d’investigació associada a la definició de polítiques de foment de les indústries culturals) “(...) <i>lo que se plantea cuando se formula el plan en 2004-2005 es la creación de un observatorio, básicamente con dos objetivos generales, uno sería el de empezar a gestionar y a tener durante los siguientes cuatro cinco años, un panel de información estadística sobre la cultura, tanto sectorial, como un poco transversal, y dos, ir consolidando eso como un referente de conocimiento, para poder generar nuevas perspectivas, por un lado de interpretación de esos datos, y aplicación de políticas, a los sectores, y esto vale tanto para los agentes sectoriales, cómo para las administraciones, como un instrumento de toma de decisiones con una base más cualificada, más conociendo lo que estaba pasando. (...) Se ha producido el primer estudio sobre hábitos y prácticas culturales, y este se ha hecho a nivel de Euskalherria, CCAA País Vasco, Iparralde y Navarra. 6000 encuestas para saber un poco dónde van las demandas de público.”</i>
<i>Relacions de governança</i>	(treball diagnòstic amb representants dels sectors) “(...) <i>el Plan Vasco de Cultura se gestó en 2002-2003, con consulta abierta con los sectores, para hacer un diagnóstico, por un lado, un DAFO general de la cultura vasca, que hacía mucho tiempo que no se hacía. La cultura vasca era un tema inercial por aquel entonces, desde hacia unos veinte años, no tanto con planificaciones un poco a medio y largo plazo (...) las necesidades claras que salen de los diferentes sectores</i>

	<p><i>es de tener información de lo que está pasando.”</i></p> <p><i>(canvi qualitatiu en la manera de coordinar les polítiques) “(...) Básicamente lo que hemos aprendido, es que si ha habido un cambio cualitativo importante, en la manera por lo menos de coordinarnos en políticas con un período anterior; vamos hacia un tema de gobernanza cultural que se planteó ya desde 2004, en el cual el tema es codecidir.”</i></p>
<i>Problemàtiques</i>	<p><i>(tensions en la participació) “(...) Yo creo que aprender a ponerse de acuerdo es un aprendizaje y conlleva tensiones. Seria innegable que no hemos tenido problemas. Y espero que sigamos teniendo problemas, porque mientras haya problemas, tanto en la decisión de los sectores, cómo de las propias administraciones, significa que vamos avanzando. Yo creo que la valoración de esta apertura hacia más lo social, una interlocución de lo que son los sectores ha sido valorada por todos, las administraciones y por los sectores mismos. Probablemente nos lleva a nuevos retos. Es decir, esto ya lo hemos aprendido, pero ahora, los objetivos de mejora, a cuatro años vista los tenemos que volver a poner. Hace falta una optimización de todo esto. La valoración en general es muy positiva, lo que pasa es que si que hay que afinar los procesos de tomas de decisiones y los procesos de preparación de proyectos.”</i></p> <p><i>(falta d’atenció a l’àmbit local) “ (...) Es cierto que el Plan Vasco de la Cultura, todavía no ha bajado a los municipios. Hacia falta unos acuerdos mínimos para llevar este tipo de planificaciones, a nivel local, ese es uno de los retos que tiene la segunda fase del Plan Vasco de la Cultura.”</i></p> <p><i>(precarietat associativa) “(...) lo que vimos es que eran asociaciones que tenían muy pocos recursos, que muchas veces se presentaban a nuestras convocatorias pero de una manera dispersa, que en muchas veces nos pedían que les ayudáramos en base a tres ejes. Una ayudarlas en estructura, de manera que tuvieran, o reforzaran el personal que tenían, muchos estaban con personal a media jornada. Ayudarles en lo que son datos, es decir, a tener un poco más de información, con el Observatorio. Y luego ayudarles a definir sus propios proyectos específicos.”</i></p>

Pablo Angulo

<i>Subjecte 02/09</i>	<p>Director de programes d’Innobasque. <i>Agencia Vasca de la Innovación. Viceconseller de Empleo, Formación e Inclusión social del Departamento de Empleo y Asuntos Sociales del Gobierno Vasco. (2009)</i></p>
<i>Entrevista</i>	<p>L’entrevista es centra en la caracterització de les activitats d’Innobasque, l’agència basca de la Innovació de la qual l’entrevistat és un dels impulsors. Per altra banda donada l’expertesa de l’entrevistat en les àrees d’acció social contra l’exclusió l’entrevista s’orienta també al coneixement d’actors claus en el context base i possibles nous entrevistats.</p>
<i>Significativitat</i>	<p>La voluntat de l’administració basca de posar en marxa espais per al debat sobre polítiques públiques es posa en relleu en la constitució d’Innobasque que esdevé un exemple del canvi polític cap a fórmules de governança compartida en les que la consultoria sobre polítiques públiques adquireix importància. L’entitat seguint la fórmula del parteneriat públic-privat planteja la creació de grups de treball temàtics considerant les polítiques d’innovació més enllà del seu caràcter estrictament tecnològic. Compta amb una àrea de promoció de l’I + D + I, una de promoció de la transformació empresarial, una àrea específica d’innovació social i una d’emprenentatge. En l’àrea d’innovació social, orientada al tractament de temes sobre polítiques públiques i tercer sector el grup de discussió que ha tingut més èxit segons l’entrevistat és el que ha reflexionat sobre polítiques d’acollida.</p>
<i>Dinàmiques</i>	<p><i>(plantejament institucional de la innovació social) “(...) Luego Innobasque es</i></p>

<p><i>d'innovació social</i></p>	<p><i>importante desde el punto de vista de que se plantea por primera vez que innovación no es solo la innovación tecnológica. De hecho Innobasque se organiza en seis áreas, dos un poco transversales, que es la parte de administración gestión, finanzas, y una de comunicación, por todo lo que tenía que ver en esta primera fase con la movilización de la participación social, a favor de la innovación.”</i></p> <p><i>(preocupació institucional pel tercer sector i el desenvolupament dels drets socials) “(...) Hay un primer ámbito que seria la base, la radicalidad del asunto, ahí hay todo un tema que se llama procesos sociales, en el cual hay cosas puestas en marcha relacionadas con gobernanza, con valores, el tema del tercer sector. Luego está el tema de derechos sociales, empleo, educación, vivienda, salud, pensiones, luego está el tema de protección social que está envejecimiento, todos los temas relacionados, y luego está el tema que le llamábamos ocio, que la gente no entendía bien porque dentro de ocio estaba cultura, deporte, consumo etcétera.”</i></p>
<p><i>Relacions de governança</i></p>	<p><i>(diàleg entre sectors que no acostumen a relacionar-se) “(...) Innobasque, en esa clave de alianza público-privada, está estableciendo el que se junten personas, que en la vida civil, fuera de Innobasque, tienen diferentes posiciones de poder, y se encuentran en el i-talde, y en el i-talde de alguna manera no pueden ni deben hablar desde posiciones de poder, están en una situación de iguales, esa persona de una ong que nunca se encuentra con esa persona que puede ser el director general de una empresa, se encuentran en el i-talde de Innobasque, (...) y es lo que de innovador tiene el propio proceso de Innobasque. (...) No se trata de ir a Innobasque y a ese grupo de inmigración a reproducir en clave de cierta expertise un debate que hay en el ámbito político, no se trata de ir al i-talde a discutir, cuánto es de bueno el segundo plan vasco de inmigración, se trata de ir un poco más allá (...) hay que pretender que estén gente que incluso vea el fenómeno de la inmigración, digo cómo ejemplo, desde perspectivas diferentes.”</i></p> <p><i>(relacions entre el sector públic i el privat) “(...) bajo esa fórmula de asociación, detrás lo que hay es una alianza público-privada, con lo que eso significa también de modelo de gobernanza, por primera vez no sea la administración la que lidera, la protagonista, aunque sí que ha sido hasta ahora, la que más ha alimentado económicamente a la criatura, pero sí que se pone en manos de una alianza público-privada, con lo que eso supone digo, de nuevo modelo de gobernanza, de matiz, con un montón de entidades de todo tipo, desde las mayores empresas del País Vasco hasta organizaciones no-gubernamentales, y entidades del tercer sector, del tipo de las que estamos comentando. Y en medio todo. Estaba lo privado, con ánimo, sin ánimo de lucro, de todas las características. Lo público, a todos los niveles de las administraciones, locales, ayuntamientos, Eudel, diputaciones, y gobierno departamentos, etcétera. Si tu miras los 1400 casi socios que tiene Innobasque pues te quedas atónito por la cantidad y variedad que hay.”</i></p>
<p><i>Problemàtiques</i></p>	<p><i>(desigualtat per raons d'origen) “(...) Si viene un sueco que viene a trabajar al parque tecnológico de aquí Bilbao, es un sueco, que viene de la Unión Europea, pero si el que viene no viene con un contrato para trabajar en Sony, y es un colombiano, que es ingeniero pero no tiene contrato, es ingeniero pero al igual está cuidando ancianos en Cornellá. Se trata de que no pase esto.”</i></p>

Justo Eznarro

<p><i>Subjecte 02/10</i></p>	<p>Regidor de Cultura de l'Ajuntament de Bilbao (2009)</p>
<p><i>Entrevista</i></p>	<p>L'entrevista tracta la complexitat administrativa de l'àrea de cultura de l'ajuntament de Bilbao, el tema de la gestió d'equipaments culturals i les polítiques promogudes en matèria de promoció de l'activitat escènica, com a exemple dins l'àmbit de la</p>

	<p>dinamització sociocultural. Finalment s'entra en la consideració de Bilbao com a ciutat creativa i en la valoració de Kafe Antzokia com a entitat clau en la dinamització del panorama cultural a la ciutat. L'entrevista també serveix per a la localització d'experiències de la societat civil que conjuminen art i transformació social en el context de barris amb problemes d'exclusió social com és Otxarkoaga (Asociación Tendel).</p>
Significativitat	<p>L'entrevistat afirma la dificultat de les relacions interdepartamentals dins de l'Ajuntament amb l'exemple de la gestió dels equipaments culturals que pertoca a l'àrea de relacions ciutadanes però implica també el treball des de la regidoria de cultura. També mostra cert criticisme amb la idea d'una governança multinivell òptima valorant el Plan Vasco de la Cultura com a poc productiu. Com a canvi en la governança de polítiques culturals l'entrevistat afirma l'existència d'una obertura en aquestes polítiques d'estar centrades només en temes de festes populars i teatre a nivell municipal a tocar temes més sectorials. Destaca però que l'àmbit de les polítiques culturals és un àmbit subjecte a les pujades i baixades del context econòmic. Sobre la consideració de Bilbao com a ciutat creativa l'entrevistat es mostra escèptic en que la ciutat hagi estat de moment capaç de crear sinergies de foment de la creació entre la població, creu que potser s'ha donat certa atracció d'indústries creatives vingudes de fora arrel de l'efecte Gugenheim, però que no es pot dir que s'hagi dut a terme una política de foment de les indústries creatives entre la població local. Finalment l'entrevistat es mostra entusiasta respecte el paper desenvolupat per Kafe Antzokia.</p>
Dinàmiques d'innovació social	<p>(experiències de societat civil organitzada) <i>"(...)A mi me parece lo ideal. Que sea la organización la que haga, en vez de la demanda. Yo creo que habiendo oportunidades de ese tipo, no tendría que haber tantas trabas a qué se haga. Yo personalmente, ojalá que haya más iniciativas de ese tipo (Kafé Antzokia). Yo creo que las organizaciones se dedican a hacer cosas porque otros no hacen, o sea, ojo. Ojalá hubiera más iniciativas de sociedad civil y posibilidades de dedicar recursos a otras cosas. Más al apoyo, que al tener que hacer. Que te voy a decir, yo también soy socio del Antzokia."</i></p>
Relacions de governança	<p>(relacions de col·laboració estables amb les entitats de barri) <i>"(...) Sobre todo la mayor relación es a nivel territorial. Tenemos programadores en el distrito hay un presupuesto propio para la programación cultural. Las asociaciones culturales de barrio, o las vecinales, con éstas hay el mayor trato, aunque es un trato que todos los años, antes de plantearnos la programación hay una ronda de consultas con todas las asociaciones de la zona, que se acercan, y se hace un programa anual, que llega a todas las asociaciones del distrito."</i></p> <p>(evolució de l'àrea i crisi) <i>"(...) Luego un cambio fundamental hace igual unos diez años, cuando de una política cultural en la que se hacia poco más que Aste Nagusia y otras fiestas, y el resto de la programación era la del Teatro Arriaga y demás. Con otro, un nuevo alcalde, que tendrá otras cosas, pero que tenía que dar un impulso a la política cultural de la ciudad. Se crearon los presupuestos de cultura, los propios para cada distrito, y se empezó a hacer programación. De la nada, de fiestas o el Arriaga, de lo más popular a lo más elitista, había ahí un vacío importante que durante estos años se ha ido rellenando. Luego ha habido otros años en que ha ido creciendo, y ahora, por imperativo de la crisis parece que hay que empezar el retroceso, por lo menos en cuanto a recursos."</i></p>
Problemàtiques	<p>(les relacions interdepartamentals són difícils) <i>"(...) Complejas, se ven las cosas diferentes de una área a otra, al final. No se como decirlo, pero yo creo que es para nosotros un obstáculo, el hecho de que la gestión de equipamientos sea dependiente de una área diferente de la nuestra. Porque tenemos que andar en plan, pides utilizar el espacio, cómo si fueses uno más."</i></p> <p>(dificultat d'interlocució interinstitucional) <i>"(...) Con gobierno vasco, el Plan</i></p>

	<p><i>Vasco de la Cultura, ha habido relación periódica, en las reuniones del plan, y las sectoriales. Ahora, al final lo de siempre, mucho proyecto, mucho plan, poco resultado, quiero decir además ahora, justo cuándo los objetivos se han abortado, en el plan antiguo parece que hay que revisar muchas cosas. Es un tema de la digamos, que no es fácil, poner de acuerdo en éste país a tres niveles institucionales, gobernados por diferentes partidos.”</i></p> <p><i>(manca d'indústries creatives autòctones) “(...) Yo no se si, si, se ha conseguido más que haya más industria cultural que surja de Bilbao, o que industrias culturales de otros territorios intenten aterrizar en Bilbao, ahí si que tengo mis dudas. Creo que es lo segundo. Pero por lo que se percibe, si que hay gente en el territorio que intentan hacer proyectos en Bilbao, por esa aureola de una ciudad de festivales, que apuesta por la cultura. Vamos a ver si en ese sentido nosotros también podemos entrar. De aquí también hay, pero yo creo que hay más de fuera.”</i></p>
--	--

Miguel Pérez

<i>Subjecte 02/11</i>	Cap de la secció d'Igualdad, Cooperación y Ciudadanía del Ayuntamiento de Bilbao. (2009)
<i>Entrevista</i>	S'avaluen les funcions, els projectes i les línies de finançament per a ONGDs promogudes per l'àrea de cooperació al desenvolupament de l'Ajuntament de Bilbao.
<i>Significativitat</i>	Es posa de manifest la singularitat de que l'Ajuntament de Bilbao compta amb l'àrea d'Igualtat, que tracta els temes de violència de gènere, vinculada a la de cooperació i a la de ciutadania mentre que en la majoria de municipis aquesta acostuma a estar vinculada a l'àrea d'acció social. Per altra banda es destaca el fet que les ajudes socials al col·lectiu immigrant són tractades des de l'àrea d'acció social en igualtat de condicions amb el col·lectiu autòcton. Com a pràctica innovadora es destaca un programa pilot que promou la incorporació de les associacions d'immigrants a la gestió d'una part dels recursos destinats a cooperació al desenvolupament. En l'anàlisi de les línies de finançament promogudes per l'àrea i orientades a entitats de la societat civil organitzada es posa de manifest l'existència de convenis de col·laboració amb determinades entitats amb les que l'Ajuntament treballa de manera regular com és el cas d'Harresiak Apurtuz.

<i>Dinàmiques d'innovació social</i>	<p><i>(creixement del programa de cooperació al desenvolupament) “(...) Lo que hacemos sobretudo es proyectos en conjunto, muy pocos de gran envergadura, y sobretudo en Centroamérica, Cuba y el Sahara. Luego también gastos propios nuestros porque realizamos actividades en el ayuntamiento, cursos, jornadas, seminarios, semanas de comercio justo. Muchas actividades que sirven para sensibilizar a la población bilbaína, sobre las diferencias y la falta de equidad en el mundo, y intentar construir una consciencia crítica dentro de las dificultades que existen.”</i></p> <p><i>(implicació de la població immigrant en la cooperació al desenvolupament) “(...) En 2010 abrimos una vía de codesarrollo a través de la cual intentamos que las asociaciones inmigrantes lideren proyectos en sus zonas de origen, es una experiencia piloto. Tenemos esperanzas pero no tenemos ni idea de cómo va a resultar.”</i></p>
<i>Relacions de governança</i>	<i>(desenvolupament de l'àrea per iniciativa de l'ajuntament) “(...) Yo creo que hemos evolucionado más de motu proprio que por la iniciativa de las ongs. En temas de cooperación al desarrollo hablo, en algunos aspectos las ongs han sido demandantes de financiación, pero no ha habido demanda, hay casos, pero no ha habido una demanda de cambios de políticas. Yo creo que ahí las nuevas circunstancias, las experiencias de otros ayuntamientos han hecho que</i>

	<p><i>evolucionemos y que mejoremos. Nosotros por ejemplo tenemos un plan director de cooperación al desarrollo desde el año 2006, donde enfocamos donde queremos priorizar nuestras actuaciones, con quien queremos priorizar, en qué países. Y eso es el plan director del ayuntamiento de Bilbao, hubo un momento para los cambios de impresiones por parte de las ongs, o del movimiento asociativo pero fué más un liderazgo del Ayuntamiento de Bilbao. En el Ayuntamiento existe un consejo de cooperación desde el año 2004, con carácter consultivo, y bueno ahí participan desde el año 2004, 46 ongs, y todos los partidos políticos con representación municipal, y ahí se discuten las políticas. Se discuten los programas, los presupuestos y demás. Tiene carácter consultivo no vinculante pero sería raro hacer algo en contra de la opinión del consejo de cooperación."</i></p> <p><i>(convenis de col·laboració amb d'altres entitats) "(...) Nosotros hemos firmado convenios con algunas ongs, por ejemplo, con la coordinadora de ongs de Euskadi, con Mugari Gabe, con Ingeniería Sin Fronteras, y con Harresiak Apurtuz. Ahora que me acuerde. Porque con esas cuatro por ejemplo y no con otras. Porque ha habido unos programas que se han ido repitiendo a lo largo del tiempo y que nos parecía más lógico sacarlo en forma de convenio que no a través de una convocatoria de subvenciones que tardamos en resolver; que todos los años presentamos la misma documentación y demás, y que hay interés, por parte del ayuntamiento en que ciertos programas se repitan a lo largo de los años y por tanto los conveniamos."</i></p>
<i>Problemàtiques</i>	<p><i>(precarietat associacionisme immigrant) "(...) Hemos reservado un dinero exclusivamente para asociaciones de inmigrantes porque compitan en igualdad de condiciones con las ongs clásicas radicadas en Bilbao, pues es inviable. Porque tienen menos capacidades, tienen menos formación, y menos experiencia, y lo que intentamos es reservar un dinero por el cual las asociaciones de población inmigrante puedan presentar proyectos."</i></p>

Clàudia Imanol

<i>Subjecte 02/12</i>	Responsable de l'àrea d'immigració de la secció de Igualdad, Cooperación y Ciudadanía del Ayuntamiento de Bilbao (2009)
<i>Entrevista</i>	L'entrevista es centra en la caracterització de les accions promogudes per l'Ajuntament en matèria de sensibilització i promoció de l'associacionisme immigrant. Per altra banda es descriuen també les accions de prestació de serveis per part de l'àrea en matèria d'atenció jurídica per a l'accés a permisos o autoritzacions de residència, informes d'habitatges per autoritzar el re-agrupament familiar, entre d'altres.
<i>Significativitat</i>	L'entrevistada destaca la importància estratègica de desvincular l'àrea d'Immigració de la d'Acció Social com una manera d'evitar conceptualitzar la immigració en termes d'exclusió social. També es tracta la problemàtica de sovint no poder donar abast a la gestió dels informes que son competència dels ajuntaments i que corresponen a l'aplicació de la llei d'estrangeria. Entre les activitats de sensibilització que organitza l'àrea es destaca el festival 'Gentes del Mundo' en el que les associacions d'immigrants i autòctones treballen conjuntament amb les administracions en la organització. Per altra banda també es destaca com a pràctica innovadora per part de l'àrea la mediació en l'ús de l'espai públic amb finalitats recreatives per part de la població immigrant. En aquesta temàtica el treball es fa conjuntament amb els altres municipis de l'àrea metropolitana que es troben amb problemàtiques similars.
<i>Dinàmiques d'innovació social</i>	<i>(serveis d'atenció a les necessitats dels immigrants) "(...) En principio hacemos prestación de servicios, en un momento dado de recursos específicos, todos aquellos que no pueden ser normalizados, porque surge una necesidad concreta de población extranjera, que no la tiene la población autóctona, y por</i>

	<p><i>ejemplo contamos con un servicio, el servicio municipal de inmigración, dónde hacemos una atención jurídica sobre acceso a permisos, autorizaciones de residencias de trabajo”.</i></p> <p><i>(activitats pel foment de la interculturalitat) “(...) el festival tiene la virtud de que está co-organizado con asociaciones, y hay una estructura muy clara de toma de decisiones para la ejecución de las actividades, y en esta estructura están integradas las propias asociaciones de inmigrantes también. Este festival se llama Gentes del Mundo. Hemos conseguido la incorporación de setenta asociaciones este año. Hemos también conseguido, que yo creo que también es muy importante, poner a trabajar a las tres administraciones aquí, de una forma conjunta, en esta línea”.</i></p> <p><i>(treball per la convivència, resolució de conflictes a l’espai públic) “(...) En los últimos años veníamos detectando un problema, de alguna queja vecinal al respecto, de que se venían usando espacios deportivos al aire libre por parte de población inmigrante, organizando torneos, entonces al final, lo que surgía en determinados barrios en Bilbao, era una alta concentración el sábado y el domingo, los espacios no disponían de las infraestructuras necesarias, desde urinarios hasta en algún momento vallas en mal estado, o lo que sea, y luego por otro lado, lo que pasaba con la población autóctona era que había una percepción un poco de sorpresa y qué está pasando aquí, porque al final se concentraban trescientas personas un sábado. Toda la familia, a jugar, lo que sea. Hubo algún tipo de queja vecinal, en algún momento. Entonces lo que empezamos a diseñar es un programa de intervención en espacios públicos. Con la idea de que estos espacios no se vivieran por la población autóctona cómo espacios exclusivos, perdidos, sino espacios recuperados, y entonces el programa que gestionamos lo que trata de hacer es que la población autóctona también comparta estos espacios. Se desarrollan acciones para intentar hacer cosas compartidas a nivel de barrio. Desde que estamos trabajando en espacio público el volumen de queja vecinal está en cero. No ha vuelto a haber una queja vecinal. (...) Y todo en coordinación con Diputación, y gobierno vasco, la idea es que este programa se pueda coordinar también en otros sitios, a nivel global. Porque lo que te encuentras es que no es la población de Bilbao la que viene y se instala en la plaza de Basurto, sino que al final Bilbao es pequeño, viene gente de Getxo, de Llodio, de Lejona, a los campeonatos que se organizan en Bilbao, desde aquí consideramos que el tema trasciende de la municipalidad.”</i></p>
<p><i>Relacions de governança</i></p>	<p><i>(treball intens entre govern basc, diputació i ajuntament) “(...) El trabajo con Gobierno Vasco y con Diputación, la verdad es que es bastante intenso, es muy coordinado. El área de Igualdad y Derechos Ciudadanos de Diputación Foral de Vizcaya, en concreto para muchos programas se colabora, el que más colaboración hay en este momento sería Gentes, si bien tenemos intención de abrir más líneas de trabajo, y estamos ya en reuniones y tal, y en todas ellas estamos llamando a Diputación. Y luego con Gobierno Vasco hay una línea muy directa puesto que muchos de los programas que nosotros gestionamos vienen subvencionados por el Gobierno Vasco, que gestiona a su vez, los propios fondos, y los fondos del ministerio de Trabajo, los que se aprueban anualmente para los programas de integración a nivel local, que se gestionan por el gobierno vasco, y que se integran en sus líneas de subvenciones.”</i></p> <p><i>(transversalitat interdepartamental) “(...) La transversalidad se está empezando a trabajar. Hay que trabajarla. Es complicada. Porque al final la tendencia es o es tuyo o es mío. Sabes lo que te quiero decir? Pero bueno, nosotros sí que tenemos claro es que hay que ir integrando la variable inmigración en el diseño y ejecución de todos los programas municipales. Bueno un poco en esa línea, y luego otra cosa que te quería comentar con todo el tema de liderazgo y gobernanza, es que estamos participando en un proyecto europeo, Open Cities, que trata tres temáticas,</i></p>

	<i>fundamentales, el liderazgo y la gobernanza de ciudades, otra es la internacionalización y otra es la integración de población extranjera. El proyecto europeo, un poco lo que trata es de ver como la diversidad es al final un factor de riqueza para las propias ciudades.”</i>
<i>Problemàtiques</i>	<i>(burocràcia administrativa) “(...) En lo que se refiere a estos informes, esta por un lado adjudicada la competencia pro ley de extranjería, y por otro lado hay desarrollo de instrucciones, más o menos está claro el contenido de lo que tienes que hacer, ahora, claro, siempre hay margen de maniobra, cada ayuntamiento decide un poquito como lo hace, y sobretodo decide cómo organiza cómo se hace, porque por ejemplo, dificultades que hemos podido tener es en un momento dado un volumen de solicitud muy elevado y unos plazos de respuesta largos, bastante largos. Ahora ese problema lo hemos solventado y estamos en un periodo de respuesta de dos semanas. Pero hemos tenido periodos de respuesta de meses, en un momento dado.”</i>

Xabier Aierdi

<i>Subjecte 02/13</i>	Sociòleg. Director d'IKUSPEGI – Observatorio Vasco de la Inmigración (2009)
<i>Entrevista</i>	Durant l'entrevista s'analitza el paper d'Ikuspegi en tant que instrument d'anàlisi de la immigració amb voluntat propositiva per a les polítiques públiques. També es parla de les característiques de la immigració estrangera al País Basc, sobre que aquesta té uns índex més baixos que a d'altres regions per l'absència d'una estructura productiva basada en l'agricultura i la indústria immobiliària i que té un caràcter eminentment llatinoamericà i femení. S'analitza el <i>Plan Vasco de Inmigración</i> i finalment l'entrevistat ofereix valuoses observacions sobre la noció d'innovació social.
<i>Significativitat</i>	El director de l'Observatori Basc de la Inmigració destaca la innovació institucional que implica la creació d'un observatori orientat a l'anàlisi de la immigració estrangera al País Basc amb una voluntat de servei per a les polítiques públiques i un <i>pull</i> d'usuaris que inclou tant administracions públiques, com entitats de la societat civil i persones a títol individual. Destaca un canvi cap a la normalització de l'anàlisi del fet migratori passant d'un primer moment en que la investigació social associada a aquest fenomen es centrava en la denúncia de situacions problemàtiques cap a un nou escenari en que la recerca es centra en els processos d'integració. Sobre la planificació estratègica i la participació dels actors implicats en aquesta es mostra escèptic i crític amb la formulació del planejament. Els ideals de la bidireccionalitat en els processos d'integració són posats en dubte deixant clar que l'assimilació és la reacció natural de tota societat d'acollida malgrat que els plans institucionals s'orientin a d'altres situacions ideals.

<i>Dinàmiques d'innovació social</i>	<i>(avaluació empírica de l'efecte produït per les polítiques públiques) “(...) Cuando hemos tenido que transmitir buenos datos, hemos transmitido, y cuando hemos tenido que transmitir malos datos hemos transmitido. Entonces de alguna forma lo que tiene que hacer Ikuspegi es mantenerse en ese equilibrio inestable, entre lo político, lo social, y su fuerte carácter institucional. Ikuspegi lo que está es para investigar. Para investigar desde una perspectiva científica, con un grado de independencia x.”</i> <i>(interés pel coneixement de les problemàtiques) “(...) (usuaris de la iniciativa) Desde la administración, toda en general, nosotros transmitimos nuestros boletines a más de 1800 direcciones de internet. A más de 1500 direcciones postales, y entonces de alguna forma nosotros cómo usuarios tenemos gente que está en la administración, gente que está preocupada por el tema de la inmigración, o los mismos inmigrantes a veces. Nuestros usuarios son esos. Por ejemplo tenemos aquí muchas consultas de gente que nos dice oiga nos podría decir cuántos inmigrantes hay en mi pueblo? Entonces nosotros ese tipo de datos lo subministramos</i>
--------------------------------------	--

	<p><i>enseguida. Porque nosotros lo que tenemos que hacer es facilitar a la gente la comprensión del fenómeno, no tanto cómo tiene que intervenir sino simplemente la comprensión.”</i></p>
<p><i>Relacions de governança</i></p>	<p><i>(l'existència d'una direcció d'immigració ha generat esquemes de governança) “(...) es muy de agradecer que el gobierno vasco en 2001 montara una dirección de inmigración, creo que el gran acierto fue ese. A partir de ahí se han establecido, todo una serie de por un lado subvenciones, consolidación de redes, de foros, de instituciones, ahí cómo Ikuspegi, Heldu y Biltzen, que están en la onda del Gobierno Vasco. (...) a partir de ahí se establecieron toda una serie de políticas que han tenido cómo objetivo una especie de red de apoyo, red de seguridad, al asentamiento de las personas inmigrantes. Me planteas si ha habido un avance o no en la gobernanza. Yo me imagino que en principio sí. Por una sencilla razón, porque también montan los técnicos de inmigración desde esa Dirección de Inmigración. Se montan los técnicos de inmigración municipales, que han estado en una veintena de ayuntamientos llevando toda la política de inmigración.”</i></p> <p><i>(relació entre increment de l'atenció institucional i l'autoorganització de la societat civil) “(...) Lo que ocurre también es que siempre que determinado ámbito de alguna forma es absorbido y representado por la institución esto tiene efectos colaterales en el mundo asociativo. Es decir a medida que el ámbito institucional empieza a ocuparse de algo que antes solo se ocupaba el tercer sector, el mundo social, el mundo asociativo, de alguna forma hay un proceso de decantación, sustitución, maduración, del ámbito asociativo, de tal forma que aquellas asociaciones que realmente funcionaban siguen funcionando.”</i></p>
<p><i>Problemàtiques</i></p>	<p><i>(retòrica excessiva dels plans) “(...) Me da que muchas veces esos planes se hacen más por lógica de acumular. Se acumulan, unos encima de otros, de alguna forma se evitan todas las duplicidades, pero en el fondo no nos lleva a ningún lado hacer unos planes irresolubles. A mi me gustaría que hubiera un plan con diez principios claros y veinte medidas claras, y suficiente.”</i></p> <p><i>(difícil funcionament de la participació) “(...)Y entonces luego hay otras cosas como los foros que yo creo que son de difícil funcionamiento. A veces también tratamos las participación cómo si fuera un parque temático, en el sentido que pues mañana usted tiene que participar, tiene que venir al foro, porque la participación es muy importante, porque, porque, porque, y claro cuánta gente participa, en donde, qué volumen, que porcentaje, pues un porcentaje ínfimo. No pero queremos que participe el cien por cien de los inmigrantes. Porqué? dicen ellos. Entonces de alguna forma la gobernanza se ha facilitado, pero por otro lado genera unos efectos colaterales que de alguna forma el mundo asociativo queda afectado porque asume el mundo institucional parte de la gestión de la inmigración.”</i></p> <p><i>(fragmentació de l'associacionisme) “(...) La institución yo me imagino que querrán una vinculación específica con los movimientos propios de la inmigración, a mi que de alguna forma eso se haga a base de restringir la participación del mundo asociativo autóctono a mi personalmente me parece un error. Porqué? Porque bueno porque esto de dar la caña y enseñar a pescar. Yo creo que de alguna forma las asociaciones de los inmigrantes todavía son bastante débiles. Y entonces pues bueno, muchas veces hacer recaer las responsabilidades sobre ellos bien pero tampoco me parece necesariamente lógico. Es decir, que un esquema de multisujetos, de un sujeto fragmentado, que puede tener diferencias respectivas, y que en un momento determinado puede establecer unos equilibrios de gobernación, pues cruzados, me parece que es mejor que estén tanto los movimientos y las asociaciones autóctonas cómo las asociaciones de inmigrantes, porque muchas veces las asociaciones de inmigrantes han nacido gracias al impulso de las asociaciones autóctonas. Cómo no puede ser de otra forma en una primer fase. Yo no centraría sólo en mi foro de participación, en ningún momento lo circunscribiría</i></p>

	<i>a la población extranjera organizada.”</i>
--	---

Kerman Oliva

<i>Subjecte 02/14</i>	Educador. President Asociación TENDEL - (2009)
<i>Entrevista</i>	L'entrevista es centra en la caracterització de les activitats de l'entitat així com l'evolució de les condicions de vida al barri d'Otxarkoaga i de les relacions de governança amb l'Ajuntament de Bilbao, al llarg dels seus 10 anys de vida.
<i>Significativitat</i>	L'activitat de l'entitat té rellevància considerant les característiques d'un barri en el que es dona un fort èxode de població juvenil i processos de guetització escolar. Entre les observacions que fa l'entrevistat posa de manifest certa confusió existent en l'esfera pública sobre les obligacions fiscals de les associacions culturals sense ànim de lucre. També destaca que la conjuntura econòmica, procliu al retall de la despesa pública, ha obligat a l'entitat a buscar suport econòmic al sector privat, estimulant la interlocució amb les entitats financeres que compten amb obra social.

<i>Dinàmiques d'innovació social</i>	<p>(evolució de la idea original de la iniciativa i concepció integral dels processos d'inclusió) “(...) <i>la filosofía de Tendel es que todo tiene cabida. Que quieres hacer una cosa de deporte, o de dibujo, todo tiene cabida. Nos ha llevado a hacer un planteamiento no sólo audiovisual, sino todo el tema global de infancia y juvenil. Cubriendo todos los apartados el educativo, el asistencial, el tiempo libre. Hemos intentado cubrirlo todo, desde la biblioteca, llevando también el Gaztegun. La ludoteca, haciendo proyectos deportivos, se ha intentado un poquito abarcar toda la realidad infanto-juvenil del barrio de Otxarkoaga, mas o menos.</i>”</p> <p>(valoració quantitativa de l'impacte inclusiu) “(...) <i>planteamos deporte con chavales para que no estén en la calle, crearles un club, ofrecerles seriedad, y vemos que en cuatro años empezamos con diez chavales y ahora tenemos setenta, y en cuánto a cantidad de chavales la cosa va aumentando, en el proyecto audiovisuales estábamos tres y ahora estamos treinta personas.</i>”</p> <p>(increment en la participació dins el moviment veïnal) “(...) <i>Hubo una fase muy buena, un boom de asociacionismo, había casi cien asociaciones, era una burrada de gente. Este centro cívico fue el primero que se abrió en Bilbao, fue un ejemplo de participación, porque estaba dirigido, por el ayuntamiento y las asociaciones pero eso en los años noventa fue bajando por dos causas, una que es que no había causas por las que pelear, es decir el barrio había mejorado, estábamos en una situación yo diría que tranquila, entonces el nivel de militancia bajó. Segundo el hecho de todas las sociedades es verdad que el tema del asociacionismo como que va bajando. Hubo un bajón claro de asociaciones y desaparecieron muchísimas, pero en los últimos ocho años ha habido un pequeño repunte. No es que haya más asociaciones, pero las que se han mantenido, algunas son históricas, han vuelto a recuperar un poquito de vida, y las que hemos ido apareciendo, nos hemos convertido en asociaciones un poco fuertes, ahora mismo yo diría que el movimiento asociativo en Otxarkoaga, esta bien, esta sano.</i>”</p> <p>(innovació social) “(...) <i>lo que hacemos nosotros es innovación social. No se bien la idea, pero es decir, a Tendel, le llamamos como la madre, dentro de Tendel, ahora mismo habrá trabajando entre voluntarios, colaboradores y trabajadores casi doscientas personas que ni ellos mismos se conocen, pero tiene claro que pertenecen a Tendel. El proyecto de infancia y juventud, el proyecto de mujeres, el proyecto de deporte, el proyecto de audiovisuales, existen infinidad de proyectos diferentes, en el que trabaja mogollón de gente, que no se conocen, y yo te digo innovación para mi es innovador porque todo pertenece a Tendel, pero es tan</i></p>
--------------------------------------	--

	<p><i>elástico, que una cosa puede no tener nada que ver con la otra. Entonces, no es el concepto antiguo de asociación. Vamos a hacernos una asociación de montaña, hacemos excursiones y ya está. Yo creo que ahora el asociacionismo, es decir, pertenecemos a Tendel pero yo estoy haciendo una Radio, yo entrenando un equipo de fútbol, pues yo estoy pintando, pues a mi la innovación es todo aquello que te permite acercarte, en este caso a los vecinos del barrio, para que les interese, para mi eso es innovación, que la asociación sea la que se adapte a lo que el barrio le pide, no un vecino yo quiero grupo de montaña y ya está, sino aquí vemos una necesidad de trabajar el tema de la ecología, ahora, vamos a crear una asociación de ecología? no si desde Tendel ya podemos dar esa respuesta, si hay gente que le pueda gustar le damos una respuesta desde Tendel, y cuanto nos juntamos todos decimos, oye, si nos estamos juntando doscientas personas.”</i></p>
<p><i>Relacions de governança</i></p>	<p><i>(complexitat del treball amb entitats). “(...) para la administración trabajar con las entidades sociales es problemático. Le da mas trabajo, es decir, en Bilbao hay ocho áreas jóvenes, con ocho asociaciones, ocho entidades, es mucho más fácil que viniera una empresa, le doy las ocho, y aire, o sea, me tengo que reunir contigo por las ocho, no con ocho, uno de cada asociación que supone que me tengo que reunir con ocho, y contigo tengo un problema, contigo también, es decir, yo entiendo que para el ayuntamiento, o para el funcionario en este momento es mucho más cómodo pactar con la empresa, pero por ellos por lo menos expresan que prefieren que estén las asociaciones, por lo que decíamos antes del plus.”</i></p> <p><i>(valoració de l’existència d’un canvi institucional en la manera de diagnosticar problemàtiques, escepticisme sobre els resultats) “(...) Se ha hecho un plan comunitario, de parte del ayuntamiento, que han salido muchísimas cosas pero vamos a ver que se hace con lo que hay. Ha quedado muy bonito, muy bien escrito, pero vamos a ver si se responde a eso. En Otxarkoaga se han hecho muchos estudios, somos como cobayas, todo el mundo nos estudia, pero yo creo que es la primera vez que sí que en las conclusiones se están dando las soluciones, se necesita esto, se necesita esto, y se necesita esto. Claro pero para hacer eso se necesita una voluntad política que no se sabe realmente si es lo que hay. Y una inversión.”</i></p> <p><i>(valoració positiva experiència de Pla Comunitari) “(...) El hecho de trabajar en común, de juntarnos asociaciones, juntarnos con las asistentes, juntarnos con los técnicos, se ha venido haciendo. Ha sido el ayuntamiento que ha dicho vamos a darle una forma legal a esto, vamos a hacer un plan comunitario, que ha sido un proceso muy bueno porque hemos participado todas las entidades, algunas más implicadas que otras, nuestro papel, por ejemplo ha sido bastante más implicado, y hemos estado muy cerca de la gente que ha estado llevando el plan. Y lo bueno es que se ha llegado a una serie de conclusiones que son de todos. Son del ayuntamiento pero también son de los vecinos y de las asociaciones.”</i></p>
<p><i>Problemàtiques</i></p>	<p><i>(desconeixement al voltant de la forma jurídica entitats no lucratives) “(...) Es decir lo que sí es verdad que es una forma jurídica que no está muy claro, la asociación cultural sin ánimo de lucro, pero muchas veces no voy a decir un desamparo, pero sí que hay un vacío legal en todo el tema de asociaciones. No sabes donde empieza lo lucro, no lucro, si estás exento de IVA, si no estás exento de IVA. La verdad yo creo que ahí hay una situación rara, muy rara que ni las mismas instituciones saben. Si sois asociación, pero en cambio vosotros, incluso buscar una asesoría que te lleve los papeles también les cuesta.”</i></p> <p><i>(conseqüències crisi econòmica) “(...) La realidad es que llega un momento económico que no es bueno, las instituciones públicas están cortando el grifo por así decirlo, están bajando las subvenciones, si quieres mantener los proyectos, si</i></p>

	<p><i>quieres mantener las cosas, tienes que buscar nuevas formas de financiación, se ha visto cómo algo natural.”</i></p> <p><i>(relacions dins del sector) “(...) Sí que es verdad que las que somos entidades sociales, en estos momentos hay con un pacto cómo de no agresión, entre nosotros, es decir, cada uno tiene su territorio marcado, yo me quedo aquí en Otxarkoaga-Txurdinaga, yo me quedo en Deusto, hay un pacto de no agresión, incluso de cara al ayuntamiento trabajamos juntos. Tenemos que hacer una petición, la hacemos entre las seis o siete asociaciones con una voz al ayuntamiento, porque pensamos que tiene más poder, pero es real que al ayuntamiento le da igual, lo que te decía antes puede venir cualquier empresa y te puede quitar el trabajo que estás haciendo perfectamente.”</i></p> <p><i>(simplificacions institucionals) “(...) cuando haces una legislación de cómo hacer funcionar los centros cívicos cómo éste, no haces una legislación para el centro de Otxarkoaga sino que haces una normativa general para todos los centros cívicos de Bilbao. Pero luego la realidad te hace que la realidad de barrios, como por ejemplo Indautxu, con gente bien, acomodada, y la realidad nuestra, que es un barrio con unas dificultades, con gentes con bastantes ayudas, con gente con muchos problemas, no es la misma, y no les puedes dar la misma respuesta. Yo muchas veces lo que pido, es mucho más realismo, es decir céntrate, siéntate con nosotros y vamos a ver el centro cívico de Otxarkoaga, que es muy probable que tenga unas especificidades (...) muchas veces el que hace los proyectos se van a Barcelona un fin de semana y ven un proyecto maravilloso, y dicen, esto lo pongo en Bilbao, y van y te plantean, vamos a hacer este proyecto pero igual es que la realidad de Barcelona y Bilbao no tienen absolutamente nada que ver, entonces siéntate un poco con la gente que está trabajando en el día a día y que ellos te digan una necesidad fundamental en la que están trabajando. No te inventes un proyecto que al igual puede ser muy bueno en Barcelona pero aquí puede no funcionar. No copies.”</i></p> <p><i>(efectes no buscats de l’alternança política) “(...) si cada cuatro años hay un concejal nuevo, de un partido nuevo, y cada uno que entra te hace su plan joven, su política de juventud diferente, y rompe con la otra, pues no tiene mucho sentido. Ellos encargan ese plan joven a la fundación EDE que es una fundación que tiene muchísima fuerza y que haga su plan joven, y lo asume el Ayuntamiento, pero no cuenta con las entidades.”</i></p> <p><i>(problemàtiques socials del barri) “(...) todo el tema de riesgo de exclusión hay que hacer un trabajo mucho más desde muy pequeños y creemos que eso aquí no está cubierto. (...) Hay que hacer un planteamiento con el control de las ayudas sociales. Es un barrio con muchas ayudas sociales, pero no hay ningún control de esas ayudas, hay descontrol, se dan los ayudas porque evidentemente a nadie se le va a negar la ayuda, pero no se controla que esa familia a la que se le da la ayuda, que su hijo vaya al colegio, que cumplan unos mínimos, unos requisitos, eso no se está haciendo. Y eso está haciendo muchos problemas.”</i></p>
--	--

Miguel González

<i>Subjecte 02/15</i>	Director general d'Immigració del Govern Basc. (PSE) (2009)
<i>Entrevista</i>	L'entrevista es centra en la caracterització de les relacions de governança desenvolupades per la Direcció General d'Immigració, així com les desenvolupades per les altres administracions presents al territori al voltant de la temàtica de la immigració. L'entrevista també tracta sobre la salut de l'associacionisme vinculat al tractament de la immigració.
<i>Significativitat</i>	Es parteix de la valoració positiva de la creació de la Direcció General d'Immigració així com del reconeixement que aquesta innovació institucional venia

	<p>precedida de l'exemple d'altres territoris que han desenvolupat departaments similars. En la valoració del <i>Plan Vasco por la Inmigración</i> s'afirma que les línies d'acció que desplega són massa optimistes i que posen de manifest la falta de coordinació institucional tant a nivell horitzontal, entre departaments de l'administració autonòmica basca, com a nivell vertical entre les diferents escales administratives. L'arquitectura institucional es valora com a excessivament complexa ressaltant que l'isomorfisme institucional desemboca en la producció de duplicitats entre administracions. En aquest sentit es valora com a prioritari el desenvolupament d'una cultura de coordinació interdepartamental dins de cada administració abans que la pròpia coordinació interinstitucional. En la valoració del món associatiu vinculat a la immigració l'entrevistat destaca dos grans grups, per una banda el d'entitats tradicionalment orientades al tractament de l'exclusió social com Càritas o Goiztiri, i per una altra banda el món incipient de les associacions d'immigrants, diferenciant el que són entitats d'intervenció social del que són entitats de foment del capital social. Respecte de les segones la Direcció aposta clarament per al seu enfortiment.</p>
<p><i>Dinàmiques d'innovació social</i></p>	<p>(importància de la creació de la Direcció) “(...) <i>El plan vasco de inmigración, el primero que se lanzó pues fue un logro, fue un hito en el arranque de una política vasca de inmigración, justo pues en el momento en que se acababa de poner en marcha la dirección, que a nivel institucional, a nivel organizativo, supuso un paso importante, en el hecho de un tratamiento específico, de introducir en la administración una gente, que era esta dirección, de animación o liderazgo de políticas sobre inmigración, el hecho de que naciera una dirección y que se pusiera un plan vasco de inmigración, creo que por innovación institucional se dio algo importante.</i>”</p>
<p><i>Relacions de governança</i></p>	<p>(subsidiareitat i rol de facilitació i d'acompanyament) “(...) <i>la filosofía autonómica debiera ser muy respetuosa en el principio de subsidiaridad, en tanto en cuanto que nosotros no hacemos una intervención directa con los usuarios, porque eso le corresponde más al ámbito municipal, y nosotros estamos cómo en un segundo nivel, para qué, para apoyar, para fortalecer al servicio municipal, para conectarle en red con otros servicios que puedan surgir, para plantear un modelo común, en el tema de mediación, en este caso, de convivencia. Para organizar la formación, de todos los que trabajan en estos servicios. Ese sería nuestro papel. (...) Pero también hay que preguntarse hasta que punto la existencia de esos servicios no actúan cómo desincentivo, incentivo negativo, para que los municipios agarren el toro por los cuernos y digan, pues bueno, esto lo pongo yo.</i>”</p>
<p><i>Problemàtiques</i></p>	<p>(absència d'una arquitectura institucional capaç d'aplicar el pla) “(...) <i>no hay una estructura o una arquitectura institucional intermedia, que sea garante de que eso pueda ocurrir, y me explico, en el Plan Vasco de la Inmigración se establecen medidas que competen, primero a diferentes departamentos de gobierno, educación, sanidad, vivienda, segundo a diferentes capas de la administración, es decir Gobierno Vasco, Diputaciones que en el caso vasco como sabes, tienen un peso específico importante, y ayuntamientos. A las tres capas, y sin embargo, el organismo que está detrás dando soporte a ese plan, es una dirección que está encuadrada, fíjate, en una viceconsejería de asuntos sociales, por lo tanto la distancia que separa a la arquitectura institucional existente, con la tarea encomendada al Plan Vasco de Inmigración, esa distancia es a mi modo de ver abismal, aquí recibimos quejas cómo es que en el plan vasco pone que el Departamento de Vivienda, o que el Departamento de Sanidad, o que la Diputación va a hacer no se qué, a ver cuando lo ponéis en marcha. No hay ningún espacio que haga de seguimiento.</i>”</p> <p>(problemàtiques en la transferència de responsabilitats als ajuntaments, solapament dels rols respectius) “(...) <i>tú imagínate, la falta de claridad en el</i></p>

	<p><i>marco competencial, a lo que lleva. A que el gobierno quiere llevar a delante una política, determinada, en este caso de inmigración, y que es lo que hace para eso. Cómo sabe que la integración pasa por lo local, y pasa por lo cercano, pues coge un técnico y se lo coloca al ayuntamiento. Dice coja usted un técnico que yo se lo pago. Ése ha sido el modelo de relación. Un modelo de relación anormal, porque es decir, relacionémonos de adultos a adultos, no yo gobierno decido que proyecto quiero hacer y te coloco un paracaidista ahí, que a veces viene bien, porque lo has utilizado, pero otras veces no sabes muy bien que hacer con éste. Y se generan... éste de que es, del ayuntamiento, si, pero le paga el gobierno, y a quién tiene que seguir? No se generan este tipo de disfuncionalidades, porque no está clara la cuestión, filosóficamente ese tipo de ayudas, han buscado que paulatinamente los ayuntamientos fueran asumiendo la competencia, la responsabilidad del asunto, pero en la realidad lo que sucede es que estas cosas se van consolidando, si a ti te van pagando, año tras año, los programas y las personas, pues te va de maravilla, es decir tú no vas asumiendo.”</i></p> <p><i>(necessitat d’una llei de finançament local) “(...) Otro tema es el asunto de los recursos y los dineros, porque los municipios te van a decir, bueno, si a mi me asignas una responsabilidad también me tienes que asignar recursos. Pero bueno ése es el debate que tenemos aquí pendiente en este país. Que no hay, ahora se empieza a hablar, de que va a haber una ley municipal.”</i></p> <p><i>(conseqüències isomorfisme institucional) “(...)Entonces en medio de esto están las diputaciones. Entonces las diputaciones en los últimos años han establecido direcciones parecidas a ésta. También ubicadas institucionalmente en diferentes lugares. Por ejemplo diputación de Vizcaya, tienen una que cuelga de presidencia, de igualdad, derechos humanos, cooperación, diversidad, y luego un poco llevan el tema de cooperación al desarrollo, inmigración y un poco el tema de diversidad afectivo sexual, luego gays lesbianas, está en Presidencia, pero la Diputación de Alaba, tiene en el departamento de Promoción y Juventud, una dirección que se encarga de estos temas. Guipúzcoa no tiene ninguna así, pero bueno, sin embargo, cómo las juntas generales, que es el parlamento provincial, les exigió al Gobierno, a la diputación en este caso, que presentara un plan de inmigración, pues el departamento de políticas sociales, y concretamente la dirección de inserción social, pues ha hecho un plan de inmigración, y la diputación de Alaba, acaba de sacar un plan de inmigración, con su correspondiente foro de participación, y Vizcaya a lo mejor también va a hacer, ganas seguramente no le faltan, de hacerse un plan y un foro, con lo cual si nadie lo remedia, dentro de tres años vamos a tener en éste país, que cómo suelo decir yo, somos tantos habitantes cómo cualquier favela de Río de Janeiro, vamos a tener cuatro planes de inmigración, con cuatro foros, cuatro planes que no van a servir para nada, y cuatro foros a los que no va a ir nadie.”</i></p>
--	--

Jesús Castanedo

<i>Subjecte 02/16</i>	Direcció Goiztiri - (2009)
<i>Entrevista</i>	L’entrevista es centra en la caracterització de la història de Goiztiri, les activitats que duu a terme i el desenvolupament de les relacions de governança de l’entitat. Com a experiència innovadora s’entra en la descripció del sistema de mediació immobiliària per a immigrants desenvolupat des de 2006 que compta amb 100 pisos gestionats per l’entitat.
<i>Significativitat</i>	Es posa en relleu la importància dins el camp de la inserció socio-laboral, de l’aliança de l’entitat amb empreses especialitzades en els sectors que ofereixen jaciments de població susceptibles de donar feina a persones prèviament en situació d’exclusió social. L’entitat reconeix que la seva especialització és la formació en habilitats transversals bàsiques per al treball. El naixement de Goiztiri està vinculat al treball amb toxicòmans, però a partir de l’any 2000 l’entitat treballa amb persones

	<p>joves immigrades, principalment menors estrangers no acompanyats, com a col·lectiu específic significatiu. Això posa de manifest que les entitats que tracten les dinàmiques d'exclusió social canvien el seu perfil en funció dels canvis estructurals i les problemàtiques amb que es troben en el seu desenvolupament. En el cas del sistema de mediació immobiliària per a aquest col·lectiu l'entitat treballa en col·laboració amb d'altres entitats que també es dediquen a l'àmbit de la inserció socio-laboral, com Sartu, Càritas o Lagun Artean. L'entitat reconeix la importància de la investigació comparativa, tant a nivell estatal com europeu, en el desenvolupament d'estratègies socialment creatives.</p>
--	---

<p><i>Dinàmiques d'innovació social</i></p>	<p>(treball relacional per a l'inclusió de col·lectius marginats) "(...) Cuando fuimos a abrir un nuevo centro, porque el que estábamos nos quedaba pequeño empezó a haber un rumor, de que aquí van a venir toxicómanos. Entonces la estrategia que empleamos fue abrir el centro durante seis meses para el barrio. Preparamos los sistemas informáticos, y se dieron cursos pequeños de informática, correo electrónico, juegos en red, cursillos muy pequeños, empezaron a venir sobretodo, mujeres, los jubilados, y los xavales jóvenes, luego al cabo de seis meses entró el equipo educativo. Entonces lo que pasó es que las mujeres empezaron a hacer demandas, sobretodo si quieres de tipo psicológico y tal, luego entraron los toxicómanos, los que en aquel momento estaban trabajando, pero la gente del barrio no se fué, para aprender informática que más te vale que seas jubilado, o que seas no se qué. Entonces hay una serie de actividades genéricas para todo el mundo, y una serie de actividades que son específicas, por ejemplo, el plan de prevención de recaídas es para gente que es extoxicómana..."</p> <p>(reconeixement de les pròpies limitacions i aliança amb iniciatives empresarials especialitzades) (...) nos dimos cuenta de que nosotros eramos muy buenos en el acompañamiento pero que no eramos tan buenos en la producción. Entonces ahí hay una serie de experiencias que nos hace aliarnos con empresas. En estos momentos toda la parte empresarial la tenemos en alianzas. Tenemos una alianza para el montaje de casetas, tenemos otra para el tema de juntas de esparción, otra para el tema de obra civil, en la medida que vamos detectando yacimientos de empleo, vamos haciendo alianzas con empresas especializadas. Nosotros ponemos el peonaje y ellos ponen los oficiales y todo el desarrollo productivo."</p> <p>(capacitat de resolució de contingències) "(...) Entonces el proyecto fracasa pero la diputación nos concede un proyecto para la incorporación social de esta gente. Teniendo en cuenta que bueno no podemos hacerlo con la empresa, pero podemos hacerlo de otra forma. Entonces se dieron cuenta esta gente que a los dieciocho años la gente salía, y una vez que salía no tenía nada. No se daba tiempo a acabar el programa de formación, y se encontraban con el cielo y la tierra, por haber estado tutelados. La ley del menor es hasta los 18 y entonces a partir de ahí no hay nada que hacer. Entonces lo que hicimos fue hacer un piso. Calculamos en esos momentos con la antigua ley, el tiempo que podíamos tardar permiso de residencia, y permiso de trabajo, y acabar los ciclos formativos, pues en nueve meses, y entonces digimos bueno nosotros nos comprometemos que en nueve meses, estas personas que están llevando un buen ciclo, consigan la inserción sociolaboral. Los tenemos tutelados y a partir de nueve meses, qué paso? que el problema que teníamos era que el permiso de residencia lo conseguimos, hacemos unos sistemas llenos de picardías, a mí me decían los compañeros la ley no nos deja, entonces si no fuera posible en nueve meses dejamos el proyecto, el permiso se consigue pero el problema es cuando se ponen a buscar vivienda... la primera vivienda se consiguió muy fácil, la segunda se recorrieron cincuenta y tres inmobiliarias para conseguir una primera vivienda. Digimos bueno, vamos a ver, porque no consiguen, son jóvenes, son moros, y todavía no tienen documentación. Entonces digimos vamos, si va uno que es mayor, que es de aquí, y tiene pasta, si se</p>
---	---

	<p><i>la dan, no? Entonces fuimos nosotros. Fui yo diciendo, quiero para mi empresa, alquilar un piso para mi gente. Ningún problema. Quiero que veáis la gente que va a ocupar éste piso, y llevo a los tres morenos que al día anterior habían intentado alquilar el mismo piso, y los habían mandado a freir esparrago. Entonces empezamos a hacer una intermediación.</i></p> <p><i>(institucionalització de pràctiques d'èxit) "(...) entonces se abrió un centro para las tardes de trabajo con chavales tema de fracaso escolar, xavales de nueve a once años y se trabaja con ellos nada más llegar la merienda, hacer las tareas, y tiempo libre habilidades sociales, y al mismo tiempo las madres una hora antes de recogerlos vienen y se toman el café, y ese café... Eso derivó que ahora en todos los centros públicos de Baracaldo en la ESO, hay un educador permanente, ahora hay hasta tres, depende de lo grande que sea, que se dedique a la intermediación entre profesores, alumnos, padres, al tema de fracaso, refuerzo, sobretodo técnicas de estudio, siempre coordinadas por el tutor, y luego contra el absentismo. Hemos logrado meterlos ahí, y hemos logrado, que en estos momentos todos los centros por decisión de centro, se ha incorporado al claustro."</i></p>
<i>Relacions de governança</i>	<p><i>(relacions de competència dins del propi sector social) "(...) todavía no estamos lo suficientemente ajustados. Por ejemplo los niveles de competencia. Tiene que haber una mejor articulación y ordenamiento del sector, por pactos entre nosotros. Ves un tema que sale una convocatoria y entran cuatro entidades, que estás trabajando en no se cuantas redes, y luego entras a competir. Entonces, llegar a los pactos de caballeros, de estructurar el sector, organizarlo, y así tener potencia."</i></p> <p><i>(els càrrecs polítics determinen les relacions de governança) "(...) Al final lo que te encuentras es que el político es un animal intrínsecamente camaleónico que tiene la sartén por el mango, el mango y la sartén, y que a veces ejerce, cómo decían los antiguos, respetad siempre la autoridad que no en vano llevan en cinto espada. Entonces yo pensaba que estábamos influyendo, que estábamos influyendo de manera positiva que contaban con nosotros, pero últimamente me está llegando bastante decepción, te cambio una persona, y te cambio todo el departamento."</i></p>
<i>Problemàtiques</i>	<p><i>(preponderancia del sector privat) "(...) Hay un conflicto en la banca, y automáticamente hay una inyección. A nosotros nos pasa algo y te la tienes que pelear, la capacidad de influencia, yo al fin he llegado a pensar que somos el tercer sector, que va después del primero, y del segundo, que somos el tercer. O sea que contamos lo mínimo."</i></p> <p><i>(falta d'independència del tercer sector) "(...) pero en esto momento ves que hay situaciones a las cuales tienes que salir, y claro la fragmentación puede ser que esta salida no sea tan así, y luego además protestas contra el que te paga, las ongs, dependemos de los gubernamentales porque son los que nos financian, y bueno, manejarte entre la propuesta, que es una manera de influir en las políticas sociales, entre la protesta, y la eficacia y la eficiencia de los servicios que mantienes, y bueno, estamos en un período un poco adolescente en ese sentido. Tienes tus momentos de independencia y tal, y tienes tus momentos de dependencia total. Entonces cómo se articula eso. Por eso ahí el nivel de las redes por el personal que tiene los equipos, y tal, es otro de los elementos claves de relación con el sector, cómo una herramienta."</i></p>

Soraia Chacón i Rigoberto Jere

<i>Subjectes</i> 02/17	Harressiak Apurtuz. Responsable de comunicació i president de l'entitat respectivament (2009)
<i>Entrevista</i>	L'entrevista es centra en la caracterització de l'activitat de l'entitat, així com en les problemàtiques associades a les associacions d'immigrants. Finalment la reordenació del sistema d'acció social de la comunitat autònoma i la introducció del

	concepte d'innovació social entre els criteris per valorar la idoneïtat de les entitats del tercer sector que es dediquen a la prestació de serveis.
<i>Significativitat</i>	L'entitat ofereix un exemple de coordinadora de segon grau, en que les tasques de lobby polític a l'esfera pública són compaginades amb l'enfortiment de les entitats que componen la plataforma. També és un exemple d'entitat amb una forta cultura associativa de base que depèn gairebé per complet del finançament públic. En aquest sentit conjumina dues tendències tradicionalment oposades, com és dependre finançament de l'administració i comptar com a estratègia política amb la mobilització ciutadana. Entre els òrgans consultius de l'administració en que participa l'entitat es fa referència al Consejo Vasco de Bienestar, a la bona sintonia amb la Direcció General d'Immigració, així com amb la Regidoria d'Immigració de l'Ajuntament de Bilbao.
<i>Dinàmiques d'innovació social</i>	<p>(control de la construcció de discurs a l'esfera pública) <i>Entonces, desde el año 2000 conseguimos, con ayuda del gobierno vasco, que 24 medios de comunicación que en esos momentos tenían sede en el país vasco, firmaran una especie de compromiso, a través de ese compromiso se comprometían a respetar el manual de buenas prácticas periodísticas, que sacó el colegio de periodistas de Catalunya en el año dos mil, mil999, hace unos cuantos años, se hizo un acto público, también con el colegio de periodistas, de el país vasco, la asociación no el colegio,, un gran acto público en que se comprometían en respetar eso. Se firmo ese compromiso que para nosotros fue algo bastante importante, pero que no se ha respetado, entonces hemos seguido un poco con la línea de trabajao, hemos hecho todos los años seminarios de sensibilización en los que hemos intentado que participen las personas de los medios de comunicación que es un pcoo complejo porque la situación del sector está como está, rotación, de la gente, las condiciones son precarias, quien cubre noticias de ongs son gente precaria, no tiene responsabilidades, tenemos contacto con la UPV, con la facultad de ciencias sociales y comunicación, con profesores del departameteo cde periodismo, con ellos hemos abordado muchísimo este tema. Editamos un manual de buenas prácticas periodísticas como una fuente de referencia en la que agrupamos un montón de recomendaciones sobre el tratamiento de la inmigración, de manera transversal, cómo no invisibilizar las mujeres inmigrantes, un poco el tema de menores, y un poco de recomendaciones no solamente a medios sino tambien a instituciones que eso es otro tema que habría que tocar, el tema de los gabientes de premsa, los discursos políticos, que que es lo que están diciendo, porque la responsabilidad social que tienen</i></p> <p>(és la formació de persones la que fa possible la transformació social) <i>Pues estamos apostando un poco a formar a la gente, porque es un poco complicado formar a los medios, entonces sí a nuestra gente, o por lo menos a la gente que está en las asociaciones, o colectivos que no están asociados, pero sí que hay líderes de comunidad. Entonces pues intentar detectarles y formarles, eso es un poco por lo que estamos apostando, por eso la otra via de trabajo la hemos cerrado, hicimos el año pasado un World café, con representantes en medios de comunicación de la universidad, instituciones, y de minorías, un poco para abordar los retos de Futuro en cuanto al tema de tratamiento informativo de la inmigración, cuáles son las responsabilidades de los diferentes agentes sociales, no solamente la pelota al tejado de los medios de comunicación, sino que también muchísimas veces las asociaciones, las ongs, hacemos unas declaraciones de morir, y bueno, pues ver un poquito de que manera intentar mejorar las herramientas de expresión en este ámbito.</i></p>
<i>Relacions de governança</i>	(consolidació de xarxes de suport organitzacional) <i>"(...) fuimos logrando algunos objetivos a nivel de gobierno vasco, fuimos creciendo, fuimos teniendo participación en el Foro Social del Gobierno Vasco, en la creación del Foro de</i>

	<p><i>Integración de los Inmigrantes, por intermedio de esto conseguimos la asistencia jurídica, turno de oficio para atender a los inmigrantes la formación en castellano para los inmigrantes, porque la red iba tomando fuerza, nos iban escuchando, iban creyendo en nosotros. "</i></p> <p><i>(canvis en la governança, però de caràcter consultiu) "(...) las instituciones suelen crear foros o espacios consultivos, entonces sí que en algunos espacios para la elaboración de algun proyecto de ley se nos ha hecho consulta, se ha analizado en la mesa el borrador del texto que quieren sacar, se han hecho propuestas, y bueno de ahí a que nuestras propuestas sean recogidas, hay un trecho, si que se establecen pequeños puentes pero consultivos."</i></p> <p><i>(introducció del concepte d'innovació social en els criteris de subvenció pública) "(...) Un poco el concepto de innovación social se ha introducido con el tema de la reordenación subvencional, es cuando realmente aquí se ha empezado a hablar de innovación. Una de las cosas que ellos piden es que hay que innovar socialmente, en los temas de intervención directa, yo quiero saber que es innovar, en que, en los procesos, en que, tu puedes estar cubriendo la misma necesidad con una innovación en el proceso, y es que una cosa en vez de hacerla de una manera la hagas de otra, yo necesito que me digan a que es lo que llaman innovación, si es innovar en el proceso, si es detectar necesidad totalmente diferente, o es hacer lo mismo de diferente manera, no los se, no se si podemos hacer algo que no hayamos hecho ahora, igual podemos hacerlo pero de diferente manera, pero el objetivo pues no se si encontraremos objetivos nuevos, estan los de siempre que es bastante, igual podemos encontrar formas nuevas de incidir sobre los objetivos de siempre, pero algo nuevo, es que no tengo ni idea."</i></p>
<p><i>Problemàtiques</i></p>	<p><i>(les caixes tanquen l'aixeta i demanen exclusivitat) "(...) tampoco quiero profundizar mucho en esto porque estás grabando, pero lo cierto es que nos han recortado muchísimo han pasado de darnos 120.000 euros a darnos 12.000 o 15.000. Y luego lo que tienen las cajas, es que te pide exclusividad, es decir si tienes financiación de ellos, aunque sean mil euros, no puedes tener financiación de otras cajas, porque no es que te pidan exclusividad, sino que como se enteren no te dan."</i></p> <p><i>(la crisis afecta sensiblement a les organitzacions socials) "(...) Entonces tenemos que pensar en diversificar, con instituciones, que además con todo el tema de la crisis date cuenta que las organizaciones sociales son el eslabón más débil de la cadena. Una de las cosas es que como esa fuente de financiación que para nosotros es fundamental, no va a estar asegurada cómo ahora, tenemos que pensar en como vamos a diversificar y que otras áreas vamos a tocar. Al igual el mundo de la empresa no lo hemos tocado pero es una posibilidad. Luego hay que pensar en el tema ético, con quien, de que manera y etcétera, entonces ahí va a haber un poco de reflexión, yo creo que provocada en todo el sector en general."</i></p> <p><i>(problemàtiques de les associacions d'immigrants) "(...) las asociaciones de inmigrantes tienen unas necesidades muy básicas ten en cuenta que su desarrollo depende de muchos factores, que las personas que estan en una situación que no tienen sus necesidades básicas cubiertas, con lo cual si no tienes para comer como para pensar en juntarte, es un poco complicado."</i></p>

Aritz i Iban

<p><i>Subjectes</i> 02/18 – 02/19</p>	<p>Membres de l'assemblea que gestiona el centre social Kukutza (2009)</p>
<p><i>Entrevista</i></p>	<p>L'entrevista va dirigida a conèixer la història de la iniciativa, les activitats desenvolupades dins del centre social, així com la caracterització de les relacions d'aquest amb el districte i l'Ajuntament de Bilbao. També s'analitzen els plans de</p>

	Futur i les problemàtiques que es perceben pel seu desenvolupament.
Significativitat	Es confirma que Kukutza neix com a espai social ocupat que pretén donar resposta a la falta d'espais per a la sociabilitat juvenil, més que no pas com a ocupació residencial. Tot i que el nombre de grups vinculats a la iniciativa ha anat canviant es manté una filosofia de compromís entre entitats amb el projecte comú participant en les assemblees periòdiques i jornades de treball. La cultura assembleària i l'autogestió identifiquen l'espai, que per les seves dimensions, i per la seva estabilitat (ja porta més d'una dècada en funcionament) ha esdevingut el referent del moviment ocupa a la ciutat de Bilbao. Com a centre social té una activitat molt viva i lligada al barri, que des de la pròpia iniciativa s'ha contrastat amb la resposta favorable rebuda per part dels veïns. La relació amb les autoritats no és tensa, tot i que tampoc és fluïda ni directa, sinó que es realitza per a la realització de fets puntuals, i sempre a partir de col·lectius intermedis.
Dinàmiques d'innovació social	<p>(gestió participativa, implicació en el treball comú) "(...) <i>Esto es un espacio en el que se pide trabajo personal, tú vienes aquí y te transformas personalmente colectivamente, para dentro y para fuera, entonces no tiene mucho sentido llegar, hacer tus cositas y marcharte, como si no hubiera valido nada, los colectivos que vienen a los proyectos que vienen y dicen oye podemos montar un taller de no se que o tal actividad, vale está guay, teneis iniciativa, se puede permitir, pero hay unas condiciones de este espacio, que es participar en días de trabajo que se marcan desde la asamblea, para obras que se marcan desde la asamblea y por interés común, por eso tu puedes venir a la asamblea, decidir que es más de interés común, algo completamente retroactivo, tu vas dices, y te va a afectar a ti mismo, tus decisiones van a afectar a todo el mundo, luego tomar turnos en conciertos que se hacen para la financiación del gastetxe, formar parte en esos turnos, en fiestas de Recalde, tambien tomar parte activa, sacar tus actividades a la calle, tomar ciertas responsabilidades también a la hora de organizar todo el tinglado.</i>"</p> <p>(l'ús social de l'espai per persones no vinculades al moviment legitima la iniciativa) "(...) <i>Entra gente, los viejillos cuando pasan por la puerta se quedan mirando, en plan de se puede entrar, no se puede entrar, entran un poco, yo creo que el mayor logro, lo que más ilusión me hizo fue cuando vinieron las amas a hacer talleres, que son mujeres de cincuenta y pico años y más y gente completamente diferente ideológicamente a lo que podamos ser nosotros, y están aquí, y ese es el ejemplo que has llegado a conseguir algo en este barrio, que entre gente completamente opuesta, ideológicamente aquí, y entran. Y dices joder algo bien habras hecho en onze años, o en trece, o los últimos cinco, es un logro, yo creo,</i></p> <p>(la programació mesurada de concerts ha esdevingut una clau d'èxit) "(...) <i>la gente ha sabido marcar, unos baremos para que todo vaya bien, porque si tu aquí, no pones ningún limite, esto es un descojone, no duras nada, no puedes permitirte el lujo que una actuación acabe a las seis de la mañana, porque la del primero te tira tiestos. (...) Por ejemplo actividades, yo estoy de acuerdo para que sea todo lo más cultural posible, y masivo, entre comillas. Eso de todos los fines de semana miles de personas, y que solo vengan miles de personas los viernes, los fines de semana, no, porque no estamos para eso. Nos financiamos con conciertos, si, tenemos el orgullo de hacer conciertos de calidad, baratos, si. Pero de ahí a ser el referente del desfase, no.</i>"</p>
Relacions de governança	(és diferent la relació amb l'ajuntament com a institució que la que s'estableix amb les persones que hi treballen) "(...) <i>Pero yo creo que hay que separar entre ayuntamiento como institución y los técnicos del ayuntamiento, las técnicas que ha habido en este barrio, si que han sido sensibles con Kukutza.</i> "

	<p>(les relacions de governança es deriven a entitats intermediàries) "(...) <i>La gente de malabares son contratados por las instituciones periódicamente, igual Kukutza cómo tal no, pero si que te lo camufla, y yo creo que igual si tienen un respeto, de meter aquí mano, porque al final si que estamos asentados en el barrio, la gente con los años ha ido viendo que esto no era el típico ejemplo de ocupación que ves de que son unos cerdos, aquí la gente se lo ha tomado muy en serio.</i>"</p> <p>(el regidor del districte reconeix la iniciativa amb la boca petita, l'alcalde està en contra) "(...) <i>Que los concejales a su manera yo creo que alguno seguro que tiene una visión positiva hacia Kukutza, yo estoy convencido, pero políticamente no puede decirlo, pero yo creo que este tío si tú hablas con él el te reconoce que el proyecto es valido, pero los medios, que no que no puedes ocupar, que esto es de algo, pero el personalmente, él, este tío en concreto, tiene una opinión positiva, yo diría que si. Pero bueno, el señor alcalde nos metería a todos bajo tierra.</i>"</p>
<p>Problemàtiques</p>	<p>(alts i baixos del moviment associatiu) "(...) <i>De lo que fueron los años setenta, ochenta que posiblemente haya sido un hueso duro, el barrio más potente de todo Bilbao (...) ahora estamos volviendo a reflotar, pero ha habido una caída libre del copón, por roces entre diferentes asociaciones, o porque las cosas van cambiando, y la gente se acomoda, y al final es un reflejo de la sociedad, pero si que hay mucha gente moviéndose en muchas historias, a nivel de barrio, a nivel de ciudad, y a nivel de país, Recalde es uno de los referentes a nivel de Bilbao, en cuanto a movimiento asociativo, ya te digo que estamos en horas bajas, de lo que ha habido, a lo que estamos, pero vendrán tiempos mejores,</i></p> <p>(abusos i impunitat policial) "(...) <i>cerraron la puerta y tiraron gas, metieron una manguera con gas por la ranura de la puerta, y gasearon a la peña y tuvimos que abrir el portón, la gente vomitando y llorando, tosiendo, porque no podía respirar, abrir el portón y estaban ahí los ertzaintzas con las bocachas, salid, salid, que os vamos a matar; hijosdeputa, así, tal cual, luego pusimos denuncias, pusieron denuncia los técnicos de sonido, el grupo de música, nosotros, nada, agua de borrajas.</i>"</p> <p>(necessitat d'articular estratègies de comunicació) "(...) <i>Nos cuesta un montón trasladar, incluso las actividades que tenemos aquí, una persona que viene de fuera y ni siquiera nos conoce de nada, venir a una asamblea, con veinte personas, con caras largas, debatiendo el origen del universo, y dicen, no, quiero, bailar hip-hop, ah, pues... hay hip-hop? no sé hay hip-hop? Realmente no estamos al tanto de todo lo que hay aquí, ahora estamos en un proceso de saber lo que tenemos, cómo lo queremos y como sacarlo al barrio. Una web, joder yo llevo las últimas semanas dándole unas vueltas a Internet, porque los medios de comunicación dan asco, periódicos, televisión, no tienes nada que hacer ahí, son nuestros espacios, no te van a dar nada. Internet ahora tenemos un blog.</i>"</p> <p>(els mitjans de comunicació no col·laboren amb les iniciatives promogudes per l'entitat) "(...) <i>Un ejemplo con los medios de comunicación, lo de Albert Pla, ese concierto, era para financiar una multa de treinta mil euros que le pusieron a un xaval, en una manifestación, del movimiento de ocupación en Bilbao, por tirar unos globos de pintura al juzgado, fue una mani que salió de aquí, se le dio mucho bombo, Kukutza quiso asumir parte de la multa, porque te hipotecan, y bueno, estuve detrás del Gara y su sección de cultura, dos meses para que nos publicaran un artículo sobre esto, el mismo día del concierto, que no vale para nada, lo que tienes que hacer es con antelación, nos publican una foto del Albert Pla así hace un signo con los dedos, y dos líneas explicando dos fóllos que le habíamos mandado y dices, pero tío, métetelo por la nariz, yo no quiero que salga Albert Pla, me da igual que venga Albert Pla o Martires del Compás, el tema sería el porque del concierto,</i></p>

	<i>cómo esas mil de llamarles y que no te hacen caso, muchas veces te hace más caso el Correo, que tus medios afines. Con temas de rádios libres va guay. Te llaman al día siguiente, gente más accesible, más a pie de calle, y se mueven en movimientos asociativos."</i>
--	---

Iñigo López

<i>Subjecte 02/20</i>	Biluts – president d'una entitat de suport a immigrants senegalesos i orientada al foment de la interculturalitat. (2009)
<i>Entrevista</i>	L'entrevista tracta la formació i el desenvolupament de l'entitat, a la qual s'hi arriba per recomanació de l'àrea de cultura de l'ajuntament. Es parla de les dinàmiques endogàmiques dins de les ONGs, del canvi en la postura de les administracions respecte l'atenció a la immigració i de les dinàmiques de subsistència de les ONGDs.
<i>Significativitat</i>	L'entrevistat critica els plantejaments de la majoria d'ONGs i destaca com a gens efectives les accions de sensibilització que aquestes duen a terme. Observa una transició en la governança d'una postura basada en l'assistencialisme cap al treball sobre interculturalitat. Es declara pioner en la introducció a Euskadi d'accions per a la interculturalitat basades en la socialització de la diferència a través de la música i de la gastronomia. L'entitat destaca per la seva capacitat d'accedir a finançament públic a nivell estatal i europeu i per basar un 40% del seu finançament en la producció i el management d'esdeveniments culturals protagonitzats per immigrants. L'entrevistat declara no haver estat mai consultat pels tècnics municipals en matèria d'immigració tot i conèixer personalment a les persones que lideren l'àrea municipal. També relata episodis de confrontació en el si d'Harresiak Apurtuz a qui critica i descalifica obertament.

<i>Dinàmiques d'innovació social</i>	<p>(innovació en les formes de sensibilització) "<i>(...) las ongs, se masturban unas a otras, marcandose las actividades entre ellas, y donde los clientes de nuestras actividades, somos nosotros mismos en realidad, una campaña de sensibilización sobre el Africa negra, mi madre no va a ir nunca, pero yo sí que voy a ir. Y cuando haces la siguiente campaña sobre el Africa blanca, mi madre va a seguir sin ir. Voy a ir yo, con lo cual buena parte de las actividades organizadas por ongs son para asumir ellas mismas, justificarse como que están haciendo algo, no va a la sociedad, entonces el planteamiento diferente también nuestro fue igual plantearse nuestro objetivo quien es? la sociedad. Entonces cogimos las agendas de los periódicos y anunciabamos comida brasileña, fiesta, sin decir que era una ong, que era una asociación con objetivo social, sin decir nada. De manera que lo que pasaba al final es que la gente llamaba y decía, este mes de que hay comida. y por eso de treinta pasaron a 267. Y vino sociedad que nunca jamas hubiera ido a una jornada de sensibilización sobre Senegal."</i></p> <p>(incorporació de sense papers a projectes de joventut finançats per la UE) "<i>(...)A partir de ahí se establece otro vínculo que son los proyectos de jóvenes. Jóvenes que están sin papeles. entonces que hacemos, pues, por diversas artimañas y habilidades, lo que hicimos fue incorporar gente sin papeles en proyectos de juventud en acción, algo totalmente prohibido. Y decimos por ejemplo, están las fotos fuera, de un intercambio que hicimos en Paris, dieciséis jóvenes de distintos países, en los cuales trabajar sobre las culturas propias, las improvisaciones sobre teatro, música y pintura. Desarrollaron, fue una gran experiencia porque se encontró ahí gente, que nunca pensaron que se encontrarán en esa situación, es decir apoyados por la Unión Europea, sin que lo supieran y entonces realizaron tres pequeñas actividades que se mostraron en Paris, que se mostraron en los festivales de aquí, de manera que vas ampliando sus vinculos de relación, tanto con su país de origen con sus familias cómo con los proyectos europeos."</i></p> <p>(avaluació de l'impacte inclusiu) "<i>(...) Hay varios baremos, el primero, es por</i></p>
--------------------------------------	---

	<p>nivel de participación, que eso es fácil de ver. El segundo es por las veces, que encontramos en espacios repetidos, a personas que habían llegado casualmente. La tercera es por cómo pensando en el concepto de inmigrante, cómo si vienen aquí o no y cómo tratan aquí, eso es un espacio para ellos, son étnicos y tribales, esto es un espacio suyo, si vas y le preguntas a un senegales te dirá que esto es una asociación senegalesa, la cantidad de participación es enorme, el año pasado 20.000 personas que habían participado en eventos gestionados por nosotros, una barbaridad, porque habíamos participado en ferias del ayuntamiento, organizamos eventos, conciertos, una pasada, una barbaridad, yo cuando hacia la suma del número de personas, decía esto es una barbaridad para una ong pequeñita de cuatro personas. A nivel de extranjeros los extranjeros vienen aquí, no encontrarás muchas ongs, que los extranjeros vayan ahí, a no ser que sean de ellos mismos, sin embargo aquí están constantemente viniendo, ése es un baremo para mi muy importante, esto significa que están bien, que les empodera, y que la gente que viene a las actividades luego repite. y una cantidad de eventos que han nacido, que han aparecido, y que están circulando, y miramos, porque lo que hacemos aquí es que miramos que pasa alrededor."</p>
<p>Relacions de governança</p>	<p>(superació de l'assistencialisme i transició cap al model relacional de les polítiques socials) "(...) Hace unos tres años más o menos, por lo menos, diferentes instituciones en distintos momento, diputación es el año pasado el primer año, ayuntamiento de Bilbo, da ése cambio, hace tres, y porque? porque ser dan cuenta de eso también, cuando llega todo el tema de las pateras, que es el tema más gordo, y también viene la inmigración sudamericana en masa, llega un momento que ya hemos llegado al máximo de avalancha posible, y ahora ya, yo creo que te das cuenta de ahora que hago con estos, entonces, yo si creo que se dieron cuenta, porque pueden verlo claramente que no es un tema asistencial solamente, sí que había unos recursos determinados, y la urgencia inmediata era esa, desconozco cual es su razón, pero puedo suponer quizás fuera esa, lo que estaba claro es que en algún momento se tendría que dar otro paso."</p> <p>(diversificació selectiva de les fonts de finançament i les relacions de governança) "(...) Ese amplio abanico, lo que ha traído es que tengamos distintas relaciones con distintas entidades hay una creciente sensibilidad en las instituciones locales ante el tema intercultural, es palpable, es muy evidente, y en ese aspecto siempre ha sido bastante bueno, diputación se metió con interculturalidad el año pasado, y han estado siempre abiertos, han apoyado nuestros proyectos, y muy abiertos, muy bien, así cómo ayuntamientos han abierto la estrategia, en diputación no la entiendo, entiendo que han abierto ése campo, pero no entiendo la estrategia final, a nivel de gobierno vasco nosotros solamente hemos sido subvencionados en los últimos cinco años, solo uno, porque nuestros proyectos no encajan con la línea del gobierno vasco, por lo menos el anterior, de hecho siempre hemos sido a contra de todos, y entonces, esa es la relación. Con el estado español, a través del ministerio de Igualdad, el Injuve, muy buenos, somos agencia de recepción de programas europeos."</p> <p>(relacions amb l'administració marcades per coneixença personal) "(...) Lo que sí es cierto es que al venir de la asociación senegalesa, anteriormente, los técnicos que están, por ejemplo Cláudia, era compañera en Harresiak, Carlos, otro técnico, era el técnico del SEMI, al que le iba muchos años a pedir consejo en temas de ordenamiento de papeles de extranjeros entonces les conozco.!"</p>
<p>Problemàtiques</p>	<p>(la universitat està allunyada de la realitat) "(...) hay dos ámbitos, que no es solamente aquí, sino que es en todos otros lados, que es la diferencia entre universidad y realidad, y son dos mundos que de momento no se tocan mucho y van por caminos paralelos, y bueno,</p> <p>(crítica a Harresiak Apurtuz) "(...) SOS Racismo hace una labor muy perfecta, es muy claro cuál es su labor, y es imprescindible su labor, al final todos somos de SOS</p>

	<p><i>Racismo, luego hay una doble vertiente de HARresiak Apurtuz, con la que me hace gracia, con la asociación senegalesa estabamos en Harresiak pero Billuts se nego a formar parte de HARresiak, por principios jamas en la vida, porque, cuando nosotros estábamos en Senevasca, la política global subvencionada por las instituciones, y por lo tanto Harresiak Apurtuz, copiaba, es que no había que reforzar la identidad, sino disolverla, cuándo hubo el cambio de las políticas institucionales a las cuales el año pasado la diputación subvencionó a las asociaciones de inmigrantes, específicamente, muchísimo dinero para realizar actividades, Harresiak apurtuz de repente cambió y ahora las identidades eran parte fundamental de ello."</i></p>
--	--

Arkaitz Fullaondo

<i>Subjecte 02/21</i>	Sociòleg especialista en qüestions d'habitatge i segregació ètnica al País Basc. (2009)
<i>Entrevista</i>	L'entrevista s'inicia tractant el caràcter social de les polítiques d'habitatge al País Basc. En segon lloc s'analitzen les diferències entre la societat catalana i basca en matèria de societat civil organitzada. Per altra banda es tracten els elements apareguts durant el treball de camp en l'anàlisi de l'associacionisme vinculat al tema de la immigració.
<i>Significativitat</i>	El model basc en matèria d'habitatge és innovador. La legislació aprovada a l'inici dels anys noranta ofereix un percentatge molt alt per a la construcció d'habitatge social. Per altra banda el sistema de gestió de l'accés a l'habitatge protegit es duu a terme de manera centralitzada (ETXEBIDE) garantint l'accés de la població a tots els sortejos que es realitzen. En l'anàlisi de la pressió de la societat civil per a l'adopció d'aquestes mesures l'entrevistat destaca el fet que entre la societat civil basca la importància dels moviments socials és cabdal, en el sentit que aquests són els que han exercit més pressió per a que es duguin a terme aquest tipus de mesures, que han estat adoptades també degut a la presència d'Izquierda Unida al govern basc. Es distingeix el perquè moviments com V de Vivienda no han arrossegat una gran mobilització ciutadana en el país basc, en el fet que l'estructura social i urbana basca, més organitzada en xarxes i policèntrica afavoreix un altre tipus de moviments socials, de caire més transversal i no estrictament vinculats a una temàtica. S'afirma doncs que el pes dels moviments socials i també dels partits polítics al context basc és major en el cas basc.

<i>Dinàmiques d'innovació social</i>	<p>(legislació avançada en matèria d'habitatge) <i>lo que yo creo que fue innovador fue cuando en 1994 se empezaron a introducir las cláusulas de reserva de suelo para vivienda pública. Es decir fue una intervención en el mercado, en su momento fue muy innovador en el sentido que le quitaba un trozo del pastel al mercado, existía suelo público para hacer política de vivienda, que es uno de los principales problemas de las administraciones en el estado. (...) Otro punto de los más innovadores, yendo a la gestión de la política de vivienda, fue el poner en marcha el sistema de Etxebide, generar un organismo, que depende del Departamento de Vivienda, que es quien gestiona toda la bolsa de vivienda pública del País Vasco (...) también hay una cláusula nueva que se ha introducido, que es que la vivienda pública, nunca va a pasar a manos privadas, aunque tú compres, te toque una vivienda en propiedad, sólo podrás usarla durante 90 años. Este parque de vivienda pública no va a pasar dentro de x años al parque de vivienda privado, cómo ha pasado durante décadas, y que luego se ha vendido a precio de libre. Lo que se construye en los ochenta, mucho era vivienda pública, han pasado veinte años y les han permitido venderlo como privada, eso ya no puede ocurrir en Euskadi."</i></p> <p>(importancia dels moviments socials i els partits polítics clàssics en la</p>
--------------------------------------	---

	<p>pressió per a l'adopció de mesures en matèria d'habitatge) "(...) Aquí la presión en el tema de la vivienda pública, fundamental, el agente fundamental, han sido los movimientos sociales, han sido los que han presionado históricamente para que se genere eso (...) aquí los movimientos sociales funcionan de otra manera, aquí cuando V de vivienda había ya muchas organizaciones que trabajaban desde hacia tiempo en los temas de vivienda, por lo tanto yo lo considero normal, que no tuviese tanta importancia, porque ya existían agentes y organismos, digamos que parte de la sociedad vasca es mucho más militante que la sociedad catalana, yo la sensación que tengo, mucha gente que lleva muchos años militando en movimientos sociales, en partidos políticos, y yo creo que esa es una de las principales diferencias, también el País Vasco, no tiene una metrópoli como Barcelona, yo creo que movimientos como V de vivienda, responden un poco a las lógicas de las grandes ciudades, a qui todos nos conocemos, yo creo que movimientos como V de vivienda, me parecen súper interesantes porque responden también en parte a unos entornos un poco más, no tan comunitarios, donde las redes sociales funcionan muy bien, donde de repente gente que no se conoce de nada por las redes sociales se organiza y tal. Aquí va mucho más el que veas un cartel pegado, que haya asambleas, que haya tal, igual un poco más clásico, pero porque existe esa militancia...</p>
Canvis en la governança	<p>(cerca de nous criteris per a les polítiques públiques en la vinculació d'innovació i immigració) "(...)Cuándo hablamos de innovación e inmigración, hay diferentes patas, por una parte una idea sería como una sociedad diversa podría ser una sociedad más innovadora, como esa interculturalidad genera nuevas condiciones, para generar nuevas realidades, que a su vez generan innovaciones entre la sociedad, ya no somos tan homogéneos, somos gentes con diferentes culturas y perspectivas, por lo tanto esa diversidad puede aportar, a nuestro desarrollo social y a la innovación, luego tenemos la otra pata, que es innovar en las políticas que se hacen para la integración, es decir, buscar prácticas y políticas innovadoras, en el campo de la gestión de la población, de la problemática, pero también de las oportunidades, la inmigración como una oportunidad, entonces es bueno, demos vueltas a la cabeza, busquemos las cosas de una manera diferente, busquemos sabiendo cual es nuestro objetivo, y luego la tercera pata sería la innovación llevada al estudio y a la investigación de la inmigración, es decir, buscar nuevas metodologías, buscar indicadores que nos permitan conocer mejor el fenómeno, que nos permitan monitorizar el desarrollo del fenómeno y que nos permita tener un conocimiento actualizado y con valor añadido del fenómeno, esas son un poco las tres grandes líneas, que tendría, que nos estamos planteando."</p>
Problemàtiques	

Jon Echevarria

Subjecte 02/22	<p>Director Asuntos Sociales de la Diputación Foral de Biskaia. (PNB) (2009)</p>
Entrevista	<p>Es parla dels serveis socials de responsabilitat foral, en base a la regulació de la Llei de Serveis Socials del 2008, aprovada pel parlament basc. Seguidament es parla de la relació entre el tercer sector i l'administració, entrant en la problemàtica regulativa que suposa la llei de contractació pública per a les entitats d'iniciativa social.</p>
Significativitat	<p>S'afirma la importància de la diputació que en matèria social al país basc és cabdal. A serveis controlats per la diputació s'hi deriven tots els casos que requereixen una atenció especialitzada. En l'anàlisi de les relacions de governança entre el tercer sector i l'administració, l'entrevistat lloa les virtuts del tercer sector i es mostra partidari d'una millor regulació que faciliti la contractació prioritària del sector social.</p>

<p><i>Dinàmiques d'innovació social</i></p>	<p>(el tercer sector neix impulsat per la societat civil) "(...) durante muchísimos años el tercer sector, ha sido un grupo de entidades que ha surgido por su propia cuenta, no, muchas veces nacidas de una necesidad personal, aquí nadie se escandaliza de pensar de AMABI, un centro cómo estos que lleva niños autistas, nace de un grupo de padres que se encuentran, y empiezan a buscar que podemos hacer los unos por los otros, y se encuentran, de algo que va creciendo."</p> <p>(el tercer sector fa aflorar l'atenció institucional sobre determinades problemàtiques) "(...) lo que te das cuenta es que en muchos casos las entidades del tercer sector se convierten en los ojos de lo que hay en la sociedad, a veces por delante de la administración, que están mucho más a raíz de suelo (...) las administraciones vamos en algunos casos a rebufo, somos de un grupo y tenemos este problema, pero bueno, vas y le ayudas, a veces el problema te ha aflorado desde otro lado, qué ocurre, que cómo esto ha ploriferado tanto, pues más o menos ya estamos al cabo de la calle, de que es lo que hay, lo que a veces nos falta conocer la intensidad."</p>
<p><i>Relacions de governança</i></p>	<p>(relació amb el tercer sector no regulada però molt intensa) "(...) cada diputación tiene una forma de obrar, de actuar con el tercer sector, cada uno obra a su libre albedrío,(...) tienes que modular las ayudas, en ese aspecto no existe una norma de coordinación interinstitucional entre las diputaciones y el tercer sector, regulada normalmente, pero existe un contacto absolutamente próximo inmediato, esto es un entrar y un salir constantemente, porque, porque buena parte de la labor que hacemos en el ámbito de la inserción social, pues está financiada, en buena parte por las propias diputaciones, pero ejecutada casi en su totalidad por entidades del tercer sector.</p> <p>(els convenis amb el tercer sector no es poden regir per la llei de contractes que fomenta la competitivitat) "(...) los conciertos con el tercer sector, a mi me parece que eso es un tema capital, de una extraordinaria importancia, pero que no está bien enfocado. En el fondo, cómo contrata la administración, o paga, o ayuda, los servicios que el sector da en su actuación, ante los colectivos que sea. Esto es una cuestión, que a mi me parece que no está bien tratado en la ley estatal. Por una razón fundamental, porque se quiere aplicar la ley de contratos que está pensando siempre en criterios de competitividad (...) Lo lógico es que situaciones excepcionales requieran normativas excepcionales. A esta diputación siempre vamos por una vía de convenios específicos."</p>
<p><i>Problemàtiques</i></p>	<p>(necessitat de regular la contractació pública) "(...) En la diputación de Vizcaya, estamos tirando por la vía del convenio, ha habido problemas a veces, con el propio tribunal de cuentas, el nuestro, para que aceptara semejante forma de obrar, porque estamos un poco ahí, pero bueno, yo creo que después de haberles explicado todo, normalmente se está aceptando la forma de actuar, pero debería de ser con más contundencia jurídica, tendríamos que tenerlo todo más amarrado, no solamente nosotros, sino todo el estado, creo yo."</p>

Josetxu González

<p><i>Subjecte 02/23</i></p>	<p>Director de red social Koopera - (2009)</p>
<p><i>Entrevista</i></p>	<p>L'entrevista tracta la història de Koopera, les relacions de governança entre el tercer sector i l'administració pública, així com la noció d'innovació social, amb exemples extrets de l'experiència pròpia de l'entitat.</p>
<p><i>Significativitat</i></p>	<p>Koopera és un exemple d'innovació social aplicada a la inserció sociolaboral. Donant una forta importància al cooperativisme com a mecanisme d'apoderament la iniciativa s'ha desenvolupat oferint serveis molt vinculats a la cura del medi ambient i el reciclatge. Per altra banda, atorgant importància al creixement en xarxa, a la innovació tecnològica en el sector i a la professionalització de l'economia social</p>

	<p>i solidària, la iniciativa compta amb projectes que van més enllà de l'àmbit de la protecció del medi ambient i la inserció sociolaboral, fomentant el canvi en valors, i l'aposta per la transformació social. Els dos projectes insignes derivats de la xarxa de cooperatives que integra actualment són la promoció d'un mercat social (que conjumina comerç just, reciclat i biològic) i la promoció de la mobilitat sostenible a l'àrea de Gran Bilbao amb el desenvolupament d'un sistema de lloguer de bicicletes.</p>
<p><i>Dinàmiques d'innovació social</i></p>	<p>(conglomerat d'entitats que optimitzen serveis) "<i>(...) Koopera Azoka, el Mercado, y Koopera Bicicleta, que es un alquiler de bicis, que han sido posibles, por esta unión de fuerzas, ahí lo que decidimos buscar un modelo flexible que permitiera la entrada de nuevas entidades, y que pusieramos en común aquellas cosas que estábamos duplicando, en concreto han sido, todo el tema de gestión de personas, educadores, toda la actividad social, el área social, la puesta en marcha de nuevos proyectos sociales también, hacerlos de forma coordinada, no cada uno por separado, todo el tema más de servicios comunes, económicos, informática, calidad, y demás y de comunicación, y luego todo lo que tenía que ver con reflexiones estratégicas, que en un momento determinado pues puede haber una reflexión estratégica, pues que, un proyecto de inversiones importantes, que nos tengamos que meter; eso también hacerlo de común acuerdo entre todas las entidades. Eso es lo que es red social Koopera, una cooperativa de cooperativas sin ánimo de lucro.</i>"</p> <p>(dins l'acció social cristiana el model cooperatiu és trencador) "<i>(...) Si es cierto que la Cáritas, en Barcelona, y en general en todo el estado, ha apostado más por modelos de fundación, más verticales, de arriba a bajo, pongo en marcha una fundación, potente, desde arriba, con dinero, incluso, en el momento del lanzamiento con locales, con un modelo más vertical, con algunas cosas que son de ventaja, porque igual el porcentaje total de personas que estaban aquí de inserción, respecto al total de empleos generados, igual es mayor el número de empleos de inserción, ahora mismo estamos al 58% del total del empleo, es posible que fundaciones como por ejemplo Formació i Treball en Cáritas Barcelona, sobretudo en los inicios hayan tenido momentos de mayor peso de la inserción, a lo mejor el 70, o el 75 % del total del empleo, con menos personal contratado, y liberados, o al menos que no provienen de situaciones de exclusión. Entonces aquí si es cierto que surge un modelo en el que la Cáritas, en algun momento, por ejemplo en el caso de Beroi lo tuvo claro, hizo una opción porque fuera un movimiento cooperativo, pero aquí sí que empezamos a tener ya, y cuando me planteabas un poco cuáles eran los elementos dentro del movimiento asociativo, cuales pueden ser las señas de identidad, si que ha sido desde el principio, un modelo en que las propias personas en situación de exlcusión, son dueñas del proyecto, para nosotros, eso es un síntoma del protagonismo que se les da, se hizo una opción en pie de igualdad, todas las personas que nos involucramos en este proyecto optamos, por estar en una relación horizontal entre todas.</i>"</p> <p>(introducció d'innovació tecnològica a la iniciativa) "<i>(...) hemos hecho una apuesta porque el tipo de maquinaria, de vehiculos de tiendas, sea lo más cercano a la medida del mercado, no, incluso en algunos puntos, yo creo que más. Todos nuestros camiones, van con ordenador, con un programa que la gente tiene para controlar, el nivel de llenado, las incidencias y demás. En todas las tiendas hay tambien tpvs que lo manejan todo el personal, el de inserción también, el voluntariado, tenemos un ejemplo importante de innovación, del 2000 al 2009 se han eliminado todos los roperos que tenía Cáritas, en las que se hace una atención a personas, digamos póco digna, con personas en cola, a los que se da bolsa. A ése voluntario que estaba ahí, ir a las tiendas ecoropa que gestiona Berohi, y hacer la atención desde ahí, con vales de derivación, a veces desde los propios servicios sociales, con un nivel de dignidad mucho mayor.</i>"</p>

<p>Relacions de governança</p>	<p>(introducció de criteris ambientals i socials, en la contractació pública) "(...) <i>Con el tema de conseguir mercado para la actividad, entonces sí que nos hemos dirigido mucho presentando proyectos de actividades, o responsabilidades que pueden ser públicas, y que lo que hicieran fuera generar una actividad estable en el tiempo, que a nosotros nos permitiera generar empleo de inserción (...) Y ahí hemos hecho mucho trabajo con el tema de responsabilidades sociales, de hablar de la responsabilidad pública, en el momento de la contratación pública, o de mercados reservados, tutelados, protegidos, o mercados sociales de empleo.</i>"</p> <p>(caràcter propositiu de les relacions de governança) "(...) <i>sí que se está haciendo una labor de mayor control o aportación, o al menos intentar incidir, o influir en lo que son las políticas sociales, por ejemplo, aquí con todo el desarrollo de la ley de servicios sociales se hicieron unas aportaciones conjuntamente, ha habido unos grupos de trabajo en los que todas las entidades miembros de las redes se han presentado, se ha sacado un documento conjuntamente, ante los medios de comunicación, ante los partidos políticos correspondientes. Otra cosa que se hizo de forma conjunta, el tema de cláusulas sociales, conseguir que hubiera un acuerdo del gobierno vasco con el tema, con un sentido también amplio, conseguir que hubieran cláusulas ambientales, que metieran también temas de igualdad de género, de seguridad en el trabajo, de utilizar la contratación pública de instrumento de política social, y eso se hizo también desde la red, de forma coordinada. Ahora recientemente está el tema de puesta en marcha de toda la red de servicios sociales. Sí que está en marcha todo un tema propositivo y de vigilancia, con el tema de la crisis del reordenamiento ahora subvencional, de cómo se está haciendo todo eso.</i>"</p> <p>(importancia de les connectivitats personals en les relacions de governança) <i>"(...) intentando buscar apoyos, y los medios que lo hicieran posible, pues para poner eso en marcha, y entonces ahí, te voy a decir que fue, que tuvo mucho peso la respuesta que nos dio en ése momento la gente que estaba en la diputación. Que coincide, claro, también es gente que tiene relaciones importantes con el tercer sector; claro, cuando hay un movimiento potente del tejido asociativo, y del movimiento cooperativo, hace que haya personas, que estando aquí, terminan estando también en lo público. Entonces en ese momento el diputado al que nosotros nos dirigimos era alguien que, ni siquiera había tenido relación con nosotros, ni había estado en temas de inclusión sociolaboral, pero estaba entendiendo el tercer sector social amplio."</i></p> <p>(repartiment de rols amb els moviments socials) "(...) <i>nosotros hemos tenido mucha relación con movimientos ecologistas, pero siempre nos hemos repartido los papeles, el que daba la rueda de prensa haciendo de malo era el movimiento ecologista, aunque ha habido una relación muy cercana, incluso a veces nos pedían información de datos, depende de en que momentos, no sólo de denuncia, también a veces ellos más de tocar a los ayuntamientos, de hacer de aval."</i></p>
<p>Problemàtiques</p>	<p>(marquetització de la innovació social) "(...) <i>hay veces que se producen estos mecanismos de perversión del termino, que pasó también con el tema del medio ambiente, que cuando el discurso nuestro era la necesidad un ahorro de recursos, de consumo sostenible, se amplía, la propia administración pública lo hace propio, y entonces dices, no me diferencia, no soy guay, o diferente o el más. Pero si que es fruto de esa transformación social en este caso de un modelo productivo, que en la parte ambiental, pues se tiene que adaptar. En este sentido, para nosotros sí que es algo que tiene sentido seguir promoviendolo, sin perder de vista, esa parte que es una esencia más de transformación, un poco de arriba abajo. No solo de la parte más marquetiniana, o de ponerlo bonito, pero haciendo lo mismo."</i></p> <p>(controvèrsies sobre la col·laboració amb les administracions en el si dels</p>

	moviments socials) "(...) planteamiento más de movimientos sociales, más sectarios, que están encerrados en su mundo pero que no, si haces una apuesta por, si tu estás en el mundo te tienes que mezclar, te tienes que contaminar, y dentro de esa transformación qué es lo que es importante, que haya alguien que haga de avanzadilla, punta de lanza, abriendo nuevos caminos.
--	---

Mohamed Arrachedi

<i>Subjecte 02/24</i>	Responsable de l'associació d'immigrants berebers de Bilbao (AZRAF) – membre d'Harresiak Apurtuz –(2009)
<i>Entrevista</i>	L'entrevista es centra en la caracterització del desenvolupament de l'associació d'immigrants berebers de Bilbao considerant que la iniciativa té una sostenibilitat precària. L'entrevistat forma part d'Harresiak Apurtuz.
<i>Significativitat</i>	Documenta les dificultats de les associacions d'immigrants per sobreviure. L'accés a les subvencions suposa un escull molt difícil de superar per un tipus d'entitats molt vinculades al voluntarisme i a la solidaritat comunitària. Tot i la consideració per part de les administracions públiques de la tasca encomiable d'aquestes entitats en el foment de la integració social dels immigrants i la convivència, la realitat organitzativa d'aquest tipus d'entitats reclama una intervenció pública que de moment no arriba.

<i>Dinàmiques d'innovació social</i>	<p>(identificació amb el teixit associatiu basc) "(...) nosotros hacemos nuestras las reivindicaciones del movimiento asociativo vasco, enfatizamos que la lucha por la interculturalidad no tiene que ser una reivindicación propiamente de las asociaciones de inmigrantes sino de todo el tejido asociativo del país vasco."</p> <p>(L'entitat percep l'existència d'un buit associatiu i amplia el seu enfocament inicial d'associació bereber al d'associació d'immigrants marroquins) "(...) al principio era una asociación de defensa de cultura berebere. Una asociación de defensa de cultura amazigh y con la llegada de más y más inmigrantes, pues se han ido ampliando, diversificando, la demanda social. Y cómo había un vacío digamos, en el mundo asociativo, propiamente, de los inmigrantes marroquíes, me refiero a un vacío de organización, de ONGs y tal, pues la AZRAF ha tenido que adaptarse para dar respuesta a esa demanda que existía en la sociedad digamos de Euskadi, y nos hemos convertido en asamblea y después de hablar y hablar con gente, en asociación de inmigrantes marroquíes. Literalmente venía gente a este bar y nos pedía, vosotros sólo beréberes, y a nosotros en cierto modo tampoco nos ha supuesto demasiado cambio porque aunque éramos una asociación de cultura e identidad berebere, nunca renunciamos a lo social, participamos en las manifestaciones, hacíamos orientación laboral, orientación a la integración de los servicios de las instituciones, la gente nos identificaba. En este barrio y el Casco Viejo, las sedes de la asociación siempre han estado aquí, el bar ha sido sede social al principio, cuando se inauguró."</p> <p>(treball a remolc de demandes i necessitats del col·lectiu) "(...)Trabajamos la migración. La integración, la interculturalidad, solidaridad, orientación de los inmigrantes a los diferentes servicios, el tema de educación, bilingüismo, todo este tema. En este sentido seguimos actuando en reacción a lo que piden los inmigrantes, cuando la aspiración de la asociación es llegar a anticiparse y a marcar tendencia en orientación. A todo eso, que no siempre que venga uno que quiere algo, no siempre reaccionas a una demanda, lo ideal sería que te adelantases en colaboración con instituciones, o otras ongs, para ir marcando eso. Para que veas realmente que estás haciendo algo, porque al final si tu das un servicio, te conviertes en un subcontrata de una institución más. Tú das un servicio que tienen que dar ellos. Nosotros eso no queremos. Eso es por una parte, el segundo eje, digamos es la cultura bereber, la cultura marroquí, mejor dicho, en su diversidad, que enfocamos más a la bereber, porque es la que sufre, la minoritaria,</p>
--------------------------------------	---

	<i>la que no goza de apoyo institucional, y porque la gente que estamos en la ong, los más activos por lo menos, somos bereberes, entonces, ese es un eje también de actividad nuestra."</i>
<i>Relacions de governança</i>	<p>(dificultats per complimentar les sol·licituds de subvencions) "<i>(...) Cuando hay proyectos presentas, pero no puedes comparar una asociación que tiene dos personas liberadas, que se pueden dedicar a redactar proyecto, que yo dentro de un mes y medio, con mis lagunas, con mi trabajo y tal, tengo que dedicar mi tiempo libre, yo no solo no tengo formación, tengo que saber yo, redactar un proyecto, con la tecnicidad, y con los cambios, de que este año están financiadas, unas actividades x, y el año que viene no puedes tal y cual. Y sobretodo hay cambios este año que no incluyen por ejemplo gastos de personal, porque las instituciones cambian sus criterios, y este año, no me acuerdo si es la diputación hemos tenido cambios de criterios que hay proyectos que nos han sido aprobados, pero dónde no hay gastos de personal."</i></p> <p>(demanan a les administracions suport per a sostenir la iniciativa) "<i>(...) Nosotros hemos colaborado, trabajado con todas las instituciones, con el Gobierno Vasco, con la Diputación, con la Diputación seguimos trabajando actualmente, con el Gobierno Vasco el proyecto que teníamos hasta ahora no se ha renovado. Porque los criterios de exigencia, nosotros pedimos el mínimo, que es tener una persona por lo menos, atendiendo el local. Se lo decimos así, simplemente eso, tener una persona para atender el local, aunque fuese a media jornada, para que ello garantice que el local nuestro esté, y tengamos una financiación, por lo menos que cubra el alquiler del local."</i></p>
<i>Problemàtiques</i>	<i>(no hi ha suport institucional a la iniciativa i el voluntarisme en el que es basa és fràgil) "(...) Todas las instituciones te intentan implicar cuando a ellos les interesa, con un montón de cosas, cuando tú no tienes a nadie ni para atender en la oficina. Y nosotros tenemos el riesgo de que vamos a perder el local. No tenemos dinero para pagar el alquiler; eso quiere decir que vamos a volver a la asociación de siete años atrás, con gente cómo yo, quemadísima."</i>

Marisa Lezcano

<i>Subjecte 02/25</i>	Responsable de LAN EKINTZA – Agència de desenvolupament local i de promoció de polítiques actives de treball a Bilbao (2009)
<i>Entrevista</i>	L'entrevista es destina a parlar de l'evolució de LAN EKINTZA com a òrgan gestor de polítiques actives de treball, a nivell de Bilbao. S'exposen les múltiples relacions de governança de l'entitat amb les diferents escales de l'administració pública (Diputació, Govern Basc i Estat), així com també les relacions amb les entitats del tercer sector que es dediquen a la inserció sociolaboral.
<i>Significativitat</i>	LAN EKINTZA és un organisme amb el 100% de capital públic que està gestionat com una entitat autònoma. L'activitat de Lan Ekintza està orientada al treball de la promoció econòmica, la inserció laboral, el desenvolupament i la creació d'empreses. Territorialment la seva acció es concreta tant en barris que necessiten processos de revitalització i renovació (Bilbao la Vieja, Otxarkoaga) com en àrees de nova o Futura centralitat (Zorrozaure). L'entitat també treballa amb especial èmfasi el foment del comerç a la ciutat. Un dels descobriments més importants de l'entrevista és la gestació que s'està duent a terme en el si d'aquest organisme, i amb col·laboració amb actors representatius del tercer sector (Carlos Azkunze (REAS)) d'un centre per la innovació social.
<i>Dinàmiques d'innovació social</i>	(projecte de centre d'Innovació Social a Bolueta) " <i>(...) Nosotros estamos ahora diseñando un centro de innovación social en Bolueta. (...) hay una parte muy importante dentro de este centro de innovación que va a estar relacionada con</i>

	<p><i>empresas de inserción social, de economía solidaria, y de economía social. Es decir y tanto para personas o para instituciones. O sea para promotores privados que quieren crear otro tipo de sociedades, no las mercantilistas sino que tengan aparte una parte más que de responsabilidad social, más de que tengan al final un beneficio, que tenga trascendencia hacia lo social. Pero no solamente eso sino también para las administraciones. Queremos crear también un observatorio de la economía social y solidaria. Queremos apoyar nuevas empresas con nuevos modelos de gestión. También queremos crear nodos de contacto creativo. Nos dirigimos a crear escuela de líderes. Hay un montón de iniciativas, pero siempre hacia ese ámbito social. Muy relacionado con que el beneficio sea el desarrollo humano local, hacia ese concepto de la UNESCO. Vamos a empezar con algunas actividades relacionadas con comercio, relacionadas con ver un poco el mapa de retos sociales de Bilbao."</i></p> <p><i>(flexibilització dels itineraris d'inserció) "(...) estamos cambiando un poco ahora el modelo de cómo apoyar la inserción laboral de las personas. Hasta ahora teníamos departamentos en concreto. Teníamos un departamento de atención y acogida, de las personas usuarias. Un departamento de orientación, un departamento de intermediación, de formación. Ahora le llamamos, simplemente que hay técnicos de empleo en itinerarios diversos. En esos itinerarios hay formación puntual y muy específica para ciertos colectivos, que pueden ser personas por ejemplos, inmigrantes, que además no hablan bien castellano, o no se entienden bien, no tienen todavía las capacidades de relación social con el entorno. También tenemos para jóvenes."</i></p>
<p><i>Relacions de governança</i></p>	<p><i>(reestructuració fruit de la transferència de les polítiques actives) "(...) Si hacemos caso de lo que ha ocurrido con el resto de autonomías con las transferencias, aquí en nuestra comunidad autónoma, estamos hablando de que se une parte del personal del INEM, y el de Lanbide, y se crea un Lanbide, en el cual hay pues casi 700 personas trabajando. En qué lugar va a dejar eso los Behargintza y las agencias de desarrollo local, no sabemos. Lo que tenemos claro, es que Lanbide, se va a dedicar a orientación e intermediación."</i></p>
<p><i>Problemàtiques</i></p>	<p><i>(dificultat per a produir canvis a nivells administratius superiors) "(...)Con todo esto que te he estado comentando de las transferencias, desde Garapen, cómo agencias de desarrollo local de los ayuntamientos, hemos querido posicionarnos, y nos hemos posicionado y hemos dicho, oye cuál va a ser nuestro papel, qué vamos a hacer, para que desarrollo vamos a trabajar. El ámbito local es el más cercano al ciudadano, y por supuesto desde luego, en los objetivos de Lisboa, y en todos los tratados de la unión europea, es el ámbito desde donde se tienen que trabajar las políticas de desarrollo local. Y luego ellos van y sacan el decreto que quieren. Hombre, por ejemplo, llevamos luchando en el ámbito social con las cláusulas sociales muchos años, pues bueno, pues ahí seguiremos. O sea intentamos hacer, ir introduciendo cosas, pero bueno pues no siempre se consiguen."</i></p> <p><i>(els processos participatius són feixucs i poc efectius) "(...) Llega un momento en que esa participación es tanta que la gente no da al abasto. Porque hay cuarenta mesas de todo. Hoy recibía un correo que hay que participar, además a nivel municipal hay distintas comisiones de todo tipo, desde la agenda 21, a la agenda digital, no se qué, hay que participar en esta comisión, sino tengo agenda para participar. Yo creo que en esa participación están los agentes sociales, los agentes económicos, está la administración, yo creo que todo, desde luego yo no se si los resultados comparativamente, el esfuerzo que supone todas las participaciones luego da los resultados que se espera. "</i></p>

Miguel Muñoz

Subjecte 02/26	Responsable de BILTZEN, agència d'intermediació cultural del Govern Basc. (2009)
Entrevista	L'entrevista analitza l'evolució de Biltzen, les relacions de governança d'aquesta amb les distintes administracions operants a Euskadi i les formes d'apoderament del teixit associatiu immigrant.
Significativitat	L'evolució de Biltzen parteix d'una funció d'apagafocs en temes de conflictivitat cultural i convivència, cap a un rol mediador i estratègic en el foment de la interculturalitat. Al respecte de les relacions de governança interinstitucional es posa de relleu l'existència d'una sintonia a nivell tècnic que no acostuma a ser acompanyada a nivell polític. Sobre la situació de precarietat de l'associacionisme immigrant, es planteja el fet de que cal una reflexió sobre el paper en la intervenció social per part d'aquest, més enllà de la deriva folclorista en que, des de la perspectiva de l'entrevistat, cauen moltes d'aquestes entitats.

Dinàmiques d'innovació social	<p>(atenció a la convivència) "(...) un sistema o dispositivo técnico de apoyo a todo lo que tiene que ver con la interculturalidad, o el trabajo intercultural. Entonces Biltzen tiene esa primera dimensión, de un servicio de apoyo. De momento apoyo a través de múltiples formas, formación, asesoramiento, etc. Una de las reflexiones que también surgieron era el hecho de que se habían hecho algunas actuaciones, existían algunos dispositivos, pero que sobretodo se habían centrado en la fase de primera acogida."</p> <p>(assessoria tècnica a les administracions i les organitzacions socials) "(...) se diseña la formación dirigida a entidades locales. Estamos trabajando 25 ayuntamientos, unas 800 o 900 horas, 1200 profesionales de perfiles diversos, desde policías locales hasta trabajadores sociales, asistentes sociales, técnicos de empleo, gestores culturales... Eso es una formación de oferta que tenemos, y luego tenemos formación concertada un poco más a petición o demanda, bien de administraciones o entidades sociales, o formación concertada dentro del marco de programas específicos, por ejemplo con la academia de policía del País Vasco, tenemos un programa formativo anual, pues impartimos una serie de cursos que van renovándose año a año."</p> <p>(trànsit de la prestació de serveis a la definició de polítiques públiques) "(...) Hemos o estamos todavía en un tránsito que va desde lo que es una mera provisión de recursos o de servicios, éramos los que daban formación, diseñábamos un módulo, o diseñábamos una formación, en nuestras claves de convivencia intercultural etcétera, y lo poníamos en circulación, o repartíamos, lo ejecutábamos, eramos los que apoyábamos o nos hacíamos cargo, de una campaña, de un programilla de sensibilización para municipios, los que íbamos como mediadores a resolver o a intervenir en una situación, aunque siempre era preventiva, los que recibíamos un encargo y producíamos un material traducido. (...) hemos pasado de ser los especialistas en determinados contenidos que organizan formaciones específicas para tal, a ser los gestores de la formación, digamos de oferta de la dirección de inmigración, la herramienta de formación por excelencia de la dirección de inmigración. Hemos pasado de ser especialistas en unos contenidos, y de prestar de urgencia servicios de formación, a lo que es definir con la dirección general lo que es la política de formación, un poco en el contexto que tenemos aquí en la Comunidad Autónoma, el establecer acuerdos de la administración, con otras administraciones o con otros programas de la administración."</p>
Relacions de governança	(interlocució interinstitucional a nivell tècnic) "(...) En el plan vasco si se hace referencia a formación de mesas interinstitucionales, interdepartamentales, inter, inter, inter, que luego no se concretan, ni se prioriza casi nada. A ver, es difícil eh,

	<p><i>obviamente. Nosotros en esa evolución estamos en el camino todavía y los logros en algunas cosas son más y en otras menos, y más relativo. A lo largo de estos últimos sobretodo estos últimos dos años si estamos claramente en esa línea pero, por decirlo así, todavía no hemos superado el nivel técnico. Es decir, cuando trabajamos con las diputaciones, con departamentos de gobierno, o con ayuntamientos, nuestros interlocutores suelen ser personal técnico."</i></p> <p><i>(la innovació institucional implica la recol·locació dels moviments socials) "(...) el tema de la inmigración, lo intercultural y eso, ha entrado tanto en la estructura cómo en la agenda política. Ha ido desarrollando a parte de políticas dispositivos, y estructuras de intervención. Y de alguna forma ha respondido a la reivindicación y denuncia de los movimientos sociales, de la asunción de responsabilidad pública, de responsabilidad en estas cosas. Al crearse dispositivos o estructuras de reflexión e intervención, se ha completado el espacio de participación con una interlocución más fluida. Sobre concretos, por parte de movimientos sociales y entidades sociales. Estan en el foro de inmigración, se relacionan con Biltzen y con otros dispositivos para algunas cosas, se ha canalizado hacia lo concreto y ha cambiado la función de reivindicación digamos de que no hay nada y que no se hace nada, y eso cambia un poco los roles. El mensaje es un poco, tú no pedías un no se qué, pues ahora que lo tienes, vamos a ver. Todo eso dentro ese paradigma digamos, de participación ciudadana, y el diseño de políticas de modo participado. Luego la otra cosa, que no es necesariamente negativa, también lo que ha supuesto es un proceso de reajuste, de recolocación."</i></p>
<p><i>Problemàtiques</i></p>	<p><i>(falta de sincronització entre la coordinació tècnica entre institucions i l'acord polític) Si que luego hay un trasfondo político. que si que es el que muchas veces mas tarde, o va con menos desarrollo, que lo que podemos ir nosotros. Y eso pues a veces es lo que hace más difícil. Para poner un ejemplo que aclare sin meter el dedo en el ojo. Con la dirección de innovación educativa hay un programa de interculturalidad e inclusión del inmigrante, no se qué, nosotros a nivel responsable del programa, con nosotros llevamos trabajando dos años y pico. Trabajamos en clave de enfoque, en capacitación de refuerzo lingüístico, lo que es recursos interculturales, y lo vemos claro, no tenemos ningún tipo de chincheta política que nos haga ir más despacio. Pero llega un momento en que cuando hay, sobretodo, cuestiones de presupuesto, cuestiones, no se, de diversa índole, por decirlo así, que te suponen ya el techo, otros tienen que despejar, tienen que darte paraguas marco y tal. Entonces ha sido difícil más a nivel político que se juntasen , que lo que los técnicos teníamos claro. Cuando se han juntado no ha habido ningún problema. El problema es que vaya en sintonía el avance técnico, o el consenso en lo técnico sobre cual podría ser alguna forma de trabajar, y lo que es luego, el marco de acuerdo político</i></p> <p><i>(problemàtiques de l'associacionisme d'immigrants) "(...) hay una pregunta, un asunto previo que es fundamental, qué queremos del asociacionismo inmigrante, y qué queremos con el asociacionismo inmigrante, y que tipo de asociacionismo queremos. No tengo la respuesta, pero que hay que preguntarse, responder a eso, fijo. A ver, no puedes tener, siete asociaciones, que van por nacionalidades, pero como hay problemas de interlocución, nacionalidades pero en cada pueblo. Senegaleses de Ondarroa, Senegaleses de no se. (...). Queremos interlocutores representativos, con lo cual cualquier iniciativa de asociacionismo nos parece que es la pera, y positiva, pero ahora que pasa cuando el 70% de asociaciones de inmigrantes no hacen más que su fiesta del día conmemorativo de lo que sea o participan en esas macrocosas de arroces del mundo, festival intercultural de turno, y dices pero, y más casi, casi, con un aporte de colorido. Dices sin tener desarrollado un proyecto de intervención, un proyecto de trabajo. Es un modelo que tenemos y para darle el siguiente paso hay que decidir qué tipo de fortalecimiento asociativo queremos. Hacia donde queremos tirar. Que queremos</i></p>

	<i>desarrollar a partir de lo que tenemos. No quiere decir en contra o substituyendo, pero si a partir, complementariamente a lo que tenemos. Esa pregunta yo creo que todavía no se ha enfocado. Ni en lo que es la formulación, ni abordado en foros."</i>
--	--

Juan Félix Madariaga

<i>Subjecte 02/27</i>	Director de l'àrea de Acció Social del Ayuntamiento de Bilbao. (PNB) (2009)
<i>Entrevista</i>	L'entrevista tracta els programes de l'àrea d'acció social de l'ajuntament de Bilbao, les relacions de governança amb d'altres administracions, les relacions amb les entitats i les problemàtiques i reptes de Futur que afronta l'àrea.
<i>Significativitat</i>	L'entrevistat destaca la vessant institucional de la innovació social en l'àmbit dels serveis socials. Desmitifica el paper de les entitats de tercer sector com a termòmetres de la realitat social destacant que els termòmetres de l'Àrea d'Acció Social de l'Ajuntament de Bilbao són els propis treballadors, assistents i educadors socials. Tot i així destaca l'existència de contacte amb les entitats del tercer sector més actives. Com a innovació dins dels serveis que ofereix l'àrea destaca el desenvolupament de sistemes informàtics de coordinació entre l'Ajuntament i la Diputació foral, per a la gestió i control de les ajudes socials.

<i>Dinàmiques d'innovació social</i>	<i>(innovació social) "(...) desde el principio defendimos que no tienen ningún sentido que nuestras trabajadoras sociales tuvieran que recoger la documentación, ver si este señor cobra o no cobra, si ha estado en el paro, si no ha estado en el paro. Eso es una tramitación que no les corresponde a las trabajadoras sociales. Las trabajadoras han de estar disponibles para hacer esa primera atención, y la atención a visitas domiciliarias, fundamentalmente, y al tema de menores, eso tiene que ser el foco de la atención, todo lo que sea ocupar su tiempo en otras cosas es desvirtuar el trabajo social. (...) Si por otro lado gestionamos todo lo que son las tramitaciones burocráticas, administrativas, con gente capacitada, conocedora de los procedimientos para hacer esto, se le va a facilitar a la gente, el hecho de esa tramitación, aunque tenga el derecho de cobrarla desde el minuto cero, que no le tarden 3 o 4 meses, sino que le tarden 5 o 6 semanas, pero del minuto 0. Para eso hay que generar equipos especialistas en esto."</i>
<i>Relacions de governança</i>	<i>(relacions amb les entitats del tercer sector més potents) "(...) digamos que las entidades que más se mueven en Bilbao, están en contacto con nosotros, las grandes ONGs, ya he dicho, Médicos del Mundo, Bizitegi, los Cáritas, veinte mil, SartuS y etc. No quiere decir que tengamos contacto con todos ellos, porque es que todos son muchísimos, o sea hay una red de ONG, de tercer sector, en Bilbao, concretamente, y si vamos a una zona concreta, a Bilbao la Vieja, concretamente más todavía. Puedes encontrarte con cien entidades haciendo cosas. Y te hablo yo de 23 en todo Bilbao. Esas micro-entidades, que están haciendo labores importantes, pues no podemos llegar a todas ellas. Estamos con las mas grandes. Entendemos que ellas tienen que hacer lo que tienen que hacer, que su filosofía, y su fundamento social han nacido para hacer. Pero también deben de entender que nosotros tenemos una posición y tenemos que mantener unas estructuras gubernamentales, cómo responsables públicos que somos, que yo creo que mayoritariamente las entendemos. No sería lógico que no chocamos, porque supondría, que estaríamos en el mundo ideal, y ese no existe, y si existe tampoco es bueno, seríamos demasiado homogéneos haciendo las cosas. Y seguramente saldría alguien por fuera diciendo que así las cosas no se hacen, se hacen de otra forma."</i> <i>(les entitats no són les úniques que estan amb contacte amb les problemàtiques) "(...) los ojos son todos y cada uno de los más de 700 que trabajan de alguna manera para el ayuntamiento de Bilbao. Una trabajadora social es menos ojo que un educador de Sartu, pues hombre, te diría que no. Ahora que uno ve una cosa y el otro ve otra, evidentemente no todo el mundo ve lo mismo</i>

	<p><i>porque sino estarían repetidos, aunque yo no entiendo que sean los ojos, es una parte más del engranaje, ni Acción social a nivel Bilbao funcionaría bien, si no estuvieran las entidades, ni las entidades solas serían capaces de atender la demanda que hay en Bilbao, a nivel de servicios sociales."</i></p>
<p><i>Problemàtiques</i></p>	<p><i>(falta de coordinació interinstitucional) "(...)El problema también está en que cada ayuntamiento, pequeño mediano y grande, tenemos nuestros propios sistemas informáticos, que nada tienen que ver con los que tiene diputación, que los han parido ellos, y nada que ver con lo que tiene el gobierno vasco porque los han parido ellos, los nuestros los hemos parido nosotros también. No ha habido ahí una homogeneización de aplicativos, que hubiera sido lo lógico, y hubiera sido lo fácil, también a la hora de meter datos, que yo resulta que meto unos datos en mi aplicativo, que luego no lo pueden copiar en diputación, que tienen que volver a picar esos datos, incluso la ficha social, o sea lo que es la madre de todo."</i></p> <p><i>(problemàtiques de finançament dels municipis) "(...)Con Diputación, desde que entramos en el 2007 fue lo primero que hicimos, contatar con ellos, ver cómo ellos llevaban las cosas, cómo las llevabamos nosotros, y prácticamente reunión semanal, mensuales, y los técnicos con contacto todo lo que hiciera falta. Tengo que decir que con Diputación tenemos una relación perfecta. Gobierno Vasco ya es más complicado. Tienen otra mentalidad, otras miras, y al final la gran disputa es la de siempre, si yo legislo porque soy parlamento y soy gobierno, pero luego tu aplicas, y en ése yo Gobierno tú aplicas, lo que sigue faltando es ése cuadro de responsabilidades financieras para soportar lo que tú legislas y yo tengo que hacer."</i></p>

Agraïments.

Aquesta tesi no tindria el valor que té sense la lectura atenta de la persona que ha actuat com a tutora i directora, la doctora Marisol Garcia, catedràtica de Sociologia per la Universitat de Barcelona. El seu mestratge m'ha fet veure que l'elaboració d'una tesi és un procés artesanal. En l'agraïment a ella hi afegeixo la més sincera gratitud a totes aquelles persones que a través de la docència, des de la primària a l'educació superior, promouen l'humanisme, el dubte metòdic, la curiositat i el rigor com a eines bàsiques de supervivència.

Com s'afirma al llarg del text, aquest treball forma part d'una línia d'investigació concreta dins l'àmbit de la recerca urbana contemporània. En el curs dels projectes Katarsis i Social Polis, dirigits amb entusiasme per en Frank Moulaert, he tingut la sort de conèixer moltes persones preocupades per la ciutat i els fenòmens socials que hi succeeixen. Algunes d'aquestes persones, normalment sense saber-ho, han ofert observacions molt valuoses que han tingut un impacte important en la forma i les hipòtesis d'aquesta recerca. En la mesura que m'ha estat possible he procurat reflectir el meu agraïment rellegint i citant treballs seus.

La llista de persones que han posat el seu gra de sorra en la recerca és molt llarga. Estic molt content i especialment agraït a totes les persones entrevistades per la coneixença i l'interès posat en la recerca en cadascuna de les converses mantingudes. En quant a les facilitats rebudes per realitzar el treball de camp, especialment tenint en compte la meva estada a terres basques durant la tardor i l'hivern de 2009-2010, vull ressaltar el paper en el Departament de Sociologia II de la Universitat del País Basc, d'Amaia Izaola, Immanol Zubero, Victor Urrutia i Marian Ispizua per l'acolliment ofert.

En el marc del programa de doctorat en Sociologia, i en especial en l'àmbit del Departament de Teoria Sociològica de la Universitat de Barcelona, hi ha hagut moltes persones que m'han fet costat i els hi estic agraït. Companys amb els que he compartit cursos o seminaris de doctorat, com l'Alessandro Gentile, l'Albert Terrones o l'Ana Cano, entre d'altres, o professors com el Xavier Martínez o el Jesús Vicens, que m'han encoratjat sempre que els ha estat possible i m'han ofert col·laboració en tot moment. També vull donar les gràcies al grup de recerca Creativitat, Innovació, i Transformació Urbana (CRIT), encapçalat per la Montse Pareja per el suport rebut.

Entre totes les persones amb les que he tingut contacte a la Facultat d'Economia i Empresa de la UB, i com a capità de la nau de becaris i ajudants de recerca en Sociologia coneguda com a Batiscaf, vull destacar la companyonia d'en Marc Pradel. No només ha aportat treball científic com a col·laborador i analista clau en l'elaboració de moltes de les observacions que es fan en aquesta tesi, sinó que també ha actuat com a bon amic, guia i confident al llarg dels anys que ha durat la redacció del treball.

En Pere, el Panye, en Jordi, la Laia i en Teo han viscut molt de prop la confecció d'aquesta tesi. També en Lluís i la Montse l'han tingut a tocar. D'altres l'han seguit a distància, com el José, el Marcel, el Roc, el Jesús, el Dani, el Yacine, la Júlia i l'Anna. Per la manera com tots plegats han persistit donant-me ànims, o simplement m'han acompanyat, em sento afortunat.

El Javi i la mare de sempre han alimentat en mi l'interès per la ciència i m'han recolzat en tots els sentits. Aquest treball vol ser un petit homenatge a la seva manera d'entendre les coses.

Sense la pau de fer que em dóna la Clara, i la màgia i el joc, això no hagués arribat a port; a ella i a en Maiol dedico el meu esforç.

Primavera de 2012